

Coordonatori:

Comandor dr. Marian MOȘNEAGU
Colonel dr. Petrișor FLOREA
Dr. Cornel ȚUCĂ

ARMATA ROMÂNĂ ȘI SOCIETATEA CIVILĂ

**- studii și comunicări prezentate la sesiunea științifică
dedicată Zilei Arhivelor Militare și aniversării a 92 de ani
de la înființarea Centrului de Studii și Păstrare
a Arhivelor Militare Istorice și a 145 de ani de la înființarea
Serviciului Istoric al Armatei -**

Pitești, 28 iulie 2012

Editura Istros
2012

Colectiv redacțional:

Colonel ing. Marius OLTEANU
Dr. Iulian BOȚOGHINĂ
Dr. Leontin STOICA
Prof. Cristian ENACHE
Prof. Daniela MANOLESCU

Operații tehnico-editoriale:

Prof. Cristian ENACHE - coordonator
Oana BURGHELEA
Dana MANOLESCU
Mihaela OLTEANU
Felicia ȚUCĂ

Coperta:

Dr. Cornel ȚUCĂ
Prof. Cristian ENACHE

Responsabilitatea asupra conținutului științific al studiilor și comunicărilor prezentate revine exclusiv autorilor (art. 25, Cod Penal). Materialele publicate au fost incluse în volum în forma tehnoredactată de către autori. Studiile, comunicările și rezumatele în limba engleză aparțin autorilor.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**ARMATA ROMÂNĂ ȘI SOCIETATEA CIVILĂ - STUDII ȘI COMUNICĂRI.****Sesiunea științifică (2012; Pitești)****Sesiunea științifică „Ziua Arhivelor Militare“: Armata română și societatea civilă - studii și comunicări: Pitești, 28.07.2012/ed.:**

comandor dr. Marian Moșneagu, col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă - Brăila:

Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2012

ISBN 978-606-654-036-0

I. Moșneagu, Marian (ed.)

II. Florea, Petrișor (ed.)

III. Țucă Cornel (ed.)

355(498): 316(498)

CUPRINS

MESAJUL ȘEFULUI STATULUI MAJOR GENERAL PRIVIND SĂRBĂTORIREA ZILEI ARHIVELOR MILITARE	5
PARTEA I ARMATA ROMÂNĂ ȘI SOCIETATEA CIVILĂ	7
Gelu DAE – Construcții feroviare noi în timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat a României	9
Doina TODERIȚĂ, Victorina GUSTĂREAȚĂ – Personalități militare care au marcat începuturile activității Institutului Geografic Militar	11
Prof. dr. Cornel ȚUCĂ – Relația România - Comisia Europeană a Dunării în analiza scriitorului Jean Bart (Eugeniu Botez)	18
Istoric Traian Tr. CEPOIU – Germanofilismul românesc în sfera politicului și armatei din perioada Primului Război Mondial	28
Dr. Leontin STOICA – Situația epidemiologică din cadrul Diviziei II Infanterie la începutul anului 1917, în prezentarea generalului Nicolae Vicol	36
Doina TALAȘMAN – Considerații privind raporturile dintre istorie și sociologie, respectiv armată și societate	44
Dr. Alexandrina CUȚUI - Intrarea Armatei Române și sărbătorirea Unirii la Suceava	52
Inspector de poliție Luciana-Teodora CHIFAN – Considerații privind viața și activitatea lui Emil Hațieganu	58
Dr. Lucian PETRAȘ – Aspecte ale activității militare și politice desfășurate de generalul Sabin Banciu	64
Elena ZÎRNĂ, dr. Iulian BOȚOGHINĂ – Cadrul legislativ, organizarea și activitatea pentru ocrotirea orfanilor din război în România postbelică (1918-1920)	67
Costin SCURTU – Aspecte ale relațiilor dintre Armata Română și societatea civilă în Dobrogea interbelică.....	74
Comandor dr. Marian MOȘNEAGU – Presa română interbelică și starea de asediu. Cazul Alba Iulia	82
Mihaela PRALEA – „Revista grănicerilor” și „Grănicerul” publicații despre rolul și menirea ostașilor de la frontieră (1920-1982)	89
Dr. Luminița GIURGIU – Concepția Consiliului Superior al Apărării Țării privind dezvoltarea drumurilor în perioada interbelică	91
Cornelia GHINEA – Cu 74 de ani în urmă, armata își conducea regina pe ultimul drum	95
Colonel drd. Dan PRISĂCARU – Alianțele politico-militare ale României în vâltoarea anilor 1938-1940. Spulberarea ultimelor iluzii ale securității colective	98
Dr. Florin C. STAN – Pogromul de la Iași (1941) - comportamente asincronice: militarii români, trupele germane și populația civilă	114
George-Mihai TALAȘMAN – Țăranul-soldat și dorul de casă	121
Tiuța DRUGĂU – Încadrarea în muncă a militarilor italieni din lagărul Oești-Argeș	124
Lucian SPIRIDON – Atacurile aviației sovietice asupra județelor din Moldova, pe parcursul anului 1944	128
Drd. Teodora GIURGIU – Stadiul îndeplinirii obligațiilor prevăzute de articolele 4-7 din Convenția de armistițiu la 30 septembrie 1946	132
Viorel DRUGĂU, George ROTARU – Aspecte privind Armata Sovietică în România	139
Lt.col. Valentin TĂNASE – Armata Română în campania electorală din 1946	149

General de brigadă (rtr.) ing. Mihai POCORSCHI, Colonel (rtr.) Corneliu TÂRNOVEANU – Direcția Generală a Serviciului Muncii de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române	154
Drd. Lucian-Teodor PRICHICI – Considerații privind marcarea în presa comunistă românească din 1956 a momentului întoarcerii unei părți din tezaurul cultural, istoric și artistic al României depozitat la Moscova între 1916-1917	160
PARTEA a II-a REPERE ISTORICE	171
Doru BERBEC, Roxana NICULOIU – Ctitorii ale boierilor musceleni	173
Alin PÎRVU – Scurt istoric al obștii din satul Jupânești	178
Cosmina LĂZĂRESCU, Marinela LĂZĂRESCU – Colonel Carol Beghenau. Repere biografice	181
Nicolae DUMITRACHE – O mare personalitate a Armatei Române, generalul argeșean Constantin Christescu (1866-1923)	185
Dr. Tănase TIBERIU – Intelligence-ul românesc între tradiție și modernitate	188
Ionela IONIȚĂ – Legislație și reglementări privind Arhivele Militare	193
Conf. univ. dr. Gavriil PREDA – Un episod inedit în raporturile româno-ruse de la începutul secolului al XX-lea	199
Cdor. conf. univ. dr. Olimpiu-Manuel GLODARENCO, Cdor. Ionel-Dan CIOCOIU – Războiul naval în Marea Nordului, în anul 1915	205
Prof. dr. Marius CÎRJAN – Fortification Systems of Belgium, Germany and France Before the <<Great War>>: Historical, Organization and Military Value	210
Alin SPÂNU – Colonelul Nicolae Condeescu, șeful Secției Informații din Marele Cartier General în Războiul de Întregire (1916-1919)	215
Ionel BURLACU – Primul atașat militar al României la Washington maiorul Teiușanu Livius	219
Dr. Cornel POPESCU – Henri Mathias Berthelot	222
Drd. Maria PETRAȘ – Organizarea și desfășurarea alegerilor parlamentare din județul Arad (1919-1927)	228
Drd. Viorel ROȘU – Politica externă a României (septembrie 1940 - ianuarie 1941)	241
Drd. Victor MARTIN – Considerații privind schimburile comerciale ale României cu statele europene în perioada octombrie 1940 - iunie 1943	246
Colonel (rtr.) Constantin CHIPER – Eroul de la Țiganca, general de brigadă Gheorghe Niculescu..	257
Vasile R TUDOR – Escadrila 2 Recunoaștere pe Frontul din Est în anul 1943	260
Prof. dr. Dan-Ovidiu PINTILIE – Conferințele administrative, din anul 1943, privind dezvoltarea economică și socială a județelor Argeș și Mușcel	265
Ileana CATANĂ – Pregătirea ofițerilor Armatei Române în școlile militare (1948-1949)	270
Dr. Petre OPRIȘ – Reorganizarea Armatei Române, la începutul anilor '60	276
Comandor (M) Mihail COLCER – Războiul arabo-israelian din anul 1967 Războiul de șase zile ...	282
Colonel (r) Remus MACOVEI – Misiunea secreta „Sirius”	293
Conf. univ. dr. Alexandru OȘCA – Despre o criză aparent depășită	300
Arhivist Mihaela ORJANU – Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.) și adoptarea <i>Codului de deontologie arhivistică</i>	305
Dr. Robert STĂNCIUGEL – Istoria Sud-Estului European în epoca modernă până la declanșarea Primului Război Mondial (partea a III-a)	308
Lucrări apărute sub egida Arhivelor Militare Române	326

MESAJUL
ŞEFULUI STATULUI MAJOR GENERAL
PRIVIND SĂRBĂTORIREA ZILEI ARHIVELOR MILITARE

La 26 iulie, de Ziua Arhivelor Militare, Armata României îi omagiază pe camarazii ofițeri, subofițeri, maiștri militari și pe salariații civili care, de-a lungul anilor, au contribuit la conservarea și salvarea pentru posteritate, uneori în condițiile vitrege ale războaielor, a fondului de documente, fotografii, acte normative, lucrări editate și produse cartografice ce alcătuiesc patrimoniul arhivistic militar, oglindă a evoluției organismului militar național, precum și a eroicelor acțiuni de luptă și fapte de arme ale ostașilor români.

În această zi de sărbătoare, mă adresez dumneavoastră, arhiviștilor militari, cerându-vă să utilizați toate mijloacele moderne de prelucrare, stocare și acces la informațiile de interes istoric de care dispuneți pentru păstrarea și valorificarea științifică a tezaurului arhivistic al Armatei României.

Astăzi, tradițiile Depozitului de Arhivă al Armatei, înființat în urmă cu 92 de ani, la 26 iulie 1920, prin Ordinul nr. 4 al Marelui Stat Major, sunt continuate, în mod onorant și responsabil, de Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, care conservă mărturiile documentare ale Armatei României și care stochează și securizează fondurile de arhivă istorică și memorialistice, precum și prețioasele colecții legislative și bibliofile.

De-a lungul celor 145 de ani de existență, Serviciul Istoric al Armatei, prin structurile subordonate, a gestionat, prelucrat și păstrat în condiții optime valorosul tezaur documentar al oștirii, printr-un efort constant de dăruire și competență profesională în care se regăsesc activitatea neobosită, experiența și sacrificiile cotidiene ale generațiilor de arhivari, arhiviști, bibliotecari, documentariști, muzeografi și istorici, militari și civili care, în vreme de război sau pe timp de pace, în condiții speciale de lucru, și-au îndeplinit exemplar datoria.

Domnilor ofițeri, maiștri militari, subofițeri, soldați și gradăți profesioniști, salariați civili,

Cu prilejul Zilei Arhivelor Militare vă cer să rămâneți consecvenți preocupărilor dumneavoastră remarcabile de păstrare și valorificare științifică a fondului arhivistic al Armatei României, precum și demersului salutar de implementare a metodelor moderne de prelucrare informatizată și arhivare electronică.

În numele conducerii Statului Major General și al meu, personal, vă transmit aprecierea și admirația noastră pentru competența, pasiunea și responsabilitatea cu care vă îndepliniți această nobilă misiune. Vă asigur de tot sprijinul și susținerea logistică necesare operaționalizării și eficientizării activităților specifice, precum și valorificării în folosul generațiilor viitoare a inestimabilelor lecții de competență și virtuți ale trecutului Armatei Române.

Vă felicit pentru activitatea prestigioasă pe care o desfășurați și vă urez multă sănătate și fericire alături de cei dragi, precum și împlinirea tuturor aspirațiilor personale și profesionale.

LA MULȚIANI!

ŞEFUL STATULUI MAJOR GENERAL

General-locotenent

Dr. Ștefan DĂNILĂ

PARTEA I

ARMATA ROMÂNĂ
ȘI
SOCIETATEA CIVILĂ

CONSTRUCȚII FERROVIARE NOI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI*

Gelu DAE*

Purtat în perioada 1877-1878 alături de Rusia, împotriva Imperiului Otoman, Războiul pentru cucerirea independenței de stat a României constituie un moment deosebit de important al istoriei noastre și reprezintă condiția *sine-qua-non* a procesului de formare a României moderne.

În contextul asigurării premizelor câștigării Războiului, față de necesarul impus desfășurării trupelor româno-ruse, al nevoilor de aprovizionare a armatei pe diverse etape, în fronturi de luptă, pentru executarea manevrelor militare și evacuarea răniților și prizonierilor, rețeaua de cale ferată s-a dovedit a fi insuficientă.

La începutul anului 1877, România dispunea de 1.264 km de cale ferată și un parc de material rulant format din 110 locomotive cu aburi de diverse tipuri constructive, precum și de peste 2.000 de vagoane de călători și marfă de capacități diferite, ceea ce nu s-a dovedit a fi un număr suficient necesarului solicitat de către armată, vagoane care erau într-o stare precară și necorespunzătoare din punct de vedere tehnic.

La 4 aprilie 1877, la București, s-a semnat, de către Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe al României și de către baronul Dimitri Stuart, consulul general al Rusiei în România, Convenția româno-rusă prin care se promitea trecerea liberă pe teritoriul României a armatei imperiale ruse, cu condiția asigurării drepturilor politice ale statului român și apărării integrității țării.

În acest context, armatele imperiale ruse urmau să intre în țară atât pe la Ungheni, cât și pe la Galați și să se îndrepte spre Balcani pe la Zimnicea, interesul nostru fiind ca trupele militare străine să tranziteze cât mai repede teritoriul țării noastre, în scopul unei staționări minime.

Având în vedere configurația rețelei feroviare la frontiera româno-rusă, precum și iminența războiului, guvernul imperial rus și statul major al armatei, după o analiză de tranzitare a României de către trupele rusești, a ajuns la concluzia că se impune și este mai avantajos ca armata rusă să treacă frontiera pe la Galați decât pe la Ungheni, fapt pentru care s-a trecut, deîndată, în iunie 1877, la proiectarea liniei de cale ferată Tighina - Reni - Galați.

Construcția liniei, în lungime de 304 km, a început în iulie 1877 și după 100 de zile de lucru acerb, a fost dată în exploatare în iulie 1877, constituind un adevărat record chiar și pentru vremurile de astăzi, prin prisma vitezei de execuție, respectiv trei km/zi, prețul de cost fiind și acesta foarte scăzut, de numai 85.000 ruble/km.

Lucrarea în sine nu a fost deloc simplă, pentru realizarea acesteia fiind folosiți peste 13.000 de lucrători și utilizate aproximativ 5.000 de căruțe.

S-au executat 5,3 milioane metri cubi de terasamente și 204 poduri și podețe cu o lungime de 2.343 m.

Punerea în funcție a acestei secții de circulație a avut ca efect blocarea portului Giurgiu cu trupe și efecte militare. Deblocarea acestei situații a constat în construirea unei linii de cale ferată care să se ramifice din linia București-Giurgiu și să ajungă la Zimnicea, de aici urmând să se facă trecerea Dunării pe malul bulgăresc, la Șiștov, cu feribotul.

Construcția liniei a demarat în 15 septembrie 1877, pe distanța de 64 km, între Frățești și Zimnicea și s-a finalizat în 5 decembrie 1877.

Lucrările efective au constat în 533.500 metri cubi de terasamente și construirea a două poduri, respectiv unul peste râul Vedea, în lungime de 60 metri și un al doilea peste pârâul Pasărea, în lungime de 30 metri.

Trecerea Dunării între Zimnicea și Șiștov s-a făcut cu ajutorul a două feriboturi cu abur, aduse cu mari eforturi de pe Rin.

În acest mod, prin construirea atât a liniei Tighina - Reni - Galați cât și a liniei Frățești -

* Pentru realizarea articolului autorul a folosit următoarele surse bibliografice: Ing. Popescu, Ilie, *Căi ferate, transporturi clasice și moderne*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987; General-maior ing. Nicolescu, Constantin, *Transporturi și comunicații în Armata Română*, Editura Filaret, București, 1992; Lăcriceanu, Șerban, *Istoricul tracțiunii feroviare din România*, Editura ASAB, București, 2007.

* Director general adjunct al Autorității Feroviare Române.

Zimnicea, s-a rezolvat nu numai deblocarea celor două zone feroviare, dar s-a asigurat și fluidizarea transporturilor militare spre și dinspre teatrul de război, constituind, totodată, și unul din factorii care au grăbit și au înlesnit victoria armatei româno-ruse și au condus la obținerea independenței de stat a României.

**THE NEW RAILWAYS BUILDINGS IN THE TIME OF THE WAR
FOR THE CONQUERING THE STATE INDEPENDENCE OF ROMANIA**

Abstract

The article given a talk on the importance which had it the building of two railways lines Tighina - Reni - Galați, respectively Frățești - Zimnicea, in the time of the War for the conquering the State Independence of Romania.

PERSONALITĂȚI MILITARE CARE AU MARCAT ÎNCEPUTURILE ACTIVITĂȚII INSTITUTULUI GEOGRAFIC MILITAR

Doina TODERIȚĂ*
Victorina GUSTĂREAȚĂ*

În condițiile noi, generate de dobândirea independenței depline de stat, știința și cultura au cunoscut o înflorire remarcabilă, spiritul creator al poporului român afirmându-se cu putere în țara liberă.

În anii 1878-1918 numeroși ofițeri și-au adus aportul la propășirea acestor domenii, au activat în învățământul militar și au publicat valoroase lucrări.

Știința geografiei, precum și domeniile practice de aplicare a acesteia, geodezia, topografia, cartografia, au fost ilustrate de numele unor militari, precum Constantin Căpitănescu, Constantin I. Brătianu, Constantin I. Barozzi, Scarlat Panaitescu, cu o activitate deosebită, mai ales primii trei, care au realizat întâia hartă modernă a României, cunoscută sub numele de „Harta celor trei Constantin“. Studiile generalului C. I. Brătianu, *Notițe asupra chartelor actuale ale României, urmate de un proiect pentru alcătuirea chartei generale a regatului* (1888), *Instrucțiuni pentru determinări geodezice* (1895), *Însemnătatea hartei României pentru economia națională* (1901), *Stabilirea regimului cadastral de care are nevoie România* (1903) etc., au pus accentul pe aplicabilitatea, îndeosebi pentru economia națională, a cercetărilor din domeniile abordate¹.

Prin Decizia ministerială nr. 44/02.07.1874 apare primul *Atlas topografic* român, redactat de Depozitul de Război, pentru folosul ofițerilor și armatei în general².

Cel mai înalt for științific și cultural al țării, Academia Română, a numărat între membrii ei de onoare, activi sau corespondenți și cadre ale armatei.

În continuare, facem referire la activitatea unor distinși ofițeri ai armatei române, unii dintre ei membri ai Academiei române care și-au adus un valoros aport la dezvoltarea geografiei sau geodeziei.

Unul dintre aceștia a fost **generalul de divizie Slăniceanu Gheorghe** născut la data de 23 aprilie 1835 în București. A fost admis în cadrul Școlii Militare de Ofițeri din București pe care o termină ca șef de promoție³. Între anii 1854-1857 a fost atașat al Institutului geografic al armatei austriece pentru ridicarea hărții Munteniei. El a fost unul dintre primii autori militari care a abordat, în mod special, probleme teoretice ale tacticii și strategiei, acordând o mare atenție aspectelor geografice ale celor două părți componente ale artei militare. Strategia era definită ca „arta de a conduce efective mari pe o întinsă suprafață geografică“, iar „știința geografiei și topografiei formau baza oricărei acțiuni militare“. În acest context, el a scos în evidență importanța strategică a căilor de comunicație, a orașelor și satelor, pădurilor, munților, cursurilor de apă, care devin puternice obstacole și pot forma bune linii de apărare. Despre căile de comunicație, el menționa că „rolul lor strategic este mai important decât cel tactic, mai ales în țările dezvoltate cultural, unde trupele nu se pot deplasa decât pe aceste căi“⁴.

Numeroasele atribuții îndeplinite de generalul Slăniceanu pe linie de comandă și de conducere la nivelul armatei, nu l-au împiedicat să desfășoare și o bogată activitate teoretică, concretizată în elaborarea a numeroase studii și lucrări. Astfel, în studiul apărut în 1864. „Drumurile de fier considerate ca linii de operații militare“, se sugerau modalitățile de realizare în plan strategic a transporturilor și manevrei de forțe și mijloace. Din anul 1870 a început instrucția militară propriu-zisă, regulamentele folosite fiind cele după care se pregăteau trupele din armata permanentă și teritorială.

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

¹ *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militara, București 1988, p. 255.

² Monitorul Oastei numărul 19/24 iulie 1874, p. 803.

³ *Ministerii Apărării Naționale-Enciclopedie*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei - București, 2012, p. 60.

⁴ Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, vol. I, Editura Academia de Înalte Studii Militare, București, 1997, p. 247-252.

La baza acestei instrucții a stat „Manualul ostașului milițian“ elaborat de colonelul (la acea dată) Gh. Slăniceanu. În 1873, a fost editată „Istoria artei războiului de la începutul lumii și până în zilele noastre și funcțiile strategiei moderne cu aplicații de la războiul din 1866 și 1870“, iar în 1876, „Curs de studii. Tactică și strategii de geografie elementară“.

Personalitate complexă, generalul Slăniceanu a dat dovada calităților sale de ofițer de stat major și organizator militar. Ocupând cele mai înalte funcții în ierarhia militară, numele său este asociat cu conducerea Statului Major Român în Războiul de Independență din 1877-1878⁵.

Generalul de brigadă Brătianu Constantin, nume de rezonanță în domeniul geografiei militare a urmat Școala militară de ofițeri din București (1862-1864), Școala de mine și Școala de Stat major din Paris (1864-1867). După terminarea școlii militare a fost atașat grupului de ofițeri austrieci care efectuau în țara noastră lucrări de geodezie și cartografie. S-a specializat în cartografie, lucrând în Franța, Belgia și Viena, iar din anul 1871⁶. Și-a desfășurat activitatea în cadrul Depozitului de Război, sub conducerea generalului Constantin Barozzi, unde a contribuit la modernizarea serviciului topo-geodezic al armatei.

A mai deținut funcțiile de subșef al Marelui Stat Major și director al Depozitului de Război, transformat în 1885, în Institutul Geografic al Armatei. A fost președintele comisiei pentru organizarea Secțiunii militare a Expoziției Generale Române din anul 1906, consacrată împlinirii a 1800 de ani de la cucerirea Daciei de către Traian și a 40 de ani de domnie a Regelui Carol I.

A făcut parte din colectivul care a înființat Societatea geografică română (1875) și buletinul acesteia.

A desfășurat o prolifică activitate științifică de-a lungul a peste patru decenii. Dintre lucrările sale amintim: *Notițe asupra proiecției luminii la distanțe mari*; *Călătorii de stat major*; *Însemnătatea istoriei naționale pentru instrucțiunea militară*; *Însemnătatea chartei țării pentru apărarea națională*; *Însemnătatea istoriei naționale din punct de vedere militar*; *Însemnătatea hărții țării pentru istoria patriei și neamului*. Generalul de brigada Brătianu Constantin a contribuit împreună cu G. Lahovari și Grigore Tocilescu la elaborarea lucrării în patru volume - „Marele dicționar geografic al României“ - alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe. Inginer de geniu, specialist în topografie a avut o contribuție esențială la elaborarea Hărții României. El spunea că succesele militare se datorează în special științei, iar comandanții trebuie să cunoască terenul pentru a avea succes în luptă.

Excelent topograf el a insistat în lucrările sale asupra necesității nivelului pregătirii topografice a personalului armatei, susținând că această disciplină să-si regăsească un rol important în planurile și programele din învățământul militar. Ca director al Institutului Geografic al Armatei și ca profesor în diverse instituții de învățământ, Brătianu Constantin a acționat stăruitor în sensul materializării cerințelor de mai sus.

În propunerile sale referitoare la organizarea administrației centrale a Ministerului de Război, generalul de brigadă Brătianu Constantin aprecia importanța Institutului Geografic al Armatei pe care îl considera ca un serviciu științific, având scopul de a veni în ajutorul armatei și națiunii oferind date geografice și statistice necesare pregătirii armatei și țării pentru război. A adus importante contribuții la dezvoltarea literaturii militare naționale.

În primul rând el a inițiat, condus și îndrumat activitatea multor reviste militare care și-au propus în programul de activitate încurajarea scrisului militar. În al doilea rând a militat pentru amplificarea preocupărilor teoretice în rândul corpului de cadre. În al treilea rând el s-a străduit să facă cunoscute opiniei publice românești realizările pe plan teoretic în domeniul militar⁷.

Așa cum aprecia generalul Brătianu, de o adevărată literatură militară națională nu se putea vorbi decât din prima jumătate a secolului al XIX-lea datorită activității unor personalități și a unor publicații, cum ar fi: „Magazin istoric“, „Monitorul Oastei“, „România Militară“, prin care se mai auzea vocea trecutului glorios al neamului românesc. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea,

⁵ Ministerii Apărării Naționale-Enciclopedie, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, p. 62.

⁶ L. Predeseu, *Enciclopedia României*; Editura Saeculum I.O., București, 1999, p. 127.

⁷ Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, vol. II, Editura Academia de Înalte Studii Militare, București, 2001, p. 18-24.

mișcarea teoretică a fost mult mai vie, numărul celor care se exprimau prin scris, valoarea lucrărilor, numărul și calitatea revistelor militare sporind considerabil. După opinia sa, o națiune care va nesocoti învățămintele istoriei militare și va căuta doar să imite sau să preia experiențele altora, nu va putea produce nimic folositor, nimic stabil.

A avut meritul de a fi propus crearea unei catedre pentru istoria militară a națiunii în școlile militare, o secțiune istorică la Statul Major al armatei și o revistă pentru istoria militară. Demnă de subliniat este, de asemenea, contribuția sa la dezvoltarea muzeografiei militare, el fiind, așa cum a arătat, președintele Secțiunii militare la Expoziția generală română din 1906, ce poate fi apreciată ca o etapă importantă în dezvoltarea unui muzeu militar. El a intenționat ca expoziția să se regăsească într-o lucrare de mari proporții care să se constituie într-o frescă a vieții militare românești.

S-a implicat în problemele epocii sale, intervenind cu autoritatea sa științifică.

Recunoscând meritele științifice ale lui Constantin Brătianu, Academia Română l-a ales, la 22 aprilie 1898, membru corespondent în Secțiunea științifică. Același for i-a refuzat însă, în 1905, alegerea ca membru plin în locul rămas vacant prin moartea generalului Fălcoianu⁸.

Alt ofițer care și-a adus o importantă contribuție ca ofițer de stat major a fost **generalul de divizie Fălcoianu Ștefan**, absolvent al Școlii de ofițeri de stat major din Franța (1860-1862) și al Școlii Politehnice din Paris (1862-1864). După terminarea războiului din 1877, este numit delegat militar al guvernului român pe lângă „Comisiunea Europeană“, însărcinată cu delimitarea frontierelor țării.

Principala operă a sa este „Istoria Războiului din 1877-1878 ruso-româno-turc“. Altă lucrare este „*Conferința asupra disciplinei, subordinațiunii și îndatoririlor ierarhice*“, în care sublinia, printre altele, că în munca de educație cu ostașii, un loc important trebuie să-l ocupe prevenirea abaterilor disciplinare și dezvoltarea spiritului de răspundere față de îndatoriri.

Participant la bătăliile din sudul Dunării, a fost inițiatorul unor importante măsuri privind întărirea dispozitivului de apărare pe frontiera de sud a țării și a elaborat o temeinică istorie a războiului de independență⁹. El rămâne unul dintre organizatorii armatei române și întemeietorii învățământului militar superior, unde a ținut cursuri de istorie și strategie militară. A fost inițiatorul stabilirii programei analitice a Școlii Superioare de Război în concordanță cu noile orientări doctrinare ale epocii și cu specificul organizării armatei noastre și al modificării unor regulamente pentru instruirea trupelor. Preocupat să imprime pe lângă conținutul științific al învățământului și un caracter practic-aplicativ, a propus ministrului de război, ca în programele de învățământ să se introducă și *Cursul complementar de topografie și desen topografic*, motivând că este foarte bine pentru buna pregătire a ofițerilor de stat major¹⁰.

Generalul de divizie Fălcoianu Ștefan, inteligență superioară, de o vastă erudiție, cu o educație deosebită și un caracter ferm, a desfășurat o activitate organizatorică și teoretică deosebit de frumoasă, sub semnul devisei sale, potrivit căreia numai prin „voința, muncă, patriotism“ se pot obține succese remarcabile¹¹.

A fost unul dintre primii ofițeri și generali ai armatei române, care încă din anul 1876 a obținut titlul de membru al acestui înalt for științific, având calitatea de raportor al lucrărilor militare și geografice prezentate de autorii, Academiei Române.

Un deceniu mai târziu a deținut pentru două scurte perioade de timp, între anii 1886-1888 și 1898-1899 și funcția de vicepreședinte al Academiei Române. Pentru activitatea sa științifică a fost ales Președintele onorific al Societății Politehnice din România, iar din anul 1878, membru al Societății Geografice Române. În cei 30 de ani cât a fost membru titular al Academiei Române, a fost nu numai un neobosit și competent raportor a numeroase lucrări militare, ci și membru în Comisiile de decernare a premiilor academice.

⁸ *Ibidem*, p. 25-27.

⁹ Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, vol. I, Editura Academia de Înalte Studii Militare, București, 1997, p. 161-163.

¹⁰ Constantin Ucrain, *Personalități ale infanteriei române*, Editura Gedaprint, București, 1995, p. 38-39.

¹¹ Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, vol. I, Editura Academia de Înalte Studii Militare, București, 1997, p. 164.

În viața civilă, în calitate de secretar general la Ministerul Lucrărilor Publice și Director general al Serviciului Telegrafic și Poștal al României, s-a remarcat ca un bun organizator¹².

Generalul Ion Emanoil Florescu a fost absolvent al Colegiului Sf. Sava din București, în anul 1833, intrând în oastea Țării Românești în anul 1836, când a fost trimis la Paris să studieze la liceul „Saint Louis” și apoi Școala de Stat Major. La întoarcerea în țară, în anul 1842, a fost încadrat în funcția de aghiotant al domnitorului Gheorghe Bibescu. Cu prilejul înființării primei Școli de ofițeri din Țara Românească, în anul 1847, a făcut parte, ca maior, din comisia care a elaborat regulamentul acestei instituții de învățământ militar.

După înfrângerea revoluției de la 1848, a slujit câțiva ani în rândurile Armatei rusești. Entuziasmat de mărețele perspective ale națiunii române, a demisionat din armată, consacându-se în exclusivitate cauzei naționale. Ales membru al Divanului ad-hoc și al Adunării Elective din Țara Românească, a desfășurat o rodnică activitate în folosul Unirii Principatelor.

Ministru al lucrărilor publice, ministru de Interne și apoi ministru de Război (30 august 1859), generalul Ion E. Florescu s-a dovedit a fi un sfetnic credincios al domnitorului Al. I. Cuza și un consilier competent în problemele organizării și pregătirii oștirii.

În timpul Războiului pentru cucerirea independenței de stat a României, generalul Ion E. Florescu nu a primit nici o funcție de comandă, ca urmare a campaniei dezlănțuite de unii politicieni ai vremii. Dorind să fie în continuare folositor țării, și-a găsit refugiul în elaborarea unor lucrări extrem de necesare culturii și științei românești. A publicat câteva lucrări de certă valoare științifică pentru acea vreme: *Studii și pregătiri militare* (1878), *Fortificațiunile* (1889), *Osebire între armatele vechi și moderne* (1890) ș.a. A fost unul dintre fondatorii Ateneului Român, precum și președintele „Societății pentru învățarea poporului român”¹³.

S-a angajat activ în căutarea soluțiilor celor mai potrivite, pentru întărirea forțelor militare ale țării. Din această perspectivă trebuie judecate și contribuțiile sale teoretice, care îl plasează printre gânditorii de frunte ai epocii sale¹⁴.

Generalul Iacob Lahovari S-a născut la 16 ianuarie 1846, în București, a urmat cursurile Școlii Militare de Ofițeri (1862-1864), la absolvirea căreia obține gradul de sublocotenent, fiind repartizat la Regimentul 1 Artilerie.

Este trimis la studii în Franța (1865-1869), unde a urmat cursurile Școlii Politehnice, Facultatea de Științe (fiind licențiat în matematici) și Școala de Stat Major din Paris.

În data de 1 ianuarie 1875 a fost repartizat la Regimentul 1 Infanterie. A participat la Războiul de Independență din 1877-1878 în calitate de șef al operațiilor la Marele Cartier General. Profesionalismul și actele de curaj de care a dat dovadă în timpul războiului au fost recompensate prin avansarea la excepțional, la 1 decembrie 1877, la gradul de locotenent-colonel¹⁵.

A fost trimis de trei ori în misiune la manevrele armatelor franceze și germane. A fost atașat militar un an la Berlin (1884).

În anul 1870 a ocupat catedra de calcul infinitesimal din cadrul Facultății de Științe din București¹⁶.

La 21 februarie 1891 a fost numit ministru de Război. A îndeplinit această funcție în timpul guvernelor conduse de generalul I. Em. Florescu (februarie-noiembrie 1891) și în cabinetul Lascăr Catargiu (noiembrie 1891 - februarie 1894). În timpul ministeriatului său,

¹² Constantin Ucrain, *Personalități ale infanteriei române*, Editura Geda print, București, 1995, p. 36-38.

¹³ Constantin Ucrain, *Numele lor au rămas în istorie*, Revista de Istorie Militară nr. 1 din 1999, p. 34-36.

¹⁴ Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, vol. II, Editura Academia de Înalte Studii Militare, București, 1997, p. 49-50.

¹⁵ Ministerii Apărării Naționale-Enciclopedie, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, p. 75.

¹⁶ L. Predeseu, *Enciclopedia României*, Editura Saeculum I. O. Vestala, București, 1999, p. 473.

instituția armatei a continuat procesul de modernizare, organele centrale fiind supuse unor transformări pentru adaptarea la noile realități ale vremilor, precum Marele Stat Major, care a fost structurat în anul 1891 pe trei secții: 1. Organizare - Mobilizare (cu trei birouri); 2. Transporturi-Infanterie Armate Străine (cu două birouri); 3. Geodezie-Topografie-Cartografie (cu patru birouri).

La 11 aprilie 1899 este numit, pentru a doua oară, Ministru de Război. A pregătit ipoteza din 1900, în cooperare cu generalul Constantin Poenaru, șeful Marelui Stat Major, prin care se lua în calcul un război ofensiv de eliberare a Transilvaniei, urma să se constituie o grupare principală în zona Predeal, Predeluș, Bratocea, Buzău și o alta secundară în zona Oituz, Uz, Trotuș. Acoperirea trebuia realizată în 12 zile de la decretarea mobilizării generale.

A fost decorat cu o serie de ordine și medalii de pace, dintre care amintim: Medalia „Virtutea Militară” pentru fapte de curaj și devotament în ziua de 6 septembrie 1877, la atacul redutei din fața Plevnei și cu medalia Ofițer al Ordinului „Steaua României” - 1878 ș.a.

S-a preocupat de activitatea publicistică, de cercetare științifică și de popularizare a științei. În 1872-1873, căpitanul Iacob Lahovary a publicat un manual de pregătire a ostașilor, destinat învățământului desfășurat în școlile regimentare. În 1886 a tradus în limba franceză lucrarea intitulată *Instrucțiuni asupra citirii hărților cartografice*. Această traducere a fost prezentată ministrului de Război de generalul Crețeanu, inspectorul general al cavaleriei și apoi trimisă Marelui Stat Major, cu Ordinul ministerial nr. 11228 din 1885, pentru a se studia și introduce modificările dacă se cuvin. Generalul Iacob Lahovary s-a dovedit a fi unul din cei mai buni ofițeri, organizatori, comandanți și diplomați.

S-a stins din viață, într-un sanatoriu din Paris, la 7 februarie 1907, fiind înmormântat în București¹⁷.

Hepites Ștefan intră în școala militară din Iași în anul 1865 pe care o absolvă în anul 1869 cu gradul de sublocotenent. În anul 1870 pleacă pentru specializare la Școala Specială de Artilerie și Geniu din Bruxelles, unde urmează și Facultatea de Științe. În 1873 devine doctor în științe fizice și matematice, iar în anul 1875 inginer al Politehnicii din Bruxelles. În 1878 devine inginer în portul Brăila unde începe primele observări meteorologice. După 1878 este numit inginer la căile ferate unde ocupă un post până în 1883 când trece inspector la Ministerul Domeniilor. Tot în același an este și profesor la școala superioară pentru topografie și matematici.

Între anii 1879-1883 a vizitat și a lucrat aproape în toate observatoarele meteorologice din Europa. În 1894 înființează Institutul Meteorologic, al cărui director a fost, căruia îi alătură un serviciu magnetic, de pe urma căruia avem prima hartă cu elementele magnetice ale țării, și un serviciu seismologic. La 1902 devine membru al Academiei Române. După război este numit profesor de fizică la Școala Militară de artilerie și geniu.

Din 1889 este membru în Comitetul internațional de meteorologie. Între anii 1908-1922 și-a desfășurat activitatea în cadrul Societății de Geografie. Dintre operele sale amintim: *Stațiunea meteorologică din Brăila* (1879-1880); *Serviciul meteorologic în Europa* (1884), *Instrucțiuni pentru compunerea telegramelor meteorologice* (1885), *Ultimele progrese ale navigației aeriene* (1885), *Observații meteorologice la București* (1886) și *Istoricul studiilor meteorologice în România* (1886)¹⁸.

A desfășurat o largă activitate științifică, semnând în numeroase reviste de specialitate din țară și de peste hotare, studii, articole și comunicări, prin care a contribuit la cunoașterea istoricului meteorologiei și hidrologiei din România, la dezvoltarea climatologiei, a geofizicii etc. A participat la numeroase congrese și conferințe internaționale și a fost ales membru al Comitetului Internațional Meteorologic și al Comitetului Internațional de Măsuri și Greutăți. A fost delegat al României la lucrările Asociației internaționale de seismologie și a fost ales secretar al Comisiei internaționale de geodezie¹⁹.

¹⁷ Miniștrii Apărării Naționale-Enciclopedie, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, p. 77.

¹⁸ L. Predeseu, *Enciclopedia României*, Editura Saeculum I.O. Vestala, București, 1999, p. 394.

¹⁹ Rotaru Ion, *Prezențe militare în știința și cultura românească*, Editura militară, București, 1982, p. 155.

Locotenent-colonel Căpităneanu Constantin (n. 17. XI. 1844, Curtea de Argeș - m. 12. IV. 1893, Pitești), astronom, geodez și cartograf.

Înclinarea sa spre meseria armelor și spre științele exacte îl conduc să se înscrie, la 10 iulie 1862, la Școala de ofițeri din București, pe care o absolvă la 20 iulie 1864, când este înaintat la gradul de sublocotenent.

La 26 septembrie 1868, este avansat la gradul de locotenent și figurează în cadrul Regimentului 2 infanterie, însă funcționează mai departe ca profesor la Școala militară de ofițeri de geniu din București, al cărui comandant, locotenent-colonelul Constantin Barozzi, îi încredințează conducerea catedrei de cosmografie. Tot în anul 1868, la recomandarea Ministerului de război, pleacă în Franța pentru specializare, unde lucrează, sub îndrumarea savantului francez Maurice Loewy.

Revine în țară în 1871 și este avansat căpitan la 1 ianuarie 1872 și numit șef al Serviciului geodezic din cadrul Depozitului de război. Reluarea, la Paris, în 1872, a lucrărilor Comisiei internaționale de metrologie, a determinat autoritățile române, interesate în dezvoltarea astronomiei, geodeziei și cartografiei și deci implicit în introducerea sistemului metric în România, să-l trimită din nou în Franța pe Constantin Căpităneanu. În perioada 1872-1875, el face mai multe călătorii în Franța, reluându-și activitatea la Observatorul astronomic și participând, totodată, la lucrările pe care Comisia internațională a metrului le inițiasă. Tot în această perioadă face mai multe călătorii de lucru în Italia, pentru a cunoaște activitatea Institutului Topografic Militar din Neapole. În aceeași perioadă face și unele cercetări la Observatorul Astronomic de la Pizzofalcone. În anul 1875, când se semnează Convenția metrului, cel care semnează documentele, ca „delegat al României la Comisia Internațională a Metrului“ este Constantin Căpităneanu. La 24 aprilie 1877 este avansat la gradul de maior și primește importante însărcinări legate de pregătirea armatei române pentru luptele care urmau să înceapă, între care aceea de a colabora cu ofițerii din armata rusă aliată la realizarea unor lucrări de geniu și fortificații. A participat la luptele purtate de armatele române în timpul războiului de independență din 1817-1878 în calitate de ofițer în cadrul Secției topografice a Marelui Stat Major și director al cancelariei Marelui Cartier General al Armatei. După terminarea războiului își continuă cercetările pe teren, împreună cu C. Brătianu, Moise Groza și alți ofițeri sub conducerea lui C. Barozzi, pentru întocmirea lucrării de mari proporții, care a fost *Harta României*. Pentru meritele sale a fost distins cu ordine și medalii, între care „Virtutea Militară“, „Coroana României“ și „Crucea trecerii Dunării“.

De numele lui Căpităneanu Constantin, sunt legate principalele realizări ale științei românești în domeniile astronomiei, geodeziei și cartografiei din cea de a doua jumătate a secolului trecut. Încă de la apariția, în 1875, a Buletinului Societății Geografice Române, al cărui membru fondator a fost, el publică numeroase studii și articole în care face cunoscute rezultatele cercetărilor proprii sau împărtășește din experiența acumulată în perioada cât a lucrat în Franța și Italia.

Una dintre cele mai importante realizări ale lui Constantin Căpităneanu rămâne contribuția pe care acesta a avut-o la întocmirea hărții României, denumită de academicianul Ștefan Hepites, „*Harta celor trei Constantini*: Constantin Barozzi, întemeietorul, Constantin Căpităneanu, astronomul și geodezul și Constantin Brătianu, cartograful“. Partea care îi revine lui Constantin Căpităneanu este cea legată de astronomie, el fiind cel care a determinat coordonatele punctelor principale ale Moldovei, deși avea la dispoziție mijloace materiale și aparatură științifică deosebit de modeste. Împreună cu astronomul austriac F. Kuhnert, el întocmește lucrarea intitulată *Determinarea diferenței de longitudine dintre Iași și Cernăuți*, apărută la București în 1881 și considerată ca deosebit de important la vremea respectivă. Tot lui i se datorează proiectul construirii unor clădiri destinate determinărilor astronomice, precum cea de la Iași amenajată în 1875 și considerată a fi primul observator astronomic de la noi și cea de la București construită în 1877, cu a cărei aparatură a fost determinată diferența de longitudine dintre București și Brașov. Meritele științifice ale locotenent-colonelului Constantin Căpităneanu, pionier al astronomiei și geodeziei românești, au fost recunoscute nu numai în țara noastră ci și peste hotare. Referindu-se la „lucrările științifice făcute de Constantin Căpităneanu la Observatorul din Paris“, într-o notă a astronomului

francez Perigaud se menționa: „Analele observatorului din Paris pe 1869-1870 cuprind, deci, pentru cercul lui Gambey și pentru marele meridian, numeroase pagini semnate Căpităneanu, care fac cea mai mare cinste astronomului Român. În diferite lucrări ce i-au fost încredințate nu numai că sau distins prin exactitate, prin îndemânarea și prin precizia sa, dar au dat dovezi de o reală aptitudine pentru studiul astronomiei”²⁰.

PERSÖNLICHKEITEN DIE DEN ANFANG DES MILITÄRISCHEN GEOGRAPHISCHEN INSTITUTES BEZEICHNET HABEN

Im Aufsatz wird die Tätigkeit einiger vornehmenden Offiziere der rumänischen Armee, unter diesen auch Mitglieder der Rumänischen Akademie, vorgestellt, die zur Entwicklung der Geographie und der Geodäsie beigetragen haben.

²⁰ Rotaru Ion, Prezențe Militare în Știință și Cultura Românească-Mic Dicționar, Editura militară, București, 1982, p. 82-85.

RELAȚIA ROMÂNIA - COMISIA EUROPEANĂ A DUNĂRII ÎN ANALIZA SCRITORULUI JEAN BART (EUGENIU BOTEZ)

Prof. dr. Cornel ȚUCĂ*

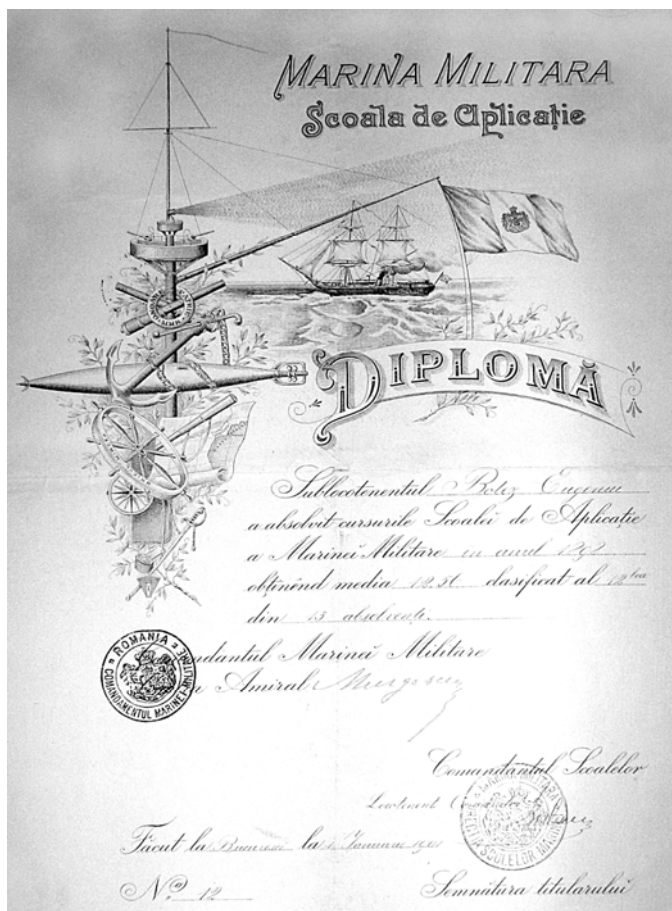

Eugeniu Botez, cunoscut peste ani sub pseudonimul literar: Jean Bart, s-a născut în localitatea Burdujeni la data de 28 noiembrie 1874, în familia Panait și Smaranda Botez. Înscrierile din memoriul său personal (aflat în gestiunea Centrului de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice din Pitești, fond Direcția Personal, Memorii Bătrâni, Marină, litera „B“, locotenenți-colonei, dosar nr. 166) permit schițarea succintă a carierei militare și ilustrarea principalelor funcții îndeplinite.

Carierea militară a cunoscut următoarea evoluție: elev al Școlii Militare de Ofițeri București și Școlii de Aplicație a Marinei din Galați (14 septembrie 1894 - 1 iulie 1896); sublocotenent (10 mai 1896); locotenent (10 mai 1901); căpitan (10 mai 1906); locotenent-comandor, echivalent maior (28 noiembrie 1915); căpitan-comandor, echivalent locotenent-colonel (1 septembrie 1917) și comandor, echivalent colonel, dar „în rezervă“ (28 mai 1928).

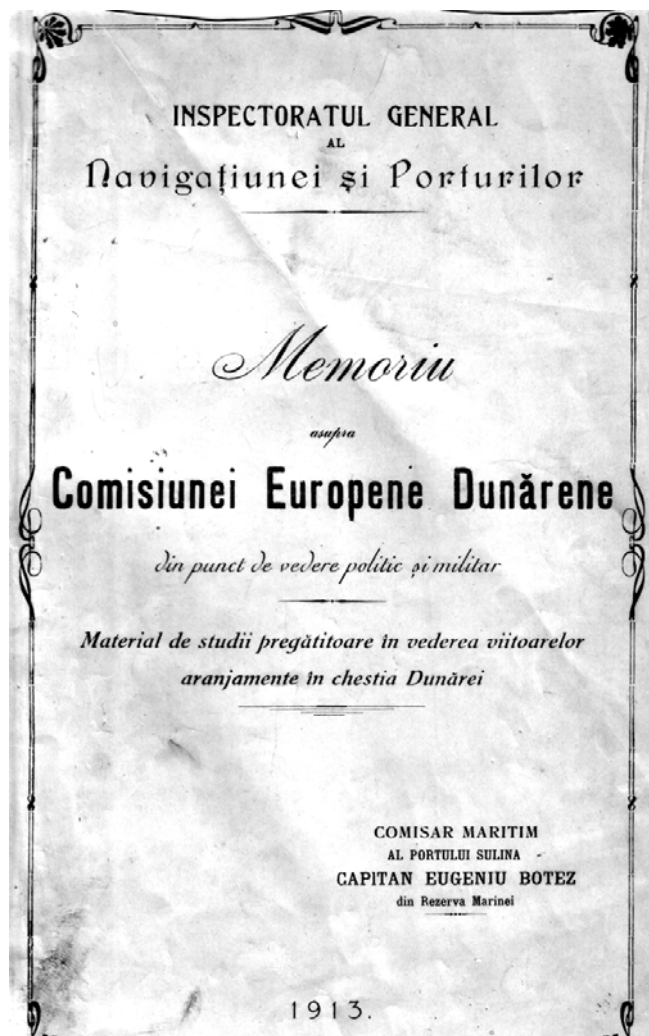
Funcțiile militare au fost îndeplinite în structurile enumerate în continuare în ordine cronologică: Arsenalul Flotei Regale (1 iulie 1896 - 1 aprilie 1897; Divizia de Mare (1 aprilie 1897 - 1 aprilie 1898 și 1 aprilie 1902 - 16 aprilie 1904); Inspectoratul General al Navigației și al Porturilor (1 aprilie 1898 - 1 aprilie 1899, 1 aprilie 1905 - 1 aprilie 1906 și 1 aprilie 1909 - 1 ianuarie 1912), Depozitul Echipajelor Marinei (1 aprilie 1900 - 1 aprilie 1901 și 1 aprilie 1904 - 1 aprilie 1905), Divizia de Dunăre (1 aprilie 1901 - 1 aprilie 1902 și 1 aprilie 1906 - 15 aprilie 1909). La 1 ianuarie 1912 a demisionat din armată, fiind trecut în rezervă, de unde a fost mobilizat în toamna anului 1915 la Divizia de Dunăre și numit comandant militar al Portului Sulina. Din această funcție, la data de 31 mai 1918, a fost demobilizat. Foile matricole, personale sau calificative din compunerea memoriului personal ne permit creionarea personalității, sub diferite aspecte, scriitorului Jean Bart alias ofițerului Eugeniu Botez (după caz).

La terminarea Școlii Militare (1 iulie 1896), comandantul acesteia (colonelul Anghelescu) l-a caracterizat: „inteligent, vioi și cu bune prestări, se prezintă bine, este însă necesar a fi ținut de aproape la început pentru a deveni un bun ofițer“. În același sens, amiralul Murgescu a consemnat și el în octombrie 1897: „va deveni un bun ofițer“; iar în octombrie 1900 l-a caracterizat: „Foarte bun ofițer. Lucrează cu multă pricepere și curaj la

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, Șef Secția 4 studii.

manipularea torpilelor și a materiilor explozive. Se ocupă cu diferite studii privitoare Marinei și scrie cu înlesnire diferite subiecte“. Această ultimă consemnare se constituie în prima menționare cu trimiterea directă la talentul de scriitor al tânărului sublocotenent - la acea dată - Eugeniu Botez.

În acest sens, în noiembrie 1902 căpitanul-comandor Eustațiu a notat: „are lucrări militare tipărite: Istoria Războiului 1877/1878, partea marinei, cum și diferite scrieri literare, originale, foarte bine apreciate“; iar în octombrie 1903; „ca scriitor literar a fost încurajat de Academie printr-un premiu“. Inspectorul general al Navigației și Porturilor, comandor Irimescu, nota în octombrie 1905: „... ofițer ce are calități speciale de scriitor în proză și în care direcție cred că ar fi bine să se utilizeze“. La rândul lui, comandorul Koslinsky, Inspectorul general al Marinei Regale, a consemnat la 24 noiembrie 1905: „Locotenentul Botez Eugeniu s-a făcut cunoscut ca scriitor militar, publicând lucrări interesante și utile“.

Amintim faptul că, pentru „scrieri militare“, Botez Eugeniu a primit „Medalia de argint“ a Expoziției Naționale din 1907.

Îndatoririle istovitoare și privațiunile vieții de ofițer de marină, dublate de efortul intelectual depus pentru elaborarea scrierilor de specialitate și mai ales literare, și-au spus în timp cuvântul asupra stării generale de sănătate a lui Botez Eugeniu. Remarcând acest lucru, în noiembrie 1908 contra-amiralul Kolinski a lăsat posterității consemnarea: „suferind de neuroastenie a plecat în străinătate

să se caute“. La 19 septembrie 1909 contra-amiralul Eustațiu a notat și el: „Lucrări literare de valoare /.../. Scrie. Felul vieții liniștit și retras. Fumează mult. /.../ Aspect fizic, pare obosit. Nu tocmai sănătos în ultimul timp, suferă de neuroastenie, puțin rezistent. /.../ Aplicare la studiile literare./.../ Pare că serviciul de marină - mai ales pe bastimente - îl obosește. Ar fi bine să rămână în serviciul porturilor, unde viața fiind diferită de aceea a marinarului pe bastimente, poate aduce bune servicii, având și destul timp pentru scrierile sale atât de apreciate și de valoare“. Recomandarea din finalul respectivei notări s-ar putea să fie cauza demisie din armată de la începutul anului 1912.

După demisia din armată a efectuat o călătorie în S.U.A., fiind numit la înapoierea în țară „comisar maritim al Portului Sulina“. Confruntarea cu realitățile de zi cu zi ale îndatoririlor sale oficiale, dar mai ales degradarea treptată a colaborării dintre partea română și reprezentanții Comisiei Europene a Dunării, l-au determinat să întocmească și să publice un document intitulat: „*Memoriu asupra Comisiei Europene Dunărene din punct de vedere politic și militar, Material de studii pregătitoare în vederea viitoarelor aranjamente în chestia Dunării*“*.

Memoriul a fost tipărit în anul 1913 la Tipo-Litografia „A. Friedman“ din Galați, având specificat pe copertă autoritatea tutelară: „Inspectoratul General al Navigațiunii și Porturilor“ și autorul: „Comisar maritim al Portului Sulina, căpitan Eugeniu Botez din Rezerva Marinei“. Memoriul a fost litografiat în tuș negru, scriere tip de mână, compus din 1 filă nenumărată (cuprinsul) și 52 de pagini, fiind structurat astfel: „introducere“, două „Părți (I și II)“, „concluzii“ și „anexe“.

Acest „Memoriu“, pe care l-am identificat în biblioteca regretatului inginer horticol piteștean

* „Memoriul“ a fost publicat complet în revista „Document“, an XIII, nr. 2(48), 2010, p. 28-35 și nr. 3(49), 2010, p. 39-48.

Florea Roșu (alături și de alte lucrări valoroase), a fost tipărit cu doi ani înaintea celui publicat sub același titlu în anul 1915 și menționat ca atare în bibliografia de referință.

Eugeniu Botez (alias Jean Bart) a specificat în anul 1913, în „Introducere“, că: „Chestiunea Dunării, care a dat naștere la atâtea discuții, tratate și convenții, este departe încă de a fi tranșată în mod definitiv. În urma marilor prefaceri a hărții Orientului și prin probabile aspirații ale Statelor Balcanice - Dunărene de a fi reprezentate în Comisiunea Europeană de la gura fluviului, se va deschide iarăși spinoasa chestiune a Dunării“. În legătură directă cu această ultimă previzibilă chestiune, autorul a considerat necesară prezentarea punctelor sale de vedere, în legătură cu o viitoare poziție pe care România ar trebui s-o adopte, pornind de la analiza concretă a relațiilor cu Comisia Europeană a Dunării și bazându-se pe experiența proprie în acest sens.

În finalul respectivei introduceri a fost făcută specificarea: „Fără a intra în domeniul istoric și juridic al Dunărei, despre care s-a scris deja prea mult, voi căuta a concentra o serie de observații critice“, având drept unic scop aducerea unei contribuții „la arsenalul de argumente care se vor utiliza la timp pentru dezlegarea marelui Chestiuni a Dunărei“.

În continuarea articolului, redau integral, fără modificări efectuate asupra înscrisului tipărit, Partea I a Memoriului prezentat.

„PARTEA I

Situația Comisiei Europene Dunărene față de Guvernul Otoman

Este de prisos astăzi de a mai demonstra situația provizorie, excepțională și unică, pe care o are C.E.D.* față de principiile stabilite de Congresul de la Viena (1815), care căuta să garanteze statelor riverane facultatea de a se înțelege între ele asupra dispozițiilor a căror executare depindea de domeniul suveranității lor teritoriale (art. 108).

Că s-a căutat chiar de la început a se ține seamă de aceste principii, ne-o dovedește art. 15 din Tratatul de la Paris (1856), care se pronunță că, prevederile Congresului din Viena, relativ la navigația fluviilor internaționale, se aplică și Dunării cu toate gurile sale.

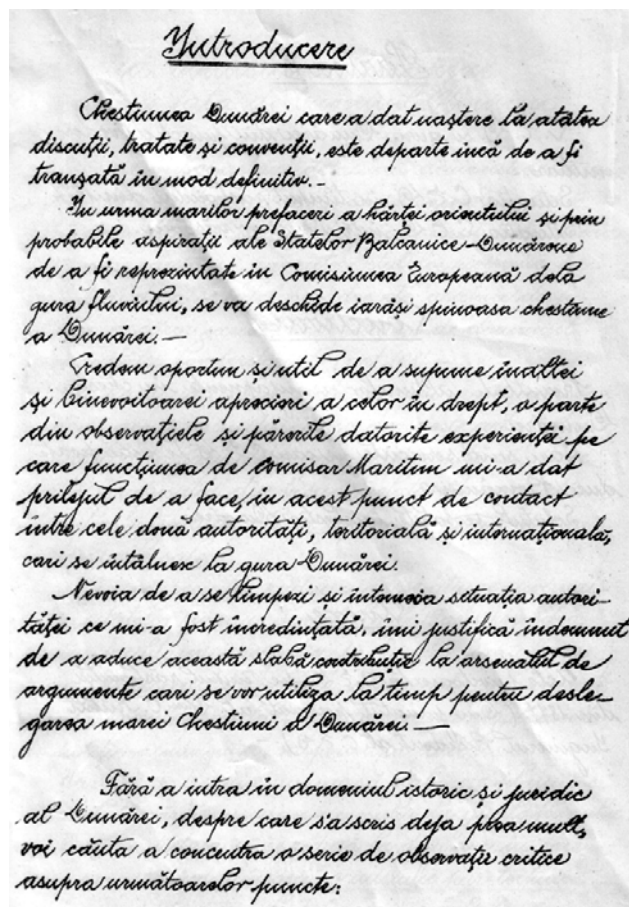
Și în consecință, pentru a nu se atinge suveranitatea statelor riverane, Tratatul de la Paris prevedea pentru facilitarea navigației pe Dunăre, înființarea unei *Comisii Riverane*, cu caracter permanent, care să execute proiectele, să întocmească regulamente de poliție a navigației, să perceapă taxe, etc.

Iar C.E.D. trebuia numai să elaboreze planul și devizul lucrărilor necesare accesului la gurile fluviului.

Viața ei trebuia să se reducă la doi ani, în care timp avea să îndeplinească o misiune pur tehnică.

Trecem peste discuțiile din care a rezultat că, mandatul executiv al Comisiei Riverane a trecut asupra C.E.D., ceea ce ne interesează este a cunoaște chipul cum s-a putut împăca C.E.D., care reprezenta principiul garantării libertății navigației, cu principiul suveranității puterii teritoriale de la gurile Dunării.

Soluția care împăca aceste două mari necesități ne-a dat-o *Actul Public din 1865*. Prin acest act se caută a se menține

* Pentru „Comisia Europeană Dunăreană“ (Comisia Europeană a Dunării - denumire consacrată) autorul folosește în text abrevierea: C.E.D.

pe cât se poate drepturile incontestabile statelor riverane.

„Puterea executivă“, supravegherea navigației gurilor Dunării depinde de Inspectoratul General al Dunării de Jos și de căpitanul portului Sulina.

Ambii vor fi numiți de Poartă și pronunță sentințele în numele Sultanului.

Ei sunt inamovibili și sunt puși sub autoritatea superioară a C.E.D.“.

Soluția era conformă cu principiul împărtășit de Congresul din Viena:

„Un curs de apă nu își pierde caracterul de apă teritorială și națională prin faptul că este considerat ca o cale internațională de navigație“.

De unde firesc urmează că, niciun stat riveran nu poate fi obligat să cedeze ceva care ar fi în detrimentul său sau al suveranității sale.

Inspectoratul navigației și căpitanul de port din Sulina, precum și agenții lor de execuție, erau otomani numiți de Amiralitatea Sublimei Porți, cu singura clauză că numirea trebuia să fie primită și de C.E.D.

Căpitanul de port din Sulina era o autoritate judiciară, putea să condamne, să provoace arbitrajii, să decidă, avea completă competență în materie de jurisdicție maritimă. La cele două catarge, existente încă pe terenul din fața palatului C.E.D., era la unul înălțat pavilionul C.E.D. și la celălalt, pavilionul otoman. Nimic nu lăsa să se vadă vreo știrbire a drepturilor suveranității teritoriale care se menținea în toată a sa proprie forță.

Situația C.E.D. față de Guvernul Român

Astfel merg lucrurile până la Tratatul din Berlin (1878). În acel timp de tranziție, într-un moment foarte critic, când România nu luase încă în posesie Dobrogea, într-un moment ce s-ar putea zice nefericit, s-a scris acea frază din care decurge întreaga stare de lucruri actuală.

Prin art. 53 se prevede că, *C.E.D. va funcționa într-o completă independență de autoritatea teritorială*. Oare prin aceasta înțelegea că România trebuie să abdice de la drepturile ei de stat suveran la gura Dunării?

Chiar la primele ședințe ale C.E.D. din 1879 s-a simțit ciocnirea dintre cele două mari interese. Drepturile statelor riverane de la Dunărea de Jos și drepturile C.E.D. Rusia și România se opun la proiectul de revizuire a Actualului Public din 1865.

Rusia rezistă până la sfârșit, România cedează încheindu-se astfel acel Act Adițional la Actul Public, care era o derogare de la principiile stabilite de toate Tratatul din trecut.

C.E.D. ca stat absolut și autonom, își numește agenții săi executivi pe teritoriu și în apele statelor riverane, - un german inspector de navigație și un austriac căpitan de port - creindu-se o excepție unică, consacrată printr-o stipulație internațională.

Urmările acestei situații le-am simțit continuu și le vom simți desigur și în viitor până la o nouă prefacere a acestei instituții.

Dacă efectele numirii unui străin ca inspector al navigației nu sunt atât de vădite, se explică prin faptul că în sfera sa de acțiune are mai puține puncte de contact cu autoritățile teritoriale, limitându-se numai la supravegherea navigației pe această cale internațională.

În schimb, prin numirea unui străin în funcția de căpitan al unui port românesc, se formează din portul Sulina o excepție, o creație artificială și unică.

Nu judecăm aici care au fost motivele ce au determinat C.E.D. să caute a-și exercita puterea sa executivă în completă independență de puterea teritorială. Ceea ce se dovedește, după experiența făcută în răstimpul a 30 ani, e că, în loc să se consolideze prin această măsură, C.E.D. s-a văzut adesea ori în neputință de a aplica o parte din prerogativele ce și le apropiase. Lăsând câmp deschis la nesfârșite conflicte de atribuții ce produc supărătoare dificultăți guvernului român și totodată motive de slăbire, care rod alcătuirea și tind la descompunerea instituției C.E.D.

Străinul numit de către C.E.D. în funcțiunea de căpitan al portului Sulina, trebuia să-și exercite multiple atribuții pe apă și pe teritoriu românesc. El trebuia să asigure ordinea publică în port, trebuia să îndeplinească rolul de judecător comercial în acțiuni maritime, să observe executarea codului de comerț român, să aibă calitatea de ofițer public în privința actelor maritime, să fie însărcinat cu poliția judiciară în port, să pronunțe hotărâri definitive asupra despăgubirilor reclamate pentru cauze maritime, să libereze certificate și acte care în fața instanțelor judiciare trebuiau să fie considerate ca acte publice și legale.

Cu tot spiritul de conciliere arătat de guvernul român pentru noua înjghebare a C.E.D., chiar în primele zile de funcționare a căpitanului de port [al] C.E.D. în Sulina, guvernul s-a văzut forțat, de reclamațiile comerțului român, să înființeze o autoritate de port și în Sulina pentru a se asigura concursul legal fără care comerțul nu se poate exercita.

Guvernul român pentru a face față necesităților care reclamau neapărat existența unei autorități competente și în acest port românesc înființează *Căpitania portului Sulina*. C.E.D. protestează și guvernul menține funcția, dar schimbă titlul de căpitanie în acela de *Comisariat Maritim*.

Guvernul român pentru a menaja susceptibilitățile C.E.D. - așa de geloasă de prerogativele sale - nu sancționează și nu determină printr-o lege sau regulament sfera de atribuții a comisariatului maritim român din Sulina.

C.E.D. numindu-și ea agentul său executiv în port, se îngrădise cu regulamente care tindeau să îmbrățișeze toate atribuțiile unei asemenea funcțiuni, pentru a nu mai lăsa unui al doilea titular cea mai mică însărcinare. Așa că, era fatal ca din prima zi, când cele două autorități de port - una națională și alta internațională - s-au întâlnit pentru același scop, însă întocmite din două puncte de vedere deosebite, să se ciocnească în conflicte de atribuții; deosebite, să se ciocnească în conflicte de atribuții; adesea paralizându-se una pe alta și mai totdeauna autoritatea teritorială nevoită să bată în retragere.

Care sunt pozițiile pe care le-au luat cele două autorități una față de alta?

a) C.E.D., prin căpitanul de port, zice:

Nu recunosc autoritatea comisarului maritim român în acest port, care are un regim diferit de toate celelalte porturi românești. Nici o dispoziție a Regulamentului Porturilor Române nu se poate aplica în Sulina, deoarece numai C.E.D. execută poliția acestui port.

b) Guvernul român, prin delegatul său și prin comisarul maritim, zice:

Recunoaștem că portul Sulina e într-un caz excepțional, că nu avem dreptul a executa *poliția navigației* care este încredințată C.E.D.

Nu aducem nicio împiedicare exercițiului drepturilor care le aveți, ci dimpotrivă vă dăm chiar noi tot concursul necesar pentru aplicarea regulamentelor de navigație. Aceasta nu înseamnă însă că noi trebuie să abdicăm de la drepturile pe care ni le asigură cel mai elementar principiu de drept internațional maritim:

„Vasele de comerț aflate în porturile sau apele teritoriale străine, sunt supuse jurisdicției și regulamentelor de poliție ale statului teritorial“ (afară de țările în care există jurisdicția consulară: Turcia, China, Persia).

Cu puțină bunăvoință, din partea C.E.D., se putea de la început găsi un perfect teren de împăcare prin următoarea formulă:

Regulamentul Comisariatului Maritim Român = Regulamentul porturilor române - Regulamentul C.E.D.

Ceea ce înseamnă că atribuțiile comisarului maritim român trebuiau să se limiteze la executarea *poliției portului*, iar ale căpitanului de port [al] C.E.D. la *poliția navigației*.

Comisarul maritim, ca agent al puterii executive și juridice, având calitatea de ofițer public în privința actelor maritime de competența sa și având atributul unui judecător comercial, trebuie să asigure ordinea publică în port, să cerceteze și să judece încheind acte juridice, legale, care urmează să fie produse înaintea instanțelor administrative și judiciare.¹

Căpitanul de port al C.E.D., neavând atribuții de ordin public, juridic și comercial, trebuie să se limiteze strict la punctul de vedere al supravegherii navigației, conform regulamentului de poliție a C.E.D. și să lase mână liberă autorităților teritoriale de a-și exercita atribuțiile lor, cu singura condiție ca să nu i se aducă nicio împiedicare C.E.D.

S-ar face o amarnică greșeală dacă aceste conflicte de atribuții s-ar reduce la proporțiile unor incidente locale dintre funcționarii C.E.D. și funcționarii români, neînțelegeri provocate din ambiție și amor propriu rău înțeles.

De fapt, mai nicio dată n-au existat conflicte directe între autoritatea locală și C.E.D., cuvântul de ordine fiind de a evita conflictele cu orice preț, noi mai adesea ne-am resemnat și abținându-ne de la exercitarea drepturilor pe care le aveam și pe care C.E.D. nu ni le recunoștea.

Cu toată opoziția întâlnită, cu timpul, era fatal ca autoritatea română să câștige teren pe măsură ce C.E.D. pierdea din importanța care a avut-o în primele timpuri. Această evoluție a creat o anumită stare de spirit funcționarilor din C.E.D. Dintr-un spirit de conservare se face o opoziție înverșunată la intrarea românilor în funcțiunile C.E.D. de teamă că această instituție și-ar pierde caracterul său internațional. Orice acțiune a autorităților noastre la gurile Dunării, chiar când nu aduce nici o atingere C.E.D., se consideră din principiu ca un act menit a micșora sau, cel puțin, a eclipsa autoritatea internațională care e în scădere continuă.

¹ Regulamentul poliției porturilor art. 30, 169, 175 - Legea organizării marinei militare art. 30. Codul comercial art. 900, 528. Tratatul consular cu Italia art. 29. Decizia nr. 51 din 1903 al Curții de casație, etc.

Efectele indirecte însă, care au rezultat din această critică situație, au fost mult mai grave căci au creat o stare de lucruri nenorocită, dăunătoare comerțului și prestigiului țării; îngrijorătoare prin discreditul ce ni-l atrage, această stare nu mai este o chestiune de principii și drept internațional maritim, ci devine o chestiune de interes național care reclamă neapărat o dezlegare.

Fără a mai analiza diversele cazuri care au dat naștere la nesfârșite conflicte, care se pot urmări în dosarele Ministerului Afacerilor Străine, Inspectoratului Porturilor și Comisariatului Maritim, ne mărginim la arătarea în mod general a câtorva constatări; rezultate a raporturilor neprecise dintre cele două autorități.

Nesiguranța comerțului și scăderea prestigiului autorităților române la gura Dunării.

În toată lumea maritimă și comercială a mers faima numeroaselor fapte de baraterie* care au avut și au încă loc la gurile Dunării, acest gen de afaceri maritime care nu se mai pot practica decât în scările** Levantului.

Asupra acestor afaceri s-au făcut în mai multe rânduri interpelări în Parlamentul englez.

C.E.D. nu poate exercita un control juridic, comercial, asupra operațiunilor din port, din principiu nu lasă nici autorității teritoriale mână liberă pentru a proceda ca și în celelalte porturi române.

Autoritățile române, în grija permanentă de a evita conflictele, lucrează cu timiditate și nu silește vasele la supunerea legilor și regulamentelor țării. De această situație critică se folosește o armată întregă de agenți și intermediari, care adesea, în înțelegere cu căpitanii de vase, își continuă la adăpost afacerile lor în dauna societăților de asigurare, a armatorilor, a caselor de comerț din țară și din străinătate.

Adeseori aceleași persoane, care cer și se folosesc de concursul autorității române, îndată, ce într-o altă împrejurare când au interese să se sustragă de la controlul aceleiași autorități române, refuză de a se supune ei și iau chiar fățiș o poziție de împotrivire împrumutând formula C.E.D.: „*Nu recunoaștem în acest port altă autoritate decât C.E.D. în afacerile maritime; refuzăm de a ne prezenta la cercetare, refuzăm de a executa sentințele, etc. ...*”.

Este de remarcat constatarea că, pe când în celelalte porturi române reclamațiile și conflictele se răresc din ce în ce, la Gura Dunării ele se înmulțesc. Explicarea o găsim în faptul că, societățile de asigurare și casele comerciale, înspăimântate de pierderile care le au aici, la orice ocazie stăruiesc și pretind din ce în ce mai mult autorității române să le dea concursul legal, căci se văd furate sub ochii lor și sub ai autorităților și - culme a ironiei - chiar în portul și sub ochii acestei înalte instituții, investită cu suveranitate și privilegii, mandatară a comunității internaționale în interesul general al comerțului european.

Sunt perfect justificate plângerile care se ridică din lumea comercială împotriva C.E.D. care, dacă aduce foloase din punct de vedere tehnic, creează și mari greutăți din punct de vedere comercial, greutăți care nu se întâlnesc în celelalte porturi românești.

Furturile de cereale pe apă se practică la Gura Dunării pe o scară cu mult mai întinsă decât pe tot cursul fluviului.

Deși această chestiune este de resortul ordinii publice și deci în seama autorității teritoriale, totuși de câte ori comisarul maritim încearcă să ia măsuri, căpitanul portului C.E.D. publică avize navigatorilor, în patru limbi, și ia el dispoziții pentru paza cerealelor în port. Pentru a nu provoca conflicte pe această temă, comisarul maritim român se abține.

Toate dispozițiile C.E.D. nu sunt însă decât platonice și publicațiile rămân literă moartă, pentru simplul motiv că C.E.D. nu are mijlocul de a prinde hoții și chiar dacă i-ar prinde n-are ce să le facă. Căci, de fapt, nu poate executa decât vasele a căror acte se găsesc în mâinile sale, pe ceilalți locuitori din port trebuie să-i trimită în cercetarea și judecata autorităților locale ale portului; ori, din principiu, C. E.D. nu recunoaște autoritatea teritorială a portului.

Aceleași cauze produc aceleași efecte. C.E.D. nu are putința de a îndeplini sarcina care și-o ia, nu ne lasă nici nouă mână liberă de a proceda și din această situație profită hoții de cereale care fură în liniște și din ce în ce mai mult. Casele comerciale din țară și din străinătate suferă și reclamă, iar bunul renume al țării se compromite.

Puterea consulară în Sulina, din cauza C.E.D. este cu mult mai mare decât în toate celelalte porturi din țară.

Deși sunt numai câțiva vice-consuli de carieră, iar restul agenți consulari de a treia mână sau

* Probabil: piraterie.

** Probabil: țările, zonele.

agenți de vapoare și misiți din port, care, prin executorul căpătat se pun sub scutul puterii consulare ca să-și facă mai la adăpost afacerile comerciale, în acest port ajung să se creadă investiți cu drepturi și prerogative aproape ca în țările din Orient care se găsesc încă sub jurisdicția consulară.

Cunoscând situația critică ce o avem față de C.E.D., cu o abilitate desăvârșită, au ajuns a exploata partea noastră slabă. O îndelungată experiență i-a învățat că mijlocul cel mai eficace este intimidarea funcționarului român prin conflicte provocate de reclamații alarmante către consuli delegați în C.E.D. și către Miniștrii Plenipotențiarilor din București.

Instruiți și inspirați de către funcționarii C.E.D., în orice ocazie în care sunt jenați în afaceri de către autoritatea română, ne cere socoteală asupra articolelor în baza cărora am luat măsuri. Dacă li se arată Regulamentul Porturilor, protestează în același ton cu C.E.D. „*nu puteți aplica acest regulament în Sulina, numai pe C.E.D. o consideram ca autoritate de port*“.

Deși în toate cazurile autoritatea română se ferește de-a aduce vre-o atingere C.E.D. pentru a nu da motive de intervenire, totuși funcționarii C.E.D., prin intermediul consulilor, reușesc a provoca indirect conflicte diplomatice.

Am dovedit în diferite rânduri că, la adresele făcute de Comisariatul Maritim Român, consulul nu răspundea decât după ce trecea pe la căpitania portului C.E.D. de unde primea instrucțiuni și învățături de felul cum trebuia să răspundă și să procedeze.

Toți se servesc de același clișeu pe care l-a întrebuițat C.E.D. de la început: *Autoritățile române pun piedici libertății navigației comerțului pe Dunăre.*

E ușor de dovedit cam de ce natură sunt aceste piedici.

Un căpitan de vas care se opune la executarea unei sentințe a Tribunalului român, personalul unui vapor pentru a scăpa de cercetare refuză de a se prezenta în fața autorității române, un vas împiedicat de a pleca înainte de a depune suma pentru care a fost sechestrat, etc.

Acum câțiva ani, Vice-consulul englez a cerut înscris ca, să nu se ia nicio măsură în port de către Comisariatul Maritim înainte de a fi consultat și domnia-sa.

Dificultățile ce ni se fac de către Căpitania C.E.D. la oprirea și sechestrarea vaselor decurg tot din același punct de vedere pe care Comisia Europeană Dunăreană îl are față de autoritatea Comisariatului Maritim Român.

Până anul trecut, vasele se opreau prin reținerea patentei de sănătate, singurul act care se afla în mâinile autorității române.

În urma protestării căpitaniei C.E.D., s-a convenit ca să cerem acesteia să rețină actele de bord ale vaselor oprite de a pleca.

Cu toate că s-a stabilit această înțelegere, C.E.D. susține în prezent că nu poate executa după cererea Comisariatului Maritim, ci numai după a Tribunalului. Iar pentru liberarea vasului ne trimite să ne adresăm consulului respectiv, căruia C.E.D. îi predă actele vasului oprit.

Ori, C.E.D. nu poate avea calitatea de a controla competența autorităților române.

Și cu anumită intenție complică procedarea prin amestecul puterii consulare.

În toate acțiunile sale, C.E.D., urmărește a confirma principiul pe care l-a susținut de la început: că numai C.E.D. are dreptul de a exercita puterea executivă la Gura Dunării.

O dovadă că această pretenție nu-i împărtășită chiar de guvernele diferitelor state, ne-a fost dată de recentul conflict cu vaporul englez „*Beuched*“.

Căpitanul acestui vas refuză a executa o sentință a Tribunalului român. Comisariatul Maritim Român îl execută prin forța publică, deși se afla în portul Sulina, iar primul-ministru englez, Sir Grey, la interpelarea ce i se face în Parlamentul englez, răspunde neted: „*cunoaștem bine chestiunea și nu avem dreptul a interveni, autoritățile de port românești au procedat foarte bine și nu și-au făcut decât datoria, ca în orice stat civilizată și bine organizată*“.

Pentru îndreptarea relelor care decurg din actuala stare de lucruri, avem credință că se poate ajunge numai pe calea câștigată de una din următoarele propuneri.

Propunerea I

Agenții executivi, *Inspectorul navigației și Căpitanul portului Sulina*, să fie numiți de către Guvernul Român, în aceleași condiții în care se numeau de către Sublima Poartă.

Aceste drepturi, pe care le reclamăm, sunt atât de absolute, de necesare și incontestabile, încât Turcia s-a folosit de ele în tot timpul cât a stăpânit Gurile Dunării, deși se găsea jenată *de regimul Capitulațiilor*.

Prerogativele care și le-a apropiat C.E.D., sunt în contradicție cu principiile consacrate de

Tratatele de la Viena și Paris.

România n-a abdicat de la drepturile inseparabile suveranității teritoriale, deși a convenit - cu toate rezervele sale - la numirea agenților executivi au C.E.D., aceasta ca o concesie dictată de spiritul de conciliere și de dorința de a înlesni ajungerea la o înțelegere generală.

După 35 ani de experiență, în care răstimp efectele acestui sistem au fost dovedite cu prisos, România vine să-și reclame din nou drepturile ce-i aparțin necesar ca Putere teritorială.

Numirea căpitanului de port, făcută de către guvernul român, ar fi chiar și în interesul C.E. D. căci acest funcționar ar putea să îmbrățișeze întreaga sferă de acțiune în port; investit cu caracter public, auxiliar al Poliției Judiciare, el poate interveni și hotărî urgent în orice afacere de port, având calitatea de reprezentant al autorității locale.

Pe când căpitanul de port numit numai de C.E.D. la cele mai neînsemnate cazuri trebuie să ceară concursul autorității teritoriale sau să se abțină.

Și în locul rolului de tampon pe care îl are azi între autoritatea teritorială și C.E.D., ar servi ca trăsătură de unire între cele două autorități.

Propunerea a II-a

Căpitanul de port din Sulina, să fie unit de Guvernul Român. La Tulcea doi inspectori de navigație: unul numit de Guvernul Rus și altul de Guvernul Român.

Față de propunerea I, Rusia probabil va protesta pentru motivul că poliția nu se va face numai în apele românești, căci are și ea o porțiune din malul stâng de la Gura Kiliei- Ceatal-Gura Prutului.

Prin numirea a doi inspectori de navigație din partea statelor teritoriale, s-ar împăca principiul drepturilor riveranilor, exercitând poliția fiecare în apele teritoriale sau pe porțiuni anumite.

Avantajul nostru va fi că, în porturile noastre, am fi stăpâni. Necesitatea de a numi noi agenți executivi, va fi mai mare în viitor decât acum și iată pentru care motiv: Tratatul de la Pris (1856), limitează întinderea C.E.D. până la Isaccea, Tratatul de la Berlin (1878) o prelungește până la Galați și Tratatul de la Londra (1883) hotărăște jurisdicția C.E.D. până la Brăila.

Întrucât cele stabilite de acest tratat au rămas literă moartă, prin neaderarea României, jurisdicția C. E.D. până în prezent se întinde de la Sulina până la Galați.

La un viitor tratat, nu vom putea avea motiv de a ne opune la propunerea de prelungire a jurisdicției C.E.D. până la Brăila, pentru că de fapt ea lucrează până acolo dragând bancurile dintre Galați-Brăila, iar piloții C.E.D. conducând vasele de mare tot până acolo.

Astăzi, C.E.D. se abține de a face poliție până la Brăila, îndată însă ce va avea drept să o facă, se vor naște fatal conflicte de atribuții între Inspectorul Navigației C.E.D. și căpitanii porturilor Galați și Brăila; C.E.D. se va amesteca și aici așa precum se amestecă la Sulina și Tulcea.

Vom pierde deci și în aceste două principale porturi independența de care ne bucurăm.

Propunerea a III-a

Să se limiteze jurisdicția C.E.D. numai la gura și pe canalul Sulinei căruia i se va da un caracter mai pronunțat de neutralitate.

Căpitanul de port din Sulina va fi numit de Guvernul român având cam aceleași atribuții ale comisarului maritim de azi, fără amestec cu C.E.D., iar Inspectorul navigației C.E.D. care stă la Tulcea, să-și întindă atribuțiile până la Gura Dunării. El va face poliția pe întreg canalul de la gură până la Ceatalul Kiliei și va exercita și o parte din atribuțiile pe care azi le are căpitanul portului C.E.D.

Întrucât privește navigația de la Ceatal la Brăila, România se va înțelege cu Rusia pentru întreținere și poliție. Căci, de fapt, numai de la Ceatalul Kiliei începe Delta și prin lucrările de la gură, prin tăierile și căptușirea malurilor, constitutive un canal mai mult sau mai puțin artificial de navigație; de la Ceatal în sus, intrăm în Dunărea largă.

Așa că, C.E.D. s-ar limita numai la gură și canalul Sulina, iar viitoarea Comisie Mixtă riverană, s-ar întinde de la Porțile de Fier până la Ceatalul Kiliei; Galați și Brăila ar ieși complet de sub jurisdicția C.E.D.

Propunerea a IV-a

În cazul când nu reușim de a obține dreptul de numire a ambelor organe executive, putem renunța la Inspectorul Navigației întrucât atribuțiile sale sunt de un caracter mai general, căci execută

poliția numai pe calea de apă unde se face o navigație internațională.

Pentru căpitanul de port din Sulina, trebuie să insistăm cu toată tăria de a fi numit de Guvernul Român, întrucât execută poliția într-un port românesc asupra vaselor, care nu sunt în curs de navigație ci sunt legate la mal și fac operații comerciale.

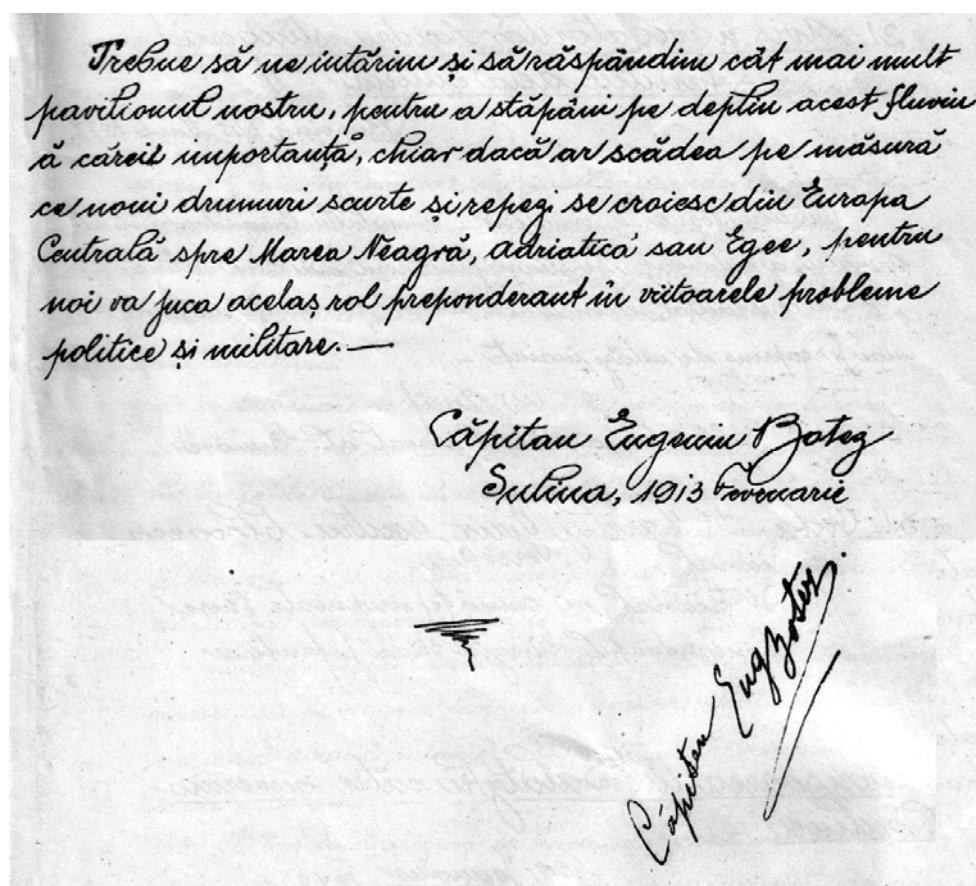
În sprijinul acestei păreri ne vine chiar art. 102 din proiectul Barrère - care numai favorabil nu ne-a fost:

„Inspectorul și subinspectorii vor fi numiți și plătiți de către Comisia mixtă, iar căpitani de porturi vor fi numiți și plătiți de către statele riverane respective, care sunt datoare a face cunoscut comisiei mixte numirea sau înlocuirea lor.“

Ceea ce dovedește că, chiar proiectul Barrère, a ținut seamă de caracterul deosebit teritorial pe care îl are un căpitan de port în comparație cu inspectorii și subinspectorii de navigație.

Propunerea a V-a

Dacă nu se poate pune (accepta) nici una din aceste propuneri, rămâne a se lămuri interpretarea frazei întrebuințată în art. 53 din Tratatul de la Berlin (1878): *C.E.D. va funcționa într-o completă independență de autoritatea teritorială.*

La aceasta să putem adăuga o rezervă prin care să ne asigurăm, *C.E.D. nu ne va stingheri întru nimic exercitarea drepturilor suveranității noastre ca putere teritorială.*

Și precum C.E.D. își aplică regulamentele de poliție de navigație, noi să putem a ne aplica regulamentele de poliție a porturilor.

În consecință, s-ar recunoaște autoritatea Comisariatului Maritim român din Sulina, căutând a se armoniza regulamentele C.E.D. cu regulamentul Comisariatului Maritim Român - care până astăzi nu există - determinându-se cât se poate sfera de atribuții a autorității teritoriale de aceea a autorității internaționale.

Limitându-se atribuțiile, ambii agenți, căpitanul de port al C.E.D. și comisarul maritim

român își vor exercita acțiunile paralele, respectându-și domeniile deosebite.

Deși în instrucțiunile din 1879 se arată căpitanului de port din Sulina că trebuie să *corespundă** direct cu agentul competent român pentru afacerile de port, totuși C.E.D. nu se poate împăca cu ideea că, la Gura Dunării, mai poate să fie un agent executiv afară de cel numit de ea. De aceea ea a protestat când Guvernul Român a înființat căpitanie la Sulina și, deși i-a schimbat titlul în Comisariat Maritim, nu este recunoscut ci numai tolerat, aceasta este formula pe care o întrebuițează și azi C.E.D.

Un exemplu ne poate lumina întreaga situație: de câte ori se numește un nou subprefect în Sulina, căpitania portului C.E.D. îi înaintează unele lucrări privitoare portului,; subprefectul arată că acestea sunt de resortul Comisarului Maritim, C.E.D. atunci renunță la ele numai ca să nu fie nevoită a recurge la concursul autorității Comisarului Maritim.

Trebuie să notăm că, deși se spune că C.E.D. va funcționa într-o independență completă de autoritățile teritoriale, totuși medicul român, șef al serviciului sanitar de la Gura Dunării, funcționar al statului, este în același timp și șeful spitalului C.E.D., deci și funcționar al Comisiei.

Propunerea a VI-a

În cazul când nici una dintre propuneri nu se poate pune și nici nu se pot face discuțiunile de la propunerea nr.5 asupra redacției Tratatului de la Berlin, s-ar putea încerca o cale prin care cu abilitate s-ar ocoli toate dificultățile.

Să renunțăm de a cere ca Inspectorul Navigației și Căpitanul de Port din Sulina să fie numiți de către Guvernul Român, așa precum îi numea Guvernul otoman și să ne mulțumim numai cu următoarea soluție: în locul acestor doi funcționari - azi unul german și altul austriac - să reușim a introduce doi români numiți de C.E.D., fără nici un amestec cu autoritatea teritorială, așa precum sunt deja și alți câțiva români în diferite funcțiuni ale C.E.D.

Actul adițional la Actul public din 1865 (art.2), relativ la navigația Gurilor Dunării, zice:

„Inspectorul și căpitanul de port sunt numiți de C.E.D. à la simple majorité des voix et sans distinction de nationalité“.

Nici un text nu se opune la aceste numiri și nici nu s-ar aduce vre-o atingere cuprinsului Tratatului de Berlin.

Prin această măsură s-ar evita conflictele de până acum, întrucât autoritățile teritoriale ar găsi în punctele de contact cu autoritatea internațională, doi funcționari ai C.E.D. însă de naționalitate română, care ar servi ca trăsături de unire între cele două autorități.

THE RELATION BETWEEN ROMANIA AND THE DANUBE EUROPEAN COMMISSION - IN THE ANALYSE OF THE WRITER JEAN BART (EUGENIU BOTEZ) - CORNEL TUCA, PH. D.

Abstract

Known writer for „Europolis“, Eugeniu Botez analyses the position that Romania should have adopted in the Danube European Commission. A good expert of the realities he offers solutions for solving the delicate problem of Danube mouths.

Keywords: territorial sovereignty, riparian state, river mouth, jurisdiction, authority, navigation way.

* corespundeze, colaboreze.

GERMANOFILISMUL ROMÂNESC ÎN SFERA POLITICULUI ȘI ARMATEI DIN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL.

Istoric Traian Tr. CEPOIU

O lămurire asupra cuvântului „germanofil“ între definiția academică și peioratismul în utilizare

Considerăm pentru început imperios necesară o scurtă lămurire asupra cuvântul „germanofil“ între definiția academică și sensul peiorativ cu care este utilizat în forma scrisă sau a limbajului. Ca noțiune și termen de exprimare, ținând seama de cronologia lexicului românesc, cuvântul „germanofil“ a avut până aproape de anul 1989 statutul de neologism, fiind întâlnit încă în 1986 în *Dicționarul de neologisme*¹. A intrat în lexicul românesc ca împrumutat din limba franceză: *germanophile* (filogerman). Apare în vorbirea curentă, în presă, publicistică și lucrări de specialitate, dar în mod deosebit în discursurile și abordările politico-istorice începând cu perioada sfârșitului neutralității din 1914-1916, urmare a acțiunilor politice și de spionaj desfășurate în România în favoarea Germaniei, evenimente care au premers intrarea în Primului Război Mondial. Apoi, din ce în ce mai des imediat după război, în interbelic și după cel de al Doilea Război Mondial, în perioada totalitară, dar și în zilele noastre, cu același înțeles și interpretare total peiorative, chiar dacă cuvântul „germanofil“ are o definiție lingvistică bine stabilită.

În dicționarele românești intră foarte târziu. Nu îl întâlnim nici în cea de a șasea ediție a celebrului *Dicționar Universal*² al lui Lazăr Șăineanu, lucrare cu caracter de unicat la noi în țară la timpul respectiv. Un Dicționar complet al Limbii Române scos sub egida Academiei Române, nu exista. Primul volum din lucrarea *Dicționarul Limbii Române (Tomul I, Partea I, literele A-B)* încredințat de către Comisia Academiei Române pentru întocmirea Dicționarului la 6 ianuarie 1906 profesorului Sextil Pușcariu, apare în 1913, iar *Tomul II, Partea I, literele F-P*³, care cuprinde și litera G, apare în 1934. Dar, în cadrul acestui Dicționar, nu avem o definiție expresă a cuvântului *germanofil*. Lexemul *germanofil* este încadrat în partea finală a definiției cuvântului *german*, din care derivă „*germanofil* = cu simpatii pentru germani“. Desigur, din motive obiective lesne de înțeles, credem că s-a recurs la această formulare.

Mult mai concis este *Dicționarul Limbii Române Literare contemporane*⁴ al Academiei Române apărut în 1956, în plină perioadă a bolșevizării României, care în Vol. II, formulează următoarea definiție pentru termenul „*Germanofil,-ă, germanofili,-e*: (Despre persoane) *Care are simpatie deosebită pentru germani, pentru cultura și civilizația germană; care susține consecvent interesele și politica germanilor*“. Desigur, aici găsim și explicația peiorativismului neafișat până acum în definiția academică, a tentei politice bine conturate: „*susține consecvent interesele și politica germanilor*“. Ne aflăm la peste un deceniu de la încheierea celui de Al Doilea Război Mondial. România fusese aliata Germaniei învinse, și se afla în sfera de influență a URSS. Iar definiția este abordată într-o perioadă în care numai prezumția că puteai fi „germanofil“, te putea costa libertatea. Dicționarele mai recente, respectiv *DEX-ul*⁵ Academiei, vine cu o formulare mult mai elegantă pentru termenul „*germanofil: (Persoană) care aprobă, admiră, iubește tot ce este german, ce vine de la germani*“. Desigur, de la germani ne-au venit pe parcursul secolelor, foarte multe lucruri, și bune și rele, în domenii de mare interes, de ordin politic, economic, militar, cultural, etc. Depinde de perioada istorică și poziția din care sunt abordate toate aceste probleme.

¹ Florin Marcu, Constantin Manea, *Dicționar de neologisme*, Ediția a III-a, Editura Academiei R.S.R., București, 1986.

² Lazăr Șăineanu, *Dicționarul Universal al Limbii române*, Ediția a VI-a, Editura „Scrisul Românesc“ S. A., 1929.

³ Academia Română, *Dicționarul Limbii Române*, întocmit și publicat după îndemnul Maiestății Sale Regele Carol I, Tomul II, Partea I, F-I, București, 1934.

⁴ Academia Republicii Populare Române, *Dicționarul Limbii române literare contemporane*, vol. II, D-L, Editura Academiei R.P.R., 1956.

⁵ Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan“, *DEX - Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1996.

Scurt incurs într-o posibilă încercare de istorie a germanofilismului în vechiul Regat al României și teritoriile locuite de români

În contextul celor afirmate mai sus, apare în mod firesc următoarea întrebare: Cum s-a manifestat în spațiul locuit de români, și cum a fost receptat termenul și apoi fenomenul *germanofil*. Pentru Principatele Unite, nu ne vom adânci în istorie, unde vom găsi destui boieri sau chiar domni de-ai noștri pe care vremurile îi făcuseră „iubitori de nemți“, au trăit vremelnice la ei s-au și-au pus la dispoziția conducătorilor germani serviciile. Petru Cercel este unul din cazuri. Vom porni de la abdicarea lui Cuza din 11/23 februarie 1866. În urma eșecului înregistrat de Adunarea Electivă a României în alegerea Comitelui de Flandra, „Alteța Sa Regală Filip-Eugeniu-Ferdinand...“⁶ ca Domn al Principatelor Unite, prin plebiscitul desfășurat între 2/14 și 8/20 aprilie 1866, cu 685.965 voturi pentru și 224 contra, principele german Carol-Ludovic de Hohenzollern este proclamat ca „Domn al României“ sub numele de Carol I⁷. Fost-a cumva poporul român atât de germanofil sau germanofilizat când și-a exprimat votul? Poate fi acuzat Guvernul respectiv ca fiind germanofil? Cu certitudine nu. Dar, clasa politică cunoștea motivele pentru care trebuia adus un „Domn străin“, și vom enumera câteva dintre multele motive, așa cum sunt ele surprinse în scrisoarea adresată de către Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, la 2/14 martie 1866, către Ion Bălăceanu, agentul Principatelor Unite la Paris, din care reținem: „Cu un Principe străin și cu o stare de lucruri statornică, Principatele ar fi o forță pentru Turcia, pe când în prezent, prin legiurile de suzeranitate, ele sunt în realitate pentru ea o slăbire. [...] Prin caracterul practic al mijloacelor ce sunt indicate aci, aceste propuneri, despre al căror caracter strict confidențial nu am a vă atrage atenția, îmi par că merită să fie luate în serioasă considerație. Vă autorizez, Domnule agent, a face pe lângă d-l Ministru al Afacerilor Străine al M.S. Împăratului, demersuri în sensul acestor propuneri. [...]: Insuficiența Domniei pământene demonstrată prin o costisitoare experiență și prin urmare inutilitatea de a o mai repeta. Pericolul acestei repetări pentru liniștea Europei. Stabilitatea prin abordarea soluțiunii contrare. Forța ce rezultă pentru țară din această stabilitate. [...] Necesitatea și siguranța de a pune, prin aceasta, un obstacol mai mult la dezvoltarea îngrijitoare a panslavismului“⁸.

Iar evoluția României din toate punctele de vedere, sub domnia lui Carol I de la urcarea sa pe tron și până în perioada neutralității este bine cunoscută și nu vom insista. Iar cei care au susținut politica regelui Carol I al României, domn de origine germană, chiar și atunci când interesele „cauzei naționale“ nu se potrivea cu politica regelui, au căpătat calificativul la „germanofil“ la modul peiorativ. Relevante în acest sens ni se par cuvintele lui Gh. Bogdan-Duică, în calitate de secretar general al Ligii culturale, rostite la sfârșitul anului 1914: „În majoritatea lor toate aceste activități conțineau exagerări de natură a compromite succesul cauzei. În ce privește pe factorii răspunzători - în frunte cu regele Carol - ei au fost tratați de trădători, și aceasta atunci când nu puteau să vorbească, așa cum nu pot vorbi nici azi. După moartea regelui Carol - care jurase că va lucra pentru interesele României, și deci n-o putea trăda -, s-a văzut că faptele nu se prezentau astfel. Președintele Ligii culturale (N. Iorga, n.n.) pe care pe care suveranul dispărut îl primise în audiență cu puțin înainte de a muri, a auzit din gura marelui rege următoarele cuvinte: «**Nu aș vrea să mor mai înainte de a vedea România mare putere**»“⁹. Sunt cuvinte asupra cărora trebuie luat aminte.

Abandonând partea politică, nu putem trece cu vederea nici peste latura culturală. Cea mai mare parte a intelectualilor români sunt școliiți în spațiul germanic, unde au avut o serie întregă de motive să admire cultura și civilizația germană, să se bucure de superioritatea acesteia. Ne vom opri asupra junimiștilor, iar dintre ei, asupra celui mai reprezentativ: Eminescu. Părintele limbii literare moderne românești. Om prin excelență format încă înaintea plecării la studii în spațiul germanic, pe filonul culturii germane, cu antecedente de netăgăduit, deoarece, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când „germanul“ Carol I se afla pe tronul țării, „istoria românească și europeană“ - așa cum afirmă Zoe Dumitrescu Bușulenga -, „ne-a îngăduit un respiro mai îndelungat, s-a putut lucra, ca în puține rânduri, fără mare grabă în cultură, săpându-se în adâncuri spre fântânile nepoluante ale adevărurilor noastre străvechi [...] un anumit «calm al valorilor» a domnit și s-a instaurat după aceea, datorită mentorilor culturii românești formați în «libertatea și cultura» atmosferei germane (după vorba

⁶ Dimitrie A. Sturdza, *Domnia Regelui Carol I - Fapte, cuvântări, documente*, Tomul I, 1866-1876, Edițiunea Academiei Române, București, 1906.

⁷ Idem.

⁸ Idem.

⁹ Gh. Bogdan-Duică, *Politica Ligii culturale - București 14 decembrie 1914*, Tipografia românească, București, 1914.

lui Friedrich Schlegel)¹⁰. Ca să nu mai discutăm despre lucrarea lui Helmuth Frisch¹¹, apărută în urmă cu treisprezece ani și considerată de specialiști ca o lucrare singulară în cultura noastră. Și atunci se pune iarăși întrebarea: A fost sau nu a fost Eminescu „germanofil“? Sau că Eminescu are o operă literară și politică de sorginte „germanofilă“? Cine și-ar permite un asemenea sacrilegiu? Nu putem însă tăgădui influența spiritului culturii germane în opera eminesciană. Nimeni nu se adapă de la o fântână secată. Iar Eminescu s-a adăpat la fântâna cea mai plină și cu cea mai bună apă a vremii sale și nu numai. Pentru a ne face o imagine de ansamblu asupra influenței culturii germane asupra literaturii noastre, fără a răscolii munți de literatură comparată, este suficient să ne aruncăm și numai sumar privirea supra lucrării lui Ion Sân-Giorgiu *Deutscher Geist in der rumänischen Literatur* „Spiritul german în literatura românească (trad.n.)“¹², unde vom găsi o amplă și fascinantă frescă a influenței literaturii germane asupra literaturii românești din toate teritoriile locuite de români.

În 1774 se sfârșește războiul ruso-turc. Tot nordul Moldovei (Bucovina), respectiv regiunile Cernăuțului, Sucevei și Câmpulungului era ocupat de armatele austriece. Prin Convenția din 7 mai 1775 de la Constantinopol, Poarta otomană cedează nordul Moldovei în favoarea Austriei. Alipită în 1786 Galiției, Bucovina devine la 1849 provincie autonomă a Casei de Austria. În *Interpelarea*¹³ adresată Guvernului în ședința din 11 februarie 1886, cu referire la „cauza românismului“ în Transilvania și „Expulzarea românilor de peste Carpați“, făcând referire la Bucovina, M. Kogălniceanu afirmă: „Este o țară în care noi poate am avea drepturi de a face propagandă, căci acea țară a fost ruptă din corpul nostru, din sângele nostru, fără voia noastră [...] aceasta este Bucovina. [...] prin anume convențiuni au propus lui Vodă-Cuza, că această țară fiind răpită în contra oricărui drept [...] să o luăm înapoi; și noi am refuzat. De ce am refuzat, de ce nu facem acolo nici o propagandă? Pentru că guvernul Austriei este un guvern cu minte și prevederi politice; el dă tuturor naționalităților ceea ce li se cuvine. Așa a făcut și în Bucovina. Ne-am zis dar: Soartă bună au românii din Bucovina? Ei nu țipă? Ei sunt mulțumiți. Dacă ei socotesc că sunt mai fericiți sub dominațiunea casei Habsburgică decât sub dominațiunea noastră, unde guvernele se schimbă în toate zilele, unde legile sunt scrise numai pe hârtie, de ce să nu-i lăsăm în pace acolo unde se află? Și așa și facem: ne bucurăm de soarta lor, dar ne abținem de orice propagandă; și cu toate acestea acolo în Bucovina avem moșii, avem rude, avem osemintele străbunilor noștri, ale glorioșilor noștri Domni; la tot pasul găsim urmele de victorie ale eroilor noștri!“

Pentru a înțelege la justa valoare aceste cuvinte, trebuie să ne adâncim cu grijă în mentalul vremii. Trebuie să judecăm lucrurile nu de la înălțimea acestui început de mileniu, ci de înălțimea timpului când au fost rostite aceste fraze, astfel s-ar putea crede că după anexare, toți românii din Bucovina au devenit „germanofili“ de fericire, în sensul că austrieccii sunt tot un popor germanic, așa cum basarabenii noștri sunt români. Chiar și atitudinea lui Cogălniceanu ar putea fi calificată ca fiind a unui germanofil înrăit. Dar, Kogălniceanu explică și motivele de ordin politic, de admirație față de civilizația germanică, unde guvernele erau stabile, și nu se schimbau ca la noi „în toate zilele“ iar legile erau legi, iar la noi „scrise numai pe hârtie“. Desigur, exemplele pot continua cu Transilvania și Banatul, unde elementul german este - într-o apreciabilă măsură - la el acasă dar spațiul nu ne permite.

Germanofilia și viața politică în vremea neutralității - cazul Constantin Stere

Problema neutralității României urmată de intrarea acesteia în Primul Război Mondial, mai are încă pete negre pe care istoriografia românească oficială le omite cu multă suplețe, cum ar fi și cazul *germanofiliei* obediente de care au dat dovadă o mare parte a oamenilor politici și o parte din vârfurile intelectualității românești, fără a se analiza explicit ce înseamnă să fi germanofil pe timp de pace, în perioada neutralității, sau pe timp de război.

Desigur, spațiul nu ne permite o abordare mai amplă. Fenomenul „germanofiliei“ a fost abordat mai recent, cu destulă pertinentă de Lucian Boia, în volumul „Germanofili“¹⁴, prin care s-a încercat, și reușit în parte, să se năruiască unul dintre multele mituri care parazitează istoria noastră față de evenimentele în discuție. Dar nu este suficient, deoarece, „germanofil“ este o definiție generică.

¹⁰ Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Eminescu și romantismul german*, Editura Eminescu, București, 1986.

¹¹ Helmuth Frisch, *Sursele germane ale creației eminesciene*, Vol. I-II, Editura Saeculum I. O. București, 1999.

¹² Ion Sân-Giorgiu, *Deutscher Geist in der rumänischen Literatur*, Max Niemeyer Verlag - Halle-Saale, 1939.

¹³ M. Kogălniceanu, *Interpelețiunea privitoare la Expulzarea Românilor de peste Carpați adresată Guvernului*, 11 februarie 1866, București, 1866.

¹⁴ Lucian Boia, *Germanofili - Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, București, 2009, 2010.

Astfel, pe lângă identificarea marilor personalități politice și culturale care și-au afișat jaluz atitudinea față de ideile exprimate de Carol I, și care trebuie înțeleasă atât ca o atitudine politică dar și o atitudine civică, trebuie avut în vedere acțiunile de propagandă pe care Germania a făcut-o în România în perioada neutralității, propagandă însoțită de corupție și importante acte de spionaj, bine regizate de către baronul von dem Busche, un excelent diplomat trimis în România în acest scop, care aveau foarte puține lucruri în comun cu germanofilia tradițională din România acelor timpuri, respectiv acțiunile „trădătorilor“ care puteau face parte din orice categorie sau poziție socială.

Dintre marile personalități politice *germanofile*, din perioada neutralității, dar și din timpul ocupației germane, care au rămas în capitala ocupată, amintim pe Titu Maiorescu, om de formație culturală eminent germană, al cărui comportament din timpul ocupației este demn de admirat, basarabeanul Constantin Stere, sau Al. Marghiloman, un germanofil de conjunctură, om format la școala franceză, care nu vorbea germană. Ne vom opri în cazul de față asupra lui Constantin Stere.

Foarte de tânăr încă de pe băncile școlii, C. Stere a manifestat un nonconformism politic, suferind de avântul revoluționar al multor tineri sau intelectuali ai generației sale. Un fel de modă în Europa. În 1883, în chiar perioada de absolvire a clasei a VIII-a a Gimnaziului nr. 1 de băieți din Chișinău, este arestat și trimis în Închisoarea din Chișinău¹⁵, pentru răspândirea de broșuri cu caracter revoluționar. Rămâne în închisoarea din Chișinău până în 1886, când este trimis în Siberia pentru încă trei ani. Din cei 27 de condamnați trimiși în Siberia din care făcea parte și C. Stere, nu au ajuns la destinație din cauza condițiilor extrem de vitrege și a gerului, decât șapte. Fiind depistat de către poliția din Tobolsk că făcea parte din grupul care edita o revistă hectografiată intitulată „Exilații politici“, este exilat pentru încă trei ani la Krasnoiarsc, unde va rămâne în pușcărie până în 1892. Trebuie amintit că, pentru acele vremuri, Basarabia, în comparație cu Transilvania care se afla tot sub un regim imperial absolutist, dar avea două instituții solide, respectiv Biserica Ortodoxă și Biserica Unită în cele două mari centre culturale și politice, respectiv Sibiu și Blaj, Basarabia, a suferit enorm de pe urma lipsei unor instituții autohtone, care i-ar fi dat o identitate culturală și politică distinctă, sub cizma opresoare a celui mai involut sistem imperial european: Imperiul țarist rus. Intră în *patria mamă* România, în 1892, imediat după sosirea din Siberia. La Iași își continuă studiile universitare, afirmându-se ca un strălucit profesor universitar, om politic și literat, ajungând unul dintre cei mai respectați liderii politici ai vremii.

Ca om politic, Stere a fost o personalitate atipică, după unii „stranie“. Mare strateg și doctrinar politic, cu rădăcini adânci în realitățile vremii, acesta nu a făcut parte din structurile puterii politice. Om trecut prin cumplita școală a vieții, anii grei de temniță într-un imperiu în care șovinismul făcea ravagii pustiitoare, impactul cu naționalismul și antisemitismul exagerat în România acelor vremuri, cărora le picase victime mari personalități ale lumii politice și culturale românești (ex. A.C. Cuza), l-au determinat să adopte o linie mediană, specifică unui elitist, intelectual de o înaltă ținută etică și morală, venit dintr-o lume provincială, provocând invidie în cercurile intelectualilor și oamenilor politici ai vremii.

În perioada neutralității (1914-1916), îl găsim în tabăra care susține politica bătrânului rege Carol I, care își respecta tratatele militare cu Tripla Alianță, știind mai bine ca oricare altul dintre oamenii politici și militari de carieră ai vremii ce înseamnă cuvântul dat, mai ales cuvântul unui rege și onoarea respectării unui tratat militar. La momentul respectiv, nimeni dintre „germanofili“ nu concepea o înfrângere a colosului militar german. Primul ministru Ion I. C. Brătianu se afla în cealaltă tabără. Folosindu-se de politica „imperativului național“, acesta urmărea o trecere de partea Antantei, care s-a și realizat. La intrarea României în război, îl găsim pe C. Stere în tabăra „germanofililor“. Pentru Stere, Rusia făcea parte din Antantă. Numai ideea că România putea intra într-o alianță militară în care se afla și Rusia îl tulbura. A fost un rusofob prin excelență. Imperiul rus al sclavagismului nu putea fi comparat cu elitistul Imperiu german. Au fost foarte multe personalități politice sau din sfera culturalului, care au combătut toate aceste teorii germanofile. Nu ne vom opri la cei foarte cunoscuți și foarte citați. Ne oprim asupra atitudinii lui Ovid Densusianu, care, aflat la Zürich în septembrie 1914, afirmă printre altele: „Ca să fim atrași spre Austria și Germania, ni se aduce mereu înainte sperietoarea slavismului. Dar slavismul nu e primejdios azi - cel mai amenințător e germanismul lacom, cotropitor. Primejdios ar putea ajunge slavismul de acum - să zicem - în cincizeci ori o sută de ani, când Rusia, în plină dezvoltare, întărită, ar căuta să dicteze să-și impună hegemonia, cum încearcă acum Germania“¹⁶. Cu siguranță, fiecare avea dreptate în felul său. Dar, viziunea lui Densusianu relativ la

¹⁵ Constantin Stere, *Documente politice*, apărută sub îngrijirea lui Iurie Colesnic, sub egida Fundației „Museum“ (Chișinău), și a Fundației Culturale Române (București), Chișinău, 2002.

¹⁶ Ovid Densusianu, *Ce nu se poate să învingă*. București, Editura „Vieței noi“, 1914.

evoluția Rusiei survenită nu ca urmare a războiului ci în urma revoluției bolșevice produsă în chiar timpul Primului Războiului, a devenit o realitate monstruoasă, depășind cu mult, sub toate formele și aspectele această predicție. Iar România s-a numărat printre statele care au suportat consecințe nefericite din partea Rusiei sovietizate. După încheierea războiului soldat cu înfrângerea Puterilor Centrale, „germanofili” sunt trecuți prin furcile caudine ale blamului public, marea lor majoritate printre care și Stere, fiind întemnițați și judecați pentru „colaboraționism” și „trădare” în favoarea germanilor care ocupaseră jumătate din regatul României, inclusiv Bucureștiul în 1916-1918.

În 1921, cu ocazia validării ca deputat de Soroca, în ședința Camerei din 4-9 martie, i se aduce învinuiri de colaborare cu Germania. C. Stere se numără printre foarte puținii „germanofili” care a stat cu capul sus, răspunzând interpelărilor: „Da domnilor deputați, pot să fiu învins, dar nu-mi plec capul. Ca orice om am păcatele și greșelile mele. Dar când îmi examinez conștiința și îmi scrutez intențiunile și mă gândesc la șirul lung de jertfe și de lupte, la toate umilințele și suferințele care mi-au fost sortite să le trăiesc în cei 35 de ani încadrați între temnița rusească și pușcăriia românească din Văcărești, nu mi-i rușine de trecutul meu”¹⁷.

Cazul Stere, dar în mod deosebit efectele propagandei și corupției germane în România din anii neutralității sunt menționate pentru prima dată istoriografic în valoroasa lucrare al lui C. Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României, 1916-1919*¹⁸, pusă la index încă din ultima parte a interbelicului. Ceea ce nu putuse să arate C. Kirițescu în lucrarea sa, din lipsă de informații certe, avea să apară la lumină pe la sfârșitul anului 1930, când sunt făcute publice, mai multe documente relevante din care rezulta acțiunile întreprinse la 1917 de către serviciile germane, prin intermediul colaboraționiștilor și a trădătorilor, care nu era neapărată nevoie să fie și germanofili, de a împiedica intrarea României în război și înlocuirea regelui Ferdinand cu un arhiduce habsburgic, ori prin aducerea pe tronul României a unuia dintre fii împăratului Wilhelm II. Se iscă un adevărat scandal și în presă. Printre cele mai relevante articole se numără și cel semnat de prof. I. Lupaș, asupra unor „însemnări autografe” publicate de Alexandru Vaida¹⁹.

În perioada ocupației, odată retras la Iași, guvernul țării nu mai putea să acționeze sub nici o formă în teritoriile ocupate. În conformitate cu prevederile dreptului internațional al legilor de război, ocupantul, respectiv administrația militară temporară, nu putea să modifice legile organice ale teritoriului ocupat. Cu toate acestea, au loc tot felul de urzeli politice în rândul oamenilor politici care „girau” conducerea ministerelor, numiți de către puterea ocupantului. În fruntea tuturor acestor urzeli se afla Lupu Kostaki, care, la 8 decembrie 1916, invită la o ședință de lucru pe toți secretarii generali de ministere. Cu această ocazie, Lupu Kostaki care și vedea România anexată Austro-Ungariei, propune printre altele împărțirea Munteniei și Olteniei ocupate, în gubernii. Sunt puse la cale o serie întreagă de urzeli politice, cum ar fi: „detronarea regelui, înlăturarea dinastiei, chemarea unuia dintre copiii lui Wilhelm II, împăratul Germaniei pe Tronul României, și menținerea trupelor germane în țară timp de 10 ani”²⁰, pentru a se putea impune țării noile reforme prin legi organice administrative și judecătorești, inspirate după modelul german.

În acest context, printre lucrurile care nu i se puteau ierta lui Stere se număra și vizita făcută la Marele Cartier german și la Berlin, în 1917, când înmânează conducătorilor politici germani un „Memoriu” din al cărui capitol 3, se poate deduce nu neapărat o germanofilie obedientă, cât angostia rusofobă pe care Stere o avea față de politica Rusiei și a tuturor vexațiilor acesteia: „Fie că România intră cu cele două Puteri imperiale într-o combinație economică și politică în genul Europei Centrale, fie că formează o unitate reală cu una din aceste două puteri, alegând de pildă pe M. Sa Împăratul Austriei ca Rege al României, atât pentru România, cât și pentru Puterile Centrale o astfel de soluțiune este în orice caz de preferat dezmembrării țării. În acest din urmă caz, țara ar deveni o pradă a panrusismului...”²¹. Din cuprinsul unui articol publicat în presă cu referire la unele „însemnări autografe” ale lui Vaida Voievod, rezultă că acestea ofereau „amănunte extrem de prețioase și concludente cu privire la felul cum a fost memoriul acesta «scris de Stere în limba franceză» apoi «tradus în limba germană de Victor Beldiman»”²¹.

Sunt aduse în actualitate și alte contribuții ale lui Vaida Voievod: „Miercuri, în ziua de 30 august 1916, apărea în ziarul «Reichspost» din Viena un violent articol despre «Declarația de război a

¹⁷ Constantin Stere, *Publicistică*, vol. IX, Editura „Universul”, Chișinău, 2006.

¹⁸ Const. Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, I, Ediția a II-a, în trei volume, București 1925.

¹⁹ I. Lupaș, *Calomie sau adevăr Istoric?* În „Neamul românesc” nr. 76/18 martie 1932.

²⁰ George D. Nedelcu, *Justiția Română sub ocupație*. București, 1923.

²¹ Sub titlul *Denkschrift über die rumänische Frage*, un exemplar al „Memoriului” se află Biblioteca Academiei Române, secția Manuscrise, fondul Ion Bianu.

României» și atitudinea «românilor din monarhie». Articolul era semnat de Alexander von Vajda²².

Acestei situații se mai adaugă la C. Stere și multe din atitudinile sale publicistice, așa cum rezultă și dintr-un articol publicat în *Lumina*, nr. 14 din 15 sept. 1917, prin care, ca un fel de culpa mia față de ocupant, Stere afirma: „Războiul României a fost declarat împotriva Constituției, împotriva părerilor sfetnicilor cei mai autorizați ai Coroanei, cum și împotriva curentului predominant din elita noastră intelectuală”²². Desigur, demersul lui Stere era sortit din start unui total eșec.

Scandalul „germanofiliei” și a spionajului german în presa interbelică

În anul 1930, ziarul „Ordinea” intră în posesia unor importante documente, respectiv un registru al Legației germane la București din 1915, care conținea dovezi irefutabile cu privire la organizarea serviciilor de propagandă și spionaj ale Germaniei în România. Începând cu numărul din 2 iulie 1930, ziarul „Ordinea” începe să facă publice informațiile din acest dosar, însoțite de fotocopii după documentele originale. Astfel, sub titlul „Spionajul nemțesc în România,” urmat de două subtitluri fulminante: „Un dosar al legațiunii germane din București dă la iveală întreaga operă de corupție din timpul neutralității noastre” și „Rate de câte 25.000.000 mărci aur pentru cumpărarea conștiințelor și divulgarea secretelor militare”, direcția ziarului „Ordinea” face un scurt istoric al spionajului German în România între anii 1914-1916, care avea ca scop două direcții precise: a) oprirea intrării României în război, și b) informații legate de potențialul militar românesc, în cazul când România ar intra în război. Din cuprinsul materialului mai aflăm că, „În afară de diversele birouri de propagandă, de sub conducerea lui Iversen, Henenvogel și Günther, legația germană din București își întreține serviciul ei special de cercetări și «informațiuni», cu ramificațiuni în tot cuprinsul țării,” de unde putem trage concluzia că nu era neapărată nevoie să fi un „germanofil” recunoscut, sau înrăit, pentru a face spionaj în favoarea Germaniei, ci trebuia să ai toate trăsăturile de caracter specifice trădătorilor, interesați numai de interesele proprii.

În acest registru care cuprindea aproape două sute de pagini, erau trecute „partidele ofițerilor, oamenilor politici, gazetarilor și comisarilor” care s-au lăsat plătiți și târați în această afacere murdară. Dosarul conținea „chitanțe timbrate și semnate cu mâna lor. Alții sunt trecuți de funcționarii legației, cu sumele primite lunar sau global”. Din conținutul dosarului mai rezulta că „nemții aveau la Sofia o centrală de unde se expediau banii” cu care se plăteau informațiile plătite, iar „sistemul de captare a denunțătorilor era foarte simplu: se căutau întâi agenți din lumea politică, care ademeneau pe ofițeri și gazetari”. Articolul conține și fotocopia documentului prin care „Centrala germană de spionaj din Sofia, anunța Legația germană din București că i-a expediat, cu data poștei, 25.000.000 mărci aur, pentru destinațiile cunoscute”. Documentele care urmau să fie publicate în numerele următoare aveau să demonstreze „că cei ce se lăsau corupți, își îndeplineau cu’n îndoit exces de zel toate obligațiunile. Se furnizau documente politice și militare iar ziariștii scriau articole viguroase spre a denatura sentimentele opiniei publice, absolut potrivnice pe vremea aceea Puterilor Centrale”. Despre conținutul documentelor publicate, vom vorbi la momentul oportun în cadrul acestui material.

„Germanofil” sau „trădător” în armata română

În decembrie 1916, regele și guvernul se retrag la Iași, devenit acum capitala României neocupate de inamic. O Românie mică. Aici se formează și un guvern de uniune națională, Ion I.C. Brătianu - Take Ionescu²³. Înainte de a porni spre Iași, în Consiliul de Miniștrii s-au făcut mai multe discuții, luându-se hotărârea (mai repede a fost o înțelegere) ca ministerele din București să funcționeze pe perioada ocupației sub conducerea secretarilor generali ai acestora, care vor rămâne acolo²⁴. Dar, după plecarea la Iași, la București se va forma un guvern de „giranti”, în marea lor majoritate, ca de altfel și oamenii politici rămași la București, cu mare trecere la germani, dispuși să aplice necondiționat politica germană. Printre vârfurile de lance ale propagandei germane era fostul

²² C. Stere, *Marele Războiu și politica României*, București, 1918. Cuprinde articolele publicate în ziarul „Lumina” din septembrie 1917, până în martie 1918.

²³ Academia Română, *Istoria românilor*, Volum VII, Tom II, Coordonator, Acad. Gh. Platon, Editura enciclopedică, București, 2003.

²⁴ Traian Tr. Cepoiu, *Câteva aspecte de jurisprudență din timpul ocupației germane în România, perioada 1916-1917 a Primului Război Mondial*, în volumul de studii și comunicări prezentate la sesiunea științifică internațională din 23 iulie 2010 la Pitești „Armata română și patrimoniul național” apărut sub egida Serviciului Istoric al armatei și Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010.

ministru la România la Berlin, diplomatul Alexandru Beldiman.

Una dintre direcțiile de propagandă de cea mai mare importanță o constituia întreprinderea de acțiuni sub orice formă pentru demoralizarea armatei aflată pe frontul din Moldova. Acțiunea cea mai cunoscută de „trădare“ a jurământului militar a țării și idealului național, care, eufemistic nu mai poate fi numită „germanofilie“ depășind granițele germanofiliei tradiționale, este cea a colonelului Alexandru Sturza, fiul fostului prim-ministru liberal Dimitrie A. Sturza, care recurge la tot felul de soluții pentru a determina atât corpul ofițeresc cât și trupa din zona unde acționa, să treacă de partea germanilor.

Toate încercările sale au fost soldate cu un eșec total. Nici gradul, nici rezonanța numelui său nu i-au fost de folos. Silit să treacă la inamic în februarie 1917, urmare a descoperirii trădării sale, și-a împușcat ordonanța care nu a dorit să-l urmeze. Ignorat și ironizat de ofițerii germani pentru nereușita sa, se îndreaptă spre București, unde, consultându-se cu camarila politicianilor obedienți față de ocupant, „își schimbă felul activității, transformându-se în agent de readucere în țară a ofițerilor români prizonieri [...] Ofițerii care se lăsau convinși de propaganda sa erau concentrați în tabăra de la Krefeld, supuși unui tratament de favoare și apoi liberați în schimbul iscăririi unei declarații, prin care se îndatorau «a nu combate politica Puterilor Centrale în România și a nu o califica defavorabil», precum și a-și pune serviciile la dispoziția ocupantului”²⁵.

Un alt caz de „trădare“ în favoarea germanilor, și cu rezonanță în epocă, a constituit-o cazul locotenent-colonelului Crăiniceanu, fiul generalului Crăiniceanu, complice al colonelului Al. Sturza. A fost prins în flagrant delict când se întorcea de la inamic cu manifeste care trebuiau distribuite trupelor și ofițerilor de pe front. A fost judecat imediat și condamnat la moarte. Execuția având loc în vinerea Paștelui²⁶. De apreciat gestul de mare demnitate morală și militară a generalului Crăiniceanu, care a condamnat fără ezitare fapta dezonorantă pentru armată și pentru țară a fiului său.

Un alt personaj de tristă amintire din galeria trădătorilor în favoarea germanilor, ale cărui fapte au fost făcute publice și în istoria lui C. Kirilescu, imediat după război, este cazul colonelului Victor Verzea. Cunoscut ca un mare naționalist, fost șef al Serviciului român de contraspionaj în perioada neutralității, rămâne în București sub ocupație, fiind numit director al Poștelor. Începuse să fie deja suspectat că își pusese serviciile în slujba dușmanului. Datorită funcțiilor sale, cunoștea toate secretele legate de apărarea teritoriului. Interceptând corespondența din sistemul militar, precum și a mișcării trupelor românești, a luat toate măsurile de sabotare și întârziere a evacuării materialului arhivistic al Poștelor, care a fost „capturat“ de germani la ocuparea Bucureștiului. Atât el cât și complicele său german Flechtenmacher, au fost condamnați la moarte în contumacie, iar după terminarea războiului a fost condamnat la închisoare pe viață.

Dar, lucrurile nu se vor opri aici. Așa cum arătam mai înainte, în 1930, ziarul „Ordinea“ întră în posesia unui registru al Legației germane din București din 1915, și începe să publice documente compromițătoare la adresa „trădătorilor“ țării în favoarea Germaniei. În numărul din data de 4 iulie 1930, publică un „raport secret al șefului Brigăzii de siguranță din Constanța“, din al cărui cuprins rezultă „bănuiala“ că „fostul maior de la 1916, Stan (Ștefan) Popescu ar fi făcut spionaj în favoarea Puterilor Centrale. În raport se mai arată cum, „generalul Georgescu a făcut imprudența să-l previe tocmai pe cel urmărit de spionajul ce se făcea la Comandamentul Corpului 5 Armată“. Confruntând raportul șefului Brigăzii de siguranță cu datele din registrul Legației germane, se constată că maiorul Stan (Ștefan) Popescu din Constanța era trecut în registru cu diferitele sume primite. Documentele au fost reproduse în faximil. La nici o oră de la apariția ziarului, la redacție sosesc mai mulți ofițeri în rezervă și activi, aducând informația că, „Stan (Ștefan) Popescu, fost maior la Constanța în 1916, trăiește și există încă în cadrele armatei cu gradul de... general, comandând o divizie“.

În numărul din 5 iulie 1930, sub titlul „De ce au fost măcelărite trupele române la Silistra“ și cu subtitlul „Cu șapte luni înainte de intrarea în război, un căpitan a vândut două documente importante ce priveau apărarea acestui oraș“, este redat cazul căpitanului din 1916 Ion Stănescu. Acesta făcea parte dintr-un regiment „de la Silistra. În această calitate a încasat prin legația germană din București, la 1 februarie, o sumă de 10.000 lei“. Pe parcursul a zece zile, „același ofițer a procurat două documente militare, de mare importanță, fiindcă consulatul german i-a numărat suma de 45 mii lei așa cum se poate vedea din chitanța ce a fost pusă s’o semneze.“

Desigur, prin publicarea acestor materiale se aducea o mare atingere prestigiului armatei, fapt pentru care, conducerea ziarului încheie: „Pentru a nu fi surprins în comunicatul pe care va trebui să-l

²⁵ Const. Kirilescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919...*, .op. cit.

²⁶ Costin Scorpan, *istoria României*, Editura Nemira, București, 1997.

dea și spre a nu fi nevoit să repete în fiecare zi acest comunicat, declarăm că ținem la dispoziția d-lui ministru de război, dosarul cu documentele ce privesc pe ofițeri“. Oricum, știm că s-au luat măsuri de stopare a publicării numelor ofițerilor trădători, cum a fost și cazul interzicerii publicării unor lucrări, respectiv Jurnale de front ale unor mari generali din Primul Război Mondial, în scopul de a nu se face cunoscute incommensurabilele greutăți și jertfe suportate de armata română.

În majoritatea cazurilor, istoriografia referitoare la Primul Război Mondial, vorbește mult despre jertfa de sânge și gloria împlinirii „idealului național“, omițând cu suplețe să arate și adevărata dimensiunea a jertfei, datorată în câteva cazuri și trădărilor. Publicarea acestor documente a fost pusă și pe seama politicului vremii. Publicare documentelor scandalizase atât de mult opinia publică și produsese o atmosferă neplăcută în rândurile armatei, încât, în numărul din 9 iulie 1930, Mihai Burillieanu, șeful ziarului „Ordinea“ publică articolul „Un armistițiu...“. în care răspunde numeroaselor interpelări și acuze care i se aduc „că voim să discredităm armata prin publicarea unor piese ținute în secret 14 ani, pentru că șefii acesteia ar fi fost partizanii aducerii Regelui Carol al II-lea pe tronul țării“. Autorul încheie menționând: „Publicarea acestui dosar are un singur scop: moralizarea țării. Și am pășit la această măsură înfruntând toate riscurile, deoarece îmi dau seama că imoralitatea ne copleșește și ne face să ne pierdem unitatea națională. Dacă am fi cunoscut conținutul dosarului de la legația germană și am fi tăcut, am fi fost complicii trădătorilor. Ori, aceasta nu se putea întâmpla!“

În concluzie, considerăm că ar fi necesară o reevaluare istorică a noțiunii de „germanofil“, în funcție de evenimentele politico-istorice petrecute, a conjuncturilor, intereselor, idealurilor, etc., disociind-ul de cel de „colaboraționist“ sau „trădător“, deoarece de la a admira tot ceea ce este german, la a colabora și a-ți trăda țara în favoarea Germaniei, este o cale lungă.

THE ROMANIAN GERMANOPHILE IN THE POLITICAL AND ARMY SPHERE FROM THE PERIOD OF THE FIRST WORLD WAR

Abstract

The author defines the term „Germanophile“ and then realizes a short description of how the Germanophile evinced on the Romanian territory beginning with the year 1866 and finishing with the interwar ages.

In the same time he describes the Germanophile career and activity of Constantin Stere, as well as the noise „Germanophile“ displayed in the pages of the paper „Ordinea“ from 1930.

SITUAȚIA EPIDEMIOLOGICĂ DIN CADRUL DIVIZIEI II INFANTERIE LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1917, ÎN PREZENTAREA GENERALULUI NICOLAE VICOL

Dr. Leontin STOICA*

Nu o dată, în timpul conflagrațiilor de mai mică sau mai mare amploare, numărul celor morți sau răniți în luptele propriu-zise a fost, finalmente, net inferior celor răpuși de epidemiile necruțătoare, cauzate sau cel puțin favorizate de circumstanțele politico-militare și sociale. Precaritatea cronică sau momentană a situației igienico-sanitare, conjugată cu aglomerările de indivizi, fie militari, fie civili, a constituit, în mod permanent, o premisă deosebit de solidă pentru dezastre pandemice.

Și în cazul armatei române angajate în Primul Război Mondial, au existat riscuri de acest tip. În cursul toamnei anului 1916, grație calităților profesionale, dar și personale, dovedite de către eminentul medic bacteriolog Ioan Cantacuzino, în lupta cu focarele de holeră, ca și cu cele de tifos exantematic și febră tifoidă, ultimele fiind de mai mică amploare.

Evoluția ostilităților militare propriu-zise, clar defavorabilă României și forțelor sale armate, a modificat sensibil și circumstanțele igienico-sanitare în general. Astfel, în Moldova neocupată de inamic (practic, pe ceva mai mult de un sfert din teritoriul de atunci al statului) se găseau, la începutul anului 1917, nu mai puțin de 1,5 milioane de refugiați, militari, tineri recruți din contingentele 1917-1920, precum și peste 20.000 răniți și bolnavi¹. Tot aici se aflau și trupe rusești, formal prietene, a căror stare sanitară prezenta carențe semnificative, constatate și de ofițerii și de medicii români în toamna cumplită a anului 1916.

Pe acest fond demografic și biologic general, în prima parte a anului 1917, în paralel cu eforturile de reorganizare și cu unele ciocniri sporadice cu trupele inamice, armata și populația românească din Moldova au trecut printr-o grea probă de încercare, constând în epidemia de tifos exantematic. Îngrozitoarea maladie a ucis nu mai puțin de 300.000 de oameni sau, cum se exprima Constantin Kirițescu, mai mult decât 10 mari bătălii². Aceeași cifră nefastă de 300.000 de victime se adăuga, conform unei statistici americane, celor 100.000 de morți, 150.000 de răniți și 250.000 de prizonieri, înregistrați de armata română în campania din anul 1916³.

Rememorând efectele molimei în Iași, cunoscutul lingvist Iorgu Iordan, cu vederi de stânga, scria: „Morții civili făceau să crească enorm cifra pierderilor similar provocate de războiul propriu-zis, de pe front, unde extrem de mulți militari mureau din cauza tifosului exantematic și, în număr mai mic, a febrei recurente, boli oarecum necunoscute mai înainte și, în orice caz, specifice războiului. Mi se întâmpla să văd aproape zilnic, chiar pe strada Lăpușneanu, camioane enorme încărcate cu cadavre, care, fiind puse claipe peste grămadă, se trădau, ca să zic așa, deși erau, chipurile, acoperite cu prelate, prin faptul că vreun picior sau vreo mână spânzurau peste marginea lăzii camionului. Aceste boli nu făceau, bineînțeles, deosebire între civili și militari; cred - simplă presupunere pesimistă - că numărul celor dintâi căzuți victime nu era mult, poate chiar deloc, mai mic decât al celorlalți”⁴.

Într-adevăr, conform amintirilor lui Constantin Argetoianu, cel puțin la un moment dat, rata mortalității era mult mai mare în spatele frontului decât pe linia de confruntare, unde oricum, ciocnirile erau ocazionale; această stare de lucruri a avut ca efect o (altă) situație paradoxală și tragicomică: „o serie de tineri provenind din familii influente și înstărite, care anterior obținuseră trimiterea în spatele frontului, cereau acum, cu disperare, să fie retrimiși în tranșee”⁵.

Generalul Nicolae Antoniu, șeful Serviciului sanitar de la Marele Cartier General, notează și el: „Nu voi uita niciodată ceea ce am văzut la Târgu-Frumos și în satele dimprejur, în 1917, cu ocazia unei inspecții făcute unităților și spitalelor din comandamentele sedentare ale unor corpuri de armată. Într-un regiment muriseră 900 de recruți din 1.200. Toți ofițerii erau bolnavi, nu am găsit decât un

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, șef birou.

¹ Anastase Iordache, *România în Primul Război Mondial. În Istoria românilor*, vol. II, tom. II (coord. acad. Gheorghe Platon), București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 435.

² Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, ediția a II-a, vol. II, Editura Casei Școalelor, 1926, p. 373.

³ Anastase Iordache, *op.cit.*, p. 435.

⁴ Ibidem, p. 436.

⁵ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, partea a V-a (1916-1917), București, Editura Machiavelli, 1992, p. 90.

ofițer de administrație, care făcea și pe doctorul, căci trei medici trimiși se îmbolnăviseră pe rând; într-alt regiment, comandantul însuși mort de tifos exantematic, în alt sat erau peste 1.000 de morminte proaspete, căci înghițiseră o bună parte din populația civilă și militară. Soldați și țărani, într-o promiscuitate tristă și periculoasă, plini de paraziți, iar în sate niciun cuptor de deparazitare⁶.

Potrivit aceluiași autor, desființarea totală a serviciului sanitar la corpurile de armată fusese o greșeală ale cărei consecințe deveneau vizibile odată cu efectele epidemiei de tifos exantematic⁷.

Medicul Gheorghe Sanda a stabilit, pe baza mai multor surse documentare, o periodizare a epidemiei. O primă fază a flagelului s-a caracterizat prin neidentificare exactă a bolii, ceea ce a favorizat proliferarea ei rapidă. Astfel, în prima jumătate a lunii ianuarie 1917, în registrele infirmeriilor era consemnat un număr crescând de cazuri de „gripă infecțioasă” ori „stări tifice grave”, în realitate fiind vorba de tifos exantematic. Recunoașterea oficială a epidemiei, la jumătatea lui ianuarie, nu a fost însoțită și nici urmată rapid de măsuri anti-epidemice, astfel încât morbiditatea și mortalitatea și-au continuat creșterea, atingând apogeul în cursul lunii martie.

Măsurile de ordin igienico-sanitar luate, în cele din urmă, de autoritățile în materie, au dus la descreșterea continuă a intensității flagelului în următoarele săptămâni, vara lui 1917 consemnând doar cazuri izolate⁸.

Dacă fundalul general și efectele concrete ale epidemiei sunt evidente, asupra cauzelor efective ale declanșării molimei s-au purtat unele controverse din care nu a lipsit factorul politic. Aglomerația, lipsa de localuri și ocuparea medicilor sunt cvasiunanim recunoscute drept cauze ale epidemiei. S-a lansat, însă, din partea unor cercuri apropiate factorului politic și decizional reprezentat de P.N.L., ideea că medicii români nu aveau experiență în lupta contra tifosului exantematic⁹.

Constantin Argetoianu amintea și o altă cauză specifică a epidemiei, derivând, ce-i drept, din situația generală de aglomerare a populației civile în Moldova dintre Carpați și Prut, anume ocuparea precipitată de către negustorii proveniți din Oltenia a piețelor ieșene, monopolizate până atunci de către comercianții evrei, rămași brusc fără surse de venituri¹⁰.

Alexandru Averescu ținea să evidențieze, pe lângă lipsa oricărui spirit privativ din partea Înalțului Comandament, erorile impardonabile din partea acestui organism, constând în organizarea defectuoasă a concentrărilor premergătoare acțiunilor de restructurare de la începutul lui 1917. „Unități întregi - scria Alexandru Averescu - dar mai cu seamă oameni răzleți, au rățăcit Moldova întreagă și au ajuns la locurile lor, în cele mai bune condițiuni pentru a fi o pradă sigură a epidemiei”¹¹.

În cele ce urmează voi trece în revistă o situație punctuală din cadrul mai general al flagelului, așa cum se desprind aceste situații din documente militare românești. Este vorba despre situația epidemiologică din cadrul Diviziei II Infanterie, la începutul lui 1917, prezentată de către generalul Nicolae Vicol¹², șeful Serviciului Sanitar din cadrul Marelui Cartier General. Redăm, în continuare raportul întocmit de către acesta în urma inspecției efectuate la Divizia II Infanterie, în luna februarie 1917:

⁶ General Nicolae Antoniu, *Organizarea și funcționarea serviciului sanitar militar*, ediția a III-a, Tipografia Marelui Stat Major, 1922, p. 32.

⁷ Ibidem, p. 33.

⁸ Gheorghe Sanda, *Istoria medicinei militare românești*, București, Fundația general-maior dr. C. Zamfir, 1996, p. 328.

⁹ *** Enciclopedia armatei române, București, Editura Ectea, 2009, p. 514.

¹⁰ Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 87.

¹¹ Alexandru Averescu, *Răspunderile*, Editura Albatros, București, 1999, p. 99.

¹² Nicolae Vicol (1861-1936) - născut la 17 martie 1861, la Piatra Neamț. Tatăl, profesor dintr-o familie cu preoți și arhierii. Școala primară, gimnaziul și liceul V. A. Urechia. A fost student al Facultății de Medicină din Iași (1879-1885) și apoi la București. Ca student a participat, cu misiunea de Cruce Roșie, în războiul bulgaro-sârb, din toamna anului 1885, după care a fost decorat. În anul 1892 a susținut teza de doctorat în medicină. După obținerea titlului de doctor, a fost trimis să-și facă stagiul militar la Spitalul Militar Iași, ca secundar al spitalului, avându-l ca șef pe medicul-șef al corpului de armată, Ștefan Corvin. Stagiul dr. Nicolae Vicol de la Spitalul Militar Iași și calitățile sale excepționale au atras de la început atenția și aprecierile șefilor ierarhici, care l-au sfătuit să se activeze și, în 1899, este activat, avansat la gradul de medic de batalion, clasa I, în garnizoana Iași, unde luca efectiv și în spital. În 1909, după dezvoltarea serviciului chirurgical al Spitalului Militar Iași, a ajuns locotenent-colonel și-a fost transferat la Ministerul de Război. Împreună cu generalul dr. Constantin Papilian, inspectorul general al armatei, care i-a apreciat realizările, a reușit să pună bazele medicinei militare științifice și să continue spiritul școlii lui Davila în formarea elevilor de elită ai medicinei militare. În anul 1912, colonelul doctor Nicolae Vicol a condus cu multă competență serviciul chirurgical din Spitalul Militar Central, pe care l-a organizat și ridicat la nivelul clinicilor de facultate. După campania din anul 1913 a războiului balcanic, a funcționat la diferite divizii în Constanța, iar în prima perioadă a războiului de reîntregire a condus Serviciul Sanitar al Armatei de Nord, ca medic șef al etapelor. În Primul Război Mondial a condus Serviciul Sanitar al Marelui Cartier General. După demobilizare, doctorul Vicol a primit sarcina organizării serviciului civil și militar din Basarabia. În perioada interbelică, până la decesul său în 1936, a rămas implicat în activitatea serviciului sanitar militar și civil, dovedindu-se unul din cei mai de seamă medici pe care i-a avut armata română și societatea civilă.

RAPORT
asupra inspecției făcute Diviziei a II-a P.A.
de medicul șef de la Marele Cartier General, general dr. Vicol¹³

Am onoare a vă raporta că, conform ordinului dumneavoastră am inspectat cu de-amănuntul starea sanitară a regimentelor de infanterie ale acestei divizii, în zilele de 15 și 16 februarie, însoțit fiind de medicul colonel Gavrilescu, medicul șef al armatei I-a.

Aspectul general al trupelor. Intrând în regiunile ocupate de trupe, întâlnesc imediat oameni prezentându-se ca adevărate umbre de oameni, unii neavând siguranța mersului; numai ici colea oameni prezentându-se mai bine pe care am constatat în urmă că sunt dintre soldații contingentelor care au fost în luptă sau ordonanțe.

Dacă vizitarea regiunilor se face dimineața, aspectul este mai lugubru, căci întâlnim la fiecare parchet de case oameni ducând cadavre în pânză de corturi, pe scări de lemn și alte mijloace de transport improvizate. Cercetând infirmeriile, se constată că, în afară de infirmeria așezată în sala de clasă, există alte infirmerii pe batalioane și chiar pe companii, adevărate cuiburi ale morții, în care, în o cameră mică țărănească, stau grămadă chirciți pe jos câte douăzeci și cinci de oameni, adevărate schelete, unii cu conștiința pierdută. Împrejurul așa zisei infirmerii centrale, am găsit înșirați afară pe zăpadă, cadavrele morților adunate; cel mai sfâșietor grup îl constituia cel de la regimentul 19 Romanați unde în dimineața zilei de 15 februarie, se adunaseră deja 73 cadavre. Alături, grămezile mari ale efectelor oamenilor deja îngropați.

La regimentul 19 Romanați, unde situația este mai rea, cimitirul creat lângă mănăstire a luat o întindere mare.

În special dimineața, mai ales după nopțile friguroase, se aleg în infirmerii, morții dintre muribunzi; așa infirmeria Companiei 12 Infanterie din Regimentul 19 avea în acea dimineață 26 oameni, din care sunt convins că nici unul nu va scăpa și, între dânșii 4 morți.

Cercetând individual pe acei oameni care nu sunt bolnavi dar care au aspectul unor umbre, îi găsim pe toți acoperiți de păduchi „Sunt ca nisipul mării“, spune unul dintr-înși „și ne prăpădesc“, unii păduchi roșii de sângele supt.

Intrând prin așa zisele locuințe ocupate de ei, se constată că stau câte 18-20 într-o cămăruță mică în care, deseori, mai stau și locuitorii.

CERCETAREA MEDICALĂ

Cercetând cu de-amănuntul situația sanitară și starea oamenilor, se poate spune că, în termeni generali, două treimi din efectiv sunt mai mult sau mai puțin bolnavi, așa Regimentul 3 Olt a putut să-mi dea situația de pe acea zi din care se vede că, din 3.413 oameni, 2.140 erau bolnavi.

Cercetând proporția contingentelor în această morbiditate excesivă, se constată perfect că recruții contingentelor 1917 și 1918, precum și dispensații, sunt cei mai atinși de boli, pe când oamenii antrenați ai contingentelor care au fost în lupte au fost, proporțional, nici pe jumătate atinși, așa Regimentul 3 Olt care urmărea proporția:

- a) din 2.254 oameni vechi, 1.214 bolnavi;
- b) din 1.159 recruți, 926 bolnavi; la Regimentul 3 Vâlcea sunt bolnavi 679 oameni vechi și 1.146 recruți.

Curba morbidității și mortalității. Urmând a descrie mai la vale cauzele acestei stări sanitare a trupelor, și făcând comparație între cele constatate la corpurile cu ocazia acestei inspecții, cu datele primite mai înainte la M.C.G.; s-a putut observa deplin că în cursul lunii ianuarie morbiditatea care stăpânea trupele era departe de a fi clară, iar mortalitatea nu era deloc însemnată: se credea atunci că, din cauza împrejurărilor și a timpului, aspru în care am făcut retragerea oamenii suferă de gripă; totuși s-a remarcat în unele locuri că nu au întârziat să se înregistreze cazuri de boli contagioase mai grave sub formă de recidivă (f. recurentă) care însă s-au izolat. Astfel, iată o statistică a regimentului 19 Romanați care apoi s-a agravat atât de teribil în cursul lunii ianuarie:

- Gripă 381 oameni, vindecați 350, 14 morți, 17 evacuați din spital;
- F. recurentă 101 oameni, 65 vindecați, 15 morți, 21 evacuați din spital;
- F. continuă 271 oameni, 18 vindecați, 17 morți, 36 evacuați din spital;

¹³ Rapoartele de inspecții sanitare sunt reproduse după copii de pe originale păstrate de autor; în dosarele originale nu au mai fost găsite. Având în vedere interesul mare cel prezintă, unele rapoarturi au fost reproduse textual; sunt cele mai bune descrieri a situației în care ajunsese Armata I.

F. exantemați.

Această statistică, de altfel similar tuturor celorlalte corpuri, nu exprimă desigur situația exactă dar arată că toată atenția era mai mult asupra gripei, în legătură cu asprimea iernii și cu starea de goliciune a trupelor.

Mortalitatea în cursul lunii ianuarie iarăși nu era deloc însemnată: așa Regimentul 3 Olt, unul din cele mai atinse, a avut mortalitatea pe zile astfel cum urmează:

Ianuarie 7	Morți 2	Ianuarie 21	Morți 4
Ianuarie 10	Morți 3	Ianuarie 22	Morți 9
Ianuarie 12	Morți 2	Ianuarie 23	Morți 3
Ianuarie 13	Morți 4	Ianuarie 24	Morți 7
Ianuarie 14	Morți 3	Ianuarie 25	Morți 12
Ianuarie 15	Morți 2	Ianuarie 26	Morți 17
Ianuarie 16	Morți 2	Ianuarie 27	Morți 19
Ianuarie 17	Morți 1	Ianuarie 28	Morți 6
Ianuarie 18	Morți 4	Ianuarie 29	Morți 9
Ianuarie 19	Morți 6	Ianuarie 30	Morți 15
Ianuarie 20	Morți 6	Ianuarie 31	Morți 18

Cu începere însă din ultimele zile ale lunii ianuarie situația se schimbă brusc. Numărul bolnavilor crește mereu, îngrijorător, și numărul morților îngrozitor. Așa, la același regiment Olt nr.3, morții sunt următorii pe fiecare zi:

Februarie 1	Morți 20	Ianuarie 9	Morți 21
Februarie 2	Morți 25	Ianuarie 10	Morți 23
Februarie 3	Morți 23	Ianuarie 11	Morți 24
Februarie 4	Morți 12	Ianuarie 12	Morți 26
Februarie 5	Morți 24	Ianuarie 13	Morți 30
Februarie 6	Morți 18	Ianuarie 14	Morți 20
Februarie 7	Morți 27	Ianuarie 15	Morți 26

Cifrele acestea sunt încă departe de a exprima realitatea pentru că Regimentul 3 Olt avusese grijă de a evacua, în primele zile ale lunii februarie, peste 600 bolnavi la spitalele din Iași, a căror mortalitate nu o cunoaște; ele sunt desigur aproape egale cu acelea din spitalele Regimentului 19 Romanați care au fost astfel:

Februarie 5	Morți 21	Ianuarie 11	Morți 7
Februarie 6	Morți 17	Ianuarie 12	Morți 44
Februarie 7	Morți 21	Ianuarie 13	Morți 66
Februarie 8	Morți 35	Ianuarie 14	Morți 38
Februarie 9	Morți 17	Ianuarie 15	Morți 36
Februarie 10	Morți 20	Ianuarie 16	Morți 37

Din tabloul anexat, la urmă se poate vedea morbiditatea și mortalitatea la toate corpurile Diviziei a II-a cu începere de la 5 februarie, așa cum au crescut brusc atât una cât și alta.

Cauza imediată a acestei agravări nu este decât că organismele, istovite prin cauzele ce se vor arăta mai la vale, nu au mai putut rezista: nu avem în față decât o consumație totală a organismelor pe care s-a stabilit un complex de epidemii: mizeria fiziologică este cauza primară a distrugerii acestor corpuri.

E neîndoios că marea majoritate a morților e datorită mizeriei fiziologice și că influența frigului a fost determinantă. Este încă iarăși neîndoios că atât tifosul exantematic cât și febra recurentă, găsind terenul complet favorabil, s-au dezvoltat tot cu repeziciune. Este iarăși neîndoios că febra recurentă care produce rar moartea pe organisme rezistente, a produs cele mai multe morți, iar tifosul exantematic în număr mai mic. Proporția lor nu se poate stabili (din fericire mijloacele de combatere sunt aceleași): tifosul exantematic cu erupția clasică s-a observat foarte rar: toți bolnavii suferă de o stare tifică care se observă într-o boală și într-alta la indivizii debilitați; toți sunt apatici, nu cer nimic, nu mănâncă; unii mor subit umblând. Fiind important, din punct de vedere științific a se determina proporția acestor două mari boli infecțioase în morbiditatea și mortalitatea trupelor, am rugat pe domnul profesor dr. Cantacuzino să trimită pe cineva specialist să facă studiile bacteriologice.

Cercetând medicii care au tratat pe acești bolnavi, am constatat că cei ce s-au îmbolnăvit

dintre ei, au căpătat mai curând tifosul exantematic de cât febra recurentă, tocmai pentru că se găseau în condiții de rezistență superioară oamenii lor de la trupă: așa din 7 medici ai ambulanței Diviziei a II-a, detașați în serviciul regimentelor, 5 au avut tifos exantematic, iar 3 febră recurentă¹⁴, pentru că febra recurentă se grefează mai greu pe organisme sănătoase. Dintre 9 sanitari ai ambulanței divizionare morți de la 22 ianuarie până la 11 februarie, 7 au avut tifos exantematic și numai 2 febră recurentă.

Personalul medical și sanitar se contaminează însă negreșit mai ușor de tifos exantematic pentru că de la un singur bolnav pot să se contamineze mai mulți medici, căci nu s-a putut lua nici o măsură de pază a lor în infirmeriile regimentare așa cum le-am descris și pentru că în infirmerii se internau în primul rând bolnavii care aveau sigur tifos exantematic, pentru că aveau observată erupția clasică.

După cum vedem, organisme sănătoase iau tifosul exantematic cu ușurință când sunt în contact cu soldații atinși de această boală încă ne deparazitați; ne întrebăm ce s-ar petrece în miile de soldați istoviți când între dânșii ar fi un număr mare de exantematici, desigur tot ne deparazitați? În scurt timp s-ar fi putut termina cu dânșii.

Concluzie: morbiditatea și mortalitatea în această divizie se datorează în parte tifosului exantematic, în mare parte febrei recurente și în tot mizeriei fiziologice.

Clasarea corpurilor de trupă după gravitatea stării lor.

Convingerea noastră este că întreaga divizie va avea nevoie de mult timp și de o nouă refacere pentru a putea fi pusă în stare de luptă. Brigada a 4-a însă este cea mai compromisă: cele 2 regimente sunt egal atinse. Brigada a 2-a și vânătorii se vor putea ridica mai curând, dacă se vor aplica imediat măsurile hotărâte; mai ales vânătorii care au o morbiditate proporțional foarte mică (a se vedea tabloul de la urmă).

Cauzele

Cauzele care au provocat această stare de fapt sunt de două ordine:

1) Cauzele depărtate:

a) Recruții și dispensații care alcătuiesc în majoritate efectivul acestor trupe, au venit de la părțile sedentare deja slabi, extenuați, goi din lipsa de haine, chiar aceste haine erau de vară, rupte și fără mantale iar cu picioarele desculțe. În aceste condiții au făcut pe jos sute de km, lucrând între timp și la tranșee.

b) Marșurile extenuate ale retragerii (la început marșuri forțate) și insuficiența mijloacelor de trai.

c) Aceste contingente au luat cu ele toate stărpiturile ce le aparțineau care au fost cele dintâi atinse de boală și apoi au propagat-o la ceilalți.

d) În aceste condiții părțile sedentare, unindu-se cu restul părților active (pentru acele regimente care au fost retrase cu totul de pe front) au avut bolnavi mulți în cursul drumului și în scurgerea lor, i-au lăsat prin spitale, între altele la spitalele de pe zona Ruginoasa - Podul Iloaei, înființate din timp de armata de Nord.

În aceleași condiții s-au găsit și dispensații care, deși aparțineau la contingente diferite, erau tot atât de puțin antrenați, îmbrăcați și hrăniți.

Părțile active care fuseseră retrase de pe front, au rezistat totuși mai mult, cu toate oboselile luptelor și nu au fost contaminate decât în zona lor de reorganizare.

2) Cauze apropiate:

a) Cantonamentul: Regimentele 19 Romanați și 3 Olt au avut cantonamentele cele mai proaste; batalionul al 3-lea din cel din urmă sta în așa zisa țigănie din satul Todirel, ceea ce a contribuit de asemenea ca starea sanitară a acestei brigăzi să fie cea mai rea. Regimentul 3 Olt avea 3700 oameni în 102 case țărănești; Regimentul 26 Rovine avea 3.350 oameni în 105 case (cuprinzând P.S. Arsenalul și Coloana de subzistență); Regimentul 2 Vâlcea 2.700 oameni în 1.870 case. Unele companii erau mai grămădite: Compania 4 din Regimentul 19 avea 334 oameni în 5 case.

Numai la Tomești (Regimentul 26 Rovine) se găseau câteva case mai bune; încolo erau case țărănești cu câte o cameră mică, crame și câte o dată chiar covergi cu pereții spărți.

b) Hrana. Sosind pe ger și viscole în regiunile de reorganizare, trupele au început prin a nu avea hrană: de la 1 până la 8 ianuarie s-a distribuit în medie zilnică o pâine la 8 oameni; erau zile când nu aveau pâine, alte ori un sfert de pâine.

Divizia a 2-a, primind ordin pe de o parte de a se hrăni din rechizițiile locale, iar pe de alta să nu ia de la lucrători vitele de cultură, a arătat, cu raportul No. 93, că în regiunea de se ocupă nu poate

¹⁴ 8 din 7, pentru că au fost trimiși alți medici care la rândul lor s-au îmbolnăvit

să facă nici o rechiziție.

Găsind grâu la distanță, până ce să-l macine, a cerut făină împrumut de la Ministerul de Război dar maiorul Barca, de la depozit uneori nu i-a dat, alte ori i-a tăiat din cantitate, când cerea 3.600 pâini, i se da numai 400-600. Colonelul Holban, comandantul diviziei declară că a cerut mereu mijloace de la minister, dar nu i s-au dat. timp de 12 zile au fost complet lipsiți și de sare așa că oamenii nu mâncau nici puținul ce li se da; chiar pâinea pe care începuse a o fabrica în cuptoarele stabilite la Bucium și Ionești, era fără sare.

c) Construirea bordeielor. Având în vedere lipsa de cantonamente, s-a ordonat construirea bordeielor, dar aceasta a constituit un cerc vicios căci, dacă cantonamentele lipseau, construirea bordeielor, pe timp de ger cum a fost în ianuarie și în starea în care se găseau oamenii, a constituit o muncă excesivă care a redus cu totul pe oameni, cu atât mai mult că localitățile destinate pentru construire au fost schimbate de două și uneori de trei ori, după ce se făcuse deja săpături mari și adânci. Distanțele la care lucra, de la cantonamentele date, erau de câte 4-6 km.

La un regiment trebuiau 66 bordeie lungi de câte 30 metri cu 12.000 bucăți de lemne și 39000 maldăre de stuf, primele aduse în mare parte pe spinarea soldaților în timp de viscol.

d) Echipamentul. În aceste împrejurări oamenii au stat desculți și dezbrăcați (așa au sosit) până la 28 ianuarie. Chiar acum încă se găsesc mulți fără mantale și încălțăminte, iar rufărie nu au decât un singur rând și nu toți.

e) Frigul intensiv din cursul acestor două luni constituie încă o cauză cu efect puternic atât prin efectele lui directe, cât și prin aceea că, constrânga pe oameni să stea ghemuiți în cantonamentele strâmte ce aveau. În zilele de frig intens mortalitatea era mai mare.

f) Lipsa de comunicație, câteodată, și greutatea ei, totodată atât din cauza frigului cât și din cauză că au pierit caii; casele împrăștiate pe toate coastele și văile, la depărtări mari, au contribuit ca controlul oamenilor, prin cantonamente, să fie cu totul greu.

g) Imposibilitatea curățeniei personale.

h) Corvezile mari: chiar lemnele pentru încălzit se aduceau cu spinarea, din cauza lipsei de animale de tracțiune. Animalele au suferit tot atât ca și oamenii de mizerie fiziologică, din cauza lipsei de hrană și lipsa lor va agrava situația trupelor prin imposibilitatea de a face transporturile de nutriment. Intendența a dat ordin să ne nutrească caii cu sfeclă înghețată și putrede din pământ, dar caii au preferat să mănânce lada de lemn de brad în care se pusese sfecelele; mureau și ei pe un cap.

i) De parazitarea nulă. Întreg personalul atât medical cât și cel sanitar, și-a făcut cu prisosință datoria: 2 medici morți¹⁵ și 9 bolnavi precum și un număr mare de sanitari morți ori bolnavi, atestă aceasta. De parazitarea însă nu s-a făcut fiindcă nu s-a putut face: nu era nimic pentru aceasta. S-a numit continuu pentru așa-zisa de parazitare care consta în petrolizarea celor aduși la infirmerii dar nu a fost petrol suficient ca să se petrolizeze toată omenirea, căci toată avea păduchi. Ambulanța divizionară a stabilit în școala de la Socola (pentru brigada a 4-a), iar spitalul mobil la Gorun (pentru Brigada a 3-a) cât e un centru de de parazitare mai reală, care însă nu putea să satisfacă cantonamentele întinse pe o regiune atât de vastă dar atât de săracă în mijloace.

Măsurile imperios necesare

1) Prima și cea mai urgentă măsură este de a salva ce se mai poate salva, transportând oamenii sănătoși în alte cantonamente; prin aceasta se măresc implicit și cantonamentele pentru cei rămași. Această măsură a fost revăzută de Corpul 1 Armată care a luat măsuri de executare pentru Brigada 4 cu începere de la 17 a.c. stabilind la ospiciul Socola un centru de de parazitare și altul la Nicolina, la trenul baie ce i s-a distribuit, cu un repaus de 24 ore în localul de la Socola; după care se va duce la noi cantonamente.

Va trebui însă negreșit ca la noul cantonament să se ia anumite măsuri, deoarece e sigur că un număr din așa-zișii sănătoși merg cu boala în perioada de incubație și vor trebui a fi imediat izolați. Aceasta s-a recomandat medicului diviziei. O altă măsură prevăzută de corpul de armată este ca în noile cantonamente jumătate din fiecare sat să fie complet evacuat de populația locală, care va trece în cealaltă jumătate, iar militarii vor ocupa cea evacuată. Măsurile de de parazitare vor continua și aici.

2) Suspendarea, deocamdată pe cel puțin o lună, a oricărui serviciu, corvoadă sau instrucții; oamenii să nu aibă altă grijă decât a se odihni și a se ține curați.

3) Având în vedere că situația disperată a acestei divizii are de bază mizeria fiziologică,

¹⁵ Când am făcut inspecția, dar în urmă numărul lor s-a ridicat colosal; citez la această divizie pe colegii col. Ionescu Moșna și col. Mihalcea, pe medicul căpitan Lapteș, pe locotenenții bătrâni Loia, Șardeș, care au murit ca eroi strângându-se mâna, și alții ale cărui nume nu le pot preciza după trecerea de 15 ani.

oamenii trebuie supraalimentați; să li se mărească rația, să li se dea din belșug carne și legume, pâine și vin.

4) Trebuie să se completeze de urgență și în prima linie echipamentul acestei divizii care are aproximativ nevoie de încă 10.000 rânduri rufe imediat și de completare treptat și curând. Lipsa rufăriei va împiedica orice măsură salutară căci deparazitarea, care are primul loc, nu se va putea face bine și repetat. Întârzierea recepției materialului confecționat de către minister nu mai trebuie a fi invocată când se cer dar nu se dau efectele necesare.

5) Pentru a salva cât mai muți oameni bolnavi, se cere ca aceștia să fie spitalizați. Iași, având spitalele supraaglomerate, nu mai pot primi bolnavi; nu putem însă lăsa nici pe bolnavii aflați în zonele de reorganizare căci înseamnă a-i destina pieirii deoarece, repetăm, orice tratament al lor este imposibil în condițiile în care se află.

Pentru aceasta am rugat pe domnul profesor Cantacuzino să ordone amenajarea a 1.000 locuri în Ospiciul Socola - locuri care s-a constatat personal că pot fi introduse, fiind multe pavilioane goale; iar deocamdată am dat diviziei 300 pachete spitalicești pentru a instala un prim spital în clădirea Montana Roșiev, aflată în apropierea Brigăzii a 4-a. pentru Brigada a 2-a se vor stabili 10 barăci care au sosit acum din Rusia la Ungheni; se vor așeza anume la Tomești. Astfel se vor izola tot ce e bolnav grav, asigurându-le un tratament serios și fără pericol pentru cei care-i îngrijesc iar cei mai puțin bolnavi vor fi răniți în cantonamentele ce ocupă, așa că se vor putea lua măsuri și acolo. În asemenea condiții se va putea îngriji și nenorocita populație care a adăpostit miile de bolnavi, contaminându-se foarte mulți de la dânșii.

6) Trebuie să se stabilească o deparazitare sistematică; deparazitare prin petrolizarea individului fără deparazitarea completă a efectelor de corp și a locuinței nu are nici o valoare. Deparazitarea cu benzină a efectelor nu ucide ouăle.

Etuvele nu sunt suficiente pentru aceasta; pe lângă etuva ambulanței, am mai dat o etuvă aceleași ambulanțe pentru centrul de deparazitare de la Socola și o alta pentru spitalul mobil, la Gorun, care și-a pierdut pe a sa. Aceste etuve însă nu pot dovedi și nici a deparazita blănurile și de sulfurizare a trenului-baie. La Brigada a 3-a însă și în satele ocupate de Brigada a 4-a, pentru ca deparazitarea să fie reală, am recomandat medicilor să se facă cuptoare de deparazitare după sistemul rusesc, cât mai multe și în toate părțile. Directoratul Sănătății a repartizat în acest scop un medic francez deprins cu aceste operații.

Echipele sanitare sunt stabilite pe regimente, prin ordinul Armatei I, anume echipe de deparazitare, de asanare și pentru îngrijirea în infirmerii. Personalul fiind redus prin boli și morți, s-a dat ordin Companiei I sanitare să trimită 60 sanitari. De asemenea s-a detașat acelei divizii 12 medici de la trenurile sanitare garate pe linia Iași - Cucuteni.

Trebuie urmărit ordinul verbal dat de domnul general Prezan de a se trimite cât mai curând vagoanele cu var de la Ripiceni, fiind absolut necesare pentru dezinfectarea și despăducherea locurilor. De asemenea, a se urmări transportul de 14 vagoane de petrol de la Galați și a se pune la dispoziție serviciului sanitar pentru despăducherile oamenilor de la divizii. Rugăm să binevoșiți a da ordine.

Mobilele de efect rămase pe lângă infirmerii de la morți se vor dezinfecta și apoi întrebuința.

7) Este nevoie a asigura transportul hranei pe zone: cu caii rămași din cauza stării în care se găsesc nu se va mai putea aduce făină de la moară la cuptoarele înființate de divizii.

8) Ivirea unei epidemii de holeră în această zonă de umbre omenești ar completa dezastrul; oamenii s-au apucat să facă decât două injecții de ser mixt și niciuna antiholerică pură pe care nici nu pot să o facă în condițiile în care se găsesc de boală și slăbiciune. În această direcțiune se va exercita un control riguros.

9) S-au dat mijloace pentru păzirea pe cât posibil a medicilor anume: bluze, săcușoare cu amestec insectifug etc, mașini de tuns, săpun la infirmerie etc.

Acest raport s-a dat în copie comandamentelor Corpului I, Divizia a II-a și domnului profesor Cantacuzino.

Șeful Serviciului Sanitar M.C.G.

Medic colonel (ss) Vicol¹⁶.

Măsurile propuse de generalul Nicolae Vicol cu privire la limitarea efectelor epidemiei de tifos exantematic, coroborat cu experiența și măsurile impuse de bacteriologul Ioan Cantacuzino vor avea efecte benefice în lunile iulie, august, când au urmat bătăliile militare propriu-zise. În timpul acestora, în pofida persistenței unor disfuncționalități, ameliorările organizatorice și buna colaborare

¹⁶ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, fond *Marele Cartier General*, dosar 1818, f. 100-104.

cu francezii au facilitat o mai bună triere și tratare a celor răniți (pierderile armatei române cifrându-se la 27.000, față de 60.000 de germani și austro-ungari).

Acțiunile de combatere a epidemiei au relevat din nou, dar în condiții mai grele, deci, mai elocvente, capacitățile profesionale și spiritul de sacrificiu din partea corpului medical militar român, dar și al camarazilor de luptă din misiunea militară franceză.

**THE EPIDEMIOLOGICAL SITUATION IN THE
2 ND INFANTRY DIVISION AT THE BEGINNING OF THE 1917S
PRESENTED BY GENERAL OFFICER NICOLAE VICOL**

Abstract

The famine fever killed almost 300,000 people, this having been frequently compared in journalism and historiography to ten important battles. In this article, general officer doctor Nicolae Vicol presents the epidemiological situation at the beginning of the 1917s in the 2nd Infantry Division. According to the documents presented, at the beginning of this year, the famine fever made a lot of victims in this division.

CONSIDERAȚII PRIVIND RAPORTURILE DINTRE ISTORIE ȘI SOCIOLOGIE, RESPECTIV ARMATĂ ȘI SOCIETATE

Doina TALAȘMAN*

Henri Berr¹, cunoscutul scriitor francez, sub a cărui conducere a apărut întreaga colecție de studii „L'evolution de l'humanité“, adunând într-o lucrare toate introducerile sale la cele 32 de opere tipărite anterior, afirma, în prefața volumului, vorbind despre sociologie și istorie, că sociologia, „această știință nouă, pe cât de ambițioasă pe atât de rău definită de cele mai multe ori, uneori se opune istoriei, alteori vrea s-o înlocuiască, pe când în realitate ea trebuie s-o completeze și s-o îmbogățească“, fără a fi vorba aici de vreo ierarhizare a valorii diferitelor științe sau de ambiția de a face din istorie sau din sociologie știința fundamentală, pe care cealaltă trebuie s-o servească. Interesantă este constatarea că sociologia și istoria se completează și se îmbogățesc una pe alta. Simpla înșirare sau povestire de fapte nu mai satisface astăzi pe nimeni. De la vechii analiști și cronicari, la care găsim această concepție a istoriei, nu s-a mai scris istoria în modul acesta. Chiar forma pragmatică, care nu este nici ea adevărata istorie științifică, are tendința de a se ridica la considerații sociale generale. Aceasta se datorează faptului că istoria și sociologia sunt foarte strâns legate între ele, pentru că amândouă studiază fenomene sociale, privindu-le însă fiecare din alt punct de vedere. De aici rezultă așa-zisele încalcări de domeniu sau chiar confundarea acestor științe. Istoria se ocupă de fapte omenești, cercetându-le în neconținutul lor schimbare și urmărind mereu aspectul nou sub care se prezintă viața popoarelor. Agentul principal al tuturor acestor schimbări este omul, dar nu individul ca ființă biologică, ci omul trăind alături de alții și împreună cu ei, omul social. Societățile omenești ca atare determină istoria, de aceea ele sunt obiectul de cercetare al istoriei.

Istoria reprezintă memoria cea mai fidelă a popoarelor despre propria lor viață. Istoria, deși are ca obiect individualul, nu se ocupă de omul izolat, ci de speța umană, de societate, începând cu momentul când omul dobândește simțul istoric; adică atunci când își dă seama că aparține unui grup social care are un trecut în care s-au succedat generații de strămoși de-ai lui și când leagă prezentul și viitorul de acest trecut. A avea simț istoric înseamnă a putea ordona și lega în timp variatele fenomene sociale, situându-le pe fiecare la locul cuvenit și explicându-le prin raporturile cauzale dintre ele.

Fenomenul istoric este așa de strâns legat de grupul social, încât studiul său nu se poate face decât o dată cu acela al societății, iar sensul lui este de-a dreptul social.

Există însă și alți cercetători, în special istorici, care vor să extindă știința pe care o reprezintă ei și asupra altor științe și, în consecință, înglobează sociologia în istorie, confundând aceste două discipline științifice una cu alta. Pentru a ilustra această concepție, nu vom cita decât câțiva dintre cei mai de seamă istorici moderni. Astfel, Karl Lamprecht susține că istoria este, în primul rând, o psihologie socială și, ca atare, legile pe care le va stabili ea sunt legi psihologice. Obiectul istoriei ar fi căutarea a ceea ce este permanent și general în fenomene, deci a regularităților constante, care sunt legile. Iar fenomenele istorice, la rândul lor, apar după această concepție numai ca niște produse ale unui suflet social, ale unei conștiințe generale, care se găsește în neconținută evoluție.

La fel concepe raporturile dintre sociologie și istorie și Kurt Breysig, care crede că istoria trebuie să se ocupe de ceea ce este social, de raporturile dintre individ și comunitate, precum și de felurile de manifestare ale vieții spirituale. Istoria nu se va mărgini să cerceteze numai fundamentul material al faptelor, ci va urmări cu atenție efectele lor politice, care denotă o existență spirituală. Faptul că atât istoria, cât și sociologia utilizează același material de cercetare, precum și colaborarea unor factori variați și multipli la producerea fenomenelor istorice și a celor sociale au

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

¹ Henri Berr, (născut la 31 ianuarie 1863, Luneville, Franța, a murit la 19 noiembrie 1954 în Paris), istoric și filozof francez care a fondat o serie de institute pariziene și publicații dedicate sintezelor de istorie și știință. Educat la École Normale Supérieure din Paris (1881-1884), Berr a predat câțiva ani în Douai și Tours și între 1896 și 1925 a fost profesor la Liceul Henri IV din Paris, obținând în același timp doctoratul, în 1899 cu o teză despre filozofie și istorie. În 1900 el a fondat *Revue de synthese historique*, o revistă dedicată integral istoriei și științelor sociale, și în 1924 a fondat Centrul Internațional de Sinteze, în Paris. Între timp, el și-a asumat dificila sarcină de editare a unei lucrări, în colaborare, intitulată *L'Evolution de l'Humanite*, 100 vol. (65 publicate între 1920 și 1954), o serie de monografii istorice, dorindu-se a fi un studiu sintetic al civilizației din preistorie până în prezent. Berr însuși a dezvoltat o teorie destul de complicată de sinteze istorice bazate pe o distincție a trei tipuri de relații cauzale: succesiune de fapte, relații constante sau de necesitate și conexiunea internă sau rațională a faptelor.

putut duce ușor la confundarea acestor două științe.

Deci, în afară de prima concepție, din literatura sociologică și istorică se desprinde și o a doua teorie, care identifică sociologia nu numai cu filosofia istoriei, ci și cu istoria propriu-zisă. Au fost însă cercetători care au confundat sociologia cu filosofia istoriei, pe de o parte, și cu istoria ca știință, pe de alta. Prin urmare, spre deosebire de științele naturii, care utilizează concepte, cercetând numai ceea ce este general, istoria privește realitatea din alt punct de vedere, preocupându-se de ceea ce este particular și individual. Istoria, ca și toate celelalte științe, are de prelucrat un material intuitiv, pe care trebuie să-l ordoneze tot prin concepte, dar de altă natură decât acelea ale științelor. Însă, după cum științele naturii vor să elimine ceea ce este individual, fără a-l putea înlătura complet, tot așa nici istoria nu poate scăpa de elementele generale și asemenea celor din științele naturale.

În alcătuirea conceptelor istorice, cercetătorul se călăuzește după un principiu nou, care este oarecum general și pe baza căruia el face un triaj, o selecție din materialul bogat de fapte pe care i-l oferă viața popoarelor. El nu poate lua în considerare tot ceea ce se întâmplă, ci numai ceea ce interesează istoria. De aceea, istoricul trebuie să aleagă esențialul, adică ceea ce este în legătură cu totul istoric. Ceea ce este dispersat, singular și fără vreo importanță pentru viața colectivă nu constituie obiectul științei istoriei. Realitatea istorică nu ne arată nicăieri indivizi izolați, ci numai integrați într-o unitate mai mare, de care depind ei și cu care stau în reală legătură. Prin urmare, s-ar putea spune că și istoria se folosește de ceva general, ca orice altă formă de gândire științifică, care operează cu concepte generale.

Societatea este ceva care s-a format treptat și s-a dezvoltat în mod lent, luând diferite înfățișări. Ea poate fi privită din punct de vedere istoric, în fazele ei particulare și individuale de dezvoltare, dar poate fi studiată și din punct de vedere a ceea ce este comun în diferitele forme ale vieții sociale. Deci viața socială poate fi cercetată și prin individualizare, dar și prin generalizare, constituind astfel material de studiu pentru două științe. Istoria este știința care adoptă primul punct de vedere, pe când sociologia este știință generalizatoare. În modul acesta, istoria și sociologia, deși diferite între ele, se completează totuși una pe alta.

Nu putem să nu ne oprim însă puțin asupra câtorva gânditori români care au cercetat această problemă mai îndeaproape, având puncte de vedere foarte interesante. Astfel, trebuie să cităm concepția profesorului Nicolae Iorga și a lui A.D. Xenopol.

N. Iorga, deși afirmă că faptele se repetă, pentru că „numai numele se schimbă, accidentele care nu sunt aceleași, dar în fond e același eveniment, aceeași situație”², totuși recunoaște că istoria, spre deosebire de sociologie, se ocupă de ceea ce este particular, lăsând în seama sociologiei să se ocupe de ceea ce este general în viața socială. Pe omul de știință exactă, naturală, îl interesează generalitatea faptelor, întocmai ca și pe sociolog, pe când „istoricul nu poate descoperi asemenea generalități în faptele istorice și dacă s-ar putea prinde chiar, ele nu-l interesează”³. Un studiu general asupra revoluției, asupra dezvoltării ideii de dinastie este sociologie, pe când istoria „vrea să știe cum a fost Revoluția franceză din 1789 sau cea engleză din 1642, cum s-a dezvoltat dinastia carolingiană sau cea capetiană”⁴. Iar într-un alt studiu al său, profesorul Iorga afirmă categoric că „faptele istorice nu se reproduc niciodată întocmai, ci au o nouă noutate nesfârșită”⁵.

A.D. Xenopol susținea că istoria este știința evoluției în timp, indiferent dacă e vorba de fenomene generale sau individuale în spațiu. Spațiul și timpul, considera el, sunt existente în afară de noi. Timpul constituie pentru istorie un factor absolut indispensabil, întrucât nu se poate concepe ideea de succesiune fără cea de timp. Fenomenele istorico-sociale sunt determinate, în general, de trei factori principali, și anume: masele, personalitățile, sistemele politice, fiecare având un rol clar și o importanță specială. Astfel, nu se poate vorbi de istorie decât acolo unde sunt mase, sub formă de popoare. Alături de mase, care fac mișcările istorice, trebuie neapărat să accentuăm rolul personalităților, care pentru unii istorici sunt întotdeauna reprezentanții aspirațiilor timpului lor.

Sociologia nu neglijează nici ea rolul indivizilor și al momentelor, dar cercetează în special stările permanente de lucruri și se preocupă, nu atât de forma sau structura individuală a societăților, cât de fenomenele generale și de aspectele comune societăților, de instituțiile lor și de tipurile existente de societate. Istoria studiază grupul social din punct de vedere individual. Fenomenele banale, zilnice, uniforme nu prezintă nici o importanță pentru istoric, căci ele nu diferențiază popoarele unul de altul și nici diferitele epoci la același popor. Numai ceea ce iese din comun și are un aspect particular,

² Nicolae Iorga, *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, Paris, 1926, tom I, Preface, p. VII.

³ Idem, *Generalități cu privire la studiile istorice*, București, 1933, p. 51.

⁴ Idem, p. 52.

⁵ Idem, *Două concepții istorice*, București, 1911, p. 22.

interesând însă în același timp viața totului social, numai acesta este obiect de istorie.

Astfel, istoria precizează caracterele proprii din care se poate vedea dezvoltarea unui popor, iar sociologia extrage ceea ce e comun tuturor societăților în evoluția lor generală. Întrucât sociologia nu cercetează însă numai o structură socială devenită, ci și procesul de devenire al societății, ea nu are un caracter static. Fenomenele istorice, pe de altă parte, fiind factori de schimbare ai structurii sociale, interesează în cel mai înalt grad pe sociolog. O revoluție, cu înfățișarea sa particulară și locală, este unul dintre mijloacele importante de modificare a structurii unei societăți - de aceea sociologul va trebui să țină seamă de toate datele istorice, scoțând din ele tot ceea ce îi folosește pentru explicarea transformărilor sociale în general și pentru constituirea unor noi forme de structură socială. Istoria expune material din trecut, iar sociologia, cu ajutorul lui, explică fenomenele sociale în mod genetic. De aceea istoria poate servi sociologiei ca metodă de cercetare.

Puține fenomene sociale au însoțit și au marcat evoluția societății omenesci așa cum a făcut-o războiul, prezentat în timp ca acțiune asemănătoare vânătorii, ca ocupație „bărbătească” deosebită, dar și ca mijloc de rezolvare a unor dispute. În toată această perioadă omul, participant și victimă, și-a modelat propriile imagini și reacții față de război, condiționat nu de reprezentările oficiale, ci de proporțiile suferințelor, distrugerilor și numărul victimelor. L-a acceptat deseori cu rezerve, ca pe o fatalitate, l-a contestat ori analizat critic.

Momentul declanșării războaielor a fost precedat întotdeauna de intense acțiuni politico-diplomatice care să „justifice” folosirea violenței armate în fața opiniei publice internaționale, să izoleze „statul-victimă”, eventual și cu participarea altora, să-i creeze dificultăți politice, economice, sociale interne, să provoace nesiguranță, confuzie, panică și neîncredere în rândurile populației.

Armata reprezintă grupul uman constituit în vederea îndeplinirii misiunilor de apărare a statului de drept și pentru obținerea victoriei în cazul unui război. Specificitatea funcției sociale a armatei constă în faptul că pe timp de pace se depun eforturi pentru pregătirea în vederea unui eventual război, al cărui termen nu se cunoaște, iar pe timp de război problematica armatei se situează în fruntea tuturor funcțiilor care se îndeplinesc în cadrul societății⁶.

Constituția țării noastre consideră că misiunea esențială a armatei - ca instituție a statului - este garantarea suveranității, a independenței și unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale⁷.

Armata poate, vrea și trebuie să stabilească diverse raporturi cu societatea civilă, respectiv cu organizațiile acesteia. Aceste raporturi au fost determinate atât de caracteristicile cât și de tendințele de evoluție ale societății românești, și au fost influențate în aceeași măsură de trăsăturile și de evoluția instituției militare, cât și de caracteristicile și evoluția probabilă a organizațiilor societății civile.

Printre raporturile pe care armata le poate avea cu societatea civilă se află: relațiile de colaborare; relațiile de comunicare; relațiile de cunoaștere; relațiile de indiferență; relațiile de respingere și raporturile de influență. Aceste tipuri de raporturi se inițiază și dezvoltă de către armată cu acele organizații ale societății civile care, într-un fel sau altul, au tangență cu activitatea militară. În plus, raporturile armatei cu organizații ale societății civile sunt diferențiate în funcție de obiectivele și scopul declarat al acestora din urmă.

Astfel, armata a inițiat și a dezvoltat raporturi de colaborare, de comunicare și de cunoaștere, deosebit de ample și intense cu Biserica Ortodoxă Română (B.O.R.). Aceasta din, cel puțin, următoarele motive:

1. *tradiția existentă în armata noastră până în 1945*, când fiecare unitate militară avea încadrat un preot militar;
2. *comunitatea de scop* a instituției militare și a bisericii în ceea ce privește educația militarilor, formarea lor ca cetățeni onești, devotați țării, demni, disciplinați;
3. *reînființarea funcției de preot militar*. După 1990, s-a decis, de către conducerea Ministerului Apărării Naționale, ca în unitățile militare să se înființeze funcția de preot militar. În acest scop, s-a luat măsura pregătirii preoților care doreau să devină preoți militari, prin urmarea unor cursuri de specialitate, organizate în Universitatea Națională de Apărare „Carol I”;
4. *existența*, în tot mai multe unități militare, a unor biserici sau capele, construite prin contribuția voluntară a cadrelor militare. Acestea sunt folosite pentru oficierea slujbelor religioase, atât pentru militari și familiile lor, cât și pentru ceilalți cetățeni din zonă.

Totodată, cele două entități s-au dovedit a fi „două instituții înfrățite, care formează temelia

⁶ Vezi Doina Talașman, *Oamenii din spatele uniformei*, în „Restituiri. Studii și comunicări”, editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003, p. 183-190.

⁷ *Constituția României*, București, Monitorul Oficial, 2003, p. 66.

organizației de stat“, după cum constata episcopul-general de brigadă dr. Partenie Ciopron⁸. De-a lungul istoriei poporului nostru, Armata și Biserica au existat concomitent, s-au ajutat reciproc, s-au dezvoltat treptat, constituindu-și caracteristicile date de acte normative de același tip (legi, decrete, instrucțiuni, ordine circulare)⁹, constituindu-și structuri, relații și funcții specifice, adaptându-se vremurilor, slujind intereselor neamului. Poate că cel mai mare merit al acestor instituții este acela că au asigurat atât stabilitatea internă, cât și identitatea poporului. Studiarea documentelor aflate în păstrarea Centrului de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare „General Radu Rosetti“ din Pitești, relevă faptul că, pe parcursul celor două conflagrații mondiale, preoții militari au fost „mai presus de orice laudă“, cum aprecia generalul Ioan Rășcanu¹⁰.

În general, *raporturile Armată - Biserică* s-au materializat prin: participarea reprezentanților Bisericii la diferite ceremoniale militare și diverse activități de educație religioasă cu personalul din subunități și unități; acordarea de către B.O.R. a asistenței religioase în armată; susținerea de către B.O.R., prin modalități specifice, a unor inițiative publice lansate de către armată.

Datorită specificului organizării și naturii activității B.O.R., între aceasta și armată există raporturi de influență optime, din următoarele motive:

a. *comunitatea de scop*. Atât armata, cât și B.O.R. și-au propus să formeze din orice militar un cetățean loial țării;

b. *metodele educativ-formative* folosite de către cele două instituții sunt complementare;

c. ambele instituții pun accent pe *conformarea la norme și reguli*,

d. atât *armata*, cât și *biserica* sunt recunoscute, de către majoritatea populației țării, ca *instituții demne de încredere*, biserica fiind percepută ca o permanentă sursă de speranță, iar armata fiind considerată, de către cea mai mare parte a cetățenilor, ca sursă a sentimentului de siguranță;

e. *existența în structura militară a funcției de preot* militar;

f. ambele instituții sunt structurate ierarhic, ceea ce mărește apropierea dintre ele în atingerea, în comun, a obiectivelor propuse, atât de armată, cât și de B.O.R.

Armata română a reprezentat încă din anii de început, alături de școală, un principal mijloc de educare a maselor, a contingentelor de recruți. „Misiunea oșteanului nu este numai a asigura paza legilor și a apăra țara, ci încă a răspândi prin sate lumina și acel sentiment al datoriei și al amorului către țară“ - considera locotenentul Gheorghe Anghelescu, viitor general și ministru de Război, în 1861¹¹. Prin Ordinul Marelui Stat Major, Partea Sedentară, nr. 1.078/1917, se aducea la cunoștința corpurilor și serviciilor faptul că: „În toate vremurile și la toate neamurile religia a fost temelia pe care s-a clădit educația, cultura și dezvoltarea indivizilor. La noi religia a fost adăpostul în vremurile de cumplită furtună, așa de numeroase în trecut, ea a fost susținătorul graiului nostru. În religie cel în nevoie găsește sprijin, cel îndurerat liniște și mângâiere, iar cel în pragul nehotărârii capătă puterea de a se învinge și a birui. Dat fiind împrejurările prin care trecem, cultivarea acestui sentiment este de cea mai mare însemnătate și Marele Stat Major recomandă ca în fiecare regiment sau unitate să se țină slujbe religioase în fiecare duminică, la care să asiste toți ofițerii și soldații. Pe cât este posibil, ar fi nimerit să se înființeze și coruri, fiindcă o slujbă religioasă ar avea mai mult farmec și influență asupra oricărui suflet, când rugăciunea va fi făcută în cadrul armonios ce creează muzica“¹².

Educația trupei a fost privită ca o latură de bază a pregătirii de luptă, ignoranța fiind considerată la fel de periculoasă ca și dușmanul. Aceasta a îmbrăcat multiple forme, constând în convorbiri individuale purtate cu soldații în momentele de liniște sau cu cei bolnavi, aflați în spitale, în organizarea de cercuri culturale, de biblioteci volante, de școli de alfabetizare, de șezători și serbări literare. În urma Ordinului Circular nr. 1.400 din 6 noiembrie 1917, emis de Serviciul religios al Marelui Cartier General, preoții din diferite unități, dislocate în aceeași garnizoană sau zonă, au înființat cercuri culturale menite să diversifice activitățile cultural-educative organizate. Printre cercurile culturale cu acțiuni deosebite s-au remarcat cel din Pufești-Putna, înființat la 26 noiembrie 1917, și cel din Nicorești, înființat la 6 ianuarie 1918.

În ordinul menționat se preciza faptul că, „viața de tranșee, pe lângă neajunsurile ce aduce fizicului, mai are și partea că, fiind monotonă, predispune la melancolie și gânduri de tot felul despre cei scumpi, deseori producând descurajare și împuținând răbdarea. Astfel stând lucrurile, se impune să

⁸ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti“ Pitești, (În continuare se va nota: C.S.P.A.M.I.), fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar nr. 2, f. 80.

⁹ Comandor (r) dr. Ilie Manole, *Preoții și oștirea la români (1830-1948)*, Editura Daniel, Târgoviște, 1998, p. 177.

¹⁰ „Monitorul Oficial“ nr. 99 din 6 august 1921, p. 43-89.

¹¹ „Monitorul Oastei“ nr. 57 din 13 octombrie 1861, p. 868.

¹² C.S.P.A.M.I., fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar nr. 3, f. 108.

se ia de către cei în drept măsuri ca viața de tranșee să varieze, când împrejurările îngăduie, cu fel de fel de îndeletniciri intelectuale, recreative și hrănitoare de spirit. [...]

Preoții noștri de armată, fiind un corp select, știu că vor găsi la îndemână mijloace nenumărate, pentru menținerea moralului trupelor și pentru odihnirea și adăparea lor cu apă vie, despre care ne vorbește Mântuitorul. Totuși, cred că serviciile divine efectuate cu fast și în sobor de trei, cinci sau șapte preoți, conferințele religioase morale, conferințe din istoria națională, conferințe referitoare la chestiuni de igienă și chiar știință, ce interesează viața practică a soldatului, șezători, recitări, povestiri, cântece patriotice vor fi, desigur, cele mai bune mijloace pentru hrana minții soldatului. [...]

În acest scop va trebui ca preoții să nu lucreze izolat ci, unde se poate, să se unească mai mulți la un loc formând mici centre culturale ca, astfel, un preot să poată ține conferința sa la toate unitățile preoților cercului¹³.

Conferințele abordau o tematică variată, axată în special pe momentele de referință din istoria națională. În cadrul Cercului Cultural de la Pufești-Putna, la ședința din 3 decembrie 1917 au luat parte trupele din unitățile spitalelor mobile nr. 2 și nr. 14 și unitățile Diviziei 14 Infanterie cantonate în comuna Pufești. După încheierea slujbei religioase, susținută de preoții militari împreună cu parohul Ion Nicolau, preotul P. Pădureanu, de la Spitalul Mobil nr. 2 a ținut o conferință cu caracter patriotic, arătând că „dacă neamul nostru n-a pierit este că la altarul casnic românesc mamele își creșteau odraslele în dragostea de tot ce este românesc - însuflându-le acel sentiment care mână la fapte de glorie și la jertfă sublimă pentru vatră și lege“ și conchidea că „dându-se bisericii rostul ei adevărat, precum și școlii, familia va da neamului oameni mari, capabili să stăpânească vremi mari“¹⁴.

În cea de-a doua parte a ședinței, subiectul discutat a fost raportul dintre clericii militari și militari în timp de război, la discuții participând toți preoții din cadrul cercului, concluzia fiind următoarea:

„1. Raportul dintre preot și autoritatea militară este un raport de coordonare, nu de subordonare.

2. Educația militară tinde la atingerea idealului fixat de țară. Educația religioasă îl desăvârșește, îl face mai luminos și îl întărește. Unitatea în timp de război este toată gospodăria în mic, a neamului pusă în serviciul țării și, ca atare, șefii unor activități trebuie să-și aibă liberă autoritatea ca s-o exercite pentru atingerea scopului individual ce se cuprinde în scopul general“¹⁵.

Activitățile culturale și educative nu se puteau desfășura fără existența unor biblioteci care să pună la îndemâna celor dornici cărțile necesare. De aceea, ei interveneau cu numeroase rapoarte, solicitând repartizarea de cărți sau constituiau, din proprie inițiativă, prin donații și cumpărare de cărți pe cheltuiala lor, adevărate biblioteci de campanie. Este și cazul preotului confesor Dumitrescu Dumitru care, în cadrul Regimentului 38 Infanterie, în timpul anului 1917 „a ținut de trei ori pe săptămână cuvântări de educație morală și patriotică și pentru ca aceste cuvântări să fie bine pricepute și înțelese de trupă, sfinția sa le-a ținut pe companii și batalioane, iar tratarea subiectelor a făcut-o în mod absolut pedagogic, întrebând soldații și punând pe câte unul din ei să povestească cele predate. [...]

A înființat cor religios și patriotic cu care a împodobit mult serviciul religios, înălțând sufletul tuturor. A fost inițiatorul înființării unei biblioteci de tranșee cu statute și comitet diriguitor. Această bibliotecă numără azi 415 volume. [...]

La infirmerie mângâie bolnavii, îi îngrijește, le face diferite servicii religioase, le citește povestiri morale și patriotice, încurajându-i și îmbărbătându-i. [...]

Sfinția sa a descris într-un volum de 40 de pagini luptele și toate faptele eroice ale acestui regiment la care sfinția sa a luat parte și a colectat multe poezii populare din gura soldatului“¹⁶.

Activitatea și meritele preotului Dumitrescu au fost apreciate atât de cei care beneficiau de pe urma ei, cât și de superiori. „La inspecția d-lui comandant al Armatei I a fost prezentat de către d-nul general Cihoski cu cuvinte elogioase, la care d-nul general Grigorescu a răspuns «mergi înainte pe calea ce îmi spune d-l general Cihoski, căci cuvintele unui preot valorează cât 10 cuvinte de ale noastre»“¹⁷.

Un aspect inedit al colaborării dintre armată și societate este acordarea dispensei de post pentru anul 1917, hotărâre luată de membrii Sfântului Sinod, întruniți la Iași în ziua de 18 februarie

¹³ C.S.P.A.M.I., fond Marele Stat Major, Serviciul 6 Istoric, dosar nr. 59, f. 13-14.

¹⁴ C.S.P.A.M.I., fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar nr. 5, f. 4.

¹⁵ *Ibidem*, f. 21.

¹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 15, f. 440-441.

¹⁷ *Ibidem*.

1917, în urma dorinței exprimate de Rege. În procesul-verbal încheiat se consemna: „Având în vedere dorința exprimată de M.S. Regele, prin citata scrisoare, considerând că din cauza împrejurărilor războiului, parte din țara noastră a fost ocupată de vrăjmași, și că prin aceasta s-a pricinuit o mulțime de boli primejdioase și de o mare lipsă de alimente atât pentru armată, cât și pentru populația din partea neocupată a țării și cea refugiată.

Considerând că prin aceasta armata și poporul sunt în foarte mare lipsă de alimente pentru hrană și că se impune a se lua urgente măsuri ca oștirea și populația să fie mai bine îngrijite, atât în ce privește starea de mângâiere, încurajare și educație sufletească, cât și în ce privește sănătatea, hrana și curățenia, ca astfel, în urma luptelor mari, avute până acum cu dușmanii și a pierderilor suferite, armata refăcută sufletește și trupește să poată reintra în primăvară cu forțe noi spre a câștiga ce s-a pierdut, iar populația să fie în stare de a lucra cu mai mult spor pentru munca agricolă, de care e nevoie în acest timp de lipsă.

Considerând că în așa împrejurări grele ale vieții omenești biserica creștină a făcut pogorământ de la poruncile bisericesti în ce privește postul nu numai pentru cei bolnavi, dar și pentru popor și oștire¹⁸.

Un capitol important al prezenței preotului în structurile militare a fost acela de a fi alături de ostașii bolnavi în suferințele lor. Desigur că pentru aceasta existau medici specializați, care acordau asistență medicală la nevoie. Preotul militar, prin instrumentele duhovnicești și pastorale pe care le avea la îndemână, putea pătrunde dincolo de rana trupească, în sufletul ostașului. Alinarea durerilor fizice prin încurajare, blândete, bunătate, au fost mijloace de restabilire și menținere a sănătății trupelor. Prin educarea în vederea respectării unor reguli stricte de igienă se încerca prevenirea sau reducerea efectelor unor epidemii care făceau ravagii atât în rândurile soldaților cât și al populației civile. Nu puține au fost cazurile când preoții, sfidând pericolele generate de contactul permanent cu bolnavii din spitale, au căzut ei înșiși victime tifosului exantematic sau altor boli contagioase.

Muzica regimentului cântă la masa convalescenților.

Constatările făcute de preotul confesor lt. I. Mușățianu, în timpul activității desfășurate la Regimentul 21 Infanterie, în perioada 7 martie - 24 iunie 1917, aflat în refacere la Horlești-Domnica reprezintă un adevărat tablou al dramelor petrecute în spatele liniilor frontului, în lupta cu bolile.

Prezentându-se la Regimentul 21 Infanterie în ziua de 7 martie 1917, a fost întâmpinat de comandantul regimentului, colonelul Gorski, cu următoarele cuvinte: „Părinte, suntem într-o stare

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 3, f. 87.

nenorocită, avem peste 600 bolnavi și în fiecare zi ne mor câte 5-6 oameni. Fii binevenit între noi și te rugăm să ne dai tot concursul pentru combaterea bolilor contagioase¹⁹.

După câteva zile însă, colonelul Gorski a plecat, lăsându-l pe preotul Mușățianu singur, „căci doi din cei trei doctori ai regimentului erau bolnavi [mai târziu au murit amândoi, dr. Tache Magiari și dr. maior Mihail Dobrescu]; iar al treilea, un student în anul al IV-lea, dr. Enăchescu - abia putea vedea pe bolnavi, care erau răspândiți în 3 sate: Recea, Tungenji și Țibănești.

Afară de aceasta, lipsa de cămăși, de baie și de curățenie făcea ca soldații să fie într-o murdărie de nedescris. Se dăduse chiar un ordin ca ofițerii să nu mai intre prin infirmerie, a nu se contagia, iar doctorul, care mai rămăsese sănătos, se înfășura de credeai că e fantomă, menit mai mult să sperie pe bolnavi decât să-i încurajeze în suferința lor. Ajunsese credință că cine vine la infirmerie nu mai scapă cu viață!²⁰. Bolile de care sufereau cei mai mulți erau: „febra recurentă, mizeria fiziologică, tifosul exantematic, degerăturile și diareea²¹.

Schimbarea a venit odată cu sosirea, la jumătatea lunii aprilie, a maiorului doctor I. Bejan, „fiul profesorului Bejan din Iași“. Acesta era „de o energie fără seamăn! - după cum îl descria preotul Mușățianu. Om care să lucreze cu atâta calcul mai rar. Se ilustrează mai mult prin măsurile de curățenie ce ia, nu numai printre soldați, dar și prin populația civilă, ceea ce dovedește că și curățenia joacă un rol important în împiedicarea bolilor contagioase²².

Doctorul I. Bejan asistă la împărțirea mâncării

La inițiativa maiorului Bejan, în urma unei scrisori adresate doamnei general Coandă, Regina Maria a venit în vizită în satele Tungenji și Țibănești, aducând „un camion-automobil cu alimente și rufărie“, din care a împărțit personal bolnavilor, „fără să-și întoarcă capul la priveliștea groaznică a bolii²³“.

Tot pentru a alina suferința celor aflați în suferință, doctorul Bejan „a chemat soldații convalescenți ai batalionului și le-a dat pe la orele 16 o supă cu carne în fața infirmeriei, iar muzica regimentului delecta pe soldați²⁴, continuă preotul Mușățianu portretul celui care adusese atâtea lucruri bune în cadrul regimentului, iar imagini de la toate aceste evenimente au fost surprinse de căpitanul Manicatu. Tot maiorul Bejan a fost cel care l-a învățat pe preot să se protejeze de bolile contagioase cu care intra zilnic în contact: „Mă învăță [...] să mă ung în fiecare zi cu gaz negru pe tot

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 15, f. 73.

²⁰ *Ibidem*, f. 74.

²¹ *Ibidem*, f. 74v.

²² *Ibidem*, f. 75.

²³ *Ibidem*, f. 84.

²⁴ *Ibidem*, f. 75.

corpul, iar pe mâini să mă spăl cât mai des cu sublimat și pe batistă să pun oleum camforat, asemenea, mi-a dat un halat alb de doctor, cu care să mă învelesc peste haine. Apoi, împreună am vizitat tot satul Tungujei, umblând din casă în casă pentru a descoperi pe cei din populația civilă bolnavi de tifos exantematic, iar mai pe urmă am umblat timp de o lună singur, cu un sanitar și patru soldați, care duceau un cazan cu supă sau ceai pentru populația civilă, care erau bolnavi și aceasta din darurile M.S. Reginei. Cu chipul acesta, toți bolnavii din sat au fost descoperiți și trimiși la spitalul din Negrești, iar tifosul a încetat cu desăvârșire printre soldați. Durere a fost pentru noi că la plecarea din Tungujei, preotul satului, Ion Popescu, student al Facultății din Cernăuți, murea de tifos exantematic, contractat dintr-un sat vecin, cu ocazia facerii unui maslu²⁵.

Și la infirmerie se îmbunătățiseră lucrurile: „rufe din belșug, paturi individuale, cu pături, baie, curățenie exemplară, mirosul urât dinăuntru dispăruse, se ștergea în fiecare zi cu gaz pe jos, grădina școlii transformată în parc cu brazde de flori și plantație, iar ca mâncare bolnavilor: dimineața ceai ori lapte, la 10 cafea cu lapte și cacao, la 12 supă cu șuncă, la 16 orez cu lapte și cafea, seara supă cu carne, la culcare ceai²⁶”.

În perioada 7 martie - 4 iunie au fost înmormântați 271 de soldați din cadrul Regimentului 21 Infanterie, la plecarea din satul Tungujei fiind efectuată o slujbă religioasă, „după ce mai întâi s-au împrejmuit toate mormintele la un loc cu un gard de 1 ½ m înălțime și s-a pus o cruce înaltă de 4 m lucrată dintr-un stejar în stil rustic, adică fără a fi fost curățat stejarul de coajă²⁷”.

În încheierea raportului, preotul Mușățianu concluziona că preotul militar trebuie să fie „sever, însă cu blândețea pe față, o vorbire demnă și mai mult scripturistică, plină de dulceață și mângâiere, grav în momentul luptei, dar nu fricos, plin de încredere chiar în clipele de șovăire, în fine, amabil și binevoitor față de toată lumea²⁸”.

Utilitatea și necesitatea preotului militar alături de păstoriții săi a fost dovedită în timp. Armele lui au fost în primul rând cuvântul, apoi blândețea, adaptarea la viața de cazarmă, înțelegerea, supunerea și dăruirea totală. Misiunea preotului în structurile militare, atât în timp de pace cât și în timp de război, a fost aceea de a asigura o viață religioasă normală soldaților, subofițerilor, ofițerilor și celorlalte categorii de personal din serviciul armatei. Această misiune a avut atât un aspect instructiv, de cunoaștere și aprofundare a credinței, cât și un aspect educativ, de a cultiva și dezvolta viața moral-religioasă și socială a militarilor.

Atunci când instituția clerului militar a devenit parte integrantă a armatei române, meritele sale fiind pe deplin recunoscute iar utilitatea și eficacitatea probate în focul a două războaie mondiale, a venit la putere regimul comunist, iar armata s-a văzut nevoită să renunțe la această instituție prin Decretul din august 1948, prin care Episcopia militară se desființa, ducând la pieirea unei tradiții glorioase.

Se mai poate spune că influența exercitată de către B.O.R., prin preoții militari, dar și prin alte modalități, asupra armatei a fost întotdeauna una pozitivă, cu efecte benefice pentru ambele instituții. La rândul său, armata a influențat activitatea bisericii, fie și numai pentru că a permis, după decembrie 1989, reînființarea funcției de preot militar și desfășurarea de activități religioase în interiorul său. Prin aceste două facilități, dar și prin alte înlesniri armata a oferit bisericii posibilitatea lărgirii ariei de activitate și de influență, i-a redat un segment important de populație, pe care, oficial, în anii comunismului îl pierduse.

CONSIDERATION REGARDING THE CONNECTIONS BETWEEN HISTORY AND SOCIOLOGY, RESPECTIVELY ARMY AND COMMUNITY

Abstract

The history and the sociology are two sciences that are clenched each other, both exploring social phenomenons, but everyone from his point of view. Regarding the connections between army and community, these were swayed in the same extent as features and the evolution of military institution, but also by the characteristics and the evolution of the civil community. In this article are detailed the connections between Army and Church, with instances from the activity carried on by the military priests in The First World War.

²⁵ *Ibidem*, f. 75-76.

²⁶ *Ibidem*, f. 74.

²⁷ *Ibidem*, f. 84v.

²⁸ *Ibidem*.

INTRAREA ARMATEI ROMÂNE ȘI SĂRBĂTORIREA UNIRII LA SUCEAVA

Dr. Alexandrina CUȚUI

Spre sfârșitul anului 1918, în Imperiul Austro-Ungar, aveau să se producă schimbări importante. Ultima decadă a lunii octombrie a fost marcată de agravarea situației din Bucovina, ca urmare a atitudinii ostile a autorităților austriece și ucrainene, față de mișcarea unionistă din această provincie românească, aflată de aproape 144 de ani sub stăpânirea Vienei¹.

Ordinea din interiorul provinciei a început să se tulbure, pe de o parte, de către prizonierii bucovineni care au fost revenit din Rusia, iar pe de altă parte, de bandele de ucraineni cărora austrieicii le promiteau sprijinul în întemeierea unui stat propriu. De asemenea, trupele maghiare care se aflau în retragere provocau dezordini.

Ultima ședință parlamentară în imperiul austriac a avut loc la 22 octombrie 1918. Până la această dată, deputații români din Parlamentul austriac s-au declarat loiali autorităților². Imediat a fost transmis manifestul Împăratului Carol I, care în fond însemna autodizolvarea împărăției habsburgice, manifest ce avusese un efect eclatant în Bucovina.

Cărturărirea românească își dădea seama de marea însemnătate a momentului și hotărâ să acționeze în consecință pentru a trezi spiritul naționalist în inimile românilor.

La 6 noiembrie 1918, ucrainenii din Bucovina, sprijiniți de legionarii lor, au dat lovitura de stat, ocupând toate oficiile din Cernăuți, sechestrând instituțiile de stat din toată Bucovina³. Au pătruns în palatul guvernatorului pe care l-au gonit și au instalat aici un guvern ucrainean⁴. După ce guvernatorul Etdorf a semnat procesul verbal prin care trecea puterea în mâinile lui Omelian Popowicz și Aurel Onciul, ultimul s-a intitulat *administrator al Moldovei de Sus* și în această calitate a pornit la Iași, pentru a stabili cu guvernul român raporturi de bună vecinătate⁵. A fost întâmpinat în gara din Iași de către refugiații bucovineni, care nu i-au făcut o bună primire. „Lovit și huiduit se văzu silit să părăsească fără zăbavă Iașii, fără a mai fi luat contact cu guvernul român”⁶.

Pentru ca evenimentele să nu se agraveze, Iancu Flondor l-a trimis pe avocatul Vasile Bodnărescu ca agent diplomatic pe lângă guvernul român⁷. Acesta a pornit împreună cu Nicu Gherghel, ca la 4 noiembrie, să ajungă la Iași cu misiunea expresă de a obține intervenția neîntârziată a armatei române în Bucovina⁸. Era mai mult decât necesară această intervenție a „armatei în care un neam întreg și-a pus nădejdea, pentru înfăptuirea năzuințelor”⁹, după cum spunea generalul Constantin Prezan. Acesta era motivul pentru care România intrase în acest război, de eliberare a teritoriilor naționale și de întregire a neamului¹⁰.

Guvernul de la Iași urmărind îndeaproape evoluția evenimentelor din Bucovina, a evaluat corect gravitatea situației și a întreprins măsurile, care se impuneau pentru sprijinul populației și a autorităților românești care manifestau în direcția unirii cu țara¹¹.

Momentul mult așteptat de românii bucovineni nu a întârziat. La 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Divizia a 8-a infanterie primi ordinul să ocupe Bucovina¹². Generalul Iacob Zadik a întocmit planul de înaintare al trupelor¹³. Comandanții aveau ordinul să țină batalioanele cât mai apropiate și să fie foarte precauți în a face detașări de subunități în diferite localități¹⁴.

¹ Ion Giurcă, *Ofițeri englezi implicați în evenimentele de la Hotin din ianuarie 1919*, în „Document”, nr. 2-4, București, 2001, p. 14.

² Keith Hitchins, *România 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 1996, pp. 301-302.

³ Teodor Bălan, *Rolul lui Vasile Bodnărescu în preajma Unirii*, Cernăuți, Tiparul „Mitropolitul Silvestru”, 1938, p. 4.

⁴ A.M.R., *Fond Marele Stat Major*, secția „Studii Istorice”, dosar nr. 835, f. 5-6; dosar nr. 833, f. 211.

⁵ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei...*, București, Editura „Humanitas”, 1991, p. 385.

⁶ *Ibidem*, passim.

⁷ Teodor Bălan, *Bucovina în Războiul Mondial*, în Buletinul de „Istorie și Limbă” al Universității din Cernăuți, an VI 1929-1930, Institutul de Arte Grafice și de Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1930 p. 5.

⁸ Pavel Țugui, *Unele precizări cu privire la revenirea Bucovinei la România*, în „Analele Bucovinei”, an III, nr. 2, București, Editura Academiei Române, 1996, p. 472.

⁹ Adrian Pandea, *O armă subtilă, propaganda*, în „Document”, nr. 2, București, 2000, pp. 2-3.

¹⁰ Mihaela Pralea, *La apel se va răspunde: mort pentru patrie*, în „Document”, nr. 1, București, 2000, p. 9.

¹¹ Ion Giurcă, *Ofițeri englezi...*, p. 14.

¹² A.M.R., *Fond Marele Stat Major*, secția „Studii Istorice”, dosar nr. 835, f. 7; dosar nr. 833, f. 212. Vezi

¹³ D.J.A.N.-Suceava, *Fond Colecția Documente*, pachet XIV, document nr. 5, 24 octombrie 1918.

¹⁴ A.M.R., *Fond Marele Stat Major*, secția „Studii Istorice”, dosar nr. 840, f. 8.

În ziua următoare, la 6 noiembrie, în Suceava, Câmpulung și Gura Humorului intrau primele detașamente de jandarmi și grăniceri trimise de guvernul Alexandru Marghiloman¹⁵.

Despre intrarea trupelor în Suceava avea să mărturisească însuși maiorul Aton Ionescu o jumătate de secol mai târziu. Din acele mărturii redăm câteva fragmente:

„În curând se împlinesc 50 de ani de la alipirea Bucovinei. O jumătate de secol s-a scurs și amintirile stăruie în sufletul meu și cer să fie cunoscute. Dacă s-ar rezuma ca înșiruirea unor operații militare, nu mi-aș fi luat sarcina să le dau publicității, căci ele s-ar găsi undeva, de unde cel interesat, coordonându-le le-ar împărtăși generației viitoare, punând și nota sa personală și însuflețindu-le fiecare după puterile sale. Dar cele ce vor urma, au pe lângă notă subiectivă și una inedită.

Înainte de a intra în povestea faptelor, socotesc necesar să arăt pe scurt care era situația Bucovinei în 1918, precum și cea a Austriei [...].

Fie din cauza războiului mondial (1914-1918), fie mai ales, din cauză că la sfârșitul lunii octombrie sau la începutul lunii noiembrie 1918, împăratul Carol de Habsburg a abdicat, fără ca moștenitorii săi să reclame tronul, toate naționalitățile conglomeratului rămânând astfel fără idol, s-a stins și legătura dintre fiecare naționalitate și dinastie, așa că naționalitățile și-au îndreptat privirile către națiunile lor de origine, de la care au fost cândva rupte. Dar și națiunile „mamă“ erau oarecum dezorientate, cred însă că Bucovina a făcut cea dintâi pasul alipirii. În această privință eu nu-mi arog nici un merit decât acel al judecării corecte a situației, al hotărârii, al curajului și al execuției.

Maior Anton Ionescu.

Profesorul dr. Eusebie Popovici.

Acest act istoric s-a împlinit prin răspunderea ce personal mi-am luat-o de a intra în zorii zilei de 6. XI. 1918 în Suceava, unde am dat o ordonanță în care am arătat că <<noi grănicerii, venind la voi, am desființat frontiera(!)>>. Ziarul *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*, în numărul 7. XI. st.n. pomenea de intrarea maiorului Anton Ionescu în Suceava și de măsurile de ordine ce s-au luat.

Divizia a 8-a Botoșani primind ordin să intre în Bucovina, a făcut aceasta abia la 10. XI. 1918, deci cu patru zile mai târziu, iar la 11. XI. 1918 st.n. a ajuns la Cernăuți, deci la o dată la care întreaga Bucovină știa că încă de la 6 noiembrie 1918 trupe românești intraseră în Bucovina. Îmi aduc aminte că un intelectual venise tocmai de la Bistrița (Transilvania) la Suceava ca să se convingă personal de aceste fapte.

Acum faptele:

Comandam compania a 4-a de grăniceri *Burdujeni*, la a cărei comandă revenisem în mai 1918, după ce o mai comandasem timp de 8 luni în 1917, așa că avusesem ocazia să cunosc multe persoane marcante din Suceava, care pe atunci era comandată de trupele rusești.

După retragerea trupelor rusești, detașamente românești făcuseră incursiuni în Bucovina în martie 1918, dar au fost nevoite să se retragă. Se vede că încă nu bătuse ceasul pentru asemenea fapte. Însăși populația românească primise acele trupe cu neîncredere, căci instinctul îi dicta să fie rezervată. Această rezervă s-a dovedit a fi îndreptățită, căci în curând trupe austriece, deși puține la număr, au recuperat întreaga Bucovină cu care ocazie toți cei care s-au constatat că simpatizau cu trupele românești, au fost supuși unui adevărat martiraj.

¹⁵ Alexandrina Cuțui, *Generalul Iacob Zadik și eliberarea Bucovinei de sub dominația habsburgică, în Armata română și patrimoniul național*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, pp. 516-517.

În toamna anului 1918, populația bucovineană nu era stăpânită de aceleași sentimente, căci evenimentele se schimbaseră cu totul. declarațiile lui Wilson, președintele S.U.A. și-au găsit cel mai profund ecou la toate pop[o]arele care formau Imperiul austro-ungar.

Trupele oboseite din cauza războiului căutau matca naționalității lor.

Cu câteva zile înainte de prăbușirea Austriei, deși eram în bune raporturi cu autoritățile austriece din Suceava vecină, mi s-a interzis trecerea în Bucovina. Jurnale nu mai puteam primi de acolo și nu puteam avea nici informații directe. A intrat în funcție serviciul de informații. De mare folos ne-a fost tânărul bucovinean Aurel Hutu, mai târziu avocat în Câmpulung Mold[ovenesc]. Grație cunoștințelor și legăturilor sale și datorită unor refugiați, se mai putea afla ce se petrece dincolo de frontieră care era slab păzită. Eu personal îmbrăcat în haine civile, treceam din când în când la Suceava printre pichete și aveam convorbiri cu dr. Teofil Lupu, prof. Eusebie Popovici și alții.

În curând s-a produs însă o zarvă mare: trupele își făceau bagajele, iar materialele din depozite militare se vindeau clandestin. Natural că toate acestea făceau obiectul unor rapoarte cifrate.

În dimineața zilei de 23 octombrie 1918 st. v. venind companie mi s-a raportat că în timpul nopții, sentinela austriacă punându-și capela în vârful baionetei, a început să o fluture și s-a adresat comandantului român de la podul ce despărțea frontiera, cu cuvinte și gesturi, din care se înțelegea că acești soldați austrieci exercită *sloboda* pe care ai noștri o mai văzuseră și la tovarășii noștri ruși. Numai jandarmii austrieci rămăseseră la posturile lor.

Populația din Ițcani și Suceava trecea printr-o mare neliniște, căci postul de jandarmi era neputincios pentru menținerea ordinii.

**Un patriot român
Dr. Teofil Lupu
directorul Spitalului
din Suceava.**

Populația avea nevoie de ocrotire, deoarece jefuitorii începuseră să se dea la prădăciuni. Trebuia profitat de această ocazie pentru a intra în Bucovina. Dar cum? Între România și Austro-Ungaria se încheiase Pacea de la București, așa că, o intrare în Bucovina ar fi fost privită ca o încălcare de teritoriu - deci un *casus belli* - pe care nu eram autorizat al provoca. Cu toate acestea simțeam că a venit momentul să trecem în Bucovina [...].

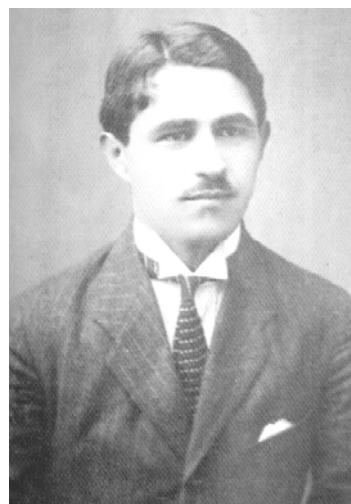
Compania de grăniceri Burdujeni avea trei plutoane: Burdujeni, Verești și Bunești, iar intrarea în Bucovina trebuia efectuată în cursul nopții ce urma. Deoarece plutoanele nu erau informate despre intențiile mele, iar oamenii plutoanelor erau împrăștiați la pichete de frontieră, de la Mihăileni până la Bunești (Fălticeni), „trebuiau luate măsuri urgente pentru ca oamenii să fie adunați în cursul nopții de pe frontieră și să intre pe neașteptate în Bucovina[...].

Lăsând la pichete câte doi soldați, pentru pază, plutonul Burdujeni avea gata echipați și disponibili circa 50 de soldați, sub ordinea colonelului I. Chiujea și a plutonierului Rădulescu.

Spre ziuă, când era încă întuneric, plutonul, încolonat cu o patrulă care-l preceda, trecea frontiera și se îndrepta urcând pe drumul Ițcanilor spre Suceava.

Peste sentimentul răspunderii, mă copleșea și un sentiment de măreție că mi-a fost dat mie și grănicerilor de sub comanda mea să intrăm primii în cetatea lui Ștefan cel Mare, dar și un sentiment al datoriei că ne-a fost dat nouă să marcăm repararea actului de nedreptate făcut de turci [...], când Bucovina a fost cedată Austriei.

Copleșiți de aceste sentimente înaintam spre Suceava. Luceafărul dimineții își arunca razele peste baionetele grănicerilor, când deodată un Țăran bucovinean, care scobora dinspre Suceava, ni s-a adresat cu cuvintele: <<Mergeți fuga, au dat foc la depozitele de muniție!>>. Într-adevăr o lumină galben-roșiatică se ridica în partea orașului dar nu se auzea nici o detunătură. Evenimentul semnalat părea însă verosimil căci fusesem informat încă din ajun că unii derbedei ar fi pus mâna pe depozite cu scopul de a-și însuși armele și munițiile necesare pentru prădăciuni.

**Aurel Hutu, un luptător pentru
Unirea Bucovinei cu România.**

Ajunși dincolo de Biserica Sfântul Ioan [cel] Nou din Suceava, apropiindu-ne de ruinele cetății, m-a cuprins o emoție puternică și - trebuie să-mi recunosc slăbiciunea psihică - am fost copleșit și am avut viziunea că numeroase zâne mergeau, una după alta, pe ruine, în jurul cetății. Nu știu datorită cărei forțe lăuntrice am reușit să scap de aceste halucinații.

Plutonul înainta, intram în orașul Suceava. Era încă întuneric, armele erau încărcate. Nu știu ce m-a predominat, căci am dat ordin să se cânte *Pe-al nostru steag e scris unire*. Imn simbolic corespunzând faptei noastre, dar și profetic [...].

Soldații voinici, cu piepturi tari, glasul lor răsuna toată valea Sucevii, între zidurile caselor ce străjuiau ulițele orașului. Dacă împrejurimile mi-ar fi permis, aș fi putut, însemnând fiecare casă, să știu de ce sentimente erau animați locuitorii lor, căci auzind cântecele ostașilor, treziți din somn și deschizând toate ferestrele, ai noștri ne petreceau cu privirile cu lacrimi de bucurie, aplaudând, iar ceilalți trânteau nervos ferestrele, retrăgându-se după perdele.

Prima mea grijă a fost ca să pun stăpânire pe oficiul telegrafo-telefonic și apoi pe compania de jandarmi. Căpitanului Kucinsky, comandantul companiei de jandarmi, i-am ridicat telefonul, l-am dezarmat și l-am lăsat apoi liber, punându-i însă în vedere că nu mai are nici o calitate.

Totodată am recomandat autorităților ca toți funcționarii să rămână la posturile lor și să-și vadă de serviciu până ce autoritatea românească se va instala.

Cu aceste măsuri de ordine, cu un număr de patrulare în oraș și cu restul plutonului instalat în piațeta din fața primăriei Suceava, pe al cărui turn arborasem drapelul românesc, m-am prezentat primarului orașului, venerabilului profesor Eusebie Popovici, deputat în dieta bucovineană. El știuse că vom intra în oraș și ne aștepta cu nerăbdare, dar și înfrigurare, temându-se să nu ni se întâmple ceva rău. I-am citit *ordonanța*. Voia să rectifice ceva, apoi a renunțat. În cele din urmă a înlocuit data de 24 octombrie cu 6 noiembrie și a trimis-o în tipografie, de unde în curând a fost adusă tipărită în câteva sute de exemplare, care au fost afișate pe străzi și la autorități.

Am luat diverse măsuri de ordine, fiind informat că se intenționa atacarea grănicerilor, al căror număr era foarte redus. Pe la orele 9 a sosit și plutonul din Verești cu locotenentul Borș, iar o jumătate de oră mai târziu, a sosit și cel din Bunești cu locotenentul Alexandrescu.

Numărul grănicerilor se tot mărea, așa că dușmanii și-au dat seama că nu mai este o glumă. Acei care altă dată, nu cu mult mai înainte, își permiteau să vocifereze când veneam la Suceava, strigând *România Mare mămăligă n-are*, acum își frângeau mâinile și-și mușcau buzele.

Am intensificat paza în oraș și am raportat comandamentelor. Înspre seară am fost informat că grănicerii de la Cornul Luncii, de sub comanda maiorului Gh. Tomescu, au intrat și ei în Bucovina, îndreptându-se spre Câmpulung Mold[ovenesc] și Vatra Dornei [...].

Odată cu intrarea Diviziei a 8-a în Bucovina, rolul meu la Suceava a încetat. Am fost numit apoi comandant al batalionului de grăniceri compus din 3 companii (3,4 și 5); cerusem generalului Zadik ca acest batalion să formeze avangarda Diviziei. Deoarece însă grănicerii sunt trupe de poliție, el a găsit că este mai necesară prezența lor în zonă spre a veghea liniștea populației. Cu unitatea mea trebuia să acopăr sectorul Rădăuți-Seletin-Storjineț.

Terminând, nu pot trece cu vederea buna primire ce mi s-a făcut la Rădăuți, datorită Consiliului Național în frunte cu dr. Const[antin] Nastasi, ulterior avocat la Cernăuți, preotul Cărbune, primarul Popadiuc, preoții Peuț și dr. I. Puiu și alții, al căror nume îmi scapă, dar stăruie profund în amintirea mea.

1 XI 1968

(s.s. indescifrabil)¹⁶.

Deplasarea efectivelor militare în Bucovina a constituit pretextul pentru demiterea lui Alexandru Marghiloman, căruia i s-a imputat neinformarea în prealabil a aliaților Puterilor Centrale, deși contele Demblin, diplomat austriac, afirmase că îi fusese adusă la cunoștință solicitarea sprijinului militar¹⁷ adresată de Consiliul Național Român din Cernăuți, guvernului din Iași¹⁸. Însă această schimbare de guvern nu a modificat atitudinea României față de Bucovina, generalul Constantin Coandă reprezentând noul guvern¹⁹ i-a ordonat generalului Iacob Zadik, comandantul Diviziei a 8-a infanterie să avanseze până la Cernăuți²⁰.

La Suceava, orașul avea aspect festiv. Și aici Unirea Bucovinei cu Patria Mamă era sărbătorită

¹⁶ D.J.A.N.-Suceava, Fond *Colecția Documente*, pachet XXIV, document nr. 36.

¹⁷ *Loc. cit.*, pachet XXV, document nr. 67, 6 noiembrie 1918.

¹⁸ Cristina Gudin, *op. cit.*, pp. 84-85.

¹⁹ Teodor Bălan, *Bucovina în Războiul Mondial*, p. 9.

²⁰ Cristina Gudin, *op. cit.*, p. 85.

cu mare bucurie. „Spațioasa catedrală a vechii Mitropolii moldovenești era arhiplină: reprezentanții tuturor autorităților locale, [...] corpul ofițeresc în frunte cu dl. Colonel Luciu - nume scump nouă bucovinenilor - și dl. Colonel Samsonovici, reprezentanții diferitelor comunități religioase, [...] apoi reprezentanții districtului: preoți, învățători, primarii din comune și numeros public din Suceava și mult popor de la sat. La orele 9 se începu Sf. Liturghie în sobor, celebrată de părintele egumen Inocenție Ștefanelli, asistat de părinții Sidorovici, Dr. Tarangul, M. Sârbul, Teutul, Ivanovici, Berariu, preotul militar român Gâlea și părintele deacon Sotnițchi”²¹.

După săvârșirea Sf. Liturghii, mulțimea s-a adunat în fața primăriei, unde primarul Sucevei, preotul profesor Eusebie Popovici a ținut o frumoasă alocuțiune. Era întrerupt adesea de aclamațiile mulțimii. După defilarea armatei române, mulțimea a dansat Hora Unirii, în care s-a prins toată lumea. Seara, la mănăstire s-a servit un dineu în cinstea marelui eveniment. Colonelul Luciu i-a omagiat pe patrioții bucovineni care au pregătit Unirea. În mod deosebit a ținut să felicite preoțimea. Părintele Eusebie Popovici a făcut un scurt istoric al faptelor care au condus la înfăptuirea Unirii Bucovinei cu Țara Mamă²².

Fericirea acestui eveniment se citea pe chipul tuturor românilor. În ziarul *Glasul Bucovinei* din 29 noiembrie, Dimitrie Marmeliuc scria, că „ieri s-au împlinit vremurile dorite de sute de generații. Bucovina s-a realipit prin votul și dorința fiilor ei la sânul mamei sale de la care a fost smulșă de sbiri și ținută sub chinurile lor prin 144 de ani”²³. În același ziar Ion Nistor scria cu mult fast despre „Cea mai mare sărbătoare a Bucovinei - Împlinirea visului de aur”²⁴. De această mare sărbătoare a bucovinenilor se bucurau toți românii.

La Iași, Înalt Prea Sfințitul Pimen, Mitropolitul Moldovei a rostit o frumoasă rugăciune de mulțumire: „Dumnezeule și Doamne Împărate al cerului și al pământului, înaintea Ta cădem și din adâncul sufletului îți mulțumim, pentru că prin pronia ta ai hotărât izbânda armatelor noastre aliate împotriva vrăjmașilor și au întronat în lume pacea Ta cea Sfântă. Binecuvântează țara noastră România și pe celelalte țări unite cu noi. Oștilor noastre și a acestor țări care împreună au luptat în războiul zdrobind trufia vrăjmașilor dă-le sănătate deplină și le întărește cu vitejie, iară sufletele ostașilor care au murit cu vitejie pentru neam și tron le așează în veșnicia fericirii. Ajută-ne Doamne, ca dreptatea neamului nostru pentru care au luptat bătrânii noștri cu jertfa și suferința de veacuri, să se îndeplinească curând să vedem Unirea desăvârșită a tuturor fraților noștri”²⁵.

Pentru instaurarea ordinii în rândul locuitorilor din această parte a țării, noul guvern împreună cu forțele armate au emis o ordonanță cu privire la asigurarea și păstrarea ordinii în Bucovina și emiterea de instrucțiuni cu privire la controlul și repatrierea străinilor²⁶. Participarea armatei române la bătăliile desfășurate în anii 1916-1919 a demonstrat cu prisosință, prin puterea faptelor, bravura ostașilor care și-au apărat vatra strămoșească, ca și efortul comandamentelor militare de toate treptele pentru a rezolva situațiile excepționale în care au fost puse în ansamblul operațiunilor militare²⁷.

Populația germană a căutat să discrediteze armata română spunând că aceasta le aduce diverse pagube²⁸. Ulterior, tot ei veneau și dezmințeau spunând că „aceste arătări urmăresc numai trebuința de a vârf zăbanie între oficiile românești și noi”²⁹. În afară de aceste așa-zise pagube, ostașii români erau învinuiți că omoară civili austrieci nevinovați. Însă și aceste știri se dovedeau a fi false. În acest sens prezentăm cazul unui german: „retrăgându-se armata austriacă, el s-a pus în capul a 40-50 de răsculați în majoritate germani, cu care s-a dus de la Iacobeni la Vatra Dornei și a vrut să jefuiască un depozit militar ce era păzit de garda națională, nevrând să asculte somațiile ce i s-au făcut de a se îndepărta a fost împușcat”³⁰. Subliniem că nu au fost doar niște cazuri izolate.

Armata română avea de lucru la restabilirea liniștii publice și asigura proprietății private în Bucovina. Ministrul delegat al Bucovinei, Ion Nistor menționa într-un raport, că „prin ajutorul armatei române respectul ordinii s-a restabilit”³¹. Însă toate acestea au luat sfârșit, „iar voi bucovineni, fiți

²¹ *Sărbătoarea oficială a Unirii la Suceava*, în „*Glasul Bucovinei*“, an I, nr. 25, 1918, p. 2.

²² *Ibidem, passim*.

²³ Dimitrie Marmeliuc, *Actul Unirii*, în „*Glasul Bucovinei*“ an I, nr. 15, 29 nov., Cernăuți, 1918, p. 1.

²⁴ Ion Nistor, *Cea mai mare sărbătoare a Bucovinei - Împlinirea visului de aur*, în „*Glasul Bucovinei*“ an I, nr. 15, 29 nov., Cernăuți, 1918, p. 1.

²⁵ *Rugăciunea Î.P.S. Mitropolitul Pimen*, în „*Glasul Bucovinei*“, nr. 10 din 24 nov. 1918, p. 3.

²⁶ D.J.A.N.-Suceava, Fond *Prefectura Județului Câmpulung*, dosar 1, 1918, f. 1-2.

²⁷ A.M.R., Fond *Cabinetul Ministrului de război*, dosar nr. 35, f. 389.

²⁸ A.S.R.C., Fond 12 *Secretariatul Ministerului Afacerilor Interne*, dosar nr. 2, f. 7.

²⁹ *Loc. cit.*, f. 8.

³⁰ *Loc. cit.*, f. 18-19.

³¹ A.S.R.C., Fond 6 *Biroul Administrativ al Ministrului delegat din Bucovina*, opis 1, dosar nr. 64, f. 3.

mândri că purcedeți din această viguroasă și curată Bucovină; fiți mândri și mai ales adânc pătrunși de sfintele și uriașele jertfe pe cari, în războiul de ieri și-n cel de 143 de ani de robie austriacă, le-ați dus pentru întoarcerea voastră la Moldova; și fiți iarăși mândri că fiii voștri și-au cucerit locuri de conducători, cu restriți și chinuri [...]³².

Armata română a trecut apoi până la vechile granițe: la Ceremuș, Nistru și Colacin și trecând de acestea eliberează de sub dominație străină și o parte din teritoriul Galiției³³.

ENTERING OF ROMANIAN ARMY AND CELEBRATION OF UNIFICATION AT SUCEAVA

Abstract

During the First World War, Suceava, which was a border burg, was ruined by three invasions of the Russian Army, followed by the same number of returns of the Austrians.

In November 1918, the 8th Division of the Romanian Army received an order to free Bucovina. General Zadik left to Cernauti. At Suceava, on the morning of the day of November 6th, a squad of 48 border rangers, being commanded by Major Anton Ionescu, was entering the town singing „Pe-al nostru steag e scris Unire“ (“On our flag we wrote Unification“). At the City Hall, they flew the three-color flag. Here they were waited by the Mayor Prof. Eusebie Popovici. He took the major's order to the printing house to be multiplied, then, it was displayed on the streets and to the authorities.

After 50 years from the event, the Major wrote his memoirs of those times. The Unification of Bucovina with Romania wasn't celebrated only in Cernauti. At Suceava, the Romanian soldiers, together with the citizens gathered in front of the City Hall, danced „Hora Unirii“ (“Unification Round Dance“) and sang this great event.

³² Leca Morariu, *Trăiască unirea sufletească cu Vechiul Regat!*, în „Făt Frumos“ an III, nr. 6, Suceava, 1928, p. 190.

³³ A.M.R., Fond *Marele Stat Major*, Secția „Studii istorice“, dosar nr. 834, f. 5.

CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI EMIL HAȚIEGANU

Inspector de poliție Luciana-Teodora CHIFAN*

În activitatea de cercetare și documentare a vieții și activității lui Emil Hațieganu - *jurist, doctor în drept și membru de onoare din anul 1944 al Academiei Române, marcant politician național-țărănist, fost șef al Resortului codificărilor în Consiliul Dirigent al Ardealului, fost ministru în trei guverne interbelice conduse de Alexandru Vaida Voevod, între anii 1931-1933, fost ministru fără portofoliu în guvernul comunist condus de către dr. Petru Groza în anul 1946, fost profesor de Procedură Civilă, decan și prodecan al Facultății de Drept din cadrul Universității „Regele Ferdinand” din Cluj, fost rector al acesteia între anii 1928-1929, reprezentantul românilor în Ardealul cedat Ungariei hortyste între 1940-1944* - am intrat în posesia unui material documentar, compus din 3 fotografii și 5 pagini format A4, redactate *manu propria* de către dl. Profesor Eugen George Constantin Dragoș¹, nepotul după mamă al acestuia și al unui Memoriu de titluri și lucrări dactilografiate și semnat la vârsta de 80 de ani, la data de 1 iunie 1958 prin care Emil Hațieganu solicita organelor comuniste - care l-au „răsplătit” cu aproape 7 ani de detenție în penitenciarele din Caransebeș (din 1948 când a fost arestat - n.a.) și Sighetu Marmăției din 1951 până în 1955², pentru vina de a fi fost un membru marcant al Partidului Național Țărănesc - „pensie personală pentru alinarea nevoilor și suferințelor inerente bătrâneții”³. Acest memoriu se găsește în Arhivele Naționale Istorice ale României, Fondul Emil Hațieganu.

Aspectele legate de viața și activitatea familiei Hațieganu, rezultate din primul material documentar mai sus amintit, pe care-l vom cita ca și „Documentar, E. Dragoș, Cluj-Napoca, 2011, p. 1, 2, 3, 4, 5” vor fi prezentate în continuare alături de alte date biografice extrase din diferite lucrări de autor, ziare sau documente aflate în arhiva din Cluj-Napoca și București.

Emil Hațieganu s-a născut la data de 9 decembrie 1878 în Tritenii de Sus, județul Turda. Tatăl său, provenea dintr-o veche familie de moși stabilită în 1720 în localitatea Întregalde-comitatul Alba. Tradiția locală spune că familia Hațieganilor a venit din Munții Grădiștei (Sarmisegetuza) regiunea Hațegului, de unde se trage și numele lor⁴. Casa în care au locuit Hațieganii din Întregalde, există și acuma fiind ultima pe drumul din comună⁵.

Tatăl lui Emil Hațieganu, Ioan, a fost fiul lui Simion Hațieganu, care a fost unul dintre căpitaniii lui Avram Iancu care au suferit rigorile represiunii din anii 1948-1949, fiind arestat și schingiuit într-unul din turnurile cetății Alba Iulia, de unde a scăpat sărind de la mare înălțime din celula unde era închis⁶. Simion Hațieganu, bunicul lui Emil Hațieganu s-a căsătorit cu Maria Popa, fiica altei căpetenii a lui Avram Iancu și au avut împreună trei copii, doi băieți și-o fată. Cei doi băieți au urmat școlile Bălgradului și au ajuns preoți greco-catolici.

Preotul greco-catolic Ioan Hațieganu, tatăl lui Emil Hațieganu, a fost mai întâi învățător la

* Doctorand al Facultății de Istorie-Geografie din cadrul Universității Oradea.

¹ Eugen George Constantin Dragoș, nepot după mamă a lui Emil Hațieganu, născut la data de 16 septembrie 1941 în București, în prezent pensionar, a fost profesor inginer, specialist în Mecanică și a profesat ca și cadru didactic la Catedra Turnarea Metalelor din cadrul Institutul Politehnic Cluj-Napoca, având o specializare în domeniul mecanicii în Franța, în anul 1969. Domnia sa este fiul lui Clarisse Hațieganu, mezina familiei lui Emil Hațieganu care s-a născut în 12 decembrie 1913. Clarisse Hațieganu a fost ultimul copil al lui Emil Hațieganu din timpul primei căsătorii cu Letiția, fiica parohului Ioan Takacs din Badăcin. Căsătoria dintre Emil Hațieganu și Letiția Hațieganu a fost binecuvântată cu 4 copii, 3 fete și un băiat. Bița, prima născută a decedat fiind răpusă de scarlatină la o vârstă foarte fragedă, Felicia, născută în 1904 și decedată în 1982 în Arad a fost căsătorită cu doctorul Iuliu Hațegan, un celebru doctor oftalmolog din Arad și Clarisse decedată în anul 1997 a fost căsătorită cu avocatul și juristul Nicolae Dragoș, fiul preotului greco-catolic din Vama-Oaş. Singurul băiat al lui Emil Hațieganu, Vlad Hațieganu s-a născut în anul 1906 și a decedat în 1986. Vlad Hațieganu a fost un reputat medic cardiolog, cu studii la Cluj și Paris, a trăit și și-a desfășurat activitatea în București unde a fost Directorul Spitalului Fundeni și a Casei de Asigurări de Sănătate.

Mulțumim pe această cale d-lui Eugen George Constantin Dragoș pentru datele deosebit de importante furnizate în materialul documentar, fotografiile primite - din care 2 sunt prezentate în anexă - și pentru toate informațiile primite, unele inedite, altele cunoscute despre bunicul său Emil Hațieganu.

² Prof.dr. Nuțu Roșca, *Închisoarea elitei românești*, COMPENDIU, Editura GUTINUL S.R.L. Baia Mare, 1998, p. 84, 85.

³ Arhivele Naționale București denumite în continuare A.N.I.C., Fond Emil Hațieganu, dos. 1, f. 4.

⁴ Florea Marin, *Iuliu Hațieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 29.

⁵ Documentar, E. Dragoș, Cluj-Napoca, 2011, p. 1.

⁶ Florea Marin, *Iuliu Hațieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 29.

Roșia Montană după care „a funcționat 2 ani ca secretar la Mitropolia Greco-Catolică din Blaj, perioadă în care și-a desăvârșit studiile teologice”⁷. În anul 1872 se căsătorește cu Aurelia Deac, fiică de preot din comuna Tăurenii, județul Mureș. Hirotonisit preot, și-a început activitatea confesională la Trittenii de sus, unde s-a născut și fiul său Emil Hațieganu, după care a continuat-o în comuna Dârja, județul Someș și în final din anul 1902, în comuna Cojocna, județul Cluj unde ajungând protopop, a ctitorit construirea unei frumoase biserici greco-catolice - care mai există și astăzi - și a unei case parohiale. La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, tatăl lui Emil Hațieganu a participat în calitate de delegat al comunei Cojocna și a avut acces în Sala Unirii⁸.

Din căsătoria Părintelui Ioan Hațieganu cu Aurelia Deac au rezultat 13 copii, 7 băieți și 6 fete, despre care părintele făcea următoarele mărturisiri: „fetele toate au murit pe rând, și mai mari și mai mici. Veturia a murit în Sibiu, în claviatul călugărițelor franciscane ca elevă în clasa III, în etate de 11 ani, și acolo e și înmormântată, în cimitirul comun Glatt, având o piatră frumoasă la capu.

Dintre feciori: Victor a terminat în Cluj normală și gimnaziul, pe aici a și absolvit și după absolvire s-a dus la cursurile de poștă și telegraf în Budapesta și a ajuns inspector poștal la poșta mare din Cluj, unde după un serviciu de 16 ani, ca june de 35 de ani, a răposat la 1 ian. 1916 (de aprindere de creier), după 4 zile a fost adus cu carul mortuar din Cluj, tras de 4 cai și înmormântat în Cojocna, lângă altarul mamei Raveca (bunica lui Emil Hațieganu-n.n.).

Emil a absolvit gimnaziul în Blaj și gimnaziul inferior din Cluj, precum și dreptul în Cluj și au fost promovată de Dr. În prima căsătorie cu fiica parohului Ioan Takacs din Badacsani (Bădăcin), comitatul Sălăgiu, astăzi cu 4 copii fiind președinte de Tribunal în Cluj.

Ioan, absolvent de gimnaziu în Cluj și absolvent la Deva în preparatoriul de stat, au ajuns csalad fő (cap de familie-n.n.) la fatitusul creștin din Kasa, căsătorit cu fiica părintelui din Trestia, Carolina Nossa, copii nu au, au stat și soldat în rezbelul mondial, unde au ajuns sergent, apoi comandant aspirant și în urmă stegar (zaslos).

Aurel, Teolog absolvent, fost paroh în Corpadea, nefericitu că după 2 ani de conviețuite au rămas văduv, s-au dus apoi capelan în Cluj și de aici misionar în America-Cleveland, unde e și astăzi, după 7 ani de absență - Newiorc (decedat New York la 13. III. 1921 - n.n.)

Iuliu, gim. Inferior din Cluj și cel superior din Blaj, ca eminent, au studiat medicina și au ajuns doctor în medicină, e asistent la clinica din Cluj și se va căsători în august 1917 cu fiica preotului Pr. Maria Sima din Pericei - Szilaghy Pereceiu (Sălaj - n.n.).

Simion gim. Inferior din Cluj, cel superior din Blaj, e teolog în anul al II-lea în gimnaziul central din Budapesta, ales și primus de vener concestoriu în 1915.

Eugen, cel din urmă, născut în 1902, astăzi e încă student în cls. IV de gimnaziu în Beiuș, unde s-au dus pe a IV clasă în toamna anului 1916, când nici în Cluj nici în Blaj nu erau deschise școlile din cauza ce pornise România la bătaie contra Ausro-Ungariei și s-a refugiat multă lume.

Eu am împlinit în sept. 1916 (69) ani și merg pe 70⁹.

În discursul prof. Zaharia Boilă, la catafalcul părintelui protopop Ioan Hațieganu, necrolog tipărit în ziarul Patria din Cluj, pe prima pagină, la data de 6 august 1931, la o zi după ce acesta a fost înmormântat în cavoul familiei Hațieganu din Cimitirul Central din Cluj, acesta a făcut următoarele afirmații despre cel dispărut la venerabila vârstă de aproape 84 de ani:

„A fost întemeietor de familie românească ce a dat țării o serie de intelectuali de seamă... a avut un caracter de bronz, a fost întruchiparea virtuților omenești, precis până la exagerare, corect până la rigurozitate, muncitor până la istovire, iubitor până la abnegație și totuși demn ca un patrician roman....Ca român a fost unul din ultimii luptători naționali de tipul celor cu cruce-n mână“.

Emil Hațieganu a urmat școala primară în comuna Dârja județul Someș. Ca și frații săi, a urmat gimnaziul inferior la Cluj și cel superior la Blaj. Fiindcă Ioan Hațieganu avea un venit modest a hotărât mutarea băieților la Blaj, unde după o veche tradiție, copiii preoților beneficiau de toate înlesnirile, cămin și masa asigurată. Deși de o sănătate precară, Emil Hațieganu era un elev sânguincios, perseverent dar în același timp și modest. Liceul și bacalaureatul le-a absolvit cu distincție fiind unul din cei mai străluciți elevi ai liceului¹⁰.

⁷ Documentar, E. Dragoș, Cluj-Napoca, 2011, p. 1.

⁸ Marian Sasu, *În amintirea regretatului protopop Ioan Hațieganu*, Patria, nr. 179, p. 1, 1931, Florea Marin, *Iuliu Hațieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 30.

⁹ Datele au fost scrise de către părintele lui Emil Hațieganu pe paginile Evangheliarului aflat în altarul bisericii din Cojocna, cu ortografia autorului. Aceste însemnări au fost descoperite independent de către dr. Ștefan Blăjan și Prof. Izsak Samuel în anul 1987, Florea Marin, *Iuliu Hațieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 30,31,32.

¹⁰ Documentar, E. Dragoș, Cluj-Napoca, 2011, p. 2.

A fost licențiat al Facultății de Drept din cadrul Universității „Francisc Iosif” din Cluj în anul 1903 iar în anul 1906 a obținut doctoratul în științe juridice, la aceeași facultate, cu „magna cum laude”. A reușit excelent la examenul de magistrat și a început cariera profesională în 1906 când a fost numit judecător la Hida-Sălaj. În aceeași calitate a funcționat apoi la Ileanda Mare și Huedin, iar din 1911 a devenit judecător la Tribunalul Cluj unde a fost transferat în mod excepțional fiind apreciat ca un foarte bun jurist. În anul 1914 a fost numit președinte al Tribunalului din Cluj. În anul 1916 este chemat la Budapesta de către Ministrul Justiției și i se propune avansarea în funcția de Consilier la Curtea de Casație, dacă admite să-și maghiarizeze numele de familie din Hațieganu în Hatsegi ceea ce evident el a refuzat¹¹. Despre această perioadă din viața sa, Emil Hațieganu scria: „În adevăr, după terminarea studiilor mele liceale Universitare și Academice, din anii 1897 și respectiv 1903 - promovat primul atât la Bacalaureat cât și la Doctorat, m-am dedicat, având înclinațiuni - Magistraturii. În perioade anilor 1903-1918 am ocupat în Magistratură rangul de judecător, apoi acela de Președinte la Tribunal la Cluj - apoi Președinte cu rang de Consilier la Curtea de Apel din Cluj”¹².

În „Memoriu de titluri de lucrări”¹³ își prezintă activitatea juridică: „expun aici din trecutul meu; activitatea mea ca fost membru de onoare al Academiei Române; fost înalt magistrat; fost profesor de procedură Civilă a Universității din Cluj; fost de mai multe ori Decan al Facultății de Drept; fost Rector al Universității din Cluj; scriitor și publicist în domeniul științelor juridice, îndrumător și organizator al Științei Juridice din patria mamă și Ardeal și emerit profesionist”.

Activitatea sa juridică a fost una de excepție. Foarte corectă, justă, și apreciată atât de specialiștii vremii în drept din țara noastră cât și din străinătate, după cum singur recunoaște: „Ca magistrat am împărțit dreptatea tuturor celor însetați după ea, căutând să pătrund adânc cu ajutorul Filozofiei Dreptului - în adevăratul simț juridic, comun tuturor popoarelor. - În acest sens sentințele Tribunalului și deciziile Curților Apelative, unde am profesat credința în Drept, au fost foarte apreciate și consfințite de Înalta Curte de Casație din Budapesta. Ele au fost călăuzitoare pentru Instanțele de judecată din Vechea Monarhie - și au devenit norme de Drept”¹⁴.

Presa juridică și revistele de Drept de atunci au dat o largă publicitate articolelor deciziilor „comentându-le favorabil relevând aportul ce am adus în creerea jurisprudenței și a ordinii juridice”¹⁵.

Realizând faptul că în perioada vieții lor, oamenii aveau o serie de procese deoarece raporturile dintre ei erau influențate de dreptul de proprietate, Emil Hațieganu spunea: „Dându-mi seama, că redactarea actelor juridice și stabilirea dreptului de proprietate în raporturile dintre oameni sunt și au fost motive de tulburare a vieții sociale, am conceput „Reorganizarea Cărilor Funciare” pe care le-am împins spre perfecțiune, eliminând multe fricțiuni și procese dintre oameni”¹⁶.

Când avea funcția de Președinte a Tribunalului din Cluj, în casa sa din strada Andrei Mureșanu nr. 29 se organizau întruniri politice la care au participat dr. Amos Frâncu, Emil Isac, Valentin Poruțiu, Iulian Pop ș.a. La sfârșitul primului război mondial, când în Cluj s-a format Consiliul Național Român, dr. Amos Frâncu a fost desemnat președinte iar Emil Hațieganu vicepreședinte. Când Amos Frâncu a demisionat din cauza sănătății precare, Emil Hațieganu a devenit președinte.

În 1918 Emil Hațieganu devine Președintele Consiliului Național Revoluționar din Ardeal și Banat, calitate în care a organizat, „de multe ori cu riscul vieții”¹⁷ Gărzile Naționale care „au preluat autoritatea de stat și le-am condus spre o buna funcționare”¹⁸ până la 1 Decembrie 1918 la întrunirea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. La această adunare Emil Hațieganu a participat în calitate de reprezentant al delegației Ardealului și în această calitate a fost ales membru în Consiliul Dirigent, organ cu rol de putere executivă, desemnat în 2 decembrie 1918 la Alba Iulia de către Marele Sfat. Emil Hațieganu a fost numit șeful Resortului codificărilor, calitate în care a fost autorul mai multor acte normative¹⁹ dar, a și făcut numiri de magistrați pe care i-a încadrat în diferite Instanțe de Judecată pe care le cunoștea foarte bine din activitatea lui de fost magistrat. După cum acesta menționa: „Am lucrat la legile de urgentă aplicare până la unificarea cu vechiul regat”²⁰. Tot în această calitate am

¹¹ Florea Marin, *Iuliu Hațieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 34, 35.

¹² *Ibidem*.

¹³ A.N.I.C., București. Fond Emil Hațieganu, dos. 1, f. 1.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ A.N.I.C., București. Fond Emil Hațieganu, dos. 1, f. 2.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Istoria României *Transilvania* Volumul II(1867-1947)Ed.“George Barițiu”Cluj Napoca 1999, p. 1081.

²⁰ A.N.I.C., București. Fond Emil Hațieganu, dos. 1, f. 2.

controlat și Decretele Consiliului Dirigent organizând astfel Justiția Română²¹.

În 1919, după dizolvarea Consiliului Dirigent, Emil Hațieganu a fost membru activ pentru înființarea Universității Române din Cluj, „făcând propuneri pentru Facultatea de Drept”²².

Despre perioada cuprinsă între anii 1919-1940, Emil Hațieganu făcea următoarele referiri în memoriul adresat organelor comuniste: „În calitatea mea de profesor la Universitatea din Cluj, Facultatea de Drept, Catedra de Procedură Civilă și Drept Cambial, am organizat facultatea ca decan în două rânduri (între anii 1920-1921 și 1922-1923 am fost prodecan la Facultatea de Drept din Cluj, și decan între 1921-1922 și 1927-1928) și apoi ca rector (între anii 1928 și 1929 am fost rector al Universității din Cluj și prorector între 1929-1930) am creat și organizat Seminariile de drept și Biblioteca Facultății. Am fost membru - apoi președinte pentru aranjarea Bibliotecii Universitare, înzestrând-o cu cărți științifice tipărite în toate limbile europene. Această bibliotecă - atât prin numărul volumelor cât și prin valoarea lor științifică, este și azi o mândrie a Universității și a țării”²³.

La 1 octombrie 1919 a fost numit profesor titular la Catedra de procedură civilă, apoi directorul seminarului de procedură civilă. În cadrul acestor cursuri a urmărit să transmită studenților români atât noțiunile necesare acestora pentru îndeplinirea sarcinilor în calitate de judecători în Ardeal unde încă instanțele funcționau după normele austro-ungare dar și cele specifice legislației romane care funcționau în restul Regatului României. Ca profesor de procedură civilă prin cursurile sale clare și sintetice a rămas în memoria studenților săi²⁴.

De la 1 octombrie 1925 până la 1 februarie 1930 a fost și suplinitor la Catedra II de drept comercial. În calitate de profesor universitar, a editat: studii și referate juridice pentru unificarea codului civil, Curs complet de procedura civilă, Curs de drept cambial pentru studenți, Studii și referate pentru unificarea procedurii civile și Studii și referate pentru îmbunătățirea legislației muncii.

A fost ales Președinte al „Comisiunii legislative” constituită de Camera Deputaților spre a unifica Legislația Ardealului cu Legislația Vechiului Regat. „În Comisiunea legislativă avându-se în vedere Codul civil, Codul penal, Procedura civilă și penală, Codul Comercial din Vechiul Regat și Ardeal, a trebuit să se țină seama de spiritul acestor legiuri, reconciliindu-se de metoda de lacunele ivite în cursul aplicării acestor legiuri și chiar de temperamentul specific românesc spre a ajunge la o unificare din toate punctele de vedere; adică ținând seama de legiurile Române, Germane, Maghiare să dăm Națiunii Române profund Democratică frână legală pentru aspirațiile sale de viitor. - La toate aceste lucrări am luat parte activă - promovând realizarea lucrării cât mai grabnice”²⁵.

A fost frunța în viața publică și obștească. Astfel, între anii 1931 și 1934 a fost ales Președintele Sfatului Comunal din Cluj. În această calitate „am inițiat și promovat construirea marelui uzine electrice de la Aghireș, care furnizează energia electrică orașului Cluj - satisfăcând astfel, una din dezideratele cele mai arzătoare ale Gospodăriei Comunale - pentru promovarea economiei comerciale și industriale locale”²⁶. În perioada interbelică, Emil Hațieganu a fost în mai multe rânduri deputat, a fost vicepreședinte al Adunării Deputaților, a fost secretar de stat la Justiție, a fost ministru al Muncii Sănătății și Ocrotirilor Sociale și Ministru al Ardealului. În această perioadă a contribuit la întocmirea și prezentarea unor puncte de vedere legate de legislația ce se elabora în diferite domenii ale vieții statului român și a participat inclusiv la elaborarea *Constituției* din anul 1923. Punctele sale de vedere, cuprinse de un real pragmatism și de o cunoaștere impecabilă a legislației în domeniul civil și comercial dar și experiența practică de peste 15 ani în magistratură, au făcut ca întotdeauna acestea să fie luate în considerare și apreciate de către specialiștii vremii.

Pentru activitatea politică și didactică depusă în perioada interbelică, Emil Hațieganu a fost decorat cu ordinele „Steaua României” și „Ferdinand I” în grad de mare ofițer, și „Răsplata Muncii pentru învățământ clasa I”²⁷.

În anul 1940, după Dictatul de la Viena Profesorul Emil Hațieganu a rămas în teritoriul cedat, la Cluj. A fost ales și recunoscut ca Președinte al „minorității românești”, în care calitate a apărut drepturile acestora...“ în toate procesele intentate de regimul fascistului Horty - pentru despuerea economică și națională a minorității Românești”²⁸.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ A.N.I.C., București. Fond Emil Hațieganu, dos. 1, f. 2.

²⁴ Documentar, E. Dragoș, Cluj-Napoca, 2011, p. 5.

²⁵ A.N.I.C., București. Fond Emil Hațieganu, dos. 1, f. 4.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

După Dictatul de la Viena din 1940, Universitatea s-a refugiat la Sibiu. El a considerat că ajutorul lui pentru români este mare dacă rămâne în Cluj. În revista „Gazeta Noastră” din 4 septembrie 1940 a scris articolul „Stați pe loc”, în care spunea: „Avem aici datorii de îndeplinit. Un popor de plugari de peste un milion privește cu lacrimi în ochi, dar cu suflet îndârjit când vede acest trist exod”²⁹. A fost organizatorul cooperativizării pe întreg teritoriul Ardealului de Nord, a înființat cooperativa Centrală Plugarul al cărei președinte a fost. A înființat și redactat „singurul ziar românesc din Ardealul de Nord - Tribună de manifestare a Conștiinței Românești - Tribuna Ardealului”³⁰. Programul editorial al ziarului „Tribuna Ardealului” al d-lui Prof. Dr. Emil Hațieganu cuprindea pe lângă cotidianul zilnic ce apărea în Cluj (în perioada 1940-1945 au apărut peste 1200 de numere - n.n.) și înființarea unei edituri „în care să apară diferite lucrări, care, să umple golurile ce le avem aici și să constituie o lectură pentru poporul nostru rămas pe aceste meleaguri”³¹.

A sprijinit financiar editarea unor cărți, calendare, almanahuri și publicații artistice, cu scopul de a încuraja dezvoltarea intelectuală a țărănimii și intelectualilor din Transilvania. Printre cărțile editate putem menționa volum original „Cuvinte de înbărbătare”, „Cazania lui Varlaam”, „Mărturiile culturale bihorene” ș.a.m.d.

Emil Hațieganu a fost promotorul organizării expoziției cărții românești din Ardealul de Nord, dar și a picturii românești în diferite localități, comune și orașe cu scopul de a păstra vie flacăra românismului fiind convins că în acest fel poporul român, locuitor al teritoriilor vremelnic cedate Ungariei, își va păstra nealterată identitatea cultural-istorică³². În perioada 1940-1944 Emil Hațieganu a depus o asiduă muncă de avocat, calitate în care a reținut o serie de succese în procese civile, apărând cu dragoste și dezinteresat foarte mulți români de la oraș sau de la sate asupriți de către guvernul horthy în acea perioadă de tristă amintire a neamului românesc. În septembrie 1944, Profesorul Hațieganu a fost arestat de Gestapo - de altfel singurul om politic român arestat de Gestapo - și a fost întemnițat la o închisoare din Budapesta și apoi dus la Gyor, de unde a fost eliberat de trupele aliate. Revenit în țară în 1945, împreună cu vechi camarazi de luptă din PNT, încearcă să opună rezistență politicii regimului comunist totalitarist ce se instaura cu pași repezi, ajutat și susținut de Moscova iar în anul 1946, pentru câteva luni face parte din Guvernul condus de Dr. Petru Groza, mai mult cu rol decorativ, chiar dacă în această perioadă a militat în nenumărate rânduri pentru drepturile românilor care au trăit în Ardealul vremelnic retrocedat Ungariei horthy³³.

În luna noiembrie 1948 Emil Hațieganu este arestat și închis mai întâi la Cluj și Caransebeș, unde a stat până în anul 1951 iar după aceea la Sighet până la eliberarea sa în 15 iunie 1955³⁴.

Ultimii 4 ani din viața lui Emil Hațieganu, supranumit - de către țărani care l-au cunoscut și iubit ca pe un părinte - „Domnu Ministru”, au fost ani de greutate materiale - a trăit modest din vânzarea cărților - dar și de sănătate, care a rămas șubrezită de cei aproape șapte ani de detenție în închisorile comuniste.

Emil Hațieganu.

Fotografia lui Emil Hațieganu, executată în București în anul 1943 de către Studio Julietta³⁵.

²⁹ *Istoria României TRANSILVANIA* Volumul II(1867-1947), Ed.“George Barițiu”Cluj Napoca 1999, p. 1081.

³⁰ A.N.I.C., București. Fond Emil Hațieganu, dos. 1, f 5.

³¹ V. Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Editura ziarului „Tribuna Ardealului”, Kolozsvár-Cluj 1944, p. 447.

³² În Transilvania de Nord între septembrie 1940 și septembrie 1944 autoritățile maghiare au interzis vânzarea cărților românești, de orice fel, tipărite în România, editarea lucrărilor în limba română ale acelor autori care nu aveau domiciliul în Ungaria, funcționarea bibliotecilor înzestrate cu cărți românești, învățământul în limba română la nivel elementar, mediu și universitar cu excepția liceului „coeducațional” din Cluj, a Școlii medii grănicerești - din Năsăud, a teologiilor greco-catolice din Oradea și Cluj, ca și a celei ortodoxe din Cluj, spectacolele de teatru în limba română ș.a. - R. Șorban, *Invazie de stafii*, Ediție în format electronic, <http://www.geocities.ws/rsorban/invazie.htm>.

³³ Florea Marin, *Iuliu Hațieganu Monografie*, Ed. UMF, Cluj-Napoca, 1999, p. 34,35.

³⁴ *Analele Sighet*, nr. 4, ANUL 1946, *Scrisori și alte texte*, Ioan Ciupea, *Participarea lui Emil Hațieganu la Guvernul Petru Groza*, Fundația Academia Civică 1997, p. 111.

³⁵ Fotografia a fost făcută în București în anul 1943, an în care Emil Hațieganu a avut diverse întâlniri cu liderii Partidului Național Țărănesc dar și cu Mareșalul Antonescu în luna iunie; în cadrul acestor întâlniri Emil Hațieganu a prezentat situația românilor din Ardealul cedat, vezi notele informative nr. 19 și 27 din C. Troncotă, A. Spânu, F. Pintilie, *Documente SSI despre poziția și activitățile politice din România în perioada regimului autoritar, 6 septembrie 1940 - 23 august 1944*, vol. II, Editura INST, 2006.

Fotografie executată de către Constantinescu, reporter foto al Ziarului „Universul“, în care lângă Emil Hațieganu se găsește, primul din dreapta, regretatul academician Gabriel Țepelea, un alt membru marcant al PNT³⁶.

CONCERNS WITH REGARD OF THE LIFE AND ACTIVITY OF EMIL HAȚIEGANU

Abstract

Emil Hațieganu was a jurist doctor in law and honour member from 1944 of Romanian Academy, a prominent politician peasant-national party, a former chief of encoding Competence in the Council Leader of Ardeal, outgoing minister in three inter-war governs lead by Alexandru Vaida Voievod, between 1931-1933, former minister without portfolio in the communist govern guided by Dr. Petru Groza in 1946, outgoing professor of Civil Procedure, dean and vice-dean of Law Faculty within the „King Ferdinand“ University from Cluj, former rector of this institution between 1928-1929, the a representative member of Romanians in Ardeal which was ceded to the horthyst Hungary between 1940-1944, with other words a big personality in the Romanian history.

The personality and activity of the political man Emil Hațieganu it is filled in the present article through identification and the publish of an A 4 document, composed from 5 pages edited manu propria by the professor Eugen George Constantin Dragoș, the nephew after the mother of Emil Hațieganu. Alongside of this document were also identified and presented three photos and a memoir typewritten of titles and works, signed at the age of eighty years, through which Emil Hațieganu required to the communist authorities allowance for alleviation and needs from agedness, after he was closed in the communist jails.

³⁶ Fotografia nu am putut să o datăm cu exactitate dar știm că ea a fost făcută în București și se pare că în aceeași perioadă cu cea de mai sus, respectiv în anul 1943 - n.n.

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII MILITARE ȘI POLITICE DESFĂȘURATE DE GENERALUL SABIN BANCIU

Dr. Lucian PETRAȘ

Sabin Banciu s-a născut la data de 20 aprilie 1881 în localitatea Brad, județul Hunedoara, într-o familie modestă, părinții săi, Avisalon și Ana, îndeletnicindu-se cu agricultura. Școala primară și 3 clase secundare le-a urmat în localitatea natală, iar din clasa a 4-a s-a înscris la Liceul German din Sebeș, județul Alba. A îmbrățișat cariera militară la vârsta de 14 ani, devenind elev al Școlii militare de cadeți de la Sibiu, pe care a finalizat-o după 4 ani de studiu, în 1899. În perioada următoare, a absolvit alte școli și cursuri de perfecționare în specialitate: Școala Militară de Ofițeri din Budapesta (noiembrie 1909 - iunie 1910), Cursul de tragere pentru infanterie (1912), Cursul special pentru mitraliere al Școlii de tragere de la Bruck an der Leitha din Austria. A deținut funcțiile de comandant de pluton și companie, comandant secție de mitraliere, ofițer cu armătura și tragerea, ofițer cu aprovizionarea. Calitățile sale profesionale au fost remarcate de superiori, fiind recompensat în anul 1913 cu „Medalia pentru merite militare în bronz cu panglica roșie pentru serviciul eminent”¹.

S-a căsătorit la 23 octombrie 1915 cu Maria Bulza, căsnicie din care au rezultat doi copii, Sabin Nicolae (n. 13.11.1928) și Pasia Viorica (n. 09.06.1930).

Cu gradul de căpitan, primit în anul 1914, a participat la Primul Război Mondial, luând parte la operațiunile militare desfășurate în Serbia, Galiția, Polonia rusească, Italia etc. A fost rănit în noiembrie 1914 și aprilie 1915. Pentru faptele de vitejie dovedite pe front a fost distins cu decorații de către autoritățile austro-ungare: „Medalia pentru merite militare în bronz” (1914), „Crucea pentru merite militare clasa a III-a” (1915, 1918), și „Medalia pentru merite militare în argint” (1917)².

După capitularea Puterilor Centrale, pe fondul afirmării dreptului de autodeterminare al popoarelor asuprite din fosta monarhie dualistă, maiorul Sabin Banciu a părăsit Regimentul 44 Infanterie austro-ungar. A refuzat să depună jurământul de credință față de republica ungară, punându-se la dispoziția Consiliului Național Român Central din Arad. S-a angrenat în demersurile de organizare a gărzilor naționale din zona Brad, constituind un astfel de organism la 7 noiembrie 1918, alături de locotenentul Vasile Boneu. Această formațiune și-a asumat, în ziua următoare, misiunea asigurării pazei participanților la adunarea populară organizată pe terenul de sport al Liceului „Avram Iancu” din Brad. La această întrunire a fost ales Consiliul Național Zărândan, prezidat de protopopul Vasile Damian și a fost creată oficial Garda Națională din Brad, pusă sub conducerea lui Sabin Banciu³. Aceste organisme și-au asumat atribuțiile legate de asigurarea siguranței publice, buna administrare a teritoriului locuit majoritar de români, supravegherea desfășurării alegerii delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Sabin Banciu a avut un rol important în prevenirea și stoparea actelor de teroare săvârșite de gărzile maghiare. La solicitarea comandantului Regimentului 10 Vânători din Deva, col. Constantin Oprescu, garda din Brad, formată dintr-un pluton de pușcași și un pluton de mitraliere, a atacat prin surprindere, în 16 decembrie 1918, gara Ilia, unde se găsea staționat un tren blindat maghiar, responsabil de atrocități comise împotriva populației civile românești pe linia de cale ferată Arad-Ilia⁴. După o luptă aprigă ce a durat două ore și jumătate, detașamentul maghiar s-a retras cu pierderi grele, dar luptele au continuat până la podul de cale ferată de la Brănișca, care a fost securizat pentru a fi evitate alte tentative de hărțuire din partea maghiarilor. Pentru bravura dovedită în aceste confruntări, Sabin Banciu a fost citat în Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent al Transilvaniei de către Ștefan

¹ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare C.S.P.A.M.I.), Fond *Direcția Cadre și Învățământ*, 1974 dosar nr. 843, f. 3.

² *Ibidem*, f. 1.

³ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, Ed. revistei Societatea de mâine, 1926, p. 79.

⁴ Romul Neag, *Monografia municipiului Brad*, ediția a II-a, Deva, Ed. Corvin, 2004, p. 125-129.

Cicio-Pop, șeful resortului armată și siguranță publică⁵.

La inițiativa lui Ioan Suci, ministrul organizării din cadrul Consiliului Dirigent, a fost înființat, în februarie 1919, Corpul Voluntarilor Horia. Cu un efectiv de 3 batalioane, însumând circa 120 ofițeri, peste 4.000 soldați și 4 tunuri, această structură militară a fost creată pentru a apăra regiunea Munților Apuseni de atacurile armatelor regulate maghiare. Având gradul de maior, Sabin Banciu a fost numit la conducerea Batalionului III Abrud-Câmpeni, contribuind astfel direct la crearea acestei unități. În primăvara anului 1919, Corpul Voluntarilor Horia, transformat în Regimentul 86 Infanterie, a fost scos din subordinea Consiliul Dirigent și pus sub ordinele Diviziei II Vânători din cadrul armatei regale române⁶.

Sabin Banciu a participat la războiul împotriva Ungariei lui Bella Kun, purtat pentru apărarea patriei și întregirea statului național. În calitate de comandant de batalion, s-a remarcat pe câmpul de luptă. În confruntările de la Vârfurile și de la Sebiș, din 16-17 aprilie 1919, a obligat trupele maghiare să se retragă, luând și prizonieri. Calitățile sale de bun comandant au fost dovedite și în bătălia de la gara din Martfű, de lângă Tiszaföldvár, desfășurată în data de 1 mai 1919. Pentru aceste acte de bravură a fost decorat cu „Coroana României cu spade în grad de ofițer cu panglica Virtutea Militară” (1919). Meritele dobândite în domeniul vieții militare s-au materializat prin obținerea și a altor distincții: „Ordinul Steaua României în gradul de Ofițer” (1922), „Coroana României în grad de Comandor”⁷ (1927) și „Crucea Comemorativă” (1928)⁸.

Carierea sa militară a continuat sub auspiciile României Mari. În anul 1919 a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel, iar în anul 1920 a devenit colonel în armata regală română. A ocupat funcții de conducere în următoarele unități militare: ajutor de comandant la Regimentul 103 Infanterie Satu Mare, comandant la Regimentul 104 Infanterie Sighet, comandant al Regimentului 88 Infanterie din Carei. După avansarea sa la gradul de general de brigadă, în anul 1933, a condus Brigada 2 Grăniceri, iar din anul 1936 a condus Divizia a 17-a din Oradea. Din 20 aprilie 1938 a fost scos din rândul cadrelor active ale armatei și repartizat ca ofițer de rezervă la Marele Stat Major. A intrat apoi în administrația civilă, fiind numit de către guvernul carlist în funcția de controlor general de stat⁹ între anii 1938-1940.

Din 1 aprilie 1942, în baza decretului nr. 1094/1942 emis de mareșalul Ion Antonescu, generalul Sabin Banciu a fost numit în funcția de Prefect al Județului Arad¹⁰. În primul an de exercitare a acestei demnități, a dat dovadă de reale calități profesionale și, nu întâmplător, la sfârșitul anului 1943, în urma evaluării activității, i s-a acordat calificativul „foarte bine”. Cu acest prilej, ministrul de interne l-a apreciat ca un „*excelent prefect din toate punctele de vedere și mai presus de tot: un om de caracter*”¹¹. Anul următor a adus schimbări radicale în orientarea politicii externe a statului român. La 23 august 1944, după arestarea mareșalului Ion Antonescu și difuzarea la orele 22 pe postul național de radio a proclamației regale, România a ieșit din alianța politico-militară cu Germania. În acest context, la Arad, prefectul Sabin Banciu, alături de autoritățile militare locale a luat măsuri de coordonare a acțiunilor de scoatere a județului de sub controlul unităților germane: s-a trecut la dezarmarea și reținerea ofițerilor și soldaților germani cantonați în municipiul Arad; a fost dispusă încercuirea și anihilarea apărării germane de la aeroportul Arad și din alte puncte de rezistență; au fost respinse, până în 27 august, tentativele armatei hitleriste de recucerire a localităților din perimetrul județului.

Intrarea în război a României alături de coaliția Națiunilor Unite, a însemnat și mutarea frontului pe granița de vest a țării. În această conjunctură, zona Aradului a devenit teatrul operațiunilor militare purtate între armata română și cea germano-ungară. În data de 13 septembrie 1944, două divizii ungare au pătruns în zona de graniță a județului, ocupând pe rând localitățile Sânmartin, Macea, Curtici, Dorobanți, Vârșand. În după-amiaza aceleași zile, la orele 17, municipiul a fost ocupat de trupele dușmane. Prefectul Sabin Banciu, împreună cu factorii de decizie ai armatei române au fost nevoiți să se retragă la sud de râul Mureș. Revenirea administrației române în orașul și județul Arad, inclusiv a prefectului, s-a produs în zilele de 21-22 septembrie 1944, când în urma contraofensivei desfășurate de armatele româno-sovietice, inamicii au fost aruncați peste granița de vest, restabilindu-

⁵ „Gazeta Oficială”, nr. 3, 18/31 decembrie 1918, p. 10.

⁶ Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității (în continuare C.N.S.A.S.), dosar nr. P 007073, vol. 2, f. 18.

⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 8, 13 ianuarie 1927, p. 237.

⁸ C.S.P.A.M.I., Fond *Direcția Cadre și Învățământ*, 1974, dosar nr. 843, f. 3 v.

⁹ C.N.S.A.S., dosar nr. P 007073, vol. 2, f. 18.

¹⁰ „Monitorul Oficial”, partea I-a, nr. 92, 21 aprilie 1942, f. 3087; C.N.S.A.S., dosar nr. I 261039, f. 24, 7, 16, 17.

¹¹ C.N.S.A.S., dosar nr. I 261039, f. 24, 25.

se frontiera de stat a României¹².

Problemele de sănătate, respectiv de inimă, au determinat retragerea generalului din viața publică. În cursul lunii noiembrie, Sabin Banciu și-a înaintat ministrului de interne demisia. Drept urmare, prin Înaltul Decret Regal nr. 2231 din 21 noiembrie 1944, el a fost eliberat din funcție, iar postul vacant a fost preluat de colonelul Ilie Bălan¹³. După venirea la putere a regimului de democrație populară, s-a întors pe meleagurile natale. Și-a stabilit definitiv domiciliul la Brad, localitate unde a decedat în anul 1951.

Prin prezentarea traseului socio-profesional parcurs de Sabin Banciu, am dorit să scoatem din colbul uitării și să promovăm în circuitul istoriografic această personalitate a cărei activitate a reclamat o legitimă și firească atenție. Ca militar, și-a respectat cu onoare și demnitate jurământul și îndatoririle de ofițer în cadrul armatei austro-ungare. După dezagregarea statului dualist, s-a raliat dezideratului de unitate al națiunii române. A acționat în favoarea noilor structuri de putere, implicate în organizarea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. S-a remarcat în lupta pentru întregirea hotarelor țării, arătându-și dragostea, fidelitatea față de propriul neam, capacitatea profesională și experiența acumulată în primul război mondial, cu prilejul participării la operațiunile militare îndreptate împotriva Ungariei bolșevice, din primăvara și vara anului 1919. Avansat până în anul 1939 la gradul de general de divizie, a făcut parte din elita armatei regale române, lăsând în urmă o carieră de excepție. Din postura de prefect al județului Arad, și-a asumat misiunea conducerii acestei unități administrativ-teritoriale într-o perioadă dificilă, marcată de stare de război și confruntări militare.

Résumé

Cette étude se propose de souligner les repères biographiques majeurs de l'activité politique et militaire de Sabin Banciu.

Sous l'uniforme de capitaine de l'armée austro-hongroise, il participa aux opérations militaires menées en Serbie, en Italie et en Bucovine pendant la Première Guerre mondiale.

Après la capitulation des Puissances Centrales, avec le grade de commandant, Banciu Sabin fut mis à la disposition du Conseil National Roumain Central d'Arad ; il agissait en tant que chef de la garde nationale roumaine à Brad.

En 1919, il fut intégré dans l'armée roumaine avec le grade de lieutenant-colonel. Il fut engagé au combat contre les bolchevicks hongrois, guerre qui avait comme but de compléter la libération de la Transylvanie. Plus tard, il fut promu dans la hiérarchie militaire et élevé en 1933 au rang de général. À la retraite, il travailla dans l'administration civile. Entre le 1er Avril 1942 et le 21 Novembre 1944, le général Banciu Sabin fut le préfet d'Arad.

¹² *Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad, 1979, p. 601-619.

¹³ „Monitorul Oficial“, partea I-a, nr. 273, 24 noiembrie 1944, f. 7594-7595.

CADRUL LEGISLATIV, ORGANIZAREA ȘI ACTIVITATEA PENTRU OCROTIREA ORFANILOR DIN RĂZBOI ÎN ROMÂNIA POSTBELICĂ (1918-1920)

Elena ZÎRNĂ*
dr. Iulian BOȚOGHINĂ**

Primul Război Mondial rămâne unul din marile evenimente amplu prezentat în istoriografia națională și internațională. Pe lângă deja clasicele abordări politico-diplomatice, geo-strategice, socio-economice și evenimentiale, studiile interdisciplinare încep să devină din ce în ce mai prezente și în istoriografia națională, căci în istoriografia internațională pionieratul producându-se cu mult timp în urmă.

Așa se face că abordările de tip sociologic, cele referitoare la imaginar și mentalități să se afle în atenția cercetătorilor, care se străduiesc să nuanțeze toate aspectele marii conflagrații mondiale pentru a găsi răspunsurile la întrebarea cum de a fost posibilă o asemenea dramă.

În acest context, marginalitățile și marginalizările reprezintă un spectru de cercetare demn de toată atenția. Fapt ce ne-a determinat să ne oprim asupra unui subiect care a câștigat din ce în ce mai mult teren prin sensibilitatea tematică, anume destinul copilului și dramele copilăriei generate de primul război mondial. Subiect amplu, extrem de delicat, dar care ne ajută să decodăm în parte comportamentul psihomental ce a stat la baza formării generației care s-a aflat în tranșeele celui de-al doilea război mondial.

În cele ce urmează nu ne vom opri decât asupra unui fragment din ampla temă, mai exact la cadrul legislativ prin care s-a legiferat organizarea activității pentru ocrotirea orfanilor din România, imediat după război.

Prin urmare, pentru a înlesni ocrotirea orfanilor de război, la data de 22 aprilie 1918, au fost aprobate de către Consiliul de Miniștri și apoi publicate în Monitorul Oficial nr. 19, dispozițiile generale, referitoare la această mare problemă cu care s-a confruntat România după război¹.

Astfel, aici se stipula că primarii comunelor urbane și rurale, sub direcția și controlul prefecturilor de județe, aveau datoria de a cerceta și a identifica toți orfanii de război, iar după ce aveau o evidență cât mai exactă a acestora, trebuiau să întocmească actele necesare privind starea civilă, situația militară a părinților, starea materială, ce legături de familie mai aveau, dacă aveau, situația școlară, cât și meseria sau profesia acestora. Toate aceste informații urmau să fie comunicate de către primar instanțelor judecătorești competente.

În cazul în care se constata că printre copiii orfani erau unii care dețineau „avere“ și rude sau cunoștințe care puteau să-i îngrijească și să administreze această „avere“, atunci erau puși sub tutelă, conform legislației judecătorești în vigoare la acea vreme².

Consiliul central, comitetele regionale sau filiale ale societăților pentru ocrotirea orfanilor de război puteau constata dacă existau copii orfani rămași fără tutelă și, în acest caz, aveau dreptul să ceară instanțelor judecătorești competente formarea unor consilii de familie pentru alegerea persoanelor tutelare. De asemenea, dacă se constata că acești copii orfani erau neglijați sau abuzați de către persoanele tutelare, acestea puteau fi schimbate și înlocuite imediat³.

Conform noilor dispoziții publicate în monitorul oficial mai sus menționat, și femeile puteau face parte din consiliile de familie ale orfanilor de război și puteau îndeplini sarcina de persoane tutelare.

Dacă consiliul de familie nu putea să fie constituit din cauza lipsei unei rude sau prieten, atunci instanța judecătorească avea dreptul să încredințeze copilul orfan, împreună cu averea acestuia, comitetului societății pentru ocrotirea orfanilor de război, din comuna de domiciliu a celui în cauză. Acest comitet avea să îndeplinească funcția consiliului de familie și să aleagă tutorele a cărui numire era supusă confirmării instanțelor judecătorești competente⁴.

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

** Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, șef birou.

¹ „Monitorul Oficial“ nr. 19 din 22 aprilie 1918, p. 237.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

O altă dispoziție dată în aprilie 1918 era aceea că orfanii, fii de săteni, care posedau parcele de pământ erau instruiți pentru cultivarea acestuia și pentru îngrijirea gospodăriilor⁵.

În cazul în care copiii orfani nu aveau adăposturi în care să locuiască, comitetele societății pentru ocrotirea acestora aveau sarcina de a le asigura o locuință, iar în cazul în care se constata că vreun orfan comitea fapte în afara legii (fura sau ascundea adevărul) era reclamat și dus în fața organelor de justiție. Autoritățile administrative, dar și cele civile și militare aveau datoria de a veni în ajutorul organelor de justiție.

Cei care îi aveau în grijă pe acești copii erau răsplătiți (în bani) pentru munca lor. Dar, la fel de bine, puteau fi pedepsiți cu amendă de la 5 la 100 de lei, în cazul în care nu și-ar fi îndeplinit în mod conștiincios datoria. De asemenea, atunci când se întâmpla ca prin neglijența acestora, să fie periclitată sănătatea sau educația morală a orfanilor de război, „îngrijitorii” erau pedepsiți cu închisoare de la 15 zile la 6 luni. În ambele cazuri copiii erau luați și încredințați altor persoane⁶.

Medicii primari din județe, medicii repartizați în anumite plase (plasa reprezentând o formă de împărțire teritorială a localităților la vremea respectivă), cât și cei din spitale aveau obligația, la cererea îngrijitorilor orfanilor de război sau a comitetelor societății pentru îngrijirea acestora, să acorde asistență medicală în mod gratuit. Cei grav bolnavi erau internați în spitale și tratați, tot gratuit. Aveau să se înființeze secții speciale pentru aceștia.

Orfelinatele, căminele sau alte stabilimente similare existente, subordonate fie direct statului, fie altor instituții publice sau societăți de binefacere erau obligate a asigura întreținerea orfanilor de război, potrivit contractelor și înțelegerilor încheiate⁷.

Peste numai câteva săptămâni, prin Înalțul Decret nr. 1037 din 8 mai 1918⁸ avea să fie recunoscută calitatea de „persoană morală” a „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, cu sediul în Iași, societate ce avea drept scop ocrotirea fizică, dar și morală a orfanilor de război. Sediul era la Iași pentru că, după cum bine știm, cea mai mare parte a țării se afla sub ocupație.

Pentru recunoașterea acestei societăți, ministrul de război, generalul Constantin Hârjeu, avea să întocmească raportul nr. 51411, pe care l-a înaintat M. S. Regele⁹, în care nota următoarele:

«În vremea când greutățile războiului învederau nevoia venirii în ajutorul și asistența celor rămași fără nici un sprijin pe urma războiului, doamnele române din „Societatea ortodoxă națională” și-au luat greaua, dar nobila grijă de a veni în ajutorul unora dintre aceștia, anume a orfanilor din război.

Îndemnite și ajutate de solitudinea vecinic neadormită a Maiestății Sale Regina și a I.P.S.S. Mitropolitul Pimen al Moldovei și Sucevei, doamnele române, în frunte cu neobșita d-nă Olga Sturdza, prezidenta acestei societăți, au înființat în Iași primul orfelinat pentru adăpostirea acestor orfani, căutând a extinde grija și asistența domniilor lor atât de prețioasă nu numai asupra orfanilor din Iași, ci și asupra tuturor orfanilor din teritoriul neocupat.

Cum însă organizarea limitată a „Societății ortodoxe naționale a femeilor române” nu mai putea îngădui și nici nu putea face față nevoilor continuu crescânde ale operei de asistență a acestor numeroși orfani, a trebuit să se înființeze în Iași o Societate pentru ocrotirea orfanilor din război, având drept exclusiv și unic scop asistența și sprijinul orfanilor din război din întreaga țară.

Înjghebată astfel această Societate și-a organizat activitatea ei prin statutele ce s-au întocmit cu concursul, asistența și privigherea guvernului.

Grație sânguinței și muncii fără preget depuse de această Societate, s-a asigurat îngrijirea și asistența în orfelinate și cămine a aproape 2.000 orfani, iar la domiciliu a altor 5.000 de orfani din război.

Pentru a-și putea dezvolta mai departe rolul ei atât de frumos, dar și anevoios, caută a i se da sprijinul de către Stat, recunoscându-i-se calitatea de persoană morală. Prin acesta, credem că, între altele, se va ușura posibilitatea ajutorării și a sprijinului ei din partea diverșilor donatori caritabili, ce nu vor întârzia a-și da obolul lor atât de prețios unei opere atât de mari.

Odată cu recunoașterea de persoană morală i s-au acordat [...] și înlesnirile necesare dezvoltării activității sale, așa precum s-a dat și altor societăți similare de asistență de război.

Dacă și Maiestatea Voastră împărtășește acest mod de a vedea, O rog respectuos a semna alăturatul proiect de decret, încuviințat și de consiliul de miniștri prin jurnalul său din aprilie 1918,

⁵ *Ibidem*, p. 238.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Idem*, „Monitorul Oficial” nr. 31 din 8 mai 1918, p. 400-401.

⁹ *Ibidem*, p. 401.

aceasta sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare».

Pe 20 aprilie 1918, ministrul de război, generalul Hârjeu, a prezentat Consiliului de Miniștri referatul nr. 119¹⁰ în care arăta că pentru ca „Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război“ să-și poată exercita îndatoririle ce-i erau impuse odată cu recunoașterea calității de persoană morală devenea necesar un act juridic prin care să fie înlesnită acțiunea societății prin luarea măsurilor prezentate mai sus. Astfel că solicita colegilor de cabinet să semneze actul prin care să se promoveze statutul societății. Solicitare aprobată, astfel că prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 356 din 20 aprilie 1918¹¹ guvernul l-a autorizat pe ministrul de război să prezinte semnăturii M. S. Regelui proiectul de decret prin care, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, se aprobau dispozițiile destinate a înlesni ocrotirea orfanilor de război.

În felul acesta au fost promulgate statutele „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război“, structurate pe șase capitole¹².

Capitolul I conține informații cu privire la constituirea acesteia sub protecția M.S. Regina României și sub controlul ministerului de război, societate ce purta denumirea de „Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război“. Sediul acestei societăți avea să fie în Iași.

Scopul înființării acestei societăți era de a adăposti, întreține și a educa, atât din punct de vedere fizic, cât și moral, copiii orfani din război. Acest lucru este evidențiat pe larg în capitolul al II-lea din statutul societății. Pentru realizarea acestui scop, se impuneau următoarele sarcini: de a identifica toți orfanii din război în toată țara, fără deosebire de statut social sau naționalitate, de a asigura fiecărui orfan din război persoana tutelară, dar și adăpostirea, întreținerea, creșterea și educarea, pregătindu-i pentru diferite meserii sau profesii. O altă sarcină pe care o avea de îndeplinit societatea și care, din punctul nostru de vedere, avea să fie una dintre cele mai importante, era aceea de a înființa „*așezăminte ce se vor găsi necesare pentru creșterea, învățătura și îngrijirea sanitară a orfanilor, precum: leagăne, orfelinate, cămine, grădini sau școli de copii, case de corecțiune, spitale, sanatorii, infirmerii, etc., sau de a se folosi de așezămintele de cultură existente, în înțelegere cu ministerele respective*“¹³.

Erau considerați orfani de război copiii ai căror tați decedaseră în timpul și din cauza evenimentelor războiului și a căror mame au murit din orice altă cauză sau a căror mame nu aveau posibilități de îngrijire și creștere a copiilor. De asemenea, erau considerați orfani de război și copiii fără mame, ai căror tați erau invalizi din război și chiar internați în spitale, neputând avea grijă de ei, dar și cei orfani de mamă, părăsiți și fără mijloace de supraviețuire sau ai căror tați erau chemați să îndeplinească serviciul militar în armată, în afara comunei în care locuiau¹⁴.

În capitolul al III-lea al statutului de funcționare a „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război“, înființată la Iași, în aprilie 1918, este stipulată modalitatea de exercitare a îndatoririlor societății. Aceasta, prin comitetele filialelor, dar și cu sprijinul autorităților administrative, avea obligația să întocmească o evidență a tuturor copiilor orfani, evidență în care să se regăsească toate informațiile necesare privind starea civilă, situația militară a părinților, starea materială, situația școlară, meseriile cunoscute și orice alte informații utile.

Capitolul al IV-lea se referă la compunerea societății și administrarea acesteia. Pentru înlesnirea ocrotirii orfanilor din război de pe întreg teritoriul țării, societatea avea să se împartă în patru secțiuni regionale, având centre în Iași, București, Craiova și Kișinău. Comitetele regionale aveau drepturi depline în exercitarea îndatoririlor societății¹⁵.

Fiecare comitet regional avea în compunerea sa un președinte, doi vice-președinți, un casier care se ocupa de administrarea bugetului general de venituri și cheltuieli, buget pe care îl supuneau aprobării adunării generale a comitetului respectiv, dar și o secretară care se ocupa de întocmirea tuturor actelor necesare.

Tot în capitolul IV se făcea referire și la statutul de membru al acestei societăți. Calitatea de membru avea să revină în primul rând fondatorilor, apoi persoanelor care aderau în timp la această societate, cât și donatorilor și persoanelor onorifice. Fiecare membru avea dreptul la vot în cadrul comitetelor regionale, dar și în cadrul adunărilor generale ale societății. Adunarea generală avea următoarele atribuțiuni: alegea comitetul regional prin vot, trei delegați în consiliul central, doi

¹⁰ Idem, „Monitorul Oficial“ nr. 19 din 22 aprilie 1918, p. 238-239.

¹¹ *Ibidem*, p. 239.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 240.

membri în comisia de verificare a gestiunii comitetelor regionale, pe lângă un delegat al ministerului de război, avea dreptul de a delibera și a hotărî asupra bugetului, aviza anumite modificări aduse statutelor, dar și regulamentelor generale de administrare a societății și așezămintelor create de aceasta.

Un rol important în structura „Societății pentru ocrotirea copiilor orfani din război“ îl avea consiliul central care funcționa la sediul central al acesteia. Era compus din câte trei delegați în fiecare secțiune, aleși conform legislației în vigoare, un delegat din partea M.S. Regina și delegații ministerelor de interne, de război și justiție.

O dată pe an se impunea convocarea unui congres al societății, la o dată bine stabilită de către membrii consiliului central amintit mai sus și într-una din locațiile celor patru orașe reședințe ale comitetelor regionale. Atribuțiile unui astfel de congres erau: de a delibera și hotărî asupra chestiunilor de ordin general, de a lua la cunoștință darea de seamă generală a consiliului central, a discuta și aproba regulamentele generale de administrare, dar și a discuta despre modificările aduse statutului de funcționare a societății¹⁶.

În capitolul V al statutului „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război“ se vorbea despre fondurile acesteia. Ele se compuneau din: subvențiile acordate de instituții, societăți și alte fundații particulare existente la vremea respectivă, donații și cotizații ale membrilor, beneficiile rezultate în urma desfășurării unor serbări, baluri de caritate, reprezentații, dar și din sumele alocate de către stat, județe și comune care dădeau tot concursul pentru acoperirea cheltuielilor bugetare ale societății¹⁷.

Dispozițiile generale erau prezentate în capitolul al VI-lea al statutului acestei societăți: anul social începea la 1 aprilie al fiecărui an și se termina la 31 mai anul următor. În cazul în care avea să fie dizolvată, toate bunurile acumulate până la acea vreme de către societate (mobiliare sau imobiliare) reveneau în posesia Casei Dotației Oastei care, sub controlul Ministerului de Război, continua asistența și ajutorarea orfanilor de război.

Toate aceste prevederi aveau să fie votate în unanimitate de către adunarea generală a membrilor fondatori din data de 12 aprilie 1918 și aprobate de către ministrul de război din acea vreme, generalul Constantin Hârjeu¹⁸.

Acestea au fost, pe scurt, punctele menționate în statutul de funcționare al „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război“, cu modificările ulterioare publicate în Monitoarele Oficiale nr. 255 din 12 februarie 1919¹⁹ și nr. 19 din 10 mai 1919²⁰.

Din cele de mai sus se poate constata că una dintre primele griji ale statului român după Primul Război Mondial a fost aceea de a crea cadrul juridic necesar desfășurării acestei nobile activități. Ministerul de Război a pus în practică inițiativa, organizând, la fiecare regiment „cămine pentru orfanii de război“. S-au dat instrucțiuni precise corpurilor de armată pentru a-i primi, prin intermediul societății înființate, pe toți cei care, în urma războiului, rămăseseră orfani.

Neajunsul a fost acela că pentru aceste adăposturi s-au folosit fie construcțiile deja existente, care aveau să fie refăcute, fie s-au construit altele, cu mijloacele bănești prea puțin existente. Cert este că aceste adăposturi erau mai multe în zona urbană și mai puține în cea rurală. Din această cauză foarte mulți copii orfani de război de la sate nu puteau ajunge în aceste cămine, deoarece prea puțini știau de existența lor. Așa se explică de ce, la început, căminele regimentare care erau construite în orașe, pe lângă fiecare regiment, erau de foarte multe ori goale. Și atunci interveneau autoritățile, prin intermediul filialelor Societății pentru ocrotirea orfanilor pentru a-i identifica și ajuta să ajungă în aceste centre. Tocmai de aceea s-au luat măsuri în vederea popularizării acestor spații sociale, în sensul că s-au distribuit tot mai multe publicații care au fost răspândite în întreaga țară.

De multe ori se întâmpla ca și în sate să mai existe clădiri goale (foste internate pentru școlari) unde se puteau adăposti copiii orfani, deci puteau fi ușor transformate în orfelinate. Un exemplu în acest sens este cel al Școlii civile ungare din comuna Satul Lung (Săcele) din județul Brașov, ale cărei internate erau neocupate. Astfel că, într-un raport al Garnizoanei Brașov către Corpul III Armată, din data de 23 mai 1920, se specifica faptul că aceste clădiri erau libere, însă într-o stare de degradare avansată. Dacă ar fi fost reamenajate, puteau fi folosite cu succes la găzduirea unui număr de 200 de orfani, ceea ce s-a și întâmplat²¹. Tot în acest raport se nota și faptul că în întreaga garnizoană Brașov

¹⁶ *Ibidem*, p. 241.

¹⁷ *Ibidem*, p. 242.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Idem, „Monitorul Oficial“ nr. 255 din 12 februarie 1919, p. 5277-5281.

²⁰ Idem, „Monitorul Oficial“ nr. 19 din 10 mai 1919, p. 1046-1049.

²¹ Idem, fond *Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului*, dosar 430, f. 122-123.

nu mai exista un astfel de spațiu cu o asemenea capacitate.

A fost nevoie să treacă ceva timp până când avea să funcționeze Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război, la adevăratele ei valențe.

Începând cu anul 1918, după ce au fost aprobate dispozițiile destinate a înlesni ocrotirea orfanilor de război, s-a observat o creștere a numărului de orfelinate atât pentru băieți, cât și pentru fete, dar și îmbunătățirea și întreținerea acestora. S-a insistat foarte mult asupra sistemului de educație, fără a se urmări însă militarizarea copiilor, ci numai buna lor creștere pentru a deveni „conștienți și puternici” în viață. În aceste adăposturi sociale se primeau copiii până la vârsta de 18 ani. În unele orfelinate nu se primeau decât băieții, fetele nefiind acceptate²².

Activitatea din aceste cămine era raportată constant, astfel că putem observa evoluția numărului de copii orfani de război existent în fiecare cămin în parte. Iată câteva exemple în perioada 26 martie 1920 - 2 aprilie 1920: atât diviziile 9 și 15, cât și regimentele 76 și 80 infanterie raportau, la data de 2 aprilie 1920 că nu au nici un orfan de război găzduit în căminele pe care le puneau la dispoziție. În schimb, în același raport se specifică faptul că Divizia 10 Infanterie, respectiv Regimentul 23 Infanterie găzduiau în căminul de orfani un număr de 17 băieți cu vârste cuprinse între 7 și 15 ani²³.

De asemenea, atât regimentele 63, 73, 79 și 87 infanterie, cât și regimentele 25 artilerie, 5 obuziere munte și 15 pionieri nu anunțau nicio schimbare în privința numărului de orfani găzduiți în căminele regimantare. Un alt exemplu din perioada 3-10 aprilie 1920: diviziile 9 și 10 infanterie nu raportau nicio schimbare în privința numărului de copii orfani găzduiți, în schimb Regimentul 79 Infanterie raporta că are trei orfani de război primiți, Regimentul 74 Infanterie avea 14 orfani găzduiți în căminul regimentar cărora li se pusese la dispoziție îmbrăcăminte și hrană, urmând ca, atunci când vor fi trimiși la școală, să fie complet echipați²⁴. Acești copii orfani aduși mai târziu în cămine, ajungeau și ei la nivelul celorlalți, atât din punct de vedere al echipamentului, cât și din punct de vedere al programei școlare, insistându-se ca și ei să poată trece în clasa următoare, deci să promoveze fiecare an.

În perioada 10-17 aprilie 1920, diviziile 9 și 10 infanterie nu raportau nicio schimbare în ceea ce privește numărul de copii orfani primiți în căminele ce le puneau la dispoziție, în schimb Regimentul 75 Infanterie din Divizia 15 Infanterie raporta că avea găzduiți încă 12 orfani care au fost și ei echipați și apoi școliți²⁵. În aceste instituții sociale construite în toate garnizoanele puteau fi primiți atât acei orfani de război care nu mai aveau case și doreau să locuiască permanent, cât și cei care doreau să fie găzduiți temporar. Cei de la sate care veneau în orașe, cu căruțele și animalele puteau să le adăpostească și pe acestea în spațiile puse la dispoziție, având hrană atât pentru ei, cât și pentru animalele lor, fără să plătească nimic. Astfel de cămine existau, de exemplu, în garnizoanele Ploiești, Mizil, Buzău, Râmnicu Sărat, Focșani, Galați, Tecuci.

Aceste orfelinate primeau gratuit din partea statului și a Ministerului de Război lemne pentru încălzire, costume de haine, alimente și medicamente pentru a-i putea îngriji pe cei bolnavi. Astfel că cei mai oropsiți de soartă erau copiii celor care muriseră pe câmpul de luptă, care nu puteau trăi decât cu ajutorul statului, prin aceste orfelinate. Ei erau permanent cazați aici, primeau hrană, îngrijire medicală, li se făcea baie, într-un cuvânt erau bine îngrijiți.

Ajutorul venea de pretutindeni: căminul de orfani de pe lângă Regimentul 74 Infanterie a întocmit un raport către Cabinetul Ministrului din cadrul Ministerului de Război, în care specifică faptul că, Crucea Roșie americană trimitea orfelinatului următoarele alimente și obiecte de uz intern: 5 lăzi cu cutii de lapte condensat, o ladă cu cacao, 24 de săpunuri, 8 perechi de ghete, 24 de batiste, nasturi și alte lucruri necesare pentru cusut²⁶. De aceea, în perioada anilor 1918-1920 s-a insistat foarte mult pe înmulțirea acestor orfelinate care erau atât pentru băieți, cât și pentru fete²⁷.

Această solicitare a venit ca urmare a reușitei inițiativei de ocrotire a orfanilor de război în așezăminte ale instituției armatei. În acest sens, exemplul pe care vi-l supunem atenției în continuare este cel de la Erbiceni, județul Iași, unde, pe structura Spitalului de Etapă, s-au pus bazele și a funcționat Orfelinatul „Principele Mircea”.

Spitalul de Etapă de la Erbiceni a fost ridicat pe ruinele castelului și hanului din localitate. În acest spital, inițial, erau internați bolnavii și răniții de război, care au fost transferați Spitalului de Evacuare nr. 14 reînființat, păstrându-se doar personalul de la infirmerie. În locul lor au fost găzduiți orfanii de război²⁸.

²² *Ibidem*, dosar 369, f. 76.

²³ *Ibidem*, dosar 417, f. 8.

²⁴ *Ibidem*, f. 50.

²⁵ *Ibidem*, f. 57.

²⁶ *Ibidem*, f. 91.

²⁷ *Ibidem*, f. 35.

²⁸ *Idem*, fond *Comandamentul General al Etapelor*, dosar 480, f. 12.

S-au luat măsuri de renovare și reparare a întregului local, cât și a dependințelor sale, punându-se accentul pe repararea băilor pentru ca orfanii de război să aibă minimele condiții de igienă. Pentru acest lucru au fost aduși muncitori și mecanici de la trenul sanitar nr. 26²⁹. De asemenea, pe lângă refacerea băilor, s-a insistat pentru completarea lenjeriilor de pat, a hainelor pentru orfani, cât și a încălțăminteii acestora. În acest sens, au fost construite ateliere de croitorie și cizmărie, iar personalul a fost adus de la diferite spitale și trenuri sanitare. S-au folosit lenjeriile vechi, acestea fiind completate cu altele noi trimise de Marele Cartier General - Serviciul de Intendență, unde se intervenea foarte des pentru a se cumpăra materialele necesare pentru croitorie și cizmărie.

Pentru ca orfanii de război cazați în Orfelinatul „Principele Mircea“ să poată servi masa în condiții decente, s-au luat măsuri, tot prin intervenția Marelui Cartier General - Serviciul Construcției Sanitare pentru a se construi mese și bănci³⁰.

Într-un raport al Serviciului Sanitar către Comandamentul General al Etapelor din ianuarie 1918 se specifică faptul că numărul orfanilor de război era considerabil și tocmai din această cauză s-a hotărât ca Spitalul Erbicieni să se transforme în orfelinat, acesta putând să adăpostească cel puțin 550 de copii, păstrându-se doar două clădiri pentru bolnavi și răniți.

Acest orfelinat s-a deschis începând cu 10 ianuarie 1918, iar în perioada 15-20 ianuarie 1918 au fost aduși primii 250 de orfani. În această locație aveau să fie primiți atât orfanii de tată și mamă, cât și cei ai căror tați erau în război, iar mamele erau decedate sau infirme. Fiecare copil orfan primit în acest orfelinat trebuia să aibă asupra sa o notiță pe care să fie scris numele pentru a putea fi identificat. Mai târziu, restul actelor erau procurate de către Societatea pentru ocrotirea acestora, prin filialele sale.

Educația, instrucția și starea de disciplină erau asigurate de către personalul didactic, medical și alți auxiliari, condus de un director numit de Marele Cartier General - Serviciul Sanitar, care avea întreaga răspundere. Acesta era ajutat de un personal compus din „o institutoare șefa, 2 institutoare și 2 maestre conducătoare de copii și un maestru de agricultură“³¹. Personalul orfelinatalui era plătit de către Ministerul Instrucției Publice, iar directorului i se dădea, din partea Comandamentului General al Etapelor, locuință și un fel de alocație pentru hrană.

Întregul personal care deservea acest orfelinat era obligat să se implice întru totul pentru buna funcționare a acestui spital, cât și pentru buna educație pe care o primeau copii. Personalul medical, cât și cel didactic era în permanentă legătură cu directorul spitalului.

S-au luat nenumărate măsuri pentru îmbunătățirea hranei copiilor. Putem exemplifica prin meniul fixat pentru copii cu vârste între 8 și 16 ani, care, ulterior, a fost schimbat. Astfel, dimineața li se dădeau 100 gr pâine, 15 gr zahăr, 1/2 cană ceai; la ora 10 li se dădea din nou pâine, 100 gr; la dejun primeau de patru ori pe săptămână mâncare cu carne și de trei ori pe săptămână mâncare de post. Se adăugau 250 gr mălai pentru mămăligă, 25 gr zarzavat, 50 gr de orez sau paste făinoase; la ora 4 după-amiază primeau din nou o gustare compusă din 100 gr pâine, 15 gr zahăr și 1/2 cană ceai; seara mâncau de post: 200 gr pâine sau 250 gr mălai, 25 gr zarzavat, 100 gr fasole sau 200 gr cartofi, paste făinoase - 50 gr, floarea soarelui - 25 gr și 10 gr de sare.

Dar s-a constatat pe parcurs că acest meniu era insuficient pentru copiii orfani. Unii dintre ei se plâneau că nu le ajungea mâncarea, iar alții au încercat chiar să fugă din orfelinat din această cauză. Tocmai de aceea, așa cum am amintit și mai sus, s-a încercat a se îmbunătăți hrana, înlocuindu-se mesele de post cu meniu ce conținea carne, deci cu proteine. Pentru aceasta a fost nevoie de intervenția medicului șef al Orfelinatalui „Principele Mircea“ la directorul spitalului pentru ca acesta să intervină mai departe la Comandamentul General al Etapelor - Serviciul Sanitar.

Existau două motive principale pentru care copii fugeau din acest orfelinat. Unul dintre ele l-am exemplificat mai sus și anume faptul că nu le ajungea mâncarea și mulți rămăneau flămânzi.

Un al doilea motiv era acela că li se făcea dor de casă și de părinți, acest lucru fiind valabil pentru cei care mai aveau locuințe și cel puțin un părinte. Aceștia erau dați dispăruți și urmăriți, dar de cele mai multe ori nu erau găsiți, alții se întorceau de bună voie, neavând posibilitatea de a se întreține singuri³².

Alți orfani de război care erau găzduiți în Orfelinatul „Principele Mircea“ din Erbicieni, județul Iași, au fost luați înapoi de către familiile lor, care au dorit să îi aibă aproape sau de către alte rude ale familiilor lor care nu aveau copii. Totodată, au existat și copii care erau aduși de la alte adăposturi și găzduiți în orfelinat.

Pentru a ajuta în aprovizionarea orfelinatalui, atât din punct de vedere al hranei cât și din punct de vedere al celorlalte materiale de uz intern, s-a alocat de către Comandamentul General al Etapelor - Serviciul Aprovizionare o trăsură și doi cai, folosiți exclusiv pentru Orfelinatul „Principele Mircea“ din județul Iași.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 12v.

³¹ *Ibidem*, f. 14.

³² *Ibidem*, f. 16-23.

Aceste mijloace de transport s-au înmulțit pe parcurs, în urma numeroaselor rapoarte și cereri făcute de directorul Orfelinatlui „Principele Mircea“ către Comandamentul General al Etapelor - Serviciul Sanitar și nu numai, pentru că era mare nevoie de ele, întrucât aprovizionarea cu alimente și lemne să făcea de la mare distanță³³.

Din punct de vedere medical copiii erau permanent consultați, cântăriți, mășurați și le era testată inteligența, fiind tot timpul sub observația medicului șef al orfelinatlui și a celorlalte cadre medicale³⁴. Erau aduse permanent medicamente pentru a-i trata pe cei bolnavi și pe cei slab dezvoltati.

La acest așezământ social au fost aduși copii care au urmat școala primară și care, chiar au fost absolvenți ai cursului primar și apoi complementar.

S-au luat măsuri pentru ca orfanii de război să fie admiși, după ce termină școala, la examene și să fie dispensați de taxa cerută pentru a participa la aceste examene, dar numai după ce primeau o adeverință din partea căminelor care-i găzduiau, deoarece ei nu aveau posibilitatea de a-și procura alte acte. Astfel că, într-un raport din 9 mai 1920 se specifica faptul că orfelinatul de pe lângă Regimentul 23 Infanterie avea în această situație patru orfani pregătiți pentru a da examen pentru clasa I, șapte pentru clasa a II-a și nouă copii pentru clasa a III-a; orfelinatul de pe lângă Regimentul 39 Infanterie avea 18 copii care urmau să participe la examenul pentru clasa I și șapte copii pentru clasa a II-a³⁵.

Datorită faptului că taxele care trebuiau plătite pentru înscrierea copiilor la examene nu erau încasate de către stat, ci din ele erau plătite comisiile examinatoare, copiii orfani care erau pregătiți în particular nu au putut fi scutiți de plata acestor taxe. De asemenea, cei care nu aveau acte asupra lor nu puteau participa la examen, urmând a se înscrie din nou în anul următor, până atunci având timp să-și procure actele necesare, fiind ajutați de filialele Societății pentru ocrotirea orfanilor din război.

Cheltuielile pentru materialul didactic, pentru cărți și alte rechizite școlare erau aduse la cunoștința medicului șef al orfelinatlui, care se adresa, mai departe, Comandamentului General al Etapelor, de unde primea subvențiile necesare.

Copii orfani care erau mai mari ca vârstă și care terminaseră școala primară erau obligați să participe, pe rând, la diferite servicii de gospodărie din cadrul orfelinatlui.

Erau și copii care, deși nu erau orfani, erau trimiși și internați în acest orfelinat pentru că familiile lor nu-și permiteau să-i întrețină într-o anumită școală unde se achitau taxe, pe de-o parte, iar pe de altă parte, erau găzduiți în orfelinat pentru a urma școala primară și pentru a învăța limba română. Aceștia din urmă erau copii din județele Basarabia, Ismail, ș.a³⁶.

După cum se poate observa în prezenta expunere, orfanii de război din acest așezământ erau sub directă observare și îngrijire a autorităților, același lucru întâmplându-se la toate orfelinatele regimentare înființate în perioada 1918-1920.

Aceste orfelinate aveau ca scop adăpostirea și îngrijirea unui număr de copii rămași în voia sorții, pe de-o parte, iar pe de altă parte, se încerca să se dea acestor copii o bună educație, care să le folosească mai târziu în viață.

Acestea fiind spuse, nu ne mai rămâne decât să concluzionăm că atât cât i-a stat în putință, statul român s-a străduit să refacă destinul celor mulți și nevinovați, copiilor orfani de război, care și-au plătit prețul pentru înfăptuirea României Mari. Și nu a fost cu deloc mai mic decât prețul plătit de părinții lor: însăși inocența copilăriei.

THE LEGISLATIVE FRAME, ORGANIZATION AND ACTIVITY FOR BEREAVED OF PARENTS PROTECTION FROM POST-WAR ROMANIA

Abstract

The First World War remains one of the great events vastly presented in the national and international historiography.

The marginally and the marginalised represents an area to research worthily of all attention.

In the present work we stopped on one excerpt from the extensively topic, particularly the legislative frame through which it was legislated the organization activity for bereaved of parents in Romania, shortly after the First World War.

³³ *Ibidem*, dosar 482, f. 72.

³⁴ *Ibidem*, f. 25.

³⁵ *Ibidem*, dosar 417, f. 66.

³⁶ *Ibidem*, dosar 480, f. 139.

ASPECTE ALE RELAȚIILOR DINTRE ARMATA ROMÂNĂ ȘI SOCIETATEA CIVILĂ ÎN DOBROGEA INTERBELICĂ

Costin SCURTU

Pentru întocmirea bugetului Ministerului de Război pe anul financiar 1920/1921 s-a avut la bază referatul M.St.M. nr. 45096 din 21 februarie 1920 și studiul colonelului Constantin Ștefănescu Amza¹. Cu această ocazie, Ministrul de Război, generalul Ioan Rășcanu avea să concluzioneze, că: „Plecând de la date statistice asupra populațiunii și efectivului diferitelor contingente, cât mai exacte; ținând seama de situația politico-militară de la fruntarile țării, precum și de resursele financiare ale statului, trebuie să ne organizăm atâtea Divizii și atâtea mari unități câte ne vor fi necesare, organizate toate în mod uniform, având absolut aceiași calitate operativă și asigurând o cât mai bogată înprospătare a efectivelor de mobilizare, astfel ca în tot timpul unui război, oricât de lung, efectivul de mobilizare să fie menținut complet în mod permanent”².

Ministerul de Război în raportul său către general de corp de armată, Alexandru Averescu, președintele Consiliului de Miniștri propunea într-o primă etapă refacerea materialului de mobilizare al armatei pe o perioadă de 5 ani între 1 aprilie 1921 - 1 aprilie 1926.

În raport său se arăta, că: Armata a dat dovezi de cel mai înalt sacrificiu și trebuie să contribuie la reducerile și la economiile ce se impuneau după sfârșitul războiului mondial. „La aceste mari și imperioase nevoi, armata a renunțat în parte, convinsă că va contribui la ridicarea economică a țării din situația grea, în care se găsește astăzi și are speranța că guvernării convinși și dâșii și de nevoia dotării armatei cu materialul de război, îi va acorda odată cu îmbunătățirea stării economice, fondurile bănești din creditele extraordinare.

Armata pe lângă trebuințele curente are nevoie să-și formeze și să-și asigure stocul de mobilizare, care trebuiește de asemenea refăcut cât de curând, pentru ca viitoarele evenimente, să nu ne surprindă nepregătiți și lipsiți de cele necesare”³.

„Având în vedere situația politică, grija de un nou război, silințele unanime de a împiedica un război general, neputința însuși a statelor de a întreprinde deocamdată un asemenea război (în special Germania) toți acești factori la un loc pun în comparare fac să întrevăd că câțiva ani de aici înainte cel puțin 5-6 ani nu vom fi amenințați de un nou război european în care România să fie antrenată.

În acest timp pot avea loc războaiele locale cu caracterul specific de expediții, cum ar fi războiul cu statele mici și turbulente cu bandele jefuitoare sovietice etc. care deși foarte serioase și foarte grele totuși nu ar cere nici efective prea mari nici material de război extraordinar și cuprinzând întreaga gamă a acelora pe care marele război recent în special pe frontul de vest le-a arătat ca absolut necesare”⁴.

În *Memoriul privitor la limitarea armamentelor navale din art. 8 al Pactului Societății Națiunilor*, la 12 iunie 1922, șeful Statului Major al Marinei, scria: „Neconținutele provocări ce suferim din răsărit și apus, atacurile bandelor organizate de la frontiera Dobrogei spre miazăzi, nu numai că ne împiedică a avea liniștea necesară refacerii noastre interne în urma ravagiilor ocupațiunii inamice li consolidarea noastră financiară, dar sunt de natură a face dovada că, cu toate sentimentele pașnice de care a fost și este însuflețită România, singurul și cel mai bun mijloc pentru menținerea păcii este din nefericire pentru multă vreme încă, întreținerea unei organizațiuni militare terestră și navală, care sub minimul de forțe compatibile unei dezvoltări raționale în celelalte ramuri ale activității generale, să impună respectul fruntarilor amenințate”⁵.

„În afară de mare și Dunăre a căror întindere de litoral atinge 1500 km și formează frontiera noastră de miazăzi și răsărit, Nistrul pe mai mult de 700 km prin lărgimea lui ce nu constituie un obstacol militar, impune o desfășurare de forțe așa de întinsă ce trebuie ajutată și redusă prin crearea

¹ Constantin Ștefănescu-Amza este primul director [Muzeului Militar Național](#), înființat prin Decretul 6064 din 18 decembrie 1923. Din inițiativa sa, în calitate de comandant al Școalelor și Centrului de Instrucție al Geniului s-au lansat atât operațiunile de colectare a fondurilor necesare, cât și organizarea concursului pentru stabilirea realizatorului monumentului [Statuia geniului „Leul”](#), inaugurat în 1929. A mai deținut funcția de Președinte al [Societății de Radiodifuziune](#) (1936-1940).

² A.M.R. fond nr. 950, dosar nr. 50, ff. 1-5.

³ *Ibidem*, ff. 74-77.

⁴ *Ibidem*, f. 77.

⁵ *Idem*, fond 5416, dosar nr. 796, f. 51.

unei flotile speciale de care astăzi nu dispunem, dar a cărei înființare este cu atât mai grabnic necesară cu cât concursul industriei germane în organizarea și dezvoltarea șantierelor navale ruse este unul din factorii ce trebuie să ne îngrijească în mod cu totul deosebit⁶.

Din inițiativa conducerii Școlilor normale de băieți și fete, respectiv a Liceului Mircea cel Bătrân, în anul 1921, ziua de 24 ianuarie a fost sărbătorită în comun, la Cazinou, „cu fast și cu măreția cuvenită”⁷.

În ciuda crizei economice mondiale ce măcina omenirea încă din anul 1929, „Ziua de 10 Maiu 1932 - a 51-a aniversare a proclamării Regatului (1881) împreună cu proclamarea Independenței (1877) și aniversarea Unirii tuturor Românilor (1859-1918) - va fi serbată printr-un Te-Deum la Biserica Episcopală și o paradă militară (revistă și defilare, la care vor lua parte trupele Garnizoanei Constanța și toți ofițerii fără trupă, combatanți și asimilați)”. Solemnitatea urma a fi anunțată de 21 lovituri de tun trase de unitățile Marinei, începând de la ora cinci dimineața. După un program în mare parte asemănător aveau să se desfășoare festivitățile și în anii următori. Cu toate acestea, în instituțiile de învățământ, tradiția marcării Unirii Moldovei cu Țara Românească în data de 24 ianuarie nu a dispărut.

Ministerul de Război prin Ordinul nr. 00063 din 1 aprilie 1921 către Direcția Infanteriei și corpurile de armată, cu privire la „bunul trai al corpului ofițeresc”, a aprobat să se aloce pentru popotele ofițerești de la fiecare comandament, serviciu sau corp de trupe sumele stabilite și care sunt proporționale cu numărul ofițerilor.

„Aceste sume obligatoriu se vor întrebuința numai pentru îmbunătățirea hranei ofițerilor, fiind cu desăvârșire oprit a se cheltui din aceste sume pentru veselă, vase de bucătărie, mobilier, etc.

Corpurile de trupă și serviciile, care au popotele lor, vor întrebuința aceste sume la acele popote și numai în scopul arătat mai sus.

În garnizoanele însă unde funcționează o popotă pentru mai multe corpuri de trupă, comandamente, etc., sumele destinate fiecăruia în parte, se varsă la popota garnizoanei.

Comandamentele de corp de armată și comandantii de garnizoană vor supraveghea și controla executarea acestor prescripțiuni, asigurându-se în același timp că sumele alocate se întrebuințează exclusiv pentru îmbunătățirea hranei ofițerilor.

Sumele aprobate se vor cheltui din orice fonduri ar avea corpurile sau comandamentele [...]”⁸.

În ordinul circular nr. 24085 din 5 martie 1921 se arăta că trebuie făcute economii bugetare prin reducerea rației de hrană la 4 lei etc. Se explică cum să se atingă acest prag:

Până la noua recoltă, adică până la 1 august 1921 (aprilie, mai, iunie, iulie), alocația de hrană să fie în medie 5 lei pentru om pe zi.

„Corpurile de armată vor putea propune ca în teritoriul corpului de armată, în diferitele garnizoane, să existe o anumită deosebire de alocație în raport cu scumpetea pieței locale, fără însă ca alocație mijlocie a tuturor garnizoanelor din corpul de armată, să întrecă 5 lei”⁹.

După 1 august 1921, după noua recoltă, se va fixa o nouă alocație în raport cu prețurile pieței la acea dată, astfel că la finele exercițiului costul hranei să nu depășească alocația prevăzută în buget, adică 4 lei de om pe zi. Același dispoziții se vor lua și pentru hrana cailor¹⁰.

Generalul Alexandru Averescu, președintele Consiliului de Miniștri a pus următoarea rezoluție la 24 iunie 1921: „În afară de cumpărăturile de ocaziune de uniforme confecționate, cu avantaj vădit pentru stat, orice comandă de material pentru îmbrăcăminte va fi precedat de licitațiune publică și fabricile noastre vor fi preferate numai la condițiuni egale cu avantajele cari s-au acordat și în trecut.”

Ca urmare a acestui ordin al președintelui Consiliului de Miniștri către ministrul de Război, general Ioan Rășcanu acesta avea să ordone Direcției 7 Intendență, despre licitațiile interne și externe ale armatei:

„În principiu, suntem datori - din motive de ordin național - să ne adresăm în primul rând,

⁶ *Ibidem*, f. 53.

⁷ În anul 1924, scrie autorul, a fost aplicată *Legea învățământului supraprimar*, care avea ca obiect extinderea ciclului școlar la șapte clase, formă de organizare care se întinde în timp până în anul 1945, când se instituie gimnaziul unic cu durată de patru ani.

⁸ A.M.R., fond nr. 950, dosar nr. 50, ff. 137, 142.

⁹ Se dădea exemplu: dacă în Arad, unde este Corpul 7 Armată se poate fixa alocația la 5,50 lei, în timp ce în alte garnizoane mai mici ale aceluiași corp de armată, să zicem Deva, fie 4,50 lei alocația. În unele garnizoane unde viața este extrem de scumpă. Ministerul de Război poate fixa până la 1 august vremelnice alocații și mai mari: de la 5,50 lei - 5,75 lei. *Ibidem*, f. 142.

¹⁰ *Ibidem*, f. 99.

Industriei Naționale și deci în proiectul pe care îl cer prin ordinul de față Dir. 7 să se prevadă întâi judecarea de licitații în țară pentru diferitele categorii de materiale confecționate sau materii prime, de care avem nevoie. În același timp, Dir. 7 se va pune în legătură cu atașaii comerciali din străinătate (Franța, Anglia, Italia etc.) cerându-le pentru materialele prevăzute în lucrările de licitații în țară prețurile curente.

Dacă prin licitațiile ținute în țară se va dovedi în mod indubitabil că, în străinătate, considerând și cheltuielile și transportul (și întreținerea comisiilor de recepție) prețurile [la] aceleași materiale, sunt mult mai mici, atunci pe baza referatului Dir. 7 subsemnatul - ministrului de Război, general Ioan Rășcanu, n.a. - voi face jurnal la Consiliul de Miniștrii pentru a fi autorizat să mă adresez străinătății pentru furnizarea acolo.

Vom preceda atunci astfel: vom publica prin intermediul legațiunilor respective licitații în Franța, Anglia și Italia sau numai într-un singur loc (la mijloc), de ex. La Paris unde să fie chemați comercianții din lumea întreagă (deci [și] din America); comisia de licitație se va compune din Ministrul Plenipotențiar. Atașaii militari și comercial[i], locali și eventual un alt ofițer ce s-ar găsi acolo (cum ar fi Col. Pascal la Paris)¹¹.

Ministrul de Război, general de divizie adj. Constantin Angelescu spunea în septembrie 1927, că: „Legile și regulamentele militare definesc cadrul general și detaliile activității militare din timp de pace și războiu pentru toți ostașii ca și pentru toate comandamentele, serviciile și corpurile ce intră în compunerea armatei.

Respectând întotdeauna prevederile legilor și regulamentelor în vigoare, atât șeful care ordonă, luându-și răspunderea, care controlează, supraveghează și dirijează, cât și inferiorul care execută, informează și raportează, se servesc în o mare măsură și de corespondență scrisă, care are astfel o importanță considerabilă în pregătirea oștirii pentru îndeplinirea scopului său¹².

Disciplina și siguranța militară aveau să fie folosite în asigurarea desfășurării alegerilor electorale în anul 1926. În acest scop comandamentele de corp de armată, prin comandanții de divizii sau de garnizoană, aveau ordin să ia contact cu prefectii de județe pentru a stabili necesarul de militari, plecându-se de principiul că un pluton de fiecare pretorat (administrație de plasă) ar fi suficient. Comandamentele de corp de armată vor lua măsuri din timp pentru deplasările de trupe în garnizoanele ce vor găsi cu cale de acord cu prefectii de județe sau de poliție.

În caz când nevoile de pe teritoriul unui comandant nu se pot realiza cu mijloacele proprii, se va raporta până la 12 februarie 1926 către M.St.M. pentru a lua măsuri de deplasări din trupele de pe teritoriul altor comandamente.

„În vederea ca mai ales regimentele normale să aibă pentru zilele alegerilor un efectiv cât mai mare de oameni vechi și gradați, regimentele vor întrebuința numai instructorii strict necesari menținerii disciplinei recruților și vor reduce corvezile și gărzile interioare întrebuințând la nevoie în aceste zile chiar dintre recruții mai deștepți¹³.

În raportul nr. 108 din 10 februarie 1926, semnat de către ministrul de Război, generalul de divizie, Gheorghe Mărdărescu și șeful M.St.M., gl. Alimănescu, se menționa despre misiunile armatei pe timpul alegerilor comunale din 1926: „Cu această ocaziune se face cunoscut că privitor la plata diurnelor și cheltuielilor de transport ale ofițerilor însărcinați cu paza ordinii precum și a eventualelor cheltuieli ocazionate cu deplasarea trupelor, comandanții de garnizoană se vor conforma capit. C din Instrucțiunile trimise prefecturilor de către Ministerul de Interne¹⁴.

În scop de a restabili o veche tradiție în redactarea rapoartelor militare de pace și pentru a oblige pe inferiori la deferența către superiori și la alegerea îngrijită a expresiunilor și a stilului rapoartelor lor, se revocă ordinul general nr. 39 din 12 Aprilie 1926; pe viitor toate rapoartele vor începe cu formula: „Am onoarea a raporta“, iar în cuprinsul raportului, cererile unui inferior către un superior se vor exprima cu formula: „Rog binevoii“.

Ministerul atrage atențiunea comandamentelor, serviciilor și corpurilor de trupă să pună cea mai mare stăruință pentru ca să se îndrepteze cât mai neîntârziat viciile de fond și de formă din corespondența militară¹⁵.

¹¹ *Ibidem*, f. 232. Ordinul nr. 05598 din 3 iulie 1921 al ministrului de Război, general Ioan Rășcanu către Direcția 7 Intendență, despre licitațiile interne și externe ale armatei.

¹² *Idem*, fond 5416, dosar nr. 1044, f. 247. Ordinul General nr. 136 din 6 septembrie 1927 al Ministerului de Război, Secretariatul General, Despre îndreptarea viciilor de fond și de formă din corespondența militar.

¹³ *Idem*, fond 5416, dosar nr. 990, f. 1108.

¹⁴ *Ibidem*, f. 1112.

¹⁵ Ordinul General nr. 136 din 6 septembrie 1927 al Ministerului de Război, Secretariatul General, Despre îndreptarea viciilor

Prin Ordinul nr. 865 din 15 iulie 1925 al M.St.M, Secția 2-a se prevede ca, companiile sanitare să disloce câte un pluton în garnizoanele de reședință ale diviziilor, pe lângă spitalele militare respective, care să contribuie la mobilizarea formațiunilor sanitare ale diviziilor în timp de pace să asigure serviciul spitalului militar¹⁶.

S-a urmărit reglementarea transporturilor pe căile ferate române pe baza ordinelor generale nr. 99 din 20 iulie 1926 și nr. 136 din 6 septembrie 1926 privitoare la interpretarea art. 2, punctul K al *Regulamentul asupra modului de plată al transporturilor militare pe C.F.R.*¹⁷.

În 1926, comemorarea eroismului Diviziei sârbe ce a luptat în Dobrogea s-a făcut la Medgidia, cu ocazia inaugurării unui monument care avea menirea să preamărească, pentru generațiile viitoare, unul dintre cele mai tragice și glorioase acte din Primul Război Mondial. Pentru inaugurarea Monumentului eroilor sârbi, s-a stabilit o solemnitate de proporții. Oaspeții sârbi au sosit, la 3 septembrie 1926, cu vaporul iugoslav „Alexandru I” la Cernavodă, unde au fost întâmpinați la debarcader de reprezentanții autorităților civile și militare locale. Au sosit odată cu oaspeții militari și un detașament de armată iugoslavă, o fanfară și soldați purtând drapelele regiunilor ce au luptat pe frontul dobrogean. Garnizoana și Poliția au condus pe oaspeți să viziteze orașul și podul „Regele Carol”¹⁸.

În ziua următoare, oaspeții sârbi au plecat cu un tren special, din Cernavodă la Medgidia. În gara Medgidia au fost întâmpinați de autorități și au fost însoțiți la locul dezvelirii monumentului. Persoanele care au luat parte la solemnitate: oaspeții sârbo-croato-sloveni și colonia sârbo-croato-slovenă, general de divizie Ludovic Mircescu, ministru de Război, ca reprezentant al Guvernului român, ministru plenipotențiar Aurel Vasiliu, reprezentantul Ministerului Afacerilor Străine, general de divizie Ion Popescu, comandantul Corpului 2 de Armata, ca reprezentant al Armatei Române, general de divizie Lupescu Al., seful Marelui Stat Major, general de brigada Vlădescu Ion, comandantul Diviziei 9 Infanterie, foștii comandanți de corp de armată, divizii, brigăzi și șefii de Stat Major ai trupelor ce au luat parte la luptele din Dobrogea, după invitații speciale; PSS Episcopul Constanței și clerul din Constanța, o trupa din Corpul 2 Armată, o companie de onoare, cu drapel și muzica din Divizia 9 Infanterie, trupele din Medgidia, reprezentanții autorităților active ale județului Constanța și orașelor Constanța, Cernavodă, Medgidia, precum și delegați de câte două persoane de la următoarele societăți: Societatea mormintelor eroilor, Societatea Crucea Roșie, Uniunea ofițerilor de rezervă români, Societatea văduvelor eroilor din războiul 1916-1918, Asociația generală a invalizilor de război, Sindicatul ziariștilor, Asociația generală a presei și reprezentanții presei.

La ora 9,15 a fost dezvelit monumentul sub salvele de pușcă trase de trupele prezente. Au fost depuse coroane de flori din partea familiilor regale iugoslavă și română. Generalul Iosupovici, cel care a comandat prima brigada a Diviziei sârbe în Dobrogea, a luat cel dintâi cuvântul, vorbind despre „luptele eroice ce au avut loc în Dobrogea, la Bazargic, Ghelengic, Cocargea și Topraisar, în care au căzut 18.868 oameni ai divizei, 238 ofițeri și 8.727 soldați”. A vorbit apoi generalul Hacici, care, în 1916, cu grad de colonel, a comandat eroica divizie a armatei sârbe în Dobrogea. Au mai urmat la cuvânt ministrul de Război, general Ludovic Mircescu, general Aurel Vasiliu, general D. Popescu.

A impresionat mulțimea prezentă cuvântarea în limba sârbă a maiorului Lavrici, care a orbit în luptele de la Pietreni. Au mai vorbit medici, ziariști, profesori. A urmat defilarea trupelor. La orele 13,30, în sala cazarmii Regimentului II grăniceri a avut loc o masa comuna la care au toastat Ciolac Antici, ambasadorul Iugoslaviei la București, generalul Ludovic Mircescu și Raul Anastasia, președintele Uniunii ziariștilor profesioniști din România. Seara târziu, oaspeții au plecat spre țară¹⁹.

Alte reglementări veneau să rezolve problemele armatei active și rezervei sale. Ministrul de Război a pus rezoluția pe referatul nr. 1075 din 15 decembrie 1926 al Secției III-a Justiție ordonând ca transporturile infractorilor militari și al escortelor lor să se facă - începând de la primirea ordinului de față - după aceleași norme ca până la apariția ordinului general nr. 99 din 20 iulie 1926, adică pe baza foilor de drum cu plată, emise de organele stabilite prin „Regulamentul asupra modului de plată al transporturilor militare pe C.F.R.”, care este încă în vigoare în privința emiterii foilor de drum.

Corpurile de armată și diviziile vor fi achita sumele datorate folosirii foilor de drum din fondul

de fond și de formă din corespondența militar. *Ibidem*, dosar nr. 1044, f. 247.

¹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 942, f. 482. Raportul nr. 877 din 3 decembrie 1925 al M.St.M., Secția I-a, Biroul 1 Organizare. Nu sunt spitale militare la Slatina, Pitești, Brăila, Ismail, Dej. Corpul 6 Ar. are 6 spitale, Corpul 5 Ar. are 5 spitale, Corpul 4 Ar. are 5 spitale.

¹⁷ *Monitorul Oficial* nr. 51 din 10 iulie 1922.

¹⁸ *Dacia*, nr. 195, 4 septembrie 1926.

¹⁹ *Dobrogea juna*, 4 septembrie 1926, p. 1, *Idem*, 8 septembrie 1926, p. 1

prevăzut la art. 14 al bugetului exercițiului 1926. La fel se va proceda și în anul 1927.

„În adevăr, la decretarea demobilizării, armata nu dispunea decât de efectele îmbrăcate asupra trupei și purtate în timpul războiului, așa că ele erau aproape degradate”²⁰.

Timpul afectat instrucției contingentelor în perioada interbelică a fost insuficient. Din cauza condițiilor bugetare, perioada reală de instrucție pentru oamenii unui contingent era în general de 6 luni. Numai o parte din elemente și, mai ales, instructorii, o parte din specialiști și din servanții diferitelor categorii de armament puteau continua instrucția, restul concentraților deveneau oameni de corvoadă sau santinele permanente în gărzi. S-au stabilit măsurile ce trebuiesc luate pe perioada concentrării rezerviștilor. Despre instrucțiunile administrative cu privire la asigurarea hranei oamenilor, furajele animalelor și echiparea trupelor în vederea concentrării a fost emis ordinul general nr. 57 din 9 august 1927 al M.St.M. Se prevedea:

„A. SUBZISTENȚE

[...] Corpurile de trupă și serviciile ținând seama de sporul de efectiv ce-l produce concentrarea contingentelor, hotărâtă de M.St.M. cu nr. 57/1927, vor majora aprovizionările de tot felul. Se recomandă ca aprovizionările să se facă din interiorul județului sau imediata apropiere. Dacă taberele sunt departe de orașele din care și-ar aduce pâinea atunci aceasta să se producă în tabără sub îngrijirea comandamentelor de divizii, care vor cere de la comandamentele corpului de armată să le pună la dispoziție de la batalioanele administrative cuptoarele de campanie de care au nevoie.

Se vor utiliza mai întâi cuptoarele portative „Geneste-Herscher” și altele în stare bună de funcționare și numai în lipsă se va da cuptoare „Manfred Weiss”.

Procurarea făinii și a celorlalte ingrediente se va face conform normelor în vigoare. Lichidarea drepturilor pentru pâine se va face potrivit dispozițiilor din Instrucțiunile nr. 14466/1927.

Carnea se va procura de unități în vite pe picioare și vor fi aduse odată cu trupele.

Lemnele pentru fiertul hranei se procură din localitate și dacă sunt insuficiente atunci se pot aduce de fiecare unitate. Costul lor se plătește de la art. 25 al bugetului în curs.

Furajul: grăunțele se vor aduce de trupe din garnizoanele lor. Fânul și paiele se pot procura prin exploatarea zonei de concentrare. În acest scop zona va fi împărțită de divizii între unități. Pot face și un mic depozit”.

B. ECHIPAMENTUL

1) Se autorizează să se întrebuințeze pe timpul concentrării, în conformitate cu dispozițiile art. 4 din Regulamentul legii de neștirbire, efectele de mare echipament și harnașament aflate la garnituri de mobilizare, în limita nevoilor. După întrebuințare se vor curăța și depune în magaziile de mobilizare.

2) În privința efectelor de îmbrăcăminte și mic echipament, pe timpul concentrării se vor utiliza numai efectele înscrise de „Serviciul curent”, adică efectele aflate la garnitura de cazarmă. Pentru completarea acestor două garnituri, ministerul a distribuit efecte cu ordinul nr. 117/1927.

3) Pentru restul de efecte de îmbrăcăminte și mic echipament, ce eventual vor mai necesita pentru echiparea concentraților se va intensifica reparația efectelor din garnituri de cazarmă, ce urmează a fi scoasă la reformă, la finele anului 1927; pentru reparația acestor efecte, s-a alocat fonduri cu ordinul nr. 10130/1927²¹.

Armata trebuie să fie astfel echipată „încât fiecare ostaș dispune de cel puțin cele 3 garnituri regulamentare, fixate prin regulamentul asupra adm-ției armatei și anume: de războiu, de serviciu și de cazarmă. Completarea nevoilor de echipare ale armatei, în aceste condițiuni, nu s-a putut realiza decât într-o măsură foarte redusă, cu toate străduințele continue depuse de organele administrative, de la decretarea demobilizării și până în prezent”²².

„În vederea acestui scop, Direcția Intendenței a și luat măsuri pentru aprovizionarea materialelor prime de tot felul, necesare confecției echipamentului, urmând ca repartitia acestor materiale pentru confecție, în corpuri de armată, la atelierele regionale și atelierele trupelor de trupă, să se facă ulterior, în raport cu puterea de lucru a fiecărui atelier”. Astfel se asigura un rând de efecte

²⁰ A.M.R., fond 5416, dosar nr. 1044, f. 10. Ordinul general nr. 8 din 18 ian. 1927 al Ministerului de Război, Direcția 7 Intendență. Despre echiparea ale armatei. Semnat de ministrul de Război, gl. de divizie Mircescu, și de directorul superior al Intendenței, Int. General Dimitriu.

²¹ *Ibidem*, f. 254. Circulara nr. 19110 din 22 septembrie 1927 al M. de R., Direcția 7-a Intendență, Despre instrucțiunile administrative cu privire la asigurarea hranei oamenilor, furajele animalelor și echiparea trupelor în vederea concentrării ordonată cu ordinul general nr. 57 din 9 august 1927 al M.St.M., Secția 1-a și a 2-a. Semnat Director superior al Intendenței, intendent general A. Grigorescu; Directorul Direcției a VII-a Intendență, int. col. C. Ștefănescu.

²² *Ibidem*, f. 10. Ordinul general nr. 8 din 18 ian. 1927 al M. de R., Direcția 7 Intendență. Despre echiparea ale armatei. Semnat de min. de Război, gl. de divizie Mircescu, și de directorul superior al Int. Int. General Dimitriu.

de îmbrăcăminte, compus din mantale, vestoane, pantaloni, capele și moletiere, care se vor înscrie direct la garnitura de serviciu.

„În acest mod, fiecare ostaș va avea un rând nou de efect de îmbrăcăminte, la garnitura de serviciu, urmând ca efectele actuale să formeze garnitura de cazarmă, plus efectele necesare pentru concentrați și gărzi”²³.

În limitele bugetului fixat pentru întreținerea trupei armatei de uscat pe anul 1926 s-a prevăzut pentru completarea organizării unităților pentru executarea transporturilor în timp de pace în garnizoanele de reședințe de comandamente se vor disloca și plutoanele sanitare și administrative împreună cu materialele de mobilizare respective. În garnizoanele în care nu se găsesc spitale de garnizoană (exemplu: Slatina și Brăila) materialele sanitare ale ambulanțelor și infirmeriilor de cai să fie depozitate în acele garnizoane, prin îngrijirea farmaciilor de garnizoană.

În garnizoana Cernavodă nefiind nici spital și nici farmacie de garnizoană, materialele sanitare se vor depozita la un loc cu ale escadronului de tren căruia să i se dea în primire. Plutonul sanitar să rămână la companie²⁴.

Conducerea mobilizării o are medicul și intendentul șef al diviziei care întocmesc din timp de pace toate lucrările pregătitoare de mobilizare, au sub controlul lor direct materialele de război respective și sunt răspunzători de pregătirea și executarea mobilizării²⁵.

S-a luat decizia la nivelul Ministerului de Război pentru promovarea bunurilor românești. „Legea de încurajare a industriei naționale prevede la art. 15 ca la furniturile speciale pentru stat, județ și comună pentru acele obiecte care se pot fabrica în țară, să se prefere ofertele industriei naționale chiar dacă ar fi cu 5% mai scumpe ca cele străine”²⁶.

„Acest lucru este deosebit de important pentru bunul mers al industriei naționale mai ales în împrejurările actuale când existența ei este periclitată de lupta prin orice mijloace a străinătății pentru învingerea concurenței și acapararea piețelor de desfacere”²⁷.

Societatea Cooperativă Militară oferea atât militarilor, cât și civililor posibilitatea de a-și procura îmbrăcăminte la prețuri avantajoase. „La magazinul „Central” din b-dul Elisabeta nr. 4 din București s-a înființat un atelier special de lenjerie pentru bărbați, mai târziu și pentru femei și copiii, unde se execută imediat lenjerie după măsură cu prețurile foarte avantajoase. Exemple: bretele originale „Guyot” cu prețul de 100 lei perechea; Lame de ras suedeze cu prețul de 10 lei buc.; Săpun de toaletă între 11-28 lei buc.; Apă de colonie era 125 lei litrul; Ciorapi damă de la 60 lei perechea; Ciorapi damă din mătase de la 160-270 lei perechea; Ciorapi bărbătești de la 31 lei perechea; Prosoape de la 61 lei bucata; Flanele din bumbac bărbătești de la 150 lei bucata”²⁸.

Societatea Cooperativă Militară a hotărât ca începând de la 1 februarie 1927 să se plătească membrilor ei dividende convenite pe anul 1925 și anume:

- Lei 40 pentru acțiunile de lei 500 cuponul nr. 1.
- Lei 20 pentru acțiunile de lei 250 cuponul nr. 1.
- Lei 10 pentru acțiunile de lei 125 cuponul nr. 1.

Aceste dividende se vor plăti tuturor membrilor societății, care vor prezenta cuponul nr. 1 la Centrală pe strada Cobălcescu, nr. 28 din București și la sucursalele lor din Brașov, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Oradea Mare, Sibiu, Timișoara, Lugoj și Bălți.

Unde nu erau sucursale cadrelor militare și funcționarii civili din Armată prin corpurile și serviciile din care făceau parte, iar pentru rezerviștii, pensionarii militari, invalizi, văduvele, minorii plata dividendelor se face prin Cercurile de Recrutare²⁹.

În porturile românești însă, în condițiile în care navele acostau pe o zonă destul de mare, numărul lor fiind, de asemenea, ridicat (la Brăila intrând numai în 1930 un număr de 1.711 nave, exceptându-le pe cele românești, încărcate sau nu, ieșind 1.693; la Galați au intrat 316, ieșind 319; la

²³ *Ibidem*. Ordinul general nr. 8 din 18 ian. 1927 al M. de R., Direcția 7 Intendență. Despre echiparea ale armatei. Semnat de min. de Război, gl. de divizie Mircescu, și de directorul superior al Int. Int. General Dimitriu.

²⁴ *Ibidem*, dosar nr. 990, ff. 162-164.

²⁵ *Ibidem*, f. 164.

²⁶ *Ibidem*, dosar nr. 1044, f. 35. Adresa nr. 502 din 15.02.1927 al M.St.M. către Secția 1. Adresa nr. 3726 din 4 febr. 1927 a M. Industriei, Direcția Generală a Industriei pentru promovarea bunurilor românești. Semnat min Popovici.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, f. 272. Adresa nr. 501 din 14 octombrie 1927 a Ministerului de Război către Secția I-a Organizare și Mobilizare a M.St.M. Circulara nr. 3893 din 7 octombrie 1927 a Societății Cooperativa Militară.

²⁹ *Ibidem*, f. 22. Adresa nr. 501 din 15 februarie 1927 al M.St.M. către Secția 1 și Divizia 1 inf. Circulara nr. 148 din 27 ian. 1927 a Societății Cooperativa Militară. Semnat Preș. Inspector de Armată gl. de divizie Popovici, administrator delegat gl. Boboc.

Tulcea 17 - intrate, 15 ieșite iar la Constanța - 1.313 intrate și 1.302 ieșite, pavilioanele dominante fiind pentru Brăila pavilioanele grec, francez, austriac, belgian, iugoslav sau ungar, pentru Galați - iugoslav, austriac, grecesc, ungar, bulgar, cehoslovac, iar pentru Constanța - italian, englez, grec, german, olandez, norvegian)³⁰, supravegherea era foarte greu de realizat, permisele de liberă circulație în oraș putând fi obținute uneori foarte ușor de membrii echipajelor diferitelor nave acostate în porturile României. Prin urmare, încă din 1931, numele celor aflați la bord trebuia verificat atât de Poliția portului respectiv cât și de Siguranță care semnau pe permis operațiunea efectuată, asumându-și răspunderea asupra persoanei în cauză, aceeași procedură realizându-se și în cazul în care urcau anumite persoane la bord³¹. În aceste condiții, în ședința din 6 martie 1934 a Biroului 2 Informații din cadrul Statului Major, Divizia 9-a din Corpul II Armată a fost adoptat în conformitate cu dispozițiile autorităților militare superioare, pe baza principiului de colaborare stabilit între Ministerul de Interne, Ministerul Apărării Naționale și Ministerul de Justiție *Ghidul cu informațiile necesare pentru prevenirea și împiedicarea tulburărilor mișcărilor și grevelor* din cel mai important port maritim al țării¹⁸.

Conform acestuia, Căpitania Portului Constanța în colaborare cu S.M.R., Căile Ferate Române, urmau a informa Comandamentul Diviziei a 9-a despre mijloacele de „agitare“ întrebuințate pentru atragerea de partea diferitelor asociații sau curente extremiste, organizarea de nuclee în port, agenți străini infiltrați în mijlocul muncitorilor. Toate aceste date urmau a fi culese de agenții acoperiți ai Căpitaniei Portului Constanța (se recomandau cei cu un statut profesional privilegiat, de încredere, foarte bine cunoscuți de organele de conducere).

Întrebuințând diferite metode (infiltrații, investigații zilnice, supravegherea muncii lucrătorilor suspecti a căror listă era primită de la Siguranță), Căpitania putea avea zilnic un tablou general despre mișcărilor subversive existente³².

Cele mai importante acțiuni de propagandă pe litoralul românesc le-au constituit serbarea Zilei Apelor și a Zilei Marinei³³. „Volumul mare de pregătiri, festivitățile desfășurate, uneori pe parcursul a două zile, ecourile din presă și din rândul opiniei publice au permis ca succesul serbărilor să fie mai mare, de la an la an“³⁴. S-au organizat spectacole cinematografice, s-au închiriat săli cu scopul de a se realiza venituri pentru propaganda marinărească - cum au fost cele din Piatra Neamț, Cetatea Albă, altele mulțumindu-se cu reprezentații ocazionale, ca cele din Iași, Chișinău, Constanța, Brăila, Galați, Timișoara, Arad.

În anul 1936, la solicitarea L.N.R., ministrul Instrucțiunii Publice, dr. Constantin Angelescu, decidea, printr-o circulară că „în afara Zilei Apelor, în regiunile în care localitățile sunt limitrofe apelor se va introduce înotul în programul școlii“³⁵. Trei ani mai târziu, ministrul Apărării Naționale aproba ca „autoritățile militare locale, aflate pe malul apelor, să acorde sprijin pentru a se organiza Ziua Apelor“³⁶.

De Ziua Marinei veneau din capitală trenuri pline cu excursioniști, dornici să participe la Constanța, la festivitățile organizate cu prilejul acelei zile. În anul 1935, de pildă, în afara ceremonialului obișnuit, în prezența regelui Carol al II-lea, a fost inaugurată și Stațiunea Nautică și Sportivă a Societății „Salvamar“, de la Siutghiul. Aproape an de an, în această zi au fost botezate nave comerciale și militare care au intrat în înzestrarea Marinei Române. Aceste manifestări au început să fie organizate din anul 1928 de Liga Navală Română și au devenit foarte populare³⁷.

Prin Ordinul nr. 1.092 din 22 martie 1939 al Ministerului Aerului și Marinei s-a interzis pe

³⁰ Raport de mișcarea porturilor României cu vase fluviale și maritime pe anul 1930, Galați, Tipografia „Comercială“ A. D. Fichmann, 1931, pp. 60, 69, 85, 103.

³¹ Mariana Cojoc, Marian Cojoc, *Propagandă, contra-propagandă și interese străine la Dunăre și Marea Neagră* (partea I, Documente, studiu introductiv și cronologie, 343 pagini),

³² *Ibidem*.

³³ Sărbătorirea Zilei Marinei este consemnată în documente în anul 1902, când pe navele Marinei Comerciale s-au organizat primele serbări marinărești. Faptul că această zi s-a sărbătorit la 15 august, când în calendarul creștin ortodox se prăznuiește Ziua Adormirii Maicii Domnului (Sfânta Maria Mare), făcea să crească importanța zilei.

³⁴ Marius Bejan, *Liga Navală Română - scurtă istorie 1927-1949*, partea I, București, Editura Modelism Internațional, 1999, pp. 23-58.

³⁵ Ziua Apelor, București, Institutul de Arte Grafice „Marvan“, f.a., p. 5.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ De la înființarea sa, din 1927 și în întreaga perioadă interbelică, această asociație a militat constant pentru dezvoltarea, susținerea și propaganda intereselor pe ape ale României. Activitatea ei a implicat, în mod deosebit, ofițeri de marină militară și comercială, foști ambarcați, elevi, pensionari, veterani, simpatizanți, iubitori și împătimiți de marină etc. Ion Gr. Ionescu, *Liga Navală Română în perioada interbelică, O stare de spirit*, în „Marea Noastră“, Supliment IV - decembrie, 2007, pp. 8-10.

timpul nopții ancorarea navelor în porturile dunărene și maritime, iar la 24 martie 1939, au fost interzise transmiterea comunicatelor telegrafice necifrate referitoare la armament, muniții sau deplasări de unități românești³⁸, cât și fotografierea, filmarea sau „pictarea în porturi“, prin Instrucțiunile Marelui Stat Major nr. 23.800 din 1 iunie 1939, trecându-se la retragerea autorizațiilor provizorii eliberate fotografiilor sau pictorilor amatori“. Doar cu ocazia diferitelor sărbători din port, Subsecretariatul de Stat al Propagandei, Oficiul Național de Turism sau Direcția Generală a Poliției puteau elibera autorizații speciale³⁹.

Debutul ostilităților la 1 septembrie 1939, a celui de al Doilea Război Mondial din 1939-1945, se înscrie ca un eveniment fără egal în istoria umanității. Notele ultimative din 26-27 iunie 1940 ale lui Molotov, brutale, reprezentând „o groaznică scadență“, au căzut ca un trăsnet, din care au decurs pentru țară „toate calamitățile“⁴⁰. Măsurile pentru pregătirea războiului luate în perioada interbelică erau puse acum în practică.

ASPECTS OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE ROMANIAN ARMY AND THE CIVIL SOCIETY IN INTERWAR DOBRUDJA

Abstract

Using various methods (infiltration, daily investigations, surveillance of suspected workers whose list was received from National Security), the Captaincy could have a daily overview on existing subversive movements. The most important propagandistic actions on the Romanian coast line were the celebration of the Waters' Day and the Navy Day. Sometimes, festivities were held over two days. The echoes of the press and public opinion allowed the festivities to be more successful, year after year. On Navy Day, trains came from the capital city packed with hikers eager to attend the festivities organized on that occasion in Constanta. Film shows were organized, auditoriums were rented for occasional performances. The Military Cooperative Society offered both military and civilians the possibility to purchase clothing at reasonable prices.

Keywords: Civil society, Romanian army, sea celebrations, interwar period, Black Sea, The Danube, concentration of reservists.

³⁸ Arhivele Naționale Române, Constanța, fond Căpitănia Portului Constanța, dosar 75/1939, f. 53.

³⁹ *Ibidem*, f. 106.

⁴⁰ Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității București, fond 40010/„Tribunalul Poporului“, vol. 48, 1946, f. 71.

PRESA ROMÂNĂ INTERBELICĂ ȘI STAREA DE ASEDIU. CAZUL ALBA IULIA

Comandor dr. Marian MOȘNEAGU*

Relațiile presei naționale cu autoritățile statului, chiar și în perioadele considerate faste pentru democrația românească, nu au fost întotdeauna dintre cele mai măgulitoare pentru exponenții dreptului la libera exprimare. Realitatea interbelică ne oferă suficiente exemple de divergențe între presă și guvernanți, care nu au ezitat să îngrădească și uneori chiar să suprimă libertatea cuvântului. Este și cazul a cinci ziariști celebri, care au făcut obiectul unui proces intentat de Consiliul de Război al Corpului II Armată, demascat în interpelarea sa, la 16 februarie 1929, de deputatul Ionel Țăranu, redactor la ziarele *Dimineața* și *Adevărul*. Deputatul Ionel Țăranu invocă faptul că procesul lui, ca și ale celorlalți patru colegi de breaslă, se prelungește la infinit și că nu li se fixează termen de judecată, fapt pentru care el era dispus să renunțe la imunitatea parlamentară.

Cercetarea cazului deputatului Țăranu, ca și ale celorlalți patru ziariști, a demarat la începutul lunii mai 1928. La sfârșitul lunii ianuarie 1929, instrucția s-a terminat, ordonanța definitivă încheindu-se de către Cabinetul respectiv (Raportor) cu concluzia de scoatere de sub urmărire.

Rechizitoriul substitutului de Comisar Regal a ajuns la aceleași concluzii. Ca urmare, generalul comandant al Corpului de Armată a aprobat scoaterea de sub urmărire, cazul fiind considerat încheiat¹.

Depoziția deputatului Țăranu

Cu adresa nr. 352 din 18 ianuarie 1929, Președinția Adunării Deputaților transmitea Ministerului de Război interpelarea deputatului Ionel Țăranu în ședința din 18 ianuarie 1929, cu următorul conținut: „Regimul de lașă dictatură exercitat timp de 10 zile asupra acestei țări fie direct de către membrii familiei Brătianu, fie de către dl. general Averescu prin procură, s-a manifestat în mod special printr-o sălbatecă prigonire împotriva ziarelor și a ziariștilor. Această prigoană se concretiza, după împrejurări, prin aplicarea de măsuri abuzive, ilegale și chiar anticonstituționale.

Instituirea cenzurii și confiscarea de ziare păreau a fi maximum de abuz și de anticonstituționalitate până la care trecutele guverne ar fi ajuns.

A început însă campania de răsturnare dusă de Partidul Național Țărănesc împotriva regimului reprezentat azi în această incintă prin dl. Duca. Suferințele întregului popor, năzuințele lui de mai bine, se cristalizau într-o formulă lapidară: „Vrem guvern Maniu!“. Aceasta era lozinca prin care nația, în unanimitatea ei, își vede mântuirea.

La Iași, Făgăraș, Craiova, Cernăuți, Ploiești, Galați și mai apoi la București, uriașe manifestații populare, impunătoare prin grandiozitatea lor și grandioase prin ordinea lor impunătoare, au dovedit necesitatea grabnică rezolvării a încordării noastre politice prin singura soluție posibilă, aceea izvorâtă din milioane și milioane de piepturi ce toate cereau un guvern prezidat de dl. Iuliu Maniu.

Presă independentă nu putea să nu-și facă datoria, înregistrând în mod imparțial aceste exteriorizări de voință ale opiniei publice.

Guvernului liberal însă nu-i convenea această atitudine de corectitudine a respectivilor ziariști. Enervarea guvernului se transmitea în mod firesc, prin dl. Duca, pe atunci ministru de Interne², colaboratorilor săi mai dragi și foarte utili: domniile membri ai cenzurii!

Cenzorii tăiau pur și simplu din paginile ziarelor orice relatare a unui fapt supărător pentru guvern, ca și când interzicerea publicării unor evenimente ar fi putut să aibă un efect retroactiv asupra

* Șeful Serviciului Istoric al Armatei.

¹ Serviciul Istoric al Armatei (în continuare se va cita S.I.A.), Fond Microfilme, rola P II 1119, f. 34. Întrebarea domnului Ionel Țăranu relativ la procesul celor cinci ziariști de la Consiliul de Război al Corpului II Armată.

² Ion G. Duca, personalitate marcantă a Partidului Național Liberal, eminent om de stat și intelectual de mare cultură și talent, fost deputat (1907), a fost ministru de interne între 22 iunie 1927 - 3 noiembrie 1928 și 14 noiembrie - 29 decembrie 1933. Într-o perioadă marcată puternic de frământările politice care au avut loc după moartea, la 20 iulie 1927, a regelui Ferdinand I, a luat măsuri severe de siguranță. În anul 1928, în condițiile manifestărilor de nemulțumire față de guvernarea liberală, opoziția a încercat să răstoarne guvernul prin organizarea unui „marș asupra Bucureștilor“, care trebuia să pornească de la Alba Iulia, unde a fost organizată o mare adunare populară. Ministerul de interne a trebuit să facă față acestei presiuni prin concentrarea trupelor de jandarmi și însoțirea manifestațiilor. Apud Constantin Gheorghe, Miliana Șerbu, *Miniștrii de interne 1862-2007. Mică enciclopedie*, Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, București, 2007, p. 223.

evenimentelor petrecute și asupra urmărilor lor.

A venit marea întrunire de la Alba Iulia: 6 mai 1928, ziua mobilizării conștiinței naționale.

Și, bineînțeles, mobilizarea generală a tuturor forțelor de apă, de uscat și aeriene ale armatei române ca să facă un dig puternic în jurul unui guvern prea - ca să nu spun altfel - prea... emotiv.

În prealabil, dl. Duca - unul din cei mai atinși de această... emotivitate - a transmis prin agenții săi fel de fel de „sfaturi părintești“ gazetarilor care se pregăteau să plece la Alba Iulia pentru exercitarea profesiei lor.

Aceste sfaturi au variat de la promisiuni formulate cu glas de sirenă, până la amenințări debitate cu atitudini de dictator.

Și toate avertismentele pentru gazetarii care vor îndrăzni să-și facă datoria se terminau imuabil cu cele trei silabe fatale care au legănat domnia liberală, cu suprema amenințare: *Jilava*.

Ce s-a petrecut mai apoi? Adunarea de la Alba Iulia s-a terminat. Dl. Duca a răsuflat ușurat, iar cinci gazetari au luat unul după altul, și la scurte intervale, drumul ce duce la Jilava. Dl. Duca își ținea cuvântul. Pot completa: Dl. Duca își ținea pentru *prima dată* cuvântul.

Ce a urmat se știe! Bucureștiul fiind sub regimul stării de asediu, justiția militară a început instruirea crimelor de care erau acuzați ziariștii Maximilian Mrzlyak, Constantin Cazana, Emanoil Schahman, Emil Samoilă și Ionel Țăranu, pe care guvernul îi arăta ca pe cei mai periculoși indivizi din întreaga țară.

Guvernul a cerut arestarea noastră pentru niște anumite fapte. Justiția militară ne-a arestat. În plus, dl. Duca îi lăsa și dificila sarcină de a descoperi aceste fapte.

Recunosc, sarcina era grea. Dovadă, detențiunea noastră timp de trei săptămâni în cel mai mizerabil locaș de închisoare ce s-a imaginat vreodată, locaș despre care îmi rezerv de altfel dreptul de a vorbi foarte curând.

După trei săptămâni suntem puși în libertate provizorie. Dosarele noastre continuau a sta deschise și fiecare din noi continua să fie chemat din când în când de un supliment de interogator.

Pricepeam foarte mult motivele pentru care procesul nostru se întârziea a i se pune un termen de judecată. Ziua procesului ar fi fost o zi în care emotivitatea d-lui Duca ar fi fost pusă la grea încercare. Dar guvernul Brătianu a căzut³. În prima zi de ființă a noului guvern⁴, dl. Ministru de Război⁵ a fost rugat ca împreună cu d-nii Miniștri de Interne și Justiție să cerceteze modalitatea ridicării stării de asediu.

Ați venit cu o soluție care trebuie să v-o declar nu mă mulțumește pe deplin, căci ați lăsat o zonă de a cărei elasticitate un eventual alt guvern ar putea să abuzeze.

Totuși, în ceea ce ne privește pe noi, cei cinci gazetari, soluția dumneavoastră ne lasă mai departe sub jurisdicția Consiliului de Război.

Au trecut aproape nouă luni de la arestarea noastră. Un timp suficient cred pentru ca cei însărcinați cu anchetarea presupuselor noastre crime să-și fi putut forma convingerea că suntem sau nu vinovați.

Rog pe dl. Ministru de Război, în calitatea domniei sale de șef suprem al justiției militare, să binevoiască a dispune ca organele respective să fixeze un cât mai apropiat termen de judecată pentru procesul nostru căci este inadmisibil ca patru cetățeni ai acestei țări acuzați de una din cele mai grozave crime să continue a sta sub această acuzare, fără a i se da posibilitatea de apărare.

Conștiința dumneavoastră de om și de militar, domnule Ministru de Război, vă va dicta, sunt sigur acum, când cunoașteți aceste fapte, să luați măsuri ca să înceteze situația normală în care fostul guvern evident se complăcea.

În ceea ce mă privește pe mine personal, țin să declar de la această tribună că doresc să merg cât mai curând în fața justiției și că nu înțeleg să mă ascund în dosul imunității parlamentare⁶.

Poziția Armatei

Prin adresa nr. 66 din 5 februarie 1929, comandantul Corpului II Armată, generalul de divizie Panaitescu informa ministrul de Război despre executarea Ordinului nr. 83 din 4 februarie 1929 relativ la cursul dosarelor ziariștilor Ionel Țăranu, Constantin Cazana, Emanoil Schahman, Maxim Mrzlyak și

³ Guvernul Vintilă I.C. Brătianu 24 noiembrie 1927 - 9 noiembrie 1928. Apud Stelian Neagoe, *Istoria Guvernelor României de la începuturi - 1859 până în zilele noastre - 1999*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Machiavelli, București, 1999, p. 94.

⁴ Guvernul Iuliu Maniu 10 noiembrie 1928 - 6 iunie 1930. *Ibidem*, p. 95.

⁵ Este vorba despre generalul Henry Cihosky, fost ministru de Război între 10 noiembrie 1928 - 5 aprilie 1930.

⁶ *Ibidem*, cc. 438-440.

Emil Samoilă: „Ziaristii: Ionel Țăranu, redactor la ziarele *Dimineața* și *Adevărul*, Constantin Cazana, corespondent al Agenției de Publicitate *Ullstein*, la București, Emanoil Schahman, corespondent al ziarului „Petit Parisien“ din Paris la București, Maxim Mrzlyak, corespondent al Agenției de publicitate „Ullstein“ la Belgrad, și Emil Samoilă, redactor la ziarele *Dimineața* și *Adevărul*, au fost arestați, primul în ziua de 7 mai 1928, al doilea la 6 mai 1928, al treilea, la 9 mai 1928, al patrulea, în dimineața zilei de 10 mai 1928 și ultimul, în ziua de 11 mai 1928, pentru următoarele motive:

Ziaristul Ionel Țăranu, în ziua de 6 mai 1928, a răspândit în Alba Iulia, cu ocazia întrunirii generale a Partidului Național Țărănesc, mai multe afișe cu caracter tendențios, iar în dimineața zilei de 7 mai 1928, orele 3.30, a trimis ziarelor *Dimineața* și *Adevărul*, o telegramă cu caracter alarmant.

Constantin Cazana, în ziua de 6 mai 1928, a încercat să comunice, prin telefon, Agenției *Ullstein*, la Belgrad, cât și prin Cernăuți, informații tendențioase asupra întrunirii generale a Partidului Național Țărănist, din ziua de 6 mai 1928, de la Alba Iulia.

Emanoil Schahman a trimis un articol tendențios ziarului *Petit Parisien* din Paris, referitor tot la aceeași întrunire a Partidului Național Țărănist.

Maxim Mrzlyak a comunicat telefonic de la Alba Iulia la București, vești cu caracter alarmant și tendențios ziaristului Constantin Cazana, vești relative la aceeași întrunire a Partidului Național Țărănist și pe care Constantin Cazana urma să le trimită Agenției de publicitate *Ullstein*, la Belgrad.

Emil Samoilă a comunicat prin telefon, la Iași, în ziua de 6 mai 1928, domnului Ghiulea, prim redactor al ziarului *Opinia*, știri alarmante relative la întrunirea generală a Partidului Național Țărănist de la Alba Iulia, iar în ziua de 7 mai 1928 a mai comunicat ziarului *Patria* din Cluj informații exagerate la măsurile de ordine luate în București.

Acțiunea publică a fost deschisă contra primilor doi, în ziua de 8 mai 1928, pentru al treilea în ziua de 9 mai 1928, iar pentru ultimii doi, la 11 mai 1928, sub calificarea de „infracțiune la legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștii publice“, prevăzute și penalizate de art. 11 și 17 din această lege.

Instrucțiunea a început pentru toți, odată cu deschiderea acțiunii publice.

Ziaristul Emanoil Schahman a fost pus în libertate imediat după luarea primului interogatoriu, în ziua de 11 mai 1928, iar ceilalți patru la data de 28 mai 1928, în urma aprobării dată de acest Comandant.

La 19 mai 1928, dosarul ziaristului Ionel Țăranu a fost înaintat Înaltei Curți de Casație și Justiție, pentru soluționarea recursului, ce numitul ziarist făcuse în ziua de 12 mai 1928, contra mandatului de arestare.

La 28 iulie 1928, Înalta Curte de Casație și Justiție înapoiază dosarul, cu recursul respins, Consiliului de Război al acestui Comandament.

Instrucția s-a continuat la toate cinci dosarele, până la 20 decembrie 1928 și pentru că numiții ziaristi erau în stare de libertate, iar în acel timp Consiliul de Război având 3000 dosare de soluționat, dintre care 300 privitoare pe infractori civili, și restul militari, în care intrau foarte mulți ofițeri activi, reangajați, ca și dosare cu arestări la cercetări preliminare și instrucție, și întrucât dosarele acestor cinci ziaristi nu mai comportau o urgentă soluționare, față de celelalte ale inculpaților sub stare de arest, instrucția a continuat la Cabinetul respectiv, făcându-li-se 15 chemări, după care, adunându-se materialul complet, s-a încheiat ordonanțele definitive, pentru primii doi la 22 ianuarie 1929, pentru următorii doi la 23 ianuarie 1929, iar pentru ultimul la 25 ianuarie 1929.

Cu rechizitoriile Primului Comisar Regal, aceste cinci dosare s-au înaintat Comandamentului între 22 ianuarie 1929 și 26 ianuarie 1929, scoțându-se de sub urmărire cu toții, între 22 ianuarie 1929 și 4 februarie 1929⁷.

Probatoriul

La acest raport, comandantul Corpului II Armată atașa datele privitoare la cursul dosarelor ziaristilor Ionel Țăranu, Cazana Constantin, Schahman Emanoil, Maxim Mrzlyak și Samoilă Emil, contrasemnate de prim comisarul regal al Parchetului General:

1. *Ziaristul Ionel Țăranu*, redactor la ziarele *Dimineața* și *Adevărul*, a fost arestat în ziua de 7 mai 1928, ora 16.00, sub învinuirea că, în ziua de 6 mai 1928, cu ocazia întrunirii generale a Partidului Național Țărănist din Alba Iulia, a răspândit în acel oraș mai multe afișe cu caracter tendențios, iar în dimineața zilei de 7 mai 1928, orele 3.30, a trimis ziarelor *Dimineața* și *Adevărul* următoarea telegramă:

⁷ *Ibidem*, f. 37-38.

„Ziarul Dimineața, București. Ora 3.30 noaptea circulația tuturor trenurilor prin Teiuș reluată astăzi“. „Țăranii pornit spre București tren special - stop - Eu sosesc aproximativ 3 după prânz acceleratul No. 6 - (ss) Țăranu“.

Acțiunea publică a fost deschisă în ziua de 8 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4800, sub calificarea de „Infrațiune la Legea pentru reprimarea unor noi infrațiuni contra liniștii publice“, prev. și penat. de art. 11 și 17 din aceeași lege.

În ziua de 9 mai 1928 i s-a luat primul interogatoriu, cu care ocazie s-a emis contra sa și mandatul de depunere.

Instrucția fiind în continuare, în ziua de 11 mai 1928 i s-a emis mandatul de arestare nr. 58271, aprobat de domnul General Comandant al Corpului II Armată, cu Ordinul nr. 4989 din 11.05.1928.

În ziua de 19 mai 1928, dosarul a fost înaintat Înaltei Curți de Casație pentru soluționarea recursului făcut în ziua de 12 mai 1928, contra mandatului de arestare.

La 11 mai 1928 ziaristul Ionel Țăranu a fost interogată din nou.

La 12 mai 1928 a fost audiat martorul Vasile Ionescu Vion, ziarist.

La 16 și 19 mai 1928 i s-a mai luat câte un supliment de interogatoriu ziaristului Ionel Țăranu.

La data de 28 mai 1928, ziaristul Ionel Țăranu a fost pus în libertate, conform aprobării Comandantului Corpului II Armată, pusă în rezoluție pe referatul acestui Consiliu, cu nr. 17236 din 28 mai 1928.

La 28 iulie 1928, Înalta Curte de Casație înapoiază dosarul ziaristului Ionel Țăranu, respingându-i recursul pe motivele:

1 - Conform art. 75 și 141 C.J.M., se atacă cu recurs la Casație numai Deciziile Consiliilor de Război și Consiliului de Revizie și numai pentru incompetență.

2 - Ca o consecință a celor arătate la punctul 1, urmează într-o interpretare logică, că o asemenea cale de atac aleasă de ziaristul Ionel Țăranu este exclusă în contra actelor de instrucțiune și, în speță, contra măsurii de arestare.

3 - Că, conform art. 77 și urm. și art. 99 C.J.M., instrucția nu este supusă reformării decât tot prin organul superior care le-a provocat și că în materie de Justiție Militară, Generalul Comandant al Corpului II Armată fiind instanța superioară care ordonă urmărirea și arestarea, tot el are căderea să revoce asemenea măsuri și, ca atare, recursul este inadmisibil.

Dosarul a fost pus pe rol, chemându-se pentru ziua de 29 octombrie 1928 ziaristul Ionel Țăranu și martorii: Streitmann H., redactor al ziarelor *Dimineața* și *Adevărul*, Rudolf Strohmeier, Rudolf Ionaș și Driva Constantin, de fel din Alba Iulia, care prezentându-se, la diferite date, au fost audiați în legătură cu chestiunea privitoare pe ziaristul Ionel Țăranu.

La 22 ianuarie 1929, instrucția fiind terminată, s-a încheiat de Cabinetul respectiv ordonanța definitivă, cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

În aceeași zi s-a făcut rechizitoriul de St. Comisar Regal, cu aceleași concluzii, după care dosarul înaintându-se Comandamentului Corpului II Armată, cu nr. 2006 din 22 ianuarie 1929, domnul General Comandant al Corpului II Armată, prin ordonanța nr. 534 din 25 ianuarie 1929, a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului Ionel Țăranu.

Ziaristul *Cazana Constantin*, corespondent al Agenției de publicitate *Ullstein* la București, a fost arestat în ziua de 6 mai 1928, orele 20.00, fiind învinuit că în ziua de 6 mai 1928, cu ocazia întrunirii generale a Partidului Național Țărănesc de la Alba Iulia, a încercat să dea prin telefon Agenției *Ullstein*, la Belgrad, informații tendențioase, cât și prin Cernăuți.

Acțiunea publică a fost deschisă în ziua de 8 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4799 din 08 mai 1928, sub calificarea de „infrațiune la Legea pentru reprimarea unor noi infrațiuni contra liniștii publice“, prev. și penat. de art. 11 și 17 din aceeași lege.

Odată cu deschiderea acțiunii publice, ziaristul *Cazana Constantin* a fost pus în libertate provizorie, în urma aprobării domnului General Comandant al Corpului II Armată, pusă pe referatul acestui Consiliu din acea zi, cu nr. 14.326.

La data de 9 mai 1928, orele 15.00, a fost rearestat, când i s-a luat primul interogatoriu și i s-a emis contra sa mandat de depunere.

Prin ordonanța de zi din 9 mai 1928, s-a cerut Siguranței Generale relații asupra ziaristului *Cazana Constantin*, și s-a chemat cu termen de urgență ziaristul *Eliass Weinstein*, directorul ziarului *Czernovitzer Morgenblatt* din Cernăuți.

La 12 mai 1928, instrucția fiind în continuare, s-a emis mandatul de arestare nr. 58.763, aprobat de domnul General Comandant al Corpului II Armată cu nr. 5029 din 12 mai 1928 și s-a luat

un al doilea interogatoriu.

Tot în această zi au fost chemați cu termen de urgență martorii: Dimitrie Marinescu, director general al P.T.T.; Lucia Bușilă, surveantă - Serviciul P.T.T.; inginer Costacea Octav, din Serviciul P.T.T.; redactorul Streiman H. de la ziarul *Adevărul și Dimineața* și s-a cerut Ministerului de Externe - Biroul Presei - a se trimite la Consiliu, Cabinetului de Instrucție respectiv, toate ziarul străine apărute de la data de 06 mai 1928 până la 12 mai 1928.

La data de 14 mai 1928 a fost audiat martorul Eliass Veinstein.

La 15 mai 1928, au fost interogați informatorii: Dimitrie Marinescu, Lucia Bușilă și inginer Costacea, care au dat relații asupra convorbirilor telefonice din zilele de 6 și 7 mai 1928, care s-au făcut cu Belgradul și Cernăuții.

La 16 și 19 mai 1928, s-a mai luat câte un supliment de interogatoriu ziaristului Cazana Constantin.

La 28 mai 1928, ziaristul Constantin Cazana a fost pus în libertate, conform aprobării Comandantului Corpului II Armată, pusă în rezoluție pe referatul acestui Consiliu cu nr. 17236 din 28 mai 1928.

La data de 17 august 1928, prin ordonanța de zi a Cabinetului de Instrucție, s-a chemat pentru ziua de 25 octombrie 1928, martorul Marinescu Dumitru. Până la această dată, s-a așteptat relațiile cerute în legătură cu dosarul ziaristului Samoilă Emil, corespondent al ziarului „Dimineața” și „Adevărul”, implicit și el, în această chestiune.

La 22 ianuarie 1929, instrucția fiind terminată, s-a încheiat la Cabinetul respectiv ordonanța definitivă, cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

În aceeași zi, s-a făcut rechizitoriul scris de St. Comisar Regal, cu aceleași concluzii, după care dosarul înaintându-se Comandantului Corpului II Armată, cu nr. 2005 din 22 ianuarie 1929, domnul General Comandant al Corpului II Armată, prin ordonanța nr. 535 din 25 ianuarie 1929, a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului Cazana Constantin.

Schahman Emanoil, ziarist corespondent al ziarului *Petit Parisien* din Paris la București, a fost arestat în ziua de 9 mai 1928, orele 14.00, sub învinuirea că a trimis un articol tendențios ziarului *Petit Parisien* din Paris, referitor la întrunirea generală a Partidului Național Țărănesc de la Alba Iulia.

Acțiunea publică a fost deschisă în ziua de 9 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4812, sub calificarea de „infrafracțiune la Legea pentru reprimarea unor noi infrafracțiuni contra liniștii publice, prev. și penat. de art. 11 și 17 din aceeași lege.

La 11 mai 1928, i s-a luat primul interogatoriu, cu care ocazie a fost pus în libertate provizorie, în urma ordinului domnului General Comandant al Corpului II Armată, pus în rezoluție pe referatul acestui Consiliu nr. 14.917 din 11 mai 1928.

La data de 23 ianuarie 1929, s-a încheiat ordonanța definitivă cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

Până la această dată, s-au așteptat relații în legătură cu dosarul ziaristului Samoilă Emil, implicat și el în această chestiune.

La 25 ianuarie 1929, s-a făcut rechizitoriul scris de St. Comisar Regal, cu aceleași concluzii, după care dosarul a fost înaintat Comandantului Corpului II Armată, cu raportul nr. 2372 din 25 ianuarie 1929; Domnul General Comandant al Corpului II Armată, prin ordonanța nr. 566 din 26 ianuarie 1929, a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului Schahman Emanoil.

Ziaristul *Maxim Mrzlyak*, corespondent al Agenției de publicitate *Ullstein*, la Belgrad, a fost arestat în ziua de 10 mai 1928, orele 9.00, fiind învinuit că a comunicat telefonic, de la Alba Iulia la București, ziaristului Cazana Constantin, informații tendențioase referitoare la întrunirea generală a Partidului Național Țărănesc, ținută în ziua de 6 mai 1928, la Alba Iulia, pentru ca ziaristul Cazana Constantin, la rândul său, să le comunice la Belgrad, Agenției de publicitate *Ullstein*.

Acțiunea publică a fost deschisă în ziua de 11 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4813, sub calificarea de „infrafracțiune la Legea pentru reprimarea unor noi infrafracțiuni contra liniștii publice”, prev. și penat. de art. 11 și 17 din aceeași lege.

La 11 mai 1928, încercându-se a i se lua primul interogatoriu, s-a constatat prin proces verbal că numitul ziarist nu știe a vorbi românește.

Prin ordonanța de zi din acea zi a Cabinetului, s-a dispus intervenirea la Marele Stat Major, pentru a se trimite în ziua de 12 mai 1928, orele 9.30, un interpret de limba iugoslavă, pentru a se putea face instrucția.

Prin aceeași ordonanță de zi, s-a emis și mandat de depunere contra ziaristului Maxim Mrzlyak.

În ziua de 12 mai 1928, prezentându-se interpretul de limba iugoslavă, ziaristul Maxim Mrzlyak a fost interogat.

Prin ordonanța de zi din 14 mai 1928, s-au cerut relații la Siguranța Generală, în legătură cu activitatea numitului ziarist; s-a cerut Ministerului de Externe - Biroul Presei - toate ziarele străine, de la 6 mai 1928 până la 14 mai 1928; s-a chemat cu termen de urgență martorul Streitmann H. și i s-a emis mandat de arestare cu nr. 58.803, aprobat de domnul General Comandant al Corpului II Armată, cu ordinul nr. 5056 din 14 mai 1928.

La 16 și 19 mai 1928, i s-a mai luat câte un supliment de interogatoriu ziaristului Maxim Mrzlyak.

La 28 mai 1928, ziaristul Maxim Mrzlyak a fost pus în libertate, conform aprobării Comandantului Corpului II Armată, pusă în rezoluție pe referatul acestui Consiliu cu nr. 17.236 din 28 mai 1928.

Prin ordonanța de zi din 17 august 1928, s-a chemat pentru data de 29 octombrie 1928 martorul Streitmann H., redactor la ziarele *Dimineața* și *Adevărul*.

Instrucția fiind terminată, la 23 ianuarie 1929 s-a încheiat de Cabinetul respectiv ordonanța definitivă cu concluzii de scoatere de sub urmărire.

La 25 ianuarie 1929, s-a făcut rechizitoriul scris de St. Comisar Regal, cu aceleași concluzii, după care dosarul înaintându-se Comandantului Corpului II Armată, cu raportul nr. 2373 din 25 ianuarie 1929, prin ordonanța nr. 699 din 29 ianuarie 1929, domnul General Comandant al Corpului II Armată a aprobat scoaterea de sub urmărire a ziaristului iugoslav Maxim Mrzlyak.

Ziaristul Samoilă Emil, redactor la ziarele *Dimineața* și *Adevărul*⁸, a fost arestat în dimineața zilei de 11 mai 1928, orele 10.00, fiind învinuit că, în ziua de 6 mai 1928, a comunicat prin telefon la Iași, domnului Ghiulea, prim redactor al ziarului *Opinia*, știri alarmante și tendențioase relative la întrunirea generală a Partidului Național Țărănist de la Alba Iulia, din acea zi, informații ce au fost publicate în ediția specială a ziarului *Opinia* în seara zilei de 6 mai 1928, precum și pentru că a comunicat telefonic, în ziua de 7 mai 1928, ziarului *Patria* din Cluj, informații exagerate relative la măsurile de ordine luate în București.

Acțiunea publică a fost deschisă în ziua de 11 mai 1928, prin ordinul de urmărire nr. 4814, sub calificarea de „infrațiuone la Legea pentru reprimarea unor noi infrațiuoni contra liniștii publice“, prev. și penat. de art. 11 și 17 din aceeași lege.

La 11 mai 1928, i s-a luat primul interogatoriu, cu care ocazie s-a emis contra sa mandat de depunere.

Prin ordonanța de zi din 14 mai 1928, s-au cerut relații Siguranței Generale asupra activității lui, în legătură cu Congresul Partidului Național Țărănesc; s-a chemat cu termen de urgență martorul Streitmann H. și s-a lansat mandatul de arestare nr. 58.804, aprobat de Domnul General Comandant al Corpului II Armată, în aceeași zi.

La 15 mai 1928, s-au chemat cu termen de urgență martorii: sergent de oraș Gheorghe Paraschiv, seria 1904; Ecaterina Suzama, funcționară la Oficiul Telegrafic București-Grivița și Teodor Nicolae din Ploiești.

La 16 mai 1928, ziaristul Samoilă Emil a fost din nou interogat.

La 22 mai 1929, au fost interogați martorii Paraschiv Gheorghe, Ecaterina Suzana și Streitmann H.

La 17 august 1928, prin ordonanța de zi, au fost chemați cu termen pentru 25 octombrie 1928, martorii Constantin R. Ghiulea, L. Paul, ambii din Iași și Teodor Nedelcu, maior invalid, din Ploiești.

La 25 octombrie 1928, a fost audiat informatorul Constantin R. Ghiulea.

La 30 noiembrie 1928, au fost chemați pentru ziua de 20 decembrie 1928 martorii L. Paul din Iași și Teodor Nedelcu din Ploiești.

La 20 decembrie 1928, au fost audiați martorii Teodor Nicolae și Leibovici Paul.

Instrucția fiind terminată, la 25 ianuarie 1929 s-a încheiat ordonanța definitivă, care împreună cu rechizitoriul scris al St. Comisar Regal, a fost înaintată Comandantului Corpului II Armată, pentru a dispune asupra cazului, în conformitate cu art. 102 din C.J.M.

În ziua de 4 februarie 1929, prin darea ordonanței de neurmărire de către Comandantul Corpului II Armată, ziaristul Emil Samoilă a fost scos de sub urmărire⁹.

⁸ Emil Samoilă a condus și Agenția internațională de presă și publicitate „Serviciul Gazetelor“.

⁹ *Ibidem*, f. 39-43.

**THE INTERWARS ROMANIAN PRESS AND THE
STATE OF SIEGE. CASE ALBA IULIA**

Abstract

On 6 May 1928 in Alba Iulia and later in Iasi, Fagaras, Craiova, Chernivtsi, Ploiesti and Galati, there were protests against the government Vintila I. C. Bratianu (November 24, 1927 - November 9, 1928), which culminated in the establishment of a state of siege. Objective coverage of events in the independent press has been violently repressed by arresting journalists Mrzliach Maximilian Constantin boilers, Emanoil Scachman, Emil Samoila and Ionel Taranu, condemned by the Council of War and imprisoned at Jilava. As a journalist in the morning and in truth, deputy Ion Taranu unmasked in the House these flagrant violations of freedom of expression, obtaining finally, according to documents kept in the Military Archives, de-tracking and release any machinations of journalists reluctant National Liberal Party.

Key words: interwards Romanian press, the independent press, press freedom, National Liberal Party, censor

„REVISTA GRĂNICERILOR“ ȘI „GRĂNICERUL“*
PUBLICAȚII DESPRE ROLUL ȘI MENIREA OSTAȘILOR
DE LA FRONTIERĂ (1920-1982)

Mihaela PRALEA

Conferind teritoriului PATRIEI configurație, granița are dimensiune istorică întemeindu-se pe trecut, manifestându-se în prezent și proiectându-se asupra viitorului unei națiuni.

GRĂNICERII „oștenii de margine“ „fie că s-au numit potecași“ sau „cordonași“, „martalogi“, „plăieși“, „străjeri“ sau „dorobanți de frontieră“ de-a lungul multimilenarei noastre istorii au fost cei dintâi care au dat piept cu dușmanul, biruința pe câmpul de luptă depinzând nu o dată de vigilența, curajul, îndrăzneala și abilitatea lor. Trupe de „elită“ au fost și sunt de veghe zi și noapte cu arma în mână la posturile datoriei. Legătura între bornele de hotar și străjuitorii lor se întemeiază nu pe simple relații de serviciu ci pe sacrificiu și eroism.

„Batalioanele de Grăniceri“, care făceau parte din organica diviziilor teritoriale prezente la Războiul de Independență din anii 1877-1878 în apărarea liniei Dunării, apoi în crâncenele bătălii de la Grivița, Plevna, Rahova, Vidin și Smârdan; Regimentul 1 Grăniceri partea activă - este implicat, în timpul Războaielor Balcanice, în asigurarea siguranței și ordinii în spatele dispozitivului operativ din sudul Dobrogei printr-un comportament „civilizat și demn“. După ce au sângerat cumplit pe câmpurile de bătaie ale Războiului Întregirii (în special în Bătălia de la Oituz), ei, grănicerii, au fost chemați să așeze pietrele de hotar în locurile convenite de drept și să aducă la marginile ROMÂNIEI MARI legile statului român. Demers dificil, plătit cu prețul a nenumărate vieți omenești, în contextul apariției și extinderii molimei bolșevice, peste rânile încă deschise ale războiului aflat la final, dar pe care străjuitorii hotarelor românești l-au dus la îndeplinire. Acest pericol, lichidat în perioada anilor 1918-1920, avea să rămână constant pentru deceniile următoare, copleșind în cele din urmă în anii 1940 și 1944, capacitatea de rezistență a românilor și amenințând apoi, pentru o perioadă de aproape o jumătate de secol, înseși ființa și sufletul acestui popor. Și în aceste momente „cheie ostași cu epoletă de culoarea smaraldului“ au participat la acțiuni mai numeroase și mai complexe ca ale oricărei arme din compunerea armatei de atunci deoarece confruntarea cu inamicul începe cu mult înainte - în perioada premergătoare războiului - după începerea acțiunilor execută paza zonei sau a frontierei în condiții speciale aplicând prevederile dreptului internațional și ale dreptului intern, privitoare la starea de război; la terminarea războiului pentru grăniceri starea de pace se instalează târziu și este relativă. Cu toate acestea ei au continuat activitatea neobosit pentru ca „ROMÂNIA să rămână ROMÂNIA începând cu granițele ei!“

Stabilirea conținutului misiunii de acoperire pe care trupele de grăniceri urmau să o îndeplinească în cazul unei agresiuni armate, din exterior, modalitățile de perfecționare a pazei frontierei, menirea ostașilor de la frontieră în timp de pace și război, au fost preocupări care au stat în centrul atenției CORPULUI GRĂNICERILOR și s-a materializat prin elaborarea unor studii, lucrări și manuale de specialitate dar și prin apariția unor publicații grănicerești.

Astfel în anul 1920 a văzut lumina tiparului „Revista Grănicerilor“ publicație care apărea lunar la București editată de Corpul Grănicerilor. Adresându-se cu prioritate soldaților și gradaților revista populariza faptele mai de seamă din pichete, în principal acțiunile de reținere a infractorilor și contrabandiștilor, îndeosebi cele din care puteau fi desprinse învățăminte utile pentru comportarea grănicerilor în paza frontierei. Un spațiu larg era consacrat însă și literaturii patriotice, figurilor de eroi din primul război mondial, versurilor din clasicii români și ale unor militari, ordine de zi, sfaturi medicale, legi și instrucțiuni militare, cronici, recenzii etc.

În anul 1922 revista și-a sistat apariția dar din anul 1932 a reapărut sub titlul „Grănicerul“. Aceasta era tot o publicație lunară editată inițial de Brigada IV Grăniceri, apoi de Comandamentul Corpului Grănicerilor și în ultimii ani ai existenței de Comandamentul Trupelor de Grăniceri. Tematica acesteia era prezentată prin articole scurte, accesibile tuturor cititorilor în care se difuzau și comentau regulile ce priveau regimul de frontieră, din istoricul grănicerilor, al poporului și al armatei române; amintiri și evocări din Primul Război Mondial, probleme gospodărești pentru pichete, versuri patriotice, cunoașterea geografiei și economiei țării, sfaturi medicale, informații cu caracter politic general din țară și străinătate, precum și probleme generale politico-militare sau de educație patriotică. Având în vedere faptul că se adresa și cadrelor militare s-a mai subintitulat Publicație lunară pentru

Educația Ofițerilor, Subofițerilor și Ostașilor Grăniceri.

Introducerea în armată a „Aparatului E.C.P.“ (Aparatul pentru educație, cultură și propagandă) în anul 1945 a făcut ca Revista „Grănicerul“ să aibă un conținut de idei cu totul nou, corespunzător schimbărilor revoluționare din țară. Prin paginile ei se răspândeau în rândurile militarilor cuvântul mobilizator al Partidului Comunist Român. Acestei publicații i s-au adăugat apoi alte gazete grănicerești. Prima a fost „Frontiera“ care a apărut ca „foaie militară de informare și educație a Regimentului 1 Grăniceri“ în perioada octombrie 1945 - martie 1946. Într-un articol din gazetă (numărul din 30 noiembrie 1945) se arăta: „Vrem o armată a poporului - gata să se jertfească contra dușmanului din afară ce ar încerca să încalce independența patriei sau acelora ce înlăuntrul țării ar căuta să năruie libertatea poporului“.

Cu începere de la 23 octombrie 1945 a apărut în 2000 de exemplare primul număr al gazetei ostășești „Cuvântul Grănicerilor“ - organ săptămânal al trupelor de grăniceri. În editorialul consacrat apariției (nr. 1 din 23 octombrie 1945) se sublinia: „acest ziar al grănicerilor a fost creat pentru a educa pe ostași și ofițeri în spiritul noii democrații și pentru a forma ofițeri și ostași conștienți, luminați, politicoși, buni patrioți, disciplinați și bine pregătiți militarmente, grăniceri conștienți de datoria ce o are de păzitori ai României democratice“. Pe parcursul anilor de apariție publicația s-a subintitulat „Ziar al Trupelor de Grăniceri“ apoi „Ziar Săptămânal al Trupelor de Grăniceri“ și începând din luna septembrie 1948 „Gazetă de Educație Ostășească“. Inițial se adresa întregului personal din subordinea Comandamentului Trupelor de Grăniceri și apoi numai soldaților și gradaților precum și unui cerc restrâns de subofițeri și ofițeri.

Din ianuarie 1953 - problematica gazetei a fost preluată de publicația „De Strajă Patriei“ editată de ministerul securității Statului iar între anii 1956-1960 de gazeta „În Slujba Patriei“ publicație săptămânală care a tratat și problematica grănicerilor.

În luna aprilie 1960 revine - după o perioadă destul de mare de absență revista „Grănicerul“ care va apărea până-n anul 1982. Așa cum se preciza în primul număr s-a subintitulat „organ al Comandamentului Trupelor de grăniceri“. Tot în acest număr se publica un material orientativ sub semnătura adjunctului ministrului Forțelor Armate și șef al Direcției Superioare Politice a Armatei în care erau schițate rolul și sarcinile sale. Prin tematica abordată se adresa soldaților, gradaților precum și unui cerc restrâns de subofițeri grăniceri.

Pentru a confirma cele prezentate mai sus am selectat câteva din articolele (inclusiv copertele??) publicației „Grănicerilor“ nr. 9 din septembrie 1944.

THE MAGAZINE GRĂNICERUL AND GRĂNICERUL PUBLICATIONS ABOUT THE ROLE AND THE VOCATION OF THE FRONTIER MEN-AT-ARMS (1920-1982)

In the present article, the woman writer perform the evolution of the two publications „Revista Grănicerilor“ and „Grănicerul“ in the period 1920-1982, newsletters about the role and the vocation from the frontier men-at-arms.

CONCEPȚIA CONSILIULUI SUPERIOR AL APĂRĂRII ȚĂRII PRIVIND DEZVOLTAREA DRUMURILOR ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Dr. Luminița GIURGIU¹

Dezvoltarea drumurilor ca parte a dezvoltării unei rețele, alături de căile ferate și de cele navigabile, care să permită dezvoltarea operațiilor militare a intrat pentru prima dată în atenția Consiliului Superior al Apărării Țării² în ședința din 22 februarie 1932³, care s-a desfășurat la Palatul Regal, sub președinția Regelui Carol al II-lea.

Generalul Constantin Ștefănescu-Amza - ministrul Apărării Naționale a solicitat acordul pentru construirea șoselelor din Basarabia „acestea prezentând interese deopotrivă de importante atât strategice, cât și economice”⁴.

Victor Vâlcovici - ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor a informat auditoriul că există un program al construcției de drumuri făcut în comun cu Marele Stat Major. Pentru realizarea lui era necesar să fie alocat „pentru acest an un fond de circa 100 milioane lei, cu care se pot realiza 200 km șosele în condiții mulțumitoare”. Cu o finanțare corespunzătoare se puteau construi 300 km „în acest fel vom realiza în 5 ani circa 1.800 km șosele în Basarabia”⁵. Ședința s-a încheiat fără a se lua o decizie⁶.

Pe 13 decembrie, subiectul a fost reluat într-o nouă ședință a Consiliului Superior al Apărării Țării desfășurată la Palatul Regal.

Dându-i-se cuvântul, generalul Constantin Lăzărescu - șeful Marelui Stat Major a subliniat necesitatea începerii construcției, în anul 1933, a circa 900 km de drumuri în Basarabia, cu un cost estimat de 952 milioane lei. De o altă opinie a fost ministrul de Finanțe Virgil Madgearu care a apreciat că acest lucru ar fi fost posibil numai dacă se renunța „deocamdată la construcția altor drumuri”⁷ pentru cele din Basarabia”. Generalul Constantin Lăzărescu a arătat că, pentru drumuri, cheltuielile „se vor suporta din alte fonduri”. Eduard Mirto - ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor a intervenit arătând că departamentul pe care îl conducea putea „garanta construirea chiar și a 3.000 km anual”⁸.

Decizia a aparținut primului-ministru Iuliu Maniu: „ar fi bine să se înceapă construcția drumurilor în Basarabia”⁹, hotărând alocarea, pentru Casa Autonomă a Drumurilor¹⁰, a sumelor necesare pentru lucrărilor prevăzute în urgența I-a a Planului de dezvoltare a rețelei de drumuri¹¹.

În favoarea celor menționate se pot invoca argumentele lui Nicolae Caranfil „... drumurile nu sunt utile numai din punct de vedere economic, ci ele satisfac într-o largă măsură și nevoile apărării naționale. Când opera distructivă a inamicului se îndreaptă către căile de comunicații, instalațiile

¹ Serviciul Istoric al Armatei.

² Înființat la 13 martie 1924.

³ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), Fond Marele Stat Major (în continuare M.St.M.) - Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Țării (în continuare C.S.A.T.), dosar nr. crt. 10/1932, f. 1.

⁴ *Ibidem*, f. 6.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*., dosar nr. crt. 2, f. 7.

⁷ *Ibidem*, dosar nr. crt. 11/1932, f. 6.

⁸ *Ibidem*, f. 7.

⁹ *Ibidem*, f. 11.

¹⁰ Casa Autonomă a Drumurilor nu a corespuns scopului pentru care a fost înființată, deoarece neavând o finanțare corespunzătoare nu a putut realiza construcția de noi drumuri și poduri metalice. Prin Legea din 1932 a fost creată Direcția Generală a Drumurilor, cu 10 inspectorate regionale și cu 71 de servicii județene pentru toate drumurile.

¹¹ Potrivit normelor legale interbelice, drumurile se clasificau în trei categorii „1. Drumurile care străbat țara, legând capitala cu drumurile mari din țările vecine, precum și acele care leagă direct orașele principale ale țării, fie între ele, fie cu posturi importante; toate acestea constituie rețeaua drumurilor naționale a cărei întindere este de circa 14.000 km și care se administrează de Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor prin Direcția Drumurilor. 2. Drumurile care leagă direct capitala unui județ cu capitalele județelor vecine, cu reședințele plășilor sau cu alte centre importante, ca: porturi, stații de cale ferată, etc., toate acestea constituie rețeaua drumurilor județene, a cărei întindere este de circa 31.000 km. 3. Drumurile care se află pe teritoriul unei comune inclusiv străzile, cele care leagă o comună cu comunele vecine, cele care conduc la stații de cale ferată sau la stabilimente balneare sau climatice, precum și drumurile care duc la exploatarea industriale de orice fel, la ogoare, păduri, izlazuri, fântâni publice, etc., și nu fac parte din niciuna din celelalte două categorii, toate acestea alcătuiesc rețeaua drumurilor comunale, a cărei întindere este de circa 63.000 km. Întreaga rețea a drumurilor publice are, deci o lungime de circa 108.000 km”. (Ion Mihalache, *Drumurile în România*, în *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol. IV, f.e., f.a., p. 32).

feroviare atinse nu pot fi reparate decât după o scurgere mai mare de timp, ceea ce paralizează transporturile de trupe și muniții. În schimb, porțiunile de drum distruse pot fi reparate sau ocolite cu ușurință, fără ca transporturile să sufere întârzieri sau opriri prea mari. [...] Pentru ca interesul general să fie cât mai deplin satisfăcut, este necesar ca rețeaua de drumuri existente să fie completată și modernizată, într-o mare măsură¹².

Fondurile invocate de generalul Constantin Lăzărescu proveneau din aplicarea *Legii pentru drumuri* din 22 aprilie 1932¹³. Bugetul Direcției Generale a Drumurilor urma să fie alimentat din taxe pe benzina consumată în țară, pe uleiurile minerale produse, importate sau consumate, pe cauciucuri și bandaje de cauciuc, pe mărfurile transportate pe calea ferată sau pe apă și pentru eliberarea permiselor de circulație a vehiculelor cu tracțiune mecanică rutieră (articolul 18)¹⁴. De asemenea, erau colectate din veniturile provenite din folosirea drumurilor naționale pentru circulația publică cu tracțiune mecanică și a instalațiilor pe platformă sau pe zonele drumurilor naționale, a conductelor subterane sau aeriene, a liniilor de cale ferată, tramvai, a reclamelor, a barăcilor, magaziilor sau a altor construcții, arenzi sau chirii pentru folosința drumurilor naționale, a terenurilor și a altor dependențe închiriate, produsul vânzării fructelor, fânului, a arborilor uscați, a lemnului de foc provenit din tunderea plantațiilor de pe drumurile naționale, produsul vânzării lemnăriei rezultată din podurile vechi de lemn, a materialelor de piatră și fier rezultate din podurile stricate, a mașinilor care nu mai puteau fi utilizate în folosul drumurilor, din vânzarea terenurilor rămase libere în urma rectificării drumurilor naționale, amenzile și despăgubirile prevăzute de această lege și de cea asupra circulației pe drumurile publice, din taxele de folosință a drumurilor publice naționale, județene și comunale provenite de la industriașii și comercianții care își transportă materialele și mărfurile proprii, cu vehicule proprii cu tracțiune mecanică, din contribuția Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor și din subvenții din bugetul statului și din cel al județelor și comunelor pentru lucrări de artă mai importante, pentru amenajări, modernizări și construcții de noi drumuri (articolul 19)¹⁵.

Potrivit articolului 28¹⁶, cheltuielile pentru construcția, modernizarea, întreținerea și administrarea drumurilor județene și comunale se acopereau din veniturile generale ale județelor și comunelor, din folosința drumurilor județene și comunale pentru căraușie publică cu tracțiune mecanică, din taxele de folosință a drumurilor județene și comunale pentru căraușie cu tracțiune animală de materiale și mărfuri făcută de cei care exercită această meserie în mod continuu (chirigi), din chiriile provenite din instalarea pe platforma sau zonele drumurilor județene și comunale a conductelor subterane sau aeriene, a reclamelor, liniilor de cale ferată sau tramvai, a barăcilor, magaziilor sau a altor construcții. Erau exceptate acele întreprinderi care obținuseră scutirea de taxe în baza *Legii pentru încurajarea industriei naționale*. Erau scutiți de taxele adiționale invalizii, orfanii și văduvele de război, studenții și cei care își satisfăceau stagiul militar, locuitorii cei sub 21 de ani și femeile văduve care aveau venituri impozabile sub 3 000 lei (art. 29)¹⁷.

Un aspect al fortificării vestului României îl constituia dezvoltarea rețelei de drumuri. La 15 decembrie 1934, Biroul Drumuri din Secția a 4-a Dotare a Marelui Stat Major întocmea un „Studiu asupra drumurilor de pe frontul de vest”¹⁸.

Plecând de la „Harta comunicațiilor de pe frontul de vest, în care se arată starea de viabilitate” și de la „Tabelul numeric și graficul centralizator, în procente, cu lungimea în kilometri a drumurilor pe categorii și stare de viabilitate și numărul podurilor și starea lor” se concluziona „starea drumurilor de pe frontul de vest este, în ansamblu «mulțumitor»”.

Se propunea îmbunătățirea comunicațiilor existente, în ordinea de urgență stabilită în *Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării țării* din 1934 și construirea drumurilor prevăzute în acest plan, pentru a perfecționa rețeaua comunicațiilor și a crea transversalele necesare între curentele principale de pătrundere: „a) Serviciul Județean de Drumuri din Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor a pus la dispoziția Direcției Generale a Drumurilor suma de 27 909 140 lei pentru îmbunătățirea drumurilor din *Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării țării* 1934, urgențele I și II; în plus a dat dispoziții prefectilor și serviciilor județene de drumuri pentru a se executa lucrări cu prestație în natură; b) Detașamente de lucrători, organizate de Inspectoratul General

¹² Nicolae Caranfil, *Politica transporturilor*, în *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol. IV, f.e., f.a., p. 27.

¹³ A.M.R., Fond microfilme, rola F.II. 1.1756, cd. 85.

¹⁴ *Ibidem*, cd. 85-86.

¹⁵ *Ibidem*, cd. 86-88.

¹⁶ *Ibidem*, cd. 88-89.

¹⁷ *Ibidem*, cd. 90.

¹⁸ *Ibidem*, rola F.II. 1.1339, cd. 525.

al Geniului din prisosul de contingent și încadrate cu pionieri. Inspectoratul General al Geniului poate organiza 7 detașamente¹⁹.

Secretariatul Consiliului Superior al Apărării Țării era informat, în iulie 1935, de Secția a 6-a Transporturi din Marele Stat Major, de măsurile pe care urma să le pună în practică Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor în ceea ce privea rețeaua de drumuri „pentru ca aceasta să corespundă nevoilor apărării țării”. Ele vizau „punerea în bună stare de viabilitate a drumurilor naționale prevăzute în «Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării țării», precum și a lucrărilor de artă aflate pe aceste drumuri; ridicarea sarcinii lor la un minim de 23 tone; deschiderea noilor drumuri prevăzute în acest «plan» și construcția lucrărilor de artă necesare; modernizarea drumurilor prevăzute în «plan»; construirea, amenajarea și menținerea în bună stare de viabilitate a drumurilor naționale care fac legătura cu porturile; procurarea și menținerea în bună stare a mașinilor rutiere, instrumentelor și uneltelor de toate categoriile necesare întreținerii, refacerii, construirii și modernizării drumurilor și podurilor; organizarea lucrului pentru menținerea drumurilor și lucrărilor de artă în bună stare de viabilitate, în timp de război; ținerea evidenței comunicațiilor și întocmirea de statistici care să fie utilizate pentru operațiile militare; asigurarea pazei lucrărilor de artă importante de pe drumurile naționale; înlocuirea personalului minoritar²⁰.

Ministerului Industriei și Comerțului îi reveneau ca sarcini „standardizarea autovehiculelor aparținând statului, comunelor și întreprinderilor particulare și crearea de tipuri auto, în vederea utilizării în cele mai bune condiții, pentru transportul trupelor, răniților și materialelor, la război; crearea de fabrici auto în țară care să satisfacă nevoile statului, particularilor și armatei, în timp de pace și la război; asigurarea producției de combustibil lichid, uleiuri și cărbuni, pentru nevoile armatei, marinei, aviației și industriilor de război și particulare²¹.

Ministerul de Interne trebuia să urmărească „punerea în bună stare de viabilitate a drumurilor județene și comunale prevăzute în «Planul de dezvoltare al drumurilor necesare apărării țării», precum și a lucrărilor de artă aflate pe aceste drumuri și ridicarea sarcinii lor la un minim de 12 tone; deschiderea noilor drumuri prevăzute în acest «Plan» și construcția lucrărilor de artă necesare; construcția, amenajarea și menținerea în bună stare de viabilitate a drumurilor județene și comunale care fac legătura cu porturile; organizarea lucrului pentru menținerea drumurilor și lucrărilor de artă în bună stare de viabilitate în timp de război; asigurarea pazei lucrărilor de artă importante de pe drumurile județene și comunale, în timp de pace și la mobilizare²².

Consiliul Superior al Apărării Țării, în ședința din 9 martie 1936, de la sediul Marelui Stat Major, a făcut un prim bilanț al stadiului executării *Planului de înzestrare al armatei*²³. În timpul dezbaterilor, la întrebarea lui Alexandru Vaida Voievod, fost președinte al Consiliului de Miniștri, primul-ministru Gheorghe Tătărescu a explicat că guvernul a avut în atenție și „chestiunea refacerii șoselelor militare, care însă nu s-a putut executa decât prea puțin în anul trecut, din cauză că a avut precădere înzestrarea armatei²⁴. Soluția propusă era de recuperare în anul următor a întârzierilor, precum și de găsire a noi surse de finanțare, întrucât din suma de 3 miliarde lei planificată fuseseră încasate în anul 1935 numai 2 miliarde lei, iar „la anul viitor contăm pe un venit din încasări de 2 600 milioane²⁵.

Un bilanț realizat de Ion Mihalache²⁶ arăta că pentru „modernizări și definitivări” debutul îl constituia contractul încheiat în anul 1931 pentru modernizarea drumurilor naționale București-Ploiești-Brașov-Sibiu-Alba Iulia-Cluj-Oradea-frontieră; Ploiești-Buzău; București-Giurgiu; București-Oltenița; București-Pitești (36 km); București-Alexandria (22 km); București-Urziceni (3 km), finalizat în anul 1938, cu o valoare de circa 3,3 miliarde lei.

O altă etapă (1936-1937) a vizat modernizarea a circa 210 km, pe direcțiile Turnu Severin-Orșova-Mehadia; Turtucaia-Silistra-Constanța; Constanța-Mangalia-Balcic; Tâncăbești-Periș și porțiuni din drumurile București-Oradea-frontieră; București-Oltenița și Ploiești-Buzău, realizați din Fondul special pentru modernizarea drumurilor naționale, plată eșalonată pe patru ani.

Pentru anii 1937-1938 au fost angajate lucrări pentru 215 km, din creditul de 1 617 milioane

¹⁹ *Ibidem*, cd. 527.

²⁰ *Idem*, Fond M.St.M. - Secretariatul C.S.A.Ț., dosar nr. crt. 5/1935-1936, f. 31-32.

²¹ *Ibidem*, f. 34.

²² *Ibidem*, f. 35.

²³ *Ibidem*, dosar nr. crt. 7/1936, f. 1-2.

²⁴ *Ibidem*, f. 5.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Ion Mihalache, *Drumurile în România*, în *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol. IV, f.e., f.a., p. 32.

lei acordat de Ministerul Finanțelor în anul 1936. Au fost vizate arterele Ploiești-Vălenii de Munte; Buzău-Râmnicu Sărat-Focșani; Bacău-Răcăciuni; Târgul Ocna-Slănic; Piatra Neamț-Bicaz; Cobadin-Guzgun și Cluj-Oradea.

Pentru anul 1938 a fost planificată modernizarea a 1 200 km, pe rutele Focșani-Bacău-Roman-Botoșani-Dorohoi-Cernăuți-frontieră; Șușița-Tecuci-Bârlad-Crasna-Huși-Chișinău; Fundata-Pitești-Râmnicu Vâlcea-Govora; Pitești-Curtea de Argeș; Sebeș-Deva-Arad-Timișoara; Cluj-Dej-Hamleu și Bazargic-Balcic, cu o finanțare de 800 milioane lei.

Direcția Generală a Căilor Ferate Române avea angajate lucrări pentru reabilitarea drumului național București-Alexandria-Turnu Măgurele.

Bilanțul perioadei ne relevă modernizarea a 2.500 km de drumuri naționale.

Factorii politici au planificat construcția de noi artere de circulație în zone deficitare din acest punct de vedere, respectiv în Basarabia, Maramureș și în Munții Apuseni²⁷, precum și a unor poduri peste cele mai importante cursuri de apă și refacerea unor provizorii²⁸. Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu apreciau „... are loc modernizarea, prin asfaltare sau betonare, a unor șosele și, în primul rând, a arterei internaționale Oradea-Cluj-Sibiu-Brașov-București-Giurgiu”²⁹.

În dezvoltarea rețelei de drumuri pentru nevoile apărării naționale au fost reunite eforturile mai multor ministere: Apărării Naționale, de Interne, Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor și al Industriei și Comerțului. În epocă se aprecia că în situația unui conflict pe teritoriul țării trupele proprii s-ar fi putut deplasa cu ușurință, realizării planurilor elaborate de specialiști printr-o finanțare corespunzătoare. Deschiderea de noi drumuri, modernizarea celor existente prin ridicarea tonajului, realizarea unor lucrări de artă, standardizarea autovehiculelor au fost câteva din obiectivele urmărite în perioada analizată.

THE NOTION OF HOMELAND SUPERIOR DEFENSE COUNCIL REGARDING THE ROADS DEVELOPMENT IN INTERWAR PERIOD

Abstract

The Homeland Superior Defense Council, created in 1924, had in attention, also, the improvement of the national territory for defense. One of its action directions was to build a road net on the Great Romania territory with the purpose to satisfy the military needs. At this demarche worked the National Defense Ministry, Interior Ministry, Public Works and Communications Ministry, and also the Industry and Trade Ministry, which had the goal to open new roads, to modernize the ones which existed and to build works of art.

Keywords: roads net, finance, national defense, Homeland Superior Defense Council, interwar period

²⁷ Se vizau construirea a 220 km.

²⁸ Pe rețeaua de 109.000 km de drumuri publice existau 384.318 ml de poduri: poduri de lemn - 215.240 m; poduri mixte - 44.263 m; poduri de zidărie - 101.356 m și poduri metalice - 23.459 m.

²⁹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, f. 1., f. a., p. 617.

CU 74 DE ANI ÎN URMĂ, ARMATA ÎȘI CONDUCEA REGINA PE ULTIMUL DRUM...

Cornelia GHINEA*

Regina Maria¹ s-a născut în Marea Britanie la 29 octombrie 1875 în Castelul Eastwel Park, fiind primul copil al Ducelui Alfred de Edinburgh și al Ducesei Maria Alexandrovna, fiica țarului Alexandru al II-lea.

La vârsta de 17 ani, în anul 1892 s-a căsătorit cu prințul Ferdinand de Hohenzollern, urmașul desemnat de unchiul său Carol I la tronul României.

Cu începere din anul 1914, data la care soțul i-a succedat gloriosului fondator al dinastiei de Hohenzollern, Maria a trecut de la statutul de prințesă moștenitoare la cel de Regină a României.

Această femeie fermecătoare cu personalitate puternică a jucat un rol deosebit de important în istoria României, pe care a îndrăgit-o și a susținut-o în toate împrejurările.

Cu spiritul său inteligent, intuitiv a reușit să-l convingă pe regele Ferdinand în luarea deciziei de intrare în Război a României, în anul 1916 alături de Antantă.

În timpul primului război mondial s-a întrecut pe sine mergând pe front, îmbărbătând și ajutând soldații români. A fost în tranșee printre combatanți, în spitale și în posturile sanitare printre răniți și bolnavi. N-a cunoscut frica de gloanțe sau bombe, nici teama de molimă.

În calitate sa de Înaltă Patroană a Crucii Roșii, Regina Maria a instituit Ordinul „Crucea Regina Maria“ și totodată a deschis o Școală specială de infirmiere de Crucea Roșie.

În cursurile de vară de la Vălenii de Munte organizate de istoricul Nicolae Iorga, Regina Maria afirma „Am venit în țară foarte tânără și am devenit una cu voi“.

Fermitatea, siguranța de sine și seriozitatea dovedită în acțiunile pe care le iniția l-au determinat pe Carol în toamna anului 1897 să o numească comandant de onoare al unui regiment de cavalerie, Regimentul 4 Roșiori.

În anul 1930, această unitate militară, în urma deciziei lui Carol al doilea de înființare a regimentelor de gardă, și-a schimbat denumirea în Regimentul 4 de Gardă „Regina Maria“. Un rol deosebit de semnificativ și de importanță covârșitoare l-a avut Regina Maria în actul de înfăptuire a României Mari de la 1 Decembrie 1918.

Academicianul Dan Berindei cu probitatea sa profesională îi subliniază meritele. În procesul de convingere a celor patru mari puteri: Franța, Anglia, Statele Unite ale Americii și Italia, Regina Maria a avut un rol important, benefic, România fiind astfel acceptată cu noile ei hotare de către învingători.

La 15 octombrie 1922 în Catedrala ortodoxă de la Alba-Iulia a avut loc încoronarea Regelui și Reginei, act ce trebuia să simbolizeze unirea tuturor românilor sub sceptrul aceluiași monarh de la Nistru la Tisa.

Această încoronare așa după cum spunea Constantin Argetoianu a constituit punctul culminant al vieții Reginei Maria a României în dorința de a deveni credibil atașamentul său față de poporul român, Maria și-a părăsit religia în anul 1926 și s-a convertit la ortodoxie.

Moartea regelui Ferdinand în anul 1927, a fost un moment deosebit de greu al vieții sale.

Zilele cernite ce le-a trăit în anii ce au urmat s-au datorat în cea mai mare parte primului său fiu ajuns rege, Carol al II-lea.

La 18 iulie 1938 inima Reginei Maria a încetat să mai bată. Conform dorințelor sale, inima i-a fost scoasă din trup și depusă la Capela Stella Maria de la Balcic, unde Regina avea un palat pe malul mării. În toamna anului 1940, când Cadrilaterul a fost cedat Bulgariei, caseta cu inima Reginei Maria a fost strămutată la Bran într-o criptă special amenajată în muntele Vămii Medievale, Muntele Turcu, până în 1968. De aducerea inimii reginei la Bran s-a ocupat prințesa Ileana, moștenitoarea castelului Bran. Astăzi, într-o formă micșorată datorită timpului și deschiderii casetei se păstrează la Muzeul Național de Istorie a României.

Trupul ei a fost înmormântat în incinta Mănăstirii Curtea de Argeș.

Vestea morții ei a cutremurat întreaga țară, dar cea care s-a implicat în organizarea funeraliilor

* Pitești.

¹ Pentru realizarea articolului autoarea a studiat fondurile: Corpul 1 Armată, dosar nr. 2508 și Divizia 3 Infanterie, dosar nr. 1191, depozitate la Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

și onorurilor a fost armata care s-a simțit prețuită de Regina Maria și la rândul ei a prețuit-o.

Prin nota telefonică nr. 6545 din 19 iulie 1938 șeful de stat major al Corpului 1 de Armată, aducea la cunoștința unităților din subordine încetarea din viață a Măriei Sale Regina Maria și se ordona tuturor cadrelor militare și trupei să poarte doliu la brațul stâng până la noi ordine și să arboreze drapelele îndoliate la regimente.

Comandantul Corpului 1 Armată, generalul Dumitru Popescu imediat a transmis la Sinaia, Majestății Sale Regelui Carol al II-lea o telegramă de condoleanțe: „Personal și în numele ostașilor Corpului 1 Armată încredințăm pe Majestatea Voastră de nemărginita noastră durere pentru pierderea ireparabilă a Aceleia ce a fost Marea și Buna Noastră Regină Maria, asigurându-vă de cel mai profund devotament.

La 22 iulie 1938, regele Carol adresează acestei mari unități cuvinte de mulțumire: „Mulțumesc Corpului 1 Armată pentru devotatele condoleanțe“.

Prin ordinul comandantului nr. 6596 din 26 iulie se cere ca textul telegramii să fie citit în toate unitățile militare.

În ziua de 24 iulie au avut loc funeraliile înmormântării Reginei Maria organizate de Corpul 1 Armată.

Diviziile 2, 3 și 11 Infanterie au fost înștiințate de misiunile ce le reveneau pe această linie.

Divizia 3 Infanterie trebuia să pregătească un batalion cu corniști din Regimentul 4 Dorobanți, un batalion cu muzică, corniști și drapel din Regimentul 30 Dorobanți. Aceste batalioane se constituiau regimente sub comanda colonelului Georgescu Dumitru, comandantul Regimentului 4 Dorobanți.

Un divizion cu drapel și trompeți trebuia să dea Regimentul 6 Artilerie.

Sub ordinele, comandantului Regimentului 1 Vânători se forma un nou regiment dintr-un batalion al regimentului și un alt batalion dat de Divizia 2 Infanterie.

Regimentul 4 Dorobanți avea misiunea de a da onorurile la sosirea trenului mortuar, iar Regimentul 1 Vânători cu o companie de muzică și drapel era pregătit să dea onorurile la mănăstire.

La coborârea sicriului de pe tun Regimentul 6 Artilerie a tras 75 de lovituri de tun și alte 75 de lovituri de tun la coborârea sicriului în mormânt.

Misiuni asemănătoare reveneau și unităților militare aflate în subordinea diviziilor 2 și 11 infanterie.

Comandantul Corpului 1 Armată s-a adresat și prefecturilor județului Argeș și Muscel, pentru a lua măsurile ce se impuneau la organizarea acestei ceremonii funerare.

În toate stațiile de cale ferată de pe teritoriul pe unde trecea trenul mortuar trebuiau aduse și așezate în ordine școlile și locuitorii din comunele apropiate, îmbrăcați în costume naționale cu doliu, precum și preoții în odăjdii.

Școlile și societățile din Curtea de Argeș și din localitățile limitrofe, eventual și din Pitești trebuiau să fie orânduite pe trotuarul din dreapta de pe strada Negru-Vodă și Bulevardul Carol I, astfel încât să fie ocupat întreg spațiul dintre gară și mănăstire.

Au mai participat pe lângă aceste unități militare un escadron din Regimentul 4 Roșiori, muzica Școlii de Muzicanți, o companie de pionieri din Regimentul 1 Pionieri și o divizie de cavalerie din Regimentul 1 Călărași.

Comandant al procesiunii a fost desemnat generalul Theodor Ionescu însoțit de Statul Major al Diviziei 3 Infanterie.

În Gara Curtea de Argeș în momentul când vagonul mortuar a sosit, s-a intonat Imnul Regal, apoi s-au tras 75 de lovituri de tun. Când familia regală s-a depărtat la aproximativ 50 de metri, muzicile organizate au început să cânte marșul cavaleriei. Cortegiul a fost deschis de un escadron al Regimentului 4 Roșiori.

La intrarea în curtea Mănăstirii, muzica companiei de onoare a început să intoneze Imnul Regal, ce a încetat odată cu depunerea sicriului pe locul unde urma să se officieze serviciul divin, cântând opri rugăciunea.

În momentul când sicriul a fost coborât în mormânt s-au tras 75 de lovituri de tun.

Ofițerii și trupa care au participat la această ceremonie tristă erau obligați să respecte onorurile și o anumită ținută.

Ofițerii în poziția de drepti țineau sabia în fața corpului cu vârful în pământ. Brațele până la coate erau lipite „în mod nesilit“, în lungul corpului.

În momentul, când atelajul afetului a ajuns la înălțimea fiecărui ofițer acesta apleca capul încet, aducând bărbia la maximum către piept.

Privirea trebuia să fie exact către pământ fără ca din curiozitate să se rotească ochiul și fără a se lăsa impresia că se trage cu coada ochiului în altă parte.

În această poziție au stat până ce Familia Regală s-a depărtat la 50 de m, când capul se readucea tot atât de încet în poziția normală de drept.

Soldații fiecărei unități, în momentul când capul cortegiului ajungea în dreptul lor luau poziția de drept, ținând gura țevii deasupra vârfului bocancului drept.

Trupa atât a companiilor de onoare cât și a Detașamentului General Marinescu au dat onorul prin aplicarea capului asemenea ofițerilor.

După ce a luat sfârșit ceremonia înmormântării, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea s-a înapoiat la gară escortat de un Escadron al Regimentului 4 Roșiori, muzicile, corpurile de onoare și Detașamentul General Marinescu care i-au dat onorurile regulamentare. În final s-a intonat Imnul Regal.

Documentele existente în arhivă, în legătură cu organizarea ceremoniei de înmormântare a Reginei Maria, atestă dragostea, admirația și respectul pe care i l-a purtat armata, aceleia ce a fost Regina soldat, Regina infirmieră, Regina iubită, Regina mamă, Regina diplomat, Regina poet, Regina Maria, mama României Mari, REGINA TUTUROR ROMÂNILOR.

La moartea Reginei Maria, Nicolae Iorga i-a închinat rânduri memorabile strânse sub un titlu impresionant „Un suflet mare s-a dus“, „Vestea de mult așteptată, dar totuși de necrezut, a sosit. România s-a împușinat cu tot ce-i aducea ca prestigiu, ca mândrie, ca inteligență și voință, ca mari și neuitate amintiri, femeia de însușiri excepționale, care cu greu se întâlnesc în istorie, Regina Maria.

Toată viața ei a fost o taină, de la frumusețea anilor tineri la imperiala mândrie, unită totuși cu atâtă grație, care i s-a păstrat până la sfârșit. Și printr-o tainică pornire a sufletului care totdeauna a stat în legătură cu puterile ascunse ale lumii.

Ea cea chinuită acum de toate mizeriile legate de acest dureros corp al nostru, s-a cerut să isprăvească în aerul țării pe care așa de mult a iubit-o, fiindcă a înțeles-o atât de deplin și de adânc. Despărțirea de Dânsa cu atât de îndurerată în carne și în spirit, este cu neputință pentru poporul românesc. Plecată aiurea, Ea rămâne însă între noi. Rămâne ca o păstrătoare de suferință fără nume, cum au fost ale noastre în zilele mângâiate de Dânsa, ca amintirea neconținută de crunte bătălii și de sfințite izbânzi, pe care credința Ei, cea tare peste orice inimă omenească, le-a dominat“ - 20 iulie 1938.

WITH SEVENTY FOUR YEARS AGO, THE ARMY LED THE QUEEN ON THE LAST ROAD

Abstract

In the present article, the woman writer get in the attention of the reader the Queen Maria (born 29 October 1875 - 18 July 1938), a woman with a strong personality who played a distinctive prime role in the history of Romania.

ALIANȚELE POLITICO-MILITARE ALE ROMÂNIEI ÎN VÂLTOAREA ANILOR 1938-1940. SPULBERAREA ULTIMELOR ILUZII ALE SECURITĂȚII COLECTIVE

Colonel drd. Dan PRISĂCARU*

1. Contextul creării alianțelor și evoluții

Tratatele de pace de la Paris din anii 1919-1920 au stabilit noi raporturi de putere pe arena internațională și au confirmat schimbările politice și teritoriale majore intervenite în Europa și pe plan global după prima conflagrație mondială. Acestea răspundeau într-o măsură mai mare decât în trecut principiului naționalităților și revendicărilor identitare ale popoarelor, însă echilibrul general de forțe era precar.

Situația geopolitică din Europa era acum diferită față de perioada antebelică. După retragerea S.U.A. din afacerile europene, Franța și Marea Britanie au rămas garantele sistemului versaillez. Din start era însă observabil faptul că cele două mari puteri occidentale nu aveau forța politică, militară și economică și nici instrumentele practice pentru a impune respectarea tratatelor de pace și a sistemului de securitate proiectat.

Pentru România, situația geopolitică și geostrategică era mult mai complicată după realizarea Marii Uniri decât înainte de război. Deși în anul 1920 structura vecinătăților statului național român unitar s-a modificat, pericolele nu au dispărut. Dimpotrivă, trei dintre vecini - Rusia Sovietică (din 1922, U.R.S.S.), Ungaria și Bulgaria - manifestau revendicări teritoriale la adresa României întregite. Astfel, Rusia Sovietică nu a recunoscut actul de unire a Basarabiei cu România și Tratatul din 28 octombrie 1920 de la Paris, care i-a dat consacrare internațională și a respins în mod sistematic propunerile și inițiativele României de a stabili relații de bună vecinătate între cele două țări. La frontiera de vest, Ungaria, deși a semnat Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920, va promova un revizionism agresiv la adresa statelor succesore ale fostei monarhii austro-ungare, în cazul României fiind vizată Transilvania. La granița de sud, Bulgaria contesta apartenența la statul român a Dobrogei și în special a Cadrilaterului. Ca urmare, într-un document al Marelui Stat Major român din 1924 se menționa următoarele: „România întregită se găsește într-o situație mai dificilă ca în trecut, căci frontierele sale sunt în întregime amenințate de statele ce o înconjoară. Această amenințare se datorează fie dorinței de revanșă din partea Ungariei și Bulgariei, care nu pot concepe deposedarea lor de unele teritorii ce le-au stăpânit, fie din cauza tendinței de propagandă a regimului bolșevic, care vrea să-și întindă influența cât mai la vest”¹.

Evaluând potențialul de război al statelor vecine ostile României, Marele Stat Major aprecia că „cel mai periculos adversar pentru noi este Rusia. Ea poate acționa singură, găsindu-se în situația de a duce o operațiune cu propriile ei forțe, în vreme ce Ungaria și Bulgaria nu pot acționa decât în cadrul alianțelor, găsindu-se în stare de inferioritate față de România, chiar dacă ea n-ar beneficia de convențiile ce are cu Iugoslavia și Cehoslovacia”².

Existau două căi de acțiune: dezvoltarea potențialului militar național și crearea unui sistem de alianțe politico-militare care să asigure țării un sprijin extern eficace pentru apărarea independenței și statu-quo-ului teritorial. Prima direcție de acțiune a fost activată târziu, după anul 1935, când deja situația politică și militară din Europa prefigura apropierea unui nou război. Consecințele lipsei de viziune, întâzierilor și cheltuirii nejudicioase a fondurilor alocate pentru creșterea capacității de apărare s-au văzut în vara anului 1940.

În schimb, factorii de decizie politici și militari au mizat aproape până în ultima clipă pe cea de-a doua componentă, respectiv pactul Societății Națiunilor, sistemul de securitate colectivă și alianțele regionale, opțiune care se va dovedi contraproductivă și lipsită de viziune strategică, îndeosebi după 7 martie 1936. În continuare, vor fi prezentate câteva aspecte referitoare la implicarea României în încheierea alianțelor regionale din centrul și sud-estul Europei pentru a evidenția contextul creării lor și o posibilă explicație la întrebarea „*De ce statul român a mizat atât de mult pe aceste instrumente de sprijin extern, deși evenimentele din a doua parte a deceniului patru al secolului XX au confirmat subrezenia lor*”?

* Doctorand în cadrul Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” Iași.

¹ Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), fond *Marele Stat Major*, Secția 3, dosar nr. 406, f. 175.

² *Ibidem*, f. 178.

FOTO 1: Sediul Ministerului Afacerilor Străine al României în perioada interbelică (denumit și Palatul Sturdza).

În anii 1920-1921, în contextul internațional postversaillez se constituie în centrul și sud-estul Europei primele entități defensive regionale: *Mica Înțelegere* - constituită din Cehoslovacia, Iugoslavia și România - și *alianța româno-polonă*³. Create în conformitate cu pactul Societății Națiunilor, noile grupări politice își propuneau să găsească în comun soluții pentru apărarea granițelor naționale, contracararea revizionismului și în același timp, stabilirea unui raport de egalitate în raport cu marile puteri⁴.

La începutul anului 1920, devenise evident faptul că Franța și Anglia nu vor ține cont de interesele statele mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei și nici nu își vor îndeplini angajamentele asumate în timpul războiului⁵. Pe acest fond, ministrul de externe cehoslovac, Eduard Beneš i-a comunicat lui Al. Vaida-Voevod, președinte al Consiliului de Miniștri: „Avem la Paris o sarcină destul de grea pentru a ne putea apăra. Cred că interesele noastre sunt identice din acest punct de vedere și avem datoria strictă de a ne ajuta reciproc”⁶.

La scurt timp după acest mesaj, Boohumil Čermák, reprezentantul diplomatic al Cehoslovaciei la București, îl informa pe Eduard Beneš că România este de acord cu o poziție comună la Conferința de Pace. România intenționa să realizeze o alianță „între cele cinci state (Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, România, Polonia, Grecia) care, de la Baltica la Marea Egee, despart Germania de Rusia (și care - n.n.) poate să garanteze pacea răsăritului (Europei - n.n.) și prin aceasta a lumii”⁷. Atragerea Greciei în proiectata alianță avea ca scop crearea unui organism politico-militar capabil să preîntâmpine o eventuală acțiune comună sovieto-turco-bulgară. În această atmosferă complexă, la 14

³ Referitor la cele două alianțe, din numeroasele lucrări apărute, menționăm: Take Ionescu, *La Petite Entente*, București, 1922; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1968; Dumitru Tuțu, *Alianțele militare ale României 1921-1939*, în „Probleme de politică externă a României 1918-1940”, vol. II, Editura Militară, București, 1977; Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei 1920-1938*, Editura Politică, București, 1979; Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, Editura Militară, București, 1981; Mihai Retegan, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, București, 1997; Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, Editura Academiei Române, București, 1991; Marian Popescu, *Relațiile militare româno-polone în perioada interbelică (1918-1939)*, București, Editura Sigma, 2001; Florin Anghel, *Construirea sistemului „Cordon Sanitaire”. Relații româno-polone. 1919-1926*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003; Daniel Hrenciuc, *România și Polonia. 1918-1931. Relații politice, diplomatice și militare*, prefață de Gheorghe Buzatu, Editura Septentrion, Rădăuți, 2003; *Idem, România și Polonia. 1932-1939. Relații politice și diplomatice*, Editura Universității, Suceava, 2005; Nicolae Mares, *Alianța româno-polonă între destrămare și solidaritate (1938-1939)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010.

⁴ Mihai Retegan, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, București, 1997, p. 29.

⁵ Brătianu I. Gheorghe, *Acțiunea politică și militară a României în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion Brătianu*, București, 1939.

⁶ *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. II, 1911-1939, București, 1971, p. 190, *apud* Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 29.

⁷ Take Ionescu, *În cheștiunea Banatului și a politicii noastre externe. Programul Partidului Democrat*, București, 1920, p. 5-6.

august 1920, la Belgrad, s-a semnat Convenția de alianță între Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Prin acest document politic cele două state se angajau să-și coordoneze acțiunile de apărare împotriva unui atac neprovocat din partea Ungariei, stat care tergiversa îndeplinirea obligațiilor asumate prin semnarea Tratatului de la Trianon.

După semnarea la Belgrad a convenției de alianță cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Eduard Beneš a întreprins o călătorie în România, unde a conferit cu responsabilii politici români și, în primul rând, cu Take Ionescu⁸. Ministru de externe cehoslovac a declarat că pentru a se imprima consistență acțiunii demarate, este nevoie ca și România să adere la proiectul inițiat. Dacă această aderare nu s-a produs în anul 1920, motivul l-a reprezentat intenția părții române, în special a lui Take Ionescu, de a se crea o alianță în cinci (România, Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Grecia), demers agreat de reprezentanții cehoslovaci. După o călătorie la Londra și Paris unde a prezentat scopurile proiectatei grupări regionale, Take Ionescu s-a deplasat în Polonia cu intenția de a rezolva pe cale amiabilă litigiile polono-cehe. Liderii polonezi nu renunțau la revendicările teritoriale față de statul cehoslovac (regiunea Teschen) și în consecință au decis să nu adere la Mica Înțelegere, dar erau favorabili încheierii unei alianțe cu România pentru apărarea frontierelor lor răsăritene.

Franța urmărea cu atenție raporturile româno-polone, fiind interesată de încheierea unei alianțe între cele două state, ca o contrapondere la colaborarea germano-rusă. În acest sens, în cursul întrevederii din decembrie 1920, dintre mareșalul Ferdinand Foch și generalul român Alexandru Gorski, în care tema de bază a fost mobilizarea armatei române în cazul unui atac neprovocat, demnitarul militar francez a subliniat „necesitatea unei convenții defensive cu Polonia”⁹. Drept urmare, în ianuarie 1920, o comisie militară poloneză condusă de generalul Stanislav Haller a sosit la București în vederea stabilirii detaliilor unei colaborări militare. La sfârșitul aceleiași luni, generalul Dumitru Strătilescu a fost însărcinat cu întocmirea convenției militare¹⁰.

La 3 martie 1921, se semnează la București *Convenția de alianță defensivă între Polonia și România*¹¹, precum și *Convenția militară* dintre cele două țări. Esența defensivă a alianței era definită în art. 1: „Polonia și România se angajează să se ajute reciproc în cazul în care una din ele ar fi atacată, fără provocare din partea sa, la frontierele sale orientale actuale”. Protocolul „A” prevedea că „nici una din cele două Părți contractante nu va putea încheia vreo alianță cu vreuna din Puterile Centrale fără consimțământul celeilalte părți”¹². Protocolul „B” avea inserată mențiunea că această convenție „urmează să fie ținută secretă atâta vreme cât tratatul de pace polono-sovietic nu va fi semnat” și avea ca scop să prevină o nouă insistență din partea Franței și Angliei de a îndrepta cele două state împotriva vecinului de la Răsărit și de a nu trezi suspiciuni la Moscova¹³. Protocolul „C” consemna necesitatea studierii mijloacelor prin care se va putea încheia Mica Înțelegere în cinci „astfel ca să-și dea garanții reciproce contra oricărei agresiuni și să se întrajutoreze pentru menținerea acestor tratate sau a unora dintre ele”¹⁴.

Convenția militară¹⁵, parte integrantă a Convenției politice, semnate de șefii celor două State Majore, generalii Constantin Cristescu și Tadeusz Rozwadowski, conținea ansamblul de măsuri ce urmau a fi inițiate în cazul în care teritoriile României și Poloniei, separat sau concomitent, erau ținta unei agresiuni din direcția Est. În acest scop, pentru fiecare țară în parte, în raport cu intensitatea

FOTO 2: Take Ionescu, artizanul Micii Înțelegeri și a alianței româno-polone, considerat în epocă „unul dintre cei mai de seamă creatori de pace în Europa”.

⁸ Constantin Xenii, *Take Ionescu (1858-1922)*, București, 1932, p. 465.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond *Polonia*, dosar nr. 4, f. 1, 6.

¹⁰ *Idem*, *Microfilme*, rola P II. 1. 954, cadrele 384, 396-398.

¹¹ N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 409-410.

¹² Dumitru Tuțu, *Alianțele militare ale României 1921-1939*, în „Probleme de politică externă a României 1918-1940”, vol. II, Editura Militară, București, 1977, p. 112.

¹³ *Ibidem*, p. 111.

¹⁴ *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Editura Militară, București, 1989, p. 84.

¹⁵ A.M.R., fond 5417, dosar nr. 1/1921, f. 64-67.

agresiunii, era prevăzut numărul de structuri militare, respectiv 14 divizii de infanterie (de tip normal, pe patru regimente de infanterie și două de artilerie) și două divizii de cavalerie, care trebuiau să fie concentrate în 18-24 zile de la decretarea mobilizării generale. În legătură cu exercitarea comandamentului, a prevalat punctul de vedere românesc: fiecare armată acționa sub comandament propriu; în cazul în care situația strategică impunea ca unități dintr-o armată să opereze în zona celeilalte, ele erau trecute sub ordinele acestui din urmă comandament. Legătura dintre cele două state majore era asigurată de organisme menite să ușureze contactul și luarea deciziilor în comun¹⁶.

După încheierea alianței româno-polone, factorii de decizie politici și militari români au acționat cu perseverență pentru prelungirea acesteia în scopul de a găsi soluții la o posibilă agresiune sovietică.

La 26 martie 1926, s-a încheiat Tratatul cu Polonia prin care cele două state se angajau să se sprijine reciproc și să asigure integritatea teritorială și independența politică a celor două țări împotriva oricărei agresiuni externe. Se înlocuia astfel tratatul de alianță din 1921 cu unul de garanții generale, al cărui conținut se înscria în spiritul Pactului Societății Națiunilor. Tot la 26 martie 1926 a fost semnat și *Aranjamentul tehnic* între cele două State Majore, care, deși prevedea explicit extinderea *erga omnes* a alianței, în afara unor probleme tehnice (tranzitul materialelor de război, dezvoltarea rețelei de transmisiuni, schimbul de armament, dezvoltarea industriei de apărare) nu a fost materializat ulterior în ipoteze și planuri operative¹⁷.

FOTO 3: Mareșalul Poloniei, Józef Piłsudski (al treilea de la stânga la dreapta) la Castelul Peleş, înconjurat de familia regală română. Primul din dreapta, Aleksander Skrzyński, ministru plenipotențiar al Poloniei la București. (Sursa: Nicolae Mareș, *Alianța româno-polonă între destrămare și solidaritate (1938-1939)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, p. 24).

La 15 ianuarie 1931, la Geneva, miniștrii de Externe ai României și Poloniei au semnat prelungirea pe încă cinci ani a tratatului politic româno-polon. Într-un raport al ministrului român la Varșovia, se transmitea la București opinia cercurilor conducătoare poloneze, conform căreia: „Românii nu merg totdeauna mână în mână cu ei (polonezii - n.n.), se inspiră prea mult din sugestiile aliaților și în special ale Franței, insuficient cunoscătoare a problemei rusești“. „În colaborarea militară - se menționa în raport - polonii sunt stânjeniți prin târăgănări ale diferitelor soluții propuse și acceptate; ei zic (polonezii - n.n.) că la noi chestiunile se rezolvă teoretic, iar soluțiile practice vin tardiv sau niciodată“. În finalul mesajului, diplomatul român concluziona: „[...] la Varșovia există sentimentul că nu am înțeles încă (românii - n.n.) nici pericolul care ne amenință, nici importanța alianței“¹⁸.

După un curs ascendent al relațiilor politico-militare dintre cele două țări, în perioada 1932-1936, asistăm la o stagnare a acestora, vizita șefului Marelui Stat Major polonez, generalul

¹⁶ Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 32.

¹⁷ Ioan Scurtu (coord.), *Istoria românilor. România Întregită (1918-1940)*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 435-436.

¹⁸ A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 152/1933, f. 2.

Gasirowski, la București din iunie 1932, precum și participarea unei delegații polone la manevrele regale din 1934 nefiind de o importanță deosebită. Răcirea relațiilor dintre cele două țări a fost accentuată de semnarea, la 26 ianuarie 1934, a *Tratatului de neagresiune germano-polon*, prin care Polonia se considera la adăpostul unei agresiuni din vest, cât și de politica lui Nicolae Titulescu, orientată spre normalizarea relațiilor cu U.R.S.S., neagreată de autoritățile de la Varșovia¹⁹.

Unele articole apărute în acea perioadă în presa poloneză, română și germană, dar și din alte țări, au tensionat și mai mult relațiile între București și Varșovia, exemplele următoare fiind edificatoare în acest sens. Astfel, ziarul „Czas”, care apărea la Varșovia, ținea să atragă atenția în ediția din 5 august 1935 că „[...] raporturile dintre Polonia și România au suferit în cursul ultimului an. Este un fapt care trebuie privit în față de către toți aceia care sunt interesați în menținerea și consolidarea raporturilor româno-polone [...] Putem vorbi relativ la această chestiune cu atât mai sincer, cu cât în cursul celor 15 ani de alianță polono-română, nu Polonia a fost aceea care a profitat mai mult de binefacerile acestei alianțe”²⁰.

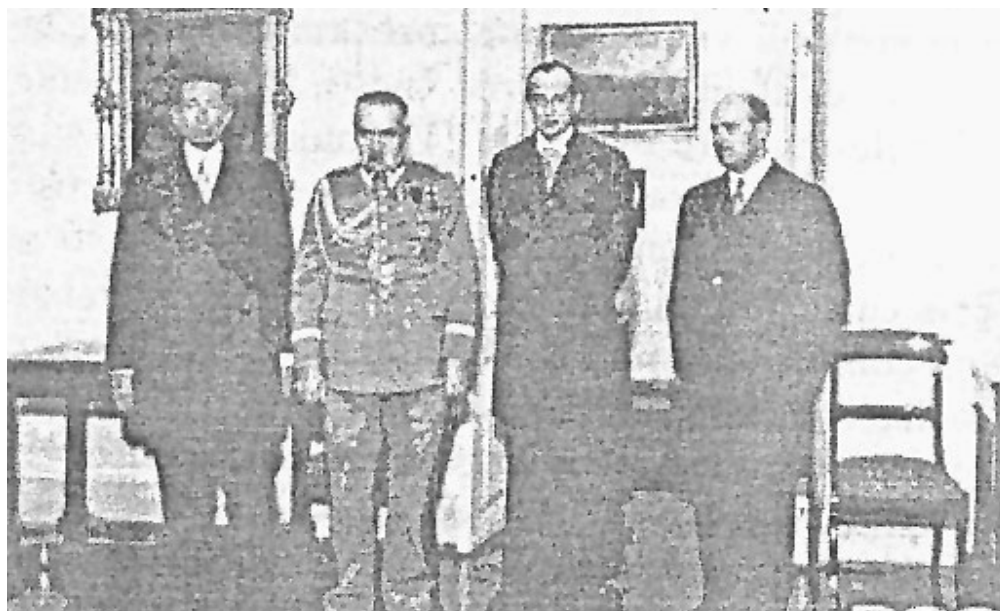

FOTO 4: Mareșalul Poloniei, Józef Pilsudski, după primirea lui Nicolae Titulescu, la 9 octombrie 1933. Alături de mareșalul polonez, ministrul de externe, Józef Beck și ministrul României la Varșovia, Victor Cădere. (Sursa: Nicolae Mareș, *op.cit.*, p. 34.)

La rândul său, ziarul „Berliner Tageblatt”, în numărul din 20 septembrie 1935, după semnalarea faptului că raporturile dintre România și Polonia s-au înăsprit și că relațiile prietenești au luat o întorsătură neașteptată, menționează următoarele: „Înrăutățirea legăturilor dintre București și Varșovia s-a accentuat în ultimul timp din cauză că dl. Titulescu ar fi pus în loc tot felul de intrigi pentru a împiedica alegerea Poloniei în Consiliul Societății Națiunilor, ajutat fiind în acțiunea sa și de dl. Beneș. Un prim și serios motiv în calea bunelor relații dintre România și Polonia a fost proiectul de acord între București și Moscova. Se știe că dl. Titulescu își dă astăzi toată osteneala pentru ca legătura dintre Uniunea Sovietică și România să-i fie cât mai utilă”²¹.

Ziarul „Dimineața” din 13 octombrie 1935, după prezentarea istoricului relațiilor româno-polone din perioada interbelică inserează poziția lui Nicolae Iorga, expusă de acesta în articolul „Încercuirea României”, publicat în „*Neamul Românesc*”: „Ceea ce se face acum de buna noastră aliată Polonia, căzută pe mâna d-lui Beck, nu e altceva decât încercuirea României. De mult se pregătise strânsa legătură dintre Polonia și Ungaria [...]. A urmat pețirea Germaniei hitleriste [...]. pentru a câștiga pe bulgari s-au făcut toate eforturile, întrebuițându-se cultura slavă și glorificând la Varna sacrificiul comun când nu mai exista o Bulgarie pentru creștinătate [...]. La toate hotarele sale

¹⁹ Marian Popescu, *Alianța politică și militară româno-polonă în perioada interbelică*, în „Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu”, coordonator Horia Dumitrescu, Muzeul Vrancei, Editura EMPRO, Focșani, 1999, p. 437.

²⁰ A.M.R., dosar nr. 1362, f. 66-68.

²¹ *Ibidem*, f. 71.

România va avea astfel un dușman [...]. Fără a scădea nimica din sentimentele noastre față de poporul polon, nu vom ierta d-lui Beck încercuirea României²². Și exemplele de acest gen sunt numeroase. În aceste condiții, reprezentantul diplomatic polonez acreditat la București a încercat să dezmințâ zvonurile vehiculate în legătura cu situația alianței dintre cele două țări și să demonstreze permanenta gravitate a pericolului rusesc²³. Alianța cu Polonia nu a cunoscut o redresare nici după înlăturarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea Ministerului de Externe. Deși România nu a mai reluat problema încheierii unui pact mutual cu Uniunea Sovietică, față de care Polonia își exprimase dezacordul, ducând o adevărată campanie împotriva lui N. Titulescu, Varșovia manifesta în schimb o tot mai evidentă tendință de apropiere de Germania, stat perceput la București ca principala putere revizionistă. În noiembrie 1936, ministrul de Externe Victor Antonescu s-a deplasat la Varșovia pentru a obține sprijinul Poloniei în cazul unui atac neprovocat din partea Ungariei. Józef Beck a refuzat solicitarea României susținând că prevederile art. 1 din Tratatul semnat în 1926 și prelungit în 1931 sunt aplicabile numai în cazul unei agresiuni sovietice²⁴.

Eșecul misiunii lui Victor Antonescu a afectat și activitatea delegației Marelui Stat Major român, care s-a desfășurat la Varșovia, în decembrie 1936. Partea română dorea să angajeze tratative privind operațiile militare ce vor fi desfășurate împotriva inamicului, organizarea comandamentului unic în zona de joncțiune, însă delegația poloneză a evitat implicarea în astfel de discuții. Oficialii militari polonezi își motivau refuzul afirmând că evoluția rapidă a situației internaționale nu poate fi prevăzută în planuri operative nici chiar pe termen mediu, deoarece există riscul ca evenimentele să aibă alt curs decât cel anticipat²⁵.

Din această cauză, cele două delegații militare se vor pune de acord doar asupra unor detalii tehnice, iar ca probleme mai importante rezolvate au fost tranzitul feroviar și aerian și cuantumul forțelor destinate acțiunii comune. S-a convenit ca Polonia și România să repartizeze fiecare pentru Frontul de Est 17 divizii de infanterie, două divizii de cavalerie și 20 escadrile de aviație²⁶. Din acest punct de vedere se reconfirmau doar prevederile Aranjamentului tehnic din iunie 1931.

În anul 1937 s-au întreprins noi demersuri de înlăturare a asperităților ce continuau să influențeze colaborarea politică și militară dintre cele două state. Între 22-25 aprilie 1937, a avut loc vizita la București a ministrului de Externe polon, colonelul Józef Beck.

FOTO 5: Hitler și Beck în 1937. (Sursa: Nicolae Mareș, *op.cit.* p. 57).

Demnitarul polonez a avut întrevederi cu omologul său român, Victor Antonescu și a fost primit de două ori în audiență de regele Carol al II-lea, deși cea de-a doua întrevedere cu suveranul român nu era prevăzută în programul vizitei. De asemenea, a avut convorbiri cu premierul Gheorghe Tătărașcu și cu numeroși oameni politici, printre care Ion Mihalache, Gheorghe Brătianu, Octavian

²² *Ibidem*, f. 112.

²³ *Ibidem*, f. 118-120.

²⁴ Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone...*, p. 52.

²⁵ A.M.R., fond Marele Stat Major, Secția 3, dosar nr. 1496, f. 24-27, 32-33.

²⁶ *Idem*, dosar nr. 1380, f. 14.

Goga și alții. Și cu acest prilej s-au manifestat divergențe privind atitudinea celor două guverne față de sistemul de alianțe din care făceau parte și, în funcție de acesta, de optimizarea funcționării relațiilor politico-militare româno-polone. Demersurile guvernului român de a obține angajamentul Poloniei referitor la garantarea frontierei României cu Ungaria, chiar și fără ratificarea Tratatului de la Trianon, au rămas fără rezultat²⁷. De asemenea, guvernul de la București, spre deosebire de cel de la Varșovia, manifesta prudență astfel încât alianța româno-polonă să nu creeze o stare de tensiune cu U.R.S.S., în contextul în care România restabilise relațiile diplomatice cu Uniunea Sovietică în iunie 1934.

Nici în cursul întâlnirilor din anul 1938 relațiile româno-polone nu vor înregistra vreun progres semnificativ. O explicație pentru maniera Varșoviei de abordare a alianței cu România o găsim în poziția geostrategică a Poloniei, învecinată cu două mari puteri revizioniste - Germania și Uniunea Sovietică. Un alt factor care a determinat involuția relațiilor politico-militare româno-polone a fost atitudinea factorilor de conducere de la Varșovia, care, după încheierea *Pactului Hitler-Pilsudski*²⁸ poate chiar credeau afirmațiile abile și măgulitoare din presa germană, conform cărora „Polonia trebuie considerată o Mare Putere”²⁹.

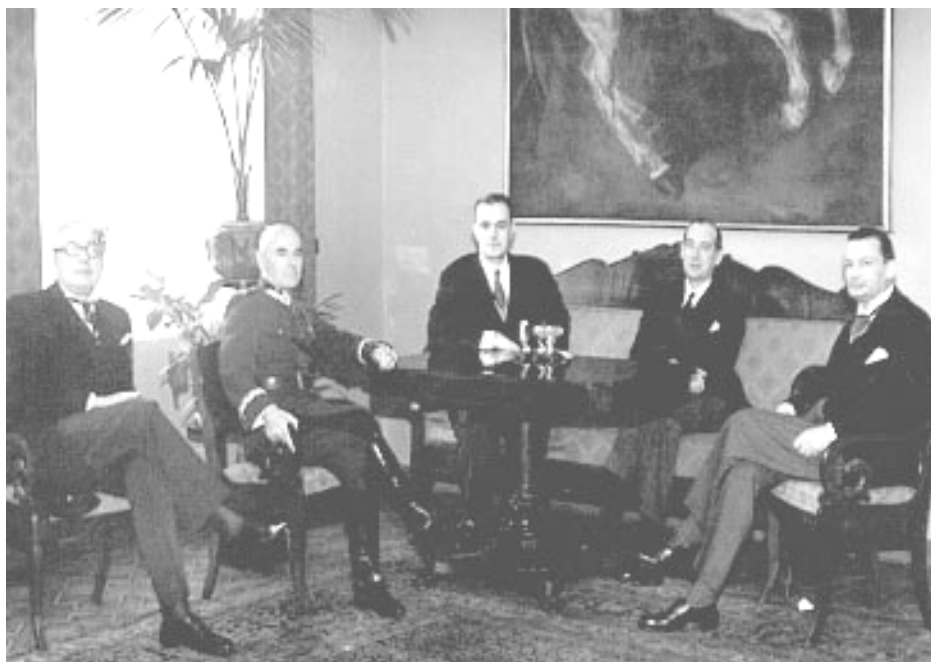

FOTO 6: Ministrul de Externe Grigore Gafencu (mijloc) în cursul vizitei din Polonia, între 4-6 martie 1939, împreună cu mareșalul Rydz-Śmigły (al doilea din stânga), Józef Beck, ministrul de externe polonez și Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei la București (ambii în stânga ministrului român). Primul din stânga, Richard Fransovici, ministrul României la Varșovia (Sursa: Nicolae Mareș, op.cit., p. 127).

²⁷ Dumitru Tuțu, op.cit., p. 144.

²⁸ Semnarea la Berlin, la 26 ianuarie 1934, a *Tratatului de neagresiune germano-polonez* a confirmat detașarea Varșoviei de influența Parisului și a determinat o importanță fisură în sistemul de alianțe din Europa Centrală, amplificată în favoarea Germaniei (Jacques Madaule, *Istoria Franței*, București, vol. II, Editura Politică, 1968, p. 176). Pactul germano-polonez reprezenta punctul culminant pentru diplomația poloneză, deoarece după anii '30, Polonia s-a erijat în postura periculoasă de mare putere regională în spațiul Europei Centrale și Orientale. Louis Barthou, șeful diplomației franceze, aprecia cu obiectivitate, faptul că, atât Józef Pilsudski cât și Józef Beck au văzut în acest tratat (germano-polonez) „simbolul independenței unei foarte mari puteri. Ei (polonezii - n.n.) - nota șeful diplomației franceze - consideră că schimbarea de front germană a fost cauzată de propria lor forță” (Daniel Hrenciuc, *România și Polonia 1932-1939...*, p. 38-39). Opoziția poloneză a criticat, în limitele permise de regimul de autoritate a lui Józef Pilsudski, pactul încheiat cu Germania, pe care l-a considerat „un periculos joc diplomatic” (Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei*, Editura Militară, București, 1992, p. 40). Majoritatea istoricilor care au analizat fenomenul evoluției regimului politic sanalist în contextul orientărilor diplomatice coordonate de către Józef Pilsudski și transpuse în practică de colonelul Józef Beck, sunt de acord cu faptul că *politica de basculă* dusă de șeful diplomației poloneze a culminat cu tragedia Poloniei din 1939 (Adrian Grecu, *De la ideea războiului preventiv la tratatul de neagresiune. Aspecte ale relațiilor polono-germane la începutul anilor '30*, în „Revista istorică”, București, Tom VIII, nr. 7-8, 1997, p. 544).

²⁹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita A.M.A.E.), fond 71/Polonia. *Relații cu Franța 1922-1934*, vol. 28, f. 246. Raport nr. 1865, 26 aprilie 1934, Legația României din Varșovia, Victor Cădere către Ministerul Afacerilor Străine.

Comparativ cu perioada 1920-1921, conducerea statului polonez din anii 1937-1938 avea o mentalitate modificată spectaculos. Liderii politici și militari de la Varșovia apreciau că Polonia desfășoară „o politică mare”, iar revendicarea teritorială pe seama Cehoslovaciei, un aliat de bază al României, era considerată un fapt normal.

Evenimentele din toamna anului 1938 și primăvara anului 1939 au determinat desfășurarea unor consultări politico-militare între Varșovia și București, fără a se ajunge însă la un acord în privința clauzei *erga omnes*.

În atmosfera încordată a anului 1939, ultima conferință bilaterală a statelor majore română și polonez, prevăzută a avea loc la București în perioada 15 mai - 15 iunie 1939, a fost anulată.

Agresiunea Germaniei asupra Poloniei la 1 septembrie 1939, urmată de cea sovietică, la 17 septembrie 1939, a dus la dispariția statului polonez. România nu a intrat în război de partea Poloniei, deoarece convenția militară nu obliga statul român să intervină în cazul unei agresiuni germane. Situația geopolitică a României în septembrie 1939 era însă deosebit de precară, fapt recunoscut și de către unii istorici polonezi³⁰. Cu toate acestea, la 15 septembrie 1939, când la frontierele României ajunseseră coloane de refugiați polonezi și se cunoștea faptul că guvernul român a permis tranzitul de armament din Occident către Polonia, ministrul de Externe Grigore Gafencu transmitea misiunilor diplomatice românești de la Paris, Londra, Berlin și Roma că „respectarea strictă a regulilor neutralității ne îngăduie să dăm Poloniei toate ajutoarele dictate de omenie și de prietenie, fără a comite imprudențe inutile [...]”³¹. Era o nouă dovadă a solidarității și spiritului de înțelegere a României față de soarta unui aliat aflat într-o situație limită.

În ceea ce privește *Mica Înțelegere*, după semnarea Convenției cu Polonia la 3 martie 1921, are loc parafarea, la 22 aprilie 1921, a *Convenției de alianță defensivă între Regatul României și Republica Cehoslovacă*. Acțiunea a fost urgentată, între altele, de tentativa de instaurare pe tronul Ungariei a lui Carol de Habsburg, în martie 1921. La 7 iunie 1921, Take Ionescu și Nikola Pasić, au semnat la Belgrad, *Convenția de alianță defensivă între Regatul României și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor*. Pornind de la situația politico-geografică a celor două țări, Convenția din iunie 1921 avea în vedere întărirea statu-quo-ului acestora la flancurile de est și sud: „În caz de atac neprovocat al Ungariei sau Bulgariei sau a celor două deodată contra uneia din Înaltele Părți Contractante în scopul de a lovi ordinea stabilită prin Tratatul de pace de la Trianon sau prin cel de la Neuilly-sur-Seine, cealaltă parte se angajează să participe la apărarea Părții atacate într-o manieră ce va fi stabilită printr-un aranjament menționat în articolul 2 al prezentei Convenții”³². Reține atenția protocolul „B”, parte integrantă a Convenției, care prin prevederile sale demonstrează că se intenționa ca tratatul româno-iugoslav din 1921 să fie aplicat împotriva oricărui agresor, din orice punct cardinal ar fi venit el. La 23 ianuarie 1922, generalii Constantin Cristescu și Nikola Pasić, au semnat, la Belgrad, *Convenția militară între Regatul României și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor*³³, care prevedeau, printre altele, patru variante de acțiune³⁴. Take Ionescu, unul din inițiatorii *Micii Înțelegeri*,

³⁰ În cadrul Colocviului de istorie pe problematica celui de-al Doilea Război Mondial, care a avut loc la Budapesta, în octombrie 1966, istoricul polonez Henrik Batowski a afirmat în cadrul comunicării *Les Etats danubiens et balkaniques et la guerre polono-allemande en septembre 1939* (p. 2, 7) că situația României după 1 septembrie 1939 se complicase foarte mult din cauza „țelurilor revizioniste a aproape tuturor vecinilor săi”, motiv pentru care statul român a adoptat „o neutralitate binevoitoare față de Polonia”, *apud* Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României...*, p. 216.

³¹ A.M.A.E., fond 71/*Polonia*, dosar nr. 75, f. 20. În situația tragică în care se afla Polonia după agresiunea germano-sovietică din septembrie 1939, România a adăpostit aproximativ 60.000 de militari și 40.000 de refugiați civili polonezi și a contribuit la salvarea unor valori materiale importante. Cu ajutorul autorităților române, marea majoritate a membrilor guvernului Poloniei, a militarilor și civililor polonezi au părăsit teritoriul României până la începutul anului 1941. Circa 3000 de refugiați civili au rămas în România până la terminarea războiului. De asemenea, prin România au trecut 1261 lăzi cu 82.403 kg aur din tezaurul Băncii Poloniei, transportate în Occident cu nava românească „Suceava”. Un număr de 51 de casete, totalizând 3057,450 kg aur au fost depozitate la Banca Națională a României și au fost predate Băncii Poloniei la 17 septembrie 1947 (Aron Petric, Gheorghe Unc, *Tezaurul Băncii Poloniei străbate România*, în „Magazin istoric” nr. 7-8/iulie-august 1968).

³² A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 109/1929, f. 67-70.

³³ Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei. 1920-1938*, București, Editura Politică, p. 24.

³⁴ A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 24/1921, f. 502-505. Prima variantă de acțiune pornea de la premisa agresiunii Ungariei împotriva uneia din cele două Părți contractante. Statul neatacat, la cererea guvernului, țării supuse agresiunii, decreta mobilizarea în termen de 48 de ore și își concentra forțele astfel ca în 20 de zile să se poată alătura aliatului atacat. Cuantumul minim al forțelor de intervenție era fixat la șase divizii de infanterie și o divizie de cavalerie (72 de batalioane, 90 baterii, 24 escadroane) și 30 avioane. Zona de concentrare pentru armata română era Arad, iar pentru forțele iugoslave, regiunea dintre Dunăre și Tisa. A doua variantă avea în vedere un atac al Bulgariei. Detaliile tehnice de acordare a ajutorului erau identice cu primul caz. Zona de concentrare a armatei române era delimitată de râurile Olt și Jiu, iar armata iugoslavă se deplasa pe direcția Niș-Piroat. În a treia variantă posibilă, atac combinat din partea ambelor state revizioniste (Ungaria și

aprecia: „Toate aceste tratate (încheiate între Cehoslovacia, România și Iugoslavia - n.n.) au un caracter hotărât defensiv. Mica Înțelegere este esențialmente o operă de pace³⁵.”

Primul deceniu după „Marele Război” din anii 1914-1918 a reprezentat ceea ce unii istorici și politicieni au numit *belle époque*. A existat o „euforie a păcii³⁶”, o convingere că pacea s-a așezat în Europa pentru multă vreme. Din această stare de optimism exagerat s-a ieșit în urma șocului crizei economice din anii 1929-1933, care a acutizat contradicțiile și rivalitățile latente, atât pe plan intern, cât și internațional. Balanța raportului de forțe a început să se încline tot mai mult în favoarea puterilor revizioniste și revanșarde, care, profitând de disensiunile dintre democrațiile occidentale, au trecut la încălcarea fățișă a tratatelor de pace, în special a aceloră privind dezarmarea³⁷.

FOTO 7: Nicolae Titulescu, Eduard Beneš și Bogoljub Jeftić, miniștrii de externe ai Micii Înțelegeri
(Sursa: *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Editura Militară, București, 1989, Planșa 5).

Într-un raport confidențial din 3 septembrie 1932, ministrul României la Berlin, Nicolae Petrescu-Comnen atrăgea atenția că „Germania și-a sporit în ultimii ani, în mod constant, bugetul mărturisit al armatei sale regulate” și că ea posedă un potențial de război enorm care a fost dezvoltat în mod considerabil. Diplomatul român informa că Germania executa la frontierele sale, mai ales la cele estice, „lucrări de fortificație de o deosebită importanță” și avea organizată deja, în afara frontierelor sale, în special pe teritoriul Uniunii Sovietice și al țărilor nordice, „o adevărată industrie de material de război, arme, muniții, aeroplane, gaze toxice etc.”. Monitorizând cu atenție evoluția din ultimii ani a relațiilor Germaniei cu vecinii săi, N. Petrescu-Comnen aprecia că aceste relații „par a se apropia de o criză” și avertiza guvernul de la București asupra sporirii vigilenței față de situația creată. „Politica germană - arăta ministrul român la Berlin - urmează deci a fi observată cu o atenție de fiecare clipă, iar necesitatea menținerii frontului unic al vechilor aliați din marele război, apare ca o garanție serioasă împotriva unei noi catastrofe³⁸.”

Având sprijinul Italiei, Ungaria și Bulgaria au urmat consecvent exemplul Germaniei, trecând la măsuri de reorganizare a armatei, deși tratatele de pace le interziceau acest lucru. La rândul ei,

Bulgaria), statul neatacat urma să decreteze mobilizarea generală și să atace cu grosul forțelor sale agresorul stabilit din timp de cele două comandamente supreme. Delegațiile militare ale celor două state au luat în calcul și varianta ca Părțile contractante să fie atacate concomitent de ambele state, considerate ca factori potențiali de conflict. Similar Convenției militare dintre România și Cehoslovacia și aceasta preciza modalitățile de schimburi materiale și aprovizionare, precum și tranzitul materialelor de război în aceleași condiții politice și militare.

³⁵ Take Ionescu, *Mica Înțelegere*, București, 1921, p. 2.

³⁶ În acest registru pot fi incluse o serie de acorduri, tratate și convenții precum: Pactul de garanții renan (decembrie 1925); Pactul Briand-Kellogg (august 1928); Protocolul de la Moscova (februarie 1929); Convenția de definire a agresiunii (iulie 1933).

³⁷ Ioan Scurtu (coord.), *Istoria românilor...*, vol. VIII, p. 463.

³⁸ A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 125/1932, f. 4-8.

Uniunea Sovietică depunea eforturi sporite pentru înarmare. Astfel, experții militari din Polonia și România evaluau efectivele Armatei Roșii de la sfârșitul anilor '20 erau de aproximativ 650.000 de oameni, dintre care 50.000 de ofițeri și 120.000 de subofițeri și trupă³⁹.

Deteriorarea situației internaționale - eșuarea Conferinței dezarmării, recrudescența manifestărilor revizioniste și revanșarde, instalarea la putere a nazismului în Germania - necesita reorganizarea Micii Înțelegeri și punerea de acord a instrumentelor politice și diplomatice cu noile realități europene. Ca urmare, în urma tratatelor desfășurate la Sinaia, în zilele de 15-16 februarie 1933, de către miniștrii de Externe cehoslovac, iugoslav și român a fost semnat *Pactul de reorganizare a Micii Înțelegeri*⁴⁰. Pactul prevedea crearea unor instituții permanente, care aveau să ridice alianța la un stadiu superior: *Consiliul Permanent*, ca organ director al politicii comune, *Consiliul Economic* pentru coordonarea progresivă a intereselor comune ale aliaților; un *Secretariat al Consiliului Permanent*. Prin Pactul de reorganizare a Micii Înțelegeri, inițiatorii sperau să obțină o întărire a spiritului Societății Națiunilor, în condițiile în care acesta „dădea semne de oboseală”. De asemenea, pactul era un răspuns al României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei la provocările de securitate apărute în Europa Centrală și de Sud-Est și o încercare de evitare a politicii faptului împlinit asupra celor trei state.

**FOTO 8: Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri, Praga, 29 mai - 01 iunie 1933.
Nicolae Titulescu, Eduard Beneš, Bogoljub Jevtić.**

Modificările intervenite în funcționarea Micii Înțelegeri au fost receptate cu un interes sporit la Berlin, unde se aprecia, în martie 1933, că „alianța a câștigat prin noul pact în coeziune internă și externă și și-a consolidat mult puterea de șoc față de statele învecinate”⁴¹. Reorganizarea Micii Înțelegeri a făcut ca această alianță regională defensivă să se manifeste mai dinamic pe arena internațională. Cea dintâi conferință a șefilor Marilor State Majore după semnarea Pactului de reorganizare a avut loc la București, la 25 martie 1934, prilej cu care s-a analizat posibilitatea ca alianța să poată avea și un caracter ofensiv.

Pe timpul conferinței, generalul Ion Antonescu, șeful Marelui Stat Major român, a susținut realizarea unui acord politic atașat celor existente, care „să poată permite - în cazul unui conflict generalizat - de a declanșa ofensiva imediată a armatelor aliate împotriva Ungariei”⁴². Se intenționa astfel impunerea propriei voințe în fața inamicului, principiu fundamental în arta militară și o condiție

³⁹ A.M.R., *Microfilme*, rola P. II 1.959, cadrul 426.

⁴⁰ A.N.I.C., fond *Casa Regală*, Carol al II-lea, dosar nr. 70/1933, f. 1-5.

⁴¹ *Idem*, Arhiva Istorică, fond XIV, dosar nr. 2526, f. 27.

⁴² A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 5/1934, f. 89-106.

esențială pentru obținerea victoriei decisive pe câmpul de luptă. Această propunere a conducerii militare române avea să determine reacții neașteptate tocmai de la cei considerați aliați. Astfel, Louis Barthou, ministrul de Externe al Franței, a reacționat afirmând: „Nu este nevoie să mai remarcăm că în cazul unei atare inițiative (al atacului preventiv - n.n.) țările Micii Înțelegeri s-ar putea situa pe o poziție total diferită de cea în care tratatele noastre prevăd că le-am acorda asistența. Asistența noastră nu va fi acordată țărilor semnatare decât în cazul când ar fi atacate fără o provocare din partea lor”⁴³.

Din nefericire, în cursul conferințelor următoare se va abandona și varianta „U.R.S.S. - inamicul cel mai periculos“, aceasta fiind cel mai adesea trecută în tabăra „neutrilor“ sau chiar a statelor favorabile menținerii frontierelor. „Diplomația de suprafață“ a Moscovei producea efectul scontat⁴⁴. Eroarea de apreciere va fi plătită scump de Cehoslovacia la 30 septembrie 1938, de Polonia la 17 septembrie 1939, iar de România la 26-27 iunie 1940.

Cea de-a treia alianță regională în care factorii de conducere politici și militari de la București au investit încredere și speranță că va putea apăra statu-quo-ul teritorial a fost *Înțelegerea Balcanică*⁴⁵, al cărui pact de constituire⁴⁶ s-a semnat la Atena, la 9 februarie 1934, de către miniștrii de Externe ai Greciei, Iugoslaviei, României și Turciei.

FOTO 9: Semnatarii pactului Înțelegerii Balcanice: D. Maximos, T. Rüstü Aras, N. Titulescu, B. Jęftić
(Sursa: *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Planșa 6).

⁴³ Jean Nouzille, *Aspectul militar al relațiilor franco-române între 1919-1939*, în „Revista română de studii internaționale“, 1992, nr. 3-4, p. 202.

⁴⁴ Ioan Scurtu (coord.), *op.cit.*, p. 487.

⁴⁵ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972; Cristian Popișteanu, *Înțelegerea Balcanică. Momente și semnificații*, Editura Științifică, București, 1977; Alexandru Oșca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, convenții militare și protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Pitești, 1994; Alexandru Oșca, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I“, București, 2003; Locotenent-colonel Chirca Dorin, *Relațiile militare ale României în cadrul Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice. Convențiile militare - baza planurilor de operații elaborate de către Marele Stat Major*, Teză de doctorat, Universitatea Națională de Apărare „Carol I“, București, 2004.

⁴⁶ Esența pactului era exprimată în primele două articole: „România, Turcia, Iugoslavia și Grecia își garantează mutual securitatea tuturor frontierelor lor balcanice“ (art.1); „Înaltele Părți Contractante se angajează a se concerta asupra măsurilor de luat față de eventualități ce ar putea afecta interesele lor așa cum sunt definite prin prezentul acord. Ele se angajează a nu întreprinde nici o acțiune politică față de orice altă țară balcanică nesemnatară a prezentului acord, fără avizul mutual prealabil și a nu lua nici o obligațiune politică față de orice altă țară balcanică, fără consimțământul celorlalte Părți Contractante“ (art. 2). Acordul era însoțit de un „protocol-anexă“ ale cărui „precizii fac parte integrantă din Pact“. Principalele articole erau cele referitoare la caracterul neagresiv al alianței, posibilitățile punerii în practică a pactului chiar dacă agresorul era din zone extrabalcanice, încheierea convențiilor „apropiate scopurilor urmărite prin Pactul de Înțelegere Balcanică“, ceea ce reprezenta expresia „netransparență“ a convențiilor militare privind menținerea *statu-quo*-ului teritorial (A.N.I.C., fond *Casa Regală*, dosar nr. 109/1934, f. 110-113).

În evoluția ei, alianța a cunoscut două perioade: prima, până la mijlocul anului 1936, caracterizată de definirea pozițiilor fiecărui membru; a doua, până la sfârșitul anului 1938, cea a colaborării militare efective.

Din cauza situației geopolitice diferite a statelor semnatare, în prima etapă au apărut numeroase dificultăți în desfășurarea negocierilor. Trebuiau armonizate pozițiile statelor cu interese în zona mediteraneeană (Turcia și Grecia) cu cele ale țărilor care erau interesate preponderent de zona central-continentală (România și Iugoslavia). De asemenea, era necesară identificarea unor soluții de armonizare pentru diferențele majore rezultate din acorduri politice existente anterior. Astfel, ministrul de Externe turc, Tewfik Rüstü, declara: „Turcia în nici un caz nu va admite a se considera angajată să ia parte la nici un fel de acte îndreptate împotriva Uniunii Sovietice“. La rândul ei, Grecia reafirmase, binecunoscuta ei rezervă față de o eventuală tendință antiitaliană a alianței. România, Iugoslavia și Turcia hotărâseră deja să depășească impasul ce rezultase din abordările diferite și se declarau de acord să semneze convenția militară. Pentru variantele de conflict, altele decât cele declanșate de Italia, se avea în vedere semnarea unei noi convenții împreună cu Grecia⁴⁷.

FOTO 10: Participanții la conferința Înțelegerii Balcanice din 20-22 februarie 1939 de la București - pe primul rând: Armand Călinescu, Sükrü Saracoglu, Ioannis Metaxas, Cincar Marković, Grigore Gafencu
(Sursa: *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Planșa 6).

Ca urmare, era evident faptul că diferențele de vederi dintre cele patru țări din Înțelegerea Balcanică erau mult mai profunde decât declarațiile destinate publicității ale unor factori de decizie, ca de exemplu cele ale premierului iugoslav Milan Stoiadinović, care vorbea despre „omogenitatea și forța celor două sisteme de alianță“ (Înțelegerea Balcanică și Mica Înțelegere - n.n.)⁴⁸.

4.3.2. Dezagregarea alianțelor la confruntarea cu *Realpolitik*

Activitatea tot mai agresivă a statelor revizioniste începând cu anul 1935 nu a primit o ripostă fermă din partea Franței și Marii Britanii, ci dimpotrivă, acestea au adoptat o atitudine defensivă, de conciliere cu agresorul. Astfel, în ianuarie 1937, Marea Britanie a semnat un acord cu Italia pentru respectarea „intereselor reciproce“ în Marea Mediterană. În această politică s-a integrat și Iugoslavia care, a încheiat la rândul ei, în anul 1937, tratate de prietenie cu Italia și Bulgaria (state revizioniste), fără acordul prealabil al celorlalte țări aliate din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. Era prima fisură majoră în funcționarea celor două alianțe defensive regionale. Ca urmare a acestor tratate,

⁴⁷ Ioan Scurtu (coord.), *op.cit.*, p. 509-510.

⁴⁸ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, p. 190.

Iugoslavia nu mai intervenea în cazul unei eventuale agresiuni a Italiei împotriva României și Greciei sau a unei acțiuni în forță a Germaniei asupra Cehoslovaciei. Pe acest fond, în România, o serie de personalități și formațiuni politice cereau guvernărilor să abandoneze politica *unidirecțională*, orientată spre Societatea Națiunilor, Franța și Marea Britanie, și să adopte o atitudine realistă de apropiere față de Germania și Italia, linie care nu va fi urmată decât după prăbușirea granițelor României Mari în vara anului 1940.

Existau diferențe importante între modul cum gândiseră Titulescu și omologii săi din Balcani alianța și evoluția ei din anii 1937-1940. Practic, România, Grecia, Turcia și Iugoslavia (se poate adăuga aici și Cehoslovacia), nu puteau, după 1936, decât să reacționeze la „jocul“ Marilor Puteri, care puneau în pericol pacea Europei. La începutul lunii martie 1937, locotenent-colonelul Ion Gheorghe considera că Turcia tergiversează realizarea unor noi contacte cu partenerii săi din Înțelegerea Balcanică, iar cauza trebuia căutată în acțiunea diplomatică a acesteia, care încerca, împreună cu Iugoslavia, de a intra în tratative cu Italia în vederea punerii lor de acord în problemele Mediteranei și ale situației din Balcani⁴⁹. Atitudinea Turciei și Iugoslaviei a trezit îngrijorări la București, întrucât dată fiind apropierea italo-ungară, se contura creșterea influenței statelor revizioniste, iar mijloacele de contracarare deveneau tot mai slabe.

Pe fondul unui climat internațional tensionat și în urma a numeroase negocieri, se semnează la Salonic, la 31 iulie 1938, un acord între Înțelegerea Balcanică și Bulgaria în care se menționa că statele respective „și iau angajamentul de a se abține, în relațiile mutuale, de a recurge vreodată la forță“; totodată, au convenit să renunțe la aplicarea dispozițiilor cuprinse în partea a IV-a (clauze militare, navale și aeriene) a Tratatului de la Neuilly-sur-Seine⁵⁰, ceea ce însemna eliminarea tuturor restricțiilor impuse Bulgariei în privința înarmării.

La 23 august 1938, la Bled, se semna un acord similar între Mica Înțelegere și Ungaria în care se preciza că „inspirate de dorința comună de a netezi terenul de elementele ce ar putea împiedica dezvoltarea raporturilor de bună vecinătate între Ungaria și cele trei state (România, Cehoslovacia și Iugoslavia - n.n.), s-a convenit realizarea unor acorduri preliminare. Aceste acorduri comportă recunoașterea din partea celor trei state a egalității în drepturi pentru Ungaria în materie de înarmări și renunțări reciproce la orice recurgere la forță între Ungaria și statele în chestiune“⁵¹.

Prin aceste acorduri, Bulgaria și Ungaria au obținut recunoașterea dreptului de a se înarma, ceea ce însemna o nouă revizuire a tratatelor de pace de la Versailles. România a susținut semnarea celor două documente pentru a obține un angajament scris din partea Bulgariei și Ungariei că vor promova o politică pașnică. Din nefericire, evoluția evenimentelor va demonstra însă contrariul.

Anexarea Austriei la cel de-al Treilea Reich, la 13 martie 1938, a fost acceptată de Marea Britanie și Franța ca un fapt împlinit. Peste câteva luni de zile, prin Acordul de la München (29-30 septembrie 1938), liderii Franței, Marii Britanii, Germaniei și Italiei au decis transferarea regiunii sudete către Germania, declanșând procesul de desființare a statului cehoslovac. Conferința de la München a marcat apogeul conciliatorismului și un „jalon“ decisiv către cel de-al Doilea Război Mondial. Germania a obținut importante avantaje strategice, Reich-ul controlând acum centrul continentului. Franța și Marea Britanie și-au dovedit incapacitatea de a asigura securitatea statelor aliante din Europa Centrală și de Sud-Est, iar Mica Înțelegere era practic desființată. Dezmembrarea teritorială a Cehoslovaciei lăsa descoperite laturile de vest și nord-vest ale dispozitivului strategic al României. Într-un studiu al Marelui Stat Major român se arăta că „Mica Înțelegere, deși formal nedislocată, este de fapt astăzi inexistentă prin ocuparea Cehoslovaciei. Înțelegerea Balcanică poate suferi influența pe care Germania și Italia o vor exercita asupra unora din statele componente“⁵².

După München, statele mici și mijlocii din Europa Centrală și de Sud - Est, aflate acum între expansiunea germană și „necunoscuta“ sovietică, începeau să caute soluții de supraviețuire pe cont propriu, întrucât observau că Londra și Parisul erau mai mult preocupate de propria lor securitate decât cea a țărilor din Mica Înțelegere sau Înțelegerea Balcanică. În acest registru se înscrie și cea de-a doua conferință a șefilor Marilor State Majore din țările membre ale Înțelegerii Balcanice, care s-a desfășurat, la Atena, în noiembrie-decembrie 1938. Reuniunea a avut ca scop identificarea unor soluții politico-militare care să asigure rezistența statelor membre la expansiunea germano-italiană în Balcani. Rezultatele întâlnirii au fost însă modeste. Cel mai important document asupra căruia s-a convenit se referea la evaluarea capacității militare a Bulgariei, prevăzându-se că dacă un stat aliat era atacat de

⁴⁹ A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 1488, f. 1.

⁵⁰ „Timpul“ din 2 august 1938.

⁵¹ *Ibidem* din 25 august 1938.

⁵² A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 493, f. 113-114.

grosul forțelor bulgare, ceilalți aliați să deschidă operațiile împotriva agresorului, chiar dacă acestea nu și-ar fi încheiat concentrarea trupelor. Derularea evenimentelor va demonstra că individualismul fiecărui participant, grija pentru propria soartă, cât și imposibilitatea de a influența cursul situației politico-militare din Europa au afectat profund capacitatea de reacție a Înțelegerii Balcanice, protocoalele de la Atena devenind pur formale.

Pe parcursul anului 1939 nu au mai avut loc întâlniri între reprezentanții militari ai Înțelegerii Balcanice. Nici cele două proiecte ale diplomației române din ultimele luni ale anului 1939, respectiv „*Blocul balcanic*“ și „*Blocul neutrilor*“, nu au întrunit adeziunea statelor din Înțelegerea Balcanică, printre multiplele cauze fiind și cea a divergențelor de interese dintre acestea.

Primele luni ale anului 1940 au găsit Înțelegerea Balcanică divizată. În locul politicii „înțelegătoare, dar ferme“ cerută intens de țara noastră în fața permanentelor revendicări teritoriale ungare și bulgare, Turcia și Iugoslavia solicitau Bucureștiului concesiile teritoriale în favoarea Bulgariei. Situația se va repeta și în zilele de 2-4 februarie 1940, la Belgrad, la ultima sesiune a Consiliului Permanent al acestei organizații.

Formal, România s-a retras din Înțelegerea Balcanică în septembrie 1940, practic însă relațiile ei militare cu țările aliate balcanice încetaseră de la începutul aceluiași an⁵³.

În concluzie, încă înainte de izbucnirea celui de-a doua conflagrații mondiale, sistemul de alianțe politico-militare al României, clădit cu atâta migală și energie în întreaga perioadă interbelică, se năruise. România era izolată în fața vecinilor săi revizionisti. Iar poziția acestora față de statul român sau de situația generală din Europa era clar definită: U.R.S.S. își precizase atitudinea prin neajutorarea Cehoslovaciei în criza sudetă; Ungaria își manifesta deschis pretențiile teritoriale asupra vecinilor săi (în noiembrie 1938 ocupase sudul Slovaciei, iar în martie 1939 Ucraina Subcarpatică); Bulgaria era în expectativă și aștepta doar momentul favorabil pentru a-și materializa pretențiile revizioniste. La rândul lor, aliații României se confruntau cu situații dintre cele mai dificile: Cehoslovacia a fost abandonată Reich-ului german; Iugoslavia era supusă presiunilor Italiei; Polonia se afla în cleștele germano-sovietic. Doar Grecia și Turcia se simțeau oarecum mai în siguranță datorită poziției lor geografice și sprijinului britanic.

Cu toate acestea, până în anii 1937-1938, Cehoslovacia, Iugoslavia, România, Grecia, Turcia și Polonia se bazaseră pe acest sistem, investiseră mijloace financiare, militare și multă energie politică. Ca urmare este firească întrebarea dacă s-a greșit sau nu în modul de gestionare și funcționare a celor trei alianțe defensive regionale. Un răspuns documentat la această problemă îl oferă istoricul Mihai Retegan, care analizează mecanismul de creare și evoluția alianțelor militare românești interbelice⁵⁴.

Astfel, Mihai Retegan apreciază că Mica Înțelegere s-a constituit la începutul anilor '20 ca o „reacție ofensivă la orice tentativă de restaurare a Habsburgilor și exista ca o reacție neagresivă față de Ungaria“⁵⁵. Ca urmare, Ungaria devenea ținta a riposteii României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei doar dacă declanșa un atac neprovocat la adresa acestora. Pentru România mai exista însă și un alt motiv la fel de important de a se implica activ în crearea acestei alianțe defensive regionale: teama de a nu se afla singură într-o confruntare cu Uniunea Sovietică. Cu toate demersurile întreprinse, Iugoslavia și Cehoslovacia nu s-au angajat să sprijine militar România în cazul unui război cu U.R.S.S., promițând doar că vor ataca Ungaria pentru a asigura spatele dispozitivului strategic românesc. Era un sprijin minimal, în situația în care România ar fi fost angajată într-un conflict militar pe teatrul de operații de Est.

Până la începutul anilor '30, Mica Înțelegere și-a îndeplinit misiunea de a asigura securitatea statelor membre în condițiile prevăzute de convențiile încheiate. Însă începând cu anii 1932-1933 situația internațională s-a înscris pe coordonate cărora Mica Înțelegere nu avea posibilități de reacție adecvată. Cele 19 planuri operative elaborate au prevăzut grupările de forțe și variantele de intervenție, însă factorii de decizie politici nu au agreat includerea în convenții a clauzei *erga omnes*. Dacă Iugoslavia și Cehoslovacia nu erau de acord să-și angajeze potențialul militar într-o confruntare cu U.R.S.S., la rândul ei România evita utilizarea forțelor militare contra Germaniei. La toate aceste limitări s-au mai adăugat încrederea supradimensionată a unor lideri politici români și occidentali în „*politica de securitate colectivă*“ a Moscovei și în sprijinul politico-militar al Londrei și Parisului pentru statele din centrul și sud-estul Europei. Au fost așteptări și speranțe maxime care se vor

⁵³ Alexandru Oșca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, convenții militare și protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Pitești, 1994, p. 88.

⁵⁴ Mihai Retegan, *op.cit.*, p. 169-176.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 170.

dovedi extrem de păgubitoare pentru soarta țărilor mici și mijlocii din această parte a Europei.

În ceea ce privește *alianța cu Polonia*, aceasta a avut ca scop sprijinul reciproc al celor două țări împotriva unui atac neprovocat din partea Uniunii Sovietice. Interesul comun al României și Poloniei a determinat ca alianța să nu aibă slăbiciunile Micii Înțelegeri. A avut însă alte vulnerabilități. După un debut promițător și o perioadă inițială ascendentă, relațiile româno-polone „au intrat într-un con de umbră prelungit din care nu vor mai ieși în pofida unei tentative de revigorare înregistrată spre sfârșitul deceniului patru”⁵⁶.

Balansul politico-diplomatic al conducerii poloneze între Germania și Uniunea Sovietică, situațiile geopolitice diferite ale României și Poloniei față de U.R.S.S. - în special după semnarea tratatului de neagresiune polono-sovietic din 1932 - refuzul Varșoviei de a da alianței bilaterale un caracter *erga omnes* au constituit elemente determinante ale înghețului intervenit în legăturile Bucureștiului cu Varșovia. La acestea s-a mai adăugat încrederea mult prea mare acordată de diplomația celor două state manifestărilor geneveze în „sprijinul securității colective”, promovate cu o deosebită abilitate de Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru afacerile Externe.

Referitor la cea de-a treia alianță regională defensivă - *Înțelegerea Balcanică* - trebuie subliniat că aceasta a apărut din necesitatea „garantării, menținerii și respectării statu-quo-ului postbelic în Balcani, la adăpost de orice influență din partea marilor puteri europene”⁵⁷. În legătură cu motivația creării acestei alianțe regionale defensive, Nicolae Titulescu avea să afirme: „Mulțumită Înțelegerii Balcanice, marile puteri nu vor mai fi în stare să ne asmută pe unii asupra celorlalți și astfel să arunce această parte a lumii într-un război care ar însemna o conflagrație mai mare decât în 1914”⁵⁸.

Dacă în privința reacției față de agresiunea declanșată de un stat balcanic - în speță Bulgaria - nu existau rețineri, în schimb se manifestau rezerve asupra modului de acțiune în cazul producerii unui atac din partea unei țări din spațiul extrabalcanic. Ca și în cazul Micii Înțelegeri, coeziunea Înțelegerii Balcanice a fost afectată de acțiunile unilaterale ale unor state membre. Cazul iugoslav este deosebit de relevant în acest sens.

Nu pot fi trecute însă cu vederea eforturile deosebite depuse de structurile militare ale statelor membre pentru elaborarea planurilor de operații, organizarea potențialului de luptă, conducerea și coordonarea unitară a forțelor și mijloacelor angajate în acțiunile de ripostă împotriva agresorului. Ca urmare, documentele politico-militare încheiate de cele șase state și atitudinea manifestată de factorii de decizie în anumite momente dovedesc că cele trei alianțe au corespuns scopurilor inițiale.

Dezagregarea alianțelor în anii 1938-1940 a fost cauzată de un complex de factori interni și externi. Dintre cauzele interne pot fi enumerate: proiectarea alianțelor ca entități de reacție și nu de acțiune; supraevaluarea de către factorii de decizie politici și militari a capacității reale a alianțelor regionale de a menține statu-quo-ul teritorial; o excesivă încredere în loialitatea și politica „vizibilă” a Marilor Puteri; capabilități militare relativ reduse, în condițiile evoluțiilor rapide a situației politico-strategice premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial; luarea în calcul în planurile de operații întocmite ca elemente sigure a sprijinului militar occidental, iar din 1935 a „neutralității binevoitoare a Uniunii Sovietice”.

Dintre factorii externi evidențiem: politica de conciliere dusă de Marea Britanie și Franța în raport cu statele revizioniste, Londra și Parisul sperând că prin satisfacerea unor revendicări teritoriale ale acestora pe seama statelor din centrul și sud-estul Europei se va evita un război în vestul Europei - derularea evenimentelor va demonstra că cele două mari democrații occidentale au săvârșit o gravă eroare de calcul strategic -; atitudinea duplicitară a Moscovei în relațiile cu statele din Mica Înțelegere și Antanta Balcanică, semnificativ în acest sens fiind, spre exemplu, „jocul” diplomatic perfid al U.R.S.S. în criza sudetă⁵⁹.

Abia după remilitarizarea Renaniei și Acordul de la München s-a înțeles că Marea Britanie și Franța nu vor sprijini eforturile defensive ale aliaților lor din Europa Centrală și de Sud-Est și că

⁵⁶ *Ibidem*, p. 171.

⁵⁷ Alexandru Oșca, Gheorghe Nicolescu, *op.cit.*, p. 23.

⁵⁸ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 419.

⁵⁹ În timp ce Marea Britanie și Franța solicitau factorilor de conducere de la Praga să ajungă la o înțelegere cu Germania nazistă în privința regiunii sudete, Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru afacerile străine îi prezenta ambasadorului german la Moscova, Friederich Werner von Schulenburg, la 21 august 1938, poziția U.R.S.S. față de evoluția situației din Europa Centrală: „În eventualitatea invaziei germane în Cehoslovacia, Uniunea Sovietică «va face tot posibilul să ajute Cehoslovacia» [...] Dacă însă Germania proceda democratic, atitudinea Uniunii Sovietice față de problema Cehoslovaciei ar fi complet diferită, pentru că Uniunea Sovietică «a fost dintotdeauna în favoarea autodeterminării naționale»” (Hans von Herwarth, S. Frederich Starr, *Against Two Evils*, New York, 1981, p. 128, apud *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, Editura Militară, București, 1989, p. 163).

U.R.S.S. este hotărâtă să-și pună în aplicare planurile de expansiune. Era târziu când s-a ajuns la această concluzie. După 7 martie 1936, idealismul willsonian era înlocuit cu *Realpolitick*, iar supraviețuirea statelor mici și mijlocii în noile condiții depindea de un cumul de factori, între care diplomația realistă și forța militară erau de o maximă importanță.

Deosebit de relevantă în acest sens este concluzia dintr-un raport al Marelui Stat Major din data de 27 octombrie 1938, formulată după dezmembrarea Cehoslovaciei: „Evenimentele din ultimul timp au zdruncinat mult valoarea acestor alianțe /.../ Anglia și Franța nu s-au putut opune, iar Mica Înțelegere a avut o atitudine pasivă. Mica Înțelegere, deși formal nedislocată, este de fapt inexistentă prin amputarea Cehoslovaciei /.../; un învățământ sigur al evenimentelor din ultimul timp este că valoarea alianțelor și angajamentelor politico-militare din timp de pace este relativă“ (subl.n.)⁶⁰.

Justă și realistă concluzie. Din nefericire, deși corectă, concluzia era tardivă. Norii grei ai războiului se apropiau rapid. Aranjamentele de securitate interbelice, inclusiv alianțele regionale din centrul și sud-estul Europei în care România investise multă energie politică și speranțe, au fost spulberate la confruntarea dură cu *Realpolitick*-ul în ascensiune.

ALIANȚELE POLITICO-MILITARE ALE ROMÂNIEI ÎN VÂLTOAREA ANILOR 1938-1940, SPULBERAREA ULTIMELOR ILUZII ALE SECURITĂȚII COLECTIVE

Abstract

In the interwar period Romania played an active role in forging and strengthening of a regional system of political and military alliances which were mainly meant to ensure the security of the member states and the compliance with the territorial status quo established after the Great War from 1914-1918.

The Romanian - Polish Alliance (1921-1939), The Little Entente (1921-1938) and The Balkans Entente (1934-1940) were political and military instruments signed by Romania, Poland, Czechoslovakia, Yugoslavia, Greece and Turkey as a response to the revisionist actions of those countries that were not satisfied by the 1919-1920 Paris Peace Treaties.

The changes in the European power balance that took place after March 7, 1936 and the dramatic events of the 1938-1940 period underlined the structural vulnerabilities that marked the three regional alliances, which together with external factors will cause in the end the their dissolution.

This situation will cause the territorial disintegration and the disappearance of the United Romanian state's borders as they were set in the summer of 1940.

Keywords: military and political alliances, regional security, *Realpolitick*, structural vulnerabilities, disintegration

⁶⁰ A.M.R., fond *Marele Stat Major*, dosar nr. 493, f. 113-114.

POGROMUL DE LA IAȘI (1941) - COMPORTAMENTE ASINCRONICE: MILITARII ROMÂNI, TRUPELE GERMANE ȘI POPULAȚIA CIVILĂ

Dr. Florin C. STAN*

„...Populația creștină dădea indicațiuni patrurilor române și germane, pentru arestarea evreilor cunoscuți. La percheziții au luat parte și soldații izolați, care făceau descinderi pe cont propriu. Parte din acești evrei, erau executați de soldații germani chiar în drumul deplasării până la Chestură“.

General de divizie Emanoil Leoveanu,
directorul general al Poliției Române,
2 iulie 1941*

Pogromul de la Iași, din 28-30 iunie - 6 iulie 1941, care definește evenimentele masacrului împotriva evreilor și măsurile care au urmat prin expulzarea acestora din capitala Moldovei cu „trenurile morții“, a fost abordat în istoriografie cu mult interes¹, mai cu seamă, însă, în anii din urmă. În acest sens, cele mai cunoscute titluri sunt: Jean Ancel, *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iași, 29 iunie 1941*, Iași, Editura Polirom, 2005, 491 pp. și *Pogromul de la Iași. 28-30 iunie 1941 - prologul Holocaustului din România*, Iași, Editura Polirom, 2006, 317 pp. Arareori însă și mai mult tangențial s-au pus în evidență comportamentele deosebite manifestate de militarii români, de trupele germane, ca și de populația civilă vis-à-vis de turnura și desfășurarea pogromului.

Punctual, în acele zile, în Iași, unde autoritatea guvernului era reprezentată de colonelul Dumitru Captaru, ca prefect², iar comandant al garnizoanei era colonelul Constantin Lupu³, s-au aflat soldați ai Diviziei 14 infanterie, condusă de generalul Gheorghe Stavrescu, o companie a Regimentului 13, formată din 100 de militari, un batalion de jandarmi, format din 300 de militari, ca unități românești. Se adăugau 450 de polițiști ai orașului și alți 330 de polițiști care urmau să ocupe posturi în Basarabia și Bucovina. Trupele germane prezente în Iași făceau parte din Corpul XXX Armată, comandant generalul Hans Eberhard Kurt von Salmuth și din Divizia 198, comandată de generalul Roetung, pe lângă care se mai aflau trupe SS⁴ și personal încadrat în organizația *Todt*⁵.

În urma punerii în aplicare a operațiunii Barbarossa împotriva Uniunii Sovietice, la 22 iunie 1941, autoritățile române au asociat România efortului de război al Berlinului în vederea eliberării teritoriilor ocupate de sovietici în vara anului anterior, Basarabia, Bucovina și ținutul Herța. Orașul Iași, aflat în proximitatea frontierei româno-sovietice, așa cum aceasta a fost stabilită în mod arbitrar de către marele vecin de la Răsărit în urma ultimatumului din 26 iunie 1940, a intrat în mod evident în atenția organelor abilitate cu siguranța frontului, în așteptarea declanșării operațiunilor militare dincolo de Prut căpătând o importanță aparte⁶. Cum în oraș se aflau importante efective militare române și germane și o semnificativă populație evreiască, considerată indezirabilă atât de către propaganda germană, cât și de către cea română, generalul Ion Antonescu a transmis telefonic, la 28 iunie 1941, colonelului Constantin Lupu, comandant al Garnizoanei Iași, ordinul după care, „având în vedere starea de războiu“, la sesizarea „primirii de focuri de armă dintr-o locuință (...) vor fi arestați toți

* Șef Secție Istorie, Muzeul Marinei Române; lector univ. dr. asociat, Universitatea „Ovidius“ Constanța, Facultatea de Istorie și Științe Politice.

** În Memoriul asupra anchetei executată conform ord. No. 4678 din 1 Iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, în legătură cu tulburările ce s-au produs în Iași, Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente*, ediție: Lya Benjamin, Iași, Polirom, 2005, doc. 67, p. 197.

¹ Un prim titlu care a pus în evidență istoriografică evenimentele de la Iași a fost cel al lui Aurel Karetki și Maria Covaci, *Zile însângerate la Iași (28-30 iunie 1941)*, București, Editura Politică, 1978. Contribuția trebuie însă preluată critic, aceasta conținând carențe evidente de documentare.

² Numărul evreilor din Iași era atunci de circa 45.000. Jean Ancel, *Preludiu la asasinat. Pogromul de la Iași, 29 iunie 1941*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 16.

⁴ Cercetătorul Jean Ancel contestă prezența efectivelor SS în Iași, idem, *Pogromul de la Iași din 29 iunie 1941*, în volumul *Holocaustul la periferie. Persecutarea și nimicirea evreilor din România și Transnistria în 1940-1944*, coordonatori: Wolfgang Benz și Brigitte Mihok, Chișinău, Cartier, 2010, p. 64.

⁵ Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, București, Editura Hasefer, 1998, p. 92. Despre activitatea organizației *Todt*, a se vedea la Prof. Victor Martin, *Organizația Todt în România*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române“, an V, nr. 2 (18), București, 2002, pp. 58-60. Această organizație, fondată de generalul ing. Fritz Todt, avea o structură paramilitară și folosea forța de muncă străină în lucrări de fortificații, construcții de șosele și alte obiective de interes economic.

⁶ Dennis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său. 1940-1944*, București, Humanitas, 2008, p. 144.

locatarii (afară de copii) și după o instrucție sumară, acei găsiți în vină vor fi executați⁷. De asemenea, prin același ordin, *Conducătorul* statului a dispus necesitatea „evacuării totale” (inclusiv femei și copii) a populației evreiești din orașul Iași, operațiunea urmând să se desfășoare pe „pachete, pachete”, inițial la Roman, apoi la Târgu Jiu, în „înțelegere” cu Ministerul de Interne și Prefectura județului. Pentru aceasta, generalul Antonescu mai aducea la cunoștința colonelului Lupu că a dat ordin Marelui Cartier General pentru a trimite la Iași un batalion de jandarmi și două autocamioane⁸.

A doua zi, colonelul Dumitru Captaru, în calitate de prefect, a transmis Ministerului de Interne un comunicat în care arăta, la rândul său, că la ordinul vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, „populația evreiască din orașul Iași urmează să fie evacuată, cu bărbați, femei și copii”, evacuarea urmând a se face „pe grupuri”, „punându-se la dispoziție numărul de trenuri necesare”. Conducerea Internelor urma să hotărască „localitățile unde se evacuează”, arătându-se și că numărul total al evreilor din Iași este de circa 45.000⁹.

Ceea ce a urmat este devoalat în *Memoriul asupra anchetei executată conform ord. No. 4678 din 1 Iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, în legătură cu tulburările ce s-au produs în Iași*, redactat de generalul de divizie Emanoil Leoveanu, directorul general al Poliției, document datat 2 iulie 1941¹⁰ și înaintat generalului Ion Antonescu. Pe scurt, evenimentele sunt relatate astfel: în dimineața de 28 iunie, Chestura din Iași a fost informată că o unitate română și una germană, „percheziționează și maltratează populația din Iași”, în cartierul Tătărași. Comandantul Chesturii, colonelul Constantin Chirilovici, împreună cu șeful Garnizoanei, colonelul Constantin Lupu, au mers pe teren pentru verificare, stabilindu-se că un sergent major T.R., Mircea Manoliu, însoțit de soldați din cadrul Regimentului 13 D. și din Regimentul 24 artilerie, sub pretextul căutării unui aparat de radio-emisie, „au făcut percheziționări la populația evreiască pe care o maltrata”, la operațiune asociindu-se și o unitate germană aflată în trecere. Fiind reținut în urma executării discreționare a 5 evrei, sergentul Manoliu, identificat ca militant legionar, după o cercetare efectuată de pretorul Diviziei 14, a fost eliberat. Generalul Leoveanu propunea rearestarea acestuia și deferirea sa Tribunalului Militar pentru a fi judecat¹¹. Se arată că primele măsuri adoptate de Chestură și Comenduire au constat în repartizarea unor plutoane de jandarmi la fiecare circumscripție polițienească „pentru patrule și menținerea ordinii”, orașul fiind „plin de soldați răsleți” care își căutau unitățile unde erau mobilizați. În seara aceleiași zile, „au început să se audă focuri de armă în diferite puncte ale orașului”. În urma efectuării de pânze de către polițiști și jandarmi și a patrulării de către militarii germani, „nu s-a găsit nimic”. De asemenea, în urma unor focuri de armă trase în apropierea unor coloane militare care treceau pe strada Lascăr Catargiu și pe strada Lăpușneanu, în urma verificărilor și a perchezițiilor, nu s-a descoperit „nici o armă și nici un trăgător străin”¹². Cu toate acestea, sub impactul propagandei antisemite, „evreii ascunși în pivnițe”, au fost „ridicați și aduși la Chestură”, parte dintre acești reținuți fiind „executați de soldații germani chiar în drumul deplasării până la Chestură”. Tot aici, autorul memoriului a consemnat că „populația creștină dădea indicațiuni patrulelor române și germane, pentru arestarea evreilor cunoscuți”¹³.

Implicarea civililor în cadrul desfășurării evenimentelor din 29-30 iunie este amplu documentată. Numai câteva exemple: Marcel Gr. Sprânceană, care a scos în acele zile din atelierele lui Paul Herman pe lucrătorii Michel Ștrul și Lupu Iancu, ducându-i la Chestura de Poliție¹⁴; Vasile

⁷ Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente...*, doc. 63, p. 191.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, doc. 64, p. 192.

¹⁰ Documentul a cunoscut două versiuni, una dintre acestea fiind falsificată chiar de către autorități, cf. Jean Ancel, *Preludiu la asasinat...*, p. 433.

¹¹ Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente...*, doc. 67, p. 196. Eliberarea acestui sergent criminal de către autoritatea militară de care depindea direct și solicitarea Poliției de reținere a sa în vederea judecării pentru faptele săvârșite la Iași poate argumenta, o dată în plus, implicarea actorilor militari în realizarea diversiunii care a dus la Pogrom. În concluziile documentului semnat de generalul Em. Leoveanu se arată că, după părerea sa, „acest simulacru de atentat” care a dus la escaladarea evenimentelor și în cele din urmă la Pogrom, a fost organizat „după un plan conceput de cineva interesat și executat de legionari, în scopul de a intensifica ura armatei germane în contra populației evreiești”, *ibidem*, p. 198. După cum s-a demonstrat, planul a fost conceput de către Secția a II-a a Marelui Cartier General și Serviciul Special de Informații. Vezi argumentul, în sinteză, la Jean Ancel, *Pogromul de la Iași din 29 iunie 1941...*, pp. 45 și urm.

¹² *Ibidem*, pp. 196-197.

¹³ *Ibidem*, p. 197.

¹⁴ AMR, *Fond Direcția Justiției Militare*, dosar nr. 2807/1948, f. 11, Ordonanța Cabinetului VII a Tribunalului Poporului din București din 29 martie 1946, care a dispus că nu este cazul urmării acuzatului Sprânceană Gr. Marcel, fapta sa desfășurându-se „ca urmare a ordinelor și comunicatelor atâtaoate ale autorităților militare care au fost de natură a împinge populația civilă la excесе și măsuri de fapt” și sub influența „ambianței generale antisemite”. După însemnările fostului consul german la Iași, Fritz Gebhard Schellhorn, în acele momente, „Poliția (...) a făcut cauză comună cu plebea asasină”, cf.

Morcov, participant la pogrom¹⁵; Gheorghe Mamitzos, care s-a adresat unui grup de soldați germani spunându-le că Moise Ulnar și familia sa sunt comuniști, aceștia fiind duși la Chestură¹⁶; Gheorghe Andrieș, care a luat parte la scoaterea evreilor din case pe care i-a însoțit la Chestură¹⁷; Constantin Alecu, care, însoțit de un grup necontrolat, a ridicat din case evrei, cărora le-a jefuit apoi locuințele în lipsă¹⁸; Dumitru Daderlat, a luat parte, de asemenea, la scoaterea evreilor din locuințe¹⁹; Mihail Astăncioaiei, Gheorghe Astăncioaiei și Grigore Pușcașu au sfătuit câțiva evrei vecini să se ascundă într-un beci pentru a nu fi ridicați de patrulele germane, dar au adus în schimb o patrulă de gardieni români cărora le-au spus că evreii ascunși în beci au tras în armată; Eugen Brânzei a îndemnat patrulele germane să scoată din locuință pe evreii care locuiau pe strada Universității; Chircă Brânzan a procedat similar, intrând chiar personal în locuințele unor evrei; asemenea și Dumitru Constantinescu (Albescu), care a însoțit patrulele germane din casă în casă, molestând personal pe evreii conduși la Chestură; Mircea Costăchescu și Vasile Florescu au instigat soldații împotriva evreilor susținând că aceștia au tras noaptea cu mitralierele; Filorian Ciornei a ridicat și molestat câțiva evrei aflați într-un adăpost²⁰. Petre Rossi, aflat într-un grup format din 20 de indivizi înarmați a scos din casă mai mulți evrei care au fost predați patrulelor germane; Gheorghe Telega a indicat unei patrule germane câțiva evrei învinuindu-i că au tras în armată, iar după ridicarea acestora a jefuit mai multe locuințe²¹. Un alt caz este cel al lui Constantin Gavrilovici, șofer la CFR-Auto, garajul Iași, care se afla lângă Chestura Poliției. La 29 iunie, când un grup de evrei a escaladat gardul Chesturii pătrunzând în curtea garajului, Gavrilovici a luat arma soldatului care leșinase și a tras asupra evreilor²²... Exemple asemănătoare se pot aduce cu zecile. Putem reține că în Pogrom, ca făptuitori, au fost implicați 286 de civili, ieșeni din categorii sociale și profesionale diverse, între care muncitori și angajați a Căilor Ferate Române - în număr considerabil -, studenți, muncitori, meșteșugari, funcționari, avocați, comercianți, pensionari etc.²³.

În legătură cu instigarea de către civilii români a soldaților germani împotriva evreilor, faptul a fost remarcat de fostul consul german la Iași, Fritz Gebhard Schellhorn, care a consemnat că cei mai mulți dintre acești civili purtau „zvastica cuzistă“ (*den cuzistischen Hakenkreuz*)²⁴. Profesorul A. C. Cuza, prezent în Iași după evenimentele regretabile din 29 iunie, a contestat însă categoric acest fapt²⁵.

În acele zile au existat însă și dovezi ale solidarității cu cei aflați în fața, poate, a celei mai mari încercări din viața lor. Leon Zissu, care se afla în Iași în iunie 1941, a declarat că „după primul bombardament - care a avut loc în primele zile ale războiului - o parte din populație a început să se evacueze“, între care și angajați ai farmaciei dr. Beceanu, unde lucra ca farmacistă soția lui L. Zissu, cu aprobarea tacită a Serviciului Sanitar Iași. Ca urmare a evacuării unor angajați, din 27 iunie a fost angajat aici și L. Zissu. „În noaptea de 28 spre 29 Iunie - a relatat martorul evenimentelor -, am auzit continue împușcături fără a ne putea da seamă de cele ce se petreceau, astfel că, dimineța, împreună cu soția ne-am dus la serviciu, normal. (...) Puțin timp după ce am intrat în farmacie, a început pogromul la Hală. Oamenii erau scoși din case, bătuți și încolonați cu mâinile ridicate. Noi am rămas în farmacie, respectiv ne-am refugiat în casa domnului Beceanu, care se afla la etaj deasupra farmaciei. Doctorul Beceanu era concentrat ca farmacist căpitan și, în uniformă, cu capul descoperit, a dat fuga la familia Bety și Simion Kaufman, ambii farmaciști (...), ca să-i aducă la farmacie. Ei locuiau în apropierea halei. În fața farmaciei, bandele de huligani l-au apostrofat și amenințat pe dr. Beceanu, vrând să-l ia pe Kaufman, ceea ce nu au reușit, căci cu riscul vieții sale (...) i-a asigurat acestuia intrarea în farmacie. Între timp câțiva vecini și prieteni ai familiei Beceanu (familia frizerului

Al III-lea Reich și Holocaustul din România 1940-1944. Documente din arhivele germane, editori: Ottmar Trașcă, Dennis Deletant, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“, 2007, p. 165.

¹⁵ AMR, *Fond Direcția Justiției Militare*, dosar nr. 2807/1948, f. 13.

¹⁶ *Ibidem*, f. 14.

¹⁷ *Ibidem*, f. 15.

¹⁸ *Ibidem*, f. 16.

¹⁹ *Ibidem*, f. 21.

²⁰ Idem, dosar nr. 2788, f. 187.

²¹ *Ibidem*, f. 187 verso.

²² Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România, *Raport final*, editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iași, Polirom, 2005, p. 333. După război, într-un proces desfășurat la Tribunalul Capitalei, Colegiul II Penal, în anul 1955, acest Gavrilovici Constantin a fost condamnat la 15 ani de închisoare pentru crimă împotriva umanității, *ibidem*.

²³ Jean Ancel, *Pogromul de la Iași din 29 iunie 1941...*, p. 61 și nota 30.

²⁴ *Al III-lea Reich și Holocaustul din România 1940-1944...*, p. 165.

²⁵ *Holocaust: tinerii întreabă, supraviețuitorii răspund*, București, Editura Asociației Evreilor din România Victime ale Holocaustului, 2008, p. 194.

Rahnil, tâmplarul Rothberg, farmacistul Sarina Aizicovici, familia Naftuli) s-au refugiat în casa domnului Beceanu, ajungând să fim circa 13 evrei²⁶. L. Zissu a menționat că pe lângă cei 13 evrei se mai aflau în casă profesorul Andrei Oțetea, nepot al dr. Beceanu și Greta Oculescu, casiera farmaciei. „Cei 13 evrei ne aflam sub protecția celor 3 neevrei menționați²⁶”, a arătat Zissu.

L. Zissu a mai reținut că, în urma aflării veștii că la Chestură evreilor li s-au distribuit bilete cu mențiunea „Liber“, „mulți din acei ce se aflau bine ascunși, au ieșit din ascunzători și s-au îndreptat singuri spre chestură spre a-și lua biletul - dintre aceștia mulți nu s-au mai întors. (...) În după amiaza aceleiași zile, mașini cu megafoane puneau în vedere populației să predea armele ce le-ar avea, să predea autorităților pe iudeo-comuniști și se transmitea comunicatul oficial de la radio că iudeo-comuniștii au tras în armata română și germană etc. Dr. Beceanu avea în casa lui și arme (fiind vânător) și evrei; nu a întreprins însă nici un fel de acțiune, și-a păstrat cumpătul, susținut moralmente și de prof. Oțetea (de altfel, amândurora nu le venea a crede că e posibil să se petreacă fapte pe care le vedeau cu ochii lor, încercând să vorbească telefonic cu tot felul de autorități pentru explicații etc.)... Dr. Beceanu a fost detașat la Tg. Frumos, iar noi am rămas sub protecția lui Greta Oculescu, care ne aducea de mâncare și cele necesare. Am rămas în farmacie încă două săptămâni. În acest mod am scăpat de grozăviile celor 3 zile de pogrom²⁷.

Alte exemple de sinceră omenie au fost reprezentate de preotul Grigore Resmeriță, slujitor la Biserica „Sf. Ilie“ din Iași, care, la 29 iunie 1941, a fost împușcat pe strada Sărării, în urma intervenției în favoarea unui grup de evrei care fugeau înspăimântați urmăriți de mai mulți „cetățeni indignați²⁸. Un alt caz este cel al inginerului Petre Naum, asistent la Facultatea de Medicină din cadrul Universității din Iași, care, la 29 iunie 1941, în urma intervenției în favoarea unui evreu urmărit pe strada Păcurari, a fost împușcat mortal de un militar român²⁹. Aceeași soartă tragică a avut și Ioan Gheorghiu, strungar, care, în aceeași zi de 29 iunie 1941, aflat pe strada Zugravilor, în încercarea de a apăra mai mulți evrei urmăriți a fost omorât de câțiva „lucrători ceferiști³⁰.

Revenind la *Memoriul* directorului general al Poliției Române, generalul Em. Leoveanu a arătat că în urma adunării unui număr prea mare de arestați în curtea Chesturii, comandantul Garnizoanei a dispus trierea celor reținuți, operațiune executată de 4 ofițeri de poliție sub conducerea căpitanului de jandarmi Constantin Darie, comandant al Companiei 14 Poliție. Trierea a fost executată în baza informațiilor fișate de Biroul de Siguranță, iar persoanele asupra cărora nu a planat nici o vină, au fost eliberate înmânându-li-se un bilet cu mențiunea „Liber“. Măsura a fost însă contestată vehement de către germani, care au procedat la rearestarea celor eliberați „pe care îi aduceau apoi la Chestură, maltratați oribil“. Chestura a raportat faptul generalului Gheorghe Stavrescu, comandantul Diviziei a 14-a, ca și prefectului, colonelul Dumitru Captaru, în vederea intervenției pe lângă Comandamentul Marii Unități germane. Cu toată insistența generalului român care „a intervenit personal la acești bătauși să înceteze barbaria“, măsura nu a produs efect, „lovirea și omorârea evreilor prin împușcare“ continuând „chiar în fața autorităților“. Se mai arată că „intervențiile făcute de organele polițienești pentru liniștirea spiritelor și încetarea acestui sistem de răzbunare, au rămas fără ecou, germanii, drept răspuns amenințând pe polițiștii români cu împușcarea³¹. În concluziile memoriului, generalul Leoveanu subliniază, între altele, că „activitatea Inspectoratului și Chesturii Iași este neutralizată prin intervenția organelor poliției germane³².

După cum se cunoaște, la 30 iunie 1941, într-un comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri se aducea la cunoștința opiniei publice că „Sovietele urmăresc pe toate căile să producă acte de sabotaj, de dezordine și de agresiune în spatele frontului“, lansând din avion „spioni și agenți teroriști“ care intră în legătură cu „agenții rezidenți din țară și cu populația iudeo-comunistă, pentru a organiza împreună acte de agresiune³³. Se specifica apoi că „dintre acești agenți“ câțiva au fost prinși,

²⁶ ACSIER, *Fond III*, dosar nr. 376/1940-1944, f. 1.

²⁷ *Ibidem*, f. 2. Mărturia lui Leon Zissu este datată 14 septembrie 1979, București. În acel an, președinte al Comunității Evreilor din Iași era dr. Kaufman, fostul coleg al dr. Beceanu.

²⁸ Gheorghe Samoilă, *Dor de Oameni*, pp. 62-63. În registrul de stare civilă, la cauza decesului părintelui Resmeriță s-a notat că a fost „împușcat de necunoscuți“, *ibidem*, p. 66.

²⁹ *Ibidem*, pp. 80-81. În registrul de stare civilă, la cauza decesului inginerului Naum s-a consemnat: „Împușcat din imprudență“, *ibidem*, p. 81.

³⁰ *Ibidem*, p. 83.

³¹ Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente...*, p. 197.

³² *Ibidem*, p. 199.

³³ *Ibidem*, doc. 66, p. 195. Într-o telegramă din 3 iulie 1941, transmisă ministerului francez al Afacerilor Externe de către reprezentantul diplomatic al Franței la București, J. Truelle, în legătură cu executarea „iudeo-comuniștilor“ de la Iași se concluzionează că „nu se poate nega existența câtorva nuclee comuniste, însă haotica represiune din ultimele zile, departe de a le pune bețe în roate, mai degrabă le favorizează“, cf. Carol Iancu, *Shoah în România. Evreii în timpul regimului Antonescu*

iar „acte de agresiune încercate au fost sancționate“, la Iași fiind executați „500 de iudeo-comuniști, care trăseseră focuri de armă din case asupra soldaților germani și români“³⁴.

Transporturile care au urmat³⁵, organizate de autoritățile române cu participarea soldaților germani aflați în Iași, cu scopul declarat al transportării evreilor în spatele frontului³⁶, au crescut cu mult numărul victimelor acelor zile³⁷. Din Nota nr. 295 încheiată la 9 iulie 1941 de directorul Justiției Militare, colonel magistrat Ioan G. Aramă, rezultă că, la 30 iunie, din ordinul MAI și al Inspectoratului de Jandarmi Iași, sublocotenentul Aurel Trandaf, împreună cu un subofițer și 30 de jandarmi au luat în primire, la Iași, 2.350 de evrei, în 35 de vagoane, pentru transportul acestora în Lagărul de concentrare din Garnizoana Călărași. Garnitura trenului a ajuns la Călărași la 6 iulie 1941, ora 15, constatându-se că pe drum decedaseră 1.409 persoane (10 la Mărculești, 327 la Mircești, 654 la Târgu Frumos, 53 la Roman, 300 la Săbăoani, 40 la Inotești și 25 constatați la sosirea trenului). Evreii debarcați au fost duși în cazarma Regimentului 23 Infanterie. Dintre aceștia, la 7 iulie, au mai murit 5 persoane, iar 69 se aflau în stare muribundă. Din constatările medicului garnizoanei, moartea fusese cauzată de mizeria fiziologică³⁸.

În Referatul generalului Mihail Racoviță, procuror militar din cadrul Cabinetului Special al Parchetului General de pe lângă Curtea Militară de Casare și Justiție, împuternicit după război cu cercetarea evenimentelor de la Iași și Stâncă Roznovanu - Mărculești³⁹, s-a arătat, între altele, următoarele: „aparitia trupelor germane pe teritoriul național a favorizat antisemitismul“⁴⁰, pretextul masacrului împotriva evreilor fiind constituit de un zvon răspândit de serviciul SS după care, la 26 iunie 1941, în urma unui bombardament aviatic asupra Iașului, parașutiștii sovietici trebuiau să ia contact cu rezidenții evrei din oraș; în dimineața zilei de 28 iunie 1941, autoritățile române au fost sesizate că în cartierul Tătărași o unitate germană face percheziții și molestează populația evreiască sub pretextul deținerii aparatelor de radio-emisie⁴¹; în urma unor focuri de arme trase în seara aceleiași zile, evreii au fost acuzați deși în casele controlate nu s-a găsit nimic suspect sau incriminant⁴²; evreii au fost ridicați de către germani și duși la Chestura de Poliție, autoritățile române fiind surprinse de evenimente⁴³. Se poate oferi, aici, un exemplu sugestiv, expus peste ani, de una dintre evreicele care au fost martore la evenimentele din Iașul acelor zile tulburi de la sfârșitul lunii iunie 1941. Astfel, Beatrice Simovici a consemnat despre colonelul Constantin Chirilovici, chestorul Poliției din oraș, că acesta a circulat în ziua de 29 iunie 1941, într-o mașină militară, prin tot orașul ordonând dispersarea

(1940-1944). *Documente diplomatice franceze inedite*, Iași, Polirom, 2001, p. 138.

³⁴ Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România, *Documente...*, p. 195. Notăm, aici, consemnarea regăsită într-un raport al *Abwehr*-ului din 3 iulie 1941 cu privire la situația din România după declanșarea conflictului sovieto-german „antisemitismul în România a primit un impuls extrem de puternic. Simpatia celor 500 de evrei executați la Iași [numărul celor executați a fost mult mai mare, extremele evaluărilor plasându-se între 500 și circa 15.000 de victime] s-a manifestat, neîndoind, de partea bolșevicilor, totuși lipsesc dovezile palpabile pentru reproșul adresat evreilor de colaborare cu parașutiștii sovietici“, *Al III-lea Reich și Holocaustul din România 1940-1944...*, p. 180.

³⁵ Dintr-o adresă din 6 iulie 1941 a Inspectoratului de Jandarmi Iași, se știe că la 30 iunie 1941 au plecat din Iași două garnituri de tren cu cca. 2.500, respectiv cca. 1.900 de evrei, primul transport fiind orientat spre Călărași (județul Ialomița), iar cel de-al doilea spre Podul Iloaei. Lya Benjamin, Dumitru Hîncu, Hary Kuller și Ioan Șerbănescu, 1941. *Dureroasa fracturare a unei lungi conviețuirii*, București, 2001, p. 58. În condiții absolut inumane, transporturile făcându-se în vagoane de marfă sigilate, au decedat, după datele oficiale, cel puțin 2.521 de evrei din ambele garnituri. Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, București, Editura All, 1999, p. 147. O mărturie a acelor zile, la Leonard Zăicescu, *Cu trenul expres spre moarte. Din mărturiile unui supraviețuitor*, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“, 2007.

³⁶ *Al III-lea Reich și Holocaustul din România 1940-1944...*, p. 165. După mărturia fostului consul german la Iași se pare că în cele din urmă trupele germane nu au mai fost implicate în îmbarcarea evreilor în trenuri, *ibidem*, pp. 165-166. Totuși, într-un raport datat 9 iulie 1941 și transmis Legației germane din București, același diplomat a arătat că „din nefericire, în acele zile critice s-a ajuns însă și la excese împotriva evreilor din partea militarilor germani“, *Holocaust: tinerii întreabă...*, p. 195.

³⁷ A se vedea și L. Eșanu, *Documente despre situația evreilor ieșeni în anul 1941*, în „Studia et Acta Historiae Iudaeorum“, III, 1998, pp. 323-334.

³⁸ AMR, *Fond 5465*, dosar nr. 2184, f. 1.

³⁹ AMR, *Fond Direcția Justiției Militare*, dosar nr. 2807/1948, ff. 32-75.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 33. Vezi mai sus și nota 34.

⁴¹ *Ibidem*, f. 34. În document se sublinia: „Putem afirma că geneza acestor tulburări se datorește exclusiv formațiunilor germane din unitățile SS, organizațiilor polițienești secrete și a câtorva unități din organizația *Todt*“, *ibidem*, f. 35.

⁴² AMR, *Fond Direcția Justiției Militare*, dosar nr. 2807/1948, ff. 35-36.

⁴³ Se precizează că patrulele militare erau mixte, fiind formate atât din soldați germani, cât și români răzlețiți, „care s-au atașat patrulelor germane fără vreun ordin prealabil“, *ibidem*, f. 36. Se mai arată că SSI nu a fost implicat în evenimente, negăsindu-se dovezile incriminante în acest sens. *Ibidem*, ff. 65-66. După D. Șandru, „pogromul de la Iași a reprezentat o măsură represivă extrem de dură menită a-i intimida pe evreii din apropierea frontierei cu Uniunea Sovietică și a-i împiedica să încerce a coopera cu inamicul“, Dumitru Șandru, *Guvernul Antonescu și evreii din România*, în volumul *Istorie și Societate*, coordonatori: Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean, Doru Liciu, București, Editura „Mica Valahie“, 2004, p. 459.

grupurilor de evrei care fuseseră luați cu forța din case, reușind, în acest fel, să salveze multe vieți. În dorința eliberării soțului său care fusese reținut în acele momente, B. Simovici s-a dus personal la colonelul Chirilovici, pe care îl cunoștea, ofițerul fiind descris ca apărând „uluit, cu o față descompusă“, exprimând „revoltă și spaimă“. Răspunsul acestuia la rugămințile desperate de ajutorare ale femeii a fost următorul: „Nu vă pot ajuta cu nimic, au trecut peste mine (...). Eu nu mai am nici o putere!“⁴⁴. Pentru atitudinea colonelului C. Chirilovici din acele zile, B. Simovici a apreciat că „s-ar cuveni să se planteze un pom la Yad Vashem, spre cinstirea memoriei lui, așa cum se obișnuiește față de acei neevrei care, în cumplitul Holocaust, au salvat evrei de la moarte“⁴⁵.

O altă mărturie, la fel de sugestivă, ilustrează un aspect important a ceea ce s-a întâmplat în Iași la 30 iunie 1941. Destăinuirea aparține lui Leonard Zăicescu, supraviețuitor al acelor zile de grea cumpănă pentru evrei. După ce expune situația supraviețuitorilor masacrului din ziua precedentă, arătând că mulți dintre „cei dăruți cu zile de la Dumnezeu“ au fost aduși în piațeta din fața gării orașului, unde au fost obligați să se întindă în drum, la ordinul unui ofițer SS, L. Zăicescu relatează că „de jur-împrejur ne împresurau soldații din Wehrmacht și SS, jandarmi și polițiști în ținută de război și înarmați până în dinți“⁴⁶. Martorul supraviețuitor relatează și manifestarea civililor prezenți în acel moment în punctul în care era organizată evacuarea evreilor din Iași, acesta arătând că în zonă se afla „o mulțime de gură-cască adunată ca la spectacol, din mijlocul cărora răsunau strigăte isterice, ațâțate de patimi și ură“⁴⁷. „În îngrămădirea aceea ostilă ori pur și simplu nepăsătoare - continuă martorul-subiect relatarea -, puteau fi văzuți însă oameni, mai ales femei, care-și făceau în grabă și cu fereală semnul crucii și priveau cu palma la gură, ca dovadă a uimirii și a unei sincere compătimiri. O țărancă (...) a îndrăznit să-și înalțe netemătoare glasul: <<Jidani, jidani, dar și ei sunt oameni, bre! Ce Dumnezeu v-a cășunat pe bieteles suflete?>>⁴⁸.

Haosul care a pus stăpânire pe oraș a fost dezavuat și de către generalul Ion Antonescu, prin ordinul nr. 255 din 4 iulie 1941, unde s-a subliniat că „dezordinile întâmplate acum câteva zile în Iași au pus armata și autoritățile într-o lumină cu totul nefavorabilă“⁴⁹. Se arăta că dacă evacuarea Basarabiei „a fost pentru armată a adevărată rușine că s-a lăsat insultată și atacată de evrei și comuniști, fără a reacționa“, rușinea este însă acum „și mai mare“, întrucât „soldați izolați din proprie inițiativă și de multe ori numai în scopul de a jefui sau maltrata atacă populația evreiască și omoară la întâmplare“⁵⁰. Pe linia politicii antisemite, *Conducătorul* statului accentua că este „de nediscutat“ necesitatea „de a ne scăpa de această plagă a românismului“ reprezentată de „neamul evreiesc“, însă „numai guvernul are dreptul de a lua măsurile necesare“. Altfel, se arăta în document, „nu este permisibil ca fiecare cetățean sau fiecare soldat să-și asume rolul de a soluționa problema evreiască prin jafuri și masacre“⁵¹. După aprecierea fostului consul german la Iași, invocat mai sus, „Pogromul a fost provocat de români, inițial de cuziști și plebea străzilor, ulterior inclusiv Poliția și militarii s-au implicat în asasinat“⁵². În ceea ce privește rolul practic al germanilor în desfășurarea evenimentelor, diplomatul german a consemnat că nu poate afirma cu certitudine „dacă și în ce măsură au fost implicate unități germane în pogrom“⁵³.

Privind în perspectiva desfășurării operațiunilor militare s-a acreditat ideea că ceea ce s-a întâmplat la Iași la sfârșitul lunii iunie 1941 nu se poate înțelege în afara contextului declanșării războiului cu Uniunea Sovietică, autoritățile statului român căutând să acționeze pentru asigurarea ordinii din zona frontului și urmărind să riposteze ferm față de orice act de spionaj, sabotaj sau dezordine⁵⁴. Cu totul regretabil a fost rezultatul insuficienței asigurării a acestei ordini în proximitatea

⁴⁴ Beatrice Simovici, *La poarta amintirilor*, Tel Aviv, Minimum, 1994, pp. 68-69.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁴⁶ *Pogromul de la Iași. 28-30 iunie 1941 - prologul Holocaustului din România*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 273.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ideologie și formațiuni de dreapta în România. Vol. VII. Ianuarie 1941 - februarie 1943*, coordonator: Ioan Scurtu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2009, p. 242.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 243.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Al III-lea Reich și Holocaustul din România 1940-1944...*, p. 167.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 3828, f. 33. După război, cazul Iași a fost instrumentat în baza *Legii nr. 291 de urmărire și sancționarea celor vinovați de crime de război sau împotriva păcii ori umanității*, publicată în „Monitorul Oficial“ nr. 189 din 18 august 1947, idem, *Fond Direcția Justiției Militare*, dosar nr. 2788, f. 179. Într-o *NOTĂ de inculpații și cei aflați în cercetări preliminare la Cabinetul Special de pe lângă Curtea Militară de Casare și Justiție în dosarul privitor la desordinea și masacrele de la Iași, Stânca Rosnovanu, Mărculești și Căinari*, act semnat de judecătorul instructor general de Corp de Armată avocat Emanoil Ionescu, s-a arătat că generalul Gh. Stavrescu, fost comandant al Diviziei 14 Infanterie în

frontului, populația evreiască din Iași devenind victima tiparelor antisemite ale epocii. După cum a consemnat într-un raport citat anterior, consulul german la Iași a arătat că „ceea ce s-a petrecut în acele zile aruncă o imagine întunecată asupra naturii poporului român. La comiterea jafurilor și a exceselor sângeroase au participat mai cu seamă militari, dar și jandarmerie, polițiști și numeroși civili”⁵⁵.

După război, la Parchetul Curții din București, Cabinetul Criminalilor de Război, în temeiul Legii nr. 291/1947 privind urmărirea și sancționarea celor vinovați de crime de război, împotriva păcii ori umanității, la 5 iunie 1948 a început procesul masacrelor din Iași, în timpul căruia au fost judecate 57 de persoane: 8 cadre de comandă din cadrul armatei, prefectul județului Iași, primarul orașului, 4 militari, 22 de gardieni și 21 de civili. La 26 iunie 1948 a fost publicată sentința, care a condamnat la muncă silnică pe viață, 100 de milioane lei amendă și degradare civică timp de 10 ani pe fostul general Gheorghe Stavrescu, pe fostul colonel Dumitru Captaru, pe fostul colonel Emil Matieș, pe fostul locotenent-colonel Constantin Ionescu Micandru, pe fostul locotenent-colonel Danubiu Marinescu și alții; la temniță grea pe viață, 100 de milioane amendă și degradare civică timp de 10 ani, a fost condamnat fostul colonel Constantin Lupu. Pe lângă foști militari, în urma procesului au fost condamnați la diferite pedepse și cei mai mulți dintre gardieni și civili, precum: Gheorghe Condurache, Dumitru Cercel, Dumitru Dumitru, Dumitru Rusu, Rudolf Lubaș, Dumitru Andronic, Constantin Blânduț, Leon Cristinuc, Ion Laur, Gheorghe Bocancea ș. a.⁵⁶...

THE POGROM FROM IAȘI (1941) - ASYNCHRONOUS BEHAVIOUR: ROMANIANS MILITARY, GERMANY TROOPS AND CIVIL POPULATION

Abstract

The massacre events against Jews and the measures which gone to expulsion of this ones from Iași, with „death trains“, in the season 28-30 June - 6 July 1941, was approached with big interest in the later years. On the basis of witness who survived, the author shows the special behaviours expressed by the Romanian military, by the German troops, but also by the civil population looking to the displaying of the pogrom from Iași.

vara anului 1941, nu ar fi luat măsuri în timp util pentru reprimarea masacrelor din 28-29 iunie 1941, ținându-se cont însă de faptul că „la data începerii masacrelor în Iași, generalul Stavrescu nu-și avea postul de comandă acolo, ci la 3 km de Iași - la Rușeni“, în reședința județului aflându-se Eșalonul II al Comandamentului Diviziei. Comandantul Diviziei a încercat să pună capăt Pogromului intervenind pe lângă comandamentele germane din oraș în vederea retragerii patrulelor naziste și a elementelor militare care ocupaseră Chestura. Fără rezultat. Toțiși, se arată în document, generalul român s-a dus personal la generalul Hans von Salmuth venind împreună la Chestură și repunând în atribuții legale autoritatea românească. *Ibidem*, f. 180. De asemenea, Gh. Stavrescu „a acționat și personal, eliberând convoaie de evrei ce se îndreptau spre chestură, indicându-le ce direcție să ia pentru a nu cădea în mâinile patrulelor, iar un alt grup de evrei care sosise la chestură a fost îndrumat de generalul Stavrescu spre cazarma Regimentului 13 Infanterie unde sub motiv că-i duce la închisoare, i-a eliberat prin subalternul său căpitanul Darie“. Asemenea, în incinta Chesturii a avut o atitudine condescendentă și a căutat să-i asigure pe evrei că nu li se va întâmpla nimic rău, după cum au declarat martorii Leon Ștein, avocat Beno Beer, Gorin Isac, locotenent-colonel Darie, Weiss Izu, Roza Leib și alte persoane. Generalul a dispus chiar reținerea unor soldați români care sechestrau evrei, trimițându-i apoi la unități pentru verificarea situației militare, constatându-se că printre acești ostași se aflau și dezertori din unități de Grăniceri, *ibidem*, f. 181. În acest act este amintit și colonelul Ermil Mateeș, comandant al Regimentului 6 Vânători, pentru că a dat ordin subalternilor „să execute pe toți evreii suspecți de la Sculeni - Căinari - Mărculești (...)“. Se preciza că ofițerul „este autorul rezoluției de pe ordinul Diviziei 14 în care arăta că **evreii au fost executați conform ordinelor superioare și că prin ordinele superioare ar fi înțeles ordinele Diviziei Germane sub comanda căruia se afla** [subl. n.]“, cf. *Ibidem*, f. 183. Despre colonelul Constantin Lupu, fostul comandant al Garnizoanei Iași s-a precizat: „se pare că sus numitul a fost preocupat în timpul pogromului să salveze evreii cu care era în legături de afaceri, fapt care i-a atras la timpul său o condamnare“. *Ibidem*. Locotenent-colonelul Constantin Ionescu-Micandru, din cadrul SSI, era acuzat pentru „omisiunea denunțării complotului“, acesta „fiind în legătură permanentă cu Serviciul Secret German, a putut să ia cunoștință de pregătirile luate în vederea exterminării evreilor din regiunea Iași și celelalte localități, fără să aducă la cunoștința autorităților române, care erau obligate să prevină toate aceste activități“. *Ibidem*. Între alții, au mai fost amintiți și sublocotenentul Eugen Mihăilescu, dispărut pe front, „autor al masacrelor de la Stâncă Roznovanu - Mărculești și Căinari“ și căpitanul Morinescu Danubiu, de asemenea, dispărut, despre care s-a consemnat că, având ajutorul germanilor, „a împiedicat debarcarea evreilor din tren la Târgu Frumos“. *Ibidem*, f. 184. Un alt nume menționat în acest act este cel al fostului chestor al Poliției din Iași, colonelul Constantin Chirilovici, *ibidem*, f. 183, care nu a mai fost condamnat întrucât decedase.

⁵⁵ *Holocaust: tinerii întrebă...*, p. 195.

⁵⁶ *Pogromul de la Iași. 28-30 iunie 1941 - prologul Holocaustului...*, pp. 142-143. Interesant este că, în cadrul acestui proces, fostul director general al Serviciului Special de Informații, Eugen Cristescu, a fost chemat ca martor, nu ca inculpat. Menționăm doar că, în argumentarea profesorului Cristian Troncotă, „adevărații autori“ ai masacrelor din Iași de la sfârșitul lunii iunie 1941 au fost „armata germană și unele elemente legionare“, cf. Cristian Troncotă, *Om de taină al Mareșalului*, București, Editura Elion, 2005, p. 130, reprezentanții Siguranței și Serviciul Special de Informații fiind doar „țapi ispășitori“ pentru Pogrom. *Ibidem*, pp. 126 și urm.

ȚĂRANUL-SOLDAT ȘI DORUL DE CASĂ

George-Mihai TALAȘMAN*

Popoarele intră și rămân în istorie prin ceea ce creează durabil. Originalitatea unui popor este cartea sa de vizită cu care-și legitimează trecutul, prezentul și accesul la viitor.

În structura socială a poporului român, țărănimea s-a constituit prolific în stratul esențial al dăinuirii noastre.

Înfruntând cataclismele milenarei și greu încercatei noastre istorii, țăranul a ieșit mereu în gurile de rai ale devenirii europene și universale, imortalizându-și geniul în profunzimea și diversitatea folclorului, în arhitectura, structura și pictura atâtor sfinte lăcașuri de cult și cultură, de unitate de limbă, simțire și neam, altare de veghe înălțate de-a lungul și latul unui spațiu, pe bună dreptate numit de Papa Ioan Paul al II-lea „Grădina Maicii Domnului“ și pe care, îngenunchind, l-a sărutat spre eternă consfințire.

Pentru apărarea acestui leagăn răcorit de codrii seculari, înmiresmat de pajiști, vii și livezi, oglindit în muzica apelor ce-i asigură fertilitatea, țăranul român făuritor de balade fără seamăn, creatorul „Doinei“ în ale cărei variațiuni vibrează întregul registru emoțional al sufletului omenesc, realizatorul artistic al atâtor modele de costum popular, de instrumente gospodărești, de modele de porți și case și de câte alte ingeniozități intrate în legendă și în admirația lumii, s-a bătut cu toate valorile de dușmani a căror listă este destul lungă și mult prea dramatică.

Prozatorul Liviu Rebreanu, în discursul său de recepție la Academia Română, din 29 mai 1939, intitulat „Laudă țăranului român“, afirma că: „la noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost și a rămas țăranul. Atât de mult că, de fapt, țăranul român nici nu e țăran ca la alte popoare. Cuvântul însuși e de origine urbană, cel puțin în semnificația actuală. Țăranul nu-și zice niciodată țăran. Doar în vremile mai noi și sub influențe politice a pătruns și la țară cuvântul, spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraș. Țăranii însă numesc pe țărani, simplu, **oameni**. De fapt, țăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcție, ci poporul însuși - omul român“. Pentru ca mai apoi să precizeze: „Suntem și vom fi totdeauna neam de țărani.

Prin urmare, destinul nostru ca neam, ca stat și ca putere culturală, atârnă de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul țăranului. Dar mai atârnă, în aceeași măsură, și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne¹. „Aurul curat“ din sufletul țăranului despre care vorbea Rebreanu este de fapt spiritualitatea profundă a țăranului, lumina credinței și a hărniciei, a dărnicii și a jertfelniciei ca dăruire de sine și dăinuire spirituală în timp și peste vremuri diferite.

Cumulând valori cu adânci rădăcini în istoria neamului, suprema valoare a armatei române, în toate momentele istoriei naționale, a fost patriotismul. Atunci când Patria l-a chemat, țăranul român nu a ezitat să răspundă „Prezent!“, înțelegând că plugul și coasa trebuie înlocuite cu pușca. De cele mai multe ori, Patria însemna doar universul în care își duseseră traiul până atunci: mica gospodărie țărănească, soția, copiii, animalele cu ajutorul cărora își procurau cele necesare traiului. Astfel, lăsau în pragul casei familia înlăcrimată, copiii nenăscuți pe care nu știau dacă îi vor mai vedea și porneau să-și apere „Patria“. În pauzele dintre lupte îi dorea dorul de „acasă“.

Pentru a le alina acest dor, cei de acasă apelau la preoții sau învățătorii din sat (de cele mai multe ori singurii știutori de carte) pentru a le așterne gândurile și sentimentele pe un petec de hârtie sau pe o carte poștală pe care o trimiteau pe calea anevoioasă a poștei, cu speranța că vor duce astfel o rază de speranță în tranșee. Alteori apelau la presa vremii, cu speranța că ziarele vor ajunge mai repede pe front.

Astfel, în ziarul „Curentul“ din 24 septembrie 1942 era publicat, sub semnătura lui P. Tipărescu, articolul cu titlul „Boulenii tăi dragi, camarade...Vedenia din linia întâia. Dragostea românului pentru brazdă și juncani. Scrisoarea Culinei către Năică pe front“, pe care îl redăm integral în continuare: „Abia trecuseră două zile de la sfintele noastre Paști, când l-a rănit pe caporalul Țandără Grigore dintr-un batalion de vânători de munte. Cum era pândar în linia întâia, un glonț a nimerit chiar prin deschizătura crenelului, a venit pieziș, i-a intrat în tâmplă și s-a proptit în cealaltă. I-a săgetat cu foc de moarte creierul bietului Grigore Țandără. A gemut amarnic și a îngenuncheat,

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

¹ Liviu Rebreanu, *Laudă țăranului român*, discurs de recepție la Academia Română, 29 mai 1939, vezi: www.academiaromana.ro/com2005/pv1031/ESimion.doc.

prăbușindu-se, răzimat în armă și cu capul însângerat lipit de parapet. Când l-au ridicat de acolo, cu puteri din străfunduri de viață, buimac s-a bălăbănit pe picioare, a făcut câțiva pași apoi și-a rupt dintr-un brad o crenguță. Era parcă cerul tot numai al lui, cum sta înfipt în povârniș de munte, cu crenguța în mână și privirile pierdute în depărtare. Și, a pornit în vale pe potecă, dus de o nălucă, pe care o îndemna la drum, cu vârful crenguței: «Hăis, Duman!... Cea, Joian!».

Încercau zadarnic camarazii să-l ajute, în drum spre postul de prim ajutor. Grigore Țandără își trăia de acum aieva anii vieții lui în urmă, dacă firul vremii se curmase, așa dintr-o dată, pentru el, aici. Poate, izbitura morții i-a pironit gândurile în cap, tocmai în clipa când din răveneala primăverii, mirosul de pământ îi răscolise amintirea brazdei, din ogorul de acasă, întoarsă spre lumină, sub fier de plug. Sau, în adâncuri, de dureri i s-au răscolit atunci deodată dorurile toate: casa și copiii, pământul și boii... I-a călătorit sufletul, înainte de a pleca spre Dumnezeu, întorcându-se în sat, să-și mângâie boulenii dragii, «să-i înjuge și să-i mâne spre nemărginire: Hăis!...Cea!...». Când i-a sfredelit creierii, din tainite străvechi s-au împletit în altită nouă, legăturile strămoșești ale românului cu brazda și în roșul sângelui a țâșnit de undeva, icoana plăvanilor la plug. Se sfârșise misiunea ostașului Țandără Grigore într-un spasm suprem, dar plugarul din el se ridicase din ultimele lui străfunduri de viață, să trăiască în preajma morții, marea lui dragoste veșnică pentru pământ și pentru juncani, să-și trăiască ultimele clipe îndemnându-și vedenia, ca odinioară boulenii: «Cea Joian!... Hăis Duman!...».

Prin Crimeea în căruță. S-au spus felurite vorbe de rău până acum despre grija țăranului nostru pentru vite. Dar, niciodată nu s-a observat că din pușinul lui a adunat totul pentru ele, iar când nu a putut să-și mai rostuiască în curte coșare bune, iarna a luat în casă, lângă el vaca și vițelul, oile sau calul. Această grijă și iubire pentru animalele din preajma lor, s-a văzut mai bine la ostașii noștri iarna trecută, în Crimeea.

Ne pândeau, pretutindeni de pe mare, răzbușarii vrăjmașului. Ne amenințau din vârful de munte bandele de partizani. Am fi fost prinși ca într-o imensă groapă de lupi, în peninsula aceasta, dacă am fi avut un adversar mai isteț decât noi. La o mie până la două mii kilometri departe de România, sub nămeți de zăpadă și un ger de -30 de grade până la -40 grade uneori, încremeneau în drum motoarele mașinilor. Unica posibilitate de tracțiune sigură rămăsese numai căruța cu coviltir, prin stepa rusească și prin Crimeea. Era un miros la îndemână soldatului român. Parcă nu îi stătea chiar așa de bine «camaradului Fritz» cu ochelarii pe nas, cu pipa în gură sau chiar cu trabuc, la crupa cailor, cu biciul în mână. Leatul nostru însă, cu cumanul în spinare și cușma pe ceafă, părea pentru veșnicie frate de cruce roibului, între străini. Iscusița cu care și-au păstrat și au hrănit o întreagă iarnă aspră, cirezile de boi și caii de căruță, ostașii noștri, nu a putut avea vreo asemănare. În această grea încercare, țăranul nostru a dovedit că nimeni ca el nu știe să-și îngrijească și să-și iubească vitele mai mult. Drept răsplătă, în atâtea luni de primejdii, de un folos salvator ne-a fost căruța cu coviltir, sania cu telegari și cireada de boi. Dar, pentru toate acestea românul nostru a plătit cu dorul, neînduplecatul dor de boulenii lui de acasă. În toate scrisorile plecate de pe front și în cele venite de acasă la trupă, de când au început concentrările și războiul, se citește zilnic în toate aceleași grijulie dragoste pentru vite a țăranilor noștri.

Un colț de sat în proză. O carte poștală, primită la redacție glăsuiește astfel:

«Domnule Director, Dacă aveți buna voință, rog faceți ca această fotografie să fie adusă la cunoștința soșului meu, care luptă pe front de 2-3 ani. Sunt boii noștri și familia, ca să o vadă și el.

Vă mulțumesc.

Culina Nicolae Ionițescu.

Comuna Frățești, Vlaşca».

În stânga e lipită poza, un colț de sat. Iar mai departe, cartea poștală poartă acest răvaș pentru front: «*Bunul meu soț,*

Vei ști că am primit de la tine scrisoarea și am văzut că mergeți foarte bine pe front și să bolșevicii fug de rup pământul - și am râs și noi, cu toate nevoile noastre. A, primit și o scrisoare, de la comandantul tău, dl. Ruscan, căruia îi mulțumim că poartă de grija voastră și ne comunică și nouă vești despre voi. Noi, Năică, am cules grâul, acum și porumbul și am îngrijit bine de boulenii, ca să nu rădă satul de noi. Iată aici boulenii tăi dragi, iată fetița noastră pe care ai lăsat-o în fașă, iată pe mama ta și a mea și pe nepoții care te doresc. Ne-a fotografiat domnul Iulian și am dori să ajungă la tine, cel puțin prin ziarul Curentul care a mai publicat asemenea.

Acum termin și casa.

Te așteptăm cu toții.

Niculina Ionițescu»

Așadar, domnul Iulian i-a fotografiat boulenii și familia lui Năică, i-a scris din partea Culinei

cartea poștală, după ce i-a lipit într-un colț poza, ca într-un album. Când va ajunge Curentul la el, pe front are să fie sărbătoare în jurul lui. Strânși ciorchine peste ziar, i-am văzut de atâtea ori silabisindu-și între ei bucuria veștilor din țară. Și, tot de atâtea ori, am îngenuncheat în bordeiul lor, să le privesc îndelung altarul podoabelor de cruci din lemn și de imagini sfinte, crâmpeie de sat românesc tăiate din ziare, în clipe de năprasnic dor. Iată boulenii tăi dragi, camarade. Ai tăi, ai fiecăruia plecat departe, sunt toți frumoși acasă și tot atât de dragi tuturora.

Este doar în tradiția noastră și a rămas pentru totdeauna, ca în pictura lui Grigorescu, carul cu boi².

PEASANTS-SOLDIER AND HOMESICKNESS

Abstract

For the most soldiers who are at the front in the Second World War homeland only mean living universe which had gone before: small farm, the wife, kids, animals with which they obtain the necessary for living.

In order to ease the longing for home in the trenches resorted to the press their families to send letters and photos. For example is presented a newspaper article in „Curentul“ of September 24, 1942.

² Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti“ Pitești, fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, dosar nr. 322, f. 270

ÎNCADRAREA ÎN MUNCĂ A MILITARILOR ITALIENI DIN LAGĂRUL OEȘTI-ARGEȘ

Tiuța DRUGĂU

În timpul celui de-al doilea război mondial, în localitatea Oești din județul Argeș, începând cu anul 1943 au fost internați militari italieni. Conform Convenției de la Geneva, din 1929, care reglementa statutul prizonierilor și al internaților, în art. 34 se menționa că „... prizonierii care efectuează o muncă, precum și civilii internați care se oferă de bună voie pentru o altă muncă decât aceea în legătură cu administrarea și întreținerea lagărului de prizonieri (...) să fie retribuiți cu 3 franci elvețieni peste drepturile de întreținere zilnic”¹.

Statul român, semnatar al acestui document, a acordat o atenție deosebită încadrării în muncă și remunerării internaților italieni de la Oești.

Conferința de la 22. XI. 1943 s-a întrunit pentru a clarifica situația militarilor italieni rămași în România după 8 septembrie 1943 și pentru stabilirea unor norme conform cărora urmau să fie repartizați la muncă militarii italieni. La această conferință au participat și Atașatul Militar Italian, colonelul Giuseppe Bodini, locotenent colonelul Corsani (din cadrul Corpului Expediționar Italian în Rusia n.n.) și maiorul Gheorghe Șerbănescu de la Secția Prizonieri.

Conform acestor norme militarii italieni beneficiau de concediu nelimitat, ordin de desconcentrare pentru fiecare ofițer, subofițer și soldat în perspectiva repartizării la lucru. Cei care mai lucraseră înainte de 1 iulie 1941 la diferite întreprinderi (din România, n.n.) puteau să se întoarcă să lucreze, din nou, acolo. În cazul în care unii ofițeri, subofițeri și soldați nu reușeau să se angajeze, ei trebuiau să rămână internați în lagăr, unde aveau să fie hrăniți și plătiți de guvernul român.

În fine, la ultimul punct, s-a înscris constituirea unei comisii, sub președinția șefului Secției Prizonieri, din care urma să facă parte câte un delegat de la Ministerul de Război, Ministerul Înzestrării (Armatei, n.n.), Ministerul Muncii, Ministerul Economiei Naționale, pentru a fixa salariul lunar minimal și respectiv, maximal, corespunzător fiecărei categorii de meseriași și funcționari italieni. Cererile pentru angajare trebuiau să cuprindă: durata angajării, salariul lunar, asistența medicală, cazarea, hrana, încălzitul; procurarea hainelor civile; obligația de a nu permite italienilor să părăsească localitatea. Lipsa de la lucru și părăsirea localității trebuiau să fie comunicate prin telefon Ministerului de Război, Secției Prizonieri².

Câteva zile mai târziu, adresa trimisă de Ministerul de Război, Secția Prizonieri cu Nr. 975.594 (din 25. XI. 1943) Ministerului Înzestrării Armatei, stabilește legătura dintre salarizarea militarilor italieni și statutul lor: „*Militarii italieni nu sunt prizonieri, ca urmare nu pot fi plătiți cu sume derizorii ca prizonierii sovietici*”³.

Într-o NOTA-RAPORT remisă de Gh. Săulescu șeful Secției Prizonieri Marelui Stat Major (Nr. 975.524 din 26. XI. 1943), alături de referirile făcute la cazarea militarilor italieni internați la Oești, a fost ridicată și problema angajării lor. Pentru aceasta, o parte din ofițeri, subofițeri și trupa ceruseră permisiunea de a se deplasa la Iași, Bacău, București și Pitești, pentru 4-5 zile, cu scopul de a lua contact cu întreprinderile. Șeful Secției Prizonieri a precizat faptul că nu toți militarii italieni cunoșteau câte o meserie, iar ca unii dintre ei nu se puteau angaja în industria de război, pentru că aveau meserii ca: hotelieri, interpreți, barmani, sculptori, bijutieri. În consecință, Secția Prizonieri și-a exprimat părerea că le putea da, militarilor italieni, scurte permisiuni, de câteva zile, pentru a-și găsi de lucru⁴.

În chestiunea angajării internaților italieni de la Oești, este de remarcat colaborarea care a existat între Secția Prizonieri și Legația Regală a Italiei. Cea din urmă menționată prezenta cererile pentru militarii italieni, din partea diferitelor firme, în vederea încadrării în muncă. Însă, pentru unele categorii de meserii precum mecanici, șoferi, electricieni, Secția Prizonieri nu putea da aprobare până nu primea răspunsul de la Ministerul de Război Direcția Moto-Mecanizării, Ministerul Marinei, Secretariatul General și Ministerul Înzestrării Direcția Producției de Război, care până la data de

¹ Arhivele Militare Române, Secția Prizonieri, dosar 616, f. 590.

² *Ibidem*, dosar 590, f. 94.

³ *Ibidem*, f. 24.

⁴ *Ibidem*, f. 32-33.

11.XII.1943 aveau obligația să comunice dacă au sau nu au nevoie de meseriașii italieni⁵.

Pentru plasarea cât mai rapidă a militarilor italieni la lucru, s-a cerut ca repartizarea lor să fie făcuta doar de Secția Prizonieri sau ca, fiecare cerere în parte să fie supusă aprobării Secretariatului General⁶.

Militarii italieni internați în Lagărul de la Oești aveau profesii diferite; într-un tabel erau specificate 57 categorii (vezi Anexa 9). Cei mai mulți dintre ei erau șoferi (87), apoi mecanici (37), funcționari (30), și șoferi mecanici (15). Conform unui tabel nominal la rubrica ofițerilor sunt înscrise 27 de profesii: ofițer activ, doctor în agronomie, contabil autorizat, funcționar de bancă, profesor (de educație fizică, matematică și fizică, limba italiană, filozofie), doctor în litere, ziarist, medic, chirurg, doctor în drept⁷ (vezi Anexa 10).

Pentru ofițeri, Atașatul Militar Italian și-a asumat obligația de a-i angaja la întreprinderile italiene aflate în țară⁸.

Constatăm o varietate de cereri și de oferte de lucru pentru militarii internați în Lagărul de la Oești-Argeș. Ei au fost angajați de către societăți autonome, de diverși proprietari, precum și de instituții de învățământ și cultură. Unii dintre ei au întâmpinat greutăți în primirea carnetului de muncă, așa cum rezultă din înștiințarea Secției Prizonieri, făcută de Atașatul Militar Italian⁹.

În ciuda dificultăților întâmpinate de unii internați italieni, mulți dintre ei au fost angajați de către societăți precum:

- Uzinele Copșa Mică și Cugir;¹⁰
- Arsenalul Marinei Regale (Galați);¹¹
- Societatea Nitrogen (Târnăveni);¹²
- Filatura Românească de Bumbac S.A.R.;¹³
- Industria Electrică Românească S.A.R.;¹⁴
- Industria Optică Româna;¹⁵
- Fabrica de Salam „FILIPPO DOZZI” (Sinaia);¹⁶

În ianuarie 1944, Secția Prizonieri aproba repartizarea a 86 de militari italieni pentru Uzinele Copșa Mică și Cugir. Costul călătoriei de la Curtea de Argeș până la Cugir a fost plătit de Legația Italiană¹⁷.

Comandantul militar al uzinelor menționate mai sus a fost atenționat să ia măsuri pentru supravegherea militarilor italieni plecați în mod permanent, iar repartizarea lor să n-o facă în grupuri compacte. Între ei trebuiau introduse persoane de încredere, pentru a împiedica eventualele încercări de sabotaj¹⁸.

În rândurile de mai jos, vom detalia un model de ofertă (datată 5 decembrie 1943), din partea întreprinderii Filatura Românească de Bumbac S.A.R. București, care solicita pentru angajare militari italieni.

- Data angajării.....de la 8 decembrie 1943;
- Durata contractului.....pe 6 luni, renovabil;
- Plata.....60 lei/ora pentru fochist și mecanic, plus masa, casă și îmbrăcăminte;¹⁹
- 80 lei/ora pentru torcător și celelalte condiții;²⁰
- 35 lei/ora pentru necalificat;²¹

⁵ *Ibidem*, f. 69.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem* f. 99-101.

⁸ *Ibidem*, f. 105.

⁹ *Ibidem*, dosar 616, f. 34.

¹⁰ *Ibidem*, f. 130.

¹¹ *Ibidem*, f. 541.

¹² *Ibidem*, f. 550.

¹³ *Ibidem*, f. 752.

¹⁴ *Ibidem*, f. 881.

¹⁵ *Ibidem*, f. 175.

¹⁶ *Ibidem*, f. 645.

¹⁷ *Ibidem*, f. 130.

¹⁸ *Ibidem*, f. 134.

¹⁹ *Ibidem*, f. 752.

²⁰ *Ibidem*, f. 755.

²¹ *Ibidem*, f. 756.

- 60 lei/ora pentru mecanic;²²
- 19.000 lei/lunar pentru funcționar și funcționar contabil;²³

Tuturor angajaților li se asigurau cazarea, masa și îmbrăcămintea.

Unii proprietari au întocmit cereri către Ministerul Apărării Naționale, Secția Prizonieri, în care au înscris și numele militarilor aleși din lagărul de la Oești pentru a fi angajați. De exemplu, Iosif Rohr dorește să-l angajeze pe militarul italian Adriano Corino, pentru a fi administrator și contabil.

Făcea următoarele precizări :

- data angajării: 10 decembrie 1943
- durata contractului : pe timp nelimitat, atâta timp cât va sta în țară
- plata 15.000 lei lunar
- unele accesorii în natură (masa, casa, etc.).²⁴

Un altul, măcelarul Vasile Olteanu din Curtea de Argeș, menționează într-un proces-verbal, că a angajat prin delegat pe internatul italian de la Lagărul nr. 15 Oești, Facco Orlandino²⁵. Acest angajator este menționat și într-o situație alcătuită de Secția Prizonieri și înaintată Ministerului Apărării Interne, Direcția Ordinei Publice în februarie 1944²⁶.

O altă persoană particulară, aparținând, de această dată, cercurilor mondene, principesa Adina Woronieki, soția prințului Jean Woronieki, cetățean polonez, domiciliată în București, solicita angajarea militarului italian Zanotti Achil, ca fecior și șofer, cu un salariu de 7000 lei, masă și casă. Doamna în cauză (văduva fostului Președinte al Consiliului de Miniștrii Take Ionescu) cerea permisiunea să-l poată întrebuința la București și de a circula cu mașina la Sinaia și Sibiu. Secția Prizonieri și-a dat acordul pentru angajarea militarului respectiv, însă pentru a se folosi de serviciile sale numai în București²⁷. La scurt timp, însă, șeful Secției Prizonieri a refuzat să aprobe solicitarea prințesei Woronieki²⁸.

Anumite instituții de învățământ și culturale au solicitat, de asemenea, angajarea unor militari italieni din Lagărul nr. 15 Oești. În ianuarie 1944, Teatrul Alhambra a depus o cerere Ministerului de Război, Secția Prizonieri, pentru angajarea militarului Italian Decaria Rosario, (profesor de flaut), cu un salariu lunar de 30.000 lei. Solicitării i s-a răspuns pozitiv²⁹.

Încă din decembrie 1943, Institutul de Cultură Italiană, cu secții în mai multe orașe (Iași, Turnu Severin, Petroșani, Caracal), a cerut angajarea unor militari italieni ca profesori în următoarele condiții:

- Data angajăriiimediat;
- Durata.....anul școlar;
- Plata.....37.610 lei lunar (fără casă);
- 1 dactilograf.....20.000 lei lunar (și casă);
- 1 om de serviciu.....15.000 lei lunar (și casă);³⁰

Atașatul Militar Italian Giuseppe Bodini a depus el însuși (la 10 decembrie 1943) cereri pentru angajări a unor militari italieni internați la Oești. Credem că este de la sine înțeles de ce Bodini dorea să angajeze conaționali de-ai săi. Oricum, chiar dacă remunerația lor nu era extraordinar de atractivă, el dorea să-i angajeze imediat și pe timp nedeterminat. Avea nevoie de un șofer, un lucrător, un chelner, un grădinar, un dactilograf, două ajutoare la birou³¹.

Revenind la prima categorie de angajatori, societățile autonome precizăm că, unele dintre ele s-au dispensat de militarii italieni motivând că „*nu corespund cerințelor noastre, deoarece arată rea voință, în executarea ordinelor primite, nepăsare și delăsare*“. Acesta era cazul celor 23 de militari italieni, angajați la Arsenalul Marinei Regale din Galați. Cu începere de la 25 martie, ei au fost înapoiați Lagărului de la Oești³².

Unele măsuri luate de autoritățile române au avut scopul de a-i proteja pe internații italieni de

²² *Ibidem*, f. 764.

²³ *Ibidem*, f. 762-763.

²⁴ *Ibidem*, f. 263.

²⁵ *Ibidem*, f. 621.

²⁶ *Ibidem*, f. 951.

²⁷ *Ibidem*, dosar 616, f. 145.

²⁸ *Ibidem*, f. 253.

²⁹ *Ibidem*, f. 154.

³⁰ *Ibidem*, f. 730-738.

³¹ *Ibidem*, f. 828-837.

³² *Ibidem*, f. 828-837.

la Oești.

Astfel, adresa M. St. M. cu Nr. 530601 din 10. I. 1944, către Secția Prizonieri cuprinde referiri la instrucțiunile vicepreședintelui Consiliului de Miniștri din adresa Nr. 2826 de la 13. XI. 1943, alineatul (e), stipulând că față de „localitățile unde se pot instala ostașii italieni, Secția 2-a opinează ca cu excepția zonelor militare și de frontieră, publicate în Monitorul Oficial Nr. 124 din 29. V. 1943, ei se pot instala oriunde, cu condiția de a se prezenta la sosire (...) autorităților locale polițienești. Militarii italieni, cari datorită profesiei lor, ar fi ceruți de întreprinderi sau industrii militarizate, pentru lucru, pot fi angajați, însă numai cu avizul Marelui Stat Major”³³.

Șeful Secției Prizonieri comunica Marelui Stat Major, faptul că în numărul menționat al Monitorului Oficial, Capitala era menționată ca zonă militară. Însă în ciuda acestei restricții, mulți militari italieni își găsiseră serviciu în București³⁴.

Am considerat necesare aceste precizări, deoarece, la sfârșitul lunii ianuarie 1944, Atașatul Militar Italian comparase această monitorizare a militarilor italieni cu paza strictă prizonierilor de război. Se declarase nemulțumit de modul în care erau supravegheați cei 86 militari italieni angajați de Uzinele Coșșa Mică și Cugir: ei nu aveau voie să părăsească incinta (Uzinelor n.n.), erau păziți și escortați de santinele înarmate³⁵.

Observațiile făcute de Giuseppe Bodini n-au trecut neobservate de autoritățile românești. Astfel, prin Ordinul Nr. 489.206 din 17. III. 1944 al M. St. M. adresat Secției Prizonieri s-a stabilit că „...potrivit instrucțiunilor domnului președinte al Consiliului de Miniștri, militarilor italieni li se va aplica un regim mixt, de prizonieri și deținuți politici (subl. n.).

Marele Stat Major apreciază că, atât timp cât acești italieni nu comit acte dăunătoare Siguranței Statului, nu li se poate aplica un regim sever, mai cu seamă când prizonierii ruși lucrează aproape liberi.

Suntem de părere ca activitatea lor să fie bine supravegheată, nefiind nevoie de paza prin santinele”³⁶.

Din informațiile prezentate în acest capitol, se desprind cel puțin trei concluzii. Prima se referă la faptul că, în angajarea militarilor italieni, Secția Prizonieri a avut de spus un cuvânt important. În al doilea rând între Legația Regală Italiană și Secția Prizonieri a existat o bună colaborare și în chestiunea pe care tocmai au dezbătut-o. În fine militarii italieni, cantonați la Oești, care au căutat locuri de muncă, poate și pentru a scăpa de monotonia vieții de lagăr, s-au bucurat de o atenție deosebită din partea societății românești.

ABIDANCE OF EMPLOYMENT OF ITALIAN SERVICEMEN FROM OEȘTI-ARGEȘ CONCENTRATION CAMP

Abstract

In the time of Second World War, in locality Oești from the county Argeș, starting with the year 1943 had been interned Italian servicemen. The Romanian state, signing this document, awarded a distinguishing attention for abidance of employment and for remunerating Italian interned from Oești.

From the information presented in this article, we detach at least three conclusions. The first refers at the fact that, in engaging of Italian servicemen, the Prisoners Section had to say an important word. Secondly between Royal Italian Section and Prisoners Section existed a good collaboration and especially for the point as we talked about. Finally Italian servicemen, cantonment in Oești, who look for work, also maybe to forget about monotony life camp, rejoiced for a special attention from the part of Romanian society.

³³ *Ibidem*, dosar 590, f. 285.

³⁴ *Ibidem*, f. 284.

³⁵ *Ibidem*, f. 405.

³⁶ *Ibidem*, dosar 616, f. 78.

ATACURILE AVIAȚIEI SOVIETICE ASUPRA JUDEȚELOR DIN MOLDOVA, PE PARCURSUL ANULUI 1944

Lucian SPIRIDON

Datorită pierderii inițiativei, armatele Axei se aflau într-o continuă retragere pe frontul de est. Într-un document elaborat de către Statul Major al Aerului, referitor la raportul de forțe dintre aviația română și cea sovietică pe frontul din Moldova și Basarabia, se evidențiază că acesta era net în favoarea sovieticilor. U.R.S.S. dispunea de „840 avioane de asalt, 980 avioane de vânătoare, 540 avioane de bombardament. La rândul ei aviația română dispunea de 37 avioane de asalt, 76 de vânătoare și 111 bombardiere”¹. Ca urmare a dotării superioare, atacurile sovieticilor au crescut în intensitate pe tot parcursul anului 1944. Analizând raportul de forțe, guvernul României, pe parcursul anului 1944, a ordonat instituțiilor din teritoriu strămutarea în mediul rural a locuitorilor din zonele dens populate, urmărindu-se astfel protejarea lor.

Pe parcursul lunilor martie și aprilie 1944, în zona operativă a Diviziei 14 Infanterie Română a fost arestată echipa Kurganov, care fusese lansată în noaptea de 14 spre 15 aprilie, în județul Cetatea Albă. De la această echipă, formată din cadre active sovietice devotate regimului comunist, organele de cercetare românești au obținut mai multe informații privind activitatea spionajului militar sovietic. Astfel s-a stabilit că exista un batalion special secret destinat spionajului. Acest batalion reprezenta o secție a NKVD-ului de pe lângă Frontul 2 Ucrainian, și era subordonat direct Statului Major al acestui front. Informații la fel de folositoare au fost obținute și de la spionul sovietic Mefodie Frunză, basarabean de origine din comuna Vadul lui Vodă, județul Lăpușna arestat la mijlocul lui aprilie. În urma interogatoriului s-au obținut informații referitoare la instruirea spionilor. Existau agenți instruiți, (basarabeni, caucazieni, ucraineni și germani) printre care și multe femei, pregătite pentru misiuni de spionaj în România și Germania².

Din raportările întocmite, atât de către instituțiile civile cât și de cele militare, pe parcursul lunilor martie și aprilie 1944, aviația sovietică, sprijinită de artilerie, a bombardat orașul Iași, producând pagube materiale. Au fost vizate în primul rând unitățile unde erau cazați soldați, dar și obiectivele economice. Datorită acestei situații, în data de 3 martie 1944, reprezentanți ai autorităților române și ai părții germane au organizat o întâlnire care a avut ca obiectiv găsirea de noi mijloace prin care să fie oprite incursiunile aviației inamice. La această întrevedere au luat parte generalul Gerstemberg, șeful Misiunii Aerului din România, alături de Gheorghe Jienescu și alți reprezentanți din cadrul Statului Major al Aerului, din România. În urma discuțiilor purtate s-a decis ca „piloții de vânătoare să înceapă și zborurile de noapte”³. Măsurile stabilite n-au dus la rezultatele scontate. Spre finalul lunii aprilie 1944, au avut loc mai multe incursiuni ale aviației sovietice în zona Podul Iloaie-Iași, zonă în care avioanele de asalt sovietice au atacat căile de comunicație.

În primele zile ale lunii mai, aviația sovietică a bombardat comunele Podu Iloaie, Lețcani și Cucuteni. În timpul acestor raiduri aeriene mai multe gospodării au fost afectate, fiind ucise nouă persoane. Bombardamentul din 5 mai 1944 a deteriorat și conducta de apă care alimenta orașul Iași, ajungându-se astfel la întreruperea alimentării cu apă a orașului.

Atacurile au fost reluate după patru zile, adică la 9 mai, asupra aceluiași comună, fiind afectată infrastructura care făcea legătura cu orașul. Bombardamentele erau susținute de atacurile artileriei, așa cum s-a întâmplat în ziua de 11 mai, când a fost bombardat orașul Târgu Frumos și apoi satul Bălțați, o zi mai târziu. Același sat a avut de suferit și de pe urma unor atacuri aeriene din ziua de 13 mai. Conform informărilor primite de la autoritățile județene, au fost lansate șase bombe. În urma atacului au murit 10 persoane, iar două au fost grav rănite. În timpul acestor incursiuni aeriene a fost bombardat chiar și cimitirul eroilor din oraș.

Un alt obiectiv important vizat a fost aeroportul Iași. Sovieticii l-au bombardat la mijlocul lunii și au lovit mai multe avioane românești, fără a produce însă și pierderi de vieți omenești⁴. În timpul atacurilor din 13 mai au fost afectate și clădiri care aparțineau Comisariatului de Poliție Iași.

¹ Alesandru Duțu, *Golgota estului (iulie 1942- martie 1944)*. Cuvânt înainte de general de brigadă dr. Mihail Ionescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 312.

² Mircea Tănase, *Eroi ai nimănui. Agenți parașutați în România în timpul și după al doilea război mondial*, Editura Militară, București, 2010, pp. 86-87.

³ Vasile Tudor, *Război aerian în România (1941-1944)*, Editura Carminis, 2006, f. 1., p. 74.

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 2/ 1944, f. 6. (în continuare A.N.I.C- D.G.P.)

Aviația sovietică a lansat un atac asupra orașului și în data de 19 mai, în urma căruia în zona străzii Manta Roșie au fost ucise trei persoane și avariate mai multe clădiri. În zilele următoare, atacurile s-au intensificat, dar n-au fost victime omenești. Spre finalul lunii mai, au avut loc lupte aeriene între aviația română și cea sovietică.

Așa cum era de așteptat, în zilele care au urmat au fost lansate bombardamente asupra comunei Lungani, în urma cărora un jandarm a fost rănit și postul de jandarmi afectat. Două zile mai târziu, adică la 23 mai, aviația sovietică a reluat bombardamentul asupra comunei Lungani și asupra satelor Copou, Cârlig și Șorogari, rănind mai multe animale și un soldat german. O zi mai târziu, artileria sovietică a lansat mai multe atacuri asupra șoselei Copou-Vulturi, urmărind oprirea evacuărilor și întreruperea comunicațiilor dintre armatele română și cea germană din zonă. Atacurile au indus frica în rândurile populației. Avioanele și artileria sovietică au atacat și liceul internat Vasile Lupu, distrugând o parte din clădire. În noaptea de 25 spre 26 mai, „la orele 21.30, două avioane rusești au zburat deasupra comunelor Aroneanu și Copou aruncând rachete luminoase și manifeste prin care, în numele ostașilor și ofițerilor, cer a depune armele”⁵. Astfel de acțiuni au avut loc și în alte zone ale țării. Legiunea de Jandarmi Buzău informa Inspectoratul General al Jandarmeriei că pe parcursul lunii mai aviația sovietică în cadrul incursiunilor efectuate deasupra Moldovei a efectuat deasupra orașelor Focșani și Râmnicu Sărat atât atacuri aeriene cât și parașutiști. În cadrul unui astfel de atac sovieticii au lansat la vest de Focșani un grup de 12 parașutiști alcătuit din zece bărbați și două femei conduși de către un anume comisar politic Polmuski. Alături de aceste lansări au fost efectuate în zona Carpaților de Curbură cu precădere în zona județelor Râmnicu Sărat, Buzău, Prahova, atacuri aeriene care vizau resursele petrolifere și populația.

Centrul de Exploatare Iași raporta Marelui Stat Major că la începutul lunii iunie, peste 50 de avioane sovietice au bombardat orașul producând panică și mari pierderi materiale. Raportul preciza că în noaptea de 5-6 iunie, orașul și împrejurimile au fost bombardate intens de avioanele sovietice, care au venit între orele 22-24.20 la mică înălțime și în valuri succesive, lansând un număr mare de bombe de toate felurile și calibrele numărul 300. Atacul a durat peste o oră. Au fost vizate atât instituții cu rol militar cât și cultural. În timpul atacului, armatele germane din zona Iași au fost grav afectate și datorită nerespectării întru totul a măsurilor de camuflare.

În rapoartele întocmite în asemenea ocazii, Biroul de Informații din cadrul Marelui Stat Major preciza că au avut loc și bombardamente efectuate de aviația americană. Începând cu după-amiaza zilei de 6 iunie „aproximativ 200 de avioane americane au bombardat localitățile Iași, Târgu Frumos și Strunga”⁶.

Locuitorii orașului Iași, printre care și foști elevi ai Liceului Negruzzi, afirmau că „în noaptea de 6/7 iunie Iașii au suferit cumplitul bombardament al aviației americane. Orașul a fost transformat într-o mare de flăcări. În acea noapte, rămasă de pomină în memoria ieșenilor supraviețuitori, a ars aproape în întregime și clădirea liceului internat C. Negruzzi. Au rămas doar zidurile exterioare, iar în partea dreaptă a clădirii, privită din față, numai un plafon dintre parter și etaj”⁷.

Despre atacul aviației americane, soldați din cadrul Diviziei a 3-a Pitești, aduși pentru a ajuta armatele româno-germane din zona Iași, menționau că în zilele de 6-7 iunie 1944 au fost atacați de aviația americană, care pe timpul nopții a lansat bombe și parașute luminoase care au produs mari pagube materiale. Americanii au bombardat cartierele Nicolina, Păcurari și Copou.

În urma bombardamentelor aviației sovietice și americane⁸, din ordinul Marelui Stat Major, Consiliul de Patronaj al Operelor Sociale, în colaborare cu primăriile, a luat măsuri pentru asigurarea unei evidențe a clădirilor afectate de bombardamente și fotografierea acestora. Prin fotografierea pagubelor provocate se dorea păstrarea unor dovezi concludente necesare în momentul purtării negocierilor de pace. Fiecărei clădiri distruse i se întocmea o fișă, care era atașată unei fotografii ce reda clădirea. Fișa trebuia să cuprindă informații despre originea atacului aerian, importanța acelei clădiri și măsurile ce urmau a fi luate. Prin completarea fișei se obțineau și informații precise despre

⁵ Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale., fond Prefectura Iași, dosar 226/1944, f. 54. (în continuare D.J.I.A.N. - Prefectura).

⁶ Centrul pentru Păstrarea și Studierea Arhivelor Militare - Pitești., fond Marele Stat Major - Biroul Informații, dosar 1314, f. 71.

⁷ Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Iacob, Istoria liceului Internat Constantin Negruzzi (1895-1995), Editura Polirom, Iași, 1995, p. 56.

⁸ Cu privire la atacuri ale aviației sovietice și americane asupra unor zone din România vezi printre alte lucrări și Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc (1939-1947)*, Editura Printeuro, Ploiești, 2001, Constantin Dobrescu, *Istoricul societății Astra Română(1880- 1948)*, Editura Scrisul Prahovean, Cerașu, 2002, Narcis Ionuț Gherghina, *Istoria bombardamentelor anglo americane asupra fostelor județe Argeș și Muscel*, Editura Carminis, Pitești, 2002.

persoanele sinistrate, ca urmare a atacurilor aeriene. Guvernul a elaborat o lege care viza situația clădirilor și a bunurilor pe care le adăposteau în timpul atacului. Instituțiile statului, conform acelei legi, aveau obligația să disperseze urgent sumele de bani deținute în casierii. Se prevedea ca fiecare instituție să dețină în casierii sume mici de bani, restul sumelor trebuind să fie păstrate la C.E.C.

Profitând de situația favorabilă de pe front, aviația sovietică a continuat efectuarea de bombardamente asupra județului și răspândirea de manifeste. Propaganda sovietică urmărea scăderea moralului populației civile și al armatei, care să aibă efect asupra alianței româno-germane și să determine încetarea luptei anti-sovietice. Pe parcursul verii, au fost lansate manifeste al căror conținut îndemna la ruperea alianței. Adresându-se românilor, sovieticii menționau că noi nu v-am amenințat țara. Noi nu vrem pământul vostru, noi nu am atentat la independența țării voastre. V-am prevenit că alianța cu nemții vă va aduce multe nenorociri. Cereți imediata încetare a războiului. Rupeți-o cu nemții, goniți-i din România. În localitățile deja ocupate, pentru convingerea populației, s-a recurs la ajutorul preoților și al primarilor. Simpatizanții comunismului, însă, căutau să convingă populația că sovieticii „nu se amestecă în treburile noastre interne. Toate instituțiile și organele administrative funcționează normal ca până la venirea Armatei Roșii. Rușii își caută de treburile lor. Scopul lor este să îi izgonească pe nemții din România”⁹.

La mijlocul lunii iunie, în timpul atacurilor, un grup de parașutiști sovietici au fost lansați în diferite zone ale județului. O parte a ajuns în zona comunei Scânteia, unde au răspândit manifestul intitulat *Privilegiile ce se acordă soldaților și ofițerilor români care se predau de bună voie*, prin care se cerea armatelor române să înceteze războiului contra armatelor sovietice. Ca răspuns la acțiunile întreprinse autoritățile militare române au decis activarea *Planului de apărare a județului și municipiului Iași*. Planul era elaborat de Marele Stat Major și putea fi pus în aplicare în momente de criză.

Bombardamentele au avariat căile ferate și șoselele care făceau legătura cu celelalte județe. Pentru a vedea la fața locului situația din zonă în urma bombardamentelor, reprezentanții guvernului au efectuat mai multe vizite în zonele afectate. Referindu-se la scopul deplasărilor în țară, Ion Antonescu avea să afirme, în cadrul mai multor ședințe de guvern, că „merg sau trimit de fiecare dată în regiunea bombardată reprezentanți ai guvernului, pentru a ne da seama de valoarea stricăciunilor, de măsurile ce trebuie luate pentru îndreptare și de ce este necesar pentru ca să putem pune lucrurile în ordine, într-un timp cât mai scurt”¹⁰. S-au continuat și acțiunile de lansare a spionilor. Corpul 4 Armată a transmis Marelui Stat Major, pe parcursul lunii iunie, mai multe note referitoare la acțiunile de spionaj. Una din informări preciza că recrutarea era realizată de o secție a N.K.V.D., iar cei trimiși se predau autorităților române ca fiind dezertori. Mulți agenți erau arestați în momentul terminării misiunii la ieșirea din România, pentru a se afla cu cine s-au întâlnit.

Datorită faptului că în timpul incursiunilor efectuate, o parte din avioane au fost doborâte, Marele Stat Major prin intermediul Ministerului de Interne, transmitea o directivă în care solicita ca „populația civilă din apropierea locului unde s-a produs aterizarea să nu distrugă avioanele luând diferite obiecte ca parașute, pistoale, muniții. Toate aceste piese sunt necesare pentru stabilirea mijloacelor de luptă inamice”¹¹. Pe parcursul lunii iulie 1944 au continuat lansările de parașutiști sovietici. Legiunea de Jandarmi Tutova în nota informativă numărul 446 din 6 iulie 1944, aducea la cunoștința Inspectoratului de Jandarmi Galați că au capturat pe Lehrer Samy în vârstă de 34 de ani, originar din Piatra Neamț care fusese plecat în Franța, iar de acolo a mers în U.R.S.S. înrolându-se în cadrul armatei sovietice. Conform propriei declarații Samy a fost repartizat în cadrul unei grupe de 12 oameni (șase români, doi evrei și patru ruși) și îmbarcați într-un avion U-2 în apropierea comunei Cucuieți, județul Bălți și lansați ulterior în apropierea comunei Negrești, județul Vaslui. Principalul obiectiv avut era acela al acțiunilor de sabotaj în spatele frontului românesc, fiecare având asupra lor câte 7-8 kg. de trotil și un pistol mitralieră. Grupul conform unei note de studiu elaborate de către colonelul Alexandru Ionescu, șeful Centrului de Informații „B”, pe parcursul lunii iulie 1944, a fost capturat în seara de 19 iulie 1944 în satul Ungheni, județul Iași.

În urma interogatoriului luat autoritățile române au obținut informații referitoare la numărul persoanelor care au făcut parte din această grupare. Mitrofan Cucerina¹² a fost prins pe 19 iulie 1944

⁹ Mioara Anton, *Propagandă și război. Campania din est (1941-1944)*, Editura Tritonic, București, 2004, p. 334.

¹⁰ *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. 11 (mai-august 1944), p. 322.

¹¹ D. J. I. A. N., fond Prefectura, dosar 228/1944, f. 7.

¹² Referitor la activitatea de spionaj efectuată de parașutiștii sovietici și în special de Mitrofan Cucerina vezi: Alin Spănu, *Activitatea subversivă a parașutiștilor sovietici în România, cazul Cucerina Victorovici Mitrofan, (1944)*, în vol. *Școala de Aplicație a Forțelor pentru Operații Speciale, puterea tradiției ca argument al viitorului*, Buzău, iulie 2006, pp. 170-175.

de o trupă de jandarmi în satul Ungheni. Conform colonelului Alexandru Ionescu, cel care l-a interogat, menționa că parașutistul sovietic era foarte inteligent și devotat aspirațiilor Partidului Comunist. Asupra lui la percheziție s-au găsit două carnețele, în care acesta consemnase, în limba rusă, toată acțiunea întreprinsă în spațiul românesc. În dreptul zilei de 8 iulie 1944 era menționat faptul că „ în caz că voi găsi soldați români, voi spune că sunt german, iar de voi găsi soldați germani voi spune că sunt român”¹³. Legiunea de Jandarmi Iași transmitea către I.G.J. că sergentul major Petru Ungureanu a fost atacat de o grupă de șapte ruși pe care a reușit să îi captureze ajutat de o patrulă de grăniceri¹⁴. În urma acestei acțiuni, el a fost evidențiat prin ordin al Comandamentului General numărul 14/15.07.1944. Prin astfel de acțiuni se încerca creșterea moralului armatei în plin război dus pe teritoriul național, împotriva Armatei Roșii. Inspectoratele de Jandarmi din partea de sud a Moldovei pe parcursul lunii iulie 1944 raportaseră nu numai în zona Iași acțiuni ale sovieticilor. Inspectoratul de Jandarmi Galați într-o notă elaborată către autoritățile centrale arăta că în noaptea de 24 iulie 1944 la Piatra Sîriului, cota 1.338 pe teritoriul comunei Gura Teghii, județul Buzău, a fost lansată dintr-un avion o grupă de 12 parașutiști, formată din patru prizonieri germani, patru prizonieri români, trei ruși și o rusoaică. Aceștia aveau ca misiune de a distruge căile ferate care legau Moldova de restul țării¹⁵. Pe parcursul lunii iulie 1944, serviciile de informații ale Armatei a 3-a Română raportau că în județul Lăpușna, fusese semnalată o puternică mișcare de partizani care fusese inițiată prin lansarea, începând cu 19 martie 1944, în regiunea Șipoteni, județul Lăpușna, a unui grup de 8 parașutiști, sub comanda căpitanului Evgheni Posadov. Acest grup a format un detașament de partizani în zona de vest a Chișinăului având ca obiectiv participarea la acțiunile de pe teritoriul României. La aceste acțiuni participau și prizonieri luați de către armata sovietică.

Pe parcursul verii organele S. S. I. au primit informații și despre lansarea mai multor grupe de teroriști sovietici care aveau ca principal obiectiv încercarea de al extermina pe Mareșal. După prinderea primelor trei dintre ei, s-a stabilit ca echipa lansată era formată din șapte indivizi, doi subofițeri legionari, doi radio telegrafiști specializați și mai mulți soldați. Cei capturați i-au deconspirat și pe ceilalți membri ai echipei, asupra lor găsindu-se aparate de radio emisie, armament, muniție, acte false și sume mari de bani. Organe de anchetă au ajuns la concluzia că „sunt basarabeni teroriști lanșați cu parașutele cu misiunea de a asasina conducerea României”¹⁶.

Anul 1944 a fost unul decisiv în desfășurarea evenimentelor militare din cadrul conflictului intrat în istorie ca al Doilea Război Mondial. După trei ani de război, România s-a trezit în fața unei realități dezarmante, judecată în raport cu pericolul rusesc, net superior.

Atacurile aviației inamice au devenit din ce în ce mai dese și mai puternice, iar pierderile cauzate Moldovei și în special județului și orașului Iași s-au repercutat într-o măsură îngrijorătoare asupra populației civile. Situația generală a județului s-a înrăutățit simțitor în momentul în care județul Iași a fost supus bombardamentelor aviației americane. Și, chiar dacă întreaga Moldovă era într-o situație asemănătoare, județul Iași a reprezentat pentru aviația sovietică un reper distinct, dată fiind importanța sa pentru România.

THE ASSAULT OF SOVIET AVIATION ON THE COUNTIES FROM MOLDAVIA, DURING THE YEAR 1944

Abstract

The article presents the actions of soviet aviation and in a small measure the actions of Americans on many other counties from Moldavia, but with priority about the territory of former county Iași.

Another element encountered within the article it is those actions of espionage undertaken during the year 1944 by the soviets and the measures organised by the Romanian authorities for counteract the first ones. The principle institutions which during the war were concerned with the actions anti agitprop and the attacks aviation and soldiers soviets were against S.S.I., I.G.F., D.G.P.

¹³ Mircea Tănase, *Eroi ai nimănu*, p. 112.

¹⁴ Alin Spănu, *Activitățile Jandarmeriei Teritoriale și operative în perioada ianuarie 1943- august 1944*, în „Revista Jandarmeriei”, an IX, numărul 19(237), p. 10.

¹⁵ Despre acțiunile parașutiștilor în timpul celui de al doilea război mondial vezi și Mircea Tănase, *Trupele aerportate în cel de-al doilea război mondial*, Editura Militară, București, 2006; Idem, *Parașutismul militar în România, tradiție și actualitate*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2008.

¹⁶ Idem, *Eroi ai nimănu*, p. 122.

STADIUL ÎNDEPLINIRII OBLIGAȚIILOR PREVĂZUTE DE ARTICOLELE 4-7 DIN CONVENȚIA DE ARMISTIȚIU LA 30 SEPTEMBRIE 1946

Drd. Teodora GIURGIU¹

După data semnării Convenției de Armistițiu, la 12 septembrie 1944, statul român a fost nevoit să creeze o serie de instituții cu misiunea de a pune în aplicare prevederile acesteia, de a coordona și controla activitatea în vederea unei bune îndepliniri a obligațiilor asumate.

Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului a fost înființată prin Decretul-lege nr. 527 din 24 octombrie 1944². Deși baza legală de funcționare a suferit modificări de-a lungul timpului, în principal, atribuțiile sale au fost: să reprezinte guvernul român și Înalțul Comandament Român pe lângă Înalțul Comandament Aliat (Sovietic) și Comisia Aliată de Control, prevăzută la art. 18 din Convenția de Armistițiu; să primească cererile Înalțului Comandament Aliat (Sovietic), să le rezolve sau să le trimită spre rezolvare departamentelor, autorităților sau instituțiilor publice competente; să soluționeze cererile românilor în legătură cu aplicarea armistițiului. De asemenea, comisia era autorizată să dea pentru România interpretarea Convenției de Armistițiu, precum și îndrumările pentru aplicarea ei, să controleze executarea clauzelor acesteia și să țină evidența prestațiilor efectuate de statul român. Printr-o dare de seamă întocmită la 30 septembrie 1946, se arata stadiul îndeplinirii art. 4-7 din Convenția de Armistițiu.

Textul art. 4³ a recunoscut în drept restabilirea frontierei între U.R.S.S. și România așa cum a fost determinată prin acordul intervenit între cele două state la 28 iunie 1940⁴. Totuși reinstalarea grănicerilor români pentru paza frontierelor nu a fost încuviințată de Comisia Aliată de Control. S-a obiectat că instalarea grănicerilor români la frontieră împiedica executarea art. 3 din Convenția de Armistițiu, în baza căruia se asigura libera trecere a unităților și materialelor de război sovietice pe teritoriul României.

În cadrul acordurilor stabilite cu ocazia vizitei Delegației Guvernamentale Române la Moscova, în toamna anului 1945, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Străine al U.R.S.S. a adresat ministrului Afacerilor Străine al României o scrisoare, la data de 11 septembrie 1945, prin care se făcea cunoscut că „în urma cererii Guvernului Român, Guvernul Sovietic își dă consimțământul pentru sporirea efectivului de grăniceri, de la 12 000 la 20 000 oameni”⁵.

Întrucât acest spor a fost, desigur, acordat și în vederea reinstalării grănicerilor români pe toată frontiera românească - lucru confirmat de primul-ministru dr. Petru Groza, prin comunicatul oficial dat după Consiliul de Miniștri din ziua de 14 septembrie 1945 - Comisia Română de Armistițiu, prin adresa nr. 114215 din 6 octombrie 1945 a comunicat această aprobare ministrului de Război, pentru a da dispoziții de trecere la executare.

La 18 octombrie 1945, Comisia Română de Armistițiu a revenit, către ministrul de Război cerând să se ia măsuri urgente pentru reinstalarea grănicerilor români pe toată frontiera, măsuri absolut necesare opririi circulației necontrolate și abuzive a mărfurilor, situație dăunătoare economiei naționale. Prin adresa nr. 21219 din 31 octombrie 1945 către Președinția Consiliului de Miniștri, ministrul de Război a făcut cunoscut următoarele: Comisia Aliată de Control a admis sporirea efectivului de grăniceri, de la 12 000 la 20 000 oameni și înființarea în cadrul acestui efectiv, a unui comandament de brigadă, a două regimente și a unui centru de instrucție. În ceea ce privea instalarea grănicerilor pe frontiera sovieto-română, ministrul de Război a contactat Comisia Aliată de Control, dar demersul a rămas fără răspuns.

Mai mult, la data de 4 ianuarie 1946, Comandamentul Trupelor de Grăniceri a primit dispoziția Comisiei Aliate de Control, de a se retrage la 20 km în interior. Batalionul de Grăniceri, care se afla instalat pe sectorul de frontieră dintre „Jupania” și „Halmeu” inclusiv (fosta frontieră polonă și cehoslovacă) a executat operațiunea⁶.

¹ Serviciul Istoric al Armatei.

² Publicat în „Monitorul Oficial” nr. 247 din 25 octombrie 1944, partea I.

³ Se restabilește frontiera de stat între Uniunea republicilor Socialiste Sovietice și România, stabilită prin Convenția sovieto-română din 28 iunie 1940.

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), Fond Președinția Consiliului de Miniștri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 35.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, f. 36.

Art. 5⁷ din Convenția de Armistițiu prevedea două operațiuni distincte: eliberarea și predarea prizonierilor de război și repatrierea cetățenilor sovietici și aliați⁸.

I. Eliberarea și predarea prizonierilor de război

Prizonierii de război sovietici din România au fost eliberați și predați autorităților sovietice, imediat după 24 august 1944, în condițiile prevăzute în Convenția de Armistițiu, adică au fost echipați și li s-a asigurat hrana pe timpul transportului. De asemenea, toți prizonierii englezi și americani, au fost predați Misiunilor Militare Engleză și Americană.

Cheltuielile făcute de statul român pentru întreținerea și echiparea prizonierilor aliați, de la data de 12 septembrie 1944 până la predarea lor statelor respective, se cifra la suma de 1 458 706 693 lei = 943 536 dolari⁹.

II. Repatrierea cetățenilor sovietici și aliați

Executarea art. 5 a provocat ample discuții și a dat naștere unei interesante controverse între Comisia Aliată de Control și Comisia Română de Armistițiu, cu privire la situația juridică a basarabenilor și bucovinenilor de nord, în raport cu dispozițiile art. 5 din Convenția de Armistițiu.

Comisia Aliată de Control a susținut că situația juridică a acestora a fost reglementată prin Decretul Prezidiului Sovietic Suprem al U.R.S.S. din 8 martie 1941, potrivit căruia erau considerați cetățeni sovietici toți basarabeni care la 7 noiembrie 1917 se aflau pe teritoriul Rusiei țariste, iar la 28 iunie 1940 locuiau în Basarabia, precum și toți bucovinenii de nord care în perioada 28 iunie 1940-21 iunie 1941 au locuit în Bucovina de Nord. Toți aceștia, după interpretarea Comisiei Aliate de Control, fiind cetățeni sovietici trebuiau să se repatrieze în U.R.S.S.

În fața acestei interpretări, Comisia Română de Armistițiu a susținut că în conformitate cu principiile și practica dreptului internațional, persoanele originare din/sau domiciliare în cuprinsul teritoriului cedat aveau drept de opțiune.

Faza repatrierilor unilaterale

În imposibilitate de a se ajunge la o conciliere între aceste două puncte de vedere, operațiunile de repatriere au decurs, într-o primă perioadă, începând de la 12 septembrie - 30 decembrie 1944, fără concursul autorităților române, persoanele în cauză fiind repatriate numai de autoritățile sovietice.

Faza repatrierilor pe baza Decretului sovietic din 8 martie 1941

De la 30 decembrie 1944, guvernul român a acceptat ca repatrierile să aibă loc potrivit interpretării Comisiei Aliate de Control, adică ținându-se seama de Decretul Prezidiului Sovietic Suprem al U.R.S.S. din 8 martie 1941.

Totuși Comisia Aliată de Control a admis, la cererea Comisiei Române de Armistițiu, să excepteze de la această măsură pe bolnavi, bătrâni, pensionari și pe funcționarii statului român. Exceptările se acordau de către Comisia Aliată de Control la cererea celor interesați. Această fază a durat până la 11 septembrie 1945.

Repatrierea pe baza dreptului de opțiune

În această perioadă, repatrierile au fost îndeplinite respectându-se dreptul la opțiune, așa cum s-a stabilit la Moscova la începutul lunii septembrie 1945, între reprezentanții guvernului U.R.S.S. și reprezentanții guvernului român.

Începând de la această dată, toți cei care au dorit să se repatrieze în U.R.S.S. au dat declarații în acest sens și au fost repatriați, restul rămânând pe teritoriul României.

De la începutul operațiunilor de repatriere până la 30 septembrie 1946 s-au repatriat ¹⁰ :		
Basarabeni	Bucovineni	Cetățeni sovietici de la est de Nistru
38 328	8 198	9 900
Total 56 426		
În aceeași perioadă au fost repatriați și 78 cetățeni americani		

⁷ Guvernul Român și Înalțul Comandament al României vor preda Înalțului Comandament Aliat (sovietic), pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați, precum și pe toți cetățenii internați și pe cei aduși cu sila în România. Din momentul semnării condițiilor de față și până la repatriere, Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici și aliați, precum și cetățenilor internați sau mutați cu sila, cum și celor refugiați, hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte, asistență medicală, conform cu cerințele sanitare, cum și mijloace de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în țara lor.

⁸ A.N.I.C., Fond Președinția Consiliului de Miniștri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 38.

⁹ *Ibidem*, f. 39.

¹⁰ *Ibidem*, f. 40.

Cheltuielile statului pentru repatrierea cetățenilor Națiunilor Unite

Tuturor cetățenilor sovietici care s-au repatriat li s-a asigurat hrana, cazarea și echipamentul corespunzător în conformitate cu prevederile art. 5 din Convenția de Armistițiu.

Totalul cheltuielilor făcute pentru repatrierea cetățenilor sovietici se ridicau, la data de 30 septembrie 1946, la suma de 6 889 211 939 lei = 3 084 742 dolari¹¹.

La această sumă se adăugau cheltuielile făcute cu întreținerea cetățenilor americani: 11 666 267 lei = 2 143 dolari; total 6 900 878 206¹² = 3 086 885 dolari¹³.

Statul român a efectuat cheltuieli și pentru repatrierea cetățenilor sovietici venind din Germania, Austria și Ungaria, în tranzit prin România. Deși nu avea această obligație prin Convenția de Armistițiu, s-a creat un fond cu evidență specială pentru finanțarea acestei operațiuni, cheltuindu-se suma de 241 078 186 lei = 64 631 dolari¹⁴.

Cheltuielile pentru executarea art. 5 erau următoarele: a) întreținerea și echiparea prizonierilor de război aliați: 1 458 706 693 lei = 943 536 dolari; b) întreținerea și echiparea cetățenilor Națiunilor Unite (sovietici și americani) repatriați 6 900 878 206 lei = 3 086 885 dolari; c) întreținerea cetățenilor sovietici repatriați din alte țări, în tranzit prin România 241 078 186 lei = 64 631 dolari; total 8 600 663 085 lei = 4 095 052 dolari¹⁵.

Executarea art. 5 în perioada 30 iunie - 30 septembrie 1946

S-au repatriat ¹⁶ :		
Basarabeni	Bucovineni	Cetățeni sovietici de la est de Nistru
196	16	59
Total 271		
În aceeași perioadă au fost repatriați și 6 cetățeni americani		

Efortul financiar de la 30 iunie - 30 septembrie 1946

Cheltuielile efectuate în această perioadă cu repatrierea cetățenilor sovietici au fost de: 49 461 846 lei = 3 142 dolari, iar cu cetățenii americani: 5 013 054 lei = 318 dolari; în total: 54 474 900 lei = 3 460 dolari¹⁷.

De asemenea, pentru repatrierea cetățenilor sovietici în tranzit prin România s-au făcut cheltuieli de: 2 061 000 lei = 131 dolari¹⁸.

Aplicarea art. 6¹⁹ a revenit Ministerului Afacerilor Interne și Ministerului Justiției care au luat, chiar din momentul încetării ostilităților împotriva Națiunilor Unite, măsurile necesare pentru eliberarea persoanelor arestate sau condamnate din cauza acțiunilor lor în favoarea Națiunilor Unite, precum și a persoanelor internate din motive rasiale²⁰. Ministerul Justiției a procedat, totodată, la abrogarea întregii legislații cu caracter rasial.

Art. 7 stabilea: „Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să remită ca trofee, în mâinile Înalțului Comandament Aliat (sovietic), orice material de război al Germaniei sau al sateliților săi aflat pe teritoriul român, inclusiv vasele flotei germane și ale sateliților ei aflați în apele românești”²¹.

Executarea:

I. Executarea de la 23 august 1944 până la 30 septembrie 1946²²

¹¹ *Ibidem*, f. 41.

¹² În acest total nu intrau cheltuielile de transport pe C.F.R.

¹³ A.N.I.C., Fond Președinția Consiliului de Miniștri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 41.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, f. 42.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Guvernul Român va elibera imediat, fără distincție de cetățenie sau naționalitate, pe orice persoană arestată din cauza activității în favoarea Națiunilor Unite sau din cauza originii lor etnice și va desființa orice legislație discriminatorie și restricțiile ce decurg din ea.

²⁰ A.N.I.C., Fond Președinția Consiliului de Miniștri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 44.

²¹ *Structuri militare române care au lucrat pentru aplicarea Convenției de Armistițiu și a Tratatului de Pace, Inventar arhivistic*, vol. I, București, Editura Militară, 1999, p. 176.

²² A.N.I.C., Fond Președinția Consiliului de Miniștri - Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 46.

Prin operațiunile de dezarmare a comandamentelor și trupelor germane, ca urmare a actului de la 23 august 1944, statul român a rămas în posesia întregului echipament de război și a depozitelor de subzistențe capturate de la germani. Pentru a nu se înstrăina și pierde parte din materialele părăsite în diferite puncte ale țării și pe liniile de comunicație folosite de germani, Marele Stat Major a prevenit acțiunea de dezorganizare, cu o primă Instrucțiune specială nr. 706270 din 31 august 1944, instrucțiune care a avut ca rezultat fixarea la teren a întregului material capturat și intrarea acestuia în posesia Armatei Române.

Concomitent cu primele mari operațiuni de inventariere s-au prezentat la Marele Stat Major, delegații împuterniciți ai Înalțului Comandament Sovietic, care au făcut cunoscut că întregul material rezultat din dezarmarea trupelor germane, va fi predat Armatei Roșii ca trofeu. Astfel s-a trecut la întocmirea primelor situații²³. După cunoașterea condițiilor și obligațiilor din Convenția de Armistițiu (12 septembrie 1944), Comisia Română de Armistițiu de comun acord cu Marele Stat Major, prin presă și prin radio a dat mai multe comunicate referitoare la destinația capturilor germane prevăzute la art. 7 din convenție. În cursul lunii octombrie 1944, s-au prezentat Comisiei Aliate de Control situațiile centralizate cu evidența capturilor de pe întreg teritoriul țării.

Comisia Română de Armistițiu cu nr. 128 din 19 octombrie 1944 a fixat norme detaliate pentru identificarea, colectarea, trierea și depozitarea materialelor germane, provenite din capturi.

Marele Stat Major a dat instrucțiuni de urmare precizând că, la cererea delegaților sovietici împuterniciți de Comisia Aliată de Control, se predau o parte din materiale și din subzistențe necesare Armatei Roșii, întocmindu-se formele legale.

Restul capturilor au început să se livreze normal, după data de 1 decembrie 1944.

A urmat, în cursul lunilor decembrie 1944 și ianuarie 1945, o serie de noi instrucțiuni ale Comisiei Române de Armistițiu și ordine ale Marelui Stat Major, care au asigurat tuturor materialelor de captură, la Centrele de Colectare de pe lângă fiecare Cerc Teritorial, o bună depozitare, întreținere și pază, până la efectuarea operațiunii de predare.

De asemenea, s-a insistat asupra controalelor în teren, pentru terminarea colectărilor și a întocmirii exacte a situației capturilor. Predarea capturilor s-a executat în condițiile cerute de Comisia Aliată de Control peste prevederile Convenției de Armistițiu, în ce privea buna întreținere și ambalajul materialului, în special, a celui fragil, cum era armamentul portativ de tragere și obiectele de valoare.

Comisia Română de Armistițiu și Marele Stat Major, prin instrucțiuni și ordine, au precizat formalitățile de îndeplinit (proces-verbale).

În Ardealul de nord, aplicarea Convenției de Armistițiu s-a făcut începând cu 13 iunie 1945, dată la care administrația românească s-a extins și asupra acestui teritoriu²⁴.

Din cauza întâzierii menționate, o situație completă a identificărilor și colectărilor de materiale germane nu a putut fi înaintată de Comandamentele 5 și 6 Teritoriale decât la 15 august 1945. Comandamentul Sovietic a avut nevoie de barăcile lăsate de trupele germane și astfel, a fost stabilită modalitatea predării acestora de pe întreg teritoriul țării, precum și compensarea statului român de către U.R.S.S. pentru barăcile românești ridicate de Armata Roșie.

În afară de materialele depozitate în centrele de colectare au rămas pe teren (din lipsa posibilităților de strângere) tot felul de epave, rezultate din incendierea echipamentului de război, material greu sau ușor de neîntrebuințat (fier vechi). Comisia Aliată de Control, la data întocmirii dării de seamă, nu hotărâse asupra destinației acestui material. Răspândirea lui pe teritoriul țării, era cunoscută în cele mai mici detalii prin situațiile înaintate.

În cursul perioadei menționate organele de execuție române au reușit identificarea materialelor art. 7 în procent de 100%, iar predarea s-a efectuat în procent de 75-80%²⁵.

Art. 7 (trofee) - Colectări, predări și cedări statului român de la data de 23 august 1944 la 30 septembrie 1946²⁶:

	Total colectări	Predări		Total predări		Cedate statului român
		23.08.1944-01.07.1946	01.07-30.09.1946	45,2%	95,4%	
Vagoane	10 891 ½	4 606 1/5	324 ¼	4 930	-	3 758,95
Bucăți	32 826	30209	119	-	30 328	594

²³ Ibidem, f. 47.

²⁴ Ibidem, f. 48.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, f. 55.

II. Executarea pe trimestrul I iulie - 30 septembrie 1946²⁷

Predările s-au efectuat în procent mediu de 82-85%²⁸.

Pentru urgentarea predărilor și expedierii restului de materiale de la art. 7 rămase neexpediate, s-a trimis Comisiei Aliate de Control situația de detaliu a tuturor acestor bunuri rămase în diferite depozite și pe teritoriul țării.

Comisia Aliată de Control, cu nr. 3272 din 31 august 1946, a hotărât ca epavele germane să fie predate Uzinelor Reșița. Până la recepționare, organele teritoriale asigurau paza epavelor în baza Ordinului Ministerului de Război nr. 2754058 din 10 septembrie 1946.

Conform Instrucțiunilor Comisiei Române de Legătură nr. 21046 din 31 august 1946, Ministerul de Război a dat Ordinul nr. 2753962 din 11 septembrie 1946 Inspectoratului General al Geniului - Brigada de Transmisiuni să prezinte Comisiei Aliate de Control o situație centralizată a tuturor cazurilor în care echipajele sovietice de transmisiuni au ridicat, în procent de 83%, materialul de telecomunicații lăsat de germani, aflat în tranșeele telefo-telegrafice de pe teritoriul țării.

Chestiuni în litigiu

Barăci

Barăcile germane urmând să fie restituite U.R.S.S. conform art. 7 din Convenția de Armistițiu - Ministerul de Război prin Direcția Domeniilor Militare a cerut Comisiei Aliate de Control să recunoască că 241 barăci românești au fost ridicate de Armata Roșie, în cursul anului 1945, pentru nevoile sale de cazare²⁹. S-a căzut de acord, să se constituie o comisie compusă din reprezentanții Comisiei Aliate de Control, Comisiei Române de Legătură și ai Ministerului de Război - Direcția Prestațiilor, care să întocmească formele necesare de compensare cu barăcile germane de restituit U.R.S.S., și s-a ajuns astfel, să se înapoieze cele 241 barăci.

În cadrul Comisiei de compensare, reprezentantul Comisiei Aliate de Control a ridicat problema ca baracamentele cu caracter fix din Ardealul de nord constituite de maghiari (barăci, remize și magazii cu postament de beton sau făcute din cărămidă) și care, prin caracterul lor de fixitate la teren, nu puteau fi demontate trebuiau restituite tot în cadrul art. 7 din convenție.

Comisia Română de Legătură cu nr. 23013 din 21 septembrie 1946, a comunicat Ministerului de Război hotărârea Consiliului Juridic al Comisiei Române de Legătură că baracamentele menționate nu puteau fi încadrate în art. 7 din convenție și deci nu se restituiau. Acest aviz al Consiliului Juridic al Comisiei Române de Legătură a fost adus și la cunoștința Comisiei Aliate de Control.

Telecomunicații

Din totalul de 23 vagoane material în tranșee telefonice-telegrafice, Armata Roșie a demontat și ridicat 19 vagoane stâlpi și sârmă (83%), fără ca delegații respectivi să întocmească formele legale³⁰.

Inspectoratul General al Geniului - Brigada de Transmisiuni a primit Dispoziția Ministerului de Război nr. 2753962 prin care se stabilea centralizarea într-o situație a tuturor cazurilor semnalate de comandamentele teritoriale și care urma să se prezinte Comisiei Aliate de Control pentru a se aproba scăderea din evidențele cercurilor teritoriale a materialului ridicat.

Epavele

Comisia Aliată de Control, cu adresa nr. 3272 din 31 iulie 1946, a făcut cunoscută hotărârea ca fierul vechi rezultat din epave să fie predat, de împuterniciții Comisiei Aliate de Control, Uzinelor Reșița³¹. Recepționarea a început la 1 august 1946.

Din rapoartele primite de Ministerul de Război de la comandamentele teritoriale, rezulta că unii delegați ai Comisiei Aliate de Control au cerut cercurilor teritoriale să transporte cu mijloacele auto de care dispun toate epavele la rampele de îmbarcare C.F.R. pentru a fi luate în primire de delegații Uzinei Reșița.

Epavele grele (tunuri, caroserii, auto de mare tonaj, diverse instalații arse sau distruse, din care n-au mai rămas decât cadrele de fier) nu au putut fi colectate în locuri propice de îmbarcare, din lipsa de mașini unelte speciale, care să le taie în bucăți susceptibile de transport; lipsa de specialiști pentru executarea acestor operațiuni și lipsa autovehiculelor de mare tonaj pentru a transporta epavele și a ușura îmbarcarea au pus Cercurile Teritoriale în imposibilitatea de a executa cererea delegaților Comisiei Aliate de Control.

²⁷ *Ibidem*, f. 48.

²⁸ *Ibidem*, f. 49.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 50.

³¹ *Ibidem*.

Toate aceste greutăți au fost aduse la cunoștința Comisiei Aliate de Control cu rugămintea de a se da dispoziții ca epavele să fie recepționate de Uzinele Reșița pe locul unde se aflau, evitând astfel noi și însemnate cheltuieli pentru statul român.

Concluzii generale

Identificarea și colectarea capturilor germane s-a executat într-un procent de aproape 100% pentru toate categoriile de materiale, afară de epavele reformate (fier vechi) și tranșeele telegrafo-telefonice³².

Predările de materiale art. 7 s-au executat numai într-un procent mediu de 83-85%, întrucât autoritățile sovietice nu au dispus de mijloace suficiente de transport și în afară de aceasta, au dat prioritate primirilor de materiale art. 12³³.

În afara prevederilor Convenției de Armistițiu, statul român a asigurat pentru o parte din capturi punerea lor în stare de funcționare (reparații), iar pentru totalitatea lor o bună întreținere, împachetare și predarea către Înalțul Comandament Sovietic în condiții optime.

Punerea în practică de către Comisia Aliată de Control a planului de ansamblu al primirilor și programărilor de vagoane, așa cum a propus Comisia Română de Legătură - Delegația Militară - cu adresa nr. 4514 din 1946, putea aduce la lichidarea art. 7 din Convenția de Armistițiu în integralitate.

Vase

În executarea obligațiilor privind predarea către Comandamentul Sovietic a vaselor și materialelor de marină aparținând Germaniei și sateliților ei, statul român a predat Înalțului Comandament Sovietic 283 vase comerciale și 8 vase de război germane³⁴.

Aceste vase, ca toate celelalte (românești și aparținând Națiunilor Unite) au fost luate împreună cu încărcătura aflată la bord, indiferent de naționalitatea proprietarului căruia îi aparținea această încărcătură. Aceste bunuri (încărcături) evaluate la prețurile din 1944 reprezentau circa 7 miliarde lei³⁵.

Pentru menținerea în stare de funcțiune a vaselor germane și satelite, în cadrul efortului de război statul român a efectuat următoarele cheltuieli cu reparația lor, cu toate că art. 7 din Convenția de Armistițiu nu prevedea această obligație pentru noi:

Reparația vaselor trofee efectuate până la 1 iulie 1945 reprezenta 363.381.853 lei³⁶.

De la 1 iulie 1945 la 31 martie 1946 s-au executat reparații de vase trofee, dar care neîncadrându-se în obligațiile decurgând din Convenția de Armistițiu, urmau să fie compensate de U.R.S.S. cu alte bunuri, lucrări în valoare de 158.382.329 lei³⁷.

Ambalarea și predarea diverselor materiale de marină în cadrul art. 7, executate pe intervalul de timp de la 23 august 1944 la 31 decembrie 1945, erau în sumă de 21.603.769 lei³⁸.

Comisia Aliată de Control a cerut să se predea ca trofee în cadrul art. 7 și cele 27 cabotiere construite cu finanțare germană de către Societatea Românească SARDEX, dintre care 23 vase de lemn și 4 de fier. Comisia Română de Armistițiu a arătat că aceste vase aparțin unei societăți românești și că nu puteau face obiectul predării lor ca trofee în cadrul art. 7.

Lucrările de terminare a celor 23 cabotiere de lemn, prevăzute în Convenția de la 16 ianuarie 1945, reprezentau 777.285.284 lei³⁹.

Lucrările suplimentare care au fost cerute de organele sovietice de la cele 23 cabotiere și care urmau a fi suportate de U.R.S.S. erau în valoare de 554.776.238 lei⁴⁰.

Stabilirea cursului dolarului care a fost luat în considerație, la evaluarea în dolari a efortului economic făcut de România în executarea obligațiilor decurgând din Convenția de Armistițiu, s-a făcut în patru perioade distincte⁴¹: 1) perioada 12 septembrie 1944-31 martie 1945 - curs 1 dolar = 1.546 lei; 2) perioada 1 aprilie 1945-31 ianuarie 1946 - curs 1 dolar = 3.644 lei; 3) perioada 1 februarie 1946-31 martie 1946 - 1 dolar = 10.556 lei; 4) perioada începând de la 1 aprilie 1946 - curs 1 dolar = 15.740 lei.

Pentru evaluarea efortului a fost necesară cunoașterea, pe anumite perioade, a unor date

³² *Ibidem*, f. 51.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, f. 52.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem* 52.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 53.

⁴¹ *Ibidem*, f. 253-255.

statistice cuprinzând cheltuielile efectuate de Ministerul de Finanțe, valoarea tuturor bunurilor livrate, valoarea diferitelor prestații, pierderile suferite de stat și particulari din rechizițiile necesare pentru respectarea convenției, pierderile și distrugerile de război etc.

THE FULFILLMENT STAGE OF THE OBLIGATIONS STIPULATED BY THE ARTICLES 4-7 FROM THE TRUCE CONVENTION AT SEPTEMBER 30, 1946

Abstract

By signing the Truce Convention, Romania had to respect a number of economical, political and military obligations to some Allied and Associated Powers.

Article 4 established the frontier between Soviet Union and Romania as it was determined by the accord intervened on June 28, 1940.

Article 5 provided two operations: the liberation and the deliverance of the war prisoners and the repatriation of the Soviet and Allied citizens.

The application of the article 6 consisted in the liberation of the persons that were arrested and convicted for their actions in the favor of the United Nations and also the liberation of the persons that were retained because of racial motives.

Article 7 established the obligation of the Romanian state to send as trophies to the Allied (Soviet) High Command all the German and its satellites war material that was found on our territory.

The study presents the fulfillment stage of the obligations that were mentioned by the Romanian state at September 30, 1946.

Keywords: Truce Convention, Allied (Soviet) High Command, Romanian Committee for the Application of the Truce, obligations, evaluation

ASPECTE PRIVIND ARMATA SOVIETICĂ ÎN ROMÂNIA

Viorel DRUGĂU*
George ROTARU**

Trecerea României în spatele „cortinei de fier“, mai precis în zona de ocupație sovietică, a reprezentat un capitol de istorie controversat, un proces desfășurat în etapa finală și îndeosebi după terminarea celui de-al doilea război mondial. Acest fapt, specific României și practic tuturor țărilor Europei est-centrale, a putut în epocă să fie receptat ca surprinzător de neînțeles. Astăzi, din perspectivă istorică, ne apare cu totul explicabil, dacă avem în vedere, pe de o parte, rolul U.R.S.S. în obținerea victoriei împotriva statelor Axei, în frunte cu Germania, iar pe de altă parte, acordurile secrete încheiate în 1943-1945 între Puterile Aliate, potențial și finalmente, efectiv victorioase în 1945, în speță între U.R.S.S., S.U.A., și Marea Britanie¹.

Nu a fost vorba de o fatalitate a istoriei, ci de o fatalitate a situației geopolitice a zonei și trebuie să luăm în considerație voința și potențialul de expansiune al U.R.S.S.-ului. Aspirația Moscovei de a stăpâni bazinul Mării Negre și sud-estul continentului european a fost o constantă a politicii externe rusești și apoi a celei sovietice². Realizarea acestor proiecte a fost strâns legată de capacitatea Moscovei de a controla în totalitate sau parțial, politic și militar, spațiul românesc (Basarabia, Gurile Dunării, Insula Șerpilor)³. Din această perspectivă, politica față de români a vecinului de la răsărit - indiferent dacă a îmbrăcat haina panslavismlui ortodox sau a ideilor marxist-leniniste - a avut același scop: anihilarea capacităților de rezistență și eliminarea unui obstacol greu de trecut în expansiunea sa către strâmtorile Bosfor și Dardanele și Balcani⁴.

În același timp în funcție de etapa istorică și de condițiile geopolitice concrete, au fost folosite toate căile și mijloacele posibile, de la diplomația abilă la agresiunea armată, inclusiv invazia și ocupația militară. La 12 aprilie 1944, guvernul sovietic a transmis guvernului României o notă, cuprinzând condițiile minime de armistițiu între cele două țări, aflate efectiv în război de la 22 iunie 1941. În document, se arăta că „*guvernul sovietic nu cere ocuparea României de către trupele sovietice în perioada armistițiului, însă trupele sovietice, cât și celelalte trupe Aliate trebuie să aibă posibilitatea - dacă acest lucru este cerut de situația militară - să se deplaseze în toate direcțiile pe teritoriul românesc*“, iar guvernul României trebuie să acorde în acest scop toată asistența prin mijloacele ei de comunicații pe pământ, pe apă și în aer⁵.

După actul de la 23 august 1944, ocupația militară a României s-a realizat în baza art. 3 și 18 din Convenția de Armistițiu, iar până la 25 octombrie 1944, sovieticii au motivat prezența trupelor din rațiuni militare. În realitate aceste trupe erau cantonate în regiuni strategice care le permiteau controlul asupra statului român⁶. Această situație a fost sesizată de către Marele Stat Major al armatei române care a adresat Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului o notă în data de 5 decembrie 1944, în care se arăta: „*Marele Stat Major informează că în unele sate din Muntenia se găsesc tancuri sovietice cu servanții respectivi, care motivează că rămânerea lor în localitate se datorează defectării materialului. În realitate, tancurile sunt sau au fost reparate, iar rămânerea lor în localități pare să aibă alt scop, deoarece s-a observat că se ține legătura permanent cu comandamentele din regiune*“⁷.

După data de 25 octombrie 1944 când a fost eliberat teritoriul României sovieticii nu mai puteau invoca motivul mai sus menționat iar autoritățile române au cerut lămuriri Comisiei Aliate de Control, era de fapt instrumentul de control militar al ocupației sovietice în țara noastră⁸. Răspunsul a fost că Uniunea Sovietică nu dorește ocuparea unei părți din România ori schimbarea ordinii sociale existente iar prezența trupelor sovietice este urmarea necesităților militare și a continuării războiului⁹.

* Colegiul „Constantin Brâncuși“, Pitești.

** Asociația Română de Voxilologie.

¹ Nicolaie Ciachir, *Marile Puteri și România 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1996, p. 300.

² *Ibidem*, p. 301.

³ *Ibidem*,

⁴ *Ibidem*,

⁵ *Ibidem*,

⁶ Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România*, în *Dosarele Istoriei* nr. 3/1996. p. 17-19.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

La 15 noiembrie 1944 Comisia Aliată de Control (sovietică) a comunicat Marelui Stat Major că din ordinul mareșalului Malinovski, urmează ca trei divizii sovietice să staționeze în România iar în acest scop trebuie să fie pregătită încartiruirea lor astfel: o divizie în zona Ploiești, alta la 20 km. Vest de capitală iar o altă divizie ocupa cu câte un regiment orașele Arad, Deva și Petroșani¹⁰. Statul Major al Aerului a fost somat ca unitățile care erau amplasate pe Valea Prahovei să evacueze regiunea Ploiești. Situația devenea delicată, fiindcă staționarea unor unități militare sovietice în zonele strategice ale țării era concomitentă cu presiunile care se făceau pentru a se reduce la finalul conflictului efectivele armatei române¹¹. La 12 decembrie 1944, generalul locotenent Vinogradov a emis o adresă către Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului în care preciza că „*Armata (sovietică n.n.) aliată ducând acțiuni de război de pe teritoriul Ungariei, va folosi teritoriul României drept părți sedentare, unităților pentru paza, ordinea în dosul frontului și a rezervelor operative. Locul pentru dislocarea unităților se fixează de către Înaltul Comandament Aliat (sovietic n.n.)*”¹².

Uniunea Sovietică și-a creat în rândul opiniei publice occidentale o imagine favorabilă iar la sfârșitul celui de-al doilea război mondial guvernul român era pus în situația de a se opune desființării armatei din interior și sporirii numărului ostașilor sovietici din țară¹³. Încetarea ostilităților ar fi trebuit să pună capăt situației în care trupele sovietice se puteau deplasa liber prin țară. Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului considera necesară încetarea stării de ocupație militară a României și așezarea pe baze noi a relațiilor dintre cele două țări dar reprezentanții sovietici din Comisia Aliată de Control au dispus în continuare fără nici o restricție de teritoriul României. La 17 iunie 1945 această comisie a ordonat Marelui Stat Major român să ia măsurile necesare pentru staționarea de noi trupe sovietice în următoarele zone: o zonă ce includea orașele: Oradea, Arad, Alba Iulia, Dej; a doua zonă: Timișoara, Turnu Severin, Slatina, Caracal, Deva; cea de-a treia cuprindea orașele: Giurgiu, Târgoviște și Pitești; a patra zonă: Brașov, Ploiești, Bârlad, Focșani. „*Unitățile române vor pune la dispoziția unităților sovietice numai ceea ce se află în cazarmă ca: mobilierul complet, paturi și saltele. Pentru orice alte materiale de care ar avea nevoie unitățile sovietice acestea se vor adresa Comisiei Aliate de Control de la București, care este singura în drept a dispune ce anume trebuie să se dea*”¹⁴. Autoritățile române recomandau „*a se ajunge la înțelegere cu delegații sovietici aducându-li-se la cunoștință dispozițiunile Comisiei Aliate de Control de la București și nu se vor lua de bune toate cererile din partea elementelor izolate. Se vor evita conflictele și fricțiunile*”¹⁵. Interesant este că nu se preciza scopul și nici durata staționării, ci doar că „*garnizoanele române trebuie să părăsească zonele până la 30 iunie*”¹⁶.

În final, s-au stabilit la 17 iulie zonele de staționare pentru sovietici, locuri pe care armata română trebuia să le evacueze. Zona Est cuprindea o mare parte a Moldovei și toată Dobrogea, includea orașele Iași, Bacău, Huși, Vaslui, Bârlad, Râmnicul Sărat, Buzău, Galați, Brăila, Constanța. O altă zonă era în sudul capitalei București. Zona Vest cuprindea un teritoriu vast începând din estul orașului Giurgiu și până în nordul Aradului în care erau incluse localități importante precum Alexandria, Craiova, Tr. Severin, Timișoara, Alba Iulia. Garnizoane mixte erau la Sibiu, București, Mizil, Ploiești, Alexandria și Timișoara.

Analizând harta putem să concluzionăm că sovieticii ocupaseră punctele strategice ale țării rămânând în centru un teritoriu liber care în caz de forță majoră putea fi imediat ocupat de sovietici din două părți. Așa cum erau dislocate trupele sovietice în România nu lasă să se înțeleagă că această așezare ar fi servit, așa cum s-a motivat, comunicațiilor cu Austria. De fapt, este vorba de ocuparea României¹⁷. Mai târziu, zona de dislocare a armatei sovietice s-a mărit.

Majoritatea trupelor aparțineau Frontului 2 ucrainean, dar și unităților ce luptaseră la sud de Dunăre¹⁸. Odată cu solicitările sovieticilor de a-și așeza unități militare în România au apărut și problemele. Cercul Teritorial Ialomița raporta următoarele: „*Maiorul sovietic Brudin însoțit de încă 3-4 ofițeri sovietici ne-au cerut să le punem imediat la dispoziție din cazarma Războieni, trei pavilioane. Am obiectat și am susținut că este imposibil să le cedăm aceste pavilioane, deoarece în pavilionul de administrație, deja instalasem toate serviciile și cele trei evidențe, iar în restul de două pavilioane am*

¹⁰ Arhivele Militare Române, fond Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, dos. 109, f. 18.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 32.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, dos. 242, f. 2.

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Ibidem*, dos. 242, f. 520.

¹⁸ *Ibidem*

instalat magaziile da îmbrăcăminte ale regimentelor desființate. Totul a fost zadarnic, deoarece ofițerii sovietici nu renunță la ocuparea pavilioanelor și ne-a comunicat că începând din dimineața de 18 iunie 1945, pavilioanele să fie evacuate de către noi și puse la dispoziția trupelor sovietice¹⁹. Regimentul 3 Transmisiuni avea probleme deoarece magaziile „sunt vizitate de sovietici prin ruperea lacătelor și că se iau din materiale. A spus să punem gardă. Este gardă dar nu poate face nimic față de numărul mare al vizitatorilor”²⁰.

În orașul Slatina a sosit o mare unitate sovietică de gardă, echivalent unui Corp de Armată, cu un efectiv total de aproximativ 4000 de oameni și 600 mașini comandată de Generalul Jdanov, erou al Uniunii Sovietice; situația a devenit delicată pentru autoritățile române și nu numai. deoarece au fost evacuate cazărmlle Regimentului 21 Artilerie, Regimentul 3 Olt, clădirile Băncii Uniunea, Legiunea de Jandarmi, Parchetul Olt, Portăreii Tribunalului Olt, trei clădiri aparținând unor particulari și s-a ordonat: „ca trupele române să predea unităților sovietice tot echipamentul și materialele ce sunt depozitate în magaziile cazărmlilor din Slatina, întrucât unitățile românești se dezafectează și nu mai au nevoie de ele”²¹.

La data de 21 iunie 1945 a avut loc o ședință de lucru între cele două părți română și sovietică la care au participat:

a. din partea Comisiei Aliate de Control: colonelul Eremin Șeful Secției Militare, locotenentul Nicolaev având funcția de adjutant.

b. Din partea Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului: generalul Pretorian Șeful Delegației Militare, colonelul Siminel V. Șeful Oficiului de Legătură și colonel Simionescu I. Șeful Secției a I-a. În cadrul discuțiilor colonelul Eremin a subliniat: „În general zonele de staționare sunt stabilite; delegații români să înțeleagă situația și să dea tot concursul necesar. Conflctele vor fi inerente, nu trebuie însă a se face prea mare vâlvă din nici o parte, adică nici din partea Comandamentelor Române și nici din partea celor Ruse”²². Pentru ca școlile militare să nu fie ocupate delegații sovietici înțelegând situația au „cerut la Moscova aprobarea să rămână și ele pe loc”²³.

Problemele s-au menținut și de foarte multe ori delegații județeni ai Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului raportau abuzurile pe care le comiteau sovieticii care pe lângă unele pagube materiale suferite de către cetățenii români au inoculat în mentalul populației un sentiment de teamă colectivă. În județul Ialomița „comandamentul sovietic local a dispus evacuarea totală a Cercului Teritorial Ialomița, după ce acesta s-a restrâns la maximum. Intervențiile făcute de delegatul Comisiei Aliate de Control pentru Ialomița au rămas fără rezultat”²⁴.

În Râmnicul Sărat „datorită ridicărilor de furaje de pe câmp și curțile oamenilor a obiectelor casnice și alimentelor făcute de trupele sovietice care staționează în județ, oamenii nu mai ies la lucrul câmpului, de teamă că în lipsa lor să nu li se ia vitele și obiectele din gospodărie”²⁵.

În județul Olt „trupele sovietice care staționează au ridicat fără forme alimente, grăunțe lemne de construcție. Delegatul sovietic refuză să semneze procesul verbal de predare și primirea cazărmlii Regimentului 3 Dorobanți”²⁶.

În Argeș de către trupele sovietice în trecere „au fost luate fân, pae, grăunțe, alimente, păsări, cai în schimb și fără schimb”²⁷. Ofițerii sovietici, unii dintre ei nu mențineau probabil intenționat disciplina în rândul trupelor astfel că pe teritoriul județului Gorj unitățile sovietice care erau aici au „ridicat din comunele Borăscu, Izvoarele, Turceni, Sărdănești, Bălești, Gorșeva cantități de furaje grăunțe, porumb, grâu, porci, vin, țuică, alimente. Țăranii profitând și ei de faptul că au fost sparte magaziile au ridicat și ei mari cantități de grâne”²⁸. Atunci când autoritățile române cereau lămuriri referitor la comportamentul trupelor „ofițerii sovietici nu dau nici un fel de explicații atunci când se pretind lucruri neprevăzute în Convenție”²⁹.

La Moscova în data de 11 septembrie 1945 a fost semnată o convenție între guvernele sovietic și român referitoare la reducerea lucrărilor de subzistență, materiale de întreținere și a mijloacelor

¹⁹ Ibidem, f. 15.

²⁰ Ibidem, f. 23.

²¹ Ibidem, f. 110.

²² Ibidem, f. 55.

²³ Ibidem, f. 56.

²⁴ Ibidem, f. 315.

²⁵ Ibidem,

²⁶ Ibidem,

²⁷ Ibidem,

²⁸ Ibidem,

²⁹ Ibidem,

bănești pentru trupele sovietice staționate în România, prin care erau scăzute relativ, la cererea guvernului român, cantitățile de hrană livrate armatei sovietice din țara noastră³⁰.

În Tratatul de Pace de la Paris semnat la 10 februarie 1947 la art. 21 se preciza: „*Toate forțele aliate vor fi retrase din România în termen de 90 de zile de la semnarea Tratatului de față, Uniunea Sovietică rezervându-și dreptul de a păstra pe teritoriul român forțe armate care i-ar putea fi necesare pentru menținerea liniilor de comunicație al Armatei Sovietice cu zona sovietică de ocupație din Austria. Toate devizele românești neîntrebuințate și toate bunurile românești aflate în posesiunea forțelor aliate din România dobândite în baza art. 10 al Convenției de Armistițiu, vor fi restituite guvernului român în același termen de 90 de zile. România va pune totuși la dispoziție aprovizionările și înlesnirile, care ar putea fi în mod special necesare menținerii liniilor de comunicație cu zona sovietică de ocupație din Austria și pentru care Guvernul român va primi compensația necesară*”³¹.

Cererea sovieticilor de a păstra trupe pe teritoriul românesc nu avea un temei real, deoarece dintre cele trei căi de comunicație ce făceau legătura între Uniunea Sovietică și bazele sale din Europa Centrală cele două care nu treceau pe teritoriul României erau cele mai scurte ca distanță și aveau și cea mai mare capacitate de transport. Ruta Lvov - Muncacevo - Budapesta - Viena avea o lungime de 630 km. și o capacitate de 60 trenuri pe zi, ruta Stryi - Muncacevo - Budapesta - Viena avea 680 km. și dispunea de 14 trenuri pe zi iar ruta Ungheni - Pașcani - Adjud - Oradea - Budapesta - Viena măsura 1350 km. și o capacitate zilnică de 7 trenuri³². Apărea evident faptul că motivul ocupației era, desigur, unul de natură politică.

Guvernul român, lipsit de sprijin internațional a fost obligat să accepte toate condițiile impuse și nu-i mai rămânea de făcut decât să se stabilească modalitățile de rezolvare a problemelor de cazare, hrană, transport, precum și alte servicii furnizate trupelor sovietice. La 15 septembrie 1947, s-a stabilit ca planurile de aprovizionare să fie trimise de către Comandamentul Grupului Sud al Armatei Sovietice, prin instituțiile de legătură la Ministerului Apărării Naționale din România. Cantitățile și nomenclatura subzistențelor ce trebuiau livrate erau stabilite de către Comandamentul Sovietic; practic, autoritățile române nu aveau de ales³³.

Toate cele necesare militarilor sovietici erau suportate de statul român, care plătea prin Ministerul Apărării Naționale. Produsele necesare erau achiziționate prin: licitație publică, tratare prin bună învoială, contractare directă. Sovieticii și-au exprimat dorința ca aprovizionărilor (considerate obligații de stat) să nu li se dea publicitate și Ministerul Apărării Naționale a luat măsuri „*să nu se facă publicitate la ziare și difuzări la radio, ci să se trateze direct cu firme serioase și de specialitate*”³⁴.

Direcția Intendență a Armatei Roșii trebuia să-și dea acordul în ceea ce privește stabilirea furnizorilor de alimente și celelalte bunuri. Finanțarea se realiza astfel: Direcția Intendenței din Serviciul Subzistențe întocmea un plan de finanțare care era înaintat Direcției Contabilității din Ministerul Apărării Naționale și se stabilea suma necesară pentru îndeplinirea acestor obligații³⁵.

Efortul material și financiar era destul de mare dacă ținem seama de faptul că România era într-o oarecare măsură afectată economic de către război, trebuia să plătească despăgubiri iar nivelul de trai al majorității populației era extrem de scăzut. Numai în trimestrul III al anului 1947 trebuiau livrate, printre altele, sovieticilor din România: 677 tone de carne, 200 de tone macaroane, 2900 tone de cartofi, 2950 tone făină, unt 120 de tone, ulei 200 tone³⁶.

De asemenea comandamentul sovietic pentru ultimul trimestru din 1947 și primele două din anul următor solicita importante cantități de alimente precum: cartofi proaspeți 9250 tone, varză proaspătă 650 tone, varză murată 2530 tone, morcovi 300 tone, sfeclă 755 tone, ceapă uscată 650 tone, gogonele murate 250 tone, castraveți murați 835 tone³⁷.

În condițiile de atunci de declin economic la care s-au mai adăugat și efectele secetei precum și a creșterii inflației, pentru armata sovietică prețurile erau preferențiale (probabil se practicau aceste prețuri în vederea reducerii cheltuielilor din bugetul alocat, dar având de suferit cei de la care erau cumpărate sau achiziționate produsele), de exemplu carnea de porc era plătită cu 40 lei/kg. cea de vită

³⁰ Ioan Scurtu (coordonator) *Retragerea trupelor sovietice din România 1958*, Editura Didactică și Pedagogică, București 1996, p. 163-165.

³¹ *Ibidem*, p. 165-166.

³² Constantin Hlihor, op.cit. p. 22.

³³ Arhivele Militare Române, fond Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, dos. 157, f. 1.

³⁴ *Ibidem*, f. 2.

³⁵ *Ibidem*,

³⁶ *Ibidem*, f. 26-27.

³⁷ *Ibidem*, f. 37-38.

25 lei/kg. cașcavalul 56 lei/kg. pește (sturioni) 30 lei/kg. șuncă presată 50 lei/kg.³⁸, la fel erau prețurile și la combustibili sau alte materiale³⁹, dar în comerț prețurile erau de cinci ori mai mari.

În data de 15 decembrie 1947 a fost emisă o dispoziție de către Comisia Ministerială pentru Aplicarea Tratatului de Pace conform căreia cererile de reparații la imobilele ocupate de trupele sovietice erau suportate de statul român. În data de 26 decembrie 1948 s-a încheiat o convenție între Guvernul Republicii Populare Române și Guvernul U.R.S.S. *„privitor la punerea la dispoziția unităților Armatei Sovietice din România a cazărmilor, localurilor de serviciu, depozitelor, aerodromurilor, câmpurilor de instrucție și mijloacelor de transmisie”*.

Documentul este important deoarece față de înțelegerile anterioare intervin anumite modificări și anume la art. 3 se menționa: *„Hotelurile, clădirile de locuit, apartamentele, cinematografele, depozitele, atelierele și frigorișerele aparținând firmelor, societăților și persoanelor particulare, ocupate de unitățile Armatei Sovietice din România se plătesc de către Comandamentul unităților Armatei Sovietice după tarifele anexate semnate, de reprezentanții împuterniciți ai Părților și care fac parte integrantă din prezenta Convenție”*⁴⁰, cu precizarea că prețurile pentru folosirea acestor spații erau mici.

Articolul 7 stabilea anumite aspecte financiare: *„Toate livrările de bunuri, acte de vânzare-cumpărare, prelucrarea și transportul bunurilor și mărfurilor, precum și orice lucrări, servicii și chirii, efectuate pe teritoriul Republicii Populare Române pentru nevoile unităților Armatei Sovietice din România sun impuse cu impozite și timbre stabilite de legile Republicii Populare Române pentru Armata Română. Impozitele, taxele, timbrele menționate în articolul de față se achită de Comandamentul unităților Armatei Sovietice din România cu condițiunea ca aceste impozite, taxe, timbre să fie restituite Comandamentului unităților Armatei Sovietice din România de către Ministerul de Finanțe al Republicii Populare Române pe baza borderourilor emise de Comandament, prin care se certifică plata impozitelor, taxelor și timbrelor. Restituirea de mai sus a impozitelor, taxelor și timbrelor are loc în fiecare lună pentru luna precedentă, în termen de cel mult 10 zile de la primirea borderourilor emise de Comandament în valoarea cuantumului impozitelor, taxelor și timbrelor efectiv plătite, dar care nu pot depăși suma anuală de 144 milioane lei”*⁴¹.

În 26 decembrie 1948 s-a semnat o convenție prin care erau scutite de taxe vamale bunurile pentru Armata Roșie care staționa în România.

S-au stabilit modalitățile de plată pentru consilierii militari sovietici (Anexa 8). Cei care erau specialiști militari se bucurau de un tratament special, astfel în baza unui Acord încheiat între guvernele român și sovietic *„Guvernul Republicii Populare Române va pune gratuit la dispoziția specialiștilor sovietici detașați locuințe mobilate, serviciile comunale (lumină, telefon, apă, gunoi, etc.) și ajutorul medical și de asemenea, va plăti cheltuielile legate de venirea în Republica Populară Română și întoarcerea în U.R.S.S., adică cheltuielile de deplasare egale cu un salariu lunar costul drumului specialistului și a familiei sale, de la domiciliul permanent, până în Republica Populară Română și din Republica Populară Română, până la domiciliul permanent, transportul bagajelor și o indemnizație de concediu egală cu un salariu lunar, într-un an de serviciu. Sumele convenite fiecărui specialist sovietic se vor vărsa de către Ministerul de Finanțe al Republicii Populare Române, în lei, la 10 și 25 ale fiecărei luni, în contul curent al Reprezentanței comerciale a Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice din Republica Socialistă România la Sovrombanc. Specialiștii sovietici detașați vor fi scutiți de impozitele românești pentru salariile pe care le vor primi pentru serviciul pe lângă Guvernul R.P.R”*⁴². Salariile acestora erau de 700 dolari S.U.A. plus că erau aprovizionați cu alimente și alte bunuri⁴³.

Concomitent cu stabilizarea situației politice incidentele între sovietici și români sa-u redus și chiar au fost situații când ostașii Armatei Roșii au ajutat la strângerea recoltelor, au acordat ajutor în timpul incendiilor, inundațiilor sau altor calamități, au participat la construirea unor poduri, șosele⁴⁴.

Pentru a-și crea o imagine de pacifist, N.S. Hrușciiov a propus în 12 august 1955, printr-o scrisoare adresată lui Gh. Apostol, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc

³⁸ *Ibidem*, f. 38-39.

³⁹ *Ibidem*, f. 39-40.

⁴⁰ Ioan Scurtu, op.cit. p. 173.

⁴¹ *Ibidem*, p. 174.

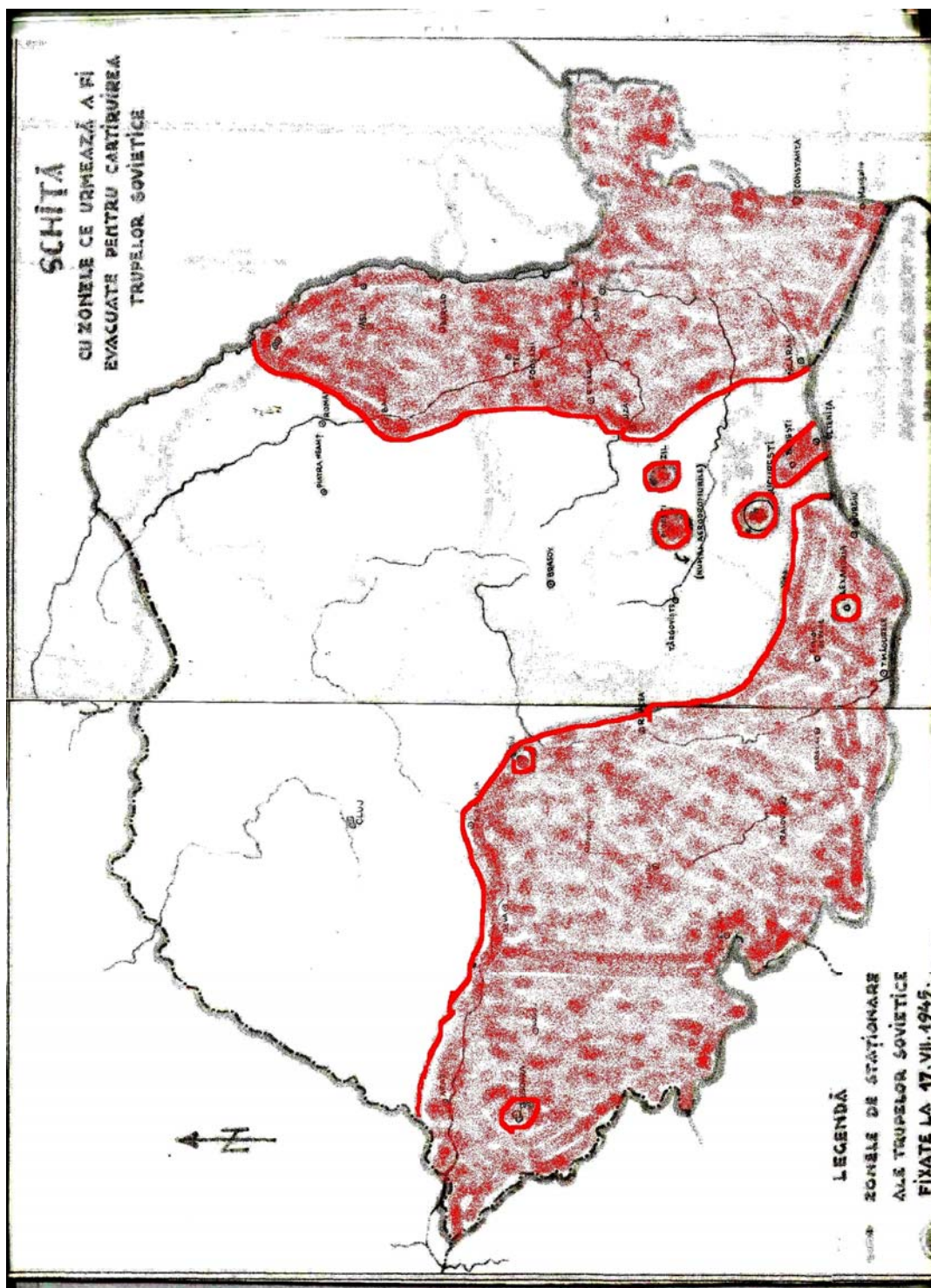
⁴² *Ibidem*, p. 203-204.

⁴³ *Ibidem*,

⁴⁴ *Ibidem*, p. 346.

Român reducerea forțelor armate române⁴⁵.

În contextul retragerii trupelor sovietice din Austria, unele agenții de presă occidentale au început să facă speculații cum că vor fi retrase trupele Armatei Roșii și din România, astfel A. L. Bradford, vicepreședintele United Press a expediat o telegramă lui Gheorghiu-Dej rugându-l să dea un răspuns în acest sens. Răspunsul a fost însă unul foarte abil conducătorul României de atunci lăsând să se înțeleagă că se poate realiza într-un anumit context retragerea trupelor sovietice din România⁴⁶.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 216.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 217.

COPIE.

PROCES - VERBAL

Nr.11.-

38

Astăzi 19 August 1947, la București;
Subsemnații, formând comisia pentru stabilirea prețurilor provizorii la furniturile ce se livrează în contul obligațiilor de Stat art.10, înstituită pe lângă M.A.N. conform D.M. Nr.574 din 8 Iulie 1947;

Având în vedere dispozițiunile art.22 din Legea Nr.191/1947;

Având în vedere adresa Direcției Intendenței Serv.Subzistențelor Nr.860.470 din 17 August 1947 prin care cere avizul Comisiei cu privire la prețurile de finanțare pe tr.III/1947, privind aprovizionarea Misiunii Americane, precum și adresa Direcției Intendenței Serv.Subzistențelor Nr.861.073 din 17 August 1947 prin care cere avizul Comisiei cu privire la prețurile de finanțare pe trim.IV/1947, I și II/1948, privind aprovizionarea trupelor sovietice;

Ne-am întrunit în comisiune astăzi orele 18,30, lipsind de la ședință Col.Ing.Papadopol Vintilă și Lt.Colonel Dumitrescu Ioan membrii, unde în unanimitatea restului Comisiei am stabilit următoarele:

I. Pentru articolele ce se livrează pentru aprovizionarea Misiunii Americane pe trim.III/1947, sunt cele arătate mai jos:

-Faină albă	per kgr.	lei	14,60
-Faină integrală	"	"	14,30
-Carne de vită	"	"	25.-
-Suncă presată	"	"	50.-
-Untură de porc.....	"	"	50.-
-Carne de porc	"	"	40.-
-Pește (sturioni)	"	"	30.-
-Cascaval	"	"	56.-
-Unt presat	"	"	60.-
-Lapte proaspăt	"	"	8.-
-Oua	buc.	"	2.-
-Zahăr	kgr.	"	34.-
-Ulei	"	"	42,50
-Cartofi	"	"	4.-
-Legume ptr.sezon	"	"	3.-
-Fructe proaspete	"	"	5.-
-Marmeladă	"	"	25.-
-Bulion	"	"	25.-
-Muștar	"	"	12.-
-Oțet	"	"	8.-
-Sare	"	"	2.-
-Săpun rufe	"	"	40.-
-Săpun toaletă	"	"	60.-
-Sodă de rufe	"	"	24.-
-Chibrituri	cutia	"	2.-
-Hârtie împachetat	Kgr.	"	12.-
-Pungi 5-10 kgr.	"	"	14.-
-Hârtie pergament	"	"	20.-
-Lemne de foc	"	"	1,46

COPIE.- 4

M.A.N.DIRECTIA INTENDENTEI
Serviciul Subzistențelor

PLAN FINANCIAR

Pentru obținerea de fonduri necesare aprovizionărilor de cartofi, zarzavaturi și furaje pe trim.IV/1947, I și II/1948, recalculate în lei stabilizați, aprovizionări ce se execută în cadrul Convenției de Armistițiu art.10, de către Regiunea 2-a Militară, pentru nevoile Trupelor Sovietice din România.-

Denumirea Subzistențelor.	Cantit. de livrat	Prețul unitar în lei stabilizați per kg.	Suma totală în lei stabilizați ce urmează a se finanța.	Observațiuni asupra prețului unitar.-
-Cartofi.....Tone	9250	4	37.000.000	
-Varză proaspătă.."	650	1,60	1.040.000	Procesul verbal Nr.11 din 19 Aug.1947
-Varză murată...."	2530	9,60	24.288.000	al Comisiei de Prețuri Pro vizorii a M.A.N.-
-Morcovi....."	300	2,40	720.000	
-Sfeclă....."	775	3	2.325.000	
-Ceapă uscată...."	650	4	2.600.000	
-Gogonele murate "	250	10	2.500.000	
-Castraveți murati "	835	10	8.350.000	
-Bulion pastă...."	120	25	3.000.000	
-Fân....."	4000	3	12.000.000	
-Paie....."	500	1	500.000	
TOTAL GENERAL LEI.....			94.323.000	

Se certifică de noi prezentul plan financiar, recalculat în lei stabilizați, la prețurile stabilite de Comisia de Prețuri a M.A.N., plan care se ridică la suma de lei 94.323.000 (nouăzeci și patru milioane trei sute douăzeci și trei mii).-

Șeful Bir.Fonduri
Adm.Capitan (ss) I.Nicola

La Bucuresti 25 August 1947.-

Verificat
Șeful Serv.Subzistențelor
Int.Colonel (ss) Al.Popescu

V A Z U T
DIRECTORUL INTENDENTEI
INT.COLONEL (ss) C.Burileanu

COPIE.

PROCES - VERBAL Nr. 12.-

Astăzi 20 August 1947, la București;
Subsemnații, formând Comisia pentru stabilirea prețurilor provizorii la furniturile ce se livrează în contul obligațiilor de Stat art. 10, instituită pe lângă M.A.N. conform D.M. Nr. 574 din 8 Iulie 1947;

Având în vedere dispozițiunile art. 22 din Legea Nr. 191/1947;

Având în vedere adresa Direcției Intendenței Serv. Subzistențelor Nr. 861.073 din 19 August 1947 prin care cere avizul Comisiunii cu privire la prețurile de finanțare ale planului financiar pentru aprovizionarea de iarnă pentru Misiunea Americană;

Ne-am întrunit în Comisiune astăzi orele 18,30, lipsind dela sedință Colonel Inginer Papadopol Vintilă și Lt. Colonel Dumitrescu Ioan, unde în unanimitatea restului Comisiei am stabilit următoarele prețuri, pe baza Mercurialelor și calculației de prețuri:

a) Combustibil:

- Combustibil lichid ptr. calorifer	Kgr. lei	5.-
- Cărbuni autocalori și brichete	" "	2.-
- Lemne de foc	" "	1,46

b) Conserva.-

- Mazăre surfină	" "	20.-
- Fasole fidea (franceză)	" "	20.-
- Ghiveci și bame	" "	20.-
- Bulion pastă	" "	25.-
- Compoturi diferite	" "	20.-

c) Zarzavaturi și legume. ---

- Fasole uscată	" "	10.-
- Cartofi	" "	4.-
- Ceapă	" "	4.-
- Usturoi	" "	10.-
- Varză	" "	1,60
- Gogoșari	" "	3.-
- Castraveți	" "	2,50
- Gogonele	" "	3.-
- Morcovi	" "	2,40
- Telină	" "	2,40
- Pătrunjel	" "	2,40
- Păstârnac	" "	2,40

d) Diverse alte subzistențe și materiale.-

- Orez	per kgr. lei	35.-
- Sodă caustică	" "	30.-
- Legume proaspete	" "	3.-
- Fructe proaspete	" "	5.-

Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal.-

Președintele Comisiei

Int. Colonel (ss) W. Frangulea

Membrii:

(Int. Lt. Col. (ss) Grigoriu

(Int. Lt. Col. (ss) Vasiliu

Secretarul Comisiei

Int. Maior (ss) Tr. Scorpan

. / . / .

II. - Pentru articolele ce se livrează pentru aprovizionarea Armatei Sovietice pe trim. IV/1947, I și II/1948.
sunt:

	per	kg.	lei	
-Cartofi	"	"	4.-	
-Varză proaspătă	"	"	1,60	
-Varză murată	"	"	9,60	
-Morcovi	"	"	2,40	
-Sfeclă	"	"	3.-	
-Ceapă uscată	"	"	4.-	
-Gogonele murate	"	"	10.-	
-Castraveți murăți	"	"	10.-	
-Bulion pastă	"	"	25.-	
-Fân	"	"	3.-	
-Paie	"	"	1.-	

Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal.-

Președintele Comisiei
Int.Colonel

(ss) C.Frangulea

Membrii: (Int.Lt.Colonel (ss) Grigoriu
(Int.Lt.Colonel (ss) Vasile

Secretarul Comisiei
Int.Maior (ss) Tr.Scorpan

BEARINGS FOR SOVIET ARMY IN ROMANIA

Abstract

The passing of Romania in behind of „Iron Curtain“, specifically in the zone of soviet occupation, represented a chapter of history controversial, a process displayed in the final stage and especially after the finishing of the Second World War. This fact, specific to Romania and practically for every Central-East European countries, could be received as surprisingly of abstruse. Today, from historical perspective, appears totally unexplainable, if we consider, on the one hand, the role of U.S.S.R. in obtaining the victory against the sates of Axis, at the head being Germany, and on the other hand, the agreements closed in 1943-1945 between Allied Powers, potential and in the end, effectively wining in the year 1945, in cause between U.S.S.R., U.S.A. and Great Britain.

In the present article the authors synthesize the accounts for the presence of Romanian troops, a country considerate under occupation.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN CAMPANIA ELECTORALĂ DIN 1946

Lt. col. Valentin TĂNASE*

Trecerea României de la regimul de autoritate/dictatură al mareșalului Antonescu la un regim „democratic“, la 23 august 1944, a produs modificări de mentalitate și de atitudine în cadrul armatei române. Implicarea armatei în politică a devenit din ce în ce mai evidentă, pe măsură ce guvernele controlate de comuniști își consolidau pozițiile.

Chiar dacă în mod oficial dr. Petru Groza declara, la 24 august 1945, că armata „nu face politică“, în compunerea armatei fusese introdus, în mai 1945, aparatul politic - sub denumirea de Aparat pentru Educație, Cultură și Propagandă - în esența lui un aparat al Partidului Comunist, până la constituirea oficială a organizațiilor de partid în unități și comandamente în 1948.

Apariția, în cadrul unităților, a ajutorului de comandant pentru activitatea culturală și educativă a fost întâmpinată cu vădită ostilitate din partea comandanților, aceștia rămânând fideli principiului „educația ostașului o face cel care-l comandă în luptă“. Toate reacțiile, contrare noilor realități militare, erau urmărite atent de consilierii sovietici atașați unităților armatei române, în felul acesta putând fi înlăturați de la comandă „ofițerii reacționari“, care nu îl proslăveau nici pe părintele popoarelor, nici Armata Roșie și nici virtuțile comunismului „biruitor“.

Decapitarea armatei române a început cu arestarea generalilor care făcuseră parte din conducerea antonesciană sau care comandaseră Mari Unități în Campania din Est, acuzați fie de „dezastrul țării“, fie de crima de a fi luptat împotriva Uniunii Sovietice. Alte pretexte au fost reducerea efectivelor armatei sau motivele politice: origine socială nesănătoasă, studii în străinătate, rude întemnițate sau fugite în Occident, critici la adresa U.R.S.S. sau a Armatei Roșii, conflicte cu consilierii sovietici sau ofițerii politici, iar în lipsa acestora calificativul „necorespunzător moral-politic“ acordat celor ce refuzau să urmeze cursurile politice de la Breaza sau să se înscrie în P.C.R.

Infiltrarea politicului în structura armatei, sub toate aspectele vieții cultural-educative, a dus la cenzurarea tuturor ideilor considerate „reacționare“ și la promovarea non-valorilor.

Legislația anului 1946 aducea o noutate: acordarea dreptului de vot personalului militar, prin Legea electorală din iulie 1946, fapt nemaiîntâlnit până atunci.

Legea nr. 560 din 13 iulie 1946 prevedea ca alegerea deputaților să se facă de către cetățenii români în vârstă de cel puțin 21 de ani împliniți, putând fi aleși cetățenii români cu domiciliul în România, ce împliniseră cel puțin 25 de ani. Între cei care puteau fi aleși se aflau și militarii activi care îndeplineau funcții de miniștrii sau subsecretari de stat¹. Militarii români căpătau, pentru prima dată în istoria armatei române, dreptul de vot.

Alegerile trucate din anul 1946 au constituit momentul legitimării puterii comuniste în România. Având asigurat concursul sovieticilor, din punct de vedere al susținerii materiale a campaniei electorale, comuniștii au întreprins, pe parcursul întregului an, o serie de acțiuni menite să le aducă popularitate în rândul electoratului și să le asigure succesul în alegeri.

Gheorghe Gheorghiu Dej declara în luna august că are în față „marea bătălie electorală care va oferi lumii întregi un exemplu despre felul cum o tânără democrație va înfrânge vechile forțe reacționare“².

În această campanie, la loc de frunte s-a aflat denigrarea partidelor istorice în ochii opiniei publice, încurajarea tensiunilor din cadrul acestora, susținerea unor dizidențe, dar și crearea unui organism politic, în speță Blocul Partidelor Democratice, în care a intrat P.C.R. și alte cinci formațiuni politice, în stare să canalizeze atenția populației și să atragă voturi. Prin campania electorală, presărată cu numeroase incidente și încălcări ale legii chiar de reprezentanții sau simpatizanții guvernului Groza n-au putut schimba opinia poporului și n-au adus victoria comuniștilor în alegeri. În această situație s-a pus în aplicare deviza lui Stalin „nu contează cine și cum votează, ci contează cine numără voturile“, iar B.P.D. a obținut o victorie confortabilă în alegeri datorită acestor „tehnici speciale“ de numărare a voturilor.

Inaugurarea oficială a campaniei electorale s-a făcut cu prilejul unei cuvântări a lui Petru

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, șef sector.

¹ Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române 1948/1955*, Editura Ziua, 2003, p. 50

² Apud Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii. Alegerile din 1946*, Editura Rao International Publishing Company, București, 2006, p. 206.

Groza, publicată la 2 iunie. Guvernul Groza a făcut mai multe promisiuni: „Datinile noastre strămoșești, trecutul nostru, regele nostru, Biserica noastră, proprietatea individuală sunt lucruri la care noi ținem. Nu facem colhozuri, așa cum vă sperie partidele istorice”³. Aceste promisiuni fără valoare au fost însă încălcate după „câștigarea” alegerilor.

Pentru pregătirea alegerilor s-a constituit o Comisie Centrală Electorală a armatei, alcătuită din generalul Mihail Lascăr - președinte (după alegeri avea să fie numit ministru de Război), generalul Septimiu Pretorian și generalul Nicolae Cambrea vicepreședinți, colonelul Dumitru Petrescu - secretar general, generalul Paul Alexiu, căpitanul comandor Victor Emanoil, comandorul Eugen Săvulescu, colonelul Mircea Haupt, colonelul Paul Comișel, locotenent-colonelul Emil Gheorghiu - membri, maiorul C.I. Paul - secretar.

Liderii partidelor politice democratice au reacționat, nemulțumiți de prevederile legii electorale. Partidul Național Liberal preciza în Manifestul program din 24 octombrie 1946 că „armata nu poate fi pusă în slujba unui regim sau partid politic”.

Îngrijorarea era justificată deoarece armata trebuia să-și mențină neutralitatea în timpul campaniei electorale și a alegerilor, însă la 14 septembrie, ministrul de război a cerut militarilor „să meargă alături de guvernul Petru Groza [...] la alegerile ce se apropie”⁴.

Constantin Vasiliu-Rășcanu aprecia că: „armata se va găsi în front cu forțele democratice, alături de care a luptat și a muncit de la 23 august, asigurând și mai departe libera dezvoltare a regimului democratic, singurul regim care ne poate duce înainte pe calea progresului și civilizației”.

Rolul armatei era precizat la 7 noiembrie de Marele Stat Major: „Armata va participa la poliția alegerilor prin gărzi și rezerve, menținând ordinea numai în raza secțiilor de votare cuprinzând localul de vot, curtea, intrările în curte, iar în jurul localului de vot până la o distanță de 500 metri de acestea; în comunele rurale și urbane nereședință de județ pe tot cuprinsul comunei”⁵.

La 3 septembrie 1946, organul central al armatei a publicat ordinul general al ministrului de Război, general de corp de armată Constantin Vasiliu Rășcanu referitor la deschiderea oficială a campaniei electorale în armată⁶.

Inspectoratului General pentru Educație, Cultură și Propagandă îi revenea sarcina pregătirii armatei pentru exercitarea dreptului de vot și asigurării ordinii și pazei în timpul alegerilor. Modul în care armata urma să acționeze în cadrul campaniei electorale a fost precizat în „Instrucțiunile referitoare la desfășurarea campaniei electorale în unități” din 7 septembrie 1946, completate prin trei note telefonice cu numerele: 23.836 din 24 octombrie 1946, 23.889 din 30 octombrie și 23.909 din 11 noiembrie 1946⁷.

Iată care era conținutul acestor instrucțiuni, semnate de Subinspectorul general al Armatei pentru E.C.P., colonelul D. Popescu⁸:

„I. ACTIVITATEA E.C.P.

În vederea desfășurării campaniei electorale în unități, secunzii E.C.P. vor avea în vedere următoarele:

1. *Întreg materialul cuprins în programele de activitate E.C.P. referitor la Campania Electorală va fi reluat și actualizat.*

2. *Se va urmări îndeplinirea cu strictețe a tuturor dispozițiilor și a întregului material cuprins în programele curente referitor la desfășurarea acestor campanii.*

3. *Deschiderea campaniei electorale în unități se va face într-un cadru solemn, în cadrul căruia va lua cuvântul Comandantul unității, secundul E.C.P., un ofițer, un subofițer și un ostaș în fața întregii unități. Secunzii se vor îngriji ca la aceste adunări să nu se vorbească prea mult. Fiecare vorbitor va căuta ca maximum 10 minute să vorbească într-o formă cât mai agitatorică.*

4. *Pentru a asigura realizarea cu succes a campaniei electorale în afară de propaganda verbală se va intensifica la maximum:*

- *propaganda vizuală prin lozinci, fotomontaje și portrete corespunzătoare campaniei electorale;*

- *propaganda scrisă prin gazete de perete, foi volante și corespondență între*

³ *Ibidem*, p. 198

⁴ Florin Șperlea, *op. cit.*, p. 93

⁵ *Ibidem*, p. 94

⁶ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti” Pitești, fond Direcția Superioară Politică a Armatei, dosar 370, fila 20

⁷ *Ibidem*, dosar nr. 38, f. 10

⁸ *Ibidem*, f. 57-59

unități;

- *propaganda artistică prin șezători sau serbări ale căror programe să aibă un conținut corespunzător campaniei electorale.*

5. *În acest interval de timp unitățile vor organiza vizite la fabrici, uzine, întreprinderi etc.*
6. *Se va vorbi trupei și ofițerilor înainte dându-li-se indicații în ceea ce privește ținuta și atitudinea politică. Trebuie evitate orice fel de provocări de oriunde ar veni ele.*

7. *Ofițerii, subofițerii și trupa vor putea participa la eventuale adunări convocate de B.P.D. [Blocul Partidelor Democratice - n.n.] în localitatea respectivă. În acest sens, aparatul E.C.P. trebuie să fie foarte vigilent organizând participarea în grupuri mici încadrate cu oameni de elită.*

8. *La aceste adunări militare care vor lua cuvântul nu vor vorbi în numele armatei, ci ca un simplu cetățean. Se va căuta, pe cât este posibil, ca cei (sic!) care iau cuvântul să fie în prealabil bine pregătiți.*

9. *Marile Unități și regimentele vor înjgheba ansambluri artistice care își vor desfășura activitatea utilizând programul Inspectoratului. Desfășurarea activității acestor echipe în afara unității militare se va face în colaborare cu instructorul Comisiei Centrale Electorale.*

10. *Comandanții secunzi al corpurilor de armată vor programa echipele artistice venite de la Inspectorat sau cinematograful de la unitățile din subordine.*

11. *Inspectoratul E.C.P. va trimite în diferite regiuni ofițeri instructori care au misiunea de a coordona activitatea în cadrul campaniei electorale, fapt pentru care comandanții secunzi vor trebui să colaboreze strâns cu ei.*

12. *Secunzii E.C.P. în colaborare cu instructorii trimiși la Comisia Centrală Electorală vor stabili de comun acord și vor lua măsuri ca în cadrul Cercurilor Teritoriale, unde munca trebuie întărită, să repartizeze în această perioadă cadre noi, având în vedere că la unele cercuri teritoriale se va simți această necesitate dată fiind prezența ofițerilor și subofițerilor trecuți în cadrul disponibil.*

13. *Organele Aparatului E.C.P. nu vor avea legături directe cu partidele politice în mod separat, c numai cu B.P.D.*

14. *În ceea ce privește organizațiile de masă, colaborarea se poate face numai cu organizațiile reprezentative democratice: Confederația Generală a Muncii, Federația Democrată a Femeilor din România, Federația Tineretului Democratic și Apărarea Patriotică.*

15. *În niciun caz nu se va permite imixtiunea în unități a vreunei persoane civile cu scopul de a face propagandă electorală.*

16. *Pentru a se asigura informarea la timp asupra felului cum se desfășoară munca în această campanie se vor ține la unități și Mari Unități adunări regulate cu întregul Aparat E.C.P. De asemenea, pentru dirijarea muncii pe teren se vor întocmi programe speciale și precise în care vor fi programați ofițerii Aparatului de Educație a Marilor Unități, capabili să facă controale asupra activității și să dirijeze munca.*

II. ACTIVITATEA ÎN COLABORARE CU OFIȚERII COMBATANȚI

1. *Se va insista ca relațiile de colaborare existente dintre ofițerii educatori și ofițerii combatanți să fie dezvoltată la maximum. Este important în toată campania electorală ca, pe cât posibil, comandantul nu numai să fie cel ce secundează Ordinul ce se va da, dar și trebuie să și le apropie.*

Comandantul secund e suficient dacă în rol de colaborator reușește să traducă în practică toate dispozițiunile venite de la Inspectorat.

2. *În campania electorală trebuie atrași cât mai mulți ofițeri combatanți. Pentru acest motiv, prin muncă de lămurire individuală și prin repetate discuții cu organele E.C.P. să caute să folosească în muncă elementele apropiate, iar pe cei șovăielnici să caute să și-i apropie. Metoda de convingere trebuie să fie bazată pe argumente din materialul primit, aceste dispoziții să se aplice întocmai și ofițerilor aflați în cadrul disponibil, deoarece mulți sunt susceptibili de a fi orientați pe linia democratică.*

3. *Comandanții secunzi vor însoți pe comandanții lor în turneele electorale. Rolul lor va fi cu această ocazie să deștepte interese cât mai mari din partea comandantului pentru campania electorală și să întărească încrederea în forțele democratice.*

4. *Va trebui vegheat ca în conformitate cu Ordinul Ministerului să se colaboreze cât mai eficace la acțiune pentru combaterea secetei. Cu ocazia acestei campanii se va sublinia grija guvernului pentru popor, necesitatea de a înfrunta cu forțe unite condițiunile vitrege și datorita armatei de a sta alături de popor.*

III. DISPOZIȚIUNI TEHNICE

- *Se vor constitui pe unități comisiile electorale conform Instrucțiunilor Comisiei Centrale Electorale.*

- *Se vor instrui ostași de elită care să participe la paza urnelor.*

- *Se vor familiariza ostașii cu operațiile de votare.*

- *Participarea la vor a familiilor ofițerilor și subofițerilor va fi pregătită conform Instrucțiunilor Comisiei Centrale Electorale.*

- *Se va îngriji din timp pentru suspendarea răspândirilor.*

- *Se va pregăti ziua alegerilor într-un cadru sărbătoresc⁹.*

Votul armatei trebuia să reflecte „noua orientare politică”, însă realitatea era cu totul alta, existând atât atitudini pozitive față de legea electorală și de guvernul Groza, cât și negative, care au fost atent monitorizate de Inspectoratul General pentru E.C.P. Astfel, comandantul Corpului 4 Armată, generalul Dumitru Ion, insista să convingă fiecare ostaș ca la viitoarele alegeri să susțină „cu toții actualul guvern prin votul ce-l vom da⁹”. Comandantul Cercului Teritorial Buzău, locotenent-colonelul Apostol, afirma într-o conferință electorală că „legea electorală este prima lege care consfințește drepturi depline pentru ostași și femei, deci trebuia să ținem pas cu mersul vremii în noua orientare (...) cei ce nu se încadrează înseamnă că sunt dușmani ai poporului¹⁰”.

Având o atitudine negativă, sublocotenentul Dumitrescu Decebal era raportat Inspectoratului General pentru E.C.P. pentru orientarea politică, el considerând că „Maniu și Brătianu nu sunt vinovați de dezastrul țării, lor le datorăm existența țării noastre, ei sunt politicieni de carieră, sunt ai noștri, pe ei să-i votăm¹¹”.

Comandantul Diviziei 9 Infanterie, generalul Ilie Iliescu, în cadrul unei conferințe ținute în cadrul campaniei electorale, dezvăluia caracterul obligatoriu al votului de susținere a Blocului Partidelor Democratice: „armata trebuie să voteze cu guvernul pentru că nu are încotro și pentru că așa este ordin”. La deschiderea campaniei electorale în cadrul Regimentului 40 Infanterie spunea: „Pentru realizările viitoare, guvernul are o platformă program care nu este făcută numai de Partidul Comunist Român așa că nu are nimeni a se teme de colhoz¹²”.

Platforma program a Blocului Partidelor Democratice, popularizată la maxim, urma să fie privită cu încredere, dispărând o parte din suspiciunile că acest program nu urma să fie pus în aplicare, suspiciuni ce vor persista până la plecarea comandanților trecuți în cadru disponibil.

Cele patru puncte esențiale ale platformei program erau¹³: industrializarea țării; întărirea gospodăriilor țărănești; reforma fiscală; etatizarea B.N.R.

Modul în care, ulterior, a fost pusă în aplicare platforma program a Blocului Partidelor Democratice s-a văzut în timp prin industrializarea forțată, însoțită de naționalizarea proprietăților din iunie 1948 și colectivizarea din martie 1949.

Atmosfera din campania electorală a anului 1946 nu a diferit prea mult de competițiile politice din alegerile interbelice. A avut de toate: denigrarea adversarilor, suspendări de ziare, bătăi „pe teren” și, din păcate, chiar pierderi de vieți omenești. Doar că în 1946 toate acestea au fost mai însemnate decât până atunci.

Debutul procesului de transformare a României într-o colonie a imensului lagăr comunist a fost reprezentat de campania electorală din 1946, pe parcursul căreia au fost evidente tendințele de dominare și manipulare a populației de către liderii Partidului Comunist. Au manipulat sentimente și emoții, au construit adevăruri false, dar și minciuni ce au ajuns să fie considerate adevăruri chiar de către creatorii lor, au dat startul procesului de înlocuire a individualismului cu colectivitatea, au creat prototipul dușmanului colectiv în persoana reacționarilor aflași sub oblăduirea internaționalismului american. Au urmărit cu alte cuvinte să creeze o lume paralelă în care prototipul omului perfect să aibă chipul și asemănarea lor, iar dușmanul democrației să aibă chipul reacționarului țărănist sau liberal, considerând probabil că astfel au zăgrăvit imaginea perfectă a dușmanului democrației populare.

Conștienți fiind de minusurile și lipsurile lor, atât din punct de vedere numeric cât și al modului de gestionare al informației (din punct de vedere financiar erau asigurați, ca urmare a sprijinului primit din partea Moscovei în principal, dar și datorită banilor obținuți din chetele organizate la nivel local și din donațiile făcute partidului), comuniștii au știut să profite de ceea ce

⁹ Idem, dosar nr. 216, f. 41

¹⁰ *Ibidem*, f. 48

¹¹ *Ibidem*, f. 50

¹² *Ibidem*, f. 59

¹³ *Ibidem*, f. 49

aveau la îndemână - propaganda - care a devenit în scurt timp pentru ei mijlocul de difuzare a ideilor revoluționare, a învățăturilor marxist-leniniste, dar și alimentatorul demascărilor și dezvăluirilor politice.

Odată impus un guvern favorabil Moscovei, legitimat prin intermediul alegerilor, mai rămâneau de realizat doar două lucruri pentru ca victoria comuniștilor să fie una completă, și anume: desființarea a ceea ce mai amintea de vechiul regim, adică partidele istorice și Monarhia, respectiv adoptarea în cel mai scurt timp posibil a unei Constituții, care să aibă la bază modelul celei sovietice.

ROMANIAN ARMY IN THE ELECTORAL CAMPAIGN OF 1946

Abstract

After 23 August 1944 military involvement in politics has become increasingly evident. By Law 560 of 13 July 1946, military personnel received for the first time in the history of the Romanian army, the right to vote. At the same time, active military personnel who served as ministers or secretaries of state could stand to be elected deputies.

This article presents the instructions in the army which was to act in the election campaign of 1946.

DIRECȚIA GENERALĂ A SERVICIULUI MUNCII DE PE LÂNGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI AL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

General de brigadă (rtr) ing. Mihai POCORSCHI*
Colonel (rtr) Corneliu TÂRNOVEANU

Au trecut 51 de ani de la desființarea Direcției Generale a Serviciului Muncii (D.G.S.M.), instituția semi-militarizată aflată, în ultima perioadă a existenței sale în subordinea Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române. Aceasta a funcționat timp de 11 ani (1950-1961), încălcând Convenția Internațională nr. 29/1930, adoptată de Organizația Internațională a Muncii privind interzicerea muncii forțate și obligatorii. Prin ratificarea acestei convenții de către Marea Adunare Națională a R.P.R., prin Decretul nr. 213/1957, D.G.S.M. a mai funcționat până în anul 1961, când a fost desființată prin H.C.M. nr. 2/1961.

Dedicăm acest articol celor 320.055 militari constructori care și-au efectuat așa-zisul stagiul militar prin muncă forțată pe o perioadă de 3 ani (ca și militari din cadrul Ministerelor Forțelor Armate și de Interne), contribuind la realizarea multor obiective din industrie, construcții și agricultură prevăzute în planurile anuale de stat din anii 1949 și 1950, precum și în cele două planuri cincinale (1951-1955 și 1956-1960).

Pentru a cunoaște aportul acestor tineri militari constructori (proveniți în cea mai mare parte din părinți cu origine socială considerată nesănătoasă - chiaburi, mic-burghezi etc.) cât și a comandanților lor, ofițeri și subofițeri detașați de M.F.A. și M.A.I., sau a rezerviștilor scoși din ministerele respective pentru diverse motive moral - politice sau disciplinare, considerăm necesar să prezentăm în cele ce urmează istoricul acestei instituții, scoțând în evidență organizarea, desfășurarea activității și realizările obținute de aceasta, precum și alte aspecte legate de viața internă a militarilor respectivi în cadrul unităților în care și-au desfășurat activitatea - detașamente și secții de muncă.

Elaborarea acestui articol s-a bazat pe cercetarea a peste 100 de dosare aflate în păstrarea Arhivei Naționale a României, precum și pe faptul că semnatarii studiului respectiv au făcut parte din structurile acestei instituții.

Contextul politico-economic care a determinat crearea Direcției Generale a Serviciului Muncii. Actul de la 23 august 1944 a însemnat nu numai întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, ci și intrarea României într-o nouă dictatură a proletariatului, respectiv dictatura comunistă.

Partidul Comunist Român, neînsemnat ca număr de membri, cu sprijinul nemijlocit a Uniunii Sovietice, încălcând regulile democrației, a impus un guvern prosovietic condus de dr. Petru Groza. Măsurile radicale impuse de guvernul respectiv (reforma agrară din anul 1945, naționalizarea industriei și a băncilor în anul 1948 etc.) au grăbit instaurarea guvernului comunist. Ca urmare a participării României la cel de-Al Doilea Război Mondial (1941-1945), economia se afla într-o situație dezastruoasă: industria lucra la 50% din capacitate, agricultura era secătuită și din cauza secetei complete din 1946-1947.

Naționalizarea mijloacelor de producție și financiare au creat premisele pentru trecerea la planificarea economiei naționale prin planurile anuale de stat (1945 și 1950) și ulterior a planurilor cincinale (1951-1955; 1956-1960 etc.).

Realizarea obiectivelor prevăzute în primul plan economic pe anul 1949 a fost îngreunată de lipsa forței de muncă calificată (în special în sectorul construcții-montaj), cauzată atât de militarii căzuți la datorie în cel de-Al Doilea Război Mondial, cât și de cei circa 170.000 de militari români luați prizonieri de forțele militare sovietice la intrarea acestora în anul 1944 pe teritoriul României și trimiși la muncă forțată în diverse lagăre pe teritoriul Uniunii Sovietice, din care un număr redus s-au întors în țară. Dată fiind această situație critică din punct de vedere a forței de muncă, pentru a urni din loc unele sectoare ale economiei naționale, Partidul Muncitoresc Român, prin organizațiile Uniunii Tineretului Muncitor, au recurs la mobilizarea tinerilor (muncitori, țărani, studenți și elevi), folosindu-i ca voluntari în anii 1947 și 1948 pe șantierelor naționale APACA București, Bumbăști-Livezeni, Valea Jiului, Salva-Vișeu-Maramureș, Siret-Prut-Moldova, Delta Dunării-Tulcea etc.

Totodată, pentru realizarea obiectivelor prevăzute în primul plan de dezvoltare a economiei naționale pe anul 1949, conducerea de partid și de stat a hotărât să se folosească de tinerii ce depășeau posibilitățile de încorporare în unitățile Ministerului Forțelor Armate, care a fost pus inițial direct la

* Uniunea Națională a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere „Alexandru Ioan Cuza”.

dispoziția întreprinderilor interesate prin Marele Stat Major a ministerului sus menționat.

Dată fiind creșterea continuă a numărului acestor tineri pe șantierele țării, conducerea țării de atunci a hotărât, la 1 septembrie 1949 înființarea unui „Corp de Muncă“ (format din tineri prisos de contingent), încredințând această sarcină Ministerului Construcțiilor.

Întrucât s-a considerat că acești tineri care satisfac serviciul militar în „Corpul de Muncă“ îndeplinesc sarcini la fel de importante ca și cele de apărare a țării, li s-au acordat aceleași drepturi ca și militarilor în termen din cadrul M.F.A. sau M.A.I.

Experiența acumulată în anul 1949 de Corpul de Muncă la executarea lucrărilor de construcții de interes general a determinat Consiliul de Miniștri al R.P.R. să înființeze, prin Decretul nr. 2/14 ianuarie 1950, o instituție semimilitarizată, Serviciul Muncii, subordonându-l în continuare Ministerului Construcțiilor. În esență, decretul respectiv prevedea ca Serviciul Muncii să utilizeze tinerii prisos de contingent la executarea lucrărilor de interes general pe o durată egală cu cei care prestează serviciul militar sub arme. Atât militarii constructori cât și cadrele de comandă din Serviciul Muncii aveau toate drepturile și îndatoririle prevăzute de regulamentele militare, fiind supuși justiției Codului Justiției Militare.

Organizarea și funcționarea Serviciului Muncii a fost reglementată prin H.C.M. nr. 24/1950.

Organizarea Serviciului Muncii. Pentru folosirea judicioasă a militarilor constructori pe marile șantiere s-au folosit diverse forme organizatorice, care au răspuns nu numai sarcinilor de producție ci și celor specifice activităților militare, culturale și gospodărești.

În cei 11 ani de existență, Serviciul Muncii a parcurs mai multe etape organizatorice.

În perioada 1950-1952, la nivelul central a existat Direcția Generală a Serviciului Muncii (D.G.S.M.), compusă din cinci direcții: Organizare, Administrativă, Contabilitate, Politică, Cadre și Personal; două servicii: Planificare și Medico-Sanitar, Oficiul Juridic și Corpul de Control. La nivel teritorial au funcționat Direcții Regionale de Muncă (D.R.M.-uri), care aveau în subordine Grupări de Muncă, alcătuite din Detașamente de muncă și secții de muncă independente. Detașamentele de muncă erau organizate pe secții, brigăzi și echipe.

Efectivele D.R.M.-urilor erau cuprinse între 3.000-12.000 de militari constructori. Numărul D.R.M.-urilor subordonate D.G.S.M. au variat în funcție de necesitățile de forță de muncă ale șantierelelor de construcții.

Detașamentul de Muncă era cea mai stabilă unitate din întreaga existență a D.G.S.M. Acesta, care era organizat pe lângă întreprinderile de producție, a condus direct procesul de instruire militară și educare a militarilor constructori, iar în colaborare cu organului tehnic al șantierului a organizat numărul militarilor respectivi în procesul de producție, calificarea lor, precum și măsuri de protecția muncii pentru prevenirea accidentelor. Efectivul unui detașament varia între 250 și 2000 de militari constructori. Secțiile de muncă erau organizate pe lângă șantiere de construcții, fiind subordonate direct detașamentelor de muncă.

În perioada 1952-1953, în cadrul Serviciului Muncii a fost înființată a doua Direcție Generală, denumită Direcția Generală de Construcții Speciale (D.G.C.S.), iar D.G.S.M. s-a transformat în Direcția Generală a Efectivelor (D.G.E.). Această nouă direcție a avut în subordine detașamente de muncă care au executat lucrări pe cont propriu, fiind încadrată cu tehnicieni și mijloace de producție necesare. Prin această direcție au fost realizate lucrări de construcții la Deveselu, Alexeni, București (adăposturi antiatomice), Ianca, Bistrița, Hămeiuși, Otopeni ș.a.

În perioada 1953-1955 au fost organizate și Grupări de Muncă Agricole, care au depins de Ministerul Agriculturii și Silviculturii. Acestea și-au adus contribuția la întreținerea culturilor agricole și strângerea recoltei. Asemenea grupări au funcționat la București, Brașov, Constanța, Timișoara, Galați ș.a. Prin Decretul nr. 16/14 ianuarie 1956, Direcția Generală a Serviciului Muncii a trecut în subordinea Consiliului de Miniștri al R.P.R. Ca urmare au avut loc unele schimbări organizatorice: Oficiul Detașamentul de Muncă din Industria Carboniferă (O.D.M.I.C.) a fost scos din subordinea Ministerului Industriei Cărbunelui și trecut sub conducerea D.G.S.M., iar unitățile acestuia au fost transferate ca unități compacte în Direcțiile Regionale de Muncă existente.

După anul 1956, ca urmare a solicitărilor mereu crescânde a lucrărilor de construcții, s-au înființat noi D.R.D.M.-uri, astfel că numărul total al acestora a ajuns la 17.

În toamna anului 1958 au fost organizate, cu titlu experimental, în cadrul D.G.S.M., Comandamentul Central al Unităților Militare de Producție cu unități teritoriale zonale la Luciu-Giurgeni, Valea Dâmboviței și Jimbolia. D.G.S.M. le-a asigurat comanda, cazarea și hrănirea militarilor constructori, iar partea tehnică a revenit beneficiarilor de efective - Ministerul Agriculturii și Silviculturii.

În perioada 1959-1960 au luat amploare lucrările de hidroameliorații; pentru realizarea acestor lucrări au fost organizate unități similare cu cele din construcții, D.G.S.M - ului revenindu-i sarcina cazării și hrănirii militarilor constructori.

Tot în această perioadă, datorită unor factori obiectivi, numărul militarilor constructori s-a redus simțitor, fapt care a condus la desființarea D.R.M.-urilor și concentrarea militarilor rămași în 27 detașamente, care au fost amplasate în diverse regiuni ale țării: Dodeni, Teleajen, Chișcani, Roman, Hunedoara, Prejmăr - Târgu Jiu ș.a. Indiferent de formele organizatorice, prin care a trecut D.G.S.M. în cei 11 ani de activitate, această instituție a fost capabilă să asigure forța de muncă necesară pentru realizarea procesului de producție pe marile șantiere și să asigure condiții optime de instruire, educare și cazare a sutelor de mii de militari constructori care au trecut prin unitățile de muncă ale Direcției Generale a Serviciului Muncii.

Desfășurarea activității și realizările obținute de unitățile de muncă din cadrul D.G.S.M.

Dacă forța de muncă, respectiv militarii constructori, era asigurată prin comisariatele militare, cadrele de comandă și de specialitate au lipsit la începutul activității acestei instituții. La aceasta s-a adăugat și lipsa în proporție de circa 70% a echipamentului, hranei și a cazării pentru militarii constructori. Totodată, starea disciplinară a lăsat mult de dorit din cauza numărului redus de cadre, a timpului scurt pentru instruirea și disciplinizarea efectivelor - respectiv o oră pe zi, după 10 ore de muncă pe șantier.

Cu toate lipsurile inerente fiecărei instituții noi, care practic a pornit de la zero, D.G.S.M. a reușit să devină, în cei 11 ani de activitate (1950-1961) un corp de muncă puternic, cu organizare și dotare similară celor din M.F.A. și M.A.I.

Obiectivele prevăzute în planurile anuale (1949 și 1950) și cincinale (1951-1956 și 1956-1960) ce i-au revenit acestei instituții semiamplificate, au fost îndeplinite aproape în totalitate. La realizarea acestora, D.G.S.M. a colaborat cu șapte ministere: pe primul loc s-a aflat Ministerul de Construcții și Materialele de Construcții, urmat de Ministerele Petrolului și Chimiei, Minelor și Cărbunelui, Metalurgiei, Industriei Lemnului, Energiei Electrice, Agriculturii și Silviculturii, precum și Trusturile de construcții de pe lângă sfaturile populare.

Prin munca lor neobosită, militarii constructori, ofițerii și subofițerii, gradați și cadrele tehnice au contribuit la construirea și reconstruirea orașului și combinatelor siderurgice de la Hunedoara, precum și a furnalelor de 400 și 600 m.c., realizarea blumingului, laminarului, cocseriei și furnalelor de la Călan, construcția orașului nou Reșița și reconstrucția uzinei din Reșița, construirea fabricii de motoare Diesel din București, lucrările de suprafață și subteran de la bazinul carbonifer din Valea Jiului, înfrumusețarea orașelor Petroșani, Lupeni, Vulcan, Aninoasa, construirea orașelor noi : Victoria, Lucăcești și Deva, schimbarea din temelii a unor orașe din țară cu ajutorul Trusturilor Regionale de Construcții, dând în folosință oamenilor muncii zeci de mii de apartamente, construirea în anii 1948 și 1949 a căilor ferate de la Salva-Vișeu, Bumbști-Livezeni, la care și-au adus o contribuție deosebită zeci de mii de tineri voluntari brigadieri (muncitori, țărani, elevi, studenți și militari constructori, realizarea în perioada 1952-1960 a hidrocentralei de la Bicaz, unde ponderea militarilor constructori era de peste 70% față de numărul total al muncitorilor, construcția marilor combinate chimice de la Borzești, Onești, Săvinești, Chișcani, Govora, Năvodari, Făgăraș, precum și a rafinăriilor de la Dărmănești, Teleajen, Brazi, unde s-au folosit efective importante de militari constructori. Totodată, Podul de la Giurgiu, Casa Scânteii din București, Laminorul de la Roman, Fabrica de Rulmenți de la Bârlad, au fost construite în mare parte și cu militarii constructori.

În domeniul agriculturii și silviculturii, militarii constructori au participat la realizarea lucrărilor de irigații și hidroameliorații, lucrări forestiere, întreținerea culturilor agricole, precum și la companii de recoltare aproape în toate regiunile țării.

Efectivele de cadre și militarii constructori. În cei 11 ani de activitate a D.G.S.M. și-au satisfăcut stagiul militar prin muncă 320.055 tineri militari constructori - din 5 tineri apti pentru serviciul militar, unul a prestat stagiul militar în această instituție.

Efectivul mediu anual era de 73.000 militari constructori, iar efectivul cel mai ridicat de 143.880 s-a înregistrat în anul 1952, când au fost începute un număr mare de lucrări în construcție și bazinele carbonifere, inclusiv cele de extracția uraniului de la Ciudanovița - bazinul Băița.

Numărul ofițerilor care au asigurat comanda acestor unități de construcții a fost în anul 1957 de circa 2.300, nevenindu-i fiecărui ofițer circa 225 militari constructori. Ei au fost ajutați de un număr însemnat de subofițeri, gradați și angajați civili. Acești ofițeri și subofițeri au provenit în cea mai mare parte din M.F.A. și M.A.I., precum și din cei trecuți în rezervă pentru diverse motive moral-politice, la care s-au adăugat și ofițerii și tehnicienii pregătiți în bazele de învățământ ale D.G.S.M. (ex. școala de

ofițeri de comandă administrativă și politici de la Ciurel-București).

De menționat că numărul militarilor constructori și a cadrelor a variat în funcție de volumul lucrărilor de construcții sau de altă natură ce trebuiau să zic executate de unitățile D.G.S.M.

Dacă se iau în calcul numai lucrările de hidroameliorații care s-au realizat în anul 1958, s-ar fi putut construi un canal finisat de 4 metri lățime și 2,5 metri adâncime pe o lungime de 42.761 km, respectiv de 1,07 ori circumferința ecuatorială a pământului, care este de circa 40.000 km.

Au fost calificați la locul de muncă, fără scoatere din producție numai în perioada 1951-1955 un număr de 57.119 militari în diferite meserii cu specific de construcții, reprezentând 11% din tinerii încorporați în D.G.S.M.

Activitatea cultural-educativă. În perioada 1950-1960 au fost alfabetizați circa 66.500 tineri neștiutori de carte. Pentru ridicarea nivelului de cultură generală a militarilor de toate gradele, unitățile au fost dotate cu diferite cărți de cultură generală și tehnice.

Pe lângă mari unități au existat echipe artistice, fanfare și formații sportive. În cadrul compartimentului D.G.S.M., respectiv al secției culturale, a funcționat un ansamblu artistic de cântece și dansuri de valoare națională, care a contribuit la culturalizarea tinerilor militari constructori. Conducătorul artistic și regizorul acestui ansamblu a fost maestrul Bițu Fălticineanu, regretatul regizor al Teatrului de Comedie „Constantin Tănase”.

Printre actorii și scriitorii cunoscuți care au făcut parte din acest ansamblu s-au aflat actorul Alexandru Lulescu, scriitorul Dinu Săraru, actorul Mitoșeru ș.a.

Peste 80.000 de militari au devenit purtători ai insignei „Prietenii ai Cărții”, unii dintre ei provenind dintre acei care învățaseră să scrie și să citească în unitățile D.G.S.M.

Activitatea de pregătire fizică. Păstrarea sănătății efectivelor de militari s-a datorat și pregătirii fizice. Unii dintre ei au devenit fruntași ai sportului (alergătorul Grecescu, șahistul Victor Ciocâltea, fondistul Paul Greceanu - campion național, Iosif Schwartz - campion național de box la categoria mijlocie, Ion Cernea, Vasile Bularca la lupte ș.a.).

Activitatea de pregătire a cadrelor. În perioada 1951-1953 a funcționat direct în subordinea comandamentului D.G.S.M. Baza de Învățământ „Ciurel” - București care a pregătit mai multe serii de ofițeri de construcții pe linie de comandă, administrație și politică.

Pe lângă unele Direcții Regionale de Muncă au funcționat cursuri de meșteri și conducători de șantiere, care au asigurat cadre capabile să rezolve multiple sarcini ce se puneau în fața unităților de construcții. Prin grija D.G.S.M. au fost organizate cursuri de gradați, educatori, care au asigurat instruirea și educarea noilor contingente de militari constructori, precum și buna lor organizare în procesul de producție. Aceștia au căpătat deprinderea de a comanda, devenind ajutoare reale ale ofițerilor atât în procesul de producție cât și în asigurarea unei stări disciplinare corespunzătoare.

Asigurarea condițiilor de cazare, sanitare, hrană și echipamente. Dacă în anul 1949 condițiile de cazare pentru militarii constructori erau practic nesatisfăcătoare (barăci neamenajate și friguroase pe timpul iernii, cu paturi suprapuse), începând din anul 1954 situația a devenit mult îmbunătățită: grupuri sociale bine utilizate, care au asigurat condiții de igienă și de trai similare militarilor din M.F.A. și M.A.I. Totodată militarii din D.G.S.M. au beneficiat de două rânduri de echipamente (de vară și iarnă). La rândul lor, ofițerii de construcții au beneficiat de condiții de echipare similare ofițerilor din M.F.A. și M.A.I. Pentru cei care nu au avut condiții corespunzătoare de locuit, li s-au asigurat repartiții de locuințe în noile blocuri construite.

În ceea ce privește asistența medico-sanitară, fiecare secție de muncă avea câte un sanitar pregătit în această branșă, iar detașamentele de muncă dispuneau de un dispensar medical încadrat cu medici. În București a funcționat o policlinică, cu secții de specialitate în domeniile medicină generală, ORL, dermatologie, stomatologie etc., care a asigurat consultații și tratamente gratuite, inclusiv internarea în spitale pentru cei bolnavi.

De asemenea, ofițerii, subofițerii, militarii în termen și angajații civili au beneficiat de condiții de odihnă pe timpul concediului, D.G.S.M. având și un centru de cură de odihnă la Timișul de Sus.

Fapte de eroism și evidențieri. În cei 11 ani de activitate a D.G.S.M., ofițerii, subofițerii, gradații, militarii constructori și tehnicienii au adus o contribuție de seamă nu numai la obținerea realizărilor în producție, ci printr-o serie de fapte deosebite în diferite împrejurări, în timpul și în afara producției, în unități sau în afara lor, dintre care unele au mers până la eroism și sacrificiu.

Astfel, au fost citate prin ordin pe D.G.S.M. diferite fapte de eroism ale militarilor constructori, gradaților, subofițerilor și ofițerilor care au participat la salvarea de vieți omenești, la salvarea de la distrugerea prin incendii sau inundații a avutului obștesc sau particular, fiind recompensată cu bani sau permisiile speciale.

Bacău, 1955. bilanțul activității DGSM pe regiunea Moldova.

Căpitanul Mihai Pocorschi, locotenent-colonelul Iosif și maiorul Marcel Cetacli.

Încetarea activității D.G.S.M. În perioada 1955-1957, procesul de producție în domeniul construcțiilor din diverse sectoare ale economiei naționale în mare parte s-a mecanizat. A fost calificat un număr mare de tineri proveniți de la țară, care au început să lucreze pe șantierele de construcție, înlocuindu-i, în mare măsură, pe militarii constructori.

Astfel, potrivit H.C.M. nr. 477/3 aprilie 1957, numărul militarilor constructori, al ofițerilor și sergenților s-a redus de la 45.000 câți erau în trim. II/1957 la 18.000 la 30 noembrie 1957.

După anul 1957, D.G.S.M. a mai funcționat cu efective reduse până la 1 martie 1961, când, și din cauza presiunilor organizațiilor internaționale de muncă, această instituție s-a desființat, în baza H.C.M. nr. 2 din 4 ianuarie 1961.

Prin acest act legislativ s-au creat condiții ca militarii constructori să lucreze mai departe, ca muncitori civili, pe șantierele respective, iar ofițerii și subofițerii au fost solicitați să rămână ca angajați civili în cadrul întreprinderilor unde și-au desfășurat activitatea.

Abia după 42 ani de la desființarea D.G.S.M., prin Legea nr. 309 din 2002 s-au acordat unele drepturi persoanelor care au efectuat stagiul militar în cadrul D.G.S.M. în perioada 1950-1961.

**GENERAL DIRECTION OF THE WORK SERVICE BESIDE
THE MINISTER COUNCIL OF POPULAR REPUBLIC ROMANIA**

Abstract

Within the General Direction of the Work Service discharged service with the colours, in the period 1950-1961, 320055 of builder military, contributing in the getting of many objectives in industry, construction and agriculture.

The authors present the politico-economical context which determined the creation of General Direction of the Work Service, the organization and the functioning of this structure until it was abolished.

CONSIDERAȚII PRIVIND MARCAREA ÎN PRESA COMUNISTĂ ROMÂNEASCĂ DIN 1956 A MOMENTULUI ÎNTOARCERII UNEI PĂRȚI DIN TEZAURUL CULTURAL, ISTORIC ȘI ARTISTIC AL ROMÂNIEI DEPOZITAT LA MOSCOVA ÎNTRE 1916-1917

Drd. Lucian-Teodor PRICHICI*

Problema tezaurului României depus spre păstrare la Moscova în anii 1916-1917¹, după efectuarea a două transporturi pe calea ferată pe ruta Iași-Moscova, primul conținând cea mai mare parte a stocului metalic al Băncii Naționale a României și bijuteriile Reginei Maria² iar cel de-al doilea restul stocului metalic și arhiva Băncii Naționale a României, averea Casei de Depuneri și Consemnațiuni a României și alte bunuri de mare însemnătate și valoare artistică, istorică și culturală din patrimoniul cultural național românesc³, este și reprezintă o problemă de mare actualitate și interes pentru istoricii, diplomații și de ce nu, pentru fiecare dintre cetățenii români dar în opinia mea și pentru cei din Rusia, urmași ai celor care au garantat în acei ani, integritatea și predarea - în conformitate cu principiul „restitutio in integrum” - proprietarului de drept care l-a creat în generații întregi prin munca și sudoarea lui - poporul român.

În 13/26 ianuarie 1918, Rusia sovietică a întrerupt unilateral relațiile diplomatice cu România și a confiscat tezaurul depus spre păstrare la Moscova între anii 1916-1917.

Reluarea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S. - “ La 9 iunie 1934, un schimb de scrisori efectuat la Geneva între Titulescu și Litvinov încunună cu laurii succesului străduințele îndelungate ale celor doi remarcabili diplomați. ... Titulescu (ministrul afacerilor externe al României-n.a.) îi scria lui Litvinov (ministrul afacerilor externe al U.R.S.S.-n.a.): „ Guvernul regal al României a decis să stabilească relațiuni diplomatice normale cu U.R.S.S. și de a proceda la numirea unui trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Am ferma convingere că relațiile astfel stabilite vor rămâne pentru totdeauna normale și amicale...”⁴ - par să deschidă orizonturi noi în relațiile dintre cele două state și în 14 iunie 1935, ca un semn de bunăvoință sovieticii „au restituit un metru etalon de platină și

* Doctorand al Facultății de Istorie-Geografie din cadrul Universității Oradea.

¹ La sfârșitul anului 1916, întreaga conducere a statului și principalele instituții ale statului (Coroana, Guvernul și autoritățile) s-au retras la Iași datorită faptului că România, după trei luni de lupte neîntrerupte de la intrarea în război alături de forțele Antantei - 15/28 august 1916-, lăsată fără sprijinul aliaților, a suferit înfrângeri militare importante care au avut ca finalitate ocuparea de către armatele inamice - Puterile Centrale - a unei mari părți din teritoriul național, inclusiv a Capitalei - București. În aceste condiții s-a hotărât mutarea sediului B.N.R. la Iași împreună cu întregul stoc metalic al băncii. Pentru detalii vezi: Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, Editura Globus, București, p. 11-14, V. Moisuc, I. Calafeteanu, C. Botoran, *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, Editura Globus București, 1993, p. 7, C. Păunescu, M. Ștefan, *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova, Documente*, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, București, 1999.

² Primul transport a fost format din 1.738 casete ce conțineau lingouri și diferite cantități de monede de aur, proprietatea B.N.R. și două casete ce conțineau bijuteriile Reginei Maria, valoarea totală în lei aur fiind la acea dată de 321 580 456,84 lei aur. Primul transport format din 17 vagoane, a fost încărcat în gara din Iași în perioada 12/25-14/27 dec. 1916 și a ajuns la Moscova în 21 dec. pe stil vechi, fiind depozitat în Palatul Armurilor din Kremlin. Instalarea tezaurului la Moscova a fost comunicată oficial Consiliului Băncii Naționale la 23 februarie 1917. (Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, Editura Globus, București, p. 15-27, V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 și confiscat de soviete - o problemă internațională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4(11-12), Chișinău, 2001, p. 9, 10).

³ Al doilea transport a fost format din 188 de lăzi (casete) aparținând B.N.R. - conținând aur din stocul metalic în valoare de 574 523,57 lei aur, arhiva B.N.R. în valoare de 500 000 lei aur și titluri, efecte, depozite și alte valori proprietatea B.N.R. în valoare de 1 593 762 197,52 lei aur, în total 1 594 336 721,09 lei aur - și 1 635 lăzi (casete) conținând averea Casei de Depuneri și Consemnațiuni constând în numerar, bijuterii, tablouri și alte diferite depozite făcute casei de către instituții publice, private și particulari în valoare declarată de 7.500.000.000 lei aur. Acest transport format din 24 de vagoane a fost încărcat în gara din Iași între 23 și 27 iulie 1917 (st. vechi-n.a.) și a ajuns la Moscova la 1/19 august 1917 fiind depuse 188 de lăzi aparținând B.N.R. în Sala Armurilor din Kremlin iar restul de 1 635 lăzi în depozitele Casei de Stat de Împrumuturi și Depuneri din Moscova din strada Nastasinski nr. 3, în trei săli, la subsolul, parterul și etajul al treilea al clădirii. Acest transport conținea și o serie de valori din patrimoniul cultural, artistic și istoric al României : acte ale Arhivelor Naționale și Brașovului, picturile lui Nicolae Grigorescu și alte tablouri din Pinacoteca Statului, de la Muzeul Kalinderu, obiecte de mare valoare ale Muntelui de Pietate (casa de amanet), odoarele mânăstirești din Moldova și Muntenia, colecțiile de manuscrite și cărțile rare ale Academiei Române, piesele rare ale Muzeului de Antichități printre care „Cloșca cu puii de aur”, etc., etc. (Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, Editura Globus, București, p. 32-42, V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 și confiscat de soviete - o problemă internațională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4 (11-12), Chișinău, 2001, p. 10, 11).

⁴ Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura Științifică, București 1966, p. 219,220.

1435 de lăzi cu documente de proprietate, devenite inutilizabile. În acest context se înscrie acceptarea cedării rămășițelor lui Dimitrie Cantemir⁵. Restituirea s-a efectuat în baza unui protocol româno-sovietic semnat de ministrul României la Moscova - Ciuntu - și directorul politic pentru chestiunile românești - Stern - la 31 mai 1935⁶. Renumitul istoric român, d-na profesor dr. V. Moisuc afirmă că: „s-au restituit 1443 de lăzi-toate sparte și răvășite - cuprinzând, cu unele lipsuri, documente ale Arhivelor Statului, ale Academiei Române, metrul și kilogramul etalon de platină, acte private de proprietate, acte particulare fără importanță. În tratativele duse cu acea ocazie, partea română a revendicat operele de artă din Pinacoteca Statului, din Muzeul Kalinderu, piesele arheologice și artistice ale Muzeului Național de Antichități și colecția Nicolae Bălănescu, precum și operele de artă medievală laică și bisericească, manuscrisele, obiectele de orfeverie ale mănăstirilor și bisericilor. Aceste cereri au rămas fără răspuns⁷.”

Din păcate, opinia publică românească „a trăit o mare decepție pe măsură ce presa românească a publicat informații pe această temă. ... cititorii aflau din ziarul *Dimineața*, apărut în 16 iunie 1935 că au fost aduse din Rusia 1445 lăzi în greutate de 135 mii kilograme... Nu cuprind decât piese de arhivă și documente de stat... Lucrurile de valoare istorică sau materiale prețioase nu se găsesc în acest transport...⁸”. Singura și marea bucurie a românilor a fost cu certitudine atunci, primirea și depunerea osemintelor domnitorului Dimitrie Cantemir la Biserica Trei Ierarhi din Iași lângă cele ale lui Vasile Lupu și Alexandru Ioan Cuza, eveniment la care armata și-a adus o binemeritată contribuție prin organizarea ceremonialelor primirii rămășițelor pământești, transportului și înhumării acestora cu onorurile militare cuvenite.

Pe fondul deschiderilor și prefacerilor politice ale U.R.S.S. din anul 1956, an în care liderul sovietic Nikita Hrusciiov, la data de 25 februarie 1956, cu ocazia Congresului al XX-lea al PCUS, a rostit în fața celor 1436 delegați ai partidului, celebru „Discurs secret” s-a produs un dezgheț în relațiile dintre U.R.S.S. și statele ale acesteia și nu numai. Cu acest prilej, liderul comunist rus, timp de patru ore „aduca dovezi în legătură cu abuzurile grave de putere ale lui Stalin, persecutarea elitei partidului, rolul său în Marea Teroare, tratamentul feroce aplicat personalităților marcante ale partidului și eșecul său în a deveni un mare comandant militar. Hrusciiov l-a denunțat pe Stalin ca fiind creierul din spatele execuțiilor în masă. Liderul atât de venerat până atunci a fost declarat vinovat pentru distrugerea a mii de vieți omenești, deportarea brutală a grupurilor etnice, programele absurde din agricultură și idolatria dezgustătoare - o mascaradă a istoriei partidului. Accentul se punea pe victimele comuniste ale terorii lui Stalin și acesta era, de fapt, principalul handicap al abordării lui Hrusciiov. El a garantat că va reabilita principiile leniniste ale democrației socialiste sovietice și că va lupta cu cei care abuzau, în mod arbitrar, de putere⁹.”

Ca și rezultat al acestui dezgheț, se vrea și anunțul din articolul apărut pe prima pagină a ziarului *Scânteia* din 12 iunie 1956¹⁰, intitulat „*Un măreț gest de prietenie al U.R.S.S. față de poporul român - Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. a hotărât să transfere guvernului R.P.R. un bogat tezaur istoric și artistic*”. În cadrul articolului se putea citi un comunicat al agenției de știri TASS din ziua de 11.06.1956, care transmitea din Moscova următoarele informații: „Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. ... a hotărât să transfere Guvernului Republicii Populare Române valori istorice ale artei aplicate, decorative și plastice românești... În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei toate arhivele sovietice și valorile de stat, inclusiv cele românești, au fost evacuate în regiunile țării aflate în afară de primejdie. În prezent, oamenii de știință și specialiștii sovietici și-au încheiat activitatea în legătură cu sistematizarea fondurilor evacuate în trecut. Au fost puse în ordine, depistate și sistematizate în întregime de asemenea și valorile istorice și artistice românești, care se află în păstrare în U.R.S.S.”

Printre aceste valori există 1350 de tablouri, gravuri și desene ale cunoscuților pictori români Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Octav Băncilă, Ștefan Luchian, Constantin Daniel Rosenthal, Ion Andreescu, Gheorghe Tătărescu, Ion Negulici, C. Satmary și alții. O colecție formată din 156 icoane

⁵ Oana Anca Otu, *După două secole din nou acasă*, Buletinul Arhivelor Militare Române document, an XXVIII, nr. 1(9)/2000, p. 2, 3.

⁶ V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 și confiscat de sovietici - o problemă internațională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4(11-12), Chișinău, 2001, p. 15)

⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁸ C. Păunescu, M. Ștefan, *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova, Documente*, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, București, 1999, p. 70.

⁹ <http://www.revista22.ro/nikita-hrusciiov-si-decesul-bolsevismului-2509.html>, V. Tismăneanu, *Nikita Hrusciiov și decesul bolsevismului*, Versiune revăzută a articolului apărut în Wall Street Journal din 24 februarie 2006, publicată în revista 22 din 01.03.2006. Traducerea a fost efectuată de C. Spătăreanu.

¹⁰ Ziarul *Scânteia*, an XXVI, numărul 3619 din Marți 12 iunie 1956, p. 1.

reprezintă pictura veche românească din secolele XVI-XVII. Țesăturile, în special odăjdiiile și veștmintele bisericești împodobite cu diamante și pietre prețioase, reprezintă piese rare ale cusăturii românești din secolele XVI-XVII. Printre valori se află aproximativ 50 de obiecte laice și bisericești (cădelnițe de aur și argint, mitre, candelere, cruci, pocale și altele) creații ale maiștrilor populari români din secolele XVI-XVII.

O mare însemnătate istorică și artistică o reprezintă vasta colecție de monezi și medalii alcătuită din 35.533 de piese, printre care se relevă monezile din secolul al VII-lea înaintea erei noastre din insula Egina, din secolul al VI-lea înaintea erei noastre din insula Lesbos, monezi de aur ale regelui Egiptului, Ptolomeu I, ale regelui Traciei, Lisimah, monezi bătute de împărați romani, regi bizantini, califi arabi, precum și monezi și medalii românești.

Un tezaur deosebit de prețios, de la sfârșitul secolului al IV-lea al erei noastre, găsit în apropiere de Pietroasa (N.R.-tezaur cunoscut sub numele „Cloșca cu pui“), este alcătuit din pocale de aur, o tavă mare, inele, brățări.

Deși...poporul sovietic a păstrat cu grijă toate aceste opere de artă care reprezintă o mare valoare istorică și artistică. Guvernul U.R.S.S. și poporul sovietic au privit întotdeauna aceste valori ca un bun inalienabil al poporului român însuși...“.

Ca răspuns la comunicatul TASS, în ziarul Scânteia din 13.06.1956¹¹, apar două articole pe pagina întâi, primul intitulat „Expresia unei adânci prietenii“, desemnat și al doilea „Un mare tezaur istoric și artistic reintră în patrimoniul poporului nostru“ scris de Acad. Emil Condurachi, Directorul Muzeului Național de Antichități al Academiei R.P.R. Din primul articol, reiese cu tărie bucuria părții române, a cetățenilor români, la aflarea veștii că tezaurul istoric și artistic al României, deus la Moscova în anii primului război mondial va fi transferat către Guvernul R.P.R. Tezaurul istoric și artistic, cu valoare neprețuită, reprezintă „o mărturie grăitoare a creației artistice a poporului nostru de-a lungul secolelor și a unora din cei mai reprezentativi oameni ai săi, o parte a patrimoniului artistic național și o expresie a contribuției noastre la tezaurul culturii și civilizației mondiale“¹².

Tot din acest articol aflăm că un gest asemănător a fost făcut de către guvernul sovietic, atunci când a salvat și restituit poporului german din R.D.G., tablourile cu valoare istorică mondială din orașul Dresda, ruinat în timpul celui de-al doilea război mondial de bombardamentele americane. În al doilea articol, academicianul Em. Condurachi, face referire la faptul că această transferare a „unui tezaur de artă, păstrat cu grijă la Moscova încă din 1917 dovedește în chip strălucit felul în care conducătorii statului sovietic fac permanent deosebirea între acțiunile guvernurilor burghezo moșierești din trecut și poporul român, împins de două ori, în 1918 și în 1941-1944, la războaie împotriva U.R.S.S.“¹³. În continuarea articolului, autorul ține să menționeze că acest gest de transferare a tezaurului istoric și cultural „nu este de altminteri primul gest generos pe care U.R.S.S. l-a făcut în acest sens față de poporul nostru. În 1937, atunci când guvernul României de atunci reluase legăturile diplomatice cu U.R.S.S., statul sovietic ne-a restituit, din propria sa inițiativă întreaga arhivă istorică a statului român, evacuată la Moscova tot în 1917.

Cele mai de preț documente de la primii noștri voveozi, izvor de seamă al istoriei poporului nostrum în evul mediu, s-au întors atunci în țară, odată cu osemintele marelui cărturar și domn moldovean, Dimitrie Cantemir, aliatul țarului Petru I“¹⁴. Autorul face apoi, o trecere în revistă a colecției de monezi, tezaurului de la Pietroasa, a operelor de artă medievală românească (icoane, odăjdii, țesături vechi, din secolele XVI-XVII etc.), a celor 1350 de tablouri, gravure și desene, făcând o adevărată lecție de istorie și cultură a neamului românesc prin prisma obiectelor de patrimoniu din tezaurul aflat la Moscova.

La sfârșitul articolului autorul menționează că „gestul de prietenie al U.R.S.S. față de poporul român aduce aer proaspăt și înviorător de pace, de respect între popoare, de prețuire pentru tot ceea ce a creat mai de preț omenirea și anume valorile culturale nepieritoare“¹⁵. Într-un alt articol din ziarul Scânteia din 14.06.1956, transmis de agenția TASS în 13.06.1956 din Moscova, aflăm descrierea colecției plastice ce urmează a fi transferate, format din 1350 de tablouri, aparținând lui Theodor Aman (aproape 100 de lucrări), Nicolae Grigorescu (peste 120 de lucrări), Carol Pop Satmary, Constantin Daniel Rosenthal, Gheorghe Tattarescu, Ion Andreescu, Nicolae Vermont (peste 20 de lucrări), Ștefan

¹¹ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3620 din miercuri 13 iunie 1956, p. 1, 3.

¹² Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3620 din miercuri 13 iunie 1956, fără autor, *Expresia unei adânci prietenii*, p. 1.

¹³ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3620 din miercuri 13 iunie 1956, Acad. EM. CONDURACHI, *Un mare tezaur istoric și artistic reintră în patrimoniul poporului nostru*, p. 1.

¹⁴ *Ibidem*, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*, p. 3.

Luchian (21 de lucrări), Pătrașcu, Băncilă, Tintoreanu, Voinescu, Lăzărescu, Popescu, Bănulescu, Stoianescu, Iser și ale altor pictori, o serie de picturi și gravuri mai importante ale pictorilor de mai sus fiind menționate cu titlul lor¹⁶.

Un alt articol din același ziar, scris de către K. Zambaccian, membru corespondent al Academiei R.P.R., care se autointitulează „un profesionist în chestiunile de artă și de critică” ne face cunoscut „golul acestor splendide opere evacuate și în lucrarea mea asupra lui Grigorescu, am dibuit uneori pentru a determina anumite constatări”¹⁷. În cadrul aceluiași articol, autorul arată că: „Personal am fost impresionat de grija pe care puterea sovietică a manifestat-o pentru salvarea și conservarea operelor de artă românești aflate la Moscova. Acolo, s-au clasat, s-au făcut fișe, studii comparative, unele piese de artă au fost restaurate, pentru a fi bine conservate”¹⁸.

În ziua de 15.06.1956, apar trei articole în ziarul Scânteia, două sub egida „Oameni de cultură și artă din R.P.R. salută gestul prietenesc al Uniunii Sovietice”, unul fiind scris de către acad. Camil Ressu, artist al poporului din R.P.R., intitulat „Cele mai calde mulțumiri” prin care marele artist își exprimă satisfacția la vestea transferării valorilor artistice și istorice românești aducând „guvernului Uniunii Sovietice, cele mai calde mulțumiri pentru gestul său”¹⁹ și al doilea de către acad. Tudor Vianu, intitulat „Vechi maeștri la căminele lor”, care remarcă următoarele: „Generosul gest al transferării... înseamnă aplicarea unui principiu esențial afirmat de hotărârea adusă de cunoștința generală - legătura indisolubilă a popoarelor cu arta produsă de geniul lor. Acest principiu n-a fost cunoscut și cu atât mai puțin a fost aplicat de romani, când au despuiat Grecia de atâtea din marile ei opere de artă, de împărații bizantini când au mutat în capital lor atâtea din podoabele Romei, de Napoleon când s-a înapoiat din campaniile-i italiene cu grelele lui prăzi de război, de lordul Elgin când a adus în capital imperiului britanic metopele Partenonului”²⁰. Cel mai important articol, în opinia noastră, din ziarul Scânteia din 15. 06. 1956, îl reprezintă articolul publicat în ziarul „Literaturnaia Gazeta”, apărut la Moscova în 14. 06. 1956 și preluat de agenția Agerpres în traducere, sub titulatura de „Comori restituite”. Autorul articolului din ziarul rus este N. Babin și vom prezenta în continuare aprecierile și informațiile aduse de autor în articol:

„La zece ani după Revoluția din Octombrie, presa occidentală a pornit dintr-o dată o campanie de calomnii, pretinzând că aceste valori cultural, printre care se numără și tablouri ale celebrului pictor român Nicolae Grigorescu ar fi fost vândute sau pur și simplu ar fi dispărut. Aceasta era o minciună. A. Lunacearski, pe atunci comisar al poporului pentru învățământ al R.S.F.S.R., a scris în „Izvestia” că toate obiectele evacuate din România în timpul războiului au fost primite de noi și se află într-un depozit corespunzător, în condiții de păstrare ideale, că ele au fost studiate și descrise din punct de vedere științific. Nici unul din aceste obiecte (inclusive tablourile lui Grigorescu), nu au fost niciodată vândute de noi... În continuarea articolului se face o descriere a celor aproape 40.000 de obiecte istorice și de artă române, printre care 35.533 monezi și medalii și **1.350 tablouri, gravuri și desene dintre care o parte au fost expuse la sfârșitul anului 1949 - începutul anului 1950 în cadrul unei expoziții organizate în sălile Academiei de Arte a U.R.S.S.**”²¹.

Dezghețul dintre relațiile sovieto-iugoslave început cu vizita oficială pe care a efectuat-o N. S. Hrusciiov în Iugoslavia în anul 1955, s-a materializat și mai pregnant, după vizita istorică în U.R.S.S. a președintelui R.P.F. Iugoslavia Iosip Broz Tito efectuată în cursul lunii iunie 1956 în U.R.S.S. ocazie cu care, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. a hotărât să predea Guvernului R.P.F.I. materialele documentare iugoslave duse de hitleriști în Germania în timpul celui de-al doilea război mondial și pe care le-a preluat Uniunea Sovietică ca trofee ale armatei sovietice. „Materialele de arhivă care sunt predate au o importanță de stat pentru R.P.F.I., prezentând o valoare considerabilă pentru studierea istoriei țării în perioada 1900-1940 (materialele conțin o un mare număr de documente ale reprezentanțelor diplomatice și consulare iugoslave în țările europene, ale unor instituții de stat și ale diferitelor organizații sociale din Iugoslavia)”²². Am prezentat conținutul acestui articol pentru a putea

¹⁶ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3621 din joi 14 iunie 1956, comunicat TASS, *Remarcabilele lucrări de artă transferate de U.R.S.S. poporului român - Colecția plastic cuprinde 1350 de tablouri*, p. 1.

¹⁷ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3621 din joi 14 iunie 1956, K. Zambaccian, *Un îndemn la îmbogățirea patrimoniului artistic național*, p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, p. 3.

¹⁹ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3622 din vineri 15 iunie 1956, acad. Camil Ressu, *Cele mai calde mulțumiri*, p. 1.

²⁰ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3622 din vineri 15 iunie 1956, acad. Tudor Vianu, *Vechii maeștri la căminele lor*, p. 1.

²¹ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3622 din vineri 15 iunie 1956, N. Babin, *Comori restituite* - Articol publicat în ziarul „Literaturnaia Gazeta” din 14.06.1956, p. 4.

²² Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3629 din sâmbătă 23 iunie 1956, articol preluat de Agerpres, *Guvernul sovietic a predat guvernului iugoslav materialele documentare iugoslave duse de hitleriști în Germania*, p. 4.

argumenta faptul că U.R.S.S.-ul condusă de Nikita Hrușcirov, a făcut un gest de mare curtoazie față de Iugoslavia prin predarea documentelor de arhivă din perioada 1900-1940 - pradă de război - explicabil prin dorința rușilor de a normaliza relațiile bilaterale dar și prin respectul de care s-a bucurat liderul iugoslav la Moscova - aflat în relații foarte încordate cu Stalin până la moartea acestuia în 1953.

În ziarul *Scânteia* din 07 august 1956, aflăm că la 6 august 1956, în Marele Palat al Kremlinului din Moscova, a avut loc solemnitatea transmiterii valorilor istorice ale artelor aplicate, decorative și plastice românești, către delegația guvernamentală a R.P.R., în sala Gheorghievski (sala Cavalerilor Ordinului Sf. Gheorghe), la orele 12.00 (ora Moscovei) fiind semnat protocolul de predare-primire de către N. A. Mihailov, ministrul Culturii al U.R.S.S. și acad. Mihai Ralea, conducătorul delegației guvernamentale a R.P.R. După semnarea protocolului, cei doi demnitari au rostit cuvântări, s-au intonat imnurile de stat și a fost citit de către acad. Ralea, mesajul tovarășului Chivu Stoica (Președintele Consiliului de Miniștri ai R.P.R.) adresat tovarășului Nikolai Aleksandrovici Bulganin, Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. după care toți cei prezenți au putut admira neprețuitele comori ale tezaurului românesc în sălile Gherghievski și Vladimirski din palatul Kremlinului, unde au fost expuse pentru ultima oară înaintea predării lor către guvernul R.P.R.²³. Din ziarul *Scânteia* din 8 august 1956 aflăm că delegația formată din „ acad. Mihai Ralea, președintele Institutului român pentru relațiile culturale cu străinătatea, C. Prisnea, prim locțiitor al ministrului Culturii, acad. Gh. Oprescu, directorul Institutului de istoria artei al Academiei R.P.R. și acad. Andrei Oțetea, membrii ai delegației guvernamentale a R.P.R. care a participat la solemnitatea preluării valorilor istorice ale artei aplicate, decorative și plastic românești ...²⁴, s-a întors de la Moscova în după amiaza zilei de 7 august 1956, fiind întâmpinați la aeroportul Băneasa de diferiți reprezentanți de partid și de stat, reprezentanți ai Academiei R.P.R. și Uniunii Artiștilor Plastici, membrii ai Ambasadei Uniunii Sovietice la București și reprezentanți ai presei.

Un articol interesant a fost scris de acad. prof. Andrei Oțetea, membru al delegației prezente la Moscova, din care vom prezenta mai jos câteva pasaje interesante pentru economia lucrării de față:

„O parte a acestui tezaur a fost deja împachetată, restul e în curs de împachetare și peste o săptămână întreaga colecție va lua drumul țării... tezaurul care ne vine de la Moscova constituie cea mai prețioasă măturie a civilizației Țării Românești... Le consideram pierdute în vârtejul a două războaie mondiale și al celei mai mari revoluții din istoria omenirii... Noi cunoșteam în linii generale valoarea artistică a tablourilor păstrate la Moscova, însemnătatea excepțională a celor peste 35.000 de piese ale colecției numismatice și interesul universal legat de tezaurul de la Pietroasa... Numărul și varietatea tablourilor lui Grigorescu au permis criticilor sovietici să cunoască și să aprecieze opera pictorului nostru pe care n-au ezitat să-l compare cu Repin și să-l declare unul din cei mai mari artiști ai secolului trecut... Toate aceste valori au fost inventariate, studiate, clasate și evaluate de către specialiștii sovietici. Peste 70 de experți și conservatori din diferite domenii ale artelor au lucrat la clasarea și punerea lor în valoare. Inventarul întocmit în două exemplare... se compune din trei volume și cuprinde descrierea amănunțită și evaluarea fiecărui obiect... personal N. S. Hrușcirov, prim-secretar al P.C.U.S. au urmărit de aproape aceste operațiuni. Toate piesele au fost curățate și restaurate după cele mai severe metode ale artei și tehnicii moderne. În marele atelier de restaurare al Institutului de arte al Academiei U.R.S.S. am văzut o parte din tablourile noastre și operațiile de restaurare la care au fost supuse. Pânzele au fost curățate, lacul împrăștiat, suporturile întărite, stricăciunile reparate fără a se atinge de culori. Vechile noastre tablouri și-au dobândit astfel toată strălucirea lor... Ministerul Culturii (al U.R.S.S. - n.a.) a organizat în două săli mari ale Kremlinului o expoziție cu piesele cele mai caracteristice. Cu acest prilej, tablourile au fost înrămate provizoriu, iar piesele de aur în vitrine speciale...²⁵.

Din ziarul *Scânteia* din 16 august 1956, aflăm că „În zilele de 14 și 15 august, două lungi garnituri de tren-cu plăcuța indicatoare Moscova-București - au adus în capital tezaurul istoric și artistic al României depus spre păstrare în Rusia în anii primului război mondial... După patru decenii, neprețuitele valori istorice ale artei românești... au intrat în patrimonial poporului roman... Marin Mihalache, director general adjunct în Ministerul Culturii, membru al delegației guvernamentale

²³ Ziarul *Scânteia*, an XXVI, numărul 3668 din marți 7 august 1956, *La Moscova a avut loc ieri - Solemnitatea transmiterii de către U.R.S.S. a unor valori istorice ale artei românești*, p. 1, *Mesajul tovarășului Chivu Stoica către tovarășul N. A. Bulganin*, p. 1.

²⁴ Ziarul *Scânteia*, an XXVI, numărul 3669 din miercuri 8 august 1956, *Agerpres, Delegația guvernamentală română care a preluat valorile de artă remise de către U.R.S.S. s-a înapoiat în țară*, p. 1.

²⁵ Ziarul *Scânteia*, an XXVI, numărul 3671 din vineri 10 august 1956, acad. prof. ANDREI OȚETEA, *Un gest de prietenie frățască*, p. 1, 3.

române care a preluat valorile de artă remise de către U.R.S.S. a declarat: ...Am vizitat atelierul de restaurări aflat la marginea Moscovei, în preajma universității Lomonosov. 340 de pânze au trecut pe aici, și toate arată ca în ziua nașterii lor, frumoase, proaspete...²⁶.

În dimineața zilei de 22 august 1956, în sălile Galeriei naționale a Muzeului de artă al R.P.R. s-a deschis în fața a numeroase personalități politice și de stat (Gh. Gheorghiu Dej, Chivu Stoica, Gh. Apostol, E. Bodnăraș, P. Borilă, N. Ceaușescu, I. Chișinevschi, Al. Drăghici, Al. Moghioroș, C. Pîrvulescu, L. Sălăjan, St. Voitec, Al. Bîrlădeanu ș.a., academicienii Gh. Oprescu, M. Beniuc, I. Iser, Al. Graur, N. Gh. Lupu, pictorul M. Bunescu ș.a., ziariști români și străini, șefii unor misiuni diplomatice acreditați la București și alți membri ai corpului diplomatic, E.A. Svenigorodskaja, director al sălilor de expoziție de pe lângă Academia de Artă a U.R.S.S. și pictorul Anil Roz Choudhury, secretarul societății de arte plastice și meșteșugărești din New Delhi) expoziția tezaurului artistic și istoric restituit de U.R.S.S., care putea fi vizitată zilnic între orele 11-21, cu excepția zilei de 23 August. Cuvântul de deschidere a fost rostit de Constanța Crăciun, ministrul Culturii²⁷. Expoziția a suscitat un interes imens în rândul populației românești dar și a turiștilor din R. P. Bulgaria, R. P. Ungară, R. D. Germană, R. P. Polonă, fiind vizitată în ziua de deschidere de către 3500 de cetățeni iar a doua zi, în numai două ore, între 11 și 13, numărul vizitatorilor a trecut de 2500²⁸. Într-un articol din ziarul Scânteia din 12 decembrie 1956, aflăm că „...În cursul celor 3 luni și jumătate de când este deschisă în sălile Muzeului de Artă al R.P.R., expoziția tezaurului artistic și istoric a fost vizitată de aproape 278.000 de persoane”²⁹.

În cadrul unei conferințe de presă care a avut loc în 16 august 1956, susținută de acad. Mihai Ralea, conducătorul delegației române la Moscova a răspuns întrebărilor ziariștilor: „...Această colecție ne-a fost remisă din inițiativa guvernului sovietic, a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a popoarelor sovietice...Piesele prețiosului tezaur au fost conservate timp de 40 de ani, salvate de la interperii, de la 3 invazii, de la incendii, de la bombardamente. Aceasta arată grija pe care a purtat-o guvernul sovietic pentru a păstra neatins și nealterat acest tezaur. Timp de 7-8 zile specialiștii au lucrat zi și noapte...pentru a ne reda... restaurată, pusă la punct, toată această colecție... Remiterea tezaurului caracterizează în primul rând o înaltă concepție de politică externă a Uniunii Sovietice...Acest nou gest de mărinimie făcut de Uniunea Sovietică se încadrează într-o serie întreagă de acte de prietenie, pe care popoarele sovietice le-au manifestat față de țara noastră...”³⁰.

În numărul din 22 august al ziarului Scânteia, acad. Mihai Ralea, reiterează în cadrul unui articol din pagina a 4-a, aceleași idei despre restituirea tezaurului pe care le-a transmis cu ocazia conferinței de presă din 16 august 1956, și face cunoscute următoarele opinii vis-à-vis de marele eveniment: „Valoarea tezaurului, calculată în lei, ar reprezenta desigur o sumă fabuloasă... Pentru poporul român, tezaurul acesta alcătuit din piese de un considerabil interes istoric, constituie o parte însemnată din patrimonial culturii sale naționale, și în acest sens, valoarea sa este infinit mai mare, inestimabilă... Colecția noastră n-a fost niciodată anexată vreunui muzeu din U.R.S.S... Ca și colecția din Dresda, salvată de către armata sovietică în fața furiei distrugătoare a hitleriștilor și restituită anul trecut (1955 - n.a.) poporului german, colecția noastră ne-a fost predată intactă, restaurată cu dragoste de specialiști competenți, care s-au străduit să înlăture eroziunea timpului, să dea fiecărui obiect întreaga sa strălucire... Fără ajutorul politic sovietic, drumul spre socialism e imposibil de conceput. Și acum, actul restituirii tezaurului român... vine să împlinească lista acestor vechi și agreabile acte de prietenie sinceră. Adevărul este că am crescut și ne-am dezvoltat cu ajutorul popoarelor sovietice...”³¹.

Un articol interesant îl întâlnim în același număr al ziarului Scânteia, scris de un expert în domeniu, renumitul critic de artă Marin Mihalache-martor și participant la împachetarea și încărcarea bunurilor din tezaur la Moscova-cu ajutorul căruia aflăm despre efortul deosebit făcut de specialiștii români, care lucrând zi și noapte, au reușit să pregătească, într-o săptămână de la sosirea tezaurului în

²⁶ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3676 din joi 16 august 1956, articol nesemnat, *Tezaurul de valori artistice și istorice românești a sosit în Capitală*, p. 1.

²⁷ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3682 din joi 23 august 1956, Agerpres, *Deschiderea Expoziției tezaurului artistic și istoric restituit de U.R.S.S.*, p. 1.

²⁸ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3683 din sâmbătă 25 august 1956, Agerpres, *Mii de cetățeni au vizitat Expoziția tezaurului artistic și istoric restituit de U.R.S.S.*, p. 3.

²⁹ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3776 din miercuri 12 decembrie 1956, Agerpres, *278 000 de vizitatori*, p. 1.

³⁰ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3677 din luni 17 august 1956, Agerpres, Agerpres, *O mărturie vie a sentimentelor de prietenie frățească pe care ni le poartă U.R.S.S. - Declarațiile acad. Mihai Ralea, conducătorul delegației guvernamentale a R.P.R., care a preluat tezaurul de valori artistice și istorice românești*, p. 1, 3.

³¹ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3681 din miercuri 22 august 1956, acad. Mihai Ralea, *Înalta semnificație a unui gest de prietenesc*, p. 4.

țară, marea expoziție de la Muzeul de Artă al R.P.R., graba acestora fiind dictată de dorința de a fi deschisă această expoziție cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 august. De asemenea, autorul ne prezintă pe larg, cu ochiul specialistului și al expertului - făcându-l părtaș pe cititor la vizitarea tezaurului prin sălile muzeului - toate colecțiile ce compun tezaurul restituit de la Moscova, transmițându-ne informații de mare interes despre istoria creării lor și autorii care le-au creat. Marele critic de artă, menționează în articol că: „...Monetele egiptene, arabe, grecești, romane, bizantine sunt pentru istorici, alături de cele românești, un material de neprețuit pentru cercetările lor... Puse una peste alta, ca într-un fișic, aceste monezi ar forma o coloană înaltă de 40 de metri... Tezaurul de la Pietroasa... a constituit preocuparea permanentă, ani în șir a lui Alexandru Odobescu... care și-a legat numele de acest tezaur prin studiile sale publicate în trei volume... care se găseau în cercetarea unor specialiști sovietici (de la Kremlin-n.a.) care au colaborat la realizarea unui film în culori despre tezaurul românesc, film pe care îl așteptăm cu firească nerăbdare... Urmează tablourile, gravurile, desenele...peste 1300. Numai de Nicolae Grigorescu sunt peste 120 (dorobanțul, gornistul, patrula românească în recunoaștere ș.a., portrete, nuduri, peisaje și flori, ciobănași și ciobănițe, care cu boi, șatre de țigani, două autoportrete, precum și un tablou înfățișând pe pictorul Ion Andreescu la Fointableau)... Apoi Aman cu aproape 100 (în afară de un mare număr de lucrări de grafică), Luchian (florile câmpului românesc, peisajul țării noastre, un foarte expresiv autoportret al pictorului-operă necunoscută până acum), Andreescu (aproape 20 de tablouri de mici dimensiuni), Pătrașcu, Szatmari... Tattarescu cu portretul lui Bălcescu pictat la Paris în 1851 și al generalului Magheru... Pânza cea mai mare, dominând prin dimensiunile sale întreaga sală e - Vârful cu dor - operă capitală a lui G. D. Mirea alături de alte peste 80 de lucrări... În sălile ultime...pot fi văzute aproape 500 obiecte de artă medievală... și 156 de icoane vechi legate de începutul artei noastre naționale...³².

În numărul ziarului Scânteia din 16 septembrie, o pagină întreagă cu 6 articole și 7 fotografii sunt dedicate tezaurului reîntors de la Moscova. În articolul scris de directorul Muzeului de artă al R.P.R., M. H. Maxy, autorul menționează că „Muzeului de artă al R.P.R., deschis la 20 mai 1950, i-a revenit sarcina să primească și să gospodărească cea mai mare parte din valorile de artă revenite în țară³³. Într-un alt articol autorii, fac o trecere în revistă a colecției de monede (mai mult de 35.000 de monede din care 1.000 din aur), medalii vechi românești și a unui însemnat număr de sigilii mai ales românești din secolele XV-XIX³⁴. Din articolul Tezaurul, aflăm alături de alte date de interes din istoria zbuciumată a sa, că: „În marea sală a Muzeului de Artă al R.P.R. în care este expusă colecția numismatică și arheologică, tezaurul de la Pietroasa, așezat într-o vitrină drapată cu catifea verde ocupă locul de frunte³⁵. Din alt articol aflăm că din cele aproape 1.000 de piese (broderii, argintării, icoane și manuscrise ilustrate cu miniaturi, țesături etc., din epoca feudală) au fost expuse un număr de 460 de opera în cadrul expoziției³⁶. Artistul emerit Marius Bunescu, în articolul său ne informează că Galeriei Naționale I s-a repartizat materialul de artă plastic românească, care a fost rânduit pe sectoare și panouri, cronologic, de la cele mai vechi opere (portretul de femeie a lui Mihail Toepler - începutul secolului XIX) până la sectorul pictorilor dintre cele două războaie (Verona, Strîmbu, Vermont, St. Popescu, Szatmary fiul, Petrașcu, Steriadi, Ressu, Dărăscu,ș.a.)³⁷. Aflăm din articolul lui Eugen Schileru că „Galeria universal a Muzeului de Artă a R.P.R. își sporește de asemenea patrimonial prin câteva zeci de uleiuri pe lemn, aramă și pânză, opera ale școlilor de pictură flamandă, olandeză, italiană, franceză, germană și austriacă³⁸. În ultimul articol, intitulat „Grafica“, suntem informați că. „... materialul grafic al tezaurului intrat acum în patrimonial Cabinetului de stampe al secției grafică a Muzeului de Artă al R.P.R., format din aproape 600 de lucrări (Aman - 85 de lucrări, desene în creion, cărbune sau tuș, unele acuareluate -, Grigorescu - 22 desene -, Georgescu, Andreescu, Luchian, Camil Ressu, Theodor Pallady, George Petrașcu, J. Al. Steriadi, Iser ș.a.) nu a putut fi prezentat în totalitate în cadrul expoziției-din lipsă de spațiu, au fost expuse mai puțin de jumătate din lucrări³⁹.

O altă mare personalitate culturală a României care a participat la solemnitatea restituirii

³² Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3681 din miercuri 22 august 1956, Marin Mihalache, *Comori artistice de neprețuit*, p. 4.

³³ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, M. H. Maxy - directorul Muzeului de artă al R.P.R., *Recunoștință prietenilor sovietici*, p. 3.

³⁴ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, B. Mitrea și O. Iliescu, *Monede din vremea strămoșilor*, p. 3.

³⁵ Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3702 din duminică 16 sept. 1956, E. C. Vulpe, *Tezaurul - Sub aripile Cloștii de aur*, p. 3.

³⁶ Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3702, duminică 16 sept. 1956, Teodora Voinescu, *Tezaurul - Rodul mâinilor iscusite*, p. 3.

³⁷ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, Marius Bunescu - artist emerit al R.P.R., *Arta inspirată a pictorilor români*, p. 3.

³⁸ Ziarul Scânteia, an XXVI, nr. 3702 din duminică 16 sept. 1956, Eugen Schileru, *În patrimonial galeriei universal*, p. 3.

³⁹ Ziarul Scânteia, an XXVI, numărul 3702 din duminică 16 septembrie 1956, Eleonora Costescu, *Grafica*, p. 3.

tezaurului, a fost acad. Tudor Arghezi, care în cadrul a două articole scrise în revista *Contemporanul*, unul intitulat (neinspirat în opinia noastră-n.a.) „*Restitutio in integrum*“ și al doilea „*Strălucitul Tezaur*“, ne-a lăsat o serie de opinii personale și mărturii interesante despre cele petrecute la Moscova:

„Comunicatul Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, sobru și lipsit de parada frazelor diplomatice, numește acest gest grandioase, simplitate - un act prietenesc. E a spune infinit de mult prea puțin. Rusia Sovietică, înapoiindu-l țării o parte din mărturia milenarelor ei tradiții și dovezile palpabile ale geniului unui popor, care suferind cumplit a știut să-și poarte durerile și luminile sus - România îi rămâne recunoscătoare adânc⁴⁰.

Pictorul Marius Bunescu, cel mai calificat muzeolog al nostru... a muncit pe deșălate cu asistenții lui la Kremlin la împachetarea obiectelor sacralului național... Inventarul, în trei volume, de grosimea unui lat de palmă, îmbrăcat în piele, conține 8.623 de diviziuni... Între arheologii, istoricii și artiștii ruși care au lucrat ani de zile la rostirile mute ale monumentelor noastre, s-a distins... Veronika Nikolaevna... a colaboratorilor ei, Tamara Ivanova, Marina Kusmina, Ludmila Vasiliievna, Eugenia Smirnova, Surakov, Milanțev ș.a... Ceea ce l-a uimit peste măsură pe Bunescu a fost și aspectul lăzilor dăruite de ruși, lucrate ca un mobilier... sânt ele însele o podoabă asortată cu marele tezaur. Două peceti de plumb garantează închiderea ermetică a capacelor, una sovietică și alta românească... Acum patru zile a plecat din Moscova primul vagon de 60 de tone, cu odoare care trebuie să fi ajuns acasă. Diseară pornește al doilea și cel din urmă vagon. O severă gardă militară face de pază⁴¹.”

Una dintre cele mai importante mărturii de la Kremlin le avem de la acad. G. Oprescu, component al delegației guvernamentale române care a participat la solemnitatea restituirii tezaurului nostru, la Moscova, care într-un articol din *Revista Contemporanul* din 10 august 1956, scria următoarele: „... guvernul nostru ia hotărârea de a trimite la Moscova pentru iscălirea protocolului de primire a colecției, o delegație guvernamentală compusă din patru academicieni, dintr-un ministru adjunct al Culturii, dintr-un director general în Ministerul Culturii și din directorul Galeriei Naționale, având conducător pe academicianul M. Ralea, președintele Institutului pentru relațiile culturale cu străinătatea. Ajunși la Moscova, am fost imediat invitați de către generalul Andrei Vedenin, comandantul Kremlinului, unde se găsea cea mai mare parte a tezaurului, cu excepția a 340 de tablouri care avuseseră nevoie de o curățire și erau într-unul din atelierile de restaurare... Generalul... într-o cuvântare, ne-a dat prețioase detalii despre numărul obiectelor și despre valoarea lor istorică și materială, apreciate de către savanții sovietici care le studiaseră. Sânt în total 33 kg aur, 690 kg Argint, 22,12 carate de briliante, 30,03 carate rubine, 184,55 carate smaralde, apoi 1350 picturi, gravuri și desene, dintre care 120 de Grigorescu, pe lângă altele de Szatmary, Aman, Luchian, Andreescu, care, împreună cu broderiile și stoffele religioase din secolele XIV, XV, și XVI și cu cele peste 35.000 de monede din toate timpurile, însumează 39.320 piese. Numai tezaurul de la Pietroasa, faimoasa Cloșcă cu pui din secolul al IV-lea al erei noastre cântărește 19,736 kg aur... Din sala unde s-a ținut ședința am trecut în cele în care erau expuse operele ce constituiau tezaurul românesc. La lumina reflectoarelor, pe polițe, expuse în așa fel încât să izbească privirea încă de la intrare, aurul și nestematele din obiectele de cult și din ferecăturile de aur și argint aurit strălucneau cu o mare intensitate. Toate erau puse în cea mai favorabilă lumină; curățite, se prezentau privirilor noastre uimite cu maximum de efect... Mai târziu am aflat că (generalul Vedenin - n.a.) dând din întâmplare în Biserica celor 12 apostolice se restaurează la Kremlin, peste icoane românești, a întrebat de unde provin și a aflat de tezaurul nostru depus în 1916, despre care numai prea puține persoane aveau știre. Dându-și seama de importanța acestui tezaur pentru arta românească, domnia sa a referit despre existența lui la Kremlin și a întrebat dacă nu s-ar cuveni ca el să fie restituit Republicii noastre, cea ce a fost găsit nimerit. Așa s-a hotărât ca lucrurile ce fuseseră depuse în 1916 să fie date înapoi poporului român care le-a creat, legitimul lor posesor.

Când, ceva mai târziu, guvernul sovietic a fost informat despre valoarea artistică a acestui neprețuit tezaur, s-a luat hotărârea ca el să fie expus la Kremlin, onoare ce n-a mai fost acordată nici unui alt tezaur de opere străine și guvernul nostru să fie invitat a-și trimite reprezentanți spre a-l lua în primire... (Expoziția publică cu o parte din operele de artă românești, s-a deschis în 6 august - 1956 n.a. - și la deschidere au luat parte mai mulți miniștri și vreo 1.000 de invitați)⁴².

Un articol deosebit de interesant a fost scris în ziarul *Contemporanul* din 07 septembrie 1956 de către acad. Em. Condurachi, directorul Institutului de Arheologie al Academiei R. P. R., în conținutul căruia face o amplă descriere a colecției de monede și a perioadelor istorice din care provin:

⁴⁰ Ziarul *Contemporanul*, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, Tudor Arghezi, *Restitutio in integrum*, p. 5.

⁴¹ Ziarul *Contemporanul*, nr. 33(515), din vineri 17 aug. 1956, Tudor Arghezi, *Strălucitul tezaur*, Moscova, aug. 1956, p. 2.

⁴² Ziarul *Contemporanul*, nr. 32 (514), din vineri 10 august 1956, Acad. G. Oprescu, *Comorile noastre se întorc acasă*, p. 1, 2.

„... alături de renumita Cloșcă cu pui de la Pietroasa și de paharul de aur și de argint de la Poroina, colecția de monete și medalii antice și medieval, cuprinzând nu mai puțin de 35.000 de piese de aur, argint și bronz, reprezintă una din cele mai neprețuite valori istorice... grupează cele mai importante piese monetare și medalistice din antichitatea greco-romană și din evul mediu bizantin și românesc⁴³.

Au mai scris în revista Contemporanul, în anul 1956, articole despre tezaur, de strictă specialitate, fără conținut politic, George Călinescu - cu referire în principal la Cloșca cu pui⁴⁴ -, acad. prof. Constantin Daicoviciu - despre istoria descoperirii și conținutul tezaurului de la Pietroasa⁴⁵ - pictorul Marius Bunescu - despre colecția de tablouri și icoane⁴⁶ - Ionel Jianu - despre picturile lui Nicolae Grigorescu⁴⁷ - și Petru Comarnescu - despre picturile lui Ștefan Luchian⁴⁸.

Din documentele mai sus enumerate, se pot extrage următoarele concluzii: Gestul „mărinimos“ al transmiterii unei părți din tezaurul depus spre păstrare la Moscova între anii 1916-1917, s-a înscris ca un rezultat al schimbării de direcție a politicii externe a U.R.S.S. impusă de N. S. Hrușciiov după preluarea puterii și criticile dure la congresul XX al P.C.U.S. aduse lui Stalin și politicii interne și externe duse de el și s-a concretizat pe lângă restituirea unei părți din tezaurul istoric-cultural guvernului R.P.R. și prin restituirea către poporul german din R.D.G., în 1955, a tablourilor cu valoare istorică mondială din orașul Dresda-luate de ruși în timpul celui de-al doilea război mondial - și în 1956, restituirea către poporul iugoslav a unei importante arhive cu documente de stat din perioada 1900-1940, capturată de la hitleriști de către armata sovietică.

Reintroducerea principiilor leniniste în viața de partid și de stat și în relațiile internaționale ale P.C.U.S., cu ocazia Congresului al XX-lea, în opinia noastră nu au fost speculate deloc în relațiile bilaterale „frățești“ în sensul că la auzul veștii că tezaurul urmează să fie restituit proprietarului de facto și de jure al său - poporului român - dar și în momentele Solemnității de restituire ori imediat după aceasta, nu s-au făcut confruntări minuțioase cu procesele-verbale de predare primire și listele de inventar ale bunurilor trimise în 1916-1917 de către partea română (din confruntările făcute ulterior între inventarele sovietice și cele vechi, românești, au reieșit nepotriviri mari de cifre în defavoarea părții române⁴⁹) dar nici nu s-a pus măcar o întrebare, de către cei care puteau să o pună atunci (Gheorghiu Dej, academicienii și oamenii de cultură care au participat sau nu la eveniment, de către oamenii muncii, etc.) despre restul tezaurului și soarta acestuia, totul mărginindu-se la a aduce mari mulțumiri și exagerate osanale poporului prieten sovietic, care, în fond, a respectat, doar o parte a promisiunilor lui Lenin - care în 1918, a confiscat tezaurul, făcându-l intangibil pentru oligarhia română de atunci, dar și-a asumat răspunderea să-l conserve și să-l remită în mâinile poporului român - mare parte a tezaurului rămânând în continuare la cei care l-au confiscat.

Bucuria primirii tezaurului a fost imensă pentru poporul român, o bucurie sinceră și manifestă, asta și datorită faptului că timp de 40 de ani istoricii, oamenii de cultură și iubitorii de frumos din România, au fost privați de acest drept și au fost nevoiți să studieze și să cerceteze diferitele valori din componența sa, doar din descrierile sau amintiri ale celor care le-au văzut și studiat înainte de confiscarea lui.

Dacă articolul din Ziarul Scânteia din 15 iunie 1956, preluat din ziarul „Literaturaia Gazeta“ din 14.06.1956, scris de N. Babin și intitulat *Comori restituite*, este corect tradus și fără greșeli (urmează ca într-o cercetare următoare să încercăm să obținem articolul original, scris în limba rusă - n.a.) este cel puțin curios faptul că s-a organizat această expoziție cu o parte din tablourile din tezaur în anii 1949-1950, cea ce în caz afirmativ ar demonta informațiile date de generalul Vedenin date delegației române cu referire la singura expoziție cu obiecte aparținând tezaurului românesc care s-a organizat în anul 1956, cu prilejul solemnității restituirii acestuia la Moscova, în sala Cavalerilor Ordinului Sf. Gheorghe de la Kremlin.

Cu certitudine, reprezentanții poporului român s-au bucurat de faptul că o serie de specialiști

⁴³Ziarul Contemporanul, nr. 36 (518), din vineri 7 septembrie 1956, Acad. Em. Condurachi, *Un izvor istoric de mare însemnătate*, p. 1, 5.

⁴⁴Ziarul Contemporanul, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, G. Călinescu, *Cronica optimismului, Cloșca cu pui*, p. 5.

⁴⁵Ziarul Contemporanul, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, Acad. prof. C. Daicoviciu, *Valori istorice*, p. 5.

⁴⁶Ziarul Contemporanul, nr. 25(507), din vineri 22 iunie 1956, Marius Bunescu-Artist emerit al R.P.R., *Îmbogățirea patrimoniului nostru artistic*, p. 5.

⁴⁷Ziarul Contemporanul, nr. 35 (517), din vineri 31 august 1956, Ionel Jianu, *Clasicii picturii românești în colecția tezaurului-Nicolae Grigorescu*, p. 2.

⁴⁸Ziarul Contemporanul, nr. 37(519), din vineri 14 septembrie 1956, Petru Comarnescu, *Clasicii picturii românești în colecția tezaurului-Ștefan Luchian*, p. 2.

⁴⁹V. Moisuc, *Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 și confiscat de soviete - o problemă internațională actuală*, Revista Cugetul, nr. 3-4(11-12), Chișinău, 2001, p. 15).

în istorie și artă ai fostei U.R.S.S au lucrat cu sârg la recondiționarea unora dintre capodoperele culturii românești și universale, aflate în componența tezaurului restituit în 1956 dar, credem cu tărie că această activitate trebuia făcută și aprobată de proprietarul de facto și de jure al acestor valori inestimabile, respectiv poporul român, care a fost pus în fața unui fapt împlinit. Probabil că partea care a mai rămas la Moscova din tezaurul istoric-cultural, nu a mai putut fi recuperată de către experți sau a dispărut cu ocazia deselor transporturi ale tezaurului care au avut loc, de-a lungul timpului, din 1917 încoace.

Nu rezultă din articolele scrise în presa comunistă a anului 1956, cum au intrat bunurile din tezaur în proprietatea statului român, cunoscut fiind faptul că unele dintre piesele trimise la Moscova în anul 1917 erau proprietatea unor persoane fizice sau juridice, lăcașe de cult din Oltenia și Moldova, bănci private, colecții particulare, etc.

**CONCERNS REGARDING UNDERLINING IN THE ROMANIAN COMUNIST
PRESS FROM 1956 OF THE TURNING MOMENT ONE PART FROM THE CULTURAL,
HISTORICAL AND ARTISTIC TREASURE OF ROMANIA
STORED IN MOSCOW WHILE 1916-1917**

Abstract

In the historic context of the end of the year 1916, it was decided that the Romanian treasure to be deposited, to be held, in Moscow. In 1935 it was given back a part, along with the bones of the princely Dimitrie Cantemir, the process continuing in the year 1956. The present article put in the manner in which the press of the time illustrate the display of this activity.

PARTEA a II-a

REPERE ISTORICE

CTITORII ALE BOIERILOR MUSCELENI

Doru BERBEC*
Roxana NICULOIU**

Parcurgând mirificele plaiuri muscelene, călătorul întâlnește numeroase bijuterii de artă medievală, ctitorii ale unor oameni care și-au dus existența în credință ca buni români și creștini ortodocși și al căror nume s-a perpetuat peste veacuri.

Biserica de la Retevoiești. Comuna Retevoiești e situată la 34 km nord-vest de Pitești, pe drumul ce se desparte din șoseaua Pitești-Câmpulung, la Piscani, spre Domnești.

În partea de nord-vest a comunei Retevoiești se află un platou cu o întindere de câteva hectare, denumit „Poiana târgului“. Podișul înconjurat de râpe adânci, coboară în pantă ușoară și se strâmtorează luând aspectul unui promontoriu. Acest loc denumit „Cotul mătușii“ e supus în fiecare an șuvoaielor de pe urma ploilor torențiale și topirii zăpezilor care sapă fâgașe surpând malurile în viroage adânci: la miazănoapte „Valea diaconului“, la răsărit „Valea din dosul Văii diaconului“, iar la apus „Valea crucii“.

La poalele dealului, pe care se ridică „Poiana târgului“, cam la 1 km nord de Retevoiești, se află o terasă cuprinsă între șoseaua Retevoiești-Domnești, Pârâul Siliștea și malul drept al apei Râul doamnei. Pe acest loc, denumit „Siliște“ se află o mică ridicătură de pământ, pe care și în jurul căreia s-au găsit rare fragmente ceramice putând fi încadrate, pe larg, în cuprinsul secolelor III-IV e.n., cât și rămășițe de olărie caracteristică secolelor XV-XVIII.

Pe această înălțime s-a făcut o secțiune de 1 x 31 m. Cu acest prilej s-au descoperit zidurile și altarul unei vechi biserici. Degajarea acestor ruine a fost stânjenită de doi copaci crescuți în partea de sud a naosului. Prin degajarea aproape completă s-a obținut planul bisericii, care avea altar, naos, pronaos și tindă. Faptul că altarul și naosul prezintă o tehnică și un material de construcție ce contrastează față de materialul și tehnica utilizată la construirea pronaosului și a tindei, cât și faptul că pronaosul nu se țese cu naosul și nici cu tinda, dovedesc că biserica a fost construită în trei faze. Zidurile altarului și naosului sunt construite din cinci rânduri orizontale de bolovani mari de râu prinși cu mortar după care, pe aceeași grosime a zidului apar patru rânduri de cărămizi așezate perfect orizontal, având o grosime totală de 0,32 m. Peste aceste rânduri de cărămizi urmează iarăși șiruri din bolovani mai mari și de o formă mai regulată. Roca este dură, de culoare cenușiu-verde sau cenușiu negru, având uneori dimensiuni de 26 x 50 cm, până la 44 x 54 cm.

Zidurile pronaosului sunt construite din lespezi aproape dreptunghiulare de piatră calcaroasă deci de alt format și componență față de materialul folosit la construirea altarului și a naosului. Zidurile au aproximativ aceleași dimensiuni ca cele de la naos. Cele de nord și sud prezintă trei rânduri de cărămizi, pe același nivel cu rândurile de cărămizi din naos, numai că blocurile de piatră sunt mai lungi și mai subțiri și de altă calitate decât cele din naos. Cărămizile sunt mai scurte și mai late decât cărămizile din naos și altar. De asemenea, se observă și o diferență în compoziția mortarului, care este de culoare alb-cenușiu, ceva mai cenușiu.

Tinda prezintă un aspect cu totul diferit, prin faptul că pietrele de râu sunt mici, mai rotunde și necioplite. Mortarul de legătură între bolovani conține foarte mult nisip și insule izolate de var, fiind galben. În parametrul zidurilor tindei se observă, pe alocuri, cărămizi subțiri, încadrând câte un bolovan. În partea de răsărit, parametrul pronaosului conține și bolovani mari de piatră de râu cât și blocuri mari de piatră dură. La intrare în pronaos (între acesta și tindă) e un prag de piatră, calcar de Albești, încadrat la capete de câte un stâlp, cu secțiunea dreptunghiulară, din aceeași piatră de calcar. Acești stâlpi au folosit drept bază pentru un portal de piatră. Portalul a fost identificat la intrarea bisericii actuale din Retevoiești (clădită în anul 1795). Măsurând amplasamentul de la pragul intrării dintre tindă și pronaos, la ruinele vechii biserici de pe siliște, s-a constatat că corespunde exact dimensiunilor podalului de la biserica nouă, calitatea pietrei fiind aceeași. Ca atare nu poate fi nici o îndoială asupra provenienței portalului de la biserica din Retevoiești. Acest portal prezintă un element cronologic prețios, prin faptul că ne dă data uneia din fazele de construcție, de la biserica veche, cât și numele ctitorilor: anul 1516, zidită de Vâlcul vel stolnic și Vlaicu vel logofăt.

În partea de răsărit, naosul e despărțit de altar printr-un stâlp aproape pătrat dând naștere la

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, șef birou.

** Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

două intrări, mărginite în partea de nord și de sud prin câte o ureche, zidită din cărămizi, adosată de pereții bisericii cu care nu se țes. În aceste două intrări au fost ușile diaconești. Trebuie să subliniem acest fapt mai puțin obișnuit: prezența a două intrări în altar în loc de trei, cum sunt în genere obișnuite la bisericile noastre. A treia intrare, ca în cazul de față lipsește, denotă inexistența ușilor împărătești. Urechile ca și stâlpul central sunt construite din cărămizi prinse cu mortar. Picioarul mesei altarului e construit din cărămizi prinse cu un mortar mai slab decât mortarul din altar, naos și pronaos. La baza picioarului ce susținea masa s-a găsit un postament mai vechi, de cărămizi. Prin tehnica de construcție cât și prin materialele folosite, stâlpul mesei trădează factura secolului XVI, spre deosebire de restul zidăriei din altar și naos, care e mai veche. Interiorul altarului e pardosit prin cărămizi așezate în sensul lungimii. În partea de răsărit altarul prezintă un plan trapezoidal.

Datorită săpăturilor din tindă și pronaos s-a constatat prezența a trei pavimente, cel superior distrus aproape cu desăvârșire, o dată cu demantelarea zidurilor bisericii, care a avut loc, cum vom vedea, la sfârșitul secolului XVIII, și alte două niveluri de pavimente mai vechi. Pavimentul care reprezintă primul nivel de călcare în tindă și în pronaos este anterior celei de-a doua jumătate a secolului XVI, căci a fost distrus cu prilejul săpării mormintelor databile în această perioadă, fiind cruțat doar în puținele locuri unde nu s-au făcut înmormântări.

În partea de nord-est a pronaosului s-a dat peste o frumoasă lespede funerară remarcabilă prin perfecțiunea execuției cât și prin dimensiuni. Inscripția slavonă indica numele celui îngropat sub ea precum și data morții: Albul logofăt, 23 Ianuarie 1630. În partea de vest a pronaosului, în mormântul 15, un schelet având în partea dreaptă a craniului un vas mai mare de sticlă, iar la mâna stângă un inel de argint ornamentat prin incizii și tehnica niello; inelul poartă o piatră înfățișând în gravură două mâini strânse. Gema e o lucrare romană. Factura inelului trădează a doua jumătate a secolului XV.

În tindă au fost descoperite mai multe morminte datând după inventar (podoabe, vase de sticlă și monede) în secolele XVI-XVIII.

Mormântul 4 conține un schelet având drept inventar funerar, pe pânțele două paftale de bronz. Aceste paftale, care mai păstrează pe aversul lor rămășițele cingătoarei de piele, își găsesc analogii în paftalele similare obișnuite în secolele IX-XII e.n.¹

Mormântul I₁. Scheletul avea la inelarul mâinii drepte un inel sigilar de argint ornamentat prin gravură și nielaj sigiliul redă (în negativ) o stemă: un scut purtând un vultur (corb?) zburând, la stânga semiluna, la dreapta o stea (soarele?). Factura inelului e caracteristică secolului XV dar nu este exclus ca inelul să reprezinte o lucrare mai veche, din secolul XIV. Acest inel își găsește analogii, prin tehnică și reprezentările heraldice de pe herb, într-un inel de aur descoperit în naosul mănăstirii Snagov² într-un mormânt al unui membru al casei domnitoare a Basarabilor din a doua jumătate a secolului XIV.

Mormântul 20. Scheletul păstra la inelarul mâinii drepte un inel masiv de aur (circa 20 g) ornamentat, ca și inelul precedent, prin gravură și nielaj, având drept sigil o piatră antică, un carneol, pe care e gravată o scenă înfățișând pe Zeus stând pe tron; pe mâna dreaptă, care e întinsă deasupra unei coloane reprezentând un altar în flăcări, susține o Nike. La baza și în jurul monturei, care cuprinde gema, se află după „cruce ajută”, o inscripție slavonă a cărei traducere arată că „acest inel aparține lui Vlaicu mare logofăt”. Inelul poate fi datat prin tehnică și stil, în a doua jumătate a secolului XV.

Pisania amintită mai sus, de pe portalul de piatră aflat astăzi la intrarea bisericii mai noi din Retevoiești, menționează printre ctitori pe un Vlaicu, mare logofăt. E mai mult ca plauzibil că mormântul descoperit în tinda bisericii vechi de pe siliște, în care s-a găsit inelul purtând numele lui Vlaicu mare logofăt, este al acestui ctitor, iar mormântul nr. 17, din partea dreaptă a intrării în tindă, poate să fi aparținut altui ctitor, probabil lui Vâlcu, mare stolnic, lângă care s-a găsit un mormânt (nr. 12) ce poate fi al soției sale, jupânița Chirana, menționată și ea în vechea pisanie din acest mormânt provin inelul, cerceul de aur, acul de argint auriu pentru prins marama și bumbul.

Prin săpăturile întreprinse la biserica veche, s-a constatat în mod vădit că ne aflăm în fața a trei faze de construcție, pe care le enumerăm în ordinea lor cronologică: naosul cu altarul, pronaosul și tinda. Între tindă și pronaos se afla inițial portalul de piatră, care e astăzi la intrarea bisericii noi din Retevoiești, indicând numele ctitorilor și data zidirii (7024-1516). Tradiția păstrată printre localnici spune că la ridicarea bisericii noi s-au folosit materialele bisericii vechi. Ctitorii menționați la biserica nouă sunt desigur ctitorii bisericii vechi. Aceasta reiese și din pisania mai nouă, aflătoare în tinda

¹ „Izvestiia - Institut”, XX, 1995, p. 320.

² D.V. Rosetti, *Săpăturile de la Snagov*, în PMMB, 2, 1935, p. 45.

bisericii din 1795 de la Retevoești. Ea face mențiunea: „... ziditu-s-a acest locaș ... în domnia pre înălțatul Domn Io Alexandru Moruzi Voievod, la leat 1795 ... puindu-se hramul Sjintei Troiță și adormirea Precistei, ce au fost la biserica cea veche (sublinierea noastră), ce s-au stricat fiind veche, din domnia dulcelui și bun creștin Io, Neagoe Basarab - Voievod cu leat 7024 zidită de răposaii în neamul dumnealor: Vâlcul vel stolnic și Vlaicu vel logofăt”.

În privința tindei, reiese clar că aceasta a fost adăugată ulterior pronaosului. Se pune întrebarea de ce ctitorii s-au îngropat în tindă și nu în pronaos, pe care reiese că l-au construit, ca și întregul locaș, dacă ținem seama de spusele pisaniilor. S-ar găsi o explicație dacă admitem că ctitorii pomeniți au edificat la 1516 numai tinda, restaurând cu acest prilej restul bisericii. Datele arheologice culese în tindă confirmă că aceasta exista în prima jumătate a veacului XVI.

Pronaosul a fost și el adăugat ulterior naosului cum se constată din stilul diferit și din materialele de construcție diferite precum și din faptul că zidurile uneia din aceste încăperi nu se țin cu ale celeilalte.

Naosul și altarul par a fi aparținut inițial unei biserici mai mici, redând un plan mai puțin obișnuit în arhitectura monumentelor noastre religioase. El reamintește planul unor capele romanice sau al unor bazilici. Poate așa s-ar putea explica și lipsa porților împărătești care nu au mai putut fi construite probabil din lipsa spațiului, dacă admitem ipoteza unei transformări ulterioare a capelei, spre a fi adaptată cultului greco-oriental. Aceasta nu exclude însă posibilitatea ca intrarea de la nord să fi folosit ca poartă diaconească și cea de la sud ca poartă împărătească, cum ne arată, în cazuri mai rare, unele biserici de pe teritoriul țării noastre și din Balcani³.

Socotim interesant să menționăm și faptul că în „naos” s-a descoperit un mormânt profanat, care mai conținea, pe lângă osemintele răvășite ale scheletului, două fragmente marginale dintr-o oală, de pământ ars, ce fusese pusă în dreapta craniului. Acestea reamintesc olăria corespunzătoare din așezarea feudală de la Zimnicea din a doua jumătate a secolului XIV; dar în stratele superioare ale așezării de la Lapidava o ceramică întrucâtva asemănătoare pare să fi fost cunoscută încă din secolul XI. Chiar prezența unei înhumații în naos sprijină ipoteza noastră în privința planului inițial al bisericii. În naos nu se îngropau (în sec. XIV-XVI) decât domnii și neamurile lor mai apropiate, ceea ce nu pare a fi fost cazul la Retevoești. Biserica inițială fiind lipsită de pronaos, nu constituia un impediment pentru înhumații în așa-zisul naos, chiar dacă în acel moment era greco-orientală. Un alt fapt care sprijină ipoteza origini romanice a acestui monument, fără a exclude însă în mod categoric ipoteza unei bisericești de rit răsăritean, reiese din observația că nu s-a găsit la temelia absidei, sau în dreptul ei, în exterior, un vas candelă de lut sau de sticlă, cum se obișnuia a se pune cu prilejul construirii bisericilor noastre, dacă ținem seama de datele pe care le avem din secolele XIV-XVI.

Biserica veche de pe siliște a fost părăsită odată cu satul în urma ciumei din secolul XVIII. În preajma acestei biserici se afla și o veche curte, ale cărei ruine se ascund sub țărini.

De aici, sau de la altă construcție monumentală mai veche-anterioară datei construirii bisericii inițiale - provine probabil și o piatră fragmentară de calcar, cu chenare dăltuite, ce se află fixată în peretele exterior al absidei bisericii, unde a fost refolosită ca material de construcție.

Săpăturile viitoare vor trebui să stabilească raporturile stratigrafice existente dintre biserică și terenul înconjurător cu vechile sale așezări. El ar putea aduce câteva noi mărturii asupra unor vremuri și locuri în care se ascund unele din rădăcinile ce stau la baza înjghebării noastre ca stat.

Biserica din Hârtiești-Muscel. Biserica din Hârtiești, județul Muscel, este foarte puțin cunoscută, deși inscripția ei a fost descifrată de Șapcaliu și este publicată de Iorga⁴.

Întemeiată la 1532 de către jupânul Lăudat și soția lui, Voica, e una din rarele biserici ale veacului al XVI-lea care nu urmează tradiția planului în formă de treflă, care, după cum se știe, ne vine din Valea Moravei sârbești; nici ca arhitectură exterioară ea nu prezintă jocurile de cărămizi aparente alternate cu fășii tencuite care sânt specifice vechiului stil din veacul acesta⁵.

Din aceste cauze acest monument ocupă un loc aparte și trebuie clasificat printre prototipurile de la originea arhitecturii noastre; spre a precisa, pe cât este cu putință, locul ce se cuvine acestei biserici, vom analiza caracterele ei, care sunt destul de complexe, căci găsim aici și caractere constantinopolitane și caractere sârbești; acestea din urmă nu sânt acelea din școala Moravei, ci arată o mai de aproape înrudire cu școala din Serbia bizantină⁶.

³ Biserici cu două intrări în altar, la Voievodenii-Mari (Făgăraș), secolul XV, Găiseni (Vlașca), secolul XVI, Căminești (Prahova) din 1636 și Costești-Pietreni din 1701. În Balcani, în vechea Serbie, G. Bascovici, în *Starinar*, s.n., I, 1950, p. 104.

⁴ N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 126.

⁵ N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii*, partea a II-a.

⁶ G. Millet, *Ancien art serbe*.

Fig. 1. Biserica Bucșenești.

Într-adevăr dacă examinăm planul, la prima vedere constatăm că el prezintă dispoziția „în cruce greacă”, cu patru stâlpi izolați în naos și cu frontoanele laterale rotunjite, vizibile în exterior. E o reducere a Bisericii Domnești din Curtea de Argeș, cu această particularitate că, în loc să-i găsim aici așa-zisul „plan complex”⁷, adică acel cu bolta altarului separată de brațul răsăritean al „crucei grece” printr-o boltă intermediară, dispoziție caracteristică a școlii din Constantinopol, din contră, găsim „planul simplu”, deci cu bolta altarului direct înscrisă și alipită de bolta brațului răsăritean al naosului. Această dispoziție ni-ar dovedi că, dacă originea planului este constantinopolitană, el ni-a venit totuși pe o cale ocolită și probabil prin Serbia, unde se găsește această dispoziție la o serie de biserici din veacul al XIV-lea, situate în Serbia bizantină⁸.

Faptul că întemeierea bisericii din Hârtiești este din prima jumătate a veacului al XVI-lea, adică înainte de formarea vechiului stil, care se afirmă numai la mijlocul acestui veac cu bolnița Coziei (1542), o ctitorie a lui Radu Paisie, ne îndreptățește să căutăm originea în altă parte, și aceasta ne face să credem că este posibil ca această biserică (Fig. 1) să fie anterioară veacului al XVI-lea și restaurată sau terminată la 1532.

În frumoasa sa publicație asupra arhitecturii sârbești, *L' Ancien art serbe*, d. G. Millet descrie mai multe biserici ale căror planuri și dispoziții se apropie foarte mult de acelea de la biserica din Hârtiești.

La Liuboten, o biserică zidită la 1337, la Cuceviste, la biserica Maicii Domnului, la Belovo, la Zaum, găsim planul pătrat, fără pronaos, având în naos patru stâlpi izolați, pe care se sprijină o turlă proptită între patru bolți cilindrice, care formează o cruce întocmai ca la Hârtiești.

Altarul acestor biserici sârbești, ca și cel de la Hârtiești, este circular spre interior și în genere poligonal spre exterior. Zidăria este lucrată din piatră-bolovani amestecați cu cărămidă, iar în exterior numai din cărămidă. În interior, chiar la bolți se găsesc bolovani de piatră amestecați cu cărămidă.

În afară de Biserica Domnească din Curtea de Argeș și de biserica din Nicopole, cea din Hârtiești este singura care prezintă frontoane laterale rotunjite în primele epoci de formațiune ale arhitecturii noastre. Frontoanele laterale sunt despărțite de zidul fațadelor printr-o strașină învelită cu sindrilă, ca și întregul acoperiș al bisericii.

Turla bisericii are douăsprezece laturi, despărțite prin colonete verticale angajate, de caracter constantinopolitan; peste ele se razimă arcuri în semicerc, încadrate cu două rânduri de zimți; ferestrele turlei, în număr de patru, sunt foarte înguste și lungi, terminate la partea lor superioară tot în unghi ascuțit ca și la frontoanele laterale.

⁷ G. Millet, *L' Ecole greque*, p. 59.

⁸ G. Millet, *L' Ancien art serbe*, p. 89.

Baza turlei este teșită la colțuri, o dispoziție necunoscută în arhitectura noastră, unde tamburul turlei stă întotdeauna pe un masiv de zidărie în genere de formă cubică, mai mult sau mai puțin scund sau înalt după cazuri; foarte rar găsim baza turlei octogonală, în loc de a fi în patru laturi, cum este, de exemplu, la Ciutura.

Acestea au fost numai două din numeroasele ctitorii prin care boierii musceleni și-au definit prezența în viața spirituală și cultural-artistică a vremii.

CTITORII ALE BOIERILOR MUSCELENI

Abstract

The authors present two worship places, the founders of some boyars of the long field and artwork, also.

SCURT ISTORIC AL OBȘTII DIN SATUL JUPÂNEȘTI

Alin PÎRVU*

Din cele mai vechi timpuri, anterioare stăpânirii feudale, țăranii români au fost constituiți în obștea sătească. Ei locuiau în sate, iar unul sau mai multe sate formau o obște sătească. Această formă de viață a dăinuit în decursul secolelor și a străbătut diferite etape în dezvoltarea sa. La început, în obște se îmbina forma colectivă cu cea individuală de stăpânire a pământului. Obștea sătească nu și-a păstrat multă vreme formele sale inițiale. Au apărut diferiți factori, interni și externi, care au dus la destrămarea ei. Regimul obștii a fost cunoscut nu numai în România, ci și în Germania, Franța (partea de nord), Anglia și Scandinavia¹. Elementul determinant în structura obștii era stăpânirea în devălmășie a unei moșii de către locuitorii unui sat care foloseau în comun pășunile, bălțile, apele curgătoare, pădurile, terenurile nedestelente, etc.

Principiul proprietății private a cuprins mai întâi vatra satului, în care erau grupate casele sătenilor, apoi câmpurile de cultură compuse din loturi numite delnițe, pentru ca mai târziu să se extindă și asupra delniței cu fâneță.

Obștea sătească la români a fost puternică, trăind multă vreme în feudalism, chiar și după ce ea a ajuns în stăpânirea feudală. Stăpânirea devălmășă a pământului de către țăranii din obști a fost o realitate în întreg evul mediu și mai puțin în epoca modernă. Obștea sătească avea conducători proprii, acei „oameni buni și bătrâni”, juzi și cnezi, care erau aleși de membrii ei.

Pe lângă faptul că obștea era o comunitate de muncă, ea îndeplinea și alte funcții: de a-și apăra membrii de furturi, jafuri, omoruri, de a-i urmări și de a-i prinde pe răufăcători, de a-și judeca membrii săi datorită problemelor ivite între ei și, de asemenea, avea responsabilitatea colectivă pentru plata birului².

În decursul secolelor, obștea sătească a suferit importante transformări. În sânul obștii s-au produs schimbări însemnate, care au dus la stratificarea membrilor ei. Aceasta subminează vitalitatea și rezistența obștii, ceea ce, pe viitor, a dus la destrămarea ei. Pe de altă parte, practicarea de către domnitorii români a sistemului de danie de sate boierilor și slujitorilor, au avut ca urmare cotropirea cu forța a obștii.

În cursul secolului al XV-lea obștea era încă puternică. Alături de obștea aservită a continuat să existe și obștea liberă. În secolul următor, în urma schimbărilor petrecute în viața economică a Țărilor Române, va începe înstrăinarea bunurilor din obște. Formele de vânzări și cotropiri, caracteristice acestui secol, vor determina un adâncit proces de descompunere a obștii.

Unele formulări desprinse din documentele vremii cum ar fi: „dreptu ocine de moștenire” sau „au fost cnezi cu ocinile lor din moși-strămoși” și altele ne fac să afirmăm că, încă de pe vremea migrației popoarelor, țăranii din Jupânești au trăit în obște³.

Redăm în continuare câteva date despre așezarea satului, locuitorii săi, despre vechimea și numele satului.

Satul Jupânești era așezat la o depărtare de 24 km spre nord de Pitești, pe partea dreaptă a terasei Râului Doamnei, probabil a doua ca vechime, pe care, în ultimele decenii, râul o tot roade, mai ales în partea dinspre miazăzi, periclitând astfel multe gospodării.

Extinderea teritorială și dezvoltarea economică a satului de-a lungul secolelor a avut ca urmare creșterea numărului de locuitori. Nu se cunoaște exact care a fost numărul de locuitori de la începuturile satului. Primele informații de care dispunem în acest sens datează din secolul al XVII-lea, dar trebuie să spunem că unele din informațiile privind populația satului sunt fie incomplete, fie contradictorii.

În actul din 6 februarie 1636 dat de Matei Basarab sunt trecuți un număr de 20 moșneni, dintre care 17 singuri, doi cu frații lor și unul cu ceata lui. Din analiza acestor sumare date se poate trage totuși concluzia că în sat existau peste 30 de familii cu câte 120-130 de locuitori⁴.

În multe alte documente se mai întâlnesc tot felul de statistici privind numărul de locuitori ai

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

¹ V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, Editura Științifică, București, 1957, p. 81.

² *** *Istoria medie a României, secolele X-XVI, partea întâi*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966, p. 10-11.

³ I. Dumitrescu, C. Florea, *Jupânești - un vechi sat argeșean*, Editura Litera, București, 1976, p. 47-48.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

satului în diferite perioade (cartea de hotărnicie dată moșnenilor din Jupânești la 20 mai 1776 de către Constantin Văcărescu, fost mare stolnic, alte documente emise în anii 1838, 1898, 1900).

Cel mai mare număr de locuitori din istoria acestei localități este semnalat în anul 1948, când existau 480 de gospodării cu 1482 locuitori (1174 în Jupânești și 308 în Pădurețu)⁵.

În ceea ce privește numele acestei așezări omenești, trebuie să spunem că el se trage de la cuvântul „*jupan*” care desemna în secolul al X-lea, în sudul Dunării, un puternic feudal laic. Inscricția din anul 943 descoperită în 1950 în Dobrogea, în apropierea localității Mircea Vodă, pomenește de un jupan cu numele de Dimitrie care, probabil, nu era singurul feudal în aceste părți.

Se cunoaște părerea că așezările omenești care au primit sufixul „*ești*” indică vechi localități. Din acest punct de vedere, putem să întărim concluzia că numele de „*Jupânești*” trebuie considerat ca fiind dat de români și indică un sat destul de vechi⁶.

Din vechile documente reiese foarte clar lupta aprigă care s-a dat pentru apărarea pământului strămoșesc. Cotopirea satului de către boieri este posibil să fi început după moartea lui Neagoe Basarab, când s-au intensificat conflictele pentru putere între partidele boierești și când destrămarea și cotopirea oștilor începea să devină un fenomen caracteristic al secolului al XVI-lea.

Acapararea moșiei satului nu s-a făcut dintr-o dată, ci ea a durat aproape un secol. Spre exemplu, se menționează că în anul 1586 o parte din sat era stăpânită de mănăstirea Vieroș, ca fiind închinată de călugărița Borcioaia pentru pomenirea sufletului ei și al soțului său Borcea⁷.

În perioada de după 1590 s-au intensificat presiunile asupra locuitorilor satului Jupânești pentru a-i aduce în totală stare de „rumânie” și, într-un timp relativ scurt, întreaga lor moșie a ajuns în stăpânirea mai multor boieri și, pe mai departe, a mănăstirii Vieroș.

Procesul pentru pământ și libertate dintre moșnenii din Jupânești și diferiți boieri nu s-a încheiat cu ușurință. Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, moșnenii trebuiau să țină piept atât boierilor, cât și mănăstirii Aninoasa, care căuta să se infiltreze tot mai mult în obștea satului Jupânești. Mai târziu, ei au trebuit să se judece pentru hotare și cu vecinii lor din localitatea Mălureni.

Adevărul despre hotarele teritoriului satului, despre hotărnicia obștii sătești le descoperim din multe alte documente de mai târziu.

Dintr-un document din 21 iulie 1656, de hotărnicie a moșiilor Jupânești, Lucăceni, Cotenești și Negomirești, făcută de către șase boieri la porunca domnitorului Constantin Șerban, aflăm că postelnicul Vuc din Târgoviște a cheltuit suma de 150 ughii pentru recâștigarea unor „*moșii de la Jupânești și din Lucăceni și din Cotenești și din Negomirești*”, pentru „*carele s-au pârât Vuc postelnic încă din zilele răposatului Matei Voievod, [...] și le-au scos cu multă pâra și cu multă cheltuală și nimilea nu le-au ajutat nici la pâra nici la cheltuală [...]*”⁸.

În multe documente din secolul al XVI-lea întâlnim, relativ la părțile componente ale satului, formulări de genul: „*toată, oricât se va alege*” sau „*oricât se va alege de pretutindeni*”. Aceste formulări ne fac să credem că părțile țăranilor din obște nu erau hotărnicite și că principiul proprietății private nu se afirmase atât de mult.

Documentele păstrate din secolele ce urmează aduc date concrete pe linia hotărniciei pământului obștii. În hotărnicia din anul 1776 făcută de Constantin Văcărescu, fost mare stolnic, se precizează întinderea moșiei, precum și a celor cinci mari trupuri repartizate unui număr de patru mari grupuri de familii și mănăstirii Aninoasa⁹.

Nu la mult timp după hotărnicia făcută în anul 1776, moșnenii din Jupânești începeau să-și vândă pământurile din sat și din luncă. Copiii erau tot mai mult separați de părinți după căsătoria lor, iar la decesul părinților ei își retrăgeau drepturile de moștenire.

După o perioadă de aproximativ 80 ani, în 1853, existau în satul Jupânești 135 familii, dintre care 15 nu aveau pământ sau aveau foarte puțin. Deci în locul celor cinci trupuri mari de pământ au apărut acum 120 de proprietăți individuale în câmp și cam tot atâtea locuri de casă în sat, față de cele 50 existente mai înainte¹⁰. Se observă că, pe măsura trecerii timpului, pământul începea să se fărâmițeze. Această fărâmițare a pământului nu a fost caracteristică numai satului Jupânești, ci tuturor satelor de moșneni. Acest lucru a dus la apariția multor procese pentru hotare, de asemenea nu a

⁵ Arhivele Naționale - Direcția Județeană Argeș, fond Prefectura județului Mușcel, dosar 63/1948, f. 84.

⁶ I. Dumitrescu, C. Florea, *Jupânești...*, p. 25-27.

⁷ *Ibidem*, p. 32.

⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, Condica mănăstirii Vieroș, vol. I, f. 356-356v.

⁹ I. Dumitrescu, C. Florea, *Jupânești...*, p. 50.

¹⁰ *Ibidem*, p. 59.

permis exploatarea rațională a pământului și nici obținerea unor producții sporite.

În cursul secolului al XVII-lea, adâncindu-se tot mai mult principiul stăpânirii individuale, procesul de dezagregare al obștii a devenit tot mai vizibil. Destrămarea obștii reieșea din faptul că era încălcat sistemul stăpânirii în devălmășie. Aveau să apară numeroase cazuri când se făcea împărțirea pământului obștii, ceea ce în limbajul vremii era cunoscut sub numele de „*alegera părților*”, iar după aceea se delimita precis delnița, această operație purtând denumirea de „*stâlpire*”. Asemenea procedee de cotropire treptată a pământului au fost folosite pe tot parcursul secolului al XVII-lea, dar și al celui următor.

În condițiile intensificării procesului de aservire a țăranilor liberi și de creștere a domeniului feudal, locuitorii satului Jupânești au dat dovadă de o mare rezistență și au dus o luptă aprigă pentru apărarea gliei strămoșești. Totodată, putem spune că a fost epoca unor importante prefaceri în cadrul obștii, care au dus la destrămarea ei.

KURZE GESCHICHTE DER GEMEINSCHFT IM DORF JUPÂNEȘTI

Im vorliegenden Aufsatz wird die Geschichte der Gemeinschaft im Dorf Jupânești behandelt, das 24 Km nördlich von Pitești liegt.

COLONEL CAROL BEGHENAU. REPERE BIOGRAFICE

Cosmina LĂZĂRESCU*
Marinel LĂZĂRESCU**

Absolvent al Școlii Militare din Dresda (Prusia)¹, după nume, austriac de origine, Carol Beghenau (în documente apare și Karl Begenau) și-a început cariera militară în Țara Românească. În timpul domnitorului Alexandru D. Ghica, (apr. 1834 - 7 oct. 1842) este ridicat de la gradul de unterofițer (subofițer) la cel de sublocotenent în 1838, împreună cu alți unterofițeri nobili ca: Ioan Macovei, Manoil Culoglu și Grigore Văzureauu². Peste un an este avansat praporcic (sublocotenent) în polcul cavaleriei³, remarcându-se în modul de proiectare și construcție al unor cazărmi militare⁴.

Așa cum se arată într-un raport al epocii, „trebuiețua unei charte a fruntariilor” era reclamată în special de nevoi legate de „hotărnicie” și mai puțin de cele de ordin militar, de altfel și Regulamentul Organic consacră un întreg capitol acestei probleme (cap VII, secțiunea IX)⁵.

Important este că acest document marchează pentru prima dată ideea de hartă ridicată pe teren prin mijloace geometrice. Astfel, organizarea celor două Principate dunărene și în special delimitarea hotarelor între Muntenia și Turcia, o chestiune de altfel delicată, impunea ca o serie de ingineri topografi să facă o măsurătoare cât mai exactă în acest sens. Posedând probabil studiile necesare, printre cei desemnați să realizeze această măsurătoare, s-a numărat și Carol Beghenau. Acesta începe în 1843 ridicarea de lucrări pe bază de măsurători cu aparate geodezice și topografice, introducând metode de lucru mai precise. *Planul liniei Dunării* rămâne neterminat. *Harta granițeră spre Dunăre* (12 foi colorate) și *Harta granițeră spre munte* (6 foi colorate) reprezintă un important progres topografic și cartografic⁶. Activitatea rodnică depusă în această misiune care i se încredințase, s-a concretizat în avansarea în 1845 la gradul de locotenent, pentru serviciile aduse fiindu-i acordată o gratificație de 1600 lei, echivalentul a 6 solde⁷.

La 28 aprilie 1848, domnitorul Gheorghe Bibescu l-a avansat la gradul de căpitan⁸. Odată cu înființarea armatei permanente în Principate, așa cum era prevăzut și în Regulamentul Organic, a fost creat un organism de conducere în ceea ce privește instrucția și disciplina miliției pământene⁹.

Organizat după modelul similar din armata rusă, acesta s-a numit Ștabul Oștirii¹⁰. Șeful Ștabului Oștirii era marele spătar, care avea pe lângă persoana sa un grup de adjutanți și o cancelarie. La început cu caracter pur personal, cancelaria s-a transformat treptat într-una oficială, numită Dejurstva, organizată pe trei birouri sau secțiuni¹¹. Cariera militară a căpitanului Beghenau parcurge un traseu ascendent, astfel că, la 1851 îl găsim în fruntea „Întâieii secții a lucrărilor publice” din Ștabul Oștiri¹². La ordinea de bătaie a Ștabului Oștirii au loc o serie de modificări astfel că, în 1853 pe căpitanul Beghenau îl regăsim „recomănduit pe lângă Ștab”¹³.

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești.

** Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, șef birou.

¹ col.(r) Petre Zaharia, col.(r) Emanoil Ene, col.(r) Florea Pavlov, *Istoria Armeei Geniu din Armata Română* vol. I, Editura Militară, București, 1994, p. 56.

² Ioan Băcilă *Carol Beghenau*, www.dspace.bcuculuj.ro

³ Idem

⁴ col.(r) Petre Zaharia, col.(r) Emanoil Ene, col.(r) Florea Pavlov, Op.cit. p. 56.

⁵ C.S.P.A.M.I. Pitești, fond RIJO 1 crt. 2562, p. 1.

⁶ Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice* p. 263, www.dacoromanica.ro

⁷ op.cit. www.dspace.bcuculuj.ro

⁸ Idem.

⁹ C.S.P.A.M.I. Pitești, fond RIJO 1, crt. 2578, p. 4.

¹⁰ Idem.

¹¹ Idem.

¹² *Ibidem* p. 13

¹³ Idem.

În această perioadă, probabil neavând atribuții bine fixate în această calitate de atașat pe lângă Ștab, Carol Beghenau își continuă activitatea cartografică, elaborând în 1855 *Harta cordonu munților din Muntenia* (8 foi), iar în 1856 *Harta cordonu Dunării din Muntenia* (7 foi)¹⁴. Tot în acest an Ștabului Oștirii i se schimbă denumirea în „Departamentul Ostășesc” păstrând toate atribuțiile Ștabului Oștirii, adică, avea un caracter de comandament superior al oastei¹⁵.

Căpitanul Carol Beghenau rămâne atașat pe lângă „Departamentul Ostășesc” până în 1859, ocupându-se cu instrucția topografică¹⁶ și cu construcția taberei de la Florești.

După actul istoric care a marcat Unirea Principatelor Române, simțindu-se nevoia executării „unor lucrări tehnice militare despre care se simțea neapărată trebuință precum și pentru împlinirea a deosebitei altei misiuni” în care se cereau cunoștințe militare speciale, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 83 din 12 noiembrie 1859 s-a înființat un Corp de Stat Major General al Armatei Principatelor Unite, dependent în atribuțiile sale de Ministerele Ostășești¹⁷.

Corpul de Stat Major General, se compunea dintr-un număr de ofițeri de toate gradele până la cel de colonel inclusiv, care se recrutau pe criteriul competenței, ofițerii admiși trebuind să facă dovada unor cunoștințe speciale militare, „dobândite prin studii sistematice”¹⁸. Astfel în ordinea de bătaie a nou înființatului organism militar, la 6 ianuarie 1860, șeful Secției III era căpitanul Carol Beghenau. Atribuțiile acestei secții erau:

„- lucrări de fortificații pasageră și permanentă, precum și tot felul de pregătiri la aceasta, așezarea și construirea bateriilor și servirea sau întreținerea lor pentru artilerie;

- toate lucrările relative la construirea și întreținerea prin reparație a zidurilor militare sau publice în general, cazărmi, posturi de gardă, grajduri, spitale, închisori și altele, construcții și așezarea podurilor permanente;

- asigurarea depozitării și paza armamentului și munițiilor militare, aprovizionarea lor, inspectarea și verificarea stării armamentului și materialului de artilerie precum și asigurarea reparației în ateliere speciale destinate”¹⁹.

În cursul aceluiași an, la 26 ianuarie este avansat de domnitorul Cuza la gradul de maior²⁰.

În ordinea de bătaie a Statului Major General din 1862, maiorul Beghenau figura al treilea în ordinea importanței în grad și funcție. De altfel, prin Ordinul de Zi nr. 296 din 31 octombrie 1862, maiorul Beghenau a fost numit șef interimar al Statului Major General, datorită faptului că generalul Florescu fusese numit la 30 septembrie ministru de război²¹.

Fără a putea afirma că șeful interimar al Statului Major General a avut un aport direct dar cu siguranță conlucrând cu ministrul de război, precizăm că în această perioadă s-au unificat Școlile Militare de la Iași și București, într-una singură, la Dealul Spirii, după doctrina nouă a timpului, în care viitorii șefi de stat major de mai târziu, eminenți militari, au fost numiți profesori.

C. Barozzi, G. Slăniceanu și Nicolae Dona au fost numiți profesori la cursurile de fortificație pasageră și permanentă, artă și istorie militară, topografie și desen topografic²².

De asemeni, la 22 octombrie 1862, în noua structură a Ministerului de Război, apar și primele organe directoare ale geniului: Secțiunea a II-a / Diviziunea I / Direcțiunea I pentru probleme de geniu, și Secțiunea a II-a Diviziunea I / Direcțiunea a II-a pentru probleme de asigurare materială de geniu, clădiri și cazare trupe²³.

În cursul anului 1863 se înființează Litografia Ministerului de Război care tipărește „*Harta Principatelor Române*”²⁴. Tot în acest an, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 983, armata a fost structurată în patru Circumscripții (comandamente militare) Teritoriale, ofițerii din Corpul de Stat Major fiind împărțiți la aceste comandamente²⁵. Cum se formase „Un Stat Major al Înaltului Comandament”, șefului acestui serviciu, numit „maior general” i-au fost atribuite toate chestiunile privitoare la pregătirea armatei, Ministerul de Război rămânând numai cu administrația (Înalt Decret nr. 325 din 29

¹⁴ *Op. cit.*, p. 263, www.dacoromanica.ro

¹⁵ C.S.P.A.M.I. Pitești, RIJO1, crt. 2574, p. 16.

¹⁶ *Ibidem*, p. 16.

¹⁷ *Ibidem*, p. 17.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ *Idem*.

²⁰ Monitorul Oastei nr. 12 din 29 ianuarie 1863.

²¹ Monitorul Oastei nr. 2 din 2 noiembrie 1862.

²² Monitorul Oastei nr. 5 din 28 noiembrie 1862.

²³ col. (r) Marian Gargaz, Arma geniu: componentă de bază a armatei române, în Document nr. 1 / (51) 2011, p. 38.

²⁴ *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2562, p. 6.

²⁵ *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2578, p. 23.

martie 1863)²⁶. Astfel prin Înaltul Decret nr. 410 din 25 mai același an, maior general a fost numit Ion Em. Florescu²⁷, iar Carol Beghenau, avansat locotenent-colonel la 24 ianuarie 1863²⁸, făcea parte din biroul Statului Major General, numit prin Ordin de Zi pe toată Oastea nr. 252 din 16 octombrie 1863²⁹. La propunerea domnitorului Cuza, în octombrie 1864, printr-o publicație făcută în Monitorul Oficial, se menționa că lt. col. Carol Beghenau a fost decorat de către sultan cu Ordinul Imperial „Medjidie” clasa a III-a, semn al aprecierii profesionalismului de care acesta dădea dovada³⁰.

La 27 noiembrie 1864, potrivit „Legii pentru organizarea puterii armate în România”, când se revine la ideea subordonării administrației și pregătirii armatei direct Ministerului de Război, desființându-se astfel funcția de „maior general”³¹, Geniul era organizat astfel:

- Statul Major de Geniu, format din ofițeri cu grade de la căpitan la colonel.

- Trupele de geniu: un regiment cu două batalioane de geniu fiecare cu opt companii³².

Statul Major de Geniu s-a constituit efectiv la 1 ianuarie 1865, sub comanda lt.col. Carol Begheanu, având următoarele responsabilități: conducerea activității de cazarmament, pregătirea genistică a trupelor, amenajarea taberelor de instrucție, participarea la întocmirea hărților cadastrale, asigurarea cu materiale de geniu³³. Prin Înaltul Ordin de zi nr. 180 din 24 ianuarie 1865, Șeful Marelui Stat Major de Geniu este avansat la gradul de colonel³⁴. La 20 februarie 1865 prin Înaltul Ordin de zi nr. 320, col. Carol Beghenau a fost numit membru în Comitetul Consultativ al Armatei³⁵, rămânând în continuare în fruntea Statului Major de Geniu, până în 1866, când trece în rezervă, primind o pensie de 470 lei pe lună³⁶.

După trecerea în rezervă, se reintegrează rapid în societatea civilă activă, întrucât prin înființarea Școlii de conductori de poduri, șosele și mine, care era de fapt o continuare a Școlii de conductori (ingineri) de lucrări publice, este numit la 4 octombrie 1868 director al acesteia, în fruntea căreia rămâne până în 1873³⁷.

²⁶ *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2562, p. 7.

²⁷ *Idem*

²⁸ *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2578, p. 23.

²⁹ Monitorul Oastei nr. 51 din 18 octombrie 1863.

³⁰ Monitorul Oastei nr. 38 din 15 octombrie 1864.

³¹ *Ibidem*, RIJO 1, crt. 2562, p. 7.

³² col. (r) Marian Gargaz, *Op.cit.* p 39.

³³ *Idem*.

³⁴ Monitorul Oastei nr. 3 din 30 ianuarie 1865.

³⁵ Monitorul Oastei nr. 6 din 25 februarie 1865.

³⁶ *Op.cit.* www.dspace.bcucluj.ro

³⁷ www.universulenergiei.europates.eu/istorie/politehnica/1867-1881.

Dacă analizăm programa cursurilor acestei școli, care avea drept discipline: geometria descriptivă, trigonometria plană, geometria analitică plană, geografie și nivelment, fizică aplicată la industrie, desenul, aplicațiile geometriei descriptive, mecanică generală și aplicativă, chimie aplicată la industrie, noțiuni de mineralogie și geologie aplicată la cunoașterea materialelor, construcția drumurilor de fier, șosele, poduri și navigația, arhitectură civilă și industrială, compatibilitatea lucrărilor publice, construcția de mașini metalurgice și analiza în laborator, exploatarea minelor și tehnologia lor³⁸, constatăm că această instituție, constituie o pagină glorioasă a învățământului ingineresc politehnic din București. Pe lângă activitățile profesionale îndeplinite cu succes, Carol Beghenau și-a găsit timpul necesar astfel că, în perioada 1843-1844, cât a participat la cartografierea malului Dunării, de la Orșova la Măcin, a realizat o serie de schițe, formând mai târziu un album al Dunării³⁹.

Considerând că frumusețea locurilor schițate merită o popularizare chiar în afara granițelor țării, tipărește la Berlin în 1856, 12 schițe în „*Album der unter Donau - Gegenden. Nach der natur gezeichnet von Carl Begenau, Furstl, Walach, captain, Berlin*”⁴⁰.

Afara de aceste gravuri, Carol Beghenau a scos tot la această editură, un desen „*Dorowaden*” (Dorobanții)⁴¹. La fel de interesantă este acuarela realizată în 1845 „*Hanul, Spitalul și Turnul Colței*”⁴², care astăzi se dovedește un important document în istoria arhitecturii Bucureștiului de altădată.

Hanul, Spitalul și Turnul Colței la 1845 (după o acuarelă de C. Beghenau).

Carol Beghenau a decedat la 19 aprilie 1873⁴³.

Abstract

Colonel Carol Beghenau a complex personality, having an outstanding career, bouth in the military life and in the civil one.

³⁸ Idem.

³⁹ *Op.cit.* www.dspace.bcucuj.ro

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Idem.

⁴² www.forum.pompierii.info-printhrid.php?tid=1316

⁴³, *Op.cit.* www.dspace.bcucuj.ro, *Op.cit.*

**O MARE PERSONALITATE A ARMATEI ROMÂNE,
GENERALUL ARGEȘEAN CONSTANTIN CHRISTESCU
(1866-1923)**

Nicolae DUMITRACHE*

În efortul susținut de poporul nostru împotriva invaziilor străine pentru apărarea pământului strămoșesc, a independenței patriei, s-au remarcat, alături de generații după generații de luptători și mulți comandanți de oaste.

Între ei, la loc de cinste, figurează și generalul Constantin Christescu.

Născut la 2 decembrie 1866 în satul Ciești-Pădureți, din județul Argeș, fiul lui Costache și al Radei, tânărul Christescu a urmat cursurile primare și gimnaziale în orașul Pitești, dovedindu-se un elev inteligent și sânguincios.

Admiterea lui, la 1 septembrie 1881 în Școala fiilor de militari din Craiova a constituit un moment important în viața sa pe care o consacră în mod strălucit carierei armelor.

A absolvit, pe rând, Școala de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie din București (1885), Școala Politehnică din Paris (1890), Școala de Aplicație de Artilerie și Geniu de la Fontainebleau (Franța) în 1892, Școala Superioară de Război din Paris (1894), acumulând un bogat volum de cunoștințe atât în arma artileriei, cât și ca ofițer de stat major.

Însumat sublocotenent în 1887, avansat căpitan (1894), maior (1902), locotenent-colonel (1907), colonel (1910), general de brigadă (1914), general de divizie (1917), Constantin Christescu a reușit, grație calităților și muncii sale, să urce pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei militare, fiind avansat, în anul 1918, la gradul de general de corp de armată.

Christescu a îmbinat activitatea de concepție cu cea de comandă fiind încadrat sau detașat pentru stagiul, între anii 1887-1894, la regimentele 2, 3, 5 și 9 Artilerie și 1 și 2 Artilerie Cetate.

A comandat Regimentul 10 Artilerie și a fost șef de stat major al Diviziei 4.

Ofițer cu studii militare și civile solide, Christescu a fost, o bună perioadă de timp, profesor de Tactică generală la Școala Superioară de Război, prestigioasă instituție militară în fruntea căreia s-a aflat între anii 1910-1912.

În calitate de subșef al M.St.M. și șef al Secției Operații (1912-1916), a pregătit pe anul de campanie al armatei române în cel de-al doilea război balcanic, conflict pe timpul căruia a îndeplinit misiunea de reprezentant al armatei române pe lângă armata sârbă.

Fiind un valoros ofițer de stat major, Christescu a participat, alături de un grup de ofițeri, la întocmirea „ipotezelor” de război (A,B,C) și a fost principalul autor al „ipotezei Z”, care a constituit planul de operații al armatei române odată cu declanșarea războiului cu Puterile Centrale în Războiul de reîntregire a îndeplinit misiuni dintre cele mai importante, precum șef de Stat Major al Armatei 2 și 3 române, iar după manevra de la Flămânda, a condus Grupul Apărării Dunării.

După o scurtă perioadă petrecută la comanda Armatei de Nord, a îndeplinit, în 1917, funcția de subșef al M.C.G., calitate în care a adus o contribuție importantă la acțiunea de refacere și reorganizare a armatei române din 1917.

În luna iunie 1917, a fost detașat la Comandamentul Armatei 1, ulterior încredințându-i-se provizoriu comanda acestei armate, în vederea organizării și desfășurării plănuităi ofensive de la Nămolosa, acțiune minuțios pregătită de ilustrul ofițer atât pe planșetă, cât și pe teren, dar care nu s-a mai desfășurat din cauza unor evenimente de pe frontul rus din Galiția.

Generalul Christescu a condus Armata 1 română în prima parte a bătăliei de la Mărășești, până la 30 iulie 1917, când a fost înlocuit la comanda cu generalul Eremia Grigorescu, în urma unor mici defecțiuni de cooperare cu un general rus.

Între anii 1918-1923, Christescu a fost numit la comanda Marelui Stat Major, iar în perioada armistițiului a eludat pe cât posibil condițiile militare impuse de Puterile Centrale, căutând să păstreze armament și efective cât mai mari, fapt ce a facilitat a doua mobilizare a armatei române la 28 octombrie 1918, în vederea eliberării întregului teritoriu al țării de sub ocupația germano-maghiară.

După război, a condus operațiunile de demobilizare a armatei și de structurare a noului cadru de pace al acesteia și și-a adus contribuția la realizarea sistemului de alianțe defensive încheiate cu

* Pitești.

Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia, ce vizau respectarea prevederilor tratatelor de pace încheiate în urma războiului.

Ofițer de concepție și de comandă, cu bogată experiență, este creatorul unei opere teoretice alcătuită în special din cursurile de tactică predate elevilor la Școala Superioară de Război.

Grație prodigioasei sale cariere militare realizată prin muncă și intelect, Christescu s-a bucurat, de-a lungul timpului, de elogioase aprecieri din partea superiorilor săi.

În acest sens, este edificatoare succinta caracterizare făcută de către Comandantul Școlii Superioare de Război din Paris, prin care arăta că ofițerul român s-a distins prin stăruința sa la lucru, ținuta sa excelentă și marea sa inteligență, dovedind o pasiune deosebită pentru studiile tactice.

În notarea de serviciu pentru anul 1909, pe când îndeplinea funcția de comandant al Regimentului 10 Artilerie, comandantul Brigăzii 4 Artilerie schița un frumos profil moral și fizic, arătând că lt.col. Christescu, om de statură potrivită și cu înfățișare plăcută, posedă o cultură generală și militară desăvârșită, fiind foarte inteligent. Era „om de onoare. Are curajul militarului și curajul răspunderii. Spirit militar, devotat, demn, moral, integru. Este însă pretențios”.

Tot în notarea din acel an, comandantul Diviziei 4, generalul Zottu, arăta că lt.col. Christescu era un „distins ofițer superior și, fără îndoială, destinat a ajunge repede la marile comandamente”.

Șeful Statului Major General al Armatei, generalul Gărdescu, îl caracteriza, în același an, pe Christescu drept un ofițer „eminent și inteligent, cu judecată bună și instrucție militară întinsă, profesând de mai mulți ani cursurile de tactică generală la Școala Superioară de Război”.

Generalul Averescu avea cuvinte de frumoasă apreciere asupra activității din anul 1916 a lui Christescu, considerându-l „...ca cel mai pregătit și mai indicat din armata noastră” a conduce Statul Major General al Armatei, „mai cu osebire în împrejurările de față în care cunoștințele profesionale... trebuie să fie determinante”.

Trecând în revistă succint întreaga activitate a generalului Christescu, dar referindu-se mai mult la cea din anii 1916-1918, ministrul de Război din acel timp, generalul Hărjiu arăta că „...pe câmpul de bătaie, el a dat probe vădite că știe să combine un plan de operațiuni, să miște masele sub presiunea voinței vrăjmașului, să facă față evenimentelor neprevăzute și să asigure armatei victoria”.

Aceste calități, pe care chiar comandantul de căpetenie al armatei i le-a recunoscut i-au asigurat un loc de frunte în galeria marilor personalități ale armatei noastre, fapt pentru care a fost numit șef al M.St.M. și avansat la gradul de general de corp de armată¹.

Generalul Christescu a încetat din viață în 8/9 mai 1923 și a fost înmormântat în Cimitirul Belu civil din București, cu funeralii naționale, cu paradă și onorurile de rigoare.

La 11 mai 1923, în timp ce la Biserica Albă din Capitală, unde fusese depus sicriul cu trupul neînsuflețit al generalului Christescu, se desfășura serviciul religios pentru înmormântarea acestuia, la Academia Română a avut loc o ședință pentru cinstirea memoriei defunctului general. Cu această ocazie, Grigore Antipa a rostit o cuvântare în care a elogiat personalitatea generalului Christescu, faptul că defunctului i se datora „cea mai mare victorie a armatei române din războiul mondial, căci el este acela care, prin marile sale talente de organizator, a refăcut armata noastră în Moldova și care a organizat lupta ei eroică și a pregătit biruința de la Mărășești...”.

„Pentru poporul nostru a mai spus în încheiere, Grigore Antipa - generalul Christescu, fiu de sătean din județul Argeș, este cea mai strălucită dovadă de comoară de energie și inteligență care zace în el și care constituie cea mai sigură garanție a viitorului strălucit al acestei națiuni”².

Generalul Gorski a rostit și el o cuvântare emoționantă cu prilejul desfășurării serviciului religios de înmormântare a fostului șef al M.St.M., generalul Christescu. Subșeful M.St.M. a scos în evidență mai multe momente și etape din strălucita carieră militară a marelui dispărut.

„Legătura între generația de la 1877 și cea de la 1916... o face generalul Poenaru care, auzind de talentul remarcabil al unui fiu de sătean, elev la liceul din Pitești, procura mijloacele necesare tânărului Constantin Christescu pentru a intra în școala fiilor de militari de la Craiova.

Elevul Christescu a fost la înălțimea generozității acestui mare patriot, terminând „întâiul” școala de fii de militari, „întâiul” Școala Politehnică din Paris, el devine unul din cei mai remarcabili elevi ai școlii de război din Franța”.

.....

„Aproape toți comandanții de regimente, de brigăzi și divizii la începutul războiului în 1916, fuseseră elevii lui și au aplicat în război principiile învățate de la el, care au contribuit la unitatea de

¹ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „C”, generali, crt. 5.

² „Revista România Militară”, nr. 9, septembrie 1923, p. 827.

doctrină în majoritatea actelor de vitejie, executate de elementele armatei române, pe diferite fronturi în război”, a mai spus, printre altele, generalul Gorski.³

O lungă și emoționantă cuvântare a ținut și generalul George Mărdărescu, ministrul de Război, care, după ce a reamintit toate etapele și momentele principale din cariera militară de 36 de ani, a defunctului general Christescu, a încheiat astfel: „Armata întreagă, prin graiul meu, își exprimă nețărmurita durere ce o încearcă, prin pierderea generalului Christescu, care, ilustrând, rând pe rând, toate gradele prin care a trecut, a ocupat, cu cinste și vrednicie, locul cel mai distins în armată⁴.”

Pentru serviciile aduse Țării și Armatei, generalului Constantin Christescu i-au fost conferite multe ordine și medalii românești și străine, iar pentru a-i cinsti memoria, autoritățile din București și Pitești au hotărât acordarea numelui său unor străzi, iar cele din comuna natală Pădureți-Argeș, i-au ridicat o statuie.

Pentru serviciile aduse Țării și Armatei, generalului Constantin Christescu i-au fost conferite multe ordine și medalii românești și străine, precum:

- Ordinul Steaua României, în anul 1904;
- Ordinul Coroana României, în grad de ofițer, 1909;
- Ordinul Steaua României Mari, 1921;
- Ordinul Coroana României Mari, 1922;
- Ordinul Coroana Italiei, Mare Cruce, 1921;
- Ordinul Sf. Sava, Mare Cruce, 1921;
- Medalia Vulturul alb, Comandor, 1914 (sârbească);
- Medalia Vulturul alb, cu spade, Mare Cruce, 1922;
- Medalia Polonia Restituto, Mare Cruce, 1922;
- Legiunea de Onoare, în grad de Mare Ofițer, 1922;
- Crucea de Război, în grad de Cavaler, 1921, (cehoslovacă)
- Coroana de fier, cls. a 3-a, 1896;
- Ordinul Frantz Iosef, Mare Ofițer, 1913;
- Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1919, 1920;
- Medalia Avântul Țării, 1913;
- Serviciul Onorific de Aur, 1910.

A GREAT PERSONALITY OF ROMANIAN ARMY, THE GENERAL FROM ARGEȘ CONSTANTIN CHRISTESCU

Abstract

In the sustained effort of our people against the foreign invasions for defending ancestors' earth, independence of motherland, they remark, alongside of generations after generations of fighters and many commanders of army.

Between them, at the honour spot, enter the general Constantin Christescu.

He was birth in 2 December 1866 in the village Ciești-Pădureți, from the county Argeș, the son of Costache and of Rada, the young Christescu followed primary and secondary school in the city Pitești, proving to be a clever and assiduous schoolboy.

In the present article, the author shows the career and personality of this hero of Romanian people.

³ Idem, nr. 4, mai 1923, f. 437.

⁴ *Ibidem*, f. 435-437.

INTELLIGENCE-UL ROMÂNESC ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

Dr. Tănase TIBERIU*

Existența *Intelligence-ului* se pierde în negura timpului, și se poate afirma că este la fel de vechi ca și omenirea, existența sa mergând în paralel cu dezvoltarea armatelor și cu nevoile acestora de a dispune de informații cât mai exacte din teritoriul inamicului.

Cunoașterea, deci și informația înseamnă putere, iar obținerea informației este o artă care a evoluat și s-a dezvoltat continuu de-a lungul vremii. Nimic în această lume nu este mai bine înrădăcinat în practica națiunilor, a epocilor și a civilizațiilor decât activitatea de intelligence.

Originile activităților de informații se pierd în negurile istoriei, cele mai vechi relatări despre spionaj regăsindu-se în Vechiul Testament.

În Scriptură, Dumnezeu i-a spus lui Moise: „*Să chemi 12 oameni din cele 12 triburi și să-i trimiți să recunoască Țara Canaan pe care ți-o dăruiesc ție*”. Au fost primii spioni biblici, cei cărora Creatorul le-a dat misiunea să meargă pentru „*a privi oamenii și a afla de sunt mari, puternici sau slabi, de pământul e roditor ori sărac*”¹.

În China antică, tradițiile intelligence-ului sunt atestate documentar de mai bine de 2500 de ani, din timpul regatelor războinice.² Printre primele mențiuni despre existența și utilitatea serviciilor de intelligence nu se poate uita "*Arta războiului*", lucrare scrisă de Sun Tzu care a trăit cu 15 secole în urmă. Acesta este autorul unui tratat privind *arta războiului*, în care demonstrează nivelul înalt al activității informative, descrie în detaliu rolul spionilor și modul în care aceștia acționează precum și tehnicile de recrutare a acestora.

În capitolul *Folosirea agenților secreți*, celebrul strateg și teoretician arată că spionii sunt „... *oameni inteligenți, dotați, prudenți și capabili să-și croiască un drum către aceia care, în tabăra inamicului sunt intimi cu suveranul și membrii nobilimii. Astfel, ei sunt în măsură să observe mișcările inamicului și să-i cunoască acțiunile și planurile. Odată informați asupra situației reale, se întorc să ne informeze ...*”.

Istoricii și specialiștii în intelligence au demonstrat că serviciile secrete sunt vitale pentru un orice stat, însă atunci când aceste importante instituții indispensabile oricărei națiuni sunt înregistrate politic pot deveni instrumente de teroare, represiune, șantaj, pentru regimuri totalitare.

În România, primele structuri informative instituționalizate, cu caracter militar, au apărut o dată cu organizarea armatei române moderne, după Unirea Principatelor. Data de referință este 12 noiembrie 1859, când domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin *Înaltul ordin de zi, nr. 83*, a înființat *Statul Major General al Armatei*, în componența căruia se afla și Secția a II-a, prima structură de informații a armatei române, condusă de sublocotenentul Gheorghe Slăniceanu.

Al. I. Cuza a avut și propriul său serviciu de informații condus de maiorul *Cezar Librecht*, directorul general al Poștelor și Telegrafelor.

Războiul de Independență a demonstrat că activitățile de culegere a datelor nu au corespuns așteptărilor, astfel că, o dată cu înființarea *Școlii Superioare de Război*, în 1889 s-a introdus și un *curs de specialitate* „*Serviciul Informațiilor*”. Cu toate acestea, până la războiul balcanic din 1913, armata română nu a dispus de un serviciu de informații propriu-zis.

În perioada Primului Război Mondial, serviciile de informații românești au demonstrat mari carențe, iar „*patriotismul nu a exclus slăbiciunile sau vulnerabilitățile*”, după cum observa Cristian Troncotă, unul dintre cei mai avizați istorici români ai Istoriei Intelligence-ului.

O experiență deosebită în domeniul informațiilor a constituit-o așa-numitul „*Serviciu de informații al Deltei*”, condus de Mihail Moruzov³, care cu un efectiv puțin numeros, dar dispunând de

* Revista Intelligence

¹ Vechiul Testament, Numerii 13, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Societatea biblică internațională din România, București, 1992;

² Sun Tzu, *Arta războiului*, Editura „Antet Press”, București, f. a. p. 91-96.

³ Mihail Moruzov s-a născut la 8 noiembrie 1887, în comuna Zebil din județul Tulcea. Familia sa se trăgea din cazacii zaporojeni, refugiați în România, iar tatăl sau, Simion Moruzov, a fost preot timp de 40 de ani la biserica rusă din Tulcea. A absolvit doar trei clase de liceu, însă cert este, după cum au mărturisit atât corifeii, dar și detractorii săi, că Moruzov era născut pentru munca de informații. Vorbea la perfecție ucraineană, bulgară, turcă și tătară. A început în 1909, ca agent special în Direcția Generală a Polițiilor și a trecut prin toate treptele ierarhice, ajungând în 1917 în fruntea „*Serviciului de Informații al Deltei*” vezi pe larg Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și frontul secret*, Editura Elion, București, 2004.

agenți experimentați și bine acoperiți a avut rezultate remarcabile.

Până la sfârșitul războiului, din 178 de spioni trimiși în liniile românești, 156 au fost prinși, printre care și colonelul Friederich von Mayer, șeful informațiilor germane în Dobrogea iar „... *inamicul nu a distrus nici un depozit de muniții, aprovizionare sau case...*”, demonstrând valoarea lui Moruzov pe „frontul invizibil”.

Aproape incredibil, Moruzov a reușit chiar să devină comandantul unor contingente ale Armatei Roșii, care ulterior au fost dizolvate. Tot el a negociat să aranjeze cumpărarea cu două milioane de lei a flotei ruse de pe Dunăre și Marea Neagră, însă reizbucnirea luptelor a împiedicat definitivarea afacerii. O altă realizare o reprezintă „afacerea rublelor”, în care rușii încercau să introducă în România câteva milioane de ruble false. Moruzov nu doar că a zădărnicit acest plan, ci, prin manevre viclene, a făcut ca milioanele false să ajungă în Rusia Sovietică. După război, Marele Stat Major a constatat că militarii au puțină libertate de mișcare și s-a pus problema creării unui serviciu secret paralel, cu angajați civili.

Consiliul Superior de Apărare al Țării a aprobat, iar pe 1 mai 1925, în fruntea acestui serviciu denumit „Serviciul Secret de Informații” a fost numit Mihail Moruzov. Serviciul de informații al armatei și-a urmat cursul său, iar Serviciul Secret a funcționat doar nominal sub tutela Marelu Stat Major. Serviciul a fost condus cu o mână de fier de Moruzov, însă după 1930, șeful și „fondatorul” său s-a amestecat în jocurile politice dubioase patronate de Regele Carol al II-lea și a intrat în conflict cu Ion Antonescu, furnizându-i suveranului documente așa-zis compromițătoare, privind viața generalului Antonescu.

Istoricii intelligence-ului l-au considerat un as al spionajului românesc, dar din păcate, acțiunile sale nu au putut împiedica dezastrul României din anul 1940, când țara a suferit pierderi ale unor părți din teritoriul național.

În ultimii doi ani de activitate a încercat o schimbare a orientării SS, prin contacte realizate cu amiralul Wilhelm Canaris, șeful spionajului militar german.

În septembrie 1940, a fost arestat în timp ce se întorcea de la Veneția și încarcerat la Jilava de noul regim al generalului Antonescu. Nu a fost eliberat nici la insistențele lui Canaris, care a sosit special la București și a murit împușcat de legionari în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940.

Autodidact și cu o personalitate complexă, Moruzov a fost descris de contemporanii săi drept „*o extraordinară energie și voință, o capacitate naturală și putere de pătrundere uimitoare. Ambițios până la orgoliu, domina despotic, neadmițând replici sau corectări, fapt ce constituia un mare defect*”.

Implicarea sa în politică, subordonarea față de Palatul Regal și dosarele compromițătoare pe care le-a strâns despre dușmanii lui Carol al II-lea, i-a făcut pe mulți să-l eticheteze drept „geniu al răului” sau „eminența cenușie”.

Moruzov ținea mult la activitatea conspirativă. Cu greu a fost convins că șefii secțiilor trebuie să comunice între ei în problemele de serviciu. Nu puteai afla de la el nimic, mai ales în privința oamenilor de care se servea. Nici anchetatorii săi din 1940 nu au putut afla mai mult, Moruzov luând cu el în mormânt multe din secretele sale. Înaintea arestării, el a distrus mai multe dosare, iar adjunctul său, Niki Ștefănescu, conform ordinului primit, a distrus întreaga arhivă personală a acestuia, aflată într-un sediu camuflat. Abilitatea lui Moruzov a fost atât de mare, încât dispunea de propria sa agentură de informatori, prin care controla practic întreaga societate și verifica chiar și ce îi furniza propriul său serviciu. Moruzov a rămas o persoană extrem de controversată, mai ales în privința loialității sale. Încă din 1918 s-a vorbit despre relațiile sale neortodoxe cu consulatul rus de la Galați, dar și despre cele cu serviciile franceze.

Jocul său dublu a devenit triplu, mai ales după ce Abwehr-ul german a capturat arhiva serviciului secret francez.

Enigma nu va fi elucidată decât o dată cu cercetarea arhivelor străine.

Serviciul Secret a lucrat după cele mai profesioniste metode ale culegerii de informații. Acesta folosea mai multe tipuri de informatori: informatorii „observatori”; informatorii „incidentali”; informatorii „locali” (urmăreau acțiunile partidelor politice, actele de sabotaj, starea de spirit a populației etc.); informatorii „de penetrare” (în special cei infiltrați în grupările politice), informatorii „mobili” (comis-voiajori, negustori ambulănți, artiști, circari; informatorii „obligați” (constrânși material sau moral).

Membrii unor misiuni oficiale sau diplomatice erau și ei „ajutați” să aibă o comportare „imorală”, pentru ca apoi, pe baza materialului compromițător, să fie „convinși” să colaboreze cu Serviciul.

Nu lipsea diversiunea, iar informatorii „temporari” erau recompensați prin bani sau prin intervenții subtile pentru a fi promovați. Nu lipseau informatorii „sedentari”, „de rezervă”, „cercetași” - trimiși peste hotare.

Și la nivel tehnic SSI-ul lucra la vârf. Iată doar descrierea biroului lui Moruzov făcută de Gheorghe Cristescu: „*Cabinetul era prevăzut cu aparate de înregistrare fonică pe discuri și fir electromagnetic; detectoare speciale; oglinzi transparente, prin care poți observa o persoană, fără ca dânsa să te vadă; periscope pentru o observație indirectă; celule fotoelectrice, detectoare și altele. Unele se manipulau direct de la biroul său, altele de către un operator aflat într-o cameră alăturată ... Un automobil Mercedes-Benz, foarte puternic, și o instalație de imprimat pe discuri convorbirile dintre ocupanți. Mașina mai dispunea de un post radio de emisie-recepție care îi permitea să țină permanent legătura cu sediul. În 1936 fuseseră înființate școli pentru pregătirea specialiștilor SS în radiotelegrafie, filaj, foto, cinema, dactiloscopie etc. ...”.*

Cel numit de Antonescu la data de 15 noiembrie 1940 în fruntea *Serviciului Special de Informații*, noua structură de intelligence trecut în subordinea Președinției Consiliului de Miniștri, a fost Eugen Cristescu. Noul director absolvise seminarul teologic din Iași și era jurist de profesie. A fost avansat treptat până la funcția de director în Direcția Generală a Poliției, remarcându-se prin modul în care a combătut mișcarea legionară.

Eugen Cristescu a reușit performanța de a nu implica instituția în politică. A introdus o ordine financiară strictă și a protejat cadrele prin reguli aspre, fiind „*complet interzis ca un salariat să se intereseze de situația celui alt*”.

Din cauza că țara se afla în război, SSI-ul reorganizat de Cristescu s-a orientat în principal asupra Rusiei Sovietice, dar și împotriva partidului comunist și mișcării legionare.

SSI-ul s-a confruntat și cu cele 11 organizații de spionaj germane care activau în România, dar și cu cele maghiare și bulgare. SSI și-a făcut datoria și în Basarabia reușind să culegă informații de peste Prut, dar și să transmită conducerii statului avertismente asupra imensului potențial militar și economic al URSS. Un exemplu a ceea ce însemnă datoria față de țară pentru SSI a reprezentat-o și aflarea datei raidului american asupra Ploieștiului - 1 august 1943, cu o săptămână înainte ca acesta să se producă. Între anii 1943-1944, SSI a făcut un adevărat dans pe muchie de cuțit, protejându-i și pe liderii comuniști: *Petru Groza, Ioan Gh. Maurer, Mihai Beniuc* (chiar angajat în SSI pentru a nu fi trimis pe front). După 23 august 1944, Eugen Cristescu a distrus mai multe dosare, apoi s-a refugiat cu o mare parte din arhiva sa în comuna Bughea, din județul Muscel, unde a și fost arestat, pe 24 septembrie 1944. Transferat în Rusia Sovietică, a fost îndelung anchetat, iar în 1946 condamnat la moarte. Prin decret regal, și la intervenția lui Lucrețiu Pătrășcanu, pedeapsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viață. Oficial, a decedat pe 12 iunie 1950, în Penitenciarul Văcărești.

Sub ocupația sovietică, după câteva încercări de a-și face datoria, SSI-ul a fost practic desființat. Odată cu sovietizarea țării, dispărea cel mai important serviciu de informații al României.

La data de 30 august 1948, prin decretul nr. 221, a fost înființată „*Direcția Generală a Securității Poporului*” (D.G.S.P.), direcție din cadrul Ministerului Afacerilor Interne⁴.

La 30 martie 1951, D.G.S.P. a devenit „*Direcția Generală a Securității Statului*” (D.G.S.S.), care cuprindea și o „*Direcție de Informații Externe*” iar la 20 septembrie 1952, D.G.S.S. se desprinde din Ministerul de Interne și se transformă în „*Ministerul Securității Statului*”. Această reorganizare a fost anulată în septembrie 1953 când, noua structură (minister) revine în cadrul Ministerului de Interne. În perioada 1960-1965, personalul Securității este epurat, fiind îndepărtați mulți din ofițerii impuși de administrația de la Moscova, iar la 22 iulie 1967 a fost înființat „*Departamentul Securității Statului*” (D.S.S.), coordonat de un „*Consiliu al Securității Statului*” (C.S.S.).

Începând cu 4 aprilie 1968, „*Consiliul Securității Statului*” se desprinde din Ministerul de Interne, funcționând ca un organ central. Prin Decretul nr. 130 din data de 9 aprilie 1972, „*Consiliul Securității Statului*” a reintrat în cadrul ministerului și a fost reorganizat în șase direcții principale: *informații interne, contrainformații economice, contraspionaj, contrainformații militare, securitate și gardă și cercetări penale*.

De istoria Securității (DSS) s-au preocupat, după 1989, o serie de foști lucrători (cadre)⁵, dar

⁴ Aceasta era formată din 10 direcții centrale și 12 direcții regionale, iar până în anul 1958, organizarea noii instituții a fost realizată cu ajutorul unor consilieri sovietici.

⁵ Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior*, Editura Globus, București, 1994; Gheorghe Rațiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate*, Editura Paco, 1996; Mihai Ion Pacepa, *Cartea neagră a Securității românești*, vol. I (activitatea Securității înainte de 1989), vol. II (din 1989 până în 1998), vol. III, Editura Omega Press, 1999; Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securității*, Editura Paco, București, f. a.

mai puțini istoricii⁶ (români și străini) și specialiști în intelligence. Astfel, Marius Oprea este unul dintre cei câțiva istorici din generația mai nouă (foarte puțini, din păcate), care și-au dedicat eforturile reconstituirii istoriei Securității. O radiografie autentică a celor două etape ale istoriei acestei instituții este foarte bine realizată de istoricul Cristian Troncotă, în două volume de istorie documentată și argumentată intitulată *Torționarii*⁷ și *Duplicitarii*⁸.

După Revoluția română din 1989, la data de 30 decembrie 1989, printr-o *hotărâre a Frontului Salvării Naționale*, organele de securitate au fost dizolvate.

Desființarea *Departamentului Securității Statului* a exprimat noile realități socio-politice existente în România în contextul destrucției vechiului regim în urma evenimentelor revoluționare din decembrie 1989. Aceasta s-a produs în două etape succesive: în prima etapă, prin trecerea în componența Ministerului Apărării Naționale⁹, iar în a doua etapă, prin desființarea propriu-zisă în baza unui decret al Consiliului Frontului Salvării Naționale¹⁰.

La data de 26 martie 1990, prin decretul nr. 181, a fost înființată instituția Serviciul Român de Informații (S.R.I.)¹¹ ca autoritate administrativă autonomă a statului român cu competență materială în interiorul țării privind obținerea, verificarea și valorificarea informațiilor referitoare la amenințările interne și externe la adresa siguranței naționale¹², iar la 29 iulie 1991 a fost emisă Legea nr. 51 care stabilea noile amenințări la adresa siguranței naționale a României și sunt stabilite organele de stat care au atribuții în acest domeniu: *Serviciul Român de Informații, Serviciul de Informații Externe, Serviciul de Protecție și Pază, precum și structuri din cadrul Ministerului Apărării Naționale, Ministerului de Interne și Ministerului Justiției*.

Ion Iliescu, președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale și viitor președinte al țării, referindu-se într-o declarație publică la noul serviciu, îl caracteriza astfel: „*O instituție modernă, care a fost structurată după analiza modelelor unor astfel de servicii din țările cu tradiție democratică: Statele Unite ale Americii, Canada și principalele țări europene*”.

Putem așadar afirma că evoluția serviciilor române de informații de-a lungul timpului este în strânsă concordanță cu evoluția societății, precum și a amenințărilor ce derivă din permanenta transformare a acesteia.

În acest sens SRI trece printr-un proces de transformare instituțională, care a pornit de la necesitatea adaptării Serviciului la dinamica riscurilor de securitate și la statutul României de stat membru NATO și *VE*. Transformarea presupune o dezvoltare extinsă și coerentă ce se va derula în continuare, conform principiilor și reperelor incluse în *Viziunea Strategică 2007-2010*¹³.

Modul în care se va dezvolta și va evolua activitatea de informații în viitor nu poate fi în totalitate anticipată, dar să nu uităm că trecutul este proiecția prezentului, iar prezentul este premiza viitorului, de aceea și *istoria intelligence-ului* este utilă viitorului intelligence-ului românesc.

⁶ Cărțile pe care le-a publicat sau coordonat în ultimii doi ani (*Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente*, 1949-1989, Editura Polirom, Iași, 2002; *Ziua care nu se uită*, Editura Polirom, Iași, 2002; *Securității partidului. Serviciul de cadre al peR ca poliție politică*, Editura Polirom, Iași, 2002) *Moștenitorii Securității* este ultima carte din seria începută de autor.

⁷ Vezi pe larg Cristian Troncotă, *Istoria securității regimului Comunist din România, 1948-1964*, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003, reeditată în 2006 sub titlul *Torționarii. Istoria serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România (1948-1964)*, Editura Elion, București, 2006;

⁸ Cristian Troncotă, *Duplicitarii, O istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului Comunist din România (1965-1989)*, Editura Elion, București, 2003

⁹ Decretul privind trecerea în componența Ministerului Apărării Naționale a Departamentului Securității Statului și a altor organe din subordinea Ministerului de Interne.

¹⁰ Decretul Consiliului Frontului Salvării Naționale privind desființarea Departamentului Securității Statului din 30 decembrie 1989.

¹¹ Înființat la 26 martie 1990, a fost condus de la înființarea sa de profesorul Virgil Măgureanu și apoi, de la 2 iunie 1997, de Costin Georgescu, investit de Parlament pe 27 mai 1997.

¹² la 8 aprilie 1990, *Parlamentul provizoriu român ratifică Decretul prezidențial 181 din 26 martie 1990 și înființează astfel un nou serviciu de securitate „fundamental diferit de ceea ce a fost Securitatea (...). Fără a exercita rolul de instituție opresivă (...) și care nu are dreptul de a reține persoane”* (vezi Conferința de presă a președintelui Ion Iliescu, 8 aprilie 1990.

INTELLIGENCE-UL ROMÂNESC ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

Abstract

In Romania, the first institutionalized intelligence structures, with military characteristics, have appeared in the same time with the organization of modern Romanian army, after the unification of the Principalities. Reference date is November 12, 1859, when Prince Alexandru Ioan Cuza, through the high order of the day, no. 83, founded the General Staff of the Army, in the composition of which was Section II of the first information structure of the Romanian army led by Second Lieutenant George SIăniceanu. Country's Supreme Council of Defense has approved, and on first of May 1925, leading the service called "Secret Intelligence Service" was named Michael Moruzov.

The man that Antonescu appointed, on 15 November 1940, on the forefront of a new information structure subordinated to the Romanian Presidency Council of Ministers, was Cristescu.

Under Soviet occupation on August 30, 1948, through decree no. 221, was founded, the General Directorate of Security of the People "(DGSP), direction of the Ministry of Internal Affairs. Abolition of State Security Department has expressed new socio-political realities existing in Romania in the context the dissolution of the old regime after the revolutionary events of 1989 . Later on March 26, 1990, decree no. 181, was established the institution of the Romanian Intelligence Service (SRI) with expertise in national security.

LEGISLAȚIE ȘI REGLEMENTĂRI PRIVIND ARHIVELE MILITARE

Ionela IONIȚĂ*

Arhivele și tezaurul lor documentar au avut, în timp, o evoluție strâns legată de cea a societății omenești, a statului. „Istoria arhivelor de pe teritoriul României începe cu milenii în urmă și se poate compara cu ceea ce se cunoaște la cele mai vechi popoare ale lumii. Anticii - babilonienii, asirienii, egiptenii, grecii, romanii - cunoșteau rolul arhivelor în societate, lucru constatat cu prilejul cercetărilor întreprinse în ultima jumătate de secol asupra plăcuțelor de lut ars descoperite în Orient, dovedindu-se că, de fapt, așa zisele biblioteci antice erau, în principal, arhive, plăcuțele conservate în ele fiind de tip arhivă și conținând îndeosebi texte de legi, tratate, corespondență externă, înregistrări ale populației în vederea stabilirii veniturilor statului etc., și mai puțin scrieri narative sau alte texte de tip bibliotecă”¹.

Până spre deceniul al șaptelea al secolului XX se considera că istoria arhivelor românești începe cu feudalismul. Dar, descoperirea plăcuțelor de lut ars de la Tărtăria, județul Alba, în anul 1961, datate cu 3000 de ani înainte de Hristos, reprezintă cele mai vechi urme de scriere, deci de arhive, nu numai din România, ci chiar din Europa. Și orașele grecești de pe țărmul Mării Negre (Tomis, Histria, Callatis întemeiate în secolele al VII-lea - al VI-lea înainte de Hristos) aveau arhive proprii foarte bine organizate².

Un serviciu de arhivă a statului s-a organizat destul de târziu (1831-1832), când a luat naștere instituția „Arhivele Statului”, specializată în păstrarea și valorificarea documentelor care aveau un caracter istorico-documentar, imediat ce s-au pus în aplicare Regulamentele Organice ale celor două țări (Țara Românească și Moldova).

Bardul de la Mircești, Vasile Alecsandri, în calitate de director al Arhivelor din Moldova, afirma că „arhiva unui stat este o avere publică care merită cea mai de aproape îngrijire a Cărmuirii. Ea este colecția tuturor actelor publice, atât administrative cât și judecătorești și politice, care slujesc de temelie legiurilor și istoriei țării”³.

În instituția nou creată se simțea nevoia stabilirii unor instrucțiuni și norme referitoare la modul de primire a dosarelor, la întocmirea evidenței, la procedura de urmat pentru împrumutul de dosare și eliberarea de copii de pe documentele existente în arhivă, la organizarea registraturii, organizarea serviciilor, obligațiile personalului etc. Ca urmare, au fost elaborate și au apărut o serie de acte normative, distincte pentru cele două țări la început, pentru ca din aprilie 1862, Jurnalul Consiliului de Miniștri să unifice cele două arhive, de la București și de la Iași.

Primul act normativ, în noua situație, a fost „Regulamentul pentru organizarea Arhivelor Statului” din noiembrie 1862, prin care Arhiva de la București a fost organizată ca Direcție Generală, având în subordine Arhiva de la Iași. A urmat, în martie 1869 noul „Regulament de organizare a Arhivelor Statului”, prin care se stabilea ca depunerea de dosare la arhive să se facă pe bază de inventar și să fie „depuse actele de interes public”. Prin „Regulamentul pentru organizarea serviciului Arhivelor Statului”, apărut în iulie 1872, care înlătura inconvenientele dispozițiilor anterioare și preciza atribuțiile personalului, ce acte se pot depune, cum pot fi ridicate provizoriu de orice minister, interzicându-se trimiterea lor în afara țării⁴.

După Regulamentul din 1872, legislația arhivistică nu a mai intervenit cu nicio modificare. Prin Decretul nr. 894 din 27 februarie 1906 se introducea doar un nou alineat care prevedea că „impiegații pentru registratură se numesc prin concurs și dintre persoane fără studii liceale complete, dacă vor dovedi aptitudine specială pentru acest serviciu”⁵.

Desăvârșirea statului național unitar român (1918) a creat premisele necesare dezvoltării tuturor sectoarelor de activitate, inclusiv cel al arhivelor. În anul 1920 s-au înființat Arhivele Statului de la Cluj. Concomitent au fost făcute mai multe încercări de a reorganiza arhivele, în conformitate cu schimbările survenite, dar aceste inițiative s-au materializat abia în anul 1925, prin Legea pentru organizarea Arhivelor Statului. Această lege, încorporând în textele ei experiența arhivistică acumulată

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești

¹ Marcel Dumitru Ciucă, *Arhivele Statului din România la 160 de ani de la întemeiere*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1991, p. 180.

² Laurențiu Mera, *Îndreptar arhivistic*, Editura Cartimpex, Cluj Napoca, 2001, p. 17.

³ Ștefan Pascu, *Arhivele și scrisul istoric*, în „Revista Arhivelor” nr. 2/1991, p. 175.

⁴ *** , *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 153-154.

⁵ Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 82.

în aproape de un secol, cuprindea dispoziții referitoare la organizare, personal, depozite și activitate științifică⁶.

Peste câțiva ani s-au mai adus unele completări fără importanță deosebită. Modificările aduse prin Legea nr. 64 din 5 aprilie 1932 și prin legea din 5 iulie 1934 priveau „modul de depunere a arhivelor la Arhivele Statului, utilizarea localurilor de arhive, păstrarea organizării existente a arhivelor naționalităților conlocuitoare, obligativitatea instituțiilor de stat să depună la Arhivele Statului respective un borderou al dosarelor înființate în fiecare an și organizarea de cursuri speciale pentru funcționarii de la arhivele autorităților sau instituțiilor publice și particulare”⁷.

Parte integrantă a Fondului Arhivistic Național, arhivele militare sunt arhive din categoria arhivelor de instituție, constituite din documente cu caracter militar, create de instituțiile militare.

Deși primele documente nu au fost constituite în arhive militare, cum este cazul tăblițelor cerate, „descoperite încă din secolul al XVIII-lea la Roșia Abrudului și în alte locuri din Transilvania, centrul statului dac, și care conțin textele unor diplome militare⁸, sunt totuși știri despre existența unor astfel de instituții, din cele mai vechi referințe despre atribuțiile ostășești care se găsesc în actele diplomatice păstrate la destinatari”⁹. Din secolul al XVIII-lea se păstrează o serie de proclamații militare interne și externe (ale comandanților care ocupau țările), care îi cheamă pe oameni sub arme. „Acestea adunate sistematic, teoretic pot constitui arhive militare”¹⁰.

După 1831 a reapărut oștirea pământeană, care și-a constituit un fond propriu de arhivă (ostășească). O arhivă militară propriu-zisă a apărut în epoca modernă, odată cu crearea instituției permanente a armatei, cu o rețea foarte întinsă de unități și subunități, care, atâta vreme cât lucrează independent și au răspundere directă, creează câte un fond arhivistic.

Câtă vreme arhivele militare sunt parte componentă a fondului arhivistic de stat, măsurile generale de protecție a arhivelor nu pot fi decât egale și pentru aceste documente. În timp de război evidența lor separată fiind de dorit.

Prin Ordinul nr. 230 din 9 iulie 1920¹¹, Marele Stat Major solicita tuturor comandamentelor, marilor unități și unităților care au participat la „războiul de reîntregire națională” să trimită Secției 6 Istorice, până la 15 septembrie 1920 „toate actele originale, operative sau în legătură cu operațiile, de la 14 august 1916 până la încheierea păcii”, ce „vor fi întocmite în dosare numerotate, parafate și cartonate”. Se dau și normele pentru constituirea dosarelor.

La 26 iulie 1920, pe lângă Secția 6 Istorice din Marele Stat major s-a constituit un depozit de arhivă istorică - embrionul viitorului depozit de arhivă al armatei - în cadrul căruia au fost centralizate dosarele operative create de comandamentele, marile unități și unitățile participante la război din 1916-1919. Urmare la Ordinul nr. 230/1920, pentru completarea arhivei Secției 6 Istorice, Marele Stat Major a emis ordinele circulare nr. 248 din 15 august 1920 și nr. 470 din 10 noiembrie 1921, precum și instrucțiunile aferente, precizând categoriile de documente create în intervalul 1916-1921, care prezintă importanță pentru scrierea „istoricului campaniei”, precum și modul în care acestea să fie ordonate, arhivate și trimise Marelui Stat Major - Secția 6 Istorice.

Prin Decizia Ministerială nr. 15 din 16 ianuarie 1923 erau stabilite o serie de reglementări referitoare la „conservarea și manipularea arhivei generale a Ministerului de Război”.

La 1 aprilie 1923 se înființa, la fortul Mogoșoaia, Depozitul de Arhivă al Ministerului de Război, sub denumirea „Arhiva Generală a Ministerului de Război”. Conform Deciziei Ministeriale nr. 15 din 16 ianuarie 1923 (articolul 3), direcțiile și serviciile din minister aveau obligația să predea depozitului, în fiecare an, în cursul lunii mai, cu inventare în trei exemplare, „toate dosarele cu o vechime de cel puțin trei ani care cuprind chestiuni terminate și de care deci, direcțiile și serviciile nu mai au nevoie în lucrările lor zilnice”. Dosarele care se vărsau la Arhiva Generală a Ministerului de Război (exceptând arhiva istorică) erau numerotate, parafate (articolul 4) și se păstrau în magazine dotate cu rafturi anume construite, aranjate pe direcții și servicii în ordinea vechimii (articolul 5)¹².

În anii imediat următori, Marele Stat Major a dat nenumărate ordine privitoare la arhivele de război. Prin ordinele circulare nr. 276 din 13 februarie 1924, 1.406 din 3 septembrie și 2.008 din 17

⁶ *** , *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 43-44 (Această lege a fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 151 din 15 iulie 1925, p. 8.393-8.396 și cuprinde 5 capitole).

⁷ Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 82-83.

⁸ Marcel Ciucă, *op. cit.*, p. 181.

⁹ *** , *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, p. 42.

¹⁰ Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 64.

¹¹ C.S.P.A.M.I., fond M.St.M., Serviciul Istorice, dosar nr. 12, f. 1-2.

¹² Idem, dosar nr. 71, f. 25 (Decizia Ministerială nr. 15 din 16 ianuarie 1923 cuprinde 8 articole și se referă la conservarea și manipularea arhivei generale a Ministerului de Război).

decembrie 1926, comunica deținătorilor de arhivă modalitățile de inventariere și păstrare a documentației cerute în perioada 1913-1921, precum și categoriile de documente care trebuiau trimise Secției 6 Istoric, și anume toate arhivele de război din perioada mai sus menționată, dar și din campania 1877-1878, deoarece această secție posedă numai un concept asupra istoricului acestei companii, „care a fost găsit și cumpărat în anul 1923 de la un anticar”¹³. Aceste îndrumări vor fi repetate și prin Ordinul Circular nr. 854 din 17 mai 1929¹⁴.

În afară de ordinele circulare ale Marelui Stat Major referitoare la vârsarea arhivelor operative la Serviciul Istoric, precum și la păstrarea arhivei neoperative la unități, ordine privitoare la arhive s-au mai emis și de către alte direcții. Rezultatul ordinelor diferitelor direcții, care nu s-au pus de acord între ele și nu au ținut cont și de părerea Serviciului Istoric, a fost dezastruos pentru arhive. Astfel s-au săvârșit greșeli care au avut ca rezultat ulterior pierderea unor documente. Să nu uităm însă că o cauză majoră, care a dus la distrugerea arhivelor, a fost războiul, în timpul căruia, pe lângă materialele de alte categorii, a fost capturată și o mare parte din arhivă de către inamic¹⁵.

Pentru a se împiedica distrugerea arhivei de război din perioada 1913-1921, Marele Stat Major - Serviciul Istoric a dat ordine speciale tuturor comandamentelor, unităților și serviciilor armatei. Marele Stat Major continua să manifeste interes în legătură cu întocmirea unui scurt istoric de la înființarea sa și până la o dată limită (1 ianuarie 1931) și în acest sens a emis ordinele circulare 2.002, 2.003 și 2.554/1930, precum și instrucțiunile de rigoare, adresate corpurilor 1-7 armată, Corpului de Vânători de Munte și tuturor inspectoratelor de armă¹⁶.

Prin Decizia Ministerială nr. 301 din 3 martie 1932, în cele 4 articole s-a hotărât că toate documentele create de structurile militare în perioada 1913-1921 sunt „arhive de război” și prin urmare, trebuie păstrate permanent și în bune condiții¹⁷. În același an, Secretariatul General al Ministerului Apărării Naționale emitea două ordine generale, respectiv nr. 52 din 16 iunie și nr. 68 din 7 iulie, referitoare la „păstrarea arhivelor neoperative până la 30 de ani”¹⁸, după care să fie vârsate Arhivelor Statului, lucru menționat, de altfel, și în articolul 2 din Legea pentru organizarea Arhivelor Statului. La 10 iulie 1933 a fost publicat primul Regulament al Arhivelor Armatei (promulgat prin Decretul Regal nr. 1.830 din 20 iunie 1933). Structurat în proiect cu 59 de articole și în forma finală cu 61 de articole, Regulamentul prevedea în mod amănunțit, odată pentru totdeauna, tot ceea ce trebuia avut în vedere în legătură cu asigurarea condițiilor de păstrare și conservare a arhivelor armatei, precum și organizarea și funcționarea depozitelor regionale de arhivă pe lângă cele 7 comandamente teritoriale. Misiunea acestor depozite consta în a primi și a păstra arhiva tuturor structurilor militare aflate în circumscripția corpului teritorial.

Regulamentul Arhivelor Armatei¹⁹ publicat în Monitorul Oastei nr. 11 din 10 iulie 1933 și retipărit în 1943 a fost un act normativ care fixa organizarea, încadrarea și atribuțiile depozitelor de arhivă, criteriile de constituire și de predare a arhivei în vederea păstrării acesteia în cele mai bune condiții, precum și desfășurarea muncii arhivistice în armată.

Promulgarea Regulamentului Arhivelor Armatei prin Decretul Regal nr. 1830 din 20 iunie 1933²⁰ a asigurat atât conservarea experienței anterioare în domeniu, cât și punerea în acord cu cerințele Legii pentru organizarea Arhivelor Statului²¹ și cu necesitățile proprii, specifice ale instituției militare. În contextul măsurilor de completare și actualizare a legislației militare românești, regulamentul, elaborat de Serviciul Istoric din Marele Stat Major, a constituit un act normativ fundamental pentru organizarea, conducerea și controlul muncii arhivistice în armată.

Ministerul Armatei devenea, astfel, singura instituție a administrației de stat care dispunea de o „lege” a arhivelor proprii, fapt consemnat în istoriografia arhivisticii naționale²².

Regulamentul a fost structurat pe cinci capitole.

În primul capitol, într-un limbaj simplu, accesibil, clar și precis totodată, erau definiți termenii întrebuințați în text, care, în fapt reprezentau obiectul muncii arhivistice: prin act se înțelegea „orice

¹³ Idem, dosar nr. 32, f. 18.

¹⁴ Idem, dosar nr. 71, f. 319-320.

¹⁵ Idem, dosar nr. 76, f. 165-166, 168-169, 171-173, 181,188 (Arhiva Brigăzii 8 Artilerie și a Regimentului 17 artilerie până la 18.11.1916 a fost capturată de inamic în satul Rătești, județul Argeș).

¹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 56, f. 1-6.

¹⁷ *Ibidem*, dosar nr. 12, f. 44.

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 103, f. 120 și 157.

¹⁹ *Ibidem*, Biblioteca documentară, litera „R”, crt. 129, publicat și în „Monitorul Oastei” nr. 11 din 10 iulie 1933, p. 13-32.

²⁰ „Monitorul Oastei”, nr. 11 din 10 iulie 1933, partea regulamentară, p. 13-32.

²¹ „Monitorul Oficial”, nr. 151 din 12 iulie 1925, p. 8289-8292.

²² Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 87.

document scris, dat sau primit de o autoritate publică, într-o chestiune oarecare și investit respectiv cu număr de ieșire și intrare. Actele erau: scrise, desenate, tipărite și fotografiate”; dosarul cuprindea „mai multe acte legate la un loc, privind aceeași categorie de piese”; „mai multe acte așezate în mape sau dosare, provenind de la una sau mai multe autorități” formau arhiva respectivului eșalon, iar prin „adunarea la un loc a arhivelor mai multor autorități” se constituia depozitul de arhivă.

În acest capitol erau enunțate procedurile operaționale pentru „repartizarea actului” și „întocmirea unui dosar”, ale căror elemente vor fi preluate și dezvoltate în instrucțiunile arhivistice militare moderne.

Cel de-al doilea capitol - „Depozitarea și conservarea arhivelor Armatei” - cuprinde sistematizarea materialului documentar, în patru categorii: „arhivele vechi până la data de 31.12.1902”, „arhivele din perioada 01.01.1903-31.12.1912”, „arhivele de război din perioada 01.01.1913-01.04.1921” și „arhivele de pace după data de 01.04.1921”. Având ca temei legal excepția cuprinsă în textul articolului 6 al Legii pentru organizarea Arhivelor Statului, potrivit căreia la direcțiile acestea se vor vărsa „documentele care au o vechime mai mare de 30 de ani și care nu mai sunt necesare administrației curente”, Serviciul Istoric din Marele Stat Major a asigurat conservarea arhivei valoroase în depozite proprii.

În acest scop, de la predarea către depozitele Arhivelor Statului au fost exceptate documentele - mărturiile ale participării armatei la Războiul pentru Neatârnare și Războiul de Reîntregire, pornind de la concepte, simple însemnări, plicuri de campanie, scrisori de serviciu, urmând ordinele, rapoartele, situațiile operative, de tehnici, efective și, în final, acele documente excepțional de valoroase pentru „biografia” unei unități - registrul jurnal de operații și registrul istoric. Acestea urmau a se păstra la Serviciul Istoric și, parțial la unități „inventariate și păstrate separat de restul arhivelor, de către șeful biroului mobilizării” întrucât Depozitul de Arhivă al Marelui Stat Major nu dispunea de spațiul corespunzător²³.

Totodată, vor rămâne în păstrarea armatei - la direcțiile de resort din minister - planurile și devizele construcțiilor și lucrărilor de fortificații permanente, documentele de proprietate asupra imobilelor, arhiva și materialul documentar aflat în Muzeul Militar Național.

Documentele create între anii 1902 și 1913 de direcțiile din minister și Marele Stat Major urmau a fi păstrate în cadrul Depozitului de Arhivă al Marelui Stat Major, iar cele create de comandamente, mari unități, unități și formațiuni militare - în cadrul depozitelor regionale de arhivă ale celor 7 comandamente teritoriale, până la împlinirea termenului de 30 de ani, după care ar fi trebuit să fie vărsate Arhivelor Statului.

Prin art. 4 al acestui capitol, în scopul unei interpretări uniforme a valorii documentelor, se realiza primul indicator al termenelor de păstrare, după cum urmează:

- „permanent”, la dispoziția Serviciului istoric, documentele de sinteză cu valoare istorică sau documentară, „care ar putea servi în prezent sau în viitor la studii istorice sau statistice”;
- „permanent”, la Direcția Domenii Militare, actele de proprietate ale imobilelor, planurile și devizele construcțiilor;
- „permanent”, la Direcția Fortificațiilor, planurile și întregul material documentar cu referire la acestea;
- „30 de ani”, documentele administrativ-contabile (contractele, convențiile, caietele de sarcini și registrele de evidență contabilă);
- până la scoaterea din evidență, foile matricole și registrele de control ale rezerviștilor; după această dată urmau a se vărsa Arhivelor Statului;
- 3 ani, materialul vădit nefolositor (chitanțiere, recipise, concepte și imprimare scoase din uz), destinat a fi întrebuințat la expirarea termenului de către Pirotehnia Armatei la „împachetarea cartușelor și alte fabricate” și de către depozitele Marinei Militare ca ambalaj și pentru „burarea tuburilor de salut”.

Din categoria documentelor cu nivel de clasificare „secret”, autoritățile emitente aveau obligația de a păstra „permanent” 2-3 exemplare; pentru documentele operative, „strict secret”, emise de Marele Stat Major urma a se elabora dispoziții speciale.

Actele justificative pentru predarea-primirea la depozit sau distrugerea prin ardere a documentelor cu termen de păstrare expirate constituiau la creatorul arhivei un dosar special, cu termen de păstrare „permanent”.

²³ În anul următor apariției regulamentului, pentru cele două categorii de documente Serviciul Istoric a elaborat un act normativ aparte, un *Regulament provizoriu*, aprobat prin Decretul Regal nr. 944 din 2 aprilie 1934.

Capitolele III și IV ale acestui regulament statuează crearea a șapte depozite regionale de arhivă, corespunzător celor șapte comandamente teritoriale, precizând încadrarea, atribuțiile, locația, condițiile de conservare a arhivei și asigurarea logistică a acestora, precum și a Depozitului de Arhivă al Ministerului Apărării Naționale.

Depozitele regionale aveau o încadrare minimă - un subofițer de administrație, șef, și patru ajutoare militare în termen, din care doi „pentru corvoadă”; șeful Depozitului de Arhivă al Ministerului Apărării Naționale era ofițerul șef al Depozitului Central de Imprintate (în locația căruia se afla depozitul de arhivă), având în subordine, ca personal de specialitate, un arhivar general și un plutonier de administrație.

Sunt stabilite responsabilitățile fiecăruia și procedurile operaționale pentru predarea arhivelor la depozit, ordonarea arhivei, întocmirea inventarelor (generale și parțiale) și a catalogului inventarelor, pentru așezarea arhivei pe rafturi (în ordinea eșaloanelor și dispunând de etichete, ca elemente de identificare) și pentru predarea la studiu a materialului documentar.

Pentru a se asigura depozitarea și conservarea corespunzătoare a arhivei, depozitele trebuiau să îndeplinească următoarele condiții: să fie încăpătoare, să aibă planșeu rezistent la greutate și cimentat, ziduri uscate, instalație electrică îngropată în zid și să nu permită pătrunderea luminii sau a rozătoarelor.

O necesitate stringentă a momentului reprezentând-o redactarea amplei lucrări asupra participării României la Primul Război Mondial²⁴, organul specializat al Marelui Stat Major - Serviciul Istoric-a preconizat înființarea unui depozit propriu de arhivă, a cărui organizare și funcționare era reglementată în capitolul V.

Personalul depozitului urma a identifica și primi de la autoritățile militare, pentru depozitare, conservare și întocmire de instrumente de evidență și investigare corespunzătoare, întregul material documentar referitor la Războiul pentru Neatârnare, Campania din 1913, perioada neutralității și participarea la Războiul de Reîntregire. Provizoriu, cu excepția registrelor istorice și registrelor jurnale de operații, arhiva operativă creată în perioada 1913-1921 urma a fi păstrată asupra autorităților creatoare, depozitul nedispunând de un local propriu sau de pavilioanele necesare.

Ca măsură de protecție a informațiilor clasificate, documentele de mobilizare și operative elaborate de Marele Stat Major după 1 aprilie 1921, scoase din uz, dar valoroase, în perspectivă, pentru cercetarea istorică, se păstrau asupra emitentului, vărsarea la depozit fiind posibilă „numai atunci când cunoașterea lor nu ar mai prezenta vreun pericol pentru păstrarea secretului”.

Organele cu atribuții de control pe linia arhivelor erau prezentate în capitolul VI, iar art. 60 preciza faptul că autoritatea abilitată a elabora ordine generale și instrucțiuni pe linie de arhive era Secretariatul General al Ministerului Apărării Naționale, prin Serviciul Istoric din cadrul Marelui Stat Major. Regulamentul Arhivelor Armatei editat în anul 1933 a reprezentat o sinteză a experienței, realităților și cerințelor arhivisticii militare la acea dată, iar elementele sale valoroase au fost preluate și dezvoltate și după instaurarea regimului comunist, în instrucțiuni arhivistice moderne, asigurându-se astfel continuitatea atât de necesară în păstrarea documentelor valoroase dincolo de timpuri și de oamenii care scriau istoria.

La mai puțin de un an de la elaborarea primului regulament, pe 2 aprilie 1934 a fost promulgat, prin Înalțul Decret nr. 944, Regulamentul provizoriu referitor la arhivele de război și registrul istoric, retipărit în anul 1941²⁵. Apariția unui astfel de regulament era o necesitate determinată de scrierea istoriei adevărate și complexe, „istoria vie” a poporului român, participant activ la Primul Război Mondial pentru o cauză dreaptă, de recuperare a teritoriilor pierdute. Or pentru aceasta, pentru cei ce doreau să reconstituie în mod obiectiv și cât mai veridic fenomenul istoric, trebuia să se apeleze la documente, la arhive, în special la arhivele de război, cu precădere la registrul istoric și jurnalul de operații. Urmând exemplul marilor istorici și la fel de mari patrioți (August Treboniu Laurian, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu), misiunea urmașilor era de a aduna documentele. Un astfel de act normativ venea în sprijinul transpunerii în practică a acestor idei. Regulamentul este structurat pe patru mari capitole și un „capitol final”, însoțite de o anexă - Noțiuni și definiții. Pornind de la importanța deosebită pe care o prezintă registrul jurnal de operații și registrul istoric, documente cheie

²⁴ Primul volum al lucrării *România în războiul mondial 1916-1919*, având ca autor Serviciul Istoric din Marele Stat Major, a văzut lumina tiparului în anul 1934. Până în anul 1946 s-au publicat, cu întreruperi, la Imprimeriile Statului și Imprimeria Națională, patru volume (însoțite de alte patru volume de documente), pentru perioada 15 august - 31 decembrie 1916. Lucrarea nu a putut fi finalizată.

²⁵ C.S.P.A.M.I., Biblioteca documentară, litera „R”, crt. 450, publicat și în „Monitorul Oficial” nr. 140 din 21 iunie 1934, f. 3.980-3.985.

ale unei unități militare, regulamentul precizează modalitatea de redactare și păstrare a acestora.

Aminteam că una dintre atribuțiile Serviciului Istoric era și aceea de întocmire a istoricului participării României la Războiul de Întregire Națională, cu extindere și la celelalte campanii din 1877-1878 și 1913 și epoca de neutralitate. Cu toată străduința depusă de acest serviciu, timp de 10 ani, nu s-au putut întocmi cercetări mulțumitoare din lipsă de documente, date incomplete. În timp ce alte neamuri și-au întocmit istoricul contribuției lor la războiul mondial, noi românii nu am putut-o face. Deoarece numeroase documente din perioadele mai sus menționate se aflau în posesia unor persoane civile și militare care au avut misiuni oficiale în țară sau în străinătate, deși aceste documente aparțineau de drept statului (conform articolului 24 din regulamentul menționat mai sus), ar fi trebuit să se găsească la departamentele respective (cele care le-au încredințat misiunea), Serviciul istoric a întocmit încă din 1932 un proiect de decret-lege pentru adunarea arhivelor oficiale, pe care l-a înaintat Serviciului Contencios. Scopul acestui proiect de lege era de a obliga persoanele care dețineau asemenea documente să le restituie departamentelor respective, pentru a se putea cerceta, din toate punctele de vedere trecutul nostru.

Proiectul de decret-lege pentru adunarea arhivelor oficiale privind războaiele României, pentru care s-a obținut avizul favorabil nr. 14 din 15 martie 1934 al Consiliului legislativ, întemeiat pe Constituția din 1923 și un alt aviz nr. 435 din 12 septembrie 1939 conform Constituției din 1938, după care urma să se întocmească decretul-lege, a rămas nefinalizat, cu toate că în expunerea de motive a proiectului s-au adus suficiente argumente privind importanța cunoașterii trecutului nostru „românesc”, prin aceasta contribuind la creșterea încrederii în puterile acestui neam, la crearea unui îndreptar educativ pentru tineret, la documentarea în mod juridic a drepturilor pe care le avem între hotarele acestei țări²⁶.

Întocmirea istoricului campaniei 1916-1919 a întâmpinat numeroase piedici, pe de o parte din cauză că documentele au fost clasate fără a fi grupate pe probleme, fără a se respecta ordinea cronologică, amestecându-se documentele operative cu cele administrative sau disciplinare, iar pe de altă parte, arhivele au fost trimise Serviciului Istoric cu mari întâzieri și mari lipsuri. Cu toate acestea, până la 1 ianuarie 1938, pe lângă alte lucrări, studii, traduceri din limbi străine etc., acest serviciu a reușit să tipărească două volume din istoricul „România în războiul mondial 1916-1919” și să redacteze volumul trei, din cele 6 volume proiectate²⁷.

Pentru a se evita repetarea acestor erori și întâzieri, toate structurile militare urmau să ia măsuri de verificare și clasare a arhivei din perioada 15 martie 1939-21 iunie 1941 și a anilor următori, fapt realizat după apariția Instrucțiunilor nr. 626.000 din 25 iunie 1942 și a Instrucțiunilor nr. 7.000 din 30 octombrie 1943.

Spre deosebire de „instituțiile administrative și economice de stat”, care nu au avut „dispoziții oficiale pentru organizarea arhivelor lor”²⁸, ele conducându-se după legile lor organice în care, mai totdeauna, un capitol special se referea la arhivă, Ministerul Armatei a fost singura instituție care și-a elaborat două regulamente pe această linie în perioada interbelică.

GESETZGEBUNG UND REGELUNGEN BEZÜGLICH DES MILITÄRISCHEN ARCHIVS

Die Autorin behandelt in ihrem Aufsatz die Entwicklung der Gesetzgebung und der Regelungen in Bezug auf das militärische Archiv

²⁶ Idem, fond M.St.M., Serviciul Istoric, dosar nr. 96, f. 18-19, 32 și dosar nr. 229, f. 1 și 14.

²⁷ Idem, dosar nr. 202, f. 64-67, 131-132, 134-145.

²⁸ Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 87.

UN EPISOD INEDIT ÎN RAPORTURILE ROMÂNNO-RUSE DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

Conf. univ. dr. Gavriil PREDA*

Mutațiile semnificative care s-au produs în sistemul internațional în primul deceniu din secolul al XX-lea au dus la reconfigurarea și, ulterior, la consolidarea alianțelor dintre marile puteri europene. Procesul de formare a celor două mari blocuri militare, Puterile Centrale și Antanta, a antrenat după sine o redistribuire a priorităților din politica externă a statelor membre dar și preocuparea de a atrage noi state în sfera de influență a fiecărei alianțe. Competiția a vizat mai ales state noi afirmate în spațiul sud-est european precum România, Serbia, Bulgaria, Muntenegru Grecia etc.

Lumea politică și diplomatică europeană de la începutul secolului al XX-lea considera România ca un stat aliat al Puterilor Centrale. Evaluarea era întemeiată pe originea germană a dinastiei române, dar și pe existența unui tratat militar secret încheiat între România și statele membre ale alianței Puterilor Centrale, începând cu anul 1883 și reînnoit succesiv la termenele stabilite.

Orientarea politicii externe românești către o alianță cu Puterile Centrale era justificată de modul în care România a fost tratată de Imperiul Rus după încheierea războiului ruso-turco-român din anii 1877-1878, dar și de politica expansionistă țaristă din Balcani, care reprezenta cea mai mare sursă de insecuritate pentru statul român independent. Amestecul permanent al diplomației țariste în Peninsula Balcanică, nerecunoașterea de către Rusia a unirii Rumeliei Orientale cu Principatul Bulgar (1885), încordarea relațiilor dintre monarhia habsburgică și Imperiul Țarist la urcarea pe tronul Bulgariei a regelui Ferdinand de Saxa-Coburg (1887), momentele de criză apărute între București și Petersburg din anii 1885 (poziția României față de conflictul sârbo-bulgar), 1888 (expulzarea așa-numiților „iconari și jugănari” ruși din România), 1890 (rechemarea diplomaților ruși de la București implicați într-un complot ce viza asasinarea principelui Ferdinand de Saxa-Coburg), sprijinul dat guvernelor de la Sofia în momentele de criză apărute în relațiile româno-bulgare etc. au determinat factorii decizionali de la București să considere că alianța cu Puterile Centrale reprezenta, în condițiile date, o garanție a păstrării independenței țării.

În pofida alianței militare încheiate cu Puterile Centrale, relațiile politice, diplomatice și militare dintre România și Imperiul Austro-Ungar au cunoscut o deteriorare continuă datorită politicii de deznaționalizare extrem de agresivă dusă de guvernul de la Budapesta împotriva populației românești din Transilvania și Banat. Realitatea social-politică Transilvania și Banat, unde populația românească era supusă celui mai grav proces de deznaționalizare din lumea civilizată, făcea ca alianța dintre România și Austro-Ungaria să fie incompatibilă cu scopurile și logica ei.

Opinia publică, elita culturală și științifică și tot mai numeroși oameni politici din societatea românească cereau insistent guvernelor de la București modificarea politicii externe și a alianțelor statului în condițiile în care politica șovină și antiromânească a guvernului de la Budapesta se manifesta atât de intolerant față de conaționali lor din Transilvania și Banat.

Incompatibilitatea dintre România și Austro-Ungaria a provocat temeri la Berlin, iar diplomația germană a depus eforturi mari pentru ameliorarea raporturilor dintre București și Viena având în vedere importanța politică și militară pe care o dobândise România pentru Tripla Alianță, mai ales după ce Germania a renunțat la semnarea unui nou “tratată de reasigurare” cu Rusia după 1891.

Începând cu anul 1896, reprezentanții diplomației și militari ai guvernelor de la Berlin și Viena aflați cu diferite însărcinări la București, au atras atenția asupra faptului că participarea României alături de Puterile Centrale într-un viitor război era tot mai nesigură din cauza problemei naționale provocată de guvernul de la Budapesta. Preocuparea diplomației germane și a celei vieneze era de a preveni o posibilă reorientare a politicii externe românești, având în vedere incompatibilitatea evidentă dintre București și Budapesta. S-au avut în vedere trei mari direcții de acțiune referitoare la România promovate de către guvernele de la Berlin și Viena: implicarea autorităților de la București în problema Macedoniei; convingerea autorităților ungare de a renunța la maghiarizarea forțată a românilor transilvăneni și bănățeni, precum și deteriorarea deliberată a relațiilor române-bulgare datorită “chestiunea cuțovlahilor” din Balcani.

Complicarea raporturilor dintre România și Puterile Centrale a fost atent urmărită de diplomația

* Universitatea creștină “Dimitrie Cantemir” București, gavriilpreda@yahoo.com

rusă, permanent preocupată de creșterea influenței sale în Balcani. Politica Imperiului Țarist era susținută de către Franța care aprecia utilă orice acțiune venită să slăbească blocul Puterilor Centrale. Ca urmare, atât Franța cât și Rusia țaristă și-au modificat treptat poziția față de România fiind interesate să încurajeze o ieșire a României din zona de influență a Puterilor Centrale.

După încheierea războiului vama dintre Franța și România (martie 1885 - iunie 1886), relațiile bilaterale franco-române au înregistrat o dezvoltare continuă, materializată prin semnarea unui acord comercial provizoriu la 17-29 iunie 1886, precum și a convențiilor comerciale din anii 1889, 1893 și 1907, în baza cărora s-a asigurat protecția „mărcilor de fabrică, a proprietății artistice, intelectuale și industriale” între cele două state și acordarea în mod reciproc a clauzei națiunii celei mai favorizate. Totodată România a dezvoltat relațiile cu Franța și în plan militar, cultural, al cercetării științifice, al învățământului superior etc.

O evoluție asemănătoare s-a produs și în cadrul raporturilor bilaterale româno-ruse. În 1893 s-a încheiat un acord comercial ruso-român, iar în 1895 s-a semnat la București de către Rusia, România și Austro Ungaria o convenție privind navigația pe râul Prut. În iulie 1898 regele Carol I a efectuat o vizită la Sankt-Petersburg. Cu acel prilej regele Carol I a primit gradul de feld-mareșal al armatei ruse și comanda onorifică a unui regiment care luptase sub comanda sa la Plevna în anul 1877. A fost prima vizită a unui șef de stat român în Rusia după cucerirea independenței și a marcat începutul unei apropieri între cele două țări.

În februarie 1901, România și Rusia au încheiat o convenție privind pescuitul pe Prut, Dunăre și Marea Neagră, iar în februarie 1906 s-a semnat o nouă convenție comercială bilaterală care a rămas în vigoare până în 1917.

O deschidere semnificativă s-a realizat și în planul relațiilor bilaterale militare româno-ruse după vizita regelui Carol I în Rusia. Astfel căpitanii Arghirescu și Teodorescu au primit agrementul părții ruse de a efectua o călătorie de studii în Basarabia și în districtul militar Odesa în vara anului 1898, unde li s-a permis o serioasă documentare asupra sistemului militar rus¹.

În timpul războiului ruso-japonez din anii 1904-1905, doi ofițeri români de stat major au primit aprobarea Ministerului de Război Imperial Rus de a urmări direct pe front, în calitate de observatori militari, acțiunile de luptă dintre cele două armate. În mod reciproc, atașatul militar rus de la București a fost mereu invitat la manevrele regale de toamnă desfășurate de armata română în perioada 1902-1912². Ca urmare a îmbunătățirii relațiilor bilaterale româno-ruse, în anul 1909 guvernul rus și-a dat acceptul pentru numirea, în cadrul legației române de la Petersburg, a unui atașat militar. Conform înaltului decret regal din 3 martie 1910, maiorul Ștefan Hoban a devenit primul atașat militar român de la Petersburg³.

Anul 1912 a consemnat un episod aparte în istoricul relațiilor ruso-române. La 35 de ani de la victoria de la Plevna și la 20 de ani de la moartea marelui duce Nicolai Nicolaevici, comandantul trupelor ruse în războiul ruso-turco-român din anii 1877-1878, împăratul Nicolai al II-lea a aprobat ridicarea unui monument comemorativ în onoarea celui mare general rus. Marele duce Nicolai Nicolaevici, frate al împăratului Alexandru al II-lea, a fost mareșal al armatei ruse și a trăit 60 de ani (27 iulie 1831 - 13 aprilie 1891). A participat la numeroase campanii militare duse de armatele ruse în Europa și Asia iar în timpul războiului ruso-turco-român din anii 1877-1878 a fost comandantul suprem al trupelor ruse din Balcani. După ce armatele ruse de sub comanda sa au suferit două înfrângeri succesive în fața trupelor otomane fortificate la Plevna, marele duce Nicolai Nicolaevici a trimis, la 19/31 iulie 1877, domnitorului Carol I următoarea telegramă: „Turcii adunând cele mai mari mase de trupe la Plevna ne zdrobesc. Rog să faceți fuziune, demonstrațiune și, dacă se poate, treci Dunărea cu armata, după cum dorești. Între Jiu și Corabia, demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele”⁴.

Intervenția trupelor române, la sud de Dunăre, în sprijinul forțelor ruse a fost salvatoare întrucât a echilibrat raportul de forțe dintre armatele combatante și prevenit pierderea inițiativei strategice de către comandamentul ruso-român. Trupele române au participat la războiul ruso-turco-român sub comandament național, iar domnitorul Carol I a fost comandantul suprem al forțelor române și ruse de pe sectorul de front de la Plevna. Gruparea de forțe româno-ruse a atacat la 30 august 1877 complexul de fortificații otoman de la Plevna, dar fără succes. A fost cea de a treia bătălia de la Plevna, în care

¹ Arhivele Militare Române, fond Marele Stat Major, dosar nr. crt. 21, f. 33-45, 86-98. (În continuare se va folosi sigla A.M.R., fond M. St. M.).

² A.M.R., fond M. St. M., dosar nr. crt. 40, f. 19.

³ A.M.R., fond M. St. M., dosar nr. crt. 104, f. 4.

⁴ *Istoria politicii externe românești*, coord. Ion Calafeteanu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 176.

singurul succes l-a reprezentat cucerirea redutei Grivița 2 de către trupele Diviziei 4 române în cooperare cu două batalioane ruse. Cetatea Plevnei a fost cucerită după un lung asediu, în noiembrie 1877. Ridicarea unui monument comemorativ de război era menită să immortalizeze victoria obținută de armatele ruse în războiul ruso-turc din 1877-1878. Autoritățile ruse au stabilit ca manifestările dedicate sărbătoririi a 35 de ani de la cucerirea redutei Grivița la 30 august 1877 de către trupele române și ruse să aibă loc în anul 1912, dar o indispoziție a suveranului rus a determinat amânarea ceremoniilor pentru o dată ulterioară.

Ceremonia punerii temeliei monumentului marelui duce Nicolai Nicolaevici a avut loc pe 19 februarie 1913. Aceasta s-a desfășurat cu un fast deosebit, la Manejul Mihailovski, în prezența împăratului Nicolai al II-lea, a președintelui Dumei Imperiale, a membrilor Consiliului de Miniștri, a membrilor familiei imperiale și a altor persoane oficiale ruse. Au fost invitați George Rosetti Golescu, șeful Legației române de la Petersburg și atașatul militar, maiorul Ștefan Holban. Au fost prezenți la ceremonialul respectiv membrii Comitetului de construire a monumentului, președintele comitetului - generalul Dimitrie Skalon, foști combatanți la războiul din 1877-1878 aflați încă în activitate, delegații din partea unităților militare ruse participante la campania respectivă, veterani de război din conflictul ruso-turc din anul 1877-1878, corpuri de trupe din toate școlile și academiile militare din Petersburg, trupele gărzii imperiale și ale districtului militar Petersburg, un public numeros.

A avut loc un serviciu divin oficiat de protopopul militar al capitalei ruse alături de un numeros cler, iar împăratul Nicolai al II-lea, „apropriindu-se de temelie a pus prima piatră și monede de aur după obicei în fundamentul monumentului”⁵.

Monumentul era o alegorie care reflecta etape importante din războiul din anii 1877-1878 și pe principalii participanți la conflictul respectiv. Marele duce Nicolai Nicolaevici, în calitate de comandant suprem al forțelor ruse din Balcani, era figura cea mai importantă fiind reprezentat călare pe un cal de luptă.

Statuia ecvestră a marelui duce Nicolai era așezată pe un bloc mare de granit rusesc. Pe cele patru laturi ale pedestalului de granit erau sculptate, în relief, scene simbolice din desfășurarea războiului. Pe partea din față a pedestalului erau reprezentate figurile a cinci ostași purtători de drapel: în față cel rus, iar în planul doi câte un soldat bulgar, român, sârb și muntenegrean. Pe partea opusă acestei scene erau sculptate figura marelui duce Nicolai și ale principalilor săi colaboratori primind parada trupelor ruse la San-Stefano, la încheierea războiului. Pe partea dreaptă era redat atacul redutei Grivița executat de către ostașii români și ruși la 30 august 1877, iar scena de pe partea stângă prezenta apărarea trecătorilor din Munții Balcani de către trupele ruse și bulgare în vara anului 1877.

Înălțimea monumentului urma să fie de 9,80 m, execuția lucrării fiind încredințată sculptorului Conanic din Milano⁶. Realizarea monumentului comemorativ de război a fost încredințată unei comisii aflată sub conducerea generalului Dimitrie Skalon, fost ministru de război, a cărei activitate a început încă din anul 1911.* Astfel, la 17 iulie 1911, generalul Dimitrie Skalon a adresat ministrului României la Petersburg, George Rosetti Golescu o scrisoare în care i-a prezentat diplomatului român proiectul monumentului al cărui scop era „... de commémorer les événements dans leur vérité historique”, iar în opinia autorităților militare ruse „... les camarades roumains de verraient avec satisfaction représentés dans cette glorieuse page d'histoire aux côtes de leurs camarades russes”⁷.

Pentru o reprezentare cât mai fidelă a ostașilor români pe scenele simbolice sculptate pe laturile monumentului, demnitarul militar rus solicita trimiterea din România de „... les uniformes des troupes qui ont pris part à la prise de la redoute de Grivitza...”⁸.

Legația română de la Petersburg a transmis către autoritățile de la București solicitarea demnitarului militar rus. Ministerele Afacerilor Străine și de Război de la București au dat curs favorabil cererii generalului Dimitrie Skalon spre a fi trimise la Petersburg uniforme cerute. Au fost alese și trimise uniforme ale tuturor armelor din armata română care au participat la războiul din 1877-1878, respectiv dorobanți, vânători, roșiori, călărași și artilerie, după cum reiese din documentul redat în anexa 1.

După ceremonialul de punere a pietrei de temelie a monumentului dedicat marelui duce Nicolai

⁵Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond dosare speciale, dosar 100/1900, f. 182. (În continuare se va folosi sigla A.M.A.E.).

* La nivelul actual al investigațiilor realizate de către noi nu putem preciza care a fost destinul acestui monument în vâltoarea evenimentelor istorice care au avut loc în Rusia după 1917.

⁶A. M. A. E, fond dosare speciale, f. 182-183.

⁷*Ibidem*, f. 174.

⁸*Ibidem*, f. 173.

Nicolaevici, generalul Dimitrie Skalon a transmis în numele comitetului de construire a monumentului o telegramă regelui Carol I al României în care aducea un omagiu către un "frate de arme al marelui duce și un erou al glorioasei campanii din 1877-1878" (Vezi anexa 2). Telegrama reflecta nu doar un gest de politețe diplomatică, ci era și o recunoaștere deschisă a contribuției directe adusă de monarhul român la câștigarea războiului ruso-turc din 1877-1878 și respectul față de un mare general participant la război.

Contextul în care s-a desfășurat evenimentul, amploarea manifestării și atenția acordată de cele mai înalte autorități ale imperiului rus arată că ceremonialul în sine a depășit cadrul obișnuit al unor asemenea manifestări. Acest lucru permite evidențierea unor observații care de fapt pot dezvălui o parte din obiectivele urmărite în epocă de autoritățile de la Petersburg, atunci când au aprobat construirea ansamblului monumental dedicat războiului din 1877-1878 și marelui duce Nicolai Nicolaevici, și anume:

- se aducea în atenția opiniei publice interne un important război câștigat de armata rusă. Se avea în vedere faptul că în societatea rusă și în opinia publică internațională era foarte vie impresia nefavorabilă creată de înfrângerea stânjenitoare suferită de Rusia în fața Japoniei în anii 1904-1905;
- constituia un moment favorabil pentru a prezenta din nou rolul Rusiei de apărător al creștinătății și de eliberator al popoarelor balcanice de sub dominația otomană;
- era o recunoaștere a contribuției importante avută de armata română la înfrângerea trupelor otomane în războiul din 1877-1878, cu impact important asupra raporturilor româno-ruse la cel mai înalt nivel;
- demonstra deschiderea guvernului de la Petersburg pentru o consolidare a relațiilor cu România și probabil era un mesaj pentru o posibilă colaborare militară româno-rusă în viitor.

Anexa 1

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ
№ 04906 □ 28 FEB. 1913□

TELEGRAMĂ

Prezentată la Pétersbourg Nr. 295401 - 106 - 4 - 18,50
Sosită la Palatul Regal data 4/2 ora 9 min 55 t. S 1913

SA MAJESTE LE ROI

La pose de fondements du monument à la mémoire de feu, le feldmaréchal et grand-duc Nicolas Nicoleavitch, a eu lieu aujourd'hui en présence de Sa Majesté l'Empereur; le comité e l'honneur de saluer en la personne de Votre Majesté, le Frère d'armes de feu le grand duc et un héros de la glorieuse campagne de 1877/78, les hauts faits d'armes de Votre Majesté, qui a commandé en personne les troupes russes et roumaines devant Plevna, seront immortalisés sur le monument par le haut relief de la prise de la redoute de Grivitza.

Dimitri de Scalon

p. Conformitate, form. No. 36 (1911)

Excelenței Sale
Domnului T. Maiorescu
Președinte al Consiliului
Ministru al Afacerilor Străine
etc. etc.... etc.

Sursa: Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond dosare speciale, f. 180.

REGATUL ROMÂNIEI *București, anul 1912, luna ianuarie, ziua 10*

MINISTERUL DE RASBOIU *Primit*
Cabinetul Secretarului General *11 ianuarie 1912*
MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ
№. 00737♠

NO. 1097

MINISTERUL DE RESBOIÛ
Secretariatul General
CĂTRE
Ministerul Afacerilor Străine

La adresa Dvs. No. 14441 din 18 Iulie a. c.

Am onoare a face cunoscut, că am expediat, legațiunei noastre din St. Petresburg, o ladă coprinzând cinci uniforme ale corpurilor d trupă care au luat parte în rășboiul din 1877-1878, compuse după cum se arată pe contra pagină, uniforme care au fost cerute acelei legațiuni de către Generalul Scalon, președintele comitetului pentru executarea monumentului marelui Duce Nicolae Nicolaevici.

Un inventar de felul celui notat pe contra pagină s'a pus și în lada cu uniformele.

Se alătură aici scrisoarea de trășură, rugându-vă să binevoiți a o expedia legațiunei noastre din Petresburg.

p. MINISTRU
General,
ss indescifrabil

INVENTAR
de

Uniformele trimise Legațiunei Române din Petresburg

Uniforma de dorobanți

Una manta
Una bluză
Una pereche pantaloni postav albi
Un brâu
Una legătură de gât
Una pereche tuzluci
Una pereche opinci
Una căciulă

Uniforma de vânători

Una manta
Una tunică
Una pereche pantaloni postav ser
Una pălărie cu penaj
Una pereche bocanci

Uniforma călărașilor

Una manta
Una tunică
Una pereche pantaloni postav albi
Una căciulă cu pampon și penaj
Una pereche cisme cavalerie

Uniforma roșiorilor

Una manta
Una tunică
Una pereche pantaloni albi
Una căciulă cu pampon și penaj

Una pereche cisme cavalerie

Uniforma artileriei

Una manta

Una tunică

Una pereche pantaloni ser

Un chipiu cu penaj

Una pereche cisme artilerie

Precum asemenea și două tablouri reprezentând drapelul tricolor al armatei Române

p. Conformitate
Adm-tor Sub-locotenent,
ss indescifrabil

Sursa: Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond dosare speciale, f. 176-177.

UN EPISOD INEDIT ÎN RAPORTURILE ROMÂNNO-RUSE DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

Abstract

The Romanian-Russian relations from the early twentieth century were characterized by a joint effort of development and consolidation of the bilateral relations. A distinct chapter in the Romanian-Russian relationships' general plan was dedicated to the military relations, which development had contributed to improve the trust among those two states. The article presents a new episode of the Romanian-Russian relations, namely the building of a memorial dedicated to the Russian-Turkish war of 1877-1878, when the involvement of the Romanian army was very useful to the Russian army, fact revealed by the allegoric scenes depicted in the memorial's composition.

RĂZBOIUL NAVAL ÎN MAREA NORDULUI, ÎN ANUL 1915

Cdor conf. univ. dr. Olimpiu-Manuel GLODARENCO*
Cdor. Ionel-Dan CIOCOIU**

1. Acțiunile forțelor navale de suprafață. Torpilarea cuirasatului FORMIDABLE în Marea Mânecii a prezentat *Amiralității* britanice pericolul la care erau expuse transporturile pentru aprovizionarea armatei britanice, datorită organizării a două baze de submarine inamice în apropierea teatrului de operații. Statele majore ale armatei și marinei au elaborat, fiecare pe cont propriu, câte un proiect de recucerire sau distrugere a bazelor de la Zeebrugge și Ostende. Aceste două planuri au fost respinse de regele Belgiei, iar acțiunea ofensivă necesară a intrat într-un impas, astfel că armata a decis să acționeze în cealaltă extremitate a frontului inamic, anume în Dardanele¹.

În aceste condiții, flota britanică s-a menținut într-o atitudine defensivă, mărgininu-se să *aștepte și să vadă*, repartizându-și forțele pentru a riposta, de formă, rapid și în siguranță, la toate provocările flotei germane. La Harwich se aflau 4 crucișătoare, 2 flotile de torpiloare și un submarin, sub comanda comodoului Tyrwhitt; la Rosyth, viceamiralul Beatty se afla la conducerea crucișătoarelor de bătalie și a două escadre de crucișătoare, iar viceamiralul Bradford comanda Escadra a 3-a de cuirasate; la Scapa Flow, amiralul Jellicoe ținea în alertă marea flotă de cuirasate tip dreadnought. În principiu, *Amiralitatea* britanică a abandonat toată inițiativa în favoarea flotei inamice, dar a desfășurat, neîntrerupt, activități de pregătire și de organizare perfectă a radiogoniometriei și a descifrării tuturor radiogramelor germane. Era, în această atitudine, o liniște, nu un sentiment de putere și dominare incontestabilă care, după bătălia de la Falkland, a fost exercitată pe toate oceanele².

În flota germană, din contră, domnea o mare nervozitate. După ce a făcut mari sacrificii pentru a crea o flotă formidabilă, capabilă să acționeze la ordinele sale, împăratul a decis ca aceasta să fie conservată intactă pentru a decide finalul războiului, ceea ce a cauzat amiralului Tirpitz și anturajului său o stare insuportabilă. În aceste condiții s-a format un veritabil mic complot între marii comandanți navali pentru a-l determina pe Wilhelm II să revină de la decizia lui. Raportul înaintat acestuia la începutul anului 1915 preciza rolul submarinelor în distrugerea comerțului britanic și oferea comandantului flotei o mare inițiativă pentru a angaja toate resursele în obținerea succesului. Împăratul a refuzat, pur și simplu, conținutul raportului, afirmând că, comandantul *Flotei de Mare Largă* germană avea puterea de a întreprinde, în Marea Nordului, raiduri împotriva forțelor avansate ale inamicului, și de a le combate cu forțe superioare. Din contră, trebuia să evite orice posibilitate de angajare a forțelor inamice care i-ar fi fost net superioare, deoarece orice bătălie navală defavorabilă ar fi putut avea consecințe dintre cele mai grave pentru acel moment, când situația generală ar fi dat flotei o valoare excepțională ca instrument politic în mâinile celui care ar fi câștigat războiul. Împăratul dorea să prevină incursiunile importante și să slăbească protecția coastelor inamice³.

Prins între cele două curente, comandantul șef al flotei, von Ingenohl a întreprins, timid, raidul care i-a fost permis, dar nu a îndrăznit, pentru a restabili succesul compromis, ca acesta să fie sprijinit de flota de linie, astfel că a pierdut bătălia de la Dogger Bank.

Operația germană de la Dogger Bank⁴ se afla, de mult timp, în proiect, având forma unui raid al torpiloarelor cu sprijinul crucișătoarelor, care urmau să curețe ruta spre Dogger Bank de șalupele care efectuau serviciul în favoarea inamicului și, dacă condițiile erau favorabile, să surprindă forțele ușoare de supraveghere ale acestuia. Pe 23 ianuarie 1915, vremea părea favorabilă desfășurării acestei acțiuni. Seara, crucișătoarele de bătalie SEYDLITZ, MOLTKE, DERFFLINGER, BLÜCHER, 4 crucișătoare ușoare și 2 flotile de torpiloare au ieșit în larg pentru executarea misiunii preconizate, întoarcerea fiind prevăzută pentru seara următoare. Singura forță de sprijin era formată din 5 nave de linie vechi. Prin serviciul său de informații, *Amiralitatea* britanică cunoștea, încă de pe 15 ianuarie, că germanii pregăteau o acțiune asupra coastelor engleze. O recunoaștere în apele germane, desfășurată pe data de 19 ianuarie de către crucișătoarele lui Beatty și forțele dislocate la Harwich, nu a relevat

* Directorul Muzeului Marinei Române

** Statul Major al Forțelor Navale

¹ Sir Julian Corbett, *Naval Operations*, vol. I, Longmans & Co., London, 1920, pp. 143-145.

² R. Hough, *The Great War at Sea 1914-1918*, Oxford University Press, Oxford, 1983, p. 137.

³ Admiral Reinhard Scheer, *La flote allemande de haute mer, pendant la guerre mondiale*, Payot, Paris, 1928, p. 108.

⁴ John Rushworth Jellicoe, *La "Grand Fleet" (1914-1916)*, Payot, Paris, 1928, pp. 203-209.

mişcări suspecte. În ziua de 23 ianuarie, descifrarea unei radiograme inamice a informat *Amiralitatea* că germanii intrau în acțiune, astfel că a fost adoptat, de urgență, dispozitivul defensiv.

Cele 5 crucișătoare de bătalie ale amiralului Beatty și forța de la Harwich au luat drum spre o poziție la nord-vest de Dogger Bank, Escadra a 3-a de cuirasate și Escadra a 3-a de crucișătoare s-au deplasat la 30 de mile de Dogger Bank, iar *Grand Fleet* s-a plasat pe paralela Aberdeen, la mijlocul distanței dintre Ecosse și Norvegia.

La orele 07.00, cele două părți au luat contactul prin crucișătoarele AURORA și KÖLBERG, la distanță de 6.000 de metri. De o parte și de cealaltă, navele se apropiau și deveneau vizibile prin semiobscuritate. La interval de câteva minute, AURORA a semnalizat *Sunt în acțiune cu „Flota Mărilor de Sus”*; aproape simultan, crucișătorul ușor STRASLUND a transmis *Am descoperit aproximativ 8 nave mari spre nord-nord-vest*. Cei doi adversari puteau fi, astfel, îndreptății, prin aceste recunoașteri, că, în ceața dimineții, se găseau în fața forțelor principale inamice.

Dacă Beatty avea dreptate să suspecteze informația, amiralul von Hipper avea un mare motiv să o creadă, de aceea a făcut cale întoarsă, repetând comandatului șef semnalul transmis de la STRASLUND. Luând drum spre nord-est, el a fost urmărit de crucișătoarele de bătalie ale amiralului Beatty, care au mărit viteza, progresiv, până la 29 de noduri, în timp ce crucișătoarele germane se străduiau să-și păstreze viteza după cea a lui BLÜCHER, de 23 de noduri.

La orele 09.00, crucișătorul de bătalie britanic LION, aflat în prova dispozitivului, a deschis focul de la 18.000 de metri asupra liniei germane, care a ripostat, câteva minute mai târziu. Succesiv, crucișătoarele de bătalie TIGER, PRINCESS ROYAL, NEW ZEALAND, au intrat în acțiune. Tirul artileriei navelor germane era foarte precis, astfel că LION și TIGER au suferit avarii grave. LION a fost obligat să părăsească dispozitivul și să reducă viteza la 15 noduri. SEIDLITZ s-a înapoiat la coasta germană foarte avariat, iar BLÜCHER, rămas în urmă, a rezistat, un timp, cu hotărâre, tirului concentrat care a sfârșit prin a-l scufunda. Cu toate acestea, restul forțelor germane a reintrat în bazele sale fără alte probleme.

Churchill avea să scrie foarte just⁵: *Este remarcabil cum opinia publică s-a manifestat în a judeca operațiile maritime cu un spirit mai critic și mai parțial decât cele terestre. Noi aveam, pe teatrele terestre, pierderi însemnate, în mare parte inutile, în mare parte cu rezultate infime și insuficiente... Aprecierile publice au fost, față de războiul terestru, ori indulgente, ori provizorii. Altfel a stat situația în cazul marinei. Marea este plană și clară: pe suprafața sa, orice navă este vizibilă, este o țintă precisă. Dacă am pierdut o navă, este un eveniment asupra căruia nu se poate discuta. Dacă pierdem o singură navă, aceasta este consecința câtorva cauze deosebit de simple, anume neglijența, aroganța, incapacitatea, și acest lucru blamează cu exigență.*

Această bătalie de la Dogger Bank a fost considerată, și de englezi și de germani, ca fiind un eșec, și însuși Marele amiral von Tirpitz a fost convins că acest lucru nu trebuia repetat. În raportul din 26 ianuarie, acesta a declarat că situația flotei germane, în comparație cu cea britanică, devenea din ce în ce mai defavorabilă; ocazia fusese pierdută, iar, din acel moment, trebuia utilizate, la extrem, orice alte posibilități care ar fi apărut, fără a pune în pericol existența *Flotei de Mare Largă*. Aceste posibilități erau: atacurile cu ajutorul dirijabilelor asupra Londrei, centru al rezistenței morale a inamicului; blocada submarină, care se limita, într-o fază incipientă, la Tamisa; războiul de cursă⁶.

În rest, noul comandant suprem al flotei, amiralul Hugo von Pohl, care l-a înlocuit pe amiralul Frederich von Ingenohl, nu a avut decât o singură idee, fixă, pe care a susținut-o cu tenacitate, și pe care a făcut-o să triumfe momentan: războiul submarin împotriva comerțului britanic. În afară de acesta, el considera minarea coastelor inamice ca fiind asemănătoare cu atacul direct asupra inamicului, dar o latură secundară a războiului submarin. Pentru a oferi flotei activitatea necesară menținerii unui spirit combativ, von Pohl a răspuns, cu amabilitate, unei întrebări a *Statului Major al Armatei*, că întărea forțele Escadrei din Baltica, pentru a sprijini trupele de uscat să respingă armatele ruse care se pregăteau să înainteze spre Memel. El a sugerat că hotărâse să redислоce o mare parte a flotei în vederea executării de acțiuni în Marea Baltică, nelăsând în Marea Nordului decât o escadră și un grup de acoperire⁷.

Șeful *Statului Major General* nu era de acord cu ideea de a muta în Baltica centrul de greutate al situației strategice, din moment ce flota britanică se putea lipsi de un mare număr de nave, atât pentru Dardanele, cât și pentru apărarea în cadrul războiului submarin, astfel că a decis să nu trimită în apele Balticii decât forțe ușoare. Problema s-a pus, din nou, în luna iulie, *Statul Major al Armatei*

⁵ Winston S. Churchill, *La crise mondiale*, Tom II, Payot, Paris, 1930, p. 348.

⁶ Gaston Raphaël, *Tirpitz*, Payot, Paris, 1922, p. 88.

⁷ R. Chickering, *Imperial Germany and the Great War, 1914-1918*, CUP, Cambridge, 1998, pp. 231-233.

emițând opinia prin care flota ar fi trebuit să execute acțiuni demonstrative în Golful Riga. Șeful *Statului Major General* nu a dat niciun ordin ferm, lăsând pe cei doi comandanți, ai flotei din Baltica și *Flotei de Mare Largă*, să coopereze în mod direct. Pe 18 august, o flotă germană formată din 50 de nave a pătruns, după îndelungi eforturi, în Golful Riga, de unde ea a fost obligată să se îndepărteze, a doua zi⁸. Din ce în ce mai mult, războiul naval din Marea Nordului și-a pierdut caracterul militar. Războiul împotriva navelor comerciale, dus cu ajutorul submarinelor, a devenit unicul și obsedantul obiectiv al autorităților navale germane, și preocuparea dominantă a marinelor aliate. În afară de acesta, au fost organizate rare operații, întreprinse de o parte, cât și de cealaltă, în această mare, care au constat în raiduri ale dirijabilelor și minări. La litoralul german, dar și la cel englez, lansările de mine s-au făcut în scopul blocării forțelor de suprafață și submarine inamice. Eficacitatea lor a fost redusă, deoarece câmpurile de mine au fost, repede, descoperite, iar singurul rezultat a constat în acțiunile istovitoare ale navelor dragoare⁹.

Pe coastele germane, principalele minări s-au executat pe drumul presupus a-l parcurge forțele navale britanice, astfel: 17-18 aprilie: crucișătoarele STRALSUND și STRASSBURG au lansat, fiecare, 120 mine, fiind escortate de alte 3 crucișătoare și sprijinite de 3 escadre de linie, instalând două baraje de 30 de mile lungime pe în fața coastei stâncoase de la Swarte Bank; 17-18 mai: STRALSUND, STRASSBURG, PILLAU și REGENSBURG, purtând, fiecare, câte 120 mine, au lansat două baraje la Dogger Bank; 1-2 august: puitorul de mine PELIKAN a instalat un baraj contra submarinelor britanice format din 440 mine imersate la 14 metri, între nava-far de la Borkum și gura de vărsare a Fluviului Ems; 6-8 august: germanii au folosit vechea navă engleză METEOR, transformată în puitor de mine, care a transportat 450 de mine destinate să bareze Moray Firth. *Amiralitatea* britanică, prevenită, a ordonat flotei de la Harwich să iasă în urmărirea acesteia. Nava germană a fost descoperită pe data de 8 august de către o navă de patrulare britanică, pe care a scufundat-o, dar care a reușit să transmită poziția înainte de a fi înghițită de ape. METEOR a trecut la lansarea minelor, fiind regăsit abia pe data de 9 august, de către patrula de la Harwich, la intrarea în Hornsreef, unde a fost scufundat. Dragoarele engleze au descoperit și distrus 220 mine, dar le-au lăsat pe celelalte la poziție, pentru a proteja Moray Firth împotriva incursiunilor submarinelor germane; 12 septembrie: STRALSUND și REGENSBURG, ducând, fiecare, câte 140 de mine, escortate de crucișătoare și sprijinite de la mare distanță de *Flota de Mare Largă*, au lansat 6 baraje de mine într-un raion din jurul navei-far de la Swarte-Bank¹⁰.

În decursul lunii iunie, primele submarine puitoare de mine au intrat în dotarea flotilelor germane din Flandra, instalând numeroase baraje de mine pe rutele comerciale, la intrarea pe Tamisa ori de-a lungul coastelor engleze, în principal în jurul navelor-far și reperelor pentru navigație. La sfârșitul anului 1915, minările contra navelor de suprafață ale flotei de război sau comerciale britanice au fost suspendate deoarece deveneau un pericol și pentru submarineele germane, și datorită faptului că eficacitatea lor a fost scăzută¹¹.

De partea britanică, descoperirea acestei tactici de război nu a avut consecințe deosebite. Pe timpul lunii februarie, au fost lansate 4.000 de mine, dispuse pe 12 linii, între coastele belgiene și cele engleze, pentru a bloca Pas-de-Calais. Obstrucțiile au fost completate prin plase de mine derivante sau remorcate și, puțin mai târziu, prin instalarea unei plase fixe de oțel între Boulogne și Folkestone¹².

2. Războiul submarin în anul 1915. La finele lunii februarie 1915, flota germană de submarine era aproape la fel ca la începutul conflagrației mondiale, cuprinzând aproximativ 20 de unități tip *U*; 11 submarine noi au intrat în serviciu, dar 7 fuseseră, deja, distruse. În timp ce armatele germane ocupau coastele Flandrei, la sfârșitul anului 1914, *Amiralitatea* germană a stabilit două baze de submarine, și a întreprins, de asemenea, măsuri de construcție a 30 de submarine mici, de tipurile *UB* și *UC*; primele nu difereau de tipul *U* decât prin dimensiuni și valoarea armamentului (6 torpile în loc de 12), iar tipul *UC* a fost amenajat, special, pentru lansarea minelor. După primele probe de mare, în februarie 1915 a început construcția unui număr dublu de astfel de nave, având numeroase îmbunătățiri față de modelele precedente¹³.

Războiul submarin a început, prin urmare, cu mijloace mult prea slabe, iar randamentul a fost diminuat de dificultățile tactice rezultate de măsurile defensive întreprinse de aliați. Marile submarine

⁸ *Ibidem*, p. 242.

⁹ E. L. Woodward, *Great Britain and the German Navy*, Frank Cass, London, reprint, 1964, p. 297.

¹⁰ R. Chickering, *op. cit.*, pp. 246-248.

¹¹ *Ibidem*, p. 251.

¹² John Rushworth Jellicoe, *op. cit.*, p. 223.

¹³ Robert Jackson, *Submarines of the World*, Grange Books, London, 2005, pp. 262-263.

de tip *U*, care erau bazate în porturile germane, operau, unele pe coastele orientale ale Marii Britanii, altele, din ce în ce mai numeroase, pe coastele occidentale, la intrarea în Marea Irlandei, unde se încrucișa traficul transatlantic și cel carbonifer dintre Anglia și Franța. Submarinele traversau Pas-de-Calais la suprafață, pe timpul nopții. Submarinul U-32 a decis să execute traversarea pe zi, apoi, intrând în imersiune, s-a prins de plase, din care a scăpat cu greu, revenind în Germania înconjurând Insulele Britanice. Din acest moment, această rută a fost impusă submarinelor pe drumul de întoarcere, dar se diminuea randamentul cu aproape 50%¹⁴.

Urmând instrucțiunile transmise de *Amiralitățile* lor, navele comerciale engleze și franceze au fost vopsite în culori de camuflaj și au arborat pavilionul unor state neutre. Cum ordinul Kaiser-ului era acela de a evita scufundarea navelor neutre, recunoașterea vaselor a devenit o operațiune foarte dificilă și delicată, neputându-se face cu certitudine prin mijloace obișnuite, în conformitate cu regulile de drept internațional. Britanicii au introdus în serviciu un mare număr de *nave-capcană*, mascate în cargouri neutre, care aveau un puternic armament ascuns. În timp ce submarinele se apropiu pentru a le inspecta, acestea scoteau la iveală însemnele de război și executau un foc nimicitor¹⁵.

Atunci când, în 1917, războiul submarin a fost declanșat, fără discernământ și fără niciun avertisment, împotriva tuturor navelor întâlnite pe mare, au fost obținute rezultate formidabile; cu toate acestea, nu au fost uitate dificultățile și pericolele pe care le-au întâmpinat submarinele în cursul anului 1915. Bilanțul lunii martie 1915 a fost următorul: 8 submarine în crucieră au scufundat nave comerciale însumând 70.000 de tone, dar 3 dintre acestea nu s-au mai întors, niciodată, la baze; în aprilie, 9 submarine aflate în misiune au trimis pe fundul mării 40.000 de tone, dar 2 dintre ele au suferit avarii datorate abordajelor¹⁶. Toate aceste dificultăți au iritat pe mai marii marinei germane, care vedeau eșuând proiectul lor prin erorile comise în recunoașterea navelor neutre, deoarece acestea nu doreau să se conformeze exigențelor *Amiralității* germane, care le-a sugerat să efectueze navigația în condițiile determinate de aceasta, pe rute și la date prestabilite, sau în convoaie escortate de nave de război. Statele Unite ale Americii, în particular, își mențineau dreptul lor absolut de a naviga în mod liber pe o mare liberă, și pretindeau o recunoaștere strictă a navelor comerciale neutre de către beligeranți, înainte ca acestea să fie distruse¹⁷. Riposta germană s-a făcut simțită în cursul lunii aprilie 1915, când au fost scufundate 4 veliere și 6 vapoare neutre, din care unul american, GULFLIGHT. Apoi, pe 7 mai, marele pachebot britanic LUSITANIA, neînarmat și având la bord numeroși pasageri americani, a fost torpilat, fără un avertisment prealabil, de către U-20, fiind omorâte 1.198 de persoane, din care 118 americani¹⁸.

În Statele Unite, indignarea a fost generală, astfel că guvernul american a adresat, pe 13 mai, o notă deosebit de severă celui german, declarând că nu respecta dreptul sacru al cetățenilor americani de a opta pentru navele pe care doreau să călătorească pentru a-și desfășura afacerile legitime. Cabinetul german a declarat că LUSITANIA era înarmată, drept pentru care a fost asimilată cu o navă de război. Ca replică, în schimburile de note cu Statele Unite, Germania părea că își menținea poziția, dar un document imperial secret din 5 iunie ordona să nu se mai scufunde pacheboturi, chiar dacă ar fi fost inamice. Categorisirea navelor a făcut și mai dificilă misiunea submarinelor, iar succesul părea compromis. În aceste condiții, amiralul von Tirpitz și șeful *Statului Major General* și-au prezentat demisiile împăratului, care le-a refuzat¹⁹.

Trecând peste acest moment, războiul submarin a continuat, dar mai puțin viguros, pe cele două teatre de operații, în Marea Nordului, unde submarinele s-au înverșunat împotriva navelor de pescuit britanice, și la intrarea în Marea Mânecii ori în Marea Irlandei. Din mai în septembrie 1915, deplasamentul navelor scufundate a oscilat în jurul a 75.000 de tone, dar au fost distruse 11 submarine de către pescadoarele armate sau submarinele aliate, iar 2 unități au fost avariate prin aceleași procedee²⁰. Pe data de 19 august, pachebotul ARABIC a fost torpilat fără avertisment, iar patru cetățeni americani au fost înecați. În Statele Unite, emoția a umplut paharul, iar presa a cerut guvernului o acțiune imediată. Cancelarul Theobald Bethmann-Hollweg a rugat pe împărat să anuleze ultimul ordin secret și să dezavueze pe comandantul submarinului. Pe 31 august, postul de radio de la

¹⁴ Amiral Ratyé, *Dans les mers septentrionales (août - décembre 1914)*, în *La guerre navale racontée par nos amiraux*, vol. 3, Librairie Schwartz, Paris, 1923, pp. 163-165.

¹⁵ *Ibidem*, p. 45.

¹⁶ John Keegan, *The Price of Admiralty*, Penguin Books, New York, 1989, p. 284.

¹⁷ *Ibidem*, p. 285.

¹⁸ David Shermer, *World War I*, Chancellor Press, London, 2004, p. 84.

¹⁹ Amiral Ratyé, *op. cit.*, pp. 174-176.

²⁰ Lowell Thomas, *Les corsaires sous-marines*, Payot, Paris, 1930, p. 178.

Norddeich a lansat următoarea radiogramă: *Din acest moment, nicio navă de pasageri nu trebuia să fie scufundată fără avertisment și fără ca pasagerii și echipajul să fie salvați*²¹.

Bineînțeles, amiralul Alfred von Tirpitz și amiralul Gustav Bachmann, șeful de stat major al marinei, și-au prezentat, din nou, demisia. De această dată, împăratul a acceptat demisia lui Bachmann, dar nu a lui Tirpitz, de care acesta nu se putea debarasa; apoi, pe 8 și 9 septembrie, Kaiserul a semnat două ordine supreme care specificau că trebuia scufundată orice navă inamică, cu excepția pacheboturilor, și că nicio navă care avea arborat pavilionul unui stat neutru nu trebuia atacat fără să existe certitudinea absolută că acest pavilion nu era fals, afirmând că era de preferat să fie lăsată să scape o navă suspectă, decât să fie distrusă, fără justificare, o navă neutră²².

Pe data de 18 septembrie a fost emis un alt ordin suprem către autoritățile maritime, astfel: *Situația generală a războiului impune ca, în timpul săptămânii care va urma, să nu fim obligați să producem nicio contravenție asupra ordinului din 9 septembrie, fiind necesar ca submarinele să nu execute acțiuni asupra coastelor occidentale ale Marii Britanii și în Marea Măneei. Submarinele să nu devină disponibile și au primit alte obiective militare.* Acest nou ordin, pe care noul șef al statului major al marinei l-a acceptat ca atare, a fost considerat ordinul suprem. Alfred von Tirpitz a scris în memoriile sale despre acest fapt că *dezorganizarea și haosul din sânul guvernului imperial a căpătat, în aceste zile, o amploare pe care nu am mai întâlnit-o de la începutul războiului. Măsuri nemaiauzite, necunoscute până acum, au fost adoptate în imperiul lui Bismarck. Acesta a acționat în conformitate cu ordinul din 18 septembrie, angajând flota și corpul de infanterie marină: acest ordin a fost emis de șeful statului major al marinei din proprie inițiativă, și a fost ținut secret față de cancelar, ministrul afacerilor externe și ministrul marinei. Împăratul a greșit că l-a ignorat; cu toate acestea, șeful cabinetului naval a estimat că acesta fusese informat succint*²³.

După acest moment, *Înaltul Comandament Naval* s-a aflat în pragul anarhiei, iar opoziția față de persoana Kaiser-ului s-a amplificat. S-a dorit, chiar, ca von Tirpitz să fie instalat în fruntea marinei și să se constituie un comandament unic al flotei, al *Statului Major General* și al Ministerului de Război, urmând ca politica internă să graviteze în jurul războiului submarin și al personalității amiralului von Tirpitz. O mare parte a presei a trecut de partea Marelui amiral, iar *Marele Comandament Militar* a intrat, și el, în frământări. Marii șefi militari, în Germania cât și în celelalte state aflate sub arme, nu considerau marina decât ca o categorie auxiliară de forțe, destinată să ducă unele operații militare de-a lungul coastelor sau ca un simplu factor de putere care se punea în balanța negocierilor diplomatice. Doar trupelor de uscat le revenea onoarea victoriei și dominației germane²⁴.

De cealaltă parte, intrarea în război a Marii Britanii nu a fost luată în considerare în mod serios pe timpul zilelor dramatice care au urmat atentatului de la Sarajevo, iar războiul naval nu a fost pregătit cu minuțiozitatea care caracterizează organizarea germană. Distrugerea armatei franceze, în câteva săptămâni, a devenit o asemenea amenințare pentru Anglia, încât se credea că putea fi determinată să ceară pace. Ducele de Arenberg, ofițer de stat major în cadrul Corpului VII armată, în discuțiile cu prințul Adalbert de Prusia, la începutul anului 1915, afirma că *flota nu se putea compara cu un corp de armată, ci ea trebuia să fie conservată ca factor politic. Pentru moment, acesta era primul război punic, iar al doilea, care antrena distrugerea Marii Britanii, urma să vină puțin mai târziu și, de această dată, marina avea un rol decisiv*²⁵.

Bătut de armata franceză, *Marele Cartier General* german și-a îndreptat toate forțele disponibile spre Rusia, dar s-a epuizat la Riga. După acest moment, în primele zile ale lui 1915, *Marele Cartier General* a apreciat că principalul inamic devenise Marea Britanie, ordonând marinei să demareze un proiect pe care îl preconizase cu insistență: războiul submarin²⁶.

THE NAVAL WAR IN THE NORTH SEA IN THE YEAR 1915

Abstrac

t

The naval war from the North Sea in the year 1915 loses the military character, the war against commercial vessels carried with the help of the submarine, become the unique and obsessive objective of the naval Germany authorities and also the prevailing concern of the allied marines.

²¹ Ilie Manole, Ioan Damaschin, Anatolie Zemba, *Confruntări navale*, vol. 1, Editura Militară, București, 1988, p. 304.

²² Admiral Sir Reginald Bacon, *The Jutland Scandal*, Hutchinson & Co. Paternoster Row, London, p. 327.

²³ Grand Admiral Alfred von Tirpitz, *My Memoirs*, Hurst & Blackett, London, 1919, p. 169.

²⁴ *Ibidem*, p. 170.

²⁵ *Ibidem*, p. 176.

²⁶ *Ibidem*, p. 177.

FORTIFICATION SYSTEMS OF BELGIUM, GERMANY AND FRANCE BEFORE THE <<GREAT WAR>>: HISTORICAL, ORGANIZATION AND MILITARY VALUE

Prof. dr. Marius CÎRJAN*

Since from the beginning of the article, the subject required some clarifications of terminology in the classification of defenses. Literature, and particularly military courses and dictionaries provide definitions that approaching the officer of genius Leon Cerchez has inserted it in the course of fortification¹ taught at the Superior School of War in the 1930s. According to the author, fortification represent „the art of organizing a military position so that the occupant can struggle with advantage against the enemy”².

In terms of purpose that was intended to achieve, as while he was executed and the execution period, as the means employed and beyond where it was installed, fortification, according to the same author, is able to classify into two main types:

1. Permanent fortification (featured works carried out in peacetime, a duration that often exceeded that of a few years, whose positions on military importance was contested because it derives from their geographical situation, with all the modern facilities that the industry putting them at the disposal of the military engineer, in order to ensure a long life as work).

2. Transient fortification (comprised works which were in most cases during the war on military positions of circumstance resulting from development operations, to be determined in view of imminent fighting or executed, even during the fight; they are most often arranged by the troops to use them, under the supervision of their hierarchical heads; they are made of improvised materials and their duration is limited by the course of operations)³.

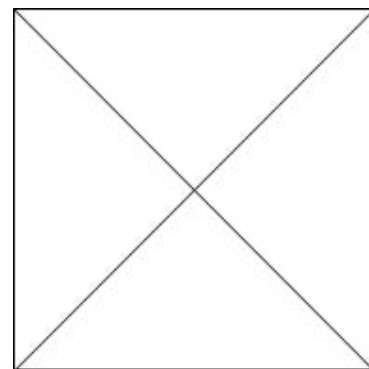
Defensive systems organization of Belgium, France and Germany (1870-1914). New conceptions on defenses in Europe at the beginning of the 19th century and developed as a result of the experience of wars of 1866 and 1870 were promoted by the „schools” fortification of France, Germany and Belgium⁴. With some exceptions, those principles formed the basis for building the defensive systems (permanent defenses) used during the „Great War” by western european states.

Starting from the principle of strategic strongholds, at the end of the 19th century, and, in general, until the eve of World War I, the strongholds (permanent fortifications) of european states were grouped into three categories: 1. the system of strongholds staggered; 2. the system of the fortified fields; 3. the system of fortified regions⁵.

Belgium. Organisation of the belgian defensive system began as early as the 19th century, but the four groups of fortresses existing in 1914, only Antwerp's fortifications, Namur and Liege's site on the Meuse had received a modernization program⁶.

Meuse fortifications. The small area comprising the Hainaut and Hesabaye fields on the left bank of the Sambre and Meuse, served as an invasion route from Germany to Gaul, and vice versa, since ancient times.

Liege. Bridgehead double in Liege, industrial city with 164.000 inhabitants in the early twentieth century, was situated on the rivers Meuse, at the confluence of Vesdre with Ourthe, at 15 km from the Netherlands and 25 km from German border. City covered 10 bridges and 10 railway control. Construction began in

* Colegiul Național Liceal „Zinca Golescu”, Pitești

¹ Colonel Leon Cerchez, *Privire generală asupra fortificației pasagere moderne*, București, Tipografia „Cultura”, 1923.

² *Ibidem*, p. 3.

³ *Ibidem*.

⁴ Petre Zaharia, Emanoil Ene, Florea Pavlov, *Istoria armeei geniu din armata română*, Vol. 1, București, Editura Militară, 1994, p. 121.

⁵ Căpitan Grigore Crăiniceanu, *Constituirea cetăților și fortificarea țărilor cu aplicație la fortificarea României*, București, Tipografia „Ștefan Mihăilescu”, 1883, p. 28-29.

⁶ Dumitru I. Vasiliu, *Fortificația permanentă contemporană (1914-1934)*, București, Tipografia „Revistei Geniului”, 1934, p. 9.

1887 and the main purpose was to prohibit crossings over the Meuse. The fortifications consist of 6 and 6 batteries intermediate forts, located 7-9 km from the city and at 2-6.5 km interval between them⁷. The forts were all concrete and armored. Forts were equipped with a number of 400 cannons, and the observatories and projectors armored⁸.

Namur. Bridgehead Namur was located at the confluence of Sambre valleys (range of 30 m) and Meuse (range of 120 m). Important communications hub, he covered three bridges over the Meuse, controlling six railways and several major roads. In 1914, the bridgehead organization, similar to that of Liege, included: belt of battle, forming the main line of resistance, 4 and 5 batteries intermediate forts, with a total area of 39 km. Forts were at a distance of 4-7 km by the city and at intervals of 3 to 3.5 km between them. All large and medium caliber artillery was concentrated in the forts, with only a few howitzers of 21 cm⁹. The total number of cannons up to 530 pieces¹⁰.

Bridgeheads of Liège and Namur have been designed by general Brialmont between 1887-1891¹¹.

Antwerp. Strengthening's Antwerp had already begun the second half of the nineteenth century, as strongholds where Liege and Namur the plans were under the supervision of general Brialmont and guidance of Todtleben, russian general, summoned by King Leopold I of Belgium¹².

On the eve of the conflict's world, Antwerp was considered the strongest fortress in the world and as able to withstand any siege. Sitting on the river Scheldt, the city was reinforced by the construction of three lines of defence:

1. the first line of defense included modern forts placed at a distance of 20-25 km from the city centre. All of the forts were located on the left bank of the river, and then on the Nèthe left bank of the river Rupel, in the interval between the Scheldt and Dijle. Comprised of 24 large forts and at least as many batteries-fortive intermediate, distance between the forts ranging from 3 to 5 km. Strong line of defence was supplemented with works for flood. Almost all the left bank of the river Rupel and Nèthe fields were on an area of 5-600 m, and to the North of the city, the waters of the Scheldt's could flood areas 10 to 15 miles on the right and on his left.

2. The second line of defense is located at 10-12 miles of front line, contained a number of 13 forts and an almost equal number of intermediate batteries-fortive. Located at 5-6 km from the edge of the city, the defense line was supplemented with the floodable land.

3. Third line of defense represented the city.

All the forts of the first line and a good part of those of line two were built of concrete, and the artillery was armored. Manhole fire types which was equipped with the city were about the same as the fortress of Liège, amounting to 1000 pieces, including minor flanking artillery¹³.

In addition to the defensive system of strongholds, neutrality of Belgium was defended by an army of campaign composed of 6 divisions (with the garrisons at Antwerp, Gand, Liège, Namur, Mons and Brussels) and one cavalry division (with garrison in Brussels)¹⁴.

France. In 1914, the french defenses fortifications system included both land borders and maritime, with a sliding scale big East defensive border. The system comprised a few main areas of defence: an area on the border of N-E, by Belgium, between Dunkerque and Montmédy, there Group North, consisted of isolated strongholds, leaning on the Maubeuge (city of maneuver), Lille (city of deposit), Dunkirk (maritime Castle). North group was connected to south with the group Meuse by river and positions from Montmédy, Longwy, and Givet Ayvelles fort, old city, decommissioned or subject to downgrading.

On the eastern border to Germany and Luxembourg, France had been built two defensive curtains, Verdun-Toul and Epinal-Belfort, the first group called „medium Meuse” and the second Vosges group¹⁵.

Group Meuse medium. Covered by the river Meuse at Mezieres to Verdun and a bastion in plain Woevre, a curtains made from forts, located on the Meuse heights, connecting Verdun with

⁷ *Ibidem*, p. 10-11.

⁸ C. Găvănescul, I. Manolescu, *1914-1915. Războiul cel Mare*, Vol. I, București, Institutul de Arte Grafice „Universala I. Ionescu”, 1915, p. 267.

⁹ Dumitru I. Vasiliu, *op. cit.*, p. 14.

¹⁰ C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.*, p. 268.

¹¹ Dumitru I. Vasiliu, *op. cit.*, p. 10.

¹² *Ibidem*, p. 15.

¹³ C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.*, p. 268-269.

¹⁴ Arhivele Militare Române, fond M. St. M. Secția II Informații, dosar nr. 230, f. 58.

¹⁵ Dumitru I. Vasiliu, *Fortificația permanentă contemporană...*, p. 18-19.

Toul, city of maneuver of the Army of Lorraine. Positions east of Nancy (known as the Grand Couronné age) had to build a forward area, but in the eve of outbreak of hostilities work was only begun.

Group Vosges. Included the strongholds of Epinal and Belfort, first serving as a fortress armies maneuvering and storage of Vosges, the second city to stop the leak from Belfort. These strongholds were connected by forts of upper Mosel, while the group Vosges was connected with the lower Meuse by the fort off Manonviller, which was given great importance in strengthening the program area.

Jura Group. Located on the border with Switzerland, was based on stronghold of Besançon, deposit stronghold and maneuver for the Jura Army. Jura defense group was connected to the defense of the Alps mountain massif and forts off and that of the Vosges by forts built to mountains Lomont.

Alpine group included the three natural divisions: North (Savoy or Ieser), center (Dauphin region) and South (Sea Basin and Nice). Organization that aimed to defend the three possible areas of invasion, three broken supervised by French armies: the first, north of Verdun, between Dun and Mezieres to Chimaz, for if Germany had violated Belgian neutrality, called „breach of the Meuse”; second, and most important, between Toul and Epinal, known as „breach of Charmes or the Moselle”; the third, from Belfort, that closed the city and its annexes.

In the defensive system on the eastern border, the stronghold of Verdun play an important role because forbidding access path on the Meuse river valley and then to Paris. Consequently, at the end of nineteenth and the beginning of twentieth centuries, France has invested huge sums in upgrading fortifications on the eastern border and, particularly, in the Verdun area's¹⁶.

How was organized the fortifications system of Verdun in 1914? A belt with an old citadel Vauban, two lines of detached forts from which the outer line were generally concrete and reinforced with armored artillery or placed in concrete pillboxes. Defensive device comprised 20 forts, 80 batteries, 16 pillboxes for infantry, 120 km of rail, huts, shelters, intermediate warehouses, bridges, etc.. The length of the outer circumference was about 48 km, radius of 6-9 km. On the outer line were constructed a few shelters in rocks, and 16 concrete shelters for a company and 18 for a half of company.

Citadel was transformed into a true underground city: several kilometres of galleries in rock using for command posts of staff, housing for staff and troops, supply stores, bakeries, workshops, infirmaries etc. Underground facilities were illuminated and very well ventilated¹⁷.

Having regard to the large facilities engineers, American military historian Michael Neiberg, totally appreciate argued, in a study published in 2006, that the Verdun had been transformed „in one of the most powerful and well protected places in the world”¹⁸.

Behind the Eastern French border was organized a second line of permanent fortifications to protect a possible withdrawal of the French forces. The so-called „breach” the line has been constructed defensive positions as follows:

-for sealing „the breach of Meuse”, the city of Reims, on the waterfront's natural obstacle of Champagne (which stretched between the river Oise and Seine), in connection with the old strongholds of Laon and Fère. Location of the Fère-Oisne from Laon, Aisne, and was related to that of Reims, Marne and Aisne by the Condé-sur-Aisne;

-for sealing „the breach of Moselle”, was organized at Langres a grand field, on the river basins of Seine and Saone, and on the direct road Bâle-Paris;

-to the South, the city of Dijon, located to the southwest of Belfort.

The third line in the defence of the eastern zone was represented by the Paris grand field strengthened¹⁹. The fortifications of Paris were placed on three lines: the first line, the most modern, consisted of 32 large forts and numerous intermediate-fortive batteries and redoubts and works for infantry. The forts were located at a distance of 12 to 16 miles from the edge of Paris, and the circumference was 140 km. The forts were concrete and cuirase, and artillery comprised between 57 mm caliber for minor flanking, and going out to 105, 150, 210, 280 mm (long guns, howitzers and mortars, all located in the armored domes, the total number of openings in the fire exceeded the figure of all forts around 7.000 pieces of different sizes); the second line included the old forts of Paris in

¹⁶ *** *Șaptezeci de mari bătălii ale tuturor timpurilor*, Oradea, Editura Aquila'93, 2006, p. 236.

¹⁷ Ion Jitianu, *Verdunul în văpae 1914-1918*, București, Tipografia „Revistei infanteriei”, 1936, p. 45.

¹⁸ Cf. Michael Neiberg, *Verdun (1916)*, în „Șaptezeci de mari bătălii ale tuturor timpurilor”, Oradea, Editura Aquila'93, 2006, p. 236.

¹⁹ Dumitru I. Vasiliu, *Fortificația permanentă contemporană...*, p. 18-20.

1870, renovated and modernised, situated at 3-5 km away from the city. The interval between the forts vary between 2-3 miles, and the length of the circumference was about 60 km. The third line of defense represented the city²⁰. Defence forces were estimated at 20.000 people for the fixed defenses and garrison at 120.000 to mobile garrison of the city. To block France's capital, the perimeter of line which was necessary to be held by the enemy up to 160 km., and the germans must mobilize 17 Army Corps, almost all the troops of Kaiser's army²¹.

Despite the special attention given by the political factors and military, the french defense system, as rightly noted romanian military historian Constantin N. Herjeu in 1915, was a disproportionate military value²². In the East was designed and executed a formidable system of strongholds, while in the North, on the border with Belgium, defensive organization was based on several old „castles”, some of them being ranked in the run-up to the world conflagration. Hirson, which act as a stopping fort to forbidding of roads to Meusa and Sambra, and defending the entry in Oise valley, was demolished after the vote of the National Assembly of France. Thus, the only obstacle remained strong in the North, in the event of an invasion in Maubeuge, Mézières was suppressed²³.

Germany. After 1871 Germany initiated a strong defensive program under the auspices of a Committee made up of 21 members placed under the leadership of prince Frederick and marshal von Moltke²⁴.

The last german defensive system of organization in the run-up to the world conflagration was influenced by the war plan drawn up by count Alfred von Schlieffen, von Moltke's successor at the head of the General Staff (1891-1906)²⁵. Schlieffen's first plan, which included violations of the neutrality of Belgium, was prepared in the year 1899, lay across Belgium on East of the Meuse. Become increasingly comprehensive plan each year, he arrived in 1905 on a vast movement of return on the right wing, which was to cross the german armies in Belgium, from Liège to Brussels, before turning towards the South, where he had the advantage of large provinces of Flanders, and then to France²⁶.

Accordingly, by adopting an offensive tactic in North, german strongholds on the border with Belgium had a preponderant role offensively, while in the East, on the border with France, in Alsace, the fortifications were strictly defensive in character, known for having the most extensive development throughout the West german fortifications in the area.

So, at the onset of World War I, the german defenses on the Western frontier included the following lines: Mosel-Stellung (fortifications on the Moselle): fortress Metz and fortifications from Thionville²⁷. In that area, the city of Metz play a particularly important role. It was made up of large modern forts: Lothring, Leipzig, Kaiserin, Kronprinz, Hoesseler, d'Orny, Surbey, St. Barbe and others. Forts formed the centre of the forts of fortifications, called „panzergruppen" and formed the first line of resistance of the city. At a distance of 12-14 km from the edge of the city lies a second line of 9 old forts built prior to 1900. Numerous other batteries-fortive intermediate, some submitted, withdrawn, lean more missile defense system, which had been turned into a huge strengthened field, with a offensive predominantly role²⁸. Organized line of the Rhine (develops from South to North): fortifications at Huningue, Istein - with modern casemates, dug into the rock, provided with very strong armors, what role will the ban and the track on the right bank of the Rhine - and Neufbrisach, on line Calmar-Friburg, Mainz, Colonia Gemersheim. Location of Molsheim-Mutzig, created after the 1890 on a spur of the hill to the North of outlet of river Bruche in alsatian plain, have a double role: 1. to intercept the communication St. Dié-Strasbourg, Bruche valley, and on the other, the communication that crossed the Vosges foothills, connecting Colmar with village Saverne, leaving in East the city Strasbourg; 2. to form a barrage to the Alsace, on general direction V-E, set on the hills North of the Bruche valley, linking it with the belt of forts in Strasbourg by Haubergen²⁹.

²⁰ C. Găvănescul, I. Manolescu, *op. cit.*, p. 265-266.

²¹ Cf. Grigore Crăniceanu, *Constituirea cetăților și fortificarea țărilor...*, p. 25.

²² C-tin N. Herjeu, *Din învățămintele războiului de astăzi*, București, Atelierele grafice Socec & Comp., Societate anonimă, 1915, p. 145.

²³ *Ibidem*, p. 160-161.

²⁴ Dumitru I. Vasiliu, *Fortificația permanentă contemporană (1914-1934)*, p. 3.

²⁵ Barbara W. Tuchman, *Tunurile din august*, București, Editura Politică, 1970, p. 37.

²⁶ *Ibidem*, p. 41.

²⁷ Dumitru I. Vasiliu, *Fortificația permanentă contemporană...*, p. 74-77.

²⁸ C. Găvănescul, I. Manolescu, *1914-1915. Războiul cel Mare*, Vol. I, p. 271.

²⁹ Dumitru I. Vasiliu, *Fortificația permanentă contemporană...*, p. 74-80.

The intense focus on western fortification system given by the political and military leaders in Berlin is evidenced by substantial amounts spent for execution of the Rhine defenses: 104 million marks between 1893-1901, and another 340 million from 1902-1911³⁰. What was the impact on the military plane in Western Europe of such ambitious plan defensively? As appreciate general C. N. Herjeu, a contemporary of the events, „the whole German borders, from the Duchy of Luxembourg, and up to border of Switzerland is today perhaps more organized than border French solid front between Belfort and Verdun from the North to the South”³¹.

In conclusion, referring to some permanent fortifications (especially french and german), in spite of the remarkable progress of artillery, they have played a particularly important role in the evolution of military operations on the Western front of World War I. German artillery superiority, the key to victory in front of the Belgian forts (Liège, Namur and Antwerp) at the beginning of the world conflagration, was not a sufficient factor for the destruction of the french defensive system and gaining the victory. Verdun defenses strength, particularly fort Doumout, has demonstrated the importance of strong fortifications still standing in modern defensive system.

Abstract:

During the „Great War”, fortification systems, both those pasagere (and the campaign) and permanent (according to the terminology of his-era) have been a determining factor in the denouement of the military conflict in association with economic, human potential and command. Despite the fall of the Belgian strongholds (Liège, Namur and Antwerp) in the start-up period of the conflict, the military history of the battle of Verdun (21 February - July 21, 1916), has shown that permanent fortifications proved to be outdated in the face of the rapid progress of artillery, emphasized character when they were defensive by the garrisons with high numbers and equipped with fixed and mobile artillery higher at least equal to the besieging armies.

**SISTEMELE DE FORTIFICAȚII PERMANENTE ALE BELGIEI,
GERMANIEI ȘI FRANȚEI ÎN PREAJMA „MARELUI RĂZBOI”:
ISTORIC, ORGANIZARE ȘI VALOARE MILITARĂ**

Perioada dintre anii 1870-1914 a fost caracterizată de tensionate raporturi diplomatice și militare între marile puteri ale Europei și, prin urmare, declanșarea unei febrile curse a înarmărilor din care nu a lipsit adoptarea de către Belgia, Franța și Germania a unor măsuri în planul consolidării apărării prin proiectarea și executarea unor ample sisteme de fortificații permanente. Ca un reflex lingvistic al epocii medievale, în terminologia militară a secolului al XIX-lea și în cea a primelor două decenii a secolului următor, sistemele de fortificații se considerau a fi compuse din „cetăți”, în realitate fortificații permanente, al căror profil arhitectural numai avea decât puține elemente în comun cu fortărețele medievale. Datorită unor eforturi financiare și umane considerabile, în preajma primului război mondial, statele menționate dețineau cele mai moderne sisteme de fortificații permanente din lume. Progresele rapide înregistrate de artileria germană au fost confirmate de cucerirea relativ rapidă, dar nu și facilă, a „cetăților” belgiene Liège și Namur, evenimente militare care nu au pus capăt importanței strategice și tactice a fortificațiilor permanente. Îndelunga și intensă confruntare militară de la Verdun a spulberat „mitul” artileriei grele germane în fața „cetăților”, la deznodământul respectiv concurând numeroși factori, printre care și încadrarea corespunzătoare cu trupe și artilerie grea a forturilor franceze.

³⁰ C-tin N. Herjeu, *Din învățămintele războiului de astăzi...*, p. 163.

³¹ *Ibidem*, p. 168.

**COLONELUL NICOLAE CONDEESCU,
ŞEFUL SECŢIEI INFORMAŢII DIN MARELE CARTIER GENERAL
ÎN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE (1916-1919)**

Alin SPĂNU*

Nicolae Condeescu a fost o personalitate marcantă în perioada Primului Război Mondial și în cea interbelică, îmbinând armonios calitățile morale cu cele militare, care l-au condus spre cele mai înalte funcții, sens în care se poate afirma că, din punct de vedere al analizei organizaționale, a fost un manager de succes¹. Născut la 27 februarie 1876 în localitatea Coșereni, comuna Mostiștea, județul Ialomița, fiul lui Grigore și Maria, Nicolae Condeescu a urmat Școala Militară de Ofițeri (14 septembrie 1894 - 1 iulie 1896), la absolvirea căreia a fost repartizat, prin Înalt Decret nr. 3254, la Regimentul Argeș nr. 4, după care a trecut, la 30 octombrie 1898, în Regimentul „Mircea” nr. 32. Avansat locotenent (7 aprilie 1899), prin Înalt Decret nr. 1963, a fost atașat Brigăzii 9 Infanterie pentru un an, după care a revenit la Regimentul „Mircea” nr. 32 (29 octombrie 1900). A urmat Școala Superioară de Război (1 noiembrie 1903 - 1 noiembrie 1905), după care s-a reîntors la unitatea de bază. Detașat la Marele Stat Major (1 aprilie 1906), a fost avansat la gradul de căpitan (Înalt Decret nr. 2298) în aceeași zi, 10 mai 1907, în care a fost mutat în Regimentul III Dâmbovița nr. 22.

Calitățile dovedite până atunci nu au rămas neobservate de șefii săi, care l-au trimis la un stagiu în armata austro-ungară, în cadrul Regimentului de Infanterie Imperial și Regal nr. 73 Albrecht Herzog de Wurttemberg² (1 ianuarie - 22 octombrie 1908), după care a revenit în Marele Stat Major. O dată cu avansarea în gradul următor, la 1 aprilie 1913 (Înalt Decret nr. 2960), Nicolae Condeescu a fost detașat la Regimentul nr. 6 „Mihai Viteazu”, unde și-a desfășurat activitatea în următorii 2 ani. La 1 aprilie 1915 a fost rechemat în Marele Stat Major, iar la 15 august 1916, ziua în care armata română a fost mobilizată pentru a intra în primul război mondial de partea Antantei, a fost avansat locotenent-colonel (Înalt Decret nr. 832) și trecut la Marele Cartier General. În perioada Războiului de Întregire Nicolae Condeescu nu a comandat unități operative, însă și-a desfășurat activitatea într-un domeniu pe cât de sensibil, pe atât de periculos - cel de «intelligence», adică culegerea de date utile și anticipative în favoarea propriilor trupe, respectiv identificarea și anihilarea spionilor inamici.

La 1 iunie 1918, colonelul Condeescu (avansat la 1 aprilie 1917) a preluat comanda Regimentului 61 Infanterie, iar după o lună a fost trecut în fruntea Regimentului nr. 6 „Mihai Viteazu”, pentru ca, la 1 noiembrie 1918, să fie rechemat în MCG și atașat pe lângă principele moștenitor Carol (15 noiembrie 1918), fără însă a fi schimbat din funcția managerială deținută. De la această dată, cariera sa a fost strâns legată de cea a principelui, devenit mai târziu regele Carol II și Casa Regală. În activitatea sa a cochetat cu masoneria națională, fiind admis în Loja „România Unită”³. Prin Înalt Decret nr. 2120/920, Nicolae Condeescu a fost avansat la gradul de general de brigadă, a trecut la comanda Corpului 2 Armată (1 aprilie 1926), transferat în Statul Major Regal (5 iunie 1927) și numit Șeful Casei Militare Regale (1 aprilie 1928), an în care a fost avansat general de divizie (Înalt Decret nr. 810/928).

În perioada 14 aprilie 1930 - 18 aprilie 1931 a deținut funcția de ministru de război în guvernele conduse de Iuliu Maniu⁴, George G. Mironescu⁵, din nou Iuliu Maniu⁶ și, din nou, George

* Centrul de Studii Euroatlantice.

¹ Despre Nicolae Condeescu au mai publicat: *Revista Bibliotecii Naționale a României* (redactor-șef Victoria Stoian), an. V, nr. 1-2/1999, p. 13; *idem*, an. VI, nr. 1/2000, p. 30; prof. dr. Ștefan Grigorescu, *Personalități ialomițene: Nicolae Condeescu*, în bisăptămânalul de informație și atitudine *Ialomița*, an IV, nr. 307/21 decembrie 2007.

² Regimentul Albrecht Herzog von Wurttemberg nr. 73 a fost înființat la 1 februarie 1860, fiind una dintre unitățile de elită ale armatei imperiale. La data respectivă regimentul era comandat de colonelul baron Karl von Lukas, care a deținut funcția între 1905 și 1910.

³ Date despre activitatea sa ca mason în: Horia Nestorescu-Bălcești, *Enciclopedia ilustrată a Francmasoneriei din România*, vol. I, Centrul Național de Studii Francmasonice, București, 2005, p. 284

⁴ Generalul Condeescu a devenit ministru de război în guvernul Iuliu Maniu (care a funcționat în perioada 10 noiembrie 1928-6 iunie 1930), în urma demisiei generalului Henri Cihoski.

⁵ Guvernul George G. Mironescu a funcționat în perioada 7 - 12 iunie 1930, fiind compus din aceeași membri ca guvernul anterior, exceptând primul ministru. Scopul acestui cabinet a fost acela de a proclama rege pe principele moștenitor Carol, revenit ilegal în țară.

⁶ Al doilea guvern Iuliu Maniu a durat mai puțin de patru luni (13 iunie - 9 octombrie 1930), din cauza divergențelor apărute între regele Carol II și șeful guvernului.

G. Mironescu⁷. Ulterior, a devenit inspector general al Comandamentelor Teritoriale (1 iulie 1931), membru în Consiliul Superior al Armatei (1 octombrie 1931 și 7 octombrie 1932 - 15 octombrie 1934) și membru cu vot deliberat în Consiliul Superior al Armatei (15 octombrie 1934). În întreaga sa carieră a fost decorat cu: medalia jubiliară „Carol I” (Decret Regal nr. 5384/28 decembrie 1905), medalia jubiliară „Franz Josef” (Decret Regal nr. 4259/7 martie 1909), medalia „Avântul Țării” (Înalt Decret nr. 6247), ordinul „Coroana României” cl. V-a (8 mai 1913), ordinul „Coroana României” cl. III-a de război, ordinul „Regina Maria” cl. II-a, ordinul Bării în grad de comandor (Marea Britanie), ordinul Sf. Ana (Rusia), ordinul Sf. Vladimir (Rusia), Semnul Onorific pentru serviciul militar - 25 ani și Legiunea de Onoare în grad de ofițer (Franța).

În plan personal, s-a căsătorit, la 6 decembrie 1907, cu d-ra. Virginia Petrescu din Târgoviște, cu care a avut un băiat, Dan, născut la 4 ianuarie 1911. A decedat la puțin timp după împlinirea vârstei de 60 de ani, în ziua de 11 iulie 1936, la moșia sa din Urlați-Prahova, lăsând în urmă amintirea unui om corect, dârz și care nu a făcut compromisuri în cariera pe care a ales s-o urmeze⁸. Puțini au știut atunci că generalul Condeescu a fost unul din «creierele» de la Marele Cartier General român din primul război mondial, organizatorul serviciului de informații al armatei și autorul succeselor raportate asupra inamicului pe «frontul invizibil».

Începând din 1 aprilie 1915, maiorul Condeescu a fost numit șeful Biroului 2 Informații din Marele Stat Major, activitate în care a dus „servicii neprețuite Secției III Operații”⁹, ținând la curent mersul operațiilor de război pe diferitele teatre de operații și, mai ales, „prin priceperea deosebită ce depune în a clasa, centraliza și verifica diferitele informații ce sosesc din multe izvoare, pentru a stabili adevărul asupra evenimentelor militare ce se desfășoară de diferitele fronturi operative”¹⁰. Activitatea sa a fost apreciată de șeful Secției III Operații, locotenent-colonel Ioan Râșcanu¹¹, ca având „roade neprețuite”¹² și l-a propus la avansare, în mod excepțional, la gradul următor și decorarea cu ordinul „Steaua României” cl. II-a.

Odată cu mobilizarea armatei române (15 august 1916), locotenent-colonel Condeescu a fost numit ajutor al șefului Serviciului de Informații din Marele Cartier General, având ca sarcini centralizarea știrilor, studiul armatelor dușmane, redactarea ordinilor și buletinelor de știri, organizarea și desfășurarea unor misiuni informative pe front. De la 12 decembrie 1916 și până în iunie 1918, Nicolae Condeescu a fost șeful Serviciului de Informații al armatei române, legându-și numele „în mod elogiios”¹³ de toate succesele din campania militară: o nouă organizare a serviciului de informații, care „aproape nu exista”¹⁴ și transformarea acestuia într-unul „din cele mai complexe și rodnice servicii din Marele Cartier General”¹⁵. Sub îndrumarea sa, au fost organizate structuri informative și contrainformative la comandamente și în rândul trupelor, au fost elaborate, cu sprijinul Misiunii Militare franceze în România, instrucțiuni de organizare și funcționare, iar el personal a organizat și condus o școală pentru ofițerii destinați a încadra serviciile de informații la marile unități. Bătăliile de la Mărăști și Mărășești „au consfințit valoarea muncii inteligente și spornice”¹⁶, prin care a fost cunoscută anticipat „cu claritate”¹⁷ situația inamicului, ceea ce a permis obținerea rezultatelor

⁷ Al doilea guvern George G. Mironescu a funcționat în perioada 10 octombrie 1930 - 17 aprilie 1931.

⁸ Semnificativ în acest sens este portretul creionat de Constantin Argetoianu la aflarea decesului său: „A murit generalul Condeescu, fostul ministru de război care a urmat lui Cihoski, sub Maniu. Om cumsecade și simpatic, era tare bolnav de câțiva timp. Șef al Casei Militare a Regelui Mihai, sub Regență, s-a purtat foarte frumos cu Prințesa Elena și la începutul Domniei Regelui Carol a făcut ce a putut ca să împace pe cei doi disperați. De aceea a și fost îndepărtat de rege și dat la o parte”, în Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I (2 februarie 1935 - 31 decembrie 1936), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1998, p. 398.

⁹ AMR, fond Memoriei bătrâni, dosar 12, f. 123.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ General Ioan Râșcanu (n. 4 ianuarie 1874, Cahul - d. 1952, închisoarea Sighet) a absolvit Școala Militară de Ofițeri (1893), Școala Specială de Artilerie și Geniu din București (1897) și Școala Superioară de Război (1900). A devenit cadru didactic militar (1903-1907), după care a fost trimis atașat militar la Berlin (1907-1911). Șef de cabinet al ministrului de război (1911-1912), șef de secție în Marele Stat Major, secretar general al Ministerului de Război (1 decembrie 1918-27 septembrie 1919) și ministru de război în guvernele general Arthur Văitoianu (27 septembrie - 30 noiembrie 1919), Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919-2 martie 1920) și general Alexandru Averescu (13 martie 1920-16 decembrie 1921). După război a devenit deputat (1920), a ocupat diverse funcții guvernamentale și a fost numit primar general al Capitalei (14 noiembrie 1942-23 august 1944).

¹² AMR, fond Memoriei bătrâni, dosar 12, f. 123.

¹³ *Ibidem*, f. 124.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 124.

¹⁷ *Ibidem*.

pozitive cunoscute. Din punct de vedere contrainformativ, colonelul Condeescu a dobândit „un mare succes”¹⁸, atât față de inamic, prin cunoașterea detaliată a organizării trupelor și planului strategic de acțiune în vara anului 1917, cât și față de mișcarea bolșevică rusă, care a amenințat ordinea statului român, ceea ce a permis luarea la timp a contramăsurilor cele mai eficiente.

Pe un alt plan, colaborarea cu structurile similare aliate s-a dovedit intensă, iar șeful Serviciului de Informații a amplificat acest schimb „și mai mult, și mai bine”¹⁹, astfel că MCG român a primit „mulțumirile Cartierului general englez”²⁰, iar colonelul Condeescu și alți ofițeri au fost decorați „cu multe insigne”²¹ de guvernul britanic. Chiar în condițiile vitrege a încheierii armistițiului cu Puterile Centrale, colonelul Condeescu a fost desemnat să participe la negocierile de la Focșani și Brăila, unde a desfășurat o activitate apreciată de superiori, deoarece a obținut „cunoașterea exactă a situației inamicului”²² și intențiile de a impune României condiții extrem de înrobitoare²³. Subșeful Marelui Cartier General, general Alexandru Lupescu, l-a caracterizat pe colonelul Condeescu drept „unul din principalii factori ai războiului nostru, care concretizează acel element de succes: informații exacte asupra inamicului, apărare contra spionajului inamic”²⁴.

Anticipând problemele de personal în domeniul informativ care vor surveni în urma demobilizării MCG (la 28 aprilie/11 mai 1918) și a armatei române, colonelul Condeescu a înaintat un raport, prin care a propus ca în organigrama Marelui Stat Major să se acorde o atenție sporită încadrării și organizării Secției Informațiilor, alcătuită din două birouri (Biroul 1 Informații, respectiv Biroul 2 Contrainformații), unde să fie încadrați ofițerii cu experiență și rezultate în domeniu. În plus, una din sarcinile importante ale structurii era cunoașterea cu exactitate a detașării personalului la alte unități sau domiciliul acestora, dacă erau demobilizați, în scopul rechemării, în cel mai scurt timp, la o nouă mobilizare. La 2 mai 1918, generalul Constantin Christescu, șeful Marelui Cartier General, a aprobat raportul, iar la 12 iunie 1918, prin Ordinul de Zi nr. 191, a luat ființă Secția a IV-a Informații.

După demobilizarea armatei și desființarea MCG, șeful Serviciului de Informații a trecut la comanda Regimentului 61 Infanterie și apoi a Regimentului 6 „Mihai Viteazu”, în ultima unitate activând, cu ceva ani în urmă, timp de 2 ani.

Prin (re)mobilizarea trupelor române, la 1 noiembrie 1918, și reînființarea MCG, colonelul Condeescu a revenit la locul sau obișnuit, acela de șef al Biroului de Informații, iar din 15 decembrie 1918 a fost numit șeful Secției Informații din Marele Stat Major. Calitățile de manager eficient au fost evidențiate de generalul Henri Cihoski, subșeful Statului Major General, care a apreciat „darul ce-l are de a ști să organizeze și să conducă însărcinările ce i se încredințează prin o serioasă discuție, judicioasă raportare a muncii și întrebuițarea fiecărui subaltern al său acolo unde cunoștințele și aptitudinile sale îl pun în măsura de a da cele mai bune rezultate”²⁵. Ca un bun analist, colonelul Condeescu a lucrat anticipativ și a elaborat un proiect de organizare a structurii de «intelligence» în noile condiții geopolitice și, mai ales, în perspectiva unificării MCG cu Marele Stat Major. Tot în 1919, acesta a elaborat o nouă Ordine de Bătăie a Secției Informații, cu organizarea, atribuțiile și încadrarea personalului existent, precum și o notă estimativă privind fondurile necesare desfășurării activității Serviciului Secret. De remarcat că din totalul sumei necesare de 700.000 lei, considerată „minimă”²⁶, mai mult de jumătate a fost alocată activităților informative desfășurate pe Frontul de Vest (Ungaria, Austria, Germania și Slovacia), 180.000 lei, respectiv Frontul de Est (Rusia, Ucraina, Polonia), 164.000 lei, de unde rezultă interesul pentru două zone din care puteau proveni atacuri împotriva României.

Din 1919 cariera colonelului Condeescu a intrat pe o altă orbită, una în care, în mod cert, profesionalismul dobândit și dovedit în campania din 1916-1918 l-au ajutat să urce în ierarhia militară. A fost numit adjutant al principelui moștenitor Carol și trimis, împreună cu acesta, într-o călătorie în jurul lumii²⁷.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ Pe larg despre activitatea sa în această perioadă în: General Henri Berthelot, *Jurnal și Corespondență 1916-1919* (traducere din limba franceză de Oltița Cântec), Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 239 și 272.

²⁴ AMR, fond Memoriei bătrâni, dosar 12, f. 124.

²⁵ *Ibidem*, f. 130.

²⁶ AMR, fond MCG, dosar 315, f. 259.

²⁷ Detalii despre această călătorie, în: Costin Anghel, *Călătoriile lui Carol II*, în cotidianul *Jurnalul Național* din 12 februarie 2007.

Prin activitatea desfășurată în timpul primului război mondial, generalul Nicolae Condeescu s-a dovedit unul din artizanii victoriilor obținute în anul 1917, însă numele său nu va apare niciodată pe un frontispiciu, acolo unde ar merita cu prisosință. Acesta este „prețul” plătit de adevărații profesioniști ai domeniului „intelligence”, mulți și necunoscuți, care acționează în favoarea intereselor statului în momente critice, după care sunt lăsați uitării și se scufundă într-un trist anonim.

**THE COLONEL NICOLAE CONDESCU, THE CHIEF INFORMATION
SECTION FROM THE GENERAL HEADQUARTERS
IN THE RESTORATION WAR (1916-1919)**

Abstract

Nicolae Condeescu was a remarkable personality in the period of the First World War and also in the inter-war time, interweaving harmoniously the moral qualities with the military ones, which it led by him to the most higher ranks, an aim in which it could assert that, by the point of organisational analyze, he was a successful manager.

He passed away shortly after he fulfilled sixty years old, in the day of July eleven 1936, at his manor from Urlați-Prahova, leaving behind the remember of a just man, stout hearted who does not any compromises in the career he chose it.

Few knows that the general Condeescu was one of <<the brains>> from the Romanian General Headquarters in the First World War, the organiser of Army Informational Service and the author of the successes got on the enemy in <<invisible front>>, mission detailed in the present article.

Through his activity carried on in the time of First World War, the general Nicolae Condeescu proved to be one of the artisans in the victories obtained in 1917, but his name will not appear never on a frontispiece, there where he will deserve fully. This is the ”price” paid of the real professional in the domain of ”intelligence”, many and unknowns, who act in the favour interests of the state in critical moments, after wards they are forgotten and they set in a sad anonymity.

PRIMUL ATAȘAT MILITAR AL ROMÂNIEI LA WASHINGTON MAIORUL TEIUȘANU LIVIUS

Ionel BURLACU

Teiușanu Livius s-a născut la 01 septembrie 1888 la Drăgănești, județul Olt, fiul preotului Teiușanu Dumitru și mama Voica. A urmat cursurile primare în comuna natală, gimnaziul în orașul Slatina, județul Olt, iar Cursul superior Secția reală la Liceul „Carol I” din Craiova.

La 01 septembrie 1908 este admis elev al Școlii Militare de Infanterie București, după absolvirea primului an este admis pentru studii în Germania, încorporat la Regimentul 81 Infanterie Frankfurt, unde câte puțin timp trece prin toate gradele de la recruta FAHNENFUNKER (viitor ofițer), Școala de Război-sublocotenent de infanterie și specializat în arme automate timp de trei ani; fiind apreciat în mod excepțional de elogios de către profesori fiind notat cu 32 puncte obținute la maximum. Prin Înaltul Decret nr. 1688 din 07.05.1911 în baza studiilor făcute în Școlile din Germania este înălțat la gradul de sublocotenent și repartizat la Regimentul 5 Ialomița nr. 23.

Atașatul militar, maiorul Mircescu în foaia calificativă, întocmită pe anul 1911, notează: „Sublocotenentul Teiușanu se prezintă bine, are aspect fizic plăcut și e sănătos. Posedă instrucția militară gradului. Înțelege și judecă bine. Comandantul său de regiment, (Regimentul 81 Infanterie Prusian) îl notează că are însușiri militare foarte bune. Este disciplinat. Are simțul datoriei. Bun camarad. În privința îndeplinirii serviciului a dat dovadă de zel mare în serviciu. Posedă limba germană în așa măsură, că poate fi întrebuințat în toate ramurile serviciului, inclusiv instrucția.

Rezultatele obținute în serviciu sunt bune. În fața frontului se prezintă energic.

Conduita sa față de superiori și camarazi, e modestă și cu tact”¹.

Comandantul Regimentului 5 Ialomița nr. 23 nota: „Pe ziua de 23 iunie 1913 s-a prezentat de la Școala de tragere a Infanteriei pentru mobilizare. În cele cinci zile de mobilizare a dezvoltat o vie activitate în a-și echipa unitatea sa și gata pentru plecare.

A luat parte tot timpul în campania din Bulgaria ca, comandant al Secției I din compania de mitraliere. A dovedit pricepere și destoinicie în conducerea unității, la marșuri, exercițiile aplicative executate pe timpul staționării mai îndelungate. Energic și cu multă bunăvoință, ordonat, conștiincios pentru îndeplinirea îndatoririlor sale”².

Locotenentul Teiușanu Livius în anul 1913 a absolvit Școala de tragere, promoția a 3-a cu media 7,40, clasificat al 14-lea din 128.

În școală a primit o educație militară îngrijită, disciplinat, posedând în cel mai înalt grad simțul onoarei și al datoriei. În foaia calificativă întocmită pe anul 1915 de colonelul Jipa, comandantul Regimentului Gorj, nr. 18, îl nota: „Este atașat la regiment, de la Școala de tragere a infanteriei căruia, i s-a dat comanda companiei de mitraliere, pe care o conduce cu multă destoinicie, dând probe suficiente că cunoaște perfect instrucția acestei arme și pentru care își arată toată dragostea. Posedă prea bune aptitudini militare.

Disciplinat și foarte respectuos, simțul datoriei mult dezvoltat, foarte conștiincios și punctual”³. A luat parte în campanie cu Regimentul 18 Gorj ca, comandant al Companiei de mitraliere unde a luptat până la rănirea sa în defileul de la Jiu, în pasul Merișor. În ziua de 20 septembrie 1916 a luat parte la marea luptă de la Oboroc unde a avut o misiune specială, de a ține în loc pe inamic, la retragerea detașamentului Colonel Trușculescu. Pe 29 octombrie în luptele de pe muntele Gornicelu (Gorj) la drumul Neamțului a luat comanda a două companii care fugeau în debandadă și îl ține în loc pe inamic ce intenționa a întoarce flancul stâng al poziției, aici a fost rănit de un glonț Dum-Dum și evacuat la Spitalul din Craiova, unde i s-a amputat brațul drept, apoi a fost evacuat la Iași.

Conform Înaltului Decret nr. 3064 din 01.11.1916 a fost înălțat la gradul de căpitan.

Deși nu este bine vindecat a cerut sa fie repartizat, să-și continue serviciul la o școală militară.

La 01.12.1916 a fost mutat la Școala Militară de Infanterie Iași, conform ordinului Marelui Stat Major nr. 5973 din 28.11.1916 până la 01.04.1917.

Prin procesul-verbal nr. 15 din 07.03.1917 Comisia Medico-Militară a examinat și constatat că

¹ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, fond 3030, dosar de pensie inventar 500/ 1976, Litera T, dosar nr. 511, fila 125.

² *Ibidem*, fila 121.

³ *Ibidem*, fila 127.

suferise de amputația brațului drept în terțul mijlociu, fiind pus în retragere provizorie.

Șeful Serviciului Sanitar din Marele Cartier General îi înaintează spre aprobare raportul întocmit, prin care roagă să se aprobe, să fie menținut în armată, punându-se la dispoziție a face orice serviciu și chiar a merge pe frontul de luptă, generalul Prezan la data de 22.03.1917 notează: „Aprob a fi menținut în serviciul la care se găsește, la caz că poate să-l îndeplinească.”⁴

De la data de 1 aprilie 1917 a fost trecut la Școala pregătitoare de ofițeri Botoșani, unde a funcționat ca mobilizat până la 01.06.1917, de la care dată a fost repartizat la Regimentul cu Tracțiune Automobilă, în calitate de comandant al Grupului 2 automobile blindate.

Prin ordinul Marelui Cartier General nr. 9543 din 24 iunie 1917, a fost însărcinat a ține conferințe patriotice pe front în tranșee în vederea pregătirii ofensivei din iulie 1917, participând în lupte cu regimentele Diviziilor 9 infanterie și 90 (rusă) unde a fost ascultat cu o deosebită atenție de către ofițeri și soldați cărora le-a vorbit după următorul plan:

1. Omagii din partea răniților și invalizilor
2. Expunerea situației. Ofensivă generală
3. Așteptarea momentului suprem
4. Pregătiri pentru o cât mai bună corespundere
5. Sfaturile Domnului General Berthlot și Iancovescu
6. Sfaturi de curaj, eroism, abnegație și disciplină
7. Exemple de la eroii noștri
8. Cercetașii Transilvăneni
9. Încurajările aliaților. America - General SCOTT
10. Spionii
11. Prevederile sfârșitului războiului
12. Revanșa suferințelor
13. Răsplătirea luptătorilor, cartea de aur, reforma agrară
14. Încrederea în șefi
15. Drapel, ideal național. Șeful suprem

Întrebări corpurilor

1. Numărul Regimentului, garnizoana de origine și refacere, județul de recrutare.
2. Luptele mai de seamă, date precise
 - Pierderile suferite
 - Numele comandantului
 - Numele celor mai de seamă eroi morți sau vii și decorați⁵.

A fost decorat cu ordinul Steaua României cu Spade pentru bravura sa din campanie.

La 7 august 1917, a doua zi după marea victorie de la Mărășești, Generalul Prezan, Șeful Marelui Cartier General îl cheamă și îi spune: „Căpitan Teiușanu, țara îți este recunoscătoare pentru serviciile aduse ei, și-ți face marea cinste s-o reprezinți ca primul ei atașat militar în America!”⁶, iar căpitanul Teiușanu îi răspunde: „Domnule General vă rog să-mi permiteți să rămân pe front până la terminarea războiului”.

„– Căpitane, ți-am dat ordin; acolo ești mai necesar ca aici în zilele acestea.

– Domnule General, dacă este ordin, rog să-mi ordonați când trebuie să pornesc.

– Măine! – Te vei prezenta la Domnul Prim Ministru pentru a primi scrisoarea de acreditare și la Marele Stat Major al Armatei pentru a primi cifrul secret pentru cele 6 țări pe unde vei trece și împreună cu un ostaș înarmat te vei duce să-ți iei postul în primire.”⁶, post pe care l-a îndeplinit cu pricepere și demnitate, fiind apreciat în mod superlativ de către autoritățile de acolo, fiind delegat a reprezenta întregul corp diplomatic militar al celor 42 țări cu ambasade și legații la Washington, privind alături de Președintele S.U.A Wilson, parade militare.

De asemeni a fost apreciat de marile personalități civile din America, mai ales după căsătoria la 26 august 1918 cu Adele Humphrey, personalitate descendentă a Amiralului Duce de Canada, spaniol care la 1774 a îmbarcat pe flota lui armata generalului francez Lafayette, cu care împreună a ajutat pe maiorul englez Washington ca după o luptă de 2 ani, la 4 iulie 1776 să sărbătorească înființarea Statelor Unite ale Americii de Nord.

⁴ *Ibidem*, fila 165.

⁵ *Ibidem*, fila 157.

⁶ *Ibidem*, fila 29.

Cu ajutorul familiei soției sale, în primăvara anului 1919, când era mare lipsă de hrană în România aproape distrusă de război și în condițiile grave impuse prin încheierea Păcii de la Buftea când au fost considerați că au trădat cauza aliaților, a trimis în țară făină, îmbrăcăminte, săpun contra tifosului exantematic ce făcea mari ravagii.

În iarna anului 1918/1919 a fost trimis de la Paris în Germania pentru a elibera prizonierii români de acolo, fiind înarmat cu ordinul Mareșalului Foch, comandantul Suprem al Forțelor Aliate, a trimis în România ultimii prizonieri în număr de 60.000 și a luat măsuri pentru amenajarea cimitirelor celor rămași în morminte acolo.

Înapoiat în țară la 24 septembrie 1920 când a fost rechemat și repartizat cu serviciul la Școlile Militare de Infanterie și administrație unde a funcționat până la data de 31 mai 1921.

După înapoierea în țară a fost informat că a fost pus în retragere definitivă prin Înaltul Decret nr. 826 din 31 martie 1918 pentru infirmități incurabile căpătate în serviciul militar în timp de război.

Începând cu 1 iunie 1921 a fost înscris la pensie.

A urmat cursurile Facultății de Litere și Filozofie, obținând titlul de licențiat în Litere și Filozofie, după care a urmat Doctoratul în Filozofie la Universitatea București.

Soția sa a urmat Universitatea din Paris împreună cu câteva Doamne din înalta societate română. După întoarcerea în țară s-au retras la Sinaia unde și-au instalat familia în vila construită cu fondurile soției și a unor terenuri moștenite de la mama sa. Dar clima și mai ales climatul nefast din România nu a favorizat sănătatea soției, astfel sosind mama sa și sora în vizită, soția s-a înapoiat în America unde aveau și o fetiță.

“În decursul vieții din milioanele de oameni din toate categoriile sociale care l-au cunoscut, de la Împărați, regi, Președinți de Republici, miniștri, generali, Funcționari superiori și inferiori, preoți, profesori, elevi, muncitori și plugari, pușcăriași și demenți în balamuc, cerșetori și oameni nevoiași, atât din țară cât și din cele 4 continente pe unde a hoinărit, dacă în unanimitate a avut merite de laude la adresa sa, ar fi fost imposibil să nu fie și invidioși și bârfitori.”⁷

THE FIRST MILITARY ATTACHÉ IN WASHINGTON THE MAJOR TEIUȘANU LIVIUS

Abstract

In the present article, the writer shows the military career evolution of the major Teiușanu Livius, named after the victory from Mărășești in the year 1917, as the first military attaché of Romania in Washington.

⁷ *Ibidem*, fila 85.

HENRI MATHIAS BERTHELOT

Dr. Cornel POPESCU

Apărarea ultimului teritoriu unde mai pulsa încă ființa statului român era, după campania din 1916, obiectivul principal al autorităților militare românești. Printr-un uriaș efort s-a refăcut o forță militară ce grupa 460.000 de soldați și ofițeri. A contribuit la aceasta și înzestrarea cu armament modern cumpărat din străinătate (280.000 de puști, 7.200 de puști-mitralieră, 3.400 de mitraliere 500.000 de căști, 800.000 de măști de gaze, 300 de avioane, 25 de baloane, grenade și telefoane de campanie)¹. Maurice Despres (atașat militar) cerea în august 1916 trimiterea unei Misiuni Militare Franceze în România pentru a ajuta la organizarea armatei române. Această misiune a fost condusă de Henri Mathias Berthelot (1861-1931), secondat de coloneii Petin și Laffont.

Șeful misiunii și experții militari care-l însoțeau (277 ofițeri dintre care 12 locotenent-colonei, 37 de piloți și observatori, 88 de medici, farmaciști și doctori veterinari, 4 ofițeri de marină, 8 ofițeri de intendență și un număr egal de grade inferioare, mecanici și profesioniști civili ce completau misiunea)² au sosit în România pe 15 octombrie 1916 într-un context strategic nefavorabil pentru armata română ce suferise insuccese pe fronturile din Dobrogea și din Carpații Orientali și Meridionali și aveau rolul de a ajuta armata română în acest moment de criză datorat precarei sale pregătiri de luptă, dar și datorită nerespectării de către forțele aliate a promisiunilor făcute (aprovizionarea prin porturile ruse cu muniții și armament în cantitate de 300 de tone zilnic, în ziua decretării mobilizării generale un tren cu muniții trebuia să se afle la granița României, armata rusă trebuia să desfășoare mari operații în Galiția și Bucovina și să participe la apărarea Dobrogei contra unui eventual atac din Bulgaria, iar trupele interaliate de la Salonic, conduse de generalul Sarraill trebuiau să declanșeze o ofensivă pentru a crea o diversivă și să mențină forțele din Bulgaria spre această regiune)³.

Prezența Misiunii Militare Franceze atesta interesul pe care Aliații îl manifestau față de frontul românesc, reconsiderarea locului și rolului României în planurile strategice ale Antantei. Generalul Berthelot a fost trimis de generalul Joffre pentru a servi interesele franceze și ale Antantei și aducea experiența Statului-Major Francez după doi ani de război, totodată făcea legătura între Paris și București, între România și Aliați și între comandamentul român și comandamentul rus. La plecare, generalul Joffre i-a spus: „Votre mission lâ-bas sera ce que vous la saurez faire. La Russie ne vous verra pas venir d'un bien bon œil. Quand aux Roumains, le rôle de conseiller est toujours bien délicat, il faut avant tout gagner leur confiance et leurs coeurs“. Henri Mathias Berthelot la momentul aflării faptului că va conduce Misiunea Militară Franceză în România avea 55 de ani, gradul de general de divizie și luptase în războiul pe care îl purta Franța din 1914.

El s-a născut la 7 decembrie 1861, în localitatea Fleurs din regiunea Loire. Tatăl său, căpitan de jandarmi l-a influențat în opțiunea sa vizând cariera militară. Pe data de 25 octombrie 1881 devenea elevul Școlii Militare de la Saint-Cyr⁴, va absolvi cursurile acestei școli în anul 1883, terminând al patrulea din 342 de elevi ai Promoției Egipt, cu gradul de sublocotenent de infanterie. Cariera militară și-a început-o în colonii, activând în Regimentul I Zuavi din Algeria și apoi în Indochina.

Aici s-a remarcat pentru înăbușirea revoltei de la Than Mai⁵, pentru acest fapt fiind decorat cu Ordinul Imperial al Dragonului. În anul 1887 s-a întors în Franța și va fi încadrat în Regimentul 96 Infanterie din Gan, iar între 1888 și 1890 a urmat cursurile Școlii Superioare de Război din Paris⁶, el intrând al 16-lea și va termina al 8-lea din 81 de cursanți. Între 1892 și 1893 va fi detașat la Graz și Viena pentru a-și perfectă cunoștințele de limba germană, iar din 1893 va fi detașat Statului-Major Francez. În anul 1903, la data de 18 octombrie va fi avansat la gradul de maior și va fi numit comandantul Batalionului 20 Vânători Pedestri din Baccarat. Din anul 1906 a ocupat postul de secretar de Stat-Major, iar în 1910 a fost avansat la gradul de colonel, pentru ca în 1913 să fie avansat la gradul de general de brigadă și 1915 general de divizie. După declanșarea Primului Război Mondial, a fost inclus în Marele Cartier General al generalului Joffre și va fi astfel implicat în bătăliile de la Marna (1

¹ Constantin Kirilșescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului*, Editura Meridiane, 1975, p. 200.

² *Ibidem*, p. 210.

³ Gheorghe Nicolescu, *Relații româno-franceze în anii Primului Război Mondial (Misiunea H. M. Berthelot în România)*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2005 p. 70.

⁴ *** , *General Henri Berthelot, jurnal și corespondență 1916-1919*, Editura Cronica, Fundația Soroș, Iași, 1997, p. 34.

⁵ *Ibidem*, p. 36.

⁶ *Ibidem*, p. 43.

septembrie 1914), Soissons (12/14 ianuarie 1915), Champagne (1915) și Verdun (12 martie - 10 iunie 1916)⁷. Între 15 octombrie 1916 și 9 martie 1918 va conduce Misiunea Militară Franceză din România, iar între noiembrie 1918 - mai 1919 a apărat cauza românească în vestul Transilvaniei în cadrul celei de a doua misiuni în România, contribuind la eliberarea țării noastre și coordonând acțiunile Antantei din sudul Rusiei contra bolșevicilor. În octombrie 1919 a fost numit guvernator al orașului Metz și comandant suprem al Lorenei. Din 1922 a fost numit guvernatorul orașului Strasbourg, iar în 1926 s-a pensionat⁸. Berthelot a rămas un prieten fidel al României, devenită România Mare în 1918 și la a cărui desăvârșire a contribuit și el.

În ianuarie 1918 generalul Gurko, unul dintre comandanții armatei ruse care au desfășurat operații în țara noastră l-a numit: „Plus Roumains que les Roumains eux-mêmes”⁹, în cadrul unei Conferința interaliate, asta datorită susținerii intereselor României și ale românilor care îl numeau după victoriile din vara anului 1917, „taica Bertălău”. Berthelot i-a răspuns lui Gurko: „Nu eu sunt francez, dar în această chestiune interesele țării mele sunt aceleași cu ale românilor, eu mă întreb la fel, dacă nu sunt mai rus decât dumneavoastră, căci interesele Aliaților, deci și ale Rusiei, sunt aceleași cu ale României”¹⁰.

„Taica Bertălău” era omul care întrunea în persoana sa toate calitățile spiritualității franceze: înflăcărat în sentimente, metodic în acțiune, a fost neprețuitul prieten al soldaților români atât în zilele rele cât și în zilele bune. Generalul Radu R. Rosetti îl descria în amintirile sale pe generalul Berthelot astfel: „Ca fizic o namilă de om atât de înalt încât nu se băga de seamă cât de gros era și atât de gros încât înălțimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporție cu talia sa era și pofta sa de mâncare [...], un cap mare, rotund, cu ochi albaștri și un mic barbișon completau înfățișarea sa [...], avea o memorie fenomenală și o judecată rece, muncitor meticulos și cerea precizie în toate. Nu se lăsa niciodată deznădăjduit, ne-a fost mereu leal fără a înceta de a avea în inimă cauza țării sale, dar cine l-ar putea învinui din această pricină”. Statul francez l-a investit pentru meritele sale cu gradul de Mare Ofițer al Legiunii de Onoare, dar și România (pe care el o considera a doua sa patrie) l-a declarat cetățean de onoare, iar Parlamentul i-a oferit un lot de împământare și o casă în comuna Fărcădin (din Banat, devenită comuna General Berthelot), la inițiativa lui Nicolae Iorga în 1922¹¹. Armata Română i-a oferit o sabie de onoare, iar Academia Română la 5 iunie 1926 l-a declarat membru de onoare.

Contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România spunea că regele Ferdinand îl numea „Berthelot al nostru, prin calitatea sa de cetățean român și prin prietenia pentru țara noastră”.

Sosirea generalului la comandamentul armatei române de la Periș a fost considerată ca o salvare de Regele Ferdinand și Regina Maria, de militarii români - cu excepția generalului Alexandru Averescu - care era nemulțumit de puterea și amestecul francezilor în treburile armatei române și care spunea în 1917: „Îl cred pe Berthelot foarte răspunzător de dezastrele de la Jiu și de pe Argeș, unde armata română a fost înfrântă, ceea ce s-ar fi putut evita”¹². Și oamenii politici l-au primit bine, dar mai ales soldații și populația. În plus Ion I. C. Brătianu, primul ministru, vedea Misiunea Militară Franceză ca pe o contrapondere la influența rusă pe care contextul o impunea tot mai mult în această zonă. Ionel Brătianu i-a declarat generalului francez la sosire că: „Salut în dumneavoastră, dacă binevoiiți pe șeful Statului-Major General al armatelor Române”¹³. Berthelot a fost surprins neplăcut de situația armatei române, el exprimându-se: „românii sunt admirabil de dezorganizați”¹⁴, dar a susținut cauza românilor și i-a ajutat la reorganizarea armatei române. A sfătuit Statul-Major Român pentru punerea la punct a bătăliei pentru București (noiembrie-decembrie 1916), a contribuit în primăvara anului 1917 la reorganizarea armatei române retrasă în Moldova și la elaborarea planurilor și a strategiei contra armatelor Puterilor Centrale pentru bătăliile de la Porțile Moldovei, la care au participat și militarii francezi.

În urma discuțiilor dintre Castelnuo și Gurko, ultimul a recomandat ca după încheierea reorganizării armatei române, Berthelot și o parte din oamenii săi să se întoarcă în Franța. Berthelot îl propunea astfel ca succesori pe colonelul Joseph Vouillemin. Dar Berthelot a rămas în continuare și a

⁷ Maria Georgescu, *Generalul Henri-Mathias Berthelot. Corespondență inedită (1919-1920)*, „Argesis”, Studii și Comunicări, Seria Istorie, 2005. p. 583-590.

⁸ Idem, *Radu R. Rosetti. Memorii*, Editura Politică, București, 2005, p. 163.

⁹ ***, *General Henri Berthelot...*, Ed. cit., p. 94.

¹⁰ *Ibidem*, p. 152.

¹¹ Gheorghe Nicolescu, *op. cit.*, 2005 p. 73.

¹² Maria Georgescu, *Generalul Henri-Mathias Berthelot...*, Ed. cit. p. 583-590.

¹³ ***, *General Henri Berthelot...*, Ed. Cit., p. 47.

¹⁴ *Ibidem*, p. 48.

ajutat România. El a informat pe ministrul de război francez despre realitățile românești și sublinia că Regele, Ionel Brătianu și Constantin Prezan erau, la sfârșitul lui 1917, potrivnici încheierii păcii separate. În contextul încheierii acestei păci. Marghiloman considera că orice tratative cu Ottokar Czernin și Kühlmann erau condiționate de plecarea Misiunii Militare Franceze, pretenție expusă și de Mackensen¹⁵. Astfel, la 16 februarie 1918 Berthelot solicita retragerea Misiunii Militare Franceze din România și propunea ca generalul Niessel să negocieze trecerea prin Rusia. Pe 9 martie 1918 o delegație condusă de Nicolae Iorga s-a întâlnit cu generalul. Delavrancea i-a prezentat adresa Parlamentului, dăruindu-i Biblia de la 1688 și s-au încheiat pregătirile pentru plecare. În toamna lui 1918 în calitate de comandant al Armatei de Dunăre a făcut joncțiunea cu Armata Română, care a reintrat în război în noaptea de 9-10 noiembrie 1918 alături de aliați. Dar apărând interesele Franței (cum era și normal) va susține în 1918 ideea „Triunghiului morții” (Iași-Vaslui-Huși)¹⁶, adică rezistența armată română în acest sector și retragerea administrației românești în Ucraina. Acest lucru ar fi nimicit armata română și, deși privea România ca pe o posibilă colonie franceză, Berthelot a avut merite deosebite la salvarea României, a contribuit activ la realizarea României Mari.

Așadar, primit cu o încredere de netăgăduit, el a confirmat aceste speranțe și de aceea a fost iubit de români. La 7 mai 1918 generalul scria: „Mulțumindu-vă pentru binevoitoarea dumneavoastră atenție, vă asigur că voi purta totdeauna un deosebit interes cauzei române, care-mi este așa de simpatică, nu părădesc România Mare decât lăsând aici o parte din inima mea”.

Se va reîntoarce în România Mare cu mai multe ocazii: încoronarea regelui Ferdinand și a Reginei Maria ca monarhi ai României Mari, 1925, 1927. A murit la 28 ianuarie 1931, la Paris, a fost condus pe ultimul drum de mareșalii Petain, Lyautey și Franehet d'Esperey, generalii Gamelin, Weygand, Maginot și de o delegație de români. Nicolae Iorga afirma: „Generalul Berthelot a fost nu numai un general ci și un prieten sincer al românilor, care a trăit alături de ei zilele ce au decis soarta neamului lor”¹⁷. Dispariția acestei personalități a provocat o grea suferință românilor, probabil mai sinceră și mai profundă decât a parizienilor. Pentru cinstirea memoriei generalului, Camera Deputaților de la București a transformat dezbaterile din 3 februarie 1931 într-o „ședință solemnă pentru comemorarea generalului Berthelot”, I. G. Duca afirma: „șeful Misiunii Militare Franceze a luat repede înfățișarea unui adevărat simbol, simbolul fraternității franco-române”.

Va rămâne suvenirul ce nu se va șterge niciodată din inima noastră și care în persoana generalului Berthelot vedem contribuția pe care a adus-o Franța la renașterea și încrederea noastră în victorie.

Anexe

MISIUNEA MILITARĂ FRANCEZĂ ÎN ROMÂNIA

Marele Cartier General

17/30 octombrie 1916

Generalul Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze în România,
către

domnul general comandant al Marelui Cartier General

RAPORTUL nr.1¹⁸

Am onoarea de a vă trimite mai jos:

- 1.Un rezumat al operațiunilor desfășurate din 7/20 până în 15/28 octombrie
- 2.O hartă la scara 1/750 000 a repartizării diviziilor române și ruse care operează pe frontul românesc
- 3.O altă hartă, la aceeași scară, indicând localizarea forțelor inamice identificate până acum
- 4.Un studiu realizat sub conducerea noastră, prin grija Biroului 2 român, care reliefează modul în care Statul Major German a constituit din unități dispartate o armată pe acest nou teatru de operațiuni românesc

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Gheorghe Nicolescu, *op. cit.*. Editura Universității din Pitești, Pitești, 2005 p. 75.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Service Historique de l' Armée de Terre Franța, 17N carton 540, Raportul nr. 1 al generalului Berthelot către Marele Cartier General francez, 17/30 [octombrie] 1916.

În prima jumătate a lui octombrie, retragerea forțelor românești în Transilvania, după succesul de la început, a provocat tulburare în sufletul tuturor.

Telegramele primite în timpul călătoriei m-au determinat să-mi grăbesc sosirea în România, care a avut loc la 15 octombrie.

Prezentându-mă imediat la Președintele Consiliului, apoi la Rege, am avut impresia foarte clară a unui haos moral.

Telegramele venite dimineața de pe front semnalau retragerea pe toată linia. Nu puteam, la început, să fac altceva decât să dau sfaturile obișnuite: era nevoie de tenacitate, fermitate, sânge rece, etc.

Șapte dintre ofițerii mei au fost trimiși imediat (la 16 octombrie) în regiunea Câmpulung, unde retragerea era destul de neliniștitoare; în zilele următoare, ceilalți au plecat către punctele ce păreau a fi în cel mai mare pericol.

Am folosit prima săptămână pentru a mă concentra asupra informațiilor despre armate trimise de către ofițerii mei de pe front și pentru a-mi determina Statul Major să redacteze bilanțul referitor la situația militară și la resursele în oameni și arme.

Înainte de a înființa școlile, o chestiune de mai mare urgență era menținerea la posturile lor a unităților slăbite, precum și implantarea în conștiința tuturor-state-majore și șefi - a ideii de rezistență cu orice preț.

Având în vedere aceste priorități, i-am propus Regelui, care a aprobat-o prin decizia din data de 20, următoarea repartizare a ofițerilor Misiunii:

- a) Pe lângă fiecare armată, un grup de trei ofițeri (1 artilerist, 1 infanterist, 1 mitralior);
- b) La Marele Cartier General, un ofițer la fiecare birou ; un ofițer pentru Partea Sedentară, la București;
- c) Numirea colonelului Vouillemin în funcția de Inspector al artileriei de câmp și a colonelului Stéghens, pentru artileria grea

O dată pe săptămână, un ofițer de la fiecare armată va trebui să vină să-și prezinte raportul direct Regelui și serviciilor competente.

Studiile întocmite la statele-majore de pe front, la Marele Cartier General și la serviciile de la Partea Sedentară reflectă o lipsă de organizare care reprezintă pericolul fundamental la ora actuală.

Într-adevăr, depozitele se află în imposibilitatea de a trimite oameni pe front, deoarece:

- afluența de soldați instruiți este insuficientă
- numărul armelor disponibile este inferior celui al oamenilor instruiți
- cantitatea de efecte de îmbrăcăminte și de echipament este limitată și mult inferioară rezervelor de trupe care urmează a se constitui ulterior.

Această sărăcie din depozite împiedică aprovizionarea unităților de pe front. Ca urmare, nu este necesară menținerea în linia întâi a unui număr exagerat de divizii, deoarece din aceasta decurge imposibilitatea constituirii de rezerve.

Absența marilor unități de rezervă este caracteristică etapei actuale; la 20 octombrie, ca urmare a slăbiciunii structurilor de comandă, extinsă până la nivelul comandanților de armată, nici o mare unitate nu mai era disponibilă. M-am străduit să remediez această situație, dar rezultatele nu se observă încă. De altfel, pentru moment, ele se vor mărgini la dislocarea unei divizii de la Armata de Nord și regruparea acesteia în zona Bucureștilor, împreună cu Divizia 14; Armata a 9-a rusă este pregătită să execute înlocuirea în regiunea din vecinătatea Armatei de Nord.

Divizia 14, constituită din 24 de batalioane, va putea fi împărțită în două subunități. Vom avea, astfel, în zona Bucureștilor, o grupare de dimensiunea a trei divizii.

Pe de altă parte, am ordonat regruparea artileriei grele în regiunea Galați-Brăila, sub conducerea colonelului Stéghens, acțiune care va determina, peste câteva zile, disponibilizarea a aproximativ 70 de guri de foc de calibru mare.

Măsuri analoge sunt luate și pentru a grupa, în zona Bucureștilor, o divizie și jumătate de cavalerie.

Considerații asupra situației militare actuale

Harta repartizării forțelor inamice ne îngăduie să constatăm că în fața Armatei de Nord și a Armatei a 9-a ruse, care se află în prelungirea flancului său drept, forțele inamice sunt aproape exclusiv austro-ungare și relativ slăbite.

Pe acest front, Armata de Nord, bine comandată, de altfel, de generalul Prezan, menține cu succes o atitudine ofensivă și înaintază.

Dimpotrivă, pe frontul Armatei de Centru (Armata a 2-a, comandată de generalul Averescu) s-a constituit treptat, de vreo zece zile, o grupare de 6 divizii germane; la vest, pe Valea Oltului, a apărut a 7-a divizie (Divizia 11 bavareză). Deci, pericolul este pe frontul generalului Averescu.

Atacul german, constrâns să se fragmenteze de-a lungul văilor, a ajuns deja să se desfășoare pe deplin? Sunt nemții capabili să-și intensifice atacul pe viitor? Acestea sunt întrebări la care nu pot răspunde.

Dacă presiunea va crește, Marele Cartier General român nu-l va putea ajuta pe generalul Averescu decât cu rezervele menționate mai sus, care, de altfel, sunt de-abia în curs de constituire, și aceasta presupunând că ele nu vor fi cerute în altă parte, în zona Dunării. Deci, situația va depinde exclusiv de forța de rezistență a trupelor generalului Averescu, căruia îi va fi greu să-și aprovizioneze efectivele, din motivele arătate mai sus.

Începând din momentul în care Armata a 9-a și Armata de Nord vor fi pregătite să treacă la ofensivă și să coboare în partea superioară a Văii Oltului, pericolul va fi depășit pentru generalul Averescu; adversarul, angajat în depresiunile românești, va fi obligat să reziste acestui atac și să-și oprească ofensiva.

Trebuie să așteptăm cel puțin vreo 12 zile înainte de intrarea pe front a acestor armate.

O directivă a Marelui Cartier General a expus de curând generalilor de armată situația și le-a dat instrucțiuni în legătură cu sarcinile ce le revin.

Evenimentele jalnice din Dobrogea agravează situația. Nu pot să-mi dau seama ce motive greu de înțeles au determinat o armată care avusese trei săptămâni de răgaz pentru a se instala pe poziții, să se prăbușească la prima lovitură de tun a artileriei grele, să treacă peste liniile organizate dinainte fără a le apăra, să evacueze Constanța, linia Cernavodă, capul de pod Hârșova, etc.

Acuzațiile și căutarea vinovaților sunt acum inutile. Fapt este că, la ora actuală, diviziile 61 și 115 ruse și 4 divizii române sunt, practic, inexistente, mai puțin ca urmare a pierderilor, cât a dispariției oricărei legături tactice.

În fapt, legătura este ruptă între urmărit și urmăritori. Mi-e teamă că, dacă dușmanul, după ce se va fi regrupat, va ataca imediat trupele amintite mai sus, care au fost întărite până acum numai cu Divizia 3 Siberiană și cu cea mai mare parte a Corpului 4 Siberian, rezistența pe care o va întâmpina va fi mediocră. Capul nostru de pod în Dobrogea va fi distrus.

Dar generalul Zaharov a preluat comanda astăzi; peste 3 zile, ultimele elemente ale Corpului 4 Siberian și Corpului 4 Linie vor fi ajuns în totalitate. Sper că în acel moment, datorită acestui comandant energic, vom rezista cel puțin pe linia ocupată, așteptând reluarea ofensivei.

Victoria forțelor germano-bulgare și turcești a determinat îndepărtarea pericolului care le amenința flancul drept; ea îi permite generalului Mackensen să încerce trecerea Dunării. De câte forte dispune pentru această operațiune; este în măsură s-o încerce din nou?

Absența momentană a rezervelor ne obligă, și acolo, să acceptăm provizoriu inițiativa inamicului.

Concluzii:

Traversăm o perioadă critică de vreo 12 zile, în timpul căroră, rezervele noastre fiind în curs de constituire și depozitele încă neconstituite, armata lui Falkenhein și armata lui Mackensen își pot executa ofensiva, separat sau împreună.

După aceea, intervenția combinată a armatelor a 9-a și de Nord va face imposibilă o ofensivă puternică împotriva armatei Averescu.

Constituirea rezervelor în regiunea Bucureștilor ne va da posibilitatea, în același timp, să rezistăm în cazul unei eventuale treceri a Dunării de către inamic, iar armata lui Zaharov va putea relua ofensiva. Deci, trebuie să rezistăm timp de 12 zile, repet asta tuturor și fiecare pare să înțeleagă.

Resurse materiale

Pentru a aproviziona efectivele este nevoie de echipament, de îmbrăcăminte, de arme portative; de asemenea, este nevoie de muniții și de tunuri.

Vă voi trimite telegrame pentru a vă informa care sunt, după părerea mea, nevoile reale ale României, ferindu-mă de orice exagerare și refuzând să înființez unități noi.

Efectele de îmbrăcăminte și de echipament trebuie mai degrabă cerute din Rusia decât din Franța; majoritatea munițiilor va fi furnizată, desigur, de Franța și de Anglia. Totuși, pentru a nu avea soldați neinstruiți din lipsă de puști, v-aș fi recunoscător dacă ați insista pe lângă guvernul și comandamentul rus să trimită înainte puștile și cartușele necesare.

În privința munițiilor de artilerie, încă nu cunosc stadiul aprovizionărilor de la armate. În cazul acestora, se face greșeala de a le mări peste măsură în detrimentul rezervelor Comandamentului. Aceste rezerve, după cum indică tabelul adus la conferință, sunt destul de precare; sunt, totuși, după părerea mea, suficiente pentru a face față diferitelor nevoi ale campaniei de iarnă. Condiția este impunerea unei economii severe în ceea ce privește distribuirea munițiilor. Rămâne să se înființeze un organ de control obligatoriu.

Armata română a intrat în campanie nepregătită pentru realitățile dure ale luptei. După succesele ușoare de la început, contactul cu artileria grea și contraofensiva inamică au determinat o cădere nervoasă resimțită cu brutalitate, nu numai în armată, ci și în cercurile conducătoare, unde se face prea multă politică, precum și în rândul categoriilor bogate din rândul populației, prea legate de bunurile lor.

Panica abătută asupra țării începe să dispară, dar ar fi bine, totuși, ca guvernele Aliaților să-și facă auzite cuvintele de dojană. Aceasta nu exclude acordarea sprijinului pe care îl impune salvarea intereselor României, care sunt, la urma urmelor, și cele ale Aliaților :

- sprijinul rușilor, care trebuie să trimită în iarna asta pe teatrul de operațiuni românesc efective mult mai numeroase decât cele pe care le pot concentra aici Puterile Centrale.
- sprijinul Franței, care va încuviința fără regrete trimiterea cadrelor necesare pentru a susține, cu cheltuieli puține de fapt, un material uman excelent în sine, și care va aproba și munițiile și materialele cerute;
- ajutorul Angliei, în condiții analoge, în cazul materialului de război;
- în fine, sprijinul tuturor aliaților, care vor da Armatei de la Salonic posibilitatea de a câștiga o superioritate zdrobitoare asupra bulgarilor.

Ameliorarea rețelei de joncțiuni între căile de transport ruse și române se impune ca o urgență extremă, ea trebuie, în linii mari, începută imediat (șine de cale ferată trebuie cerute din Japonia și America). Este condiția necesară a operațiunilor de mare anvergură care se vor desfășura în Peninsula Balcanică. Insist foarte mult asupra acestei chestiuni.

Berthelot

HENRI MATHIAS BERTHELOT

Abstract

The defending of the last battlefield of Romanian in 1916 was very hard. With one last effort, we succeeded to raise one small army with new weapons from foreign countries. We received some help from French army represented by Berthelot He came into Romania on 15 October 1916, when Romanian army defeated in Dobrogea and Carpați. Berthelot was sent by Joffre to serve French interests and. Antanta. When Berthelot came into Romania, he was a general and he had fought in war since 1914. He was born on 7 December 1861 in Fleurs, in the Loire's province. He finished military school from Saint-Cyr on 1883.

Between 1892 and 1893 he was in Graz and Viena for improving his German language. Between 15 October 1916 and 9 March 1918, he was the leader of French Military Mission in Romania. His arrival on Periș was considered a sort of salvation by the king Ferdinand and queen Maria, but Averescu considered that Berthelot was responsible for the defeating from Jiu and Argeș, and Averescu thought that this disaster shouldn't have been happen. He had advised the Romanian Commandment regarding the plan of the battle from 1918 and helped our army to retreat in Moldova. On 10 February 1918, Berthelot wanted that French Military Mission retreat from Romania. On 9 March 1918, Iorga met Berthelot.

He asked us to retreat the Romanian Administration in Ukraine, but he helped us much on construction of Great Romania. Berthelot was returned in Romania with different occasions. He died on 28 of January 1931 in Paris. Fie will remain for us a great man, because he helped us to build the Great Romania and gained the victory in the greatest battles of 1917.

Key words: defending, Romania, French Military Mission, Commandment, Moldova.

Cuvinte cheie: apărare, România, Misiunea Militară Franceză, Comandament, Moldova.

ORGANIZAREA ȘI DESFĂȘURAREA ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN JUDEȚUL ARAD (1919-1927)

Drd. Maria PETRAȘ

La sfârșitul anului 1918, afirmarea principiului autodeterminării națiunilor, în conjunctura internațională determinată de victoriile Antantei, a favorizat pentru români realizarea celei mai mari împliniri din întreaga istorie modernă. În urma constituirii României Mari, prin unirea provinciilor românești - Basarabia, Bucovina și Transilvania - cu Vechiul Regat, viața politică a intrat într-o nouă etapă de evoluție, marcată de integrarea partidelor din provinciile istorice și a celor din Vechiul Regat în sistemul democratic-parlamentar al statului național unitar român.

În ceea ce privește teritoriul locuit de arădeni, cuprinderea acestuia sub cărmuirea românească avea să se înlăptuiască treptat. După 1 Decembrie 1918, orașul și județul Arad, au cunoscut o situație specială, de tranziție, determinată de existența atât a noilor autorități politico-administrative românești, cât și a vechilor reprezentanți ai administrației maghiare¹. Preluarea efectivă a controlului asupra județului de către Consiliul Dirigent Român din Sibiu s-a făcut, în ziua de 19 mai 1919, ca urmare a instalării definitive a lui Iustin Marșieu în funcția de prefect al județului Arad².

După această dată, arădenii au devenit parte integrantă a noilor realități socio-economice și politice ale României interbelice. În viața politică a județului Arad, imediat după Unire, s-a remarcat consolidarea pozițiilor deținute de Partidul Național Român din Transilvania, ai cărui reprezentanți se bucurau de un deosebit prestigiu și de o mare influență în rândul populației. Din 26 decembrie 1918, Partidul Național a avut 3 reprezentanți în guvernul României - Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș și Alexandru Vaida-Voevod. Conducătorii acestui partid, mulți dintre ei cu legături profunde sau cu origini în județul Arad, dețineau majoritatea posturilor în Consiliul Dirigent și în Marele Sfat Național. Prin respectivele instituții, acești lideri au reușit să asigure, în perioada 2 decembrie 1918 - 4 aprilie 1920, introducerea administrației românești în Transilvania și conducerea acestei provincii, până la deplina integrare a acesteia în structurile politice ale statului român.

Prima manifestare politico-electorală a arădenilor a fost prilejuită de alegerile din toamna anului 1919, organizate pentru desemnarea deputaților și senatorilor din Parlamentul României. Cadrul legal ce stătea la baza desfășurării acestor alegeri l-a reprezentat Legea Electorală pentru desemnarea membrilor Adunării Deputaților și Senatului în Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș³. Potrivit acestei legi electorale, adoptată de Marele Sfat Național, publicată în decretul lege nr. 3621 din 24 august 1919 și ratificată de regele Ferdinand, era introdus votul obștesc, egal, direct, secret și cu votarea pe comune. Deși declarația de la Alba Iulia preconiza introducerea votului universal pentru ambele sexe, de la 21 de ani în sus, acest act normativ nu a acordat drept de vot femeilor. În consecință, au beneficiat de dreptul de a alege deputați, toți bărbații, cetățeni români, având 21 de ani împliniți, născuți sau cu domiciliul în teritoriile alipite la România și care nu au optat pentru cetățenia unui stat străin (art. 1). Alegerea reprezentanților în Parlament urma să se facă pe circumscripții electorale. Era prevăzută alegerea unui deputat la 30.000 de locuitori, județului Arad revenindu-i 14 locuri de deputați (art. 2). Drept electoral pentru alegerea senatorilor îl aveau toți cetățenii români, cu vârsta de 40 de ani împliniți, născuți sau cu domiciliul în teritoriile alipite la România și care nu au optat pentru cetățenia unui stat străin. Senatorii urmau să fie aleși în circumscripții electorale proprii, fiind stabilită alegerea unui senator la 70.000 de locuitori, iar județul Arad era consemnat cu 6 mandate de senatori (art. 3)⁴. Potrivit legii, senatori de drept erau mitropoliții și episcopii confesiunilor românești, episcopii de confesiune romano-catolică, precum și primul reprezentant al bisericii luterane, reformate și unitariene din teritoriile alipite definitiv României (art. 6). Puteau fi aleși deputați, cetățenii cu vârsta de 25 de ani împliniți, iar la senatori eligibilitatea era condiționată de împlinirea vârstei de 40 de ani (art. 7, 8). Nu aveau drept electoral membrii armatei, jandarmeriei, poliției, funcționarii de stat din justiție și administrație, infractorii etc.

Fiecare circumscripție electorală alegea un deputat ori, după caz, un senator. Excepție făceau circumscripțiile din unele orașe municipii în care erau aleși, pe baza reprezentării proporționale, câte

¹ Mircea Timbus, *Orașul și județul Arad după 1 decembrie 1918*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, p. 5.

² *Ibidem*, p. 26.

³ „Monitorul Oficial”, nr. 103, 26 august 1919; „Gazeta Oficială”, nr. 52, 4 septembrie 1919.

⁴ „Gazeta Oficială”, nr. 52, 4 septembrie 1919, p. 388.

doi deputați. Pentru motive de utilitate publică, circumscripțiile electorale ale unui județ puteau cuprinde și comune care făceau parte dintr-un județ învecinat (art. 16, 18)⁵.

La 13 septembrie 1919, Consiliul Dirigent a adoptat decretul nr. XVI, privitor la desemnarea circumscripțiilor electorale⁶. Potrivit acestuia, pentru alegerea deputaților în județul Arad au fost stabilite 14 circumscripții: Pecica-română, Sântana, Șimandul de Jos, Chișineu, Cermei, Ineu, Șiria, Târnova, Radna, Săvărsin, Buteni, Hălmaș și Arad (cu două circumscripții)⁷. În cazul alegerilor pentru Senat, în județul Arad au fost stabilite 6 circumscripții electorale: Arad, Pecica-română, Chișineu, Ineu, Radna și Hălmaș.

În conformitate cu prevederile Legii electorale, depunerea candidaturilor în circumscripții se realiza cu cel puțin 8 zile înainte de data alegerii. Procedura presupunea depunerea unei declarații de candidatură, semnată de cel puțin 50 de alegători din circumscripție, în cazul aspiranților pentru un loc în Adunarea Deputaților și de cel puțin 25 de alegători în cazul candidaturilor pentru Senat (art.40)⁸.

Cât privește procesul de vot, în circumscripțiile unde a fost înscris un singur candidat sau o singură listă, nu se mai recurgea la vot. În acest caz, președintele circumscripției îl declara câștigător pe unicul candidat înscris sau pe candidații singurei liste angajate în competiție. Dacă însă, în dimineața alegerilor, se constata existența mai multor candidaturi, se trecea la votarea propriu-zisă (art. 46)⁹. Votul era secret, fiecare alegător primind un plic și un buletin de vot pentru fiecare candidat sau listă de candidați. Secțiile de votare aveau amenajate fiecare câte un loc de izolare (cameră separată sau gheretă) destinat votării propriu-zise. Alegătorul se retrăgea în locul de izolare, unde, fără control, introducea buletinul candidatului pe care îl vota în plic. Celelalte buletine, ale candidaților pentru care nu s-a optat, erau introduse într-o casetă amenajată în locul de izolare (art. 58-61). În final, votantul înmâna plicul președintelui secției de votare, care îl introducea în urnă (art. 62). În urma numărării și centralizării voturilor valide exprimate, era declarat câștigător candidatul care a întrunit majoritatea absolută a voturilor. Dacă nici unul dintre candidați nu a obținut majoritatea absolută, legea prevedea organizarea unei alegeri restrânse, de balotaj, între candidații care s-au clasat pe primele două locuri în ceea ce privește numărul de voturi înregistrate (art. 74). Turul doi de scrutin era planificat să se desfășoare la 10 zile după data primului tur de scrutin (art. 78). Pentru circumscripțiile care alegeau mai mulți deputați sau senatori, președintele comisiei cuantifica rezultatele pentru fiecare candidat și apoi pentru fiecare listă în parte. Mandatele erau atribuite candidaților cu cel mai mare număr de voturi, iar în caz de egalitate între candidați, mandatul era adjudecat prin tragere la sorți. (art. 75)¹⁰.

Punerea în aplicare a legii electorale este decisă prin Înaltul Decret Regal, nr. 3.589/19 august 1919¹¹, iar în conformitate cu acesta Ordinul circular nr. 14.000/2 septembrie 1919 emis de Resortul afacerilor interne din cadrul Consiliului Dirigent, fixa pentru Transilvania, Banat și Ținuturile românești din Ungaria data de 26 septembrie 1919 ca zi de depunere a declarațiilor de candidatură pentru deputați și 1 octombrie 1919 ca dată pentru depunerea candidaturilor la senatori. Alegerile propriu-zise erau fixate în ziua de 5 octombrie 1919 pentru Adunarea Deputaților și 10 octombrie 1919 la Senat¹². Acest grafic electoral nu a fost pus, însă, în aplicare. Demisia guvernului I. C. Brătianu, la 12 septembrie 1919, a impus amânarea alegerilor. Ele au fost organizate sub guvernul prezidat de generalul Arthur Văitoianu (27 septembrie - 28 noiembrie 1919), fiind planificate a se desfășura în zilele de 2-6 noiembrie 1919.

În județul Arad, ca de altfel în întreaga Transilvanie, alegerile pentru Adunarea Deputaților s-au desfășurat la 2 noiembrie 1919. În cea mai mare parte a circumscripțiilor a fost depusă o singură candidatură. La nivelul întregii Transilvanii au avut loc alegeri în 61 din cele 205 secții electorale, majoritatea aleșilor fiind declarați câștigători în baza articolului 46 din Legea Electorală.

În cazul Aradului, din cele 14 circumscripții ale județului, numai în trei au fost depuse contracandidaturi. La Hălmașiu, reprezentatul P.N.L., preotul Bodea, și-a retras candidatura cu o zi înaintea scrutinului, situație în care, candidatul P.N.R., avocatul Eugen Costina, a fost declarat câștigător fără să se mai recurgă la votare. S-a votat efectiv doar în circumscripțiile Radna și Ineu. La Radna, candidatul Partidului Național Român Silviu Păscuțiu a concurat împotriva avocatului

⁵ *Ibidem*, p. 389.

⁶ *Ibidem*, nr. 54, 13 septembrie 1919.

⁷ *Ibidem*, p. 409.

⁸ *Ibidem*, nr. 52, 4 septembrie 1919, p. 392.

⁹ *Ibidem*, p. 393.

¹⁰ *Ibidem*, p. 396.

¹¹ *Ibidem*, nr. 54, 13 septembrie 1919, p. 407, 408.

¹² *Ibidem*, p. 428.

Alexandru Stoenescu. Acesta din urmă a obținut victoria, dobândind 2 018 voturi, față de cele 385 întrunite de contracandidatul său¹³.

La Ineu, învățătorul Ioan Dârlea a pierdut (1 321 voturi) în fața lui Ioan Suci (1.848 voturi)¹⁴. În celelalte circumscripții electorale nefiind depuse contracandidaturi, au fost declarați aleși candidații oficiali ai Partidului Național Român. În acest fel, au dobândit calitatea de deputați următorii oameni politici: Eugen Costina (Hălmațiu), Aurel Novac (Pecica), Cornel Iancu (Șimand), Adrian Popescu (Chișineu), Iustin Monția (Cermei), Ștefan Cicio-Pop (Șiria), Demetriu Nica (Târnova), Vasile Goldiș (Arad), Sever Miclea (Arad), Aurel Grodza (Buteni) și Vasile Goldiș (Săvârșin)¹⁵. Din partea grupării șvabilor, la Sântana, candidând singur, a obținut mandatul de deputat preotul Iosef Carl¹⁶. Pentru că îndeplinea cumul de funcții în domeniul public, Ioan Suci a fost nevoit să se retragă din postul de parlamentar, înaintându-și demisia. Locul său din circumscripția Ineu a devenit vacant, la fel și cel deținut de Vasile Goldiș în circumscripția Arad, deoarece acesta a optat pentru mandatul din circumscripția Săvârșin. Drept urmare, la 24 februarie 1920, au avut loc alegeri parțiale în respectivele cercuri electorale, Toma Stelian fiind ales deputat la Arad, iar Nicolae Lăzărescu la Ineu¹⁷.

Pentru Senatul României au fost depuse candidaturi în următoarele circumscripții: Arad - Aurel Demian (medic în Arad), Pecica - Lazăr Ghebeleş (avocat în Pecica), Chișineu - Cornel Ardelean (avocat în Chișineu), Ineu - Iacob Hotăran (avocat în Șiria), Hălmațiu - Iuliu Grofșorean (învățător din Galșa), Radna - Procopie Givulescu (protopop în Maria-Radna)¹⁸. Rezultatele alegerilor generale pentru Senat efectuate în 7 noiembrie au confirmat dobândirea calității de senator de către toți cei 6 reprezentanți ai partidului național¹⁹.

Campania electorală s-a desfășurat fără tulburări generate de agitatori, într-un climat de ordine, entuziasm și eferescență națională. Factori devianți, de natură să perturbe rezultatele obiective ale alegerilor, nu au fost sesizați cu prilejul scrutinului din noiembrie 1919. Implicarea aparatului administrativ în desfășurarea campaniei electorale și a alegerilor propriu-zise s-a realizat doar în limitele cadrului legal. Legea electorală și ordonanțele date de resortul afacerilor interne interziceau funcționarilor de stat, comunali și municipali, amestecul în demersurile electorale, participarea la convocarea și organizarea adunărilor electorale, acceptarea calității de președinte sau de secretar al mitingului electoral etc.²⁰. Funcționarii publici nu au candidat și nu au desfășurat acțiuni persuasive menite să determine alegerea unuia dintre candidați²¹.

Primele alegeri din istoria țării organizate pe baza votului universal, au consemnat victoria Partidului Național Român la cele dintâi alegeri naționale ale României întregite. La aceste rezultate a contribuit și pasivismul asumat de către maghiari. Participarea lor la alegerile generale ale României ar fi însemnat recunoașterea indirectă a actului de la 1 decembrie 1918, într-un moment în care tratatele de pace cu Austria și Ungaria nu au fost semnate în cadrul Conferinței păcii de la Paris, astfel că receptivitatea maghiarilor față de politica internă a statului român a fost redusă. În acest context, partidul românilor transilvăneni s-a situat pe primul loc în privința numărului de deputați trimiși în Parlamentul țării. Partidul Național Român, cu 169 de deputați, a surclasat Partidul Național Liberal, ocupantul locului doi, care obținuse doar 103 locuri de deputați, pozițiile următoare în clasament fiind deținute de Partidul Țărănesc din Basarabia, cu 72 de deputați, Partidul Țărănesc, 61 de deputați etc.²² Victoria partidului național s-a produs în contextul succeselor repurtate și de către partidele românești din celelalte provincii alipite în 1918 României - Partidul Țărănesc din Basarabia și Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. Reușita lor a constituit dovada popularității deosebite de care se bucurau aceste partide remarcate în lupta pentru dezrobire națională și unire cu România.

Deoarece nici un partid nu a obținut majoritatea mandatelor, factorii de decizie politică au recurs la formula guvernului de coaliție. După deschiderea lucrărilor Parlamentului, în ziua de 21 noiembrie 1919, au avut loc negocieri între partidele reprezentate în forul legislativ, în scopul constituirii unei majorități. Drept urmare, la 25 noiembrie s-au pus bazele „Blocului parlamentar”,

¹³ „Românul”, nr. 151, 4 noiembrie 1919, p. 2.

¹⁴ „Aradi Közlöny”, nr. 224, 1 noiembrie 1919, p. 1.

¹⁵ „Monitorul Oficial”, 18 noiembrie 1919.

¹⁶ „Românul”, nr. 151, 4 noiembrie 1919, p. 2.

¹⁷ „Monitorul Oficial Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 9, 12 decembrie 1919, p. 82; nr. 53, 6 martie 1920, p. 905.

¹⁸ „Aradi Közlöny”, nr. 223, 1 noiembrie 1919, p. 1; „Românul”, nr. 131, 10 octombrie 1919, p. 3.

¹⁹ „Monitorul Oficial”, 19 noiembrie 1919.

²⁰ „Românul”, nr. 143, 24 octombrie 1919, p. 1.

²¹ Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N. Arad), Fond *Prefectura Județului Arad. Acte administrative*, inv. 1296, dosar 11/1919, f. 1-66.

²² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Ed. Paideia, 1999, p. 121.

alianță compusă din Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Naționalist - Democrat, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și gruparea independentă a lui Nicolae Lupu. Noua alianță a impus la putere un guvern prezidat de Alexandru Vaida-Voevod, care a depus jurământul în ziua de 1 decembrie 1919²³. Guvernul s-a remarcat prin demersuri diplomatice menite să asigure legitimarea internațională a statului național unitar român, iar în plan intern eforturile guvernului au fost direcționate spre măsuri menite să pregătească reformele economice, politice și sociale necesare asigurării progresului general al României.

Data de 13 martie 1920 a marcat venirea la putere a unui nou guvern condus de generalul Alexandru Averescu. Instalat la conducerea statului în urma unei înțelegeri secrete cu Ion I. C. Brătianu, noul guvern și-a propus organizarea de noi alegeri generale în vederea asigurării pentru guvern a unei susțineri parlamentare confortabile. La 17 aprilie, Liga Poporului și-a luat numele de Partidul Poporului. Cu acest prilej a fuzionat cu gruparea desprinsă din Partidul Țărănesc din Basarabia, condusă de Sergiu Niță, cu o fracțiune detașată din Partidul Democrat al Unirii din Bucovina ce îl avea în frunte pe Dori Popovici și cu formațiunea desprinsă din Partidul Național Român, condusă de Octavian Goga²⁴. Aceste absorbții urmăreau să asigure o penetrare mai ușoară a grupării averescane în zonele controlate până atunci de partidele unirii. Printr-un decret lege s-a stabilit diminuarea numărului de parlamentari, urmând ca organismul legislativ să fie compus din 369 deputați și 198 senatori²⁵.

În preajma noilor alegeri, s-a produs coagularea partidelor de opoziție într-o nouă alianță ce venea în continuarea fostului „Bloc parlamentar” de guvernământ. Având ca factor catalizator împotrivirea față de guvernul Averescu și dorința constituirii unui front electoral comun în scopul revenirii la conducerea statului, „Federația democrației național-sociale” compusă din Partidul Național Român, Partidul Naționalist Democrat, Partidul Unirii din Bucovina, Partidul Țărănesc, Partidul Țărănesc din Basarabia și gruparea lui Nicolae Lupu, a dat publicității, în mai 1920, „Manifestul Partidelor Democratice”. Documentul urmărea să sensibilizeze electoratul în direcția sprijinirii acestei coaliții de partide la viitoarele alegeri²⁶.

Alegerile din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș pentru Adunarea Deputaților s-au desfășurat la 3 și 4 iunie, iar pentru Senat la 6 și 7 iunie 1920. În județul Arad, au depus candidaturi pentru camera inferioară legislativă un număr de 5 formațiuni politice: Partidul Național, Partidului Poporului²⁷, Partidul Țărănesc, Partidul Socialist și Partidul Autonom German²⁸. Scena politico-electorală a pus la dispoziția alegătorilor o paletă largă de opțiuni ce puteau fi îmbrățișate la scrutinul din iunie 1920. Alegerile s-au desfășurat într-un climat de reală concurență. Această conjunctură s-a datorat, în parte, generalului Alexandru Averescu. Preluând frâiele guvernării și controlul asupra administrației locale, inclusiv în județul Arad, generalul a urmărit să-și consolideze guvernarea printr-o victorie electorală de prestigiu și dorind să transforme Partidul Poporului, într-o organizație cu întindere națională. Atragerea lui Ioan Suci și Octavian Goga de partea sa, a avut în vedere spargerea monopolului regional deținut de Partidul Național și crearea de organizații politice județene proprii. În județul Arad, noile cadre ale partidului averescan au fost recrutate din rândul liderilor și susținătorilor locali ai Partidului Național. Avocații Cornel Iancu, Sever Ispravnic, preotul Petru Marșieu, țăranul Dimitrie Codrean au fost doar câțiva dintre cei care s-au lăsat înregimentați în Partidul Poporului. Aceștia au recrutat la rândul lor preoți și învățători, categorie socio-profesională cu audiență și influență mare asupra membrilor comunității sătești, care s-au angajat în propaganda de susținere a partidului guvernamental, contribuind astfel în bună parte la rezultatele bune înregistrate de averescani la aceste alegeri.

În același timp, au fost promovați candidați din afara județului, cum este cazul profesorului din București, Emanuel Antonescu și a ministrului Constantin Garofild, pe care gruparea averescană îi lansează în lupta pentru adjudecarea mandatelor de deputați.

Un alt factor politic responsabil de scindarea electoratului arădean a fost apariția la aceste alegeri a Partidului Țărănesc regional. În Transilvania, mișcarea pornită pentru înființarea unui partid

²³ Ioan Scurtu (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, București, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 248.

²⁴ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Op.cit.*, p. 126.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ „Românul”, nr. 105, 20 mai 1920, p. 1.

²⁷ „Aradi Hirlap”, nr. 704, 3 iunie 1920, p. 1; „Aradi Közlöny”, nr. 107, 3 iunie 1920, p. 1.

²⁸ „Românul”, nr. 110, 27 mai 1920, p. 3.

țărănesc a debutat la începutul anului 1919, însă acțiunea a fost una de durată datorită condițiilor specifice de după Unire, care asiguraseră Partidului Național Român o influență hotărâtoare în straturile largi ale populației. Nucleul Partidului Țărănesc era grupat în jurul revistei „Renașterea Română”, care apărea la Sibiu. Partidul Țărănesc din Transilvania s-a afirmat ca o organizație bine conturată abia la alegerile din anul 1920, urmărind să se impună în fața unui electorat care, până de curând a aparținut Partidului Național. Având candidați țărani sau intelectuali, ridicați din rândul țărănimii, acest partid a promovat un discurs bazat pe lupta de clasă, preconizând deplina eliberare a țărănimii și înfăptuirea unor reforme radicale. Propaganda desfășurată în mediul rural de candidații Partidului Țărănesc a creat, pe de o parte, o stare de derută în rândul electoratului de la sate, iar pe de altă parte, a căutat să atragă numeroși aderenți în tabăra noii organizații politice. Și în acest caz, o parte din candidați au fost aduși din alte regiuni - Florea I. Nicolescu, țăran din Oțești, județul Olt și Dimitrie Apătean, cadru didactic din Orșova.

În județul Arad, Partidul Național Român se găsea în primăvara anului 1920 într-un moment de criză, generat de dezertarea unei părți a activului de partid în tabăra altor grupări, precum și de subțierea bazei sociale a partidului. Candidații se aflau, pentru prima dată după alegerile parlamentare ale anului 1910, într-o competiție electorală reală, în condițiile în care toate partidele depuneau eforturi pentru atingerea obiectivului de reprezentare parlamentară. După constituirea României Mari, liderii Partidului Național au fost nevoiți să renunțe la discursul de factură naționalistă, axat pe lupta împotriva asupririi străine, pentru drepturi sociale și naționale. Era necesară redimensionarea mesajului electoral, care să fie adaptat la realitățile și nevoile populației din noul stat național. Obșnuiți până la aceste alegeri cu un electorat din mediul rural care susținea, în virtutea apartenenței la aceeași identitate etnică, candidații naționaliști propuși, liderii locali ai Partidului Național s-au confruntat cu începutul procesului de diferențiere a corpului electoral pe mai multe partide. Conducătorii Partidului Național din județ au încercat să contracareze influența țărăniștilor ardeleni, pe care îi înfățișau ca „pescuitori în apă tulbure, speculatori ai țărănimii”, prezentând noua gruparea ca una inutilă, folosită ca mijloc de diversiune și dezbinare a maselor populare. A fost negată necesitatea existenței unui partid țărănesc în Transilvania, după modelul celor din Vechiul Regat și Basarabia, considerându-se că un „partid țărănesc nu poate să existe în Ardeal pentru că el nu ar aduce nimic nou ca chestiune de vederi și de program deoarece tot ce se putea spune și se putea face s-a făcut și s-a spus de mult de către Partidul Național Român, a cărui activitate a avut totdeauna ca scop satisfacerea completă a nevoilor maselor rurale”²⁹. Partidul Național era promovat în fața electoratului rural ca unul esențialmente al țăranilor, fiind expresia nevoilor sufletești, economice și sociale ale acestora.

Astfel se înfățișa, în linii mari, situația grupărilor politice din județul Arad înainte de alegerile parlamentare din iunie 1920. Campania electorală a fiecărui partid s-a derulat prin mitinguri și apeluri destinate atragerii electoratului. Deosebit de activi s-au dovedit candidații Partidului Național Român, prezența lor în cuprinsul circumscripțiilor urmărind sensibilizarea cetățenilor cu drept de vot în favoarea propriilor candidați.

În județul Arad, scrutinul electoral pentru desemnarea deputaților a avut loc la 3 iunie 1920. În circumscripția Arad, victoria a fost adjudecată cu 758 de voturi de avocatul Cornel Iancu, candidat al Partidului Poporului. Contracandidatul său, avocatul Sever Miclea (Partidul Național) a obținut doar 188 voturi. În total, la cele nouă secții de vot, și-au exercitat dreptul electoral 951 cetățeni, dintr-un total de 4 339 alegători înscriși pe listele electorale, iar 5 dintre voturile exprimate au fost anulate³⁰.

La Chișineu mandatul de deputat a fost obținut de reprezentantul Partidului Poporului, preotul din Socodor, Petru Marșieu. Întrunind 2.171 de voturi, acesta i-a surclasat pe contracandidații săi, Ștefan Maruster (Partidul Țărănesc), care a fost votat de 1 293 alegători și pe avocatul Victor Hotăran, din partea Partidului Național, care a dobândit doar 405 voturi.

În circumscripția Șimand cele mai multe voturi au fost primite de Florian Heredeu (Partidul Țărănesc - 1123 voturi), urmat de Dimitrie Codrean (Partidul Poporului - 852 voturi) țăran din Siclău, avocatul Sever Ispravnic (Partidul Poporului - 515 voturi) și Ștefan Hotăran (Partidul Național - 425 voturi)³¹. Rezultatele din primul tur de scrutin nu au permis nici unui candidat să obțină mandatul de deputat. Alegerile de balotaj au adus în final victoria candidatului averescan³².

Pentru circumscripția Ineu, rezultatul alegerilor a indicat câștigarea mandatului de deputat de către Florea I. Nicolescu (Partidul Țărănesc), ales în această demnitate în urma acordării unui număr

²⁹ „Românul”, nr. 91, 30 aprilie 1920, p. 1.

³⁰ „Aradi Hirlap”, nr. 705, 4 iunie 1920, p. 1; „Aradi Közlöny”, nr. 108, 5 iunie 1920, p. 1.

³¹ „Aradi Közlöny”, nr. 108, 5 iunie 1920, p. 1.

³² „Aradi Hirlap”, nr. 714, 15 iunie 1920, p. 1.

de 2.395 voturi. Pe pozițiile următoare s-au clasat: independentul Silviu Pășcuțiu cu 809 voturi, socialistul Avram Borcuța cu 197 de voturi, averescanul Teodor Hălmăgean, votat de 490 de electori și candidatul Partidului Național, Nicolae Lăzărescu, care nu a reușit să atragă decât voturile a 439 de alegători. La acest scrutin au participat 4.330 cetățeni cu drept de vot, dintr-un total de 8.963 cetățeni înscrși pe listele electorale.

Circumscripția Gurahonț a fost câștigată de candidatul Partidului Poporului, avocatul Eugen Costina, fiind ales parlamentar cu 2 650 voturi, în timp ce Partidul Național, prin avocatul Aurel Grodza, nu a atras decât 527 voturi. Listele electorale din această circumscripție au cuprins 11.036 de persoane, din care 3.177 au participat la scrutin.

La Radna a fost ales țărănistul Dimitrie Crișan cu 2 646 voturi. Au fost înfrânți Vasile Goldiș (Partidul Național) - 1.309 voturi, Emanuel Antonescu (Partidul Poporului) - 172 voturi, Victor Muntean (Partidul Socialist) - 370 voturi, Pavel Givanescu (Partidul Țărănesc) - 81 voturi, avocatul Valer Suci (Partidul Țărănesc) - 51 voturi. Din cei 10.520 cetățeni cu drept de vot ai circumscripției, și-au exprimat opțiunile la urne 4 629 cetățeni.

În circumscripția Pecica, confruntarea electorală a fost purtată între avocatul averescan Marius Bodi, socialistul Gheorghe Pâncotan și candidatul partidului național Iulian Borneas. Voturile acordate în acest prim tur de scrutin nu au dat un câștigător. În urma alegerilor de balotaj, Marius Bodi a câștigat cu 2 773 voturi, în timp ce contracandidatul său, Gheorghe Pâncotan, a obținut numai 1 558 voturi³³.

La Pâncota, victoria a fost dobândită de Ștefan Cicio-Pop (Partidul Național) cu 1 284 voturi. Pe pozițiile următoare s-au situat Teodor Grozav (Partidul Țărănesc) ce a întrunit 954 voturi, în timp ce ministrul Constantin Garofild (Partidul Poporului) a atras 943 voturi. Având doar 23 de ani, candidatura lui Teodor Grozav a fost contestată, sub motivul neîndeplinirii condițiilor de vârstă prevăzute în legea electorală, context în care voturile acordate acestui candidat au fost anulate³⁴.

În circumscripția Șiria voturile cele mai numeroase au fost acordate candidatului Partidului Autonom German, avocatul Vendel Ladislau Müller -2.200 voturi. El a fost secondat de țărănistul Adam Nicolae, prin cele 2.096 voturi înregistrate, în timp ce pe poziția a treia s-a situat reprezentantul Partidului Național, Iacob Hotăran, cu 430 voturi³⁵. Nefiind decis un câștigător, în turul doi de scrutin și-au arătat interesul față de procesul electoral 6.247 alegători, 27 din voturile acordate de aceștia au fost anulate, restul fiind distribuite între Adam Nicolae - 3 374 și Vendel Ladislau Müller -2 846³⁶.

Pentru Senat, în circumscripția Arad și-au depus candidaturile Vasile Goldiș (Partidul Național), A. C. Cuza (Partidul Poporului) și Nicolae Draia (Partidul Socialist). În urma exprimării opțiunilor de vot, în data de 6 iunie 1919, A. C. Cuza a dobândit mandatul de senator, întrunind 368 voturi. Reprezentantul socialist a fost votat de 111 alegători, în timp ce Partidul Național a atras doar 97 voturi³⁷. Preferințele de vot ale arădenilor exprimate aici au fost surprinzătoare, având în vedere că ultimul clasat era un om politic cunoscut, personalitate de seamă a vieții politice transilvănene. A. C. Cuza a câștigat în această circumscripție, în condițiile în care avea reputație doar în mediile intelectuale, pentru opiniile sale antisemite. Pentru marea masă a locuitorilor Aradului, candidatul averescan era un necunoscut, iar victoria sa, la prima vedere, a fost stranie ținând seama de faptul că A. C. Cuza nu a venit niciodată la Arad, nici măcar cu prilejul alegerii sale. Succesul reputat aici de partidul guvernamental a fost asigurat de eficiența agenților electorali din municipiul care au izbutit să aducă la urne un număr suficient de alegători pentru dobândirea mandatului de senator. Pasivismul asumat de maghiari și evrei în primii ani de după Unire, precum și absenteismul românilor derutați și fără opțiuni politice clare au înclinat balanța în favoarea lui A. C. Cuza³⁸.

În circumscripțiile Radna și Sebiș, mandatele de senatori nu au putut fi decise din primul tur de scrutin. În primul caz, scorul electoral a fost următorul: Iacob Hotăran - 1.447 voturi, Căpruceanu Iosif - 1 198 voturi, Procopie Givulescu - 1.089 voturi. La Sebiș, primul din clasamentul electoral a fost Iuliu Grofșoreanu - 1.434 voturi, urmat de Iovu Coste - 1 065 voturi, Bogya Iuliu - 532 voturi și Popoviciu Juon - 721³⁹. Balotajele organizate în 16 iunie au stabilit câștigătorii acestor circumscripții. La Radna, avocatul Iacob Hotăran (Partidul Național) a ieșit victorios, cu 1 946 voturi, în timp ce Iosif

³³ „Aradi Közlöny”, nr. 116, 15 iunie 1920, p. 1; „Aradi Hirlap”, nr. 714, 15 iunie 1920, p. 1.

³⁴ „Aradi Hirlap”, nr. 706, 5 iunie 1920, p. 1.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ „Aradi Közlöny”, nr. 116, 15 iunie 1920, p. 1; „Aradi Hirlap”, nr. 714, 15 iunie 1920, p. 1.

³⁷ „Românul”, nr. 112, 29 mai 1920, p. 2; nr. 118, 27 8 iunie 1920, p. 1; „Aradi Közlöny”, nr. 110, 8 iunie 1920, p. 2.

³⁸ „Românul”, nr. 118, 8 iunie 1920, p. 1.

³⁹ „Aradi Közlöny”, nr. 111, 9 iunie 1920, p. 1; „Aradi Hirlap”, nr. 709, 9 iunie 1920, p. 1.

Căpruceanu (Partidul Țărănesc), a obținut 934 voturi⁴⁰. În circumscripția Sebiș, succesul a fost de partea lui Iuliu Groșoreanu (Partidul Național) cu 2 886 voturi, surclasându-l pe Iovu Coste (Partidul Țărănesc) care a adjucecat doar 1 403 voturi⁴¹.

Alegerile din anul 1920, desfășurate în județul Arad, au consemnat anularea performanțelor înregistrate în anul 1919 de Partidul Național Român, conducerea locală a partidului pierzând monopolul electoral deținut până atunci în favoarea grupărilor adverse. Succesele înregistrate de Partidul Poporului și de Partidul Țărănesc din Transilvania au fost rezultatul clivajului produs în rândul electoratului arădean, care a văzut în noile partide o alternativă de promovare și apărare a intereselor sale în mediul parlamentar. Rezultatul acestor alegeri a fost decis și pe fondul absenteismului electoral, doar o mică parte din cei înscriși pe listele de alegători exprimându-și opțiunile la urne. Succesele obținute de Alexandru Averescu nu pot fi considerate expresia convingerilor politice ferme ale electoratului. Acesta a votat în funcție de o anumită stare de spirit, generată de speranțele puse într-un om providențial care putea aduce îndreptarea țării. La nivel național, Partidul Poporului a obținut o victorie categorică, revenindu-i 206 mandate de deputați, din totalul celor 369. Pozițiile următoare au fost ocupate de Partidul Național - 27, Partidul Țărănesc - 25, Partidul Țărănesc din Basarabia - 23, Partidul Socialist - 19, Partidul Conservator - Democrat - 17, Partidul Național Liberal - 16, Partidul Naționalist Democrat - 10, Gruparea germană - 10 și Partidul Țărănesc din Transilvania - 6⁴².

Pe fondul instabilității guvernamentale care caracteriza situația politică a României, guvernul Alexandru Averescu s-a menținut la conducerea țării până la 13 decembrie 1921. Puterea executivă a fost preluată de guvernul condus de Take Ionescu (17 decembrie 1921-17 ianuarie 1922). Primind însă vot de blam din partea Parlamentului, a fost nevoit să se retragă. Noul guvern prezidat de Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922-27 martie 1926) a publicat în 23 ianuarie decretul privind dizolvarea Parlamentului și a anunțat alegeri pentru Adunarea Constituantă în zilele de 1-11 martie 1922⁴³.

Noul guvern a procedat la destituirea primarilor și prefecților averescani, numind în locul lor cadre ale Partidului Național Liberal. În perspectiva alegerilor pentru Adunarea Națională Constituantă, liberalii au încheiat înțelegeri electorale cu Partidul Țărănesc din Basarabia și cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. Campania electorală s-a desfășurat într-o atmosferă de tensiune, deoarece guvernul era hotărât nu numai să câștige alegerile, dar să și obțină două treimi din totalul mandatelor pentru a putea trece prin Parlament proiectul său de Constituție⁴⁴.

Alegerile pentru desemnarea membrilor Adunării Deputaților în Ardeal, s-au desfășurat în zilele de 16 și 17 martie 1922. În județul Arad, bătălia electorală a fost purtată între Partidul Național Liberal, Partidul Țărănesc și Partidul Național. Cele mai multe mandate au fost câștigate de către liberali. Circumscripția Arad a avut o singură candidatură, cea a lui Vintilă I. C. Brătianu, astfel că liberalii au reperat aici o victorie facilă⁴⁵.

Generalul Arthur Văitoianu, din partea Partidului Național Liberal, a obținut 3 443 voturi și a câștigat alegerile din circumscripția Ineu. Adversarul său, reprezentantul Partidului Național, Vasile Goldiș s-a situat pe locul 2 cu 2 154 de voturi.

În circumscripția Gurahonț, candidatul național liberal, avocatul Ioan Groza, a obținut mandatul de deputat, în favoarea sa votând 3 983 alegători. Partidul Național, prin avocatul Aurel Groza, a ocupat poziția secundă cu 1 434 voturi.

O victorie național liberală s-a înregistrat și în circumscripția Radna. Aici, Cristian Tomulescu a câștigat prin votul acordat de 5.138 alegători. Următorii clasați au fost: Crișan Dimitrie (Partidul Țărănesc) - 1.033 voturi, Alexandru Stoinescu (Partidul Național) 371 voturi, Valeriu Suciuc (Independent) - 161 voturi și Ioan Montani (Independent) - 70 de voturi.

Partidul Național Liberal a câștigat, de asemenea, confruntarea electorală din circumscripția Chișineu. Vasile Ștefan a dobândit calitatea de deputat, obținând 4.750 de voturi. Pe locurile doi și trei, în privința scorului electoral, s-au situat Alexandru Vlad (Partidul Național) cu 963 voturi și Petru Marșieu cu 797 voturi.

La Șimand, cele 4.242 de voturi atribuite lui Iustin Marșieu au consemnat succesul Partidul Național în această circumscripție. Sever Ispravnic (Partidului Național Liberal) a primit 675 voturi,

⁴⁰ „Aradi Hirap”, nr. 717, 18 iunie 1920, p. 1;

⁴¹ „Românul”, 19 iunie 1920, p. 2.

⁴² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 108, 127.

⁴³ Ioan Scurtu (coordonator), *op. cit.*, p. 253.

⁴⁴ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 146.

⁴⁵ S.J.A.N. Arad, Fond *Prefectura Județului Arad. Acte administrative*, inv. 1296, dosar 14/1922, f. 55-66.

Vasile Hotăran (Partidul Țărănesc) a fost votat de 495 electori, Dimitrie Codrean (Partidul Poporului) a înregistrat 320 voturi, iar Florian Heredeu s-a aflat în preferințele de vot a 184 alegători.

În circumscripția Pecica, candidatul Partidului Național, Vasile Goldiș, a câștigat competiția electorală cu 3.163 voturi. Contracandidatul Dimitrie Apăteanu (Partidul Țărănesc) a fost votat de 2 490 cetățeni, în timp ce Aurel Novac (Partidul Țărănesc) a dobândit 200 voturi⁴⁶.

Nu s-a reușit desemnarea învingătorului din primul tur de scrutin în circumscripția Șiria. Aici a fost înregistrat următorul rezultat: Nicolae Adam (Partidul Țărănesc) - 2.486 voturi, Ștefan Cicio-Pop (Partidul Național) - 1.634 voturi, Victor Orenad Homenal (Partidul Național German) - 810 voturi și Grigore Alevra (Independent) - 602 voturi⁴⁷. În urma alegerilor de balotaj, dreptul de reprezentare în Camera Deputaților a fost câștigat de Ștefan Cicio-Pop - 3 047 voturi, acesta surclasându-l pe Nicolae Adam, care a primit 1 894 voturi⁴⁸.

O situație similară s-a produs și în circumscripția Pâncota, unde, în primul tur de scrutin, niciunul din candidați nu a reușit să contabilizeze cel puțin jumătate plus unu din voturile exprimate: Ștefan Cicio-Pop (Partidul Național) - 2.050 voturi, Ion Ardelean (Partidul Național Liberal) - 2.003 voturi, Ion Frățilă (Liberal) - 522 voturi, Petru Grozav (Partidul Țărănesc) - 300 voturi, Romul Motorca (Liberal) - 155 voturi⁴⁹. Urma să se desfășoare turul doi de scrutin, însă, retragerea lui Ioan Ardelean a dus la zădărnicierea acestor alegeri de balotaj⁵⁰.

Alegerile destinate desemnării membrilor Senatului României s-au desfășurat în Ardeal în zilele de 9 și 10 martie 1922. În municipiul Arad, au fost depuse inițial două candidaturi: Constantin Cociăș (Partidul Național Liberal) și Ion Borlodan (Independent). Retragerea din cursa electorală a celui din urmă a condus la adjudecarea calității de senator de către reprezentatul național-liberal.

În circumscripția Chișineu, competiția s-a desfășurat între Cornel Ardelean (Partidul Național Liberal) și Ștefan Lencuția (Partidul Național). Liberalii au ieșit victorioși cu 4 411 voturi, față de 1 176 cât a contabilizat contracandidatul lor. Un alt succes liberal a fost consemnat în circumscripția Sebiș. Aici, Iuliu Moldovan a învins primind 3.983 voturi, în timp ce reprezentantului Partidului Național, Ioan Giorgea, i-au fost acordate 1.431 voturi.

Singura circumscripție în care mașina de vot liberală nu a dat rezultatul scontat a fost cea a Radnei. Victoria în acest caz a revenit independentului Procopie Givulescu - 4.872 voturi, pe pozițiile următoare fiind situați: Iuliu Grofșoreanu (Partidul Național) - 2 086 voturi și Iancu Ștefanul (Partidul Național Liberal) - 307 voturi⁵¹.

Alegerile parlamentare din martie 1922 au fost câștigate de Partidul Național Liberal, atât în județul Arad, cât și la nivel național. În Camera Deputaților, acest partid a cumulat 222 mandate, celelalte locuri fiind ocupate de Partidul Țărănesc - 40 deputați, Partidul Național - 26 deputați, Partidul Țărănesc din Basarabia - 22 deputați, Partidul Democrat al Unirii - 15 deputați, Partidul Poporului - 13 deputați, Partidul Naționalist Democrat - 13 deputați, Uniunea Maghiară - 3 deputați, Federația Partidelor Socialiste - 1 deputat. Campania electorală s-a desfășurat sub influența factorilor devianți, administrația controlată de liberali fiind cea care a permis săvârșirea de ilegalități, asigurând implicit victoria candidaților guvernamentali. Se poate aprecia că, în martie 1922, a avut loc prima fraudare de alegeri desfășurată sub auspiciile votului universal. În același timp, trebuie avut în vedere și faptul că o parte din alegători și-a pierdut încrederea în partidul averescan. De aceea, mulți alegători au votat pentru o nouă alternativă, cea oferită de liberali. Partidul Țărănesc a devenit a doua forță politică din România, datorită propagandei și activității intense desfășurate în mediul rural, în timp ce Partidul Național a continuat să rămână o forță politică semnificativă, cu influență considerabilă în Transilvania⁵².

Guvernul liberal și-a atins obiectivul de a avea o majoritate parlamentară confortabilă, care să-i permită trecerea oricărui proiect de lege, și, în primul rând, a legii fundamentale a statului. După aprige dezbateri legislative, în martie 1923, a fost adoptată noua Constituție⁵³. Ea a oferit baza legală a tuturor acțiunilor ce au vizat consolidarea și dezvoltarea statului național unitar român. Prevederile constituționale referitoare la drepturile politice ale corpului electoral, modul de alegere al adunărilor

⁴⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 279, 12 martie 1922.

⁴⁷ „Aradi Hirlap”, nr. 1191, 9 martie 1922, p. 4; „Monitorul Oficial”, nr. 279, 12 martie 1922.

⁴⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 286, 21 martie 1922.

⁴⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 279, 12 martie 1922.

⁵⁰ „Aradi Közlöny”, nr. 60, 18 martie 1922, p. 3; „Monitorul Oficial”, nr. 286, 21 martie 1922.

⁵¹ S.J.A.N. Arad, Fond *Prefectura Județului Arad. Acte administrative*, dosar 14, 1922, f. 4-18; „Aradi Hirlap”, nr. 1193, 11 martie 1922, p. 4; „Monitorul Oficial”, nr. 283, 17 martie 1922.

⁵² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 146.

⁵³ „Monitorul Oficial”, nr. 282, 29 martie 1928.

legiuitoare etc.⁵⁴, au constituit repere fundamentale de la care a pornit elaborarea cadrului normativ ce stabilea modul unitar de organizare, desfășurare și înregistrare a rezultatelor alegerilor parlamentare. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 71 din 27 martie 1926, Legea Electorală pentru Adunarea Deputaților și Senat a fost concepută astfel încât să asigure stabilitate și sprijin guvernelor prin constituirea unor majorități parlamentare consistente. Potrivit conținutului acesteia, Adunarea Deputaților se compunea din deputați aleși de cetățenii români majori, prin vot universal, egal, direct, obligatoriu și secret, prin scrutin de listă, pe circumscripții electorale (art. 1). Senatul se compunea din senatori aleși și din senatori de drept. Senatorii aleși erau de patru categorii: a) senatori desemnați de către cetățenii români, cu vârsta de 40 de ani împliniți, prin vot obligatoriu, egal, direct și secret, pe circumscripții electorale, prin scrutin pe listă; b) senatori delegați prin vot obligatoriu, egal, direct și secret, de colegiul membrilor comunelor urbane, rurale și ai consiliilor județene; etc.) senatori aleși prin vot obligatoriu, egal, direct și secret de membrii camerelor de comerț, industrie, agricultură și muncă; d) senatori aleși câte unul de fiecare universitate din țară. În categoria senatorilor de drept intrau moștenitorii tronului, de la vârsta de 18 ani, președintele Academiei Române, patriarhul și mitropoliții ortodocși, episcopii bisericii ortodoxe, greco-catolice, reprezentantul cultului mozaic, musulman și ai altor confesiuni recunoscute de stat, ce aveau peste 200 000 de credincioși, foștii președinți ai Consiliului de miniștri, care au dobândit o vechime de cel puțin 4 ani, foștii miniștri cu vechime de 6 ani, parlamentarii aleși în cel puțin 10 legislaturi etc.(art. 3-7).

Puteau candida pentru Adunarea Deputaților, cetățenii români cu vârsta de 25 de ani împliniți, iar pentru Senat deveneau eligibili cei care au împlinit 40 de ani (art. 25). Formațiunile politice participante la alegeri primeau un semn geometric electoral, distinctiv (art. 49), care se regăsea tipărit pe buletinele de vot, în chenarul fiecărei grupări politice. Cetățenii primeau cărți de alegător, în baza cărora aveau obligația să voteze. Alegătorul care nu își exercita dreptul de vot era pedepsit cu o amendă civilă de 500 de lei (art. 69). Votul era secret. Alegătorul vota într-o gheretă închisă, aplicând ștampila cu mențiunea votat înăuntrul pătratului care cuprindea lista candidaților preferați (art. 75). În urma centralizării rezultatelor, gruparea politică ce întrunea cel mai mare număr de voturi pe țară, dar cel puțin un procent de 40% față de celelalte grupări, era declarată grupare majoritară (art. 90). La repartizarea mandatelor, gruparea majoritară primea jumătate din numărul acestora. Cealaltă jumătate se împărțea între toate grupările, inclusiv cea majoritară, proporțional cu procentele de voturi obținute de fiecare din ele (art. 93). Partidelor sau alianțelor de partide care nu au atins pragul electoral de 2% la nivel național, nu li se repartiza nici un mandat (art. 94).

Potrivit Legii Electorale, Adunarea Deputaților era compusă din 387 membri, din care 9 deputați proveneau din circumscripțiile județului Arad. Senatul se compunea din 113 membri repartizați de județe prin votul cetățenilor, la care se adăugau 71 de senatori aleși de consiliile comunale și județene, 8 senatori trimiși de camerele de comerț și industrie, 4 senatori desemnați de camerele de muncă, 4 delegați ai camerelor de agricultură, 4 senatori aparținând universităților; un loc era rezervat moștenitorului de tron, un loc era ocupat de Patriarh, 4 de mitropoliții ortodocși și greco-catolici, iar episcopii ortodocși și greco-catolici aveau 17 locuri ș.a.m.d. Județul Arad trimitea în Senat 3 membri aleși prin votul exprimat de cetățenii din județ, plus senatorul desemnat de consiliile comunale și cel județean. Totodată, Aradul făcea parte din Circumscripția IV electorală cu reședința în Cluj, care desemna senatorii camerelor de comerț, industrie, muncă și agricultură⁵⁵.

Legea Electorală făcea parte din șirul legilor de unificare elaborate în timpul guvernării liberale din anii 1922-1926. Ea va fi pusă în aplicare curând după împlinirea a 4 ani de la precedentele alegeri parlamentare. În discursul rostit în fața parlamentului la 27 martie 1926, Ion I. C. Brătianu a anunțat retragerea de la guvernare. Regele Ferdinand, la sugestia liberalilor, l-a însărcinat pe generalul Alexandru Averescu, președintele Partidului Poporului, cu misiunea formării unui nou guvern. La 30 martie, guvernul Averescu a depus jurământul în fața regelui. S-a decis organizarea de noi alegeri parlamentare, data de desfășurare a acestora fiind 25 mai la Adunarea Deputaților și 28-30 mai la Senat. Partidul Poporului a urmărit să-și extindă influența în Transilvania, motiv pentru care a atras de partea sa o grupare din Partidul Național, din care făceau parte Vasile Goldiș și Ion Lupaș, cărora le-a oferit posturi în guvern. Pentru a-și spori șansele de reușită în Ardeal, partidul averescan a pus bazele unui cartel electoral cu Partidul Maghiar și Partidul German, sperând să atragă astfel voturile minorităților naționale. Partidul Național și Partidul Țărănesc, la rândul lor, au ajuns la o înțelegere și au încheiat un cartel electoral în perspectiva apropiatelor alegeri.

⁵⁴ C. Hamangiu, *Codul General al României*, București, Edit. Libr. Universala Alcalay & Co., p. 3, 9-11.

⁵⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 71, 27 martie 1926.

Propaganda politică a Partidului Poporului a avut la bază elogierea meritelor generalului, supralicitând meritele militare și realizările obținute în timpul guvernării din anii 1920-1921. Guvernul a înlocuit prefectii și primarii liberali, numind în locul lor fruntași ai Partidului Poporului. Pentru a încuraja propagandistii averescani, guvernul a înființat medalia „Ordinul Electoral”, fapt nemaîntâlnit în istoria desfășurării unor alegeri parlamentare din România⁵⁶.

În vederea alegerilor pentru Adunarea Deputaților, în circumscripțiile județului Arad au fost depuse următoarele liste de candidați: Vasile Goldiș, Cornel Iancu, Petru Marșieu, Bela Parecz, Iustin Montza, Dimitrie Apătean, Hans Beller, Eugen Spinanțiu, Teodor Băbuța⁵⁷ (Partidul Poporului); Ioan Georgescu, Nicolae Episcopescu, Pavel Darlea, Lazăr Palcu, Ion Tengler, Alexandru Lazăr, Romul Verisan, Ion Ardelean, Pavel Halmageanu⁵⁸ (Partidul Național Liberal); Iustin Marșieu, Victor Hotăran, Nicolae Adam, Alexandru Vlad, Mihail Cosma, Valentin Palfi, Ștefan Krammer, Iulian Borneas, Gheorghe Hențiu (Partidul Național Țărănesc); Gheorghe Cuza, Dionisie Benea, Ioan Frățilă, Gheorghe Rusu, Traian Mager, Silviu Tămășdan, Gheorghe Cizmașiu, Mihai Stroia, Alexandru Fântânar⁵⁹ (Liga Apărării Național Creștine)

Pentru Senat au fost înregistrate următoarele liste de candidați: Partidul Poporului - Ioan Suci, Barabás Béla, Florian Rocsin; Partidul Național Liberal - Lazăr Palcu, Barbu Dimitrie, Lukhaup⁶⁰; Blocul Național-Țărănesc - Ștefan Cicio-Pop, Iuliu Groșoreanu, Constantin Teodorescu.

În județul Arad, lista guvernamentală a avut o structură hibridă. Fuziunile și alianțele încheiate de Alexandru Averecu în plan național, au avut drept consecință gruparea la Arad, sub același stîndard, a unor candidați ce odinioară se găseau pe poziții ireconciliabile. Pe lista de la Senat a Partidului Poporului se afla Barabás Béla, naționalist maghiar, fost membru în Parlamentul de la Budapesta, unul din oponenții românilor și ai Partidului Național din comitatul Arad. Fost lider al partidului kossuthist, Barabás Béla⁶¹ a câștigat în anul 1906 mandatul de deputat în Arad⁶². Succesul său⁶³ a avut un amplu ecou întrucât el raportase la acele alegeri o triplă victorie electorală, fiind ales deputat nu doar la Arad, ci și la Oradea și în circumscripția VII din Budapesta⁶⁴. Partenerul de alianță al lui Barabás Béla, în anul 1926, a devenit, prin conjunctura evenimentelor, Vasile Godiș, unul din foștii conducători ai mișcării de emancipare națională a românilor din comitatul Arad și adversar al partidului kossuthist în legislativul ungar al anilor 1906-1910.

Prejudiciul de imagine ce i-a fost creat în rândul electoratului românesc de alianța cu partidul maghiar, a fost exploatat de adversarii politici. Liberalii i-au imputat lui Vasile Goldiș un comportament ce leza interesul românesc. Au evidențiat faptul că tovarășia cu Barabás Béla s-a realizat cu prețul înjosirii demnității naționale, în condițiile în care propaganda electorală a partidului maghiar a însemnat un șir de manifestări șoviniste. Arborarea de steaguri ungurești și intonarea marșului lui Rakoczy la deplasările lui Vasile Goldiș în comunele cu electorat maghiar erau catalogate de liberali ca fapte de mare gravitate. O distanțare față de partidul maghiar s-a produs la Vasile Goldiș după încheierea alegerilor, când și-a manifestat scepticismul față de eficiența alianței cu minoritățile: „Nu știu până în prezent ce s'o fi petrecut și în alte județe, dar nu sunt încântat de rezultatele acordului cu minoritățile aci în Arad, unde am constatat că atât din partea nemților și a ungarilor mai multe voturi s-au dat pe lista opoziției unite și chiar pentru lista cuziștilor. Faptul acesta fără îndoială produce oarecare mâhnire tuturor acelor cari au intenționat să apropie minoritățile de politica generală a guvernului actual”⁶⁵.

În județul Arad, Partidul Poporului a recurs la utilizarea jandarmeriei și a aparatului de stat pentru promovarea candidaților guvernamentali. Din însărcinarea autorităților județene, funcționarii comunali s-au implicat partizan în desfășurarea campaniei electorale. La Chișineu a fost semnalată lipirea afișelor averescane și ruperea afișelor opoziției de către angajații primăriei. La Dieci, Jandarmeria a arestat și maltrat un țăran pentru posesie de manifeste, iar în Șimand aceleași forțe de

⁵⁶ Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe, *op. cit.*, p. 168.

⁵⁷ „Aradi Közlöny”, nr. 113, 23 mai 1926, p. 7.

⁵⁸ „Tribuna Nouă”, nr. 109, 23 mai 1926, p. 3.

⁵⁹ „Voința Poporului”, nr. 15-16, 16-23 mai 1926, p. 3; „Cuvântul Ardealului”, nr. 12, 23 mai 1926, p. 8; „Monitorul Oficial”, nr. 122, 4 iunie 1926.

⁶⁰ „Tribuna Nouă”, nr. 105, 18 mai 1926, p. 2.

⁶¹ „Arady Közlöny”, nr. 103, 30 aprilie 1906, p. 3.

⁶² „Tribuna”, nr. 71, 15/28 aprilie 1906, p. 3-6; nr. 74, 18 aprilie/1 mai 1906, p. 2; „Arady Közlöny”, nr. 104, 1 mai 1906, p. 2-4.

⁶³ Fabro Henrik, Ujlaki József. *Országgyűlési almanach 1906-1911*, Budapesta, 1906, p. 49-50.

⁶⁴ „Arady Közlöny”, nr. 106, 4 mai 1906, p. 10-11.

⁶⁵ „Cuvântul Ardealului”, nr. 14/30 mai 1926, p. 3.

ordine au împiedicat o parte a alegătorilor să se deplaseze spre secția de vot⁶⁶.

În ziua de 25 mai 1926, din cei 110.739 cetățeni înscriși pe listele de alegători ale județului Arad, și-au exprimat preferințele la urnele de vot pentru Adunarea Deputaților un număr de 78.847 persoane. Partidul Poporului a obținut 39,43% din voturile valide exprimate, Partidul Național Liberal 3,70%, Blocul Național-Țărănesc 34,21%, Blocul Muncitoresc și Țărănesc 7,36%, iar Liga Apărării Național Creștine 11,96%. Prin repartizarea mandatelor de către comisia electorală centrală, la Arad au fost aleși deputați: Vasile Goldiș, Cornel Iancu, Petru Marșieu, Bela Parecz, Iustin Montza, Dimitrie Apătean, Hans Beller, Eugen Spinanțiu (Partidul Poporului) și Iustin Marșieu (Partidul Național)⁶⁷.

La alegerile pentru Senat, desfășurate la Arad în data de 28 mai 1926, din cei 53.644 alegători înscriși, au votat 44.920 de cetățeni, 22.676 optând pentru Partidul Poporului, 1.878 în favoarea Partidul Național Liberal, iar 13 794 au ales Partidul Național. Un număr de 16 634 voturi au fost anulate. Mandatele acestei circumscripții au fost atribuite în exclusivitate candidaților partidului averescan de guvernământ⁶⁸. Alegerile pentru stabilirea senatorilor Consiliilor județene și comunale, l-au desemnat câștigător în Arad pe candidatul guvernului Silviu Moldovan. El l-a învins, prin cele 1.247 de voturi obținute, pe candidatul liberal J. J. Georgescu, înregistrat la acest scrutin cu 218 voturi⁶⁹. De asemenea, din partea Camerei de Comerț și Industrie, secțiunea Industrie, în circumscripția IV electorală, arădeanul Mihail Mărcuș a primit dreptul de reprezentare în Senatul României⁷⁰.

Statistica acordării voturilor și repartizării mandatelor la nivelul țării a arătat în felul următor: 292 - Partidul Poporului, 69 - Blocul Național - Țărănesc, 16 - Partidul Național - Liberal și 10 - Liga Apărării Național Creștine. Numărul partidelor sau grupărilor politice, care au avut liste de candidați a fost de 25, însă din acestea numai 4 au îndeplinit cerințele articolului 94 al Legii electorale referitoare la atingerea pragului electoral de 2%. Deoarece partidul de guvernământ a încheiat alianțe cu partidele minorităților, acestea și-au pus candidații pe listele Partidului Poporului, Partidul Maghiar și Partidul German, deținând 15, respectiv 8 mandate din totalul celor 292 locuri de deputați acordate oficial grupării averescane.

Partidul de guvernământ a repercutat o victorie categorică. Reușita acestuia nu a fost rezultatul popularității, ci mai ales a presiunilor exercitate de aparatul administrativ, în fruntea căruia s-a aflat ministrul de interne Octavian Goga, a propagandei electorale intense duse în circumscripțiile electorale de către agenții electorali ai Partidului Poporului și nu în ultimul rând, obstrucției săvârșite de autoritățile publice ce au împiedicat uneori contactul dintre cetățeni și reprezentanții partidelor de opoziție⁷¹.

Partidul Național și Partidul Țărănesc, au devenit cea de-a doua forță politică a țării. Factorii de decizie din conducerea acestor partide au ajuns la concluzia că fuziunea dintre cele două grupări era soluția pentru creșterea șanselor de a accede la guvernare. Contopirea celor două partide s-a realizat la 10 octombrie 1926, dată ce a marcat înființarea Partidului Național Țărănesc.

Ajuns la putere în baza recomandării făcute regelui de Ion I. C. Brătianu, generalul Averescu a încercat în primăvara anului 1927 să se desprindă de influența exercitată până atunci de liberali. Măsurile contrare intereselor liberale - înlăturarea lui Ioan Lapedatu de la Ministerul de Finanțe, contactele cu principele Carol în scopul revenirii în țară - au adus guvernul în conflict cu Partidul Național Liberal. La 4 iunie 1927, Alexandru Averescu a fost nevoit să-și prezinte demisia. Din însărcinarea regelui Ferdinand, Barbu Știrbei a format un nou guvern (4-20 iunie 1927), alcătuit din reprezentanți ai partidelor de opoziție. Prin decret regal, Parlamentul a fost dizolvat și erau anunțate alegeri pentru Adunarea Deputaților în ziua de 7 iulie și Senat în 10-14 iulie 1927⁷².

În județul Arad, Partidul Național Țărănesc și-a făcut intrarea în campania electorală cu speranța organizării unor alegeri libere, corecte și lipsite de ilegalități, al căror rezultat să fie expresia preferințelor exprimate de corpul electoral la urnele de vot. Cooptarea în guvern a reprezentanților național-țărăniști făcea posibilă perspectiva desfășurării fără reproș a alegerilor. Ștefan Cicio-Pop s-a exprimat public în acest sens, arătând că partidul „[...] a primit acum, cel puțin în principiu, anume un

⁶⁶ „Tribuna Nouă”, nr. 116, 2 iunie 1926, p. 1.

⁶⁷ „Aradi Közlöny”, nr. 121, 3 iunie 1926, p. 1; „Monitorul Oficial”, nr. 122, 4 iunie 1926; „Cuvântul Ardealului”, nr. 17, 10 iunie 1926, p. 3; „Voința Poporului”, nr. 17-18, 6 iunie 1926, p. 1.

⁶⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 124, 6 iunie 1926.

⁶⁹ „Cuvântul Ardealului”, nr. 21, 27 iunie 1926, p. 4.

⁷⁰ „Tribuna Nouă”, nr. 105, 18 mai 1926, p. 3.

⁷¹ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 169.

⁷² S.J.A.N. Arad, Fond *Primăria Municipiului Arad*, inv. 1292, dosar 30/1927, f. 1-6.

guvern comun, care să aibă drept țintă temperarea frecărilor dintre diferitele partide și să asigure în România alegeri libere, încă necunoscute în această țară”⁷³

Disputele din interiorul guvernului, declanșate între liberali și național-țărăniști, au spulberat speranța în alegeri corecte, și au avut drept consecință căderea executivului, după doar 15 zile de funcționare⁷⁴. Guvernul liberal Ion I. C. Brătianu, constituit la 22 iunie, a preluat singur sarcina organizării alegerilor parlamentare, punând în funcțiune mașina de vot liberală, în scopul asigurării reușitei. Campania electorală s-a desfășurat într-o atmosferă tensionată, guvernul utilizând administrația și forțele de ordine pentru presiuni și manipulări asupra corpului electoral, în timp ce unii lideri și candidați ai partidelor de opoziție au fost obstructionați în contactul cu alegătorii din teritoriu⁷⁵.

Toate partidele politice au desfășurat acțiuni de propagandă electorală în localitățile județului Arad. Reprezentanții național-țărăniști au întâmpinat dificultăți în comunele în care influența liberalilor era puternică. Aceste fiefuri liberale, cum a fost, de exemplu, plasa Chișineu, erau zone în care administrația publică și militanții liberali obstructionau propaganda altor partide politice. O ingerință a organelor de ordine în desfășurarea campaniei electorale a avut loc la Șimand. Nicolae Adam și Emil Veliciu au fost împiedicați de către jandarmi să-și rostească discursurile, adunarea din această comună fiind interzisă sub pretextul că autorizațiile deținute de organizatori erau incomplete. Incidente neplăcute s-au produs și cu prilejul întâlnirii de la Chișineu. Dorindu-se evitarea provocărilor, adunarea electorală a fost convocată în locuința memorandistului Mihai Veliciu. Întrunirea a fost totuși perturbată de intrarea în sală a 20 de susținători liberali gălăgioși. Deși protecția adunării era asigurată teoretic de un pluton de jandarmi, intervenția acestora pentru îndepărtarea intrușilor s-a produs cu întârziere⁷⁶.

Interesul față de scrutinul derulat la Arad a fost reliefat prin numărul mare de liste cu candidați înscrise în lupta pentru Parlament⁷⁷. Pentru dobândirea celor 9 locuri de deputați s-au angrenat în competiție următoarele forțe politice: Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, Blocul Muncitoresc - Țărănesc, Partidul Maghiar și German, Partidul Social Democrat, Liga Apărării Naționale Creștine și Partidul Poporului⁷⁸.

Din corpul electoral de 107 046 alegători înregistrați în circumscripția Arad, 77 334 au votat efectiv, iar 3 122 din voturi (4,04 %) au fost declarate nule. Procentual, scorul electoral obținut de fiecare partid în județul Arad la alegerile pentru Adunarea Deputaților a fost următorul: Partidul Național Liberal -37%, Partidul Național Țărănesc -31,40 %, Blocul Muncitoresc - Țărănesc 4,37%, Partidul Maghiar și German -14,18%, Partidul Social Democrat -1,73%, Liga Apărării Naționale Creștine - 3,77% și Partidul Poporului - 2,77%.

În urma calculului de repartizare a mandatelor, au dobândit calitatea de deputați următorii: Arthur Văitoianu, Groza Ioan, Lazăr Alexandru, Xeni Constantin, Ioan Ursu, Episcopescu Nicolae, George Pleș (Partidul Național Liberal), Ștefan Cicio-Pop (Partidul Național Țărănesc) și Jakabffy Elemer (Partidul Maghiar și German)⁷⁹. În Parlament, cu prilejul demersurilor de validare a mandatelor, Arthur Văitoianu a optat pentru fotoliul de senator de drept. De aceea, în conformitate cu art. 95, 97 și 124 din Legea electorală, locul de deputat rămas vacant a fost ocupat de primul supleant de pe lista partidului liberal, anume avocatul Iancu Adam⁸⁰.

La alegerile pentru Senat, desfășurate în județul Arad, la 10 iulie 1927, au depus liste de candidați 3 formațiuni politice: Partidul Național Liberal - Aurel Demian, Gheorghe Cihandu, Dimitrie Manolescu; Partidul Național Țărănesc - Iustin Marșieu, Iuliu Groșorean, Constantin Teodorescu; Partidul Maghiar și German - Velcsov Geza, Springer Iosif, Steigervald Alois⁸¹. Din cei 54 857 cetățeni înscrși pe listele de alegători, 43.966 alegători și-au exprimat opțiunile politice la urnă, 21 680 pentru liberali, 7 891 în favoarea național țărăniștilor, iar 4 433 au preferat alianța minorităților. Au fost anulate 962 buletine de vot. Mandatele de senatori au revenit în totalitate candidaților liberali⁸².

⁷³ „Românul”, nr. 25, 12 iunie 1927, p. 3.

⁷⁴ S.J.A.N. Arad, Fond *Primăria Municipiului Arad*, inv. 1292, dosar 30/1927, f. 9-11.

⁷⁵ S.J.A.N. Arad, Fond *Prefectura Județului Arad. Acte administrative*, inv. 1296, dosar 13/1927, f. 1-42.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 73-98.

⁷⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 153, 14 iulie 1927.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ „Monitorul Oficial Dezbaterile Adunării Deputaților”, 19 octombrie 1927, p. 409.

⁸¹ „Aradi Közlöny”, nr. 149, 10 iulie 1927, p. 5.

⁸² „Monitorul Oficial”, nr. 155, 16 iulie 1927.

Cu prilejul scrutinului pentru desemnarea senatorilor Camerei de Comerț și Industrie, secțiunea Industrie, din data de 12 iulie, organizate în circumscripția IV electorală, arădeanul Mihail Mărcuș a primit dreptul de reprezentare în Senatul României.

În ziua de 14 iulie s-a desfășurat procedura de votare, de alegere a senatorilor de către membrii consiliilor județene și comunale. În județul Arad, la această categorie de senatori aleși, au fost exprimate 1.367 de voturi, din care 10 au fost anulate. Victoria a revenit liberalului Sever Ispravnic, prin cele 1.204 voturi decise în favoarea sa. Candidatul național-țărănist Alexa Boțioc a primit 131 de voturi, în timp ce candidatul averescan Vasile Goldiș a înregistrat 22 de voturi⁸³.

Pe ansamblul întregii țări, situația distribuirii mandatelor de deputați s-a prezentat după cum urmează: 318 - Partidul Național - Liberal, 59 - Partidul Național - Țărănesc, 15 - Blocul Maghiar - German. La alegerile parlamentare din anul 1927 s-au angrenat, în competiția pentru ocuparea locurilor din Adunarea Deputaților, 19 formațiuni politice. S-a înregistrat o restrângere a partidelor care au reușit să intre în camera legislativă inferioară, pragul electoral de 2 % fiind trecut doar de 3 dintre grupările angrenate în campania electorală.

Organizarea și desfășurarea alegerilor parlamentare din județul Arad în anii 1919-1927, a constituit o componentă a procesului de integrare a acestei regiuni vestice în viața politică a României Mari. Primele alegeri din istoria țării, organizate pe baza votului universal, au consemnat victoria Partidului Național Român. Pasivismul asumat de maghiari, dar și neparticiparea la alegeri a social-democraților a permis, în anul 1919, alegerea exclusivă în Parlament a activiștilor Partidului Național. Anii următori au fost marcați de noi convocări ale corpului electoral în scopul realegerii organismului legislativ al țării. Rezultatele alegerilor au indicat diferențierea opțiunilor politice ale cetățenilor, dar și instabilitatea preferințelor de vot ale alegătorilor de la un scrutin la altul. Statistica scorurilor electorale înregistrate la Arad a consemnat adjudecarea victoriei de către următoarele formațiuni: Partidul Poporului (1920), Partidul Național Liberal (1922), Partidul Poporului (1926) și Partidul Național Liberal (1927).

ORGANISATION ET DEROULEMENT DES ELECTIONS LEGISLATIVES DANS LE DEPARTEMENT D'ARAD (1919-1927)

Résumé

Les élections législatives dans le département d'Arad après la Première Guerre Mondiale montrent l'intégration plénière de la région Ouest dans la vie politique de la Grande Roumanie.

Les premières élections sur la base du suffrage universel de l'histoire du pays, celles de 1919, ont confirmé en Transylvanie la victoire décisive du Parti National Roumain.

Dans le département d'Arad, les candidats du Parti National Roumain ont acquis 12 sièges sur les 14 en jeu et aussi 6 mandats de sénateurs.

Les années suivantes ont connu de nouvelles convocations du corps électoral en vue de redésigner les membres du Parlement national. Les résultats de ces élections ont indiqué la différenciation des options politiques des citoyens et aussi l'instabilité des voix des électeurs d'un scrutin à l'autre.

Les statistiques des résultats électoraux enregistrés à Arad font tour à tour état des victoires des groupes politiques suivants : le Parti du Peuple (1920), le Parti National Libéral (1922), le Parti du Peuple (1926) et le Parti National Libéral (1927).

⁸³ *Ibidem.*

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI (SEPTEMBRIE 1940 - IANUARIE 1941)

Drd. Viorel ROȘU

Reputatul publicist și memorialist Mihail Sturdza, a publicat în anul 1966, în exil, lucrarea *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, aceasta fiind una din cele mai temeinice lucrări de memorii consacrate evoluției diplomației românești interbelice și a perioadei 1940-1941.

La 30 noiembrie 1937 Căpitanul Mișcării Legionare dădea o faimoasă declarație prin care trasa în mod clar direcțiile politicii externe românești, în eventualitatea că legionarii vor cuceri puterea politică în România: “Eu sunt contra Marilor Democrații ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înțelegeri, eu sunt contra Înțelegerii Balcanice și n-am niciun fel de atașament pentru Societatea Națiunilor, în care nu cred. Eu sunt pentru o politică externă a României alături de Roma și Berlin, alături de Statele revoluțiilor Naționale, în contra Bolșevismului. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, intrând astfel, în linia misiunii sale istorice în lume: Apărarea Crucii, a culturii și a civilizației creștine”¹.

Stelian Neagoe este cel care face o radiografie mișcării de extremă dreaptă Garda de Fier și a modului în care s-au implicat liderii legionari în viața politică a legislativului României. Aceste aspecte sunt surprinse în lucrarea *Garda de Fier în Parlamentul României* ce aparține autorului deja amintit.

Se cuvine subliniat că această declarație, împreună cu cea făcută în Parlament², în 1931, de către Corneliu Zelea Codreanu, cu memoriul trimis regelui Carol al II-lea, în ziua de 5 noiembrie 1936, cu telegramele trimise lui Hitler și Mussolini în anul 1937, precum și cu telegrama trimisă în 12 martie 1938 cu ocazia Anschluss-ului, constituie baza teoretică a viziunii de politică externă a Mișcării Legionare.

De mare însemnătate este studiul lui Florin Müller *Politica externă a Mișcării Legionare: ideologie și strategii* în care evidențiază principiile fundamentale ale politicii externe promovate de Mișcarea Legionară în epocă³.

Aceste concepte nu au fost transpuse decât parțial în practică și într-un mod indirect, deoarece, așa cum se știe, Mișcarea Legionară nu a format niciodată un guvern de sine-stătător, prin intermediul căruia să-și pună în aplicare principiile de politică externă, chiar dacă în guvernul format la 14 septembrie 1940, Mihail Sturdza⁴ deținea portofoliul Afacerilor Străine.

Liderul Gărzii de Fier, Horia Sima, recunoaște că atâta timp cât au fost la putere alături de generalul Ion Antonescu, legionarii n-au putut să-și exercite o influență decisivă în planul politicii externe, deciziile majore fiind luate unilateral de cel din urmă.

Așa cum se cunoaște, politica externă a fost în mare parte înfăptuită de către generalul Ion Antonescu, conducătorul statului, legionarii neputând exercita o influență decisivă. În sprijinul acestei afirmații se poate spune că toate acordurile importante cu Berlinul au fost negociate direct de Antonescu, fără ca ministrul Afacerilor Străine să fie informat despre conținutul lor și, chiar mai mult, fără să participe⁵.

Nicolas M. Nagy Talavera subliniază în lucrarea *O istorie a fascismului în Ungaria și România* faptul că: „guvernul din timpul statului național-legionar, septembrie 1940-ianuarie 1941, nu a fost altceva decât un hibrid, în care conflictele erau latente încă de la început și în care, fiecare grupare privea alianța ca pe o înțelegere vremelnică. Ba mai mult, se poate afirma fără a greși că în ciuda dorinței lui Codreanu de a nu prelua puterea înaintea ca Legiunea să fie puternică și foarte unită,

¹ Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, București, Ed. Criterion Publishing, 1994, p. 130.

² La 3 decembrie 1931, în ședința Adunării Deputaților, Corneliu Zelea Codreanu a declarat că el, dacă este pus să aleagă între cele două extreme spre care se îndreaptă opinia publică din Europa la acele vremuri, crede că soarele răsare nu la Moscova, ci la Roma. Stelian Neagoe, *Garda de Fier în Parlamentul României*, în „Împotriva fascismului”, București, 1971, pp. 53-68.

³ Florin Müller, *Politica externă a Mișcării Legionare: ideologie și strategii*, în „Arhivele Totalitarismului”, I, nr. 1, 1993, p. 33.

⁴ Mihail Sturdza (1886-1980). Doctor în drept internațional, diplomat, ministru plenipotențiar la Riga și Copenhaga, ministru de Externe al României în perioada septembrie-decembrie 1940, precum și în guvernul legionar din exil de la Viena (decembrie 1944 - mai 1945). Vezi Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 30.

⁵ Horia Sima, *Mișcarea Legionară și Monarhia*, Iași, Ed. Agora, 1997, p. 61.

venirea la guvern a acesteia a avut loc când era cel mai puțin pregătită, mai toți liderii aflându-se, potrivit unei glume irevențioase, sub pământ precum cartofii”⁶.

În plus, țara suferise grave pierderi teritoriale, la care un rol decisiv l-au avut tocmai statele spre care era îndreptată politica externă a României la acea vreme, adică spre Germania și Italia. Confrunțați cu o atitudine revizionistă din partea Uniunii Sovietice și a Ungariei, Antonescu și legionarii și-au dat seama că singura șansă de a contracara aceste amenințări o reprezintă apropierea față de Germania. Cele două țări ale Axei nu au fost blamate pentru rolul jucat în acțiunea de amputare teritorială a României, vina fiind atribuită în totalitate politicianilor vechiului regim. Astfel, Horia Sima, care a fost un fel de vicar pământesc al lui Codreanu în timpul statului național-legionar, afirma: „Nu vă grăbiți să acuzați Puterile Axei de dictatul de la Viena, când voi ați făcut tot ce v-a stat în putință ca să provocați aceste puteri, până ce ați împins România în tabăra dușmanilor lor. Cum vroiați să trateze Roma și Berlinul o țară amestecată în nenumărate încercări și comploturi contra securității lor și în serviciul Moscovei”⁷?

Legionarii, conștienți de pierderile imense suferite, considerau că biruința de la 6 septembrie 1940 este mult mai însemnată, poporul român devenind, conform concepției legionare, pentru prima dată stăpân pe destinul său, bucuria de a scăpa de regimul responsabil de aceste pierderi întrecând cu mult durerea pierderii Ardealului⁸.

Lui Aurică Simion îi datorăm meritul de a fi propus o altă perspectivă asupra activității mareșalului Ion Antonescu și implicit, asupra relațiilor româno-germane din anii celui de-al Doilea Război Mondial după cum reiese din lucrarea *Preliminarii politico diplomatice ale insurecției române din august 1944*.

Profesorul spaniol Francisco Veiga amintește în lucrarea *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941* faptul că această mișcare de extremă dreaptă a lăsat urme adânci în istoria contemporană a României dar deopotrivă și în istoriografie. Autorul „atacă” fenomenul legionar românesc dintr-o perspectivă lipsită de prejudecăți, pornind de la o solidă documentare având opinii similare cu cele ale istoricului român Aurică Simion.

După împărțirea portofoliilor între cele două fracțiuni ale guvernului⁹ ministrul Afacerilor Străine, Mihail Sturdza, a dus o luptă dură cu Antonescu pentru a-și impune proprii oameni în cadrul ministerului¹⁰, el proclamând totodată necesitatea alianței României cu Axa, orice altă conexiune politică fiind astfel automat dizolvată. În cadrul acestor negocieri dintre, pe de o parte, Conducătorul statului și, pe de altă parte, ministrul Sturdza, se înscrie și cererea ultimului de a numi miniștri legionari în statele “revoluțiilor naționale”, adică în Germania, Italia, Spania, Portugalia, la care s-a adăugat și Grecia¹¹.

Faust Brădescu, unul dintre cei mai prolifici analiști și specialiști ai fenomenului legionar încearcă să motiveze în lucrarea sa *Scurtă analiză spectrală a Mișcării Legionare*, politica externă promovată de liderii ei, atâta timp cât s-au aflat la putere sub patronajul lui Horia Sima.

În timpul statului național-legionar, Mișcarea a promovat prin intermediul lui Mihail Sturdza o politică externă în concordanță cu cea a statelor cu regimuri totalitare, ca Germania și Italia. Această orientare, pe lângă aspectele ideologice ce nu pot fi neglijate, mai are o cauză foarte importantă. Considerând că bazele politicii românești trebuie să fie stabilite ținând cont de amenințarea neîncetată a vecinului de la Răsărit, pentru că așa cum în cazul Franței, dușmanul ereditar era Germania, în cazul României acest trist rol îl avea Uniunea București¹². Având convingerea că din toate năvălirile și din toate ocupațiile, năvălirea slavă a fost singura care a amenințat în trecut ființa neamului românesc, Mihail Polihroniade enunța în carte sa, *Tineretul și politica externă*, o axiomă care nu trebuia nicicând

⁶ Nicolas M. Nagy-Talavera, *O istorie a fascismului în Ungaria și România*, București, Ed. Hasefer, 1996, p. 420.

⁷ Horia Sima, *Era libertății. Statul național-legionar*, vol. I, Ed. Gordian, Timișoara, 1995, p. 9.

⁸ *Ibidem*, pp. 11-12.

⁹ În guvernul format în noaptea de 14/15 septembrie 1940, Mișcarea Legionară deținea vicepreședinția Consiliului de Miniștri, prin Horia Sima, Ministerul Afacerilor Străine - Mihail Sturdza, Ministerul Afacerilor Interne - Constantin Petrovicescu, Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor - Pompiliu Nicolau, Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor - Traian Brăileanu și Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale - Vasile Iasinschi. Militarii, politicienii și tehnocrații dețineau ministerele strategice (Economia, Finanțele, Coordonarea și Statul Major Economic, Agricultură, Justiția, Apărarea Națională, Armata, Aerul și Marina) - Aurică Simion, *Preliminarii politico diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1979, pp. 41-42; Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 281.

¹⁰ Colaboratorii apropiați ai ministrului Sturdza au fost: avocatul Mircea Vlasto, în calitate de șef de cabinet, Alexandru Cretzianu, ca secretar general. Vezi Nicolas M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, pp. 145-147.

¹¹ Horia Sima, *op. cit.*, pp. 145-147.

¹² Faust Brădescu, *Scurtă analiză spectrală a Mișcării Legionare*, București, Editura Majadahonda, 1996, pp. 84-85.

uitată: România nu poate lupta alături de Uniunea București¹³. Concluzia sa este chiar una apoteotică. Considerând că în acele vremuri Rusia personifica iadul pe pământ, revolta împotriva unei civilizații milenare, încercarea de distrugere a neamurilor și batjocorirea lui Dumnezeu, același autor puneă întrebarea în mod retoric „De ce să ne facem frate cu dracul? Doar ca să câștigăm iadul”¹⁴?

Atașamentul față de „noua ordine europeană”, dominată de Hitler și Mussolini, era total, cel puțin la nivel declarativ, poziția Gărzii de Fier față de Germania și Italia fiind rezumată astfel: „Suntem nu alături de Axă, ci în Axă”, cum afirma Mihail Manoilescu¹⁵. Totuși, se pare că simpatiile legionarilor erau îndreptate mai mult spre Italia, decât spre Germania, și doar inferioritatea economică și politică a primei i-a determinat pe legionari să nu aibă relații mult mai bune cu puterea peninsulară.

În capitoul cinci al lucrării *Era libertății. Statul național legionar*, vol. I, Horia Sima expune diferite aspecte ale politicii externe românești în care au fost implicați și membri legionari precum “manifestările tineretului European de la Padua s. a”. Legăturile dintre România și Italia au fost numeroase. Astfel, la începutul lunii octombrie 1940, Partidul Fascist a organizat în localitatea deja amintită o manifestație a tineretului naționalist european, la care au participat tineri din Germania, Spania, Ungaria și România¹⁶. Participarea românească a constat în trimiterea a 120 de “cămăși verzi”, în cea mai mare parte studenți¹⁷. Între 13 și 17 noiembrie, generalul Antonescu și ministrul Afacerilor Străine au efectuat o vizită în Italia, ei fiind primiți de Mussolini și Ciano. Aparent, vizita a arătat excelente relații ce existau între cele două state, dar, în realitate, a scos în evidență nemulțumiri majore. Fiecare tabără a avut o mare decepție, cauzată de partenerul de dialog. Mussolini nu digerase încă afrontul adus prin tratarea superficială de către Antonescu a propunerii de trimitere în România a unei misiuni militare italiene, în vreme ce conducătorul statului român, la rândul-i, înghițise amar datorită verdictului extrem de favorabil Ungariei, dat de comisia Altenburg-Roggeri¹⁸, în noiembrie 1940¹⁹.

Este clar însă, fără a neglija relațiile cu Italia, că cele mai importante decizii ale politicii externe românești au fost cele legate de Germania. Sosirea primelor elemente de comandament ale misiunii militare germane²⁰, conduse de generalul Erik Hansen, dar, mai ales, aderarea României la Pactul Tripartit, în 23 noiembrie 1940²¹, reprezintă două momente extrem de importante din acea

¹³ Mihail Polihroniade, *Tineretul și politica externă*, București, Editura Vremea, 1937, p. 9.

¹⁴ *Ibidem*, p. 11.

¹⁵ Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 125.

¹⁶ Horia Sima, *op. cit.*, p. 132.

¹⁷ *Ibidem*, p. 135.

¹⁸ După Dictatul de la Viena, datorită tratamentului aplicat românilor în Transilvania de Nord de către armata maghiară, guvernul de la București a decis să facă apel la intervenția Axei. Germania și Italia au luat decizia constituirii unei comisii de anchetă germano-italiane, alcătuită din miniștrii plenipotențari Altenburg și contele Roggeri di Villanova. Între 17 și 27 octombrie 1940, comisia a parcurs cu automobilul aproximativ 3.000 de kilometri, și a audiat peste 500 de persoane. În urma acestei investigații s-a stabilit că atât România, cât și Ungaria sunt vinovate, precizându-se totuși că partea maghiară are o mai mare parte de vină. Acest verdict nu a mulțumit deloc partea română, astfel că din punctul de vedere al Bucureștilui, rezultatele anchetei Comisiei Altenburg-Roggeri nu au avut rezultatele scontate. Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena iulie-august 1940*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 86.

¹⁹ Michele Rallo, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa 1919-1945*, București, Editura Sempres, 1999, p. 105.

²⁰ Cererea ca o misiune militară germană să vină în România nu a reprezentat ceva nou pentru acea vreme. Această solicitare a fost formulată pentru prima dată de către regele Carol al II-lea, la 2 iulie 1940. La 7 septembrie 1940, la doar două zile de la primirea puterilor depline, generalul Ion Antonescu i-a explicat colonelului Alfred Gerstenberg, atașatul german al aviației militare la București, că România dorește o colaborare între forțele armate germane și cele române, care să se concretizeze în trimiterea de trupe motorizate germane, de unități de aviație, precum și în livrarea de armament, îndeosebi tancuri și tunuri antiaeriene. În urma raportului întocmit de generalul-locotenent Kurt von Tippelskirch, șeful Cartierului General IV al Statului Major al Trupelor de Uscat, la 9 septembrie 1940, Adolf Hitler a hotărât definitiv să trimită în România o misiune militară a trupelor de uscat și a aviației militare, precum și instructori militari. La 30 septembrie, această decizie a fost transmisă și guvernului român, pe cale diplomatică. La 7 octombrie, Ministerul Propagandei Naționale de la București a dat un comunicat oficial prin care se anunța trimiterea unei misiuni militare germane în România, în timp ce oficialii celui de-al Treilea Reich au confirmat această știre abia la 12 octombrie. Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, Editura Enciclopedică, 1998, pp. 331-332; Andreas Hillgruber, *op. cit.*, pp. 133-135.

²¹ Aderarea României la Pactul Tripartit nu a însemnat nimic altceva decât punctul culminant, dar și rezultatul firesc al politicii externe românești duse după demiterea lui Nicolae Titulescu, din funcția de ministru al Afacerilor Străine, la 29 august 1936. Dacă până la această demitere se considera că hotarele României erau cel mai bine asigurate prin menținerea țării într-un sistem de securitate colectivă antigerman, ulterior, s-a promovat o politică de neutralitate neoficială față de toate Marile Puteri, urmată apoi de o apropiere crescândă față de Germania. La 1 iulie 1940, România a renunțat la garanțiile franco-britanice, acordate cu un an înainte, ceea ce semnifică abandonarea orientării politicii externe românești către Franța și Marea Britanie. Trei zile mai târziu s-a format un guvern progerman, condus de generalul Ion Gigurtu, cu Mihail Manoilescu la Externe. Vezi Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936-1940*, Iași, Editura Polirom, 2003, pp. 28-29.

perioadă, momente ce au contribuit din plin la modelarea politicii externe românești pentru următorii patru ani.

Profesorul Gh. Buzatu vine să sublinieze în lucrarea *O istorie a petrolului românesc*, alături de alți istorici contemporani, faptul că politica externă promovată în perioada Statului Național Legionar a fost una exclusivistă ce a aparținut lui Ion Antonescu.

Se cuvine a fi menționat faptul că tratativele ce au precedat aderarea României la Pactul Tripartit au fost realizate în exclusivitate de Conducătorul statului, fără implicarea Ministerului Afacerilor Străine, și fără ca titularul acestui minister să fie ținut la curent²².

Este interesant de subliniat că relațiile legionarilor cu Germania nu au fost chiar atât de bune, cum s-ar putea crede, atât Ministerul de Externe al Reichului, cât și Wehrmacht-ul nefiind favorabili Mișcării. Același lucru se poate spune și despre personalul ce fusese detașat în România. Cu excepția lui Kurt Geissler, atașatul de poliție SS, a lui Albrecht Otto von Bolschwing, șeful SD-ului, și a lui Arthur Konradi, șeful AO²³ de la București, în rest, toate persoanele ce aveau funcții importante nu au privit deloc favorabil pe membrii Mișcării Legionare²⁴. În schimb, organizația de extremă dreaptă se bucura de sprijinul lui Himmler și al SS-ului, dar, se pare, nici simpatiile celor mai extremiști naziști nu au fost suficiente pentru a crea în Germania o opinie favorabilă legionarilor. Cumpărarea mai pe nimic a întreprinderilor evreiești de către oamenii de afaceri germani a creat o oarecare nemulțumire în rândul gardiștilor, știindu-se faptul că erau naționaliști și nu se supuneau orbește Germaniei²⁵. Un alt factor care a contribuit la o anumită periclitare a relațiilor dintre Germania și Mișcarea Legionară a fost faptul că ultima enunțată nu se bucura de o prea mare coeziune în interior, putându-se distinge, pe lângă facțiunea lui Horia Sima, încă două. Una dintre ele avea în frunte pe Ion Zelea Codreanu și pe fiii săi, Decebal și Horia, în timp ce cealaltă, cu o influență mai mare în Transilvania, avea tendințe antigermane puternice, fiind condusă de un oarecare Cojocaru²⁶.

Aderarea la Pactul Tripartit a României, dar, mai ales, sosirea misiunii militare germane, au contribuit din plin la adoptarea unei poziții de forță față de Ungaria. Proclamând că „arbitrajul de la Viena aparține trecutului”, Horia Sima și conducerea legionară au lansat nesfârșite atacuri antimaghiare, denunțând totodată atrocitățile comise de autoritățile horthyste²⁷. La rândul lui, Antonescu nu a ratat nicio ocazie de a-i reaminti lui Hitler că României i se făcuse o gravă amputare teritorială în favoarea Ungariei. Din rândurile scrise mai sus este ușor de intuit faptul că strategia de politică externă a Mișcării Legionare s-a bazat pe o anumită imagine formată asupra relațiilor internaționale, imagine ce diferea profund de cea a mediilor oficiale ale statului și a partidelor democratice²⁸. Nu este total lipsită de adevăr observația că politicii externe românești i-a lipsit în perioada interbelică o anumită constantă, fiind sucită și răsucită în toate sensurile, după cum au fost proiectate raporturile de forțe în Europa în diferite momente²⁹.

Horia Sima nu avea niciun fel de dubiu asupra politicii duplicitare, practică de guvernele României Mari. „Sunt englezii mai tari? - Mergem cu englezii. Sunt nemții mai tari? - Ne potrivim după pasul lor. Sunt rușii mai tari? Alchimiștii politicii românești n-au ezitat să iasă în lume și cu rușii”³⁰.

Legionarii doreau să sfărâme vraja prestigiului tradițional de care Anglia și Franța se bucurau în România, deoarece considerau ei, națiunile occidentale purtau un război absurd, tocmai împotriva unor state care aveau ca obiectiv declarat apărarea civilizației occidentale și perenitatea sa³¹. Această remarcă viza în mod deosebit Anglia, deoarece, așa cum este bine știut, Franța semnase, la 22 iunie 1940, un armistițiu foarte apropiat de o capitulare, englezii fiind singurii care se împotriveau trupelor victorioase ale Wehrmacht-ului. Atitudinea britanică era, conform legionarilor, încă o dovadă a neînțelegerii reciproce dintre național-socialismul german și democrațiile occidentale³². În plus, se considera că oamenii politici români le-a lipsit în trecut o mentalitate sănătoasă, ei bazându-se în conducerea politicii externe românești pe asentimentul și sfaturile diplomaților occidentali, această

²² Gh. Buzatu, *op. cit.*, pp. 338-340.

²³ AO - *Auslanderorganisation*.

²⁴ Horia Sima, *op. cit.*, p. 44.

²⁵ Nicolas M. Nagy-Talavera, *op. cit.*, p. 427.

²⁶ *Ibidem*, p. 421.

²⁷ *Ibidem*, p. 425.

²⁸ Florin Müller, art. cit., p. 33.

²⁹ Horia Sima, *Mișcarea Legionară și Monarhia*, Iași, Ed. Agora, 1997, p. 61.

³⁰ *Ibidem*, p. 73.

³¹ Faust Brădescu, *op. cit.*, pp. 82-88.

³² *Ibidem*, p. 86.

situație, dependența de Anglia și Franța, fiind considerată rușinoasă și umilitoare³³.

Așa cum a fost scos în evidență în paginile anterioare, luând în calcul neîncetatul antagonism româno-rus, Mișcarea Legionară a considerat întotdeauna că politica britanică este incompatibilă cu politica României, aceasta din urmă având probleme și dușmani diferiți față de cei ai Angliei³⁴.

Fostul Ministru al Propagandei în cadrul Statului Național Legionar (1940-1941), Alexandru Constant conchide în lucrarea sa *Un an decisiv 1939/1940* faptul că în situația de izolare politică externă a vremii singura soluție pentru România spre a-și putea păstra existența statală era o alianță cu Uniunea Sovietică sau Germania. În vreme ce puterea insulară, Anglia, avea posibilitatea de a opta pentru o a treia cale, neutralitatea sau chiar alianța cu Statele Unite, România, având frontiera pe Nistru, nu putea decât să aleagă între cele două puteri ce străjuiau Europa Central - Răsăriteană în extremitățile sale: Germania sau Uniunea București. Credința în rolul nefast pe care îl aveau evreii din România, și puternica influență a cercurilor evreiești din Anglia sporeau sentimentele antiengleze ale legionarilor. Pur și simplu se considera că România juca doar un rol de contrafort pentru țările apusene, politica externă românească fiind apreciată doar după gradul de asemănare a acesteia cu politica Occidentului. Direct sau indirect, Anglia era acuzată de toate relele posibile, psihoza antiengleză fiind extrem de puternică în rândurile legionarilor. Astfel, garanțiile britanice de integritate teritorială nu au fost decât vorbe în vânt, valabile până în momentul în care au trebuit transpuse în practică, iar Londra era considerată a fi centrul iudeo-masoneriei mondiale. Pierderea Basarabiei și arbitrajul de la Viena nu ar fi avut loc dacă nu ar fi fost alinierea politicii externe românești la cea a Foreign Office-ului. Polonia ar fi refuzat propunerile de discuții ale Germaniei datorită amestecului englezilor, Anglia fiind acuzată chiar și de izbucnirea celei mai distrugătoare conflagrații din istoria omenirii, al Doilea Război Mondial³⁵. Nu a scăpat neobservată activitatea guvernelor din exil de la Londra, care, conform membrilor Mișcării, duceau o politică contrară intereselor propriilor lor popoare, precum și tendința diplomației britanice de încercuire a Germaniei. Concluzia la toate aceste lucruri? O alianță cu această țară era totalmente exclusă, ba mai mult, Anglia trebuind să fie izgonită de pe continent, deoarece „perfidia” acesteia era cauza tuturor evenimentelor reprobabile din trecut, în planul relațiilor internaționale. Este interesant însă de menționat atitudinea față de Anglia a comandoului von Müller, adjutantul amiralului Canaris, atitudine ce a fost exprimată viitorului ministru de Externe al României, Mihail Sturdza, și consemnată în cartea acestuia, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*. Viitorul deținător al portofoliului Externelor era nici mai mult, nici mai puțin sfătuit ca România să facă tot posibilul pentru a evita un război împotriva britanicilor, deoarece Marea Britanie va fi întotdeauna învingătoare³⁶.

Ottmar Trașcă și Ana Maria Stan în lucrarea *Rebeliunea legionară în arhive străine (germane, maghiare, franceze)* acreditează ideea că ruperea relațiilor între cei doi parteneri de guvernare din perioada septembrie 1940-ianuarie 1941 a fost determinată de excesul de zel de care au dat dovadă liderii Mișcării Legionare în ce privește promovarea propriilor interese.

Abuzurile comise de gardiști, asasinatele de la Jilava și, mai ales uciderea lui Nicolae Iorga și a lui Virgil Madgearu, au dus la o răceală accentuată între cei doi parteneri de guvernare: generalul Ion Antonescu, sprijinit de armată, pe de o parte și, Mișcarea Legionară, pe de altă parte.

Luna decembrie a anului 1940 reprezintă perioada de timp în care Conducătorul statului a luat măsuri directe împotriva legionarilor, printre acestea aflându-se și destituirea lui Mihail Sturdza ca titular al Externelor. Începând cu 23 decembrie, atribuțiile fostului ministru au fost preluate „ad-interim” de către Antonescu, la el ajungând toate rapoartele misiunilor diplomatice românești³⁷.

AUBENPOLITIK RUMĂNIENS (SEPTEMBER 1940 -JANUAR 1941)

Der Autor behandelt in seinem Aufsatz die Entwicklung der rumänischen Diplomatie im Zeitraum September 1940 - Januar 1941.

³³ *Ibidem*, p. 81.

³⁴ *Ibidem*, p. 80.

³⁵ Alexandru Constant, *Un an decisiv 1939-1940*, București, Ed. Tipografia Eminescu, București, 1941, p. 49 (apud Florin Müller, *op. cit.*, pp. 35-36).

³⁶ Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 174.

³⁷ Ottmár Trașcă, Ana-Maria Stan, *Rebeliunea legionară în arhive străine (germane, maghiare, franceze)*, București, Ed. Albatros, 2002, pp. 53-54.

CONSIDERAȚII PRIVIND SCHIMBURILE COMERCIALE ALE ROMÂNIEI CU STATELE EUROPENE ÎN PERIOADA OCTOMBRIE 1940 - IUNIE 1943

Drd. Victor MARTIN*

Războiul maritim germano-britanic a afectat deopotrivă economia Germaniei cât și a celorlalte state europene. Schimbarea geopolitică produsă la nivel european, în urma campaniei din vara anului 1940, a permis Reich-ului nazist să controleze atât economic cât și politic toate statele europene. Unele state au dispărut, teritoriul lor fiind integrat în Germania, iar altele au devenit „sateliți” ei, promovând o politică externă ce gravita în jurul Reich-ului. În contextul reducerii volumului schimburilor comerciale internaționale, România a încercat să-și asigure funcționalitatea industriei naționale și aprovizionarea pieței interne, prin încheierea unor noi acorduri comerciale bilaterale. Acestea sunt caracterizate de noile obiective: statul român era ancorat în sistemul clearingului, ce presupunea schimburi de produse și evitarea pe cât posibil a folosirii valutei forte, care era greu de procurat. Putem afirma că politica economică a statului român în perioada 1940-1944, ca de altfel a majorității statelor europene, a fost „controlată” de Germania.

Un alt aspect foarte important a fost evoluția prețurilor mondiale cu consecințe pentru balanța economică a României. Pe fondul limitării accesului la resursele primare, în perioada celui de-al doilea război mondial „bătrânul continent” s-a confruntat cu o creștere accentuată a prețurilor la materii prime, produse finite și servicii, care au provocat raționalizarea și ulterior dispariția lor de pe piață. În mod surprinzător, aceste aspecte au favorizat economia românească, care beneficia în constituirea exportului de aportul unor produse vitale pentru război: petrol și cereale. La fel ca în perioada interbelică cele două game de produse au susținut o balanță comercială activă, atât cu Germania cât și cu celelalte state, deoarece creșterea prețului internațional al petrolului a permis susținerea importurilor de materii prime, chiar și la prețuri majorate. Implicite s-a conturat un efect invers, materializat în aprovizionarea dificilă cu materii prime (în special minereuri) din import și la prețuri majorate datorate unor factori conecși (taxe majorate și prețuri la transport mai mari).

Prin Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939 a fost trasată linia politicii economice românești. Aceasta era bazată pe schimburi economice de produse complementare, evitarea cheltuirii resurselor valutare pentru plata importurilor și achiziționarea din exterior a tehnologiei moderne pentru dezvoltarea industrie românești. În perioada războiului, România a generalizat această politică economică și numai în puține cazuri importurile au fost plătite în valută convertibilă. Perioada amintită este susținută de o balanță comercială pozitivă datorită exportului de produse petroliere la prețuri care s-au dovedit avantajoase statului român¹.

România era interesată să dezvolte raporturi economice cu statele industrializate, mai ales cu cele care erau prezente pe piața internațională a produselor din domeniul industriei de apărare. Acest aspect a fost afirmat și de generalul Ion Antonescu încă de la preluarea puterii, devenind totodată linia oficială în politica economică națională în perioada războiului². Remarcăm o continuitate a politicii economice cristalizată în ultimul an al domniei lui Carol al II-lea. Colaborând cu cercurile economice liberale, care dominau ca și în trecut principala instituție financiară a țării, Banca Națională a României, Antonescu nu avea motive să ofere avantaje economice prea mari Germaniei și aliaților săi, deoarece acestea ar fi afectat stabilitatea economică a țării și, totodată ar fi provocat sentimentele antigermene ale populației³.

România a continuat relațiile economice cu partenerii interbelici, singura destinație majoră abandonată fiind Marea Britanie, care reprezenta 8% din exportul românesc și 12% din import.

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, șef birou

¹ Ciucă Marcel - Dumitru, Ignat Maria, *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. I IV (iulie-septembrie 1941), editat de Arhivele Naționale ale României, București, 2000, p. 725, în continuare se va cita stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 23 septembrie 1941: (...) „Nu vreau ca Țara Românească să fie tratată ca Albania, țară de exploatat. Țara Românească are nevoie de concursul tehnic al străinătății, însă să nu fiu întors aici ca un nenorocit și apoi tot ei să spună de noi că nu suntem capabili”.

² Ciucă Marcel - Dumitru, Teodorescu Aurelian, Popovici Bogdan, *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. I (septembrie-decembrie 1940), editat de Arhivele Naționale ale României, București, , 1997, p. 90.

³ Andreas Hillgruber, Hitler, *Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relații româno-germane (1938-1944)*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 193.

Mutațiile politice produse în estul Europei au dus la înlocuirea partenerilor tradiționali ai României cu Germania. Aceasta asigură nevoile de import de pe piața românească pentru Austria, Cehia, Polonia și Iugoslavia și exportă produse din aceste zone economiei românești. De remarcat că în aceste teritorii primordială era aprovizionarea cu cereale și petrol din România a trupelor de ocupație germane și în plan secundar a populației.

După cum menționam, România s-a angajat în realizarea clearingului central european promovat de Germania. Acest instrument economic promova schimburile directe între state, pe baza unui mercurial al prețurilor, excluzând folosirea de valute. Rolul Germaniei în promovarea acestui sistem economic era de a centraliza produsele disponibile în fiecare stat european și a le direcționa în funcție de cereri. Ideea unei piețe comune europene nu avea cum să nu mulțumească statele europene, care reușeau astfel să procure bunuri și materii prime în funcție de produsele proprii pe care puteau să le exporte. Dar necesitățile tot mai crescute ale industriei germane au făcut ca acest sistem să funcționeze în cea mai mare parte într-o singură direcție: Germania. Motivându-le aliaților că primordial este câștigarea războiului Hitler a spulberat sistematic înțelegerile economice realizate între state, adeseori produsele contractate de un stat neajungând la destinația finală și fiind redirecționate către o anumită zonă din Reich unde erau necesare. Principalul mijloc de control al schimburilor economice europene în perioada celui de-al doilea război mondial a fost deținerea de către Germania a rețelei ferate europene și controlul traficului prin prețurile practicate.

În acest sens încă din luna septembrie 1940 au avut loc negocieri intense între Ministerul Economiei și consilierii economici germani pentru reglementarea traficului de plăți între România și statele din vestul Europei (Belgia, Olanda, Norvegia). De asemenea la insistențele generalului Antonescu, partea germană a acceptat ca toate contractele anterioare ocupării acestor state să fie onorate.⁴

La sfârșitul primului an de război Germania beneficia de aproximativ două treimi din exportul românesc. Cealaltă treime o constituia onorarea acordurilor economice cu alte statele europene. Cele mai importante relații comerciale desfășurate de România au fost fără îndoială cel promovate cu Germania și Italia, dar pe lângă acestea comerțul practicat cu statele vecine, cu cele neutre sau aflate în jurul Germaniei, ofereau posibilitatea aprovizionării cu materii prime și bunuri de larg consum pentru a completa importurile din Germania.

Trebuie subliniat că aproape toate relațiile economice ale statului român, din această perioadă, veneau în completarea interesului diplomatic pe care îl aveam în acea zonă. De regulă acesta s-a manifestat fie în obținerea de armament și muniție, fie pentru menținerea unor canale diplomatice deschise (în afara Axei Roma-Berlin).

Bulgaria Relațiile economice româno-bulgare au fost tensionate datorită problemei diplomatice izvorâte din cedarea Cadrilaterului.

Rezolvată relativ pașnic, la recomandarea Germaniei și Italiei, prin semnarea Tratatului de la Craiova (7 septembrie 1940), problema în discuție a creat încordări ulterioare datorate nerespectării, de către Bulgaria, a chestiunilor financiare ce decurgeau din semnarea acestui tratat. Astfel în cadrul tratatului s-a specificat decontarea de către Bulgaria a recoltelor și bunurilor administrației românești lăsate în acest teritoriu cu ocazia predării acestei zone.

Aplicarea clauzelor economico-financiare ale Tratatului s-au dovedit dificile, partea bulgară tergiversând plata obligațiilor asumate⁵.

În paralel cu discuțiile privind onorarea chestiunilor financiare ale tratatului bilateral, la cererea Germaniei, România s-a angajat să asigure aprovizionarea cu petrol a Bulgariei. Motivația Berlinului era aceea de a oferi avantaje acestui stat balcanic (care cocheta cu Uniunea Sovietică) pentru al câștiga de partea Axei. Acordul de export al petrolului românesc a fost semnat de către cele două părți, în mod surprinzător la Berlin, în data de 21 noiembrie 1940, fiind formulat să funcționeze prin intermediul Germaniei. Acordul era dezavantajos părții românești pe mai multe planuri: prețul convenit la exportul de petrol era cu 20% mai mic decât cel practicat anterior pe aceeași relație.

Deși situația contului de clearing nu permitea contractarea de noi contingente pentru export, prin acordul încheiat cu Bulgaria, România s-a angajat să îi exporte produse petrolifere în valoare de patru milioane cinci sute mii de *reichmarks* la un preț impus de Germania, astfel că deficitul de cont al României se mărea și risca să rămână fără acoperire, fapt care ar fi dus implicit la creșterea prețurilor interne. Dificultatea partenerului de la sud de Dunăre de a oferi produse solicitate și absorbite de

⁴ C. S. P. A. M. I, fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecția A.R.A.)*, crt. 16, f. 116.

⁵ George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Editura Istros, Brăila, 2009, p. 384.

economia românească a creat tensiuni suplimentare. La momentul semnării contractului practic doar o treime din petrolul românesc era plătit cu mărfuri bulgărești. Acoperirea deficitului de aproximativ trei milioane de *reichmarks* urma să se rezolve prin negocieri ulterioare, care s-au dovedit să fie de lungă durată⁶.

Relația economică dificilă s-a accentuată în cursul anului 1941 pe fondul imposibilității găsiți de produse bulgărești care să acopere deficitul creat în contul de clearing. Pentru a stimula interesul exportatorilor români, a fost introdusă o primă de export de aproximativ 12%, al cărui efect s-a simțit în devalorizarea cursului levei de la 1,65 la 1,85 lei.

Relația economică cu Bulgaria s-a îmbunătățit simțitor după 1942 când în urma unor noi negocieri statul român a obținut reducerea excedentului creat în balanța dintre cele două state prin achiziționarea de cantități mai mari de minereuri.

Subliniem că avantajele realizate de Bulgaria în schimburile comerciale cu România, în perioada războiului, au fost obținute chiar dacă aceasta a întârziat plata despăgubirilor ce trebuiau achitate ca obligații care derivau din Tratatul de la Craiova. De asemenea un alt „favor” oferit bulgarilor de Misiunea militară germană, a fost aducerea în țară și preschimbarea a 300 milioane lei în bancnote românești. Această sumă a fost colectată de autoritățile bulgare, după retragerea administrației românești din Cadrilater (ceea ce a presupus și retragerea respectivelor serii monetare din circulație), a fost folosit pentru plata tranșei scadente la 1 ianuarie 1941 din prevederile financiare ale Tratatului de la Craiova. Infuzia de monedă provenită din Bulgaria a cauzat statului român un prejudiciu financiar serios. Banca Națională a României fiind nevoită să marcheze bancnotele respective și să le retragă treptat din circulație⁷.

Tergiversarea de către guvernul bulgar a plății datoriilor a obligat România să reclame statul vecin la forurile internaționale, fapt ce a prilejuit Germaniei posibilitatea să recomande formarea unui tribunal de arbitraj. Prin numirea ca președinte la Tribunalului de arbitraj româno-bulgar a lui Viktor Burns, profesor de drept internațional la Universitatea din Berlin, Germania și-a asigurat controlul asupra negocierile dintre cele două state.

Cele două sesiuni de lucru ale organismului nou creat, desfășurate iunie-iulie 1941 și august-septembrie 1942, s-au soldat cu eșecuri în determinarea soldurilor compensatorii datorate de partea bulgară, fapt ce l-a determinat pe Mihai Antonescu să propună guvernului bulgar rezolvarea directă a problemelor în litigiu și renunțarea la tribunalul internațional.

Formal, Tribunalul de arbitraj a funcționat până în primăvara anului 1943, când în urmă încheierii Acordului economic româno-bulgar, profesorul Burns și-a prezentat demisia, dar practic după eșecul negocierilor bilaterale din toamna anului 1942 el și-a încheiat activitatea⁸.

Acordul româno-bulgar din aprilie 1943 prevedea ca Bulgaria să plătească României, în termen de trei luni, despăgubiri de 850 milioane lei, 1,5 milioane franci elvețieni, în contul a cinci mii tone de floarea soarelui și să dea 12.000 tone porumb în contul recoltei lăsate de statul român în Cadrilater în toamna anului 1940⁹.

Rezolvarea celorlalte problemelor financiare litigioase apărute în aplicarea Tratatului de la Craiova, privind retragerea autorităților și a populației române s-a reglementat prin Acordul bilateral din 1 aprilie 1943¹⁰.

Serbia: prezența militară germană în România a devenit tot mai numeroasă începând cu ianuarie 1941. În concepția OKW, România devenea o bază de aprovizionare pentru operațiunile din primăvara aceluși an, care aveau ca scop securizarea Peninsulei Balcanice.

„Defecțiunea” produsă la Belgrad, în martie-aprilie 1941, a neliniștit autoritățile militare germane, care au procedat la mărirea numărului de militari aflați în tranzit în România. Astfel că, în momentul invadării Iugoslaviei de către Germania, pe teritoriul național erau cantonați aproximativ cinci sute de mii de militari germani¹¹.

Spectrul războiului ce se contura la granița de vest, a atras după sine operațiuni de factură economică, menită să protejeze bunurile românești mobile, aflate pe teritoriul iugoslav.

Astfel, autoritățile românești s-a grăbit să recheme în apele teritoriale românești toate navele

⁶ C.S.P.A.M.I., fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecția A.R.A.)*, crt. 16, f. 116.

⁷ *Ibidem*, f. 117.

⁸ Panajotov, Gheorghii, *Deinostta na bălgaro-rumînskija arbitražen săd (juni 1941- april 1943)*, în „Dobrudža”, anul 7, Varna, 1990, p. 105-116.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ George Ungureanu, *op. cit.*, p. 385.

¹¹ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 162.

fluviale aflate pe cursul iugoslav al Dunării în zilele premergătoare declanșării ofensivei germane asupra Belgradului¹².

La insistența Legației germane la București au fost luate măsuri pentru întârzierea navelor iugoslave aflate în apele teritoriale românești. Acestea s-au materializat prin intensificarea controalelor vamale, sanitare, eliberarea cu întârziere a autorizațiilor necesare. Într-o notă a Legației Germaniei la București se arată nemulțumirea autorităților germane față de inapăsibilitatea autorităților românești față de activitatea marinei sovietice, ce opera în estuarul Deltei Dunării cu mai multe remorhere și care în a doua jumătate a lunii aprilie, au reușit să ducă în portul Reni, câteva convoaie de șlepuri sârbești încărcate cu marfă românească. Cazul exemplificat în nota menționată se referea la un convoi format din 10 șlepuri sârbești încărcate cu sare, care în data de 21 martie 1941, a fost remorcat în portul amintit. Totodată Legației germană insistă pe lângă autoritățile românești să facă eforturi pentru a nu permite apariția unor situații similare¹³. Analizând cele solicitate de partea germană, Ministerul Economiei Naționale, în colaborare cu Marele Stat Major și cu Misiunii Militare Germane din România au luat măsurile amintite, mai ales că exista teama că navele iugoslave ce navigau în apele românești puteau aduce armament din Uniunea Sovietică¹⁴. În condițiile înrăutățirii relațiilor diplomatice dintre Belgrad și capitalele statelor vecine, acceptul autorităților de la București, de a proceda la asemenea practici, poate fi interpretat ca o măsură asiguratorie a statului român, în cazul că Iugoslavia ar fi procedat la blocarea navelor românești aflate pe teritoriul său. Temerea formulată de Marele Stat Major era alimentată de noua situație instaurată în România, unde, începând cu ianuarie 1941 erau cantonate trupe germane, aflate în tranzit spre Peninsula Balcanică¹⁵.

Opinia publică românească a reacționat nefavorabil la adresa Germaniei, la momentul atacului acesteia asupra Iugoslaviei. Nu este de mirare că au existat încercări timide de sprijin economic a poporului sârb. Astfel *Petrolblock* a oferit Iugoslaviei, în zilele premergătoare invaziei, 2000 tone de benzină de avioane, contract derulat cu acordul tacit al conducerii statului¹⁶.

Corespondența diplomatică românească relevă că în acele zile, Ion Antonescu a refuzat să participe la împărțirea Iugoslaviei și datorită presiunii opiniei publice¹⁷.

Ca urmare a veștilor sosite la București, în data de 23 aprilie 1941, privind hotărârile luate la Viena privitoare la împărțirea Iugoslaviei, generalul Antonescu și-a schimbat radical poziția, considerând că expansiunea teritorială de care a beneficiat în ultimii ani Ungaria și în mică măsură Bulgaria au creat o situație nouă. El cerea revizuirea totală a frontierelor din sud-estul Europei și alipirea Banatului sârbesc la România¹⁸. Hitler nu a dat curs solicitării părții române dar a început să trateze cu mai multă atenție situația din zonă pentru a nu provoca o nouă reacție a liderului român.

În momentul ocupării Regatului Iugoslaviei, industria militară românească avea în derulare acorduri comerciale ce vizau cu precădere importurile de materiale neferoase. Dintre acestea cel mai important era cel contractat de Ministerul Înzestrării Armatei și Producției de Război, pentru Pirotehnia Armatei și uzinele „Copșa Mică - Cugir”, de circa 1051 tone plumb dintr-o comandă anterioară achitată¹⁹.

După dezmembrarea Iugoslaviei principala preocupare a României, pe plan economic, era de a obține de la autoritățile de ocupație germane, continuarea contractelor aflate în derulare. Tratatul desfășurat la Belgrad, în data de 20 iunie 1941, au decurs anevoios, interlocutorii delegației române considerând că acele contracte sunt nule, precizând că situația creată de generalizarea războiului, fac ca minereurile exploatare din Serbia să fie vitale pentru cel de-*al III Reich*. Totuși s-a obținut un contract ce satisfacea la minim cerințele industrie militare românești de cincizeci tone de plumb, treizeci tone de miniu și două tone de antimoniu²⁰. Statul român a reușit să importe în cursul războiului, din Serbia, cantități mici din aceste minereuri²¹.

Pentru trupele de ocupație germane aflate în Serbia, în urma acordului semnat cu Misiunea Militară Germană, din data de 12 iunie 1941, România a direcționat două mii de vagoane cu lemne de

¹² C.S.P.A.M.I., fond *Ministerul de Război - Cabinetul Ministrului (colecția A.R.A.)*, crt. 112/1941, f. 240.

¹³ *Ibidem*, f. 244

¹⁴ *Ibidem*, f. 236

¹⁵ *Ibidem*, f. 242

¹⁶ Eliza Campus, *Preludii ale actului istoric de la 23 august 1944*, în *Revista de Istorie*, tom 32, nr. 8/1979, p. 1436.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 163.

¹⁹ C.S.P.A.M.I., fond *Ministerul de Război - Cabinetul Ministrului (colecția A.R.A.)*, crt. 112/1941, f. 118

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Ibidem*, fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecția A.R.A.)*, crt. 16/1941, f. 118

foc, din cota de export rezervată Germaniei pe anul 1941/1942²².

Exporturile românești în spațiul iugoslav, în urma evenimentelor din primăvara anului 1941, au fost văduvite de lipsa unor legături directe. Acestea s-au desfășurat prin intermediari, zona iugoslavă intrând sub influența germano-italiană și într-o oarecare măsură ungară. Transporturile au fost preluate de societăți aparținând acestor state, ceea ce a determinat imposibilitatea României de a exporta direct. Totodată a dus la creșterea prețurilor produselor românești, cauzată de taxele de transport practicate. Această situație s-a manifestat cu precădere în relația cu *Croația*.

În conferința de la Milano, desfășurată în cursul anului 1941, între reprezentanții *Avia Linee Italiano* și *Lares*, autoritățile italiene s-au grăbit să dea asigurări că, în scurt timp, linia românească ar putea să își reia linia Belgrad - Zageb - Veneția - Milano, care era asigurată de *Deutsche Lufthansa*, dacă autoritățile române își vor putea asigura singure serviciile de mentenanță și reprovizionare din orașele de escală²³.

Rutele navale cu Croația au fost preluate de societățile italiene, fapt care a dus la creșterea exagerată a prețului serviciilor de transport. Un exemplu concludent era cel al benzinei, care era livrată din România la un preț de 4 lei/litru și ajungea la Zagreb la 45 lei/litru²⁴.

Relațiile comerciale cu Croația au fost reglementate prin acordul din 7 august 1941. Clearingul româno-croat funcționa pe baza exportului de produse petroliere către Croația și importul de minereuri de fier și neferoase. Totuși dificultățile de transport pe ruta București-Zagreb au dus la schimburi mici. Infrastructura Croației a fost afectată în urma invaziei germane și singura rută de transport era cea navală. Preconizata refacere a infrastructurii feroviare crea premisele dinamizării relațiilor comerciale româno-croate. În ecuația negocierilor bilaterale, privind normalizarea schimburilor comerciale, un rol important îl aveau discuțiile cu Ungaria, pe teritoriul căreia urmau să se desfășoare transporturile.

Rezultatul convorbirilor s-a finalizat la Zagreb, în data de 25 septembrie 1942, prin semnarea Acordului pentru traficul de mărfuri, în tranzit, prin Ungaria²⁵.

Normalizarea relațiilor economice româno-croate s-a realizat prin semnarea la Zagreb, în data de 1 februarie 1943, a Protocolului economic româno-croat, actul reliefa creșterea prețului la produsele petroliere exportate Croației²⁶.

De remarcat că, în comparație cu perioada interbelică, România a pierdut posibilitatea aprovizionării, cu materii prime (minereuri, piei de animale) din spațiul iugoslav, necesare dezvoltării industriei proprii. Situația creată nu diferea foarte mult față de perioada anterioară declanșării conflagrației mondiale, Germania reușind prin tratatele bilaterale semnate, încă din 1937 să monopolizeze exportul practicat din această zonă. De remarcat este prezența tot mai puternică a Italiei pe piața iugoslavă, care părea că transformă Adriatica într-un fief propriu.

Grecia: după ocuparea sa de către trupele germane, relațiile economice româno-elene s-au redus semnificativ.

Aprovizionarea pieței românești cu produse grecești (citrice, ulei de măsline) s-a derulat în perioada războiului prin intermediul firmelor germane și italiene. Cantitățile importate au scăzut semnificativ, produsele absorbite de piața românească fiind în cantități infime față de perioada antebelică.

Pentru a înlesni realizarea clearingului central european, în cadrul negocierilor româno-germane s-a avansat ideea ca produse de strictă necesitate din Grecia și Ungaria să fie aduse în țară, prin intermediul firmelor germane, plata lor urmând să se facă din contul de clearing. Valoarea acceptată de partea germană pentru aceste produse era de cinci sute de mii *reichs marks* trimestrial²⁷.

Sistemul economic impus de Germania a fost de nenumărate ori criticat de aliate sale, dintre acestea distingându-se vocea Italiei. În cadrul conferinței germano-italiene, de la Roma, din 19 august 1941 una dintre problemele aflate în discuție a fost dirijarea produselor din Grecia spre piața europeană. S-a ajuns la un acord care permitea celor două state semnatare să controleze exporturile Greciei. La 29 noiembrie 1941 România a ratificat protocolul semnat la Roma, în speranța ca acesta va reglementa importul și plata mărfurilor grecești²⁸.

Din a doua jumătate a anului 1942, autoritățile militare germane instalate la Atena au sistat

²² Idem, fond *Ministerul de Război, Direcția Pensii*, crt. 83/1941, f. 4.

²³ Idem, fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecția A.R.A.)*, crt. 23/1941, f. 55-56.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (se va citi A. M. A. E.), *Arhiva economică*, vol. 9/1942, nepaginat.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, vol. 11/1943, nepaginat.

²⁸ *Ibidem*.

definitiv livrările de produse grecești spre România. Închiderea acestui canal economic nu a putut fi compensat din alte direcții, pe toată perioada războiului.

Finlanda: la 3 decembrie 1940 au fost semnate la București Acordurile comerciale și de plăți româno-finlandeze. Noua orientare a celor două state, ce gravitau în orbita Germaniei, au deschis calea dezvoltării relațiilor bilaterale. Pe plan economic noul acord comercial își propunea să mărească schimburile dintre cele două state. Era reglementată problema importului de minereuri (fier, cobalt, crom) necesare industriei românești, a produselor semifabricate din fier precum și a hârtiei speciale. România exporta spre Finlanda produse petroliere, turte oleaginoase, mazăre, piei brute.

Acordul de plăți stabilea un curs favorabil leului în raport cu marca finlandeză²⁹.

Creșterea prețurilor survenită în cursul anului 1942 a dus la semnarea unui nou acord de plăți, în 10 iunie 1942, la Helsinki. Acest acord era susținut de necesitatea stringentă a armatei române de a completa rapid consumul de muniție al unităților de pe front. Disponibilitatea industriei finlandeze de profil de a livra muniția de război armatei române și creșterile semnificative ale prețurilor la petrolul și derivatele sale au fost principalele subiecte ale negocierilor demarate în cursul lunii august 1942 la București. În acest sens a fost semnată în data de 9 august 1942 Convenția româno-finlandeză privind schimbul de petrol cu muniție. Ținându-se cont de evoluția ascendentă a prețului petrolului, reglementată prin primele speciale introduse în cadrul acordului de plăți, s-a decis livrarea de muniție pentru armată română astfel ca să se compenseze debitul românesc din anii precedenți rezultat ca urmare a schimburilor bilaterale³⁰. Contractul diferea de cel precedent și eluda Germania din calitatea ei de direcționară pe continent a petrolului românesc. Decizia României de a exporta direct prețiosul produs era o consecință a întâzierilor pe care Germania le avea în aprovizionarea cu muniții a armatei române. De menționat că în acordurile româno-germane din anii 1940-1941 Germania și-a luat angajamentul de a aproviziona cu petrol, statele aflate sub „umbrela” sa. Implicarea României în războiul din Est, cu forțe tot mai numeroase, consumul crescut de armament și muniție, au dus la solicitări tot mai persuasive ale României față de camarazii germani, de a acoperii aceste pierderi. În urma imposibilității Germaniei de a onora cerințele românești, începând cu anul 1942, guvernul de la București și-a luat libertatea de a găsi alte surse de aprovizionare a armatei. În această politică se încadrează convenția cu Finlanda precum și cea cu *Elveția*.

Generalul Antonescu a preluat de la guvernările anterioare o situație foarte clară, cu contracte bine stabilite, în relația cu Elveția. Trebuie subliniat că în conjunctura specială determinată de ocuparea vestului Europei de către Germania și a blocadei maritime instituite de Marea Britanie, Elveția devenea principala sursă de obținere a devizelor libere. În condițiile date francul elvețian deveneau una dintre cele mai căutate valute de pe Continent.

Interesul Elveției pentru economia românească era legat de aprovizionarea cu petrol și într-o oarecare măsură, cu cereale. În a doua jumătate a anului 1940 cele două state s-au limitat la derularea contractelor existente.

Presiunea exercitată de Germania asupra Elveției a afectat relațiile economice ale acesteia cu România. Încă din prima jumătate a anului 1941 Germania deținea monopolul transporturilor din Europa. Eforturile Berlinului de a realiza sistemul unic economic european s-a lovit în nenumărate rânduri de opoziția cercurilor guvernamentale de la Berna, care motivau că își pot rezolva singuri problemele de aprovizionare, nefiind interesați de sistemul european.

Punctul comun care a reluat negocierile economice româno-elvețiene a fost interesul statului român pentru continuarea achiziției de armament antiaerian din Elveția. Se dorea o colaborare directă, care ar fi adus celor două state produsele mult dorite, armament în cazul României, respectiv petrol pentru Elveția. Cheia succesului convorbirilor economice româno-elvețiene era deținut de Germania, care a motivat în dese rânduri, autorităților de la București că, aprovizionarea directă cu petrol, de către Germania a Elveției era în interesul României, solicitând să preia cantitatea de o sută de mii tone de petrol destinată „țării cantoanelor”³¹. Totodată în cursul discuțiilor preliminare, diplomații elvețieni și-au arătat disponibilitatea de a produce pentru armata română, dar a condiționat începerea livrărilor de punerea la dispoziție de către Germania a materiei prime necesare, pe care Elveția nu o avea.

În data de 27 februarie 1942 a fost semnat un prim contract privind livrarea către România a 254 tunuri antiaeriene de 20 mm. și a muniției aferente³². Livrarea armamentului urma să înceapă în mai 1942, în tranșe de câte cincizeci de tunuri lunar.

²⁹ *Ibidem*, vl 9/1942, nepaginat.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ C. S. P. A. M. I., fond *Cabinetul Militar al Conducătorului Statului (colecția ARA)*, crt. 17, f. 234.

³² *Ibidem*, f. 237.

Autoritățile române au început un adevărat „asediu” pe lângă oficialii germani acreditați la București (*Von Kilinger*), dar și de la Berlin, pentru a obține deblocarea materiilor prime necesare firmei elvețiene.

Dar Comandamentul Militar german nu s-a arătat prea disponibil de a onora solicitările românilor, în prima fază acceptând să elibereze o primă tranșă din cantitățile de neferoase necesare producerii a jumătate din cantitatea de muniție stabilită în contractul româno-elvețian. În același timp a fost făcută o ofertă statului român de a renunța la colaborarea cu firma elvețiană, Germania oferind tunuri antiaeriene de producție proprie, cu o cadență de tragere inferioară celor helvete³³.

Aflate în această fază a negocierilor, autoritățile române au acceptat în prima fază oferta germană, care își avea termenul de livrare cu șase luni mai târziu decât comanda similară din Elveția, condiționând plata întregii comenzi din contul de clearing.

Pe fondul acestor negocieri la începutul lunii august 1942, delegația economică elvețiană a sosit la București pentru a demara negocierile privind prelungirea Protocolului comercial scadent. Chiar dacă discuțiile au fost ferite de „urechile” indiscrete ale agenților germani, temele aflate în discuție au răsuflat.

Pe acest fundal, atât autoritățile române cât și cele elvețiene se așteptau la măsuri coercitive din punct de vedere economic din partea *Reichului*. Acestea nu au întârziat să se facă simțite. În data de 3 august 1942, Ministerul Economiei Naționale, era informat de Legația Elveției la București, că în urma discuțiilor bilaterale purtate la sediul ministerului, o delegație economică germană a sosit la Berna, pentru a impune Elveției un nou acord de transport al mărfurilor prin spațiul german³⁴. În comunicat se preciza că termenii impuși guvernului elvețian erau foarte duri, germanii condiționând modificarea unilaterală a tratatului de continuarea negocierilor româno-elvețiene de la București³⁵.

Efectul ultimatumului german nu a fost cel scontat, Elveția angajându-se să continue relațiile directe cu România, deoarece „(...) ar fi primejdios să fie acceptate practicile germanilor, mai ales că [Elveția] nu crede că Germania va dicta pacea”³⁶.

Angrenându-se pe linia promovării relațiilor directe, a fost semnat în data de 2 septembrie 1942, la București Protocolul confidențial româno-elvețian care includea și livrările de armament antiaerian, plata acestora urma să se facă cu un avans de 20% în franci elvețieni iar restul în produse petroliere.

Dezastrul suferit de trupele române la Stalingrad a tensionat și mai mult relațiile româno-germane. În urma discuțiilor dintre Hitler și Antonescu, avute în ianuarie 1943, dictatorul german a promis să accelereze procesul de înarmare al armatei române³⁷.

Pierderea inițiativei strategice de către Germania a produs îngrijorare la București. În aceste condiții era tot mai clar că România trebuia să fie pregătită să își apere teritoriul de posibilele atacuri aliate. Necesitățile armatei au primat în cadrul relațiilor economice cu Elveția, cu toate presiunile camarazilor germani, România a continuat livrările de petrol spre Elveția în schimbul căruia se obțineau tunuri de artilerie antiaeriene de o bună calitate.

Turcia: după schimbarea de regim survenită la București în septembrie 1940, unul dintre primii interlocutori din cadrul corpului diplomatic acreditat la București, al generalului Antonescu, a fost ambasadorul Turciei. În discuția cu acesta șeful guvernului român a afirmat că gestul de strângere a relațiilor cu Germania a fost singura soluție pentru existența României. Această orientare nu va afecta loialitatea datorată vechiului prieten din Antanta Balcanică, (Turciei), mai ales că și Germania vrea să cultive o relație specială cu acest stat³⁸.

Declarația generalului Antonescu din septembrie 1940 putem considera că era linia ce urma să fie imprimată regimului său. Totodată, considerăm că interesul acordat Turciei era dat nu numai de bunele relații cultivate în perioada interbelică, ci și datorită rolului pe care îl avea acest stat în geopolitica Balcanilor.

Declarație de neutralitate a guvernului turc, coroborată cu poziția geografică au transformat Turcia unul dintre importantele puncte politice ale celui de-al Doilea Război Mondial. În acest context România a încercat să cultive această relație.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Idem*, fond *Ministerul de Război - Direcția Pensii*, crt. 135/1942, f. 1.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 3.

³⁷ vezi Ion Gheorghe, *Mareșalul Antonescu un dictator nefericit* și Andreas Hillgruber, *op. cit.*

³⁸ Ion Stanciu, *Situația internă și externă a României în perioada septembrie 1940 - decembrie 1941 în noi surse documentare străine*, în *Revista de Istorie*, Tom 33, nr 4/ aprilie 1985, p. 340.

Negocierile economice începute la Ankara la începutul lunii august 1940, aveau să se finalizeze în data de 26 septembrie 1940, prin semnarea Acordului comercial româno-turc. Acestea avea la bază schimburi comerciale de petrol românesc contra bumbac turcesc³⁹.

Totodată Turcia devenea poarta de intrare a unor produse rare. Flota britanică bloca accesul naval în Europa iar resursele continentului erau restricționate de Germania. În aceste condiții Turcia a devenit singur cale de import a unor mărfuri de pe alte continente.

Pe această linie s-a situat acordul privind plata hârtiei și a cartonului importate din Turcia, semnat la București, în data de 21 februarie 1941.

Pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale, cele două părți au procedat la semnarea unui nou Acord comercial și de plăți, care a intrat în vigoare la 12 decembrie 1941.

În 1 februarie 1941 a fost semnată convenția privind livrarea de cupru în contrapartidă cu uleiuri speciale.

Relațiile economice cu Turcia se caracterizează prin achiziționarea de cantități relativ mici de materii prime, dar pe măsură ce în Germania (principalul furnizor de materii prime pentru industria românească), apăreau dificultăți în onorarea contractelor asumate, regularitatea cu care erau livrate din Turcia asigurau o oarecare stabilitate României.

Franța: ca și consecință a campaniei din 1940 teritoriul francez a fost împărțit în două zone separate, una sub ocupația militară a armatei germane iar a doua, un stat marionetă, aflat în orbita Germaniei își avea capitala la Vichy.

Majoritatea exporturilor franceze, aproximativ 75% au fost direcționate spre Germania, între cele două state funcționând și un acord de clearing, de asemenea favorabil Germaniei. Prin nerespectarea de către guvernul de la Berlin a acordului semnat, s-a creat un deficit în favoarea Franței, al contului de clearing cifrat în 1942 la aproximativ 46 miliarde de franci și de aproximativ 25 de miliarde în primele luni ale anului 1943⁴⁰.

În ceea ce privește relațiile economice desfășurate de România cu Franța, situația creată începând cu mai 1940 a afectat serios economia românească, care se baza pe multe produse importante din Franța.

Începând cu toamna anului 1940 valoarea schimburilor economice bilaterale au scăzut dramatic și au fost condiționate de necesitățile Germaniei de încasare din partea Franței a plății daunelor de război. Și în cadrul schimburilor economice cu Franța, România s-a văzut nevoită să accepte mecanismul clearingului european orchestrat de Germania.

Cel mai important rezultat obținut de oficialii de la București, de la partenerii germani a fost derularea în continuare a contractelor de aprovizionare a armatei cu materiale și muniții de proveniență franceză. Contractele respective erau în derulare încă din perioada interbelică, iar nivelul de dotare al trupelor române crea dependență de aceste materiale. Plata materialelor militare se realiza prin livrarea de produse petroliere.

După instalarea guvernului Antonesc, la 30 septembrie 1940 a fost semnat la Vichy, Acordul privitor la materialul francez pentru apărarea națională⁴¹.

Acestea prevedea reluarea livrărilor militare către România și totodată ducea la suspendarea contractului *Petrofina*. În consecință statul român a preluat redevențele petroliere aferente statului francez și le-a vândut Germaniei, iar armamentul a început să fie plătit în franci⁴².

Angrenarea trupelor române într-un război lung, cu pierderi însemnate în tehnică militară, pe frontul din Răsărit, a atras după sine, după cum era normal, regândirea contractelor existente de livrare de tehnică militară și muniții cu industria franceză de profil. Încă de la sfârșitul anului 1941 negocierile demarate în acest sens aveau ca obiectiv aprovizionarea într-un ritm satisfăcător a armatei române, pentru a contracara în timp util pierderile de pe front. Creșterea prețurilor internaționale ale petrolului, coroborate cu imposibilitatea României de a direcționa cantități suplimentare de petrol către alte state, exceptând contractele deja semnate, au fost problemele abordate de delegația română prezentă la discuțiile cu partea franceză. „Aranjamentul petrolifer” semnat la 7 noiembrie 1941 la Vichy, reglementa în special prețul produselor petroliere exportate de România spre piața franceză.

Totodată aducea în discuție stingerea unei datorii mai vechi a României, de aproximativ un miliard de franci, prin livrări lunare, pe o perioadă de 18 luni a câte 13.000 tone benzină.

³⁹ A. M. A. E., *Arhiva economică*, vol. 19/1943, nepaginat.

⁴⁰ *Ibidem*, vol. 11/1943, nepaginat.

⁴¹ *Ibidem*, vol. 19/1943, nepaginat.

⁴² Gh. Calcan, *Industria petrolieră din România în perioada interbelică. Confruntări și opțiuni în cercurile de specialiști*, Editura Tehnică, București, 1997., p. 211.

Contractul a fost criticat dur în țară, pentru termenul scurt de onorare și pentru neconcordanța cu posibilitatea de producție a industriei românești de profil⁴³.

Contractul petrol - armament a continuat să se deruleze prin intermediul Germaniei, care punea la dispoziția producătorilor francezi materia primă necesară producerii de muniție pentru armata română. Dar acest agreement a cauzat asemenea, restanțe în livrarea de către firmele germane a produselor petroliere, cifrate la 26000 tone⁴⁴.

Situația creată după dezastrul de la Stalingrad, ca și în cazul acordurilor semnate cu alte state începând din 1943, a fost factor ce a dus la parafarea, la 4 martie 1943, a noului Acord comercial franco-român⁴⁵. Acesta pornea de la relațiile excelente create între cele două state în perioada antebelică. Chiar dacă situația europeană era dificilă pentru cele două state semnatare, obligate să-și dirijeze exportul spre Germania, cele două părți au găsit subiecte comune care le avantaja în mod reciproc. Încă din perioada domniei lui Carol al II-lea armamentul importat pentru armata română era de proveniență franceză și cehoslovacă. În ciuda eforturilor ulterioare de a înlocui armamentul de artilerie francez cu cel de proveniență germană, acest lucru nu s-a putut realiza. Pornind de la necesitatea armatei de a avea un stoc de piese de schimb pentru armamentul francez, Acordul din 4 martie 1943 îndeplinea cerințele românești cu necesitatea Franței de a se aproviziona cu cereale și petrol. Pornind de la *Acordul Wegner* (1940) cele două părți considerau că situația excepțională în care se afla Europa cerea măsuri excepționale.

Astfel, guvernul francez a acceptat să studieze posibilitatea de a reduce termenele de livrare ale contractelor pentru armata română, în schimbul acceptării de către partea română de a oferi compensații producătorilor francezi pentru decalarea termenelor.

Dezideratul francez de a se modifica formula de recalculare a prețurilor contractuale, care să țină cont atât de variația prețului petrolului cât și al cel al minereurilor a fost exclus, astfel că acordul semnat reprezenta un succes pentru România⁴⁶. În acest sens livrările ulterioare de armament, muniții și piese de schimb din Franța s-au menținut la prețurile antebelice, iar prețul petrolului exportat de România a rămas liber, fiind condiționat de evoluția prețurilor europene.

Creditul de peste un miliard de franci contractat pentru plata comenzii din Franța a fost finanțat de băncile franceze cu o dobândă de 4,5 % pe an.

Armamentul contractat în Franța cu această ocazie era constituit din tunuri pentru artilerie, motoare de avion și piese de schimb⁴⁷.

O altă problemă rezolvată prin semnarea acordului bilateral, a fost scadența bonurilor de petrol. Astfel s-a convenit ca bonurile scadente la 15 iunie și 15 iulie să fie convertite în produse alimentare, de care Franța avea mare nevoie, iar România putea să se debaraseze cantitățile convenite au fost: fasole 1.000 tone, mazăre 1.000 tone, mazărice 1.950 tone.

Relațiile economice româno-franceze se caracterizează prin încercările celor două guverne de a continua colaborarea economică fructuoasă din perioada interbelică.

În mare parte, simpatia României față de Franța s-a păstrat, considerând că guvernul de la Vichy va avea un cuvânt de spus la încheierea ostilităților.

În ecuația schimburilor comerciale bilaterale, a apărut Germania. Atât Bucureștiul cât și Vichy-ul au dus serioase negocieri cu Berlinul pentru a lăsa libere schimburile comerciale româno-franceze.

Interesul Germaniei pentru petrolul românesc s-a manifestat nu numai prin contracte directe, ce permiteau Germaniei să achiziționeze toate cantitățile de petrol românesc, disponibile pentru export, dar s-a manifestat și prin preluarea controlului asupra marilor companii din domeniu, ce activau în România și aparțineau statelor ocupate.

Distingem în acest sens, activitatea depusă de societatea *Berliner Handelsgesellschaft* desfășurată în perioada octombrie-decembrie 1940 de a prelua de pe piața franceză acțiunile *Steaua*, *Concordia*, *Astra Română*, *Columbia* și *Petrolblok*⁴⁸.

⁴³ A. M. A. E., *Arhiva economică*, vol. 6/1941, nepaginat.

⁴⁴ C. S. P. A. M. I., fond *Cabinetul Militar al conducătorului Statului (colecția ARA)*, crt. 17, f. 230.

⁴⁵ A. M. A. E., *Arhiva economică*, vol. 19/1943, nepaginat.

⁴⁶ *Ibidem*, vol. 69/1943, nepaginat.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. 70/1943, Franța, nepaginat

(...)

- 58 tunuri Schneider (de 105 mm) și 87.000 lovituri

- 225 mitraliere Hotchkiss (fabricate de firma Brandt) și 1.500.000 lovituri

- Motoare de avion și piese de schimb pentru acestea în valoare de 39 milioane franci

⁴⁸ A.M.A.E., *Relații bilaterale - Franța*, vol. 7/1941, f. 140.

Operațiunea de preluare a acțiunilor din industria petroliferă a continuat și în anul 1941. Prin adresa nr. 33318 din 6 mai 1941 Atașatul Economic la Vichy a comunicat Ministerului Afacerilor Străine că acțiunile *Columbia* urmau să fie vândute Germaniei la un preț de 495 franci hârtie acțiunea.

Sesizând pericolul ca România să-și blocheze exportul de petrol în contul importului de armament, guvernul român a procedat în cadrul negocierilor ulterioare, să înainteze o ofertă ca arieratele provenite din livrările de petrol, să îi permită Franței să exporte și alte produse, în special materii prime.

De asemenea, începând cu iulie 1941, România a refuzat să onoreze arieratele contractului Wegner, prezentate de germani pentru încasare în avans. Guvernul de la București opina că bonurile se vor plăti Franței, la un curs superior celui stabilit în 1940, în limita posibilităților de export. doar la data scadenței bonurilor.

Situația Franței a avut repercusiuni asupra politicii interne românești. Regimul politic al lui Ion Antonescu s-a bazat pe o economie ce funcționa pe principii liberale, dar fără a avea în liberali secundanții mareșalului. Discreția acestora era un ecou al stări de fapt a politicii franceze⁴⁹.

Italia: încă de la sfârșitul deceniului al patrulea Italia a devenit unul din cei mai importanți parteneri economici ai României. Ascensiunea diplomatică a Regatului din Peninsula pe plan european, varietatea economiei sale și nu în ultimul rând apropierea lingvistică și culturală au reprezentat motivele pentru ca diplomația românească să acorde o atenție sporită cultivării acestei relații.

În perioada august 1940 - aprilie 1943 cele două state au desfășurat o laborioasă activitate diplomatică, parafând nu mai puțin unsprezece acorduri și protocoale, ce reglementau activitatea economică bilaterală.

Diversitatea relațiilor economice româno-italiene a fost foarte obiectiv analizată de regretabilul istoric Valeriu Florin Dobrinescu, care alături de colaboratorii săi Ion Pătroi și Gheorghe Nicolescu în lucrarea consacrată „Relații politico-diplomatice militare”⁵⁰.

Trebuie remarcat că în demersul său economic, care presupunea sporirea relațiilor economice cu România prin aprovizionarea cu cereale și petrol și exportul de produse finite, Italia a întâmpinat opoziția acerbă a Germaniei, care nu era dispusă să faciliteze nici un avantaj economic aliatului ei. Pornind de la această premisă relațiile economice româno-italiene s-au situat între necesitățile stringente ale României și posibilitățile sale de export.

România era interesată să continue contractele demarate în perioada interbelică pentru achiziționarea de armament și piese de schimb pentru aeronautică, iar Italia încerca să-și mențină contingentele interbelice de petrol.

Circumstanțele defavorabile create de prelungirea conflictului din Rusia, cu urmările nefaste cauzate economiilor proprii, au dus la nerespectarea contingentelor angajate de cele două părți, fapt care a deschis o lungă perioadă de negocieri. Finalmente s-a conturat o linie de comun admisă care presupunea decontarea valorică a produselor livrate, evitându-se angajarea unor cantități fixe.

Prin acordul din 29 noiembrie 1941 s-a reglementat exportul în Italia unor cantități de produse petrolifere.

În primăvara anului 1942 contingentele stabilite au fost atinse, fapt care a determinat Legația Italiană de la București să solicite supracontingente la benzină (25.000 tone), motorină (20.000 tone) și uleiuri (40.000 tone) pentru intervalul 12 aprilie - 15 mai 1942.⁵¹

În urma discuțiilor avute la București între ministrul Italiei, Bova Scapa și ministrul de Externe român s-a convenit creșterea prețului la produsele petrolifere exportate. Astfel cele 825.000 tone ce urmau a fi exportate urmau să coste aproximativ 758 milioane lirete, cu aproximativ 200 milioane mai mult decât valorile negociate anterior.

În fața acestei creșteri semnificative autoritățile italiene au fost puse să decidă ori plată suplimentară (eventual în armament și produse textile), ori scăderea cantităților livrate.⁵²

Măsura luată de autoritățile române își avea cauza în procedurile protocolului economic româno-german din 17 ianuarie 1942. În baza înțelegerii cu germanii, principalii beneficiari ai exportului de petrol românesc, s-a convenit creșterea prețului în special la produsele derivate din petrol. Acest fapt a influențat toate contractele semnate ulterior, de România cu alte state.

Italianii și-au manifestat nemulțumirea față de întârzierile cauzate în exportul de cereale din

⁴⁹ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România. Cele trei dictaturi.*, vol. 3, Editura Rao, București, 2002.

⁵⁰ Editura Intact, 1999.

⁵¹ AMAE, fond *Arhivă economică*, vol. 104/1942, nepaginat.

⁵² *Ibidem*.

România⁵³. Această problemă a devenit fundamentală în cursul anului 1942 și ca urmare a nemulțumirilor crescânde a părții italiene a monopolizat negocierile desfășurate în cursul aceluși an.

Prin acordul din 22 noiembrie 1940 s-au contractat de către firmele italiene 50.000 tone grâu și 100.000 tone porumb. Necesitățile armatei române, dificultățile avute de autorități în colectarea cerealelor au dus la onorarea către Italia a unor cantități infime din aceste produse: 2.000 tone grâu și 1.000 tone de porumb⁵⁴.

O situație similară era resimțită și în exportul de cherestea și animale vii. Balanța comercială a schimburilor comerciale cu Italia, fără a avea în calcul livrările de armament, se prezenta pozitiv. La sfârșitul lunii februarie 1943 excedentul de aproximativ 2/3 din angajamentele asumate pentru livrări către armata, în valoare de 3,76 miliarde lei, era rezultatul întâzierilor în livrările către intențența română a partenerilor italieni⁵⁵.

Începând cu anul 1943 oficialii români au început să trateze cu prudență relația cu Italia, considerând că eventualele exporturi suplimentau către Italia, ar produce imposibilitatea acestora de a le returna în bunuri, fapt care ar duce la un excedent periculos favoarea României.

Cantitățile de produse petroliere livrate Italiei pentru aprovizionarea trupelor operative s-au dovedit insuficiente astfel că, motivând sprijinirea războiului comun, Germania, prin vocea ministrului său la București, Carl Clodius, a autorizat România să aprovizioneze trupele italiene aflate în tranzit prin România, din contingentele de produse petroliere destinate Germaniei. Este de remarcat că mari cantități de hrană și nutrețuri necesare trupelor italiene au fost livrate și din Transnistria, considerată atât de Germania cât și de Italia o bază de aprovizionare a frontului aflată temporar sub administrație românească.

Sistemul de import-export practicat de România în cursul războiului s-a lovit adesea de interesele Germaniei. În repetate rânduri oficialii germani au stopat livrările de materii prime și produse finite către România acestea fiind deturnate în folosul industriei germane. Protestele oficialilor de la București la practicile Berlinului se materializau inevitabil în demararea de noi negocieri la care partea germană încerca să impună noi termene de livrare, de regulă sub formula „în momentul când mersul războiului va permite” sau să ofere României alte produse în compensație. În toată perioada războiului, România a susținut ca Germania să-și respecte toate obligațiile economice ce-i revin (inclusiv pentru teritoriile aflate în orbita sa).

La preluarea puterii Ion Antonescu era deschis unei strânse colaborări economice cu Marele Reich, fapt care i-a determinat pe diplomații naziști să considere că acesta era gata să înfăptuiască aderarea României la uniunea economică cu Germania. Manfred von Killinger, venit de puțin timp la postul din București, considera în ianuarie 1941, că Antonescu era adeptul creării uniunii economice europene⁵⁶.

Proasta gestionare a resurselor europene au creat un sentiment de dezamăgire la nivelul statelor europene care, începând cu anul 1943 se reorientează către sistemul tradițional al relațiilor bilaterale, încercând pe tot posibilul să evite amestecul Germaniei.

CONSIDERATIONS REGARDING THE COMMERCIAL CHANGES OF ROMANIA WITH THE EUROPE STATES IN THE PERIOD OCTOBER 1940 - JUNE 1943

Abstract

The assuming power of Ion Antonescu was open to a closely economical collaboration with the Great Reich, fact that determined the fascist diplomats to consider that it is ready to do adhesion of Romania to the economical union with Germany. The system of import-export practised by Romania in the course of War clap often the interests of Germany. In repeated rounds the Germans officials stopped the delivery of raw materials and finite products to Romania these ones being misappropriate in the use of German industry.

⁵³ Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1914-1947)*, p. 322-323.

⁵⁴ A.M.A.E., *Arhiva economică*, vol. 104/1942, nepaginat.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Gheorghe Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor. România și proba labirintului (1939-1989)*, vol. 3, Editura Tipomoldova, Iași, 2010, p. 40.

EROUL DE LA ȚIGANCA, GENERAL DE BRIGADĂ GHEORGHE NICULESCU*

Colonel (rtg.) Constantin CHIPER*

Generalul de brigadă Gheorghe Niculescu a participat la ambele războaie mondiale, devenind primul erou în funcția de comandant de unitate, în luptele pentru eliberarea Basarabiei. S-a născut la 2 februarie 1894, în orașul Ploiești, fiind cel mai mic dintre cei trei copii ai familiei Grigore și Zamfira Niculescu. Din fragedă copilărie a manifestat dragoste de învățătură. În Ploiești a absolvit școala primară și Liceul „Sfinții Petru și Pavel”. După terminarea liceului, în anul 1913, tânărul Gheorghe Niculescu s-a înscris la Școala Militară de Ofițeri Infanterie București, pe care a absolvit-o la 1 iulie 1916. În anul 1915 a făcut un stagiu la Regimentul 72 Infanterie Mizil. Comandantul regimentului, colonelul Nicolae Prassa, îl caracteriza: „*Elevul plutonier Gheorghe Niculescu este mic de statură, dar rezistent la eforturi fizice, prezentabil, inteligent, cu o memorie ascuțită, foarte studios și cu un spirit de observație de admirat*”.

Absolvind școala militară la 1 iulie 1916, Gheorghe Niculescu a fost avansat la gradul de sublocotenent și numit comandant de pluton în Regimentul 72 Infanterie Mizil. Tânărul ofițer a participat la campaniile militare din anul 1916. Efectivele regimentului - care era subordonat Brigăzii 25 Infanterie din Buzău și Diviziei 13 Infanterie din Ploiești - s-au remarcat în luptele de pe Valea Oltului și, în special, la Nucet și Cornățel. Gheorghe Niculescu a luptat cu foarte mult curaj, reușind să captureze, împreună cu 15 subordonați, 45 de ostași inamici și două mitraliere. A fost rănit la Cornățel și apoi spitalizat, pentru vindecare, în spitalele din Curtea de Argeș, Ploiești și Târgu Neamț (după ocuparea Ploieștiului de către trupele germane, la 23 noiembrie 1916). Avansat locotenent și decorat cu ordinul „Steaua României”, cu spade, cu panglică de virtute militară, în grad de cavaler, s-a prezentat la Hârlău, unde se afla cartiruit, pentru refacere și instruire, Regimentul 47/72 Infanterie (datorită marilor pierderi în oameni și tehnică de luptă, fostul Regiment 47 Infanterie Ploiești a fost contopit cu Regimentul 72 Infanterie Mizil). Ofițerul, în calitate de comandant de companie din cadrul regimentului, s-a remarcat în luptele de la Nămolosa și, în mod deosebit, în subsectorul „Răzoare” (500 m vest Mărășești), și apoi la Muncelu (19-21 august 1917). Apoi a participat la luptele purtate în Basarabia pentru alungarea trupelor ucrainiene și rusești peste Nistru (1918-1920).

La 23 martie 1920 ofițerul a fost mutat în cadrul Regimentului 8 Vânători (infanterie), iar la data de 1 aprilie 1920 a fost avansat la gradul de căpitan. Timp de un an a îndeplinit funcțiile de adjutant al regimentului, comandant al Companiei Mitraliere, șef al Biroului Contrainformații și șef al Serviciului de Aprovizionare al unității, fiind notat „foarte bine”. Remarcat de către șefii ierarhici pentru calitățile sale de instructor, căpitanul Niculescu a fost numit, în anul 1921, ofițer instructor la Școala Militară de Subofițeri Infanterie Brașov, comandată de colonelul Ignătescu, care-l nota: „*Gheorghe Niculescu este un ofițer pasionat de cariera militară, cu mult tact în munca de instrucție și educație a elevilor*”. Atunci a realizat lucrările de specialitate: „Lupta soldatului în cadrul grupei” și „Călăuza comandantului de pluton”. În perioada 23 aprilie - 25 noiembrie 1922, căpitanul Gheorghe Niculescu a comandat Batalionul 2 din Regimentul 32 Infanterie „Mircea”, împărțind cadrelor mai tinere din experiența sa. La sfârșitul lunii noiembrie 1922, ofițerul a fost transferat la Școala Militară de Ofițeri Rezervă Infanterie nr. 1 din Ploiești, în care a lucrat până în anul 1930. Aici a îndeplinit funcțiile de comandant al Companiei 1-a Instrucție, profesor la catedra de pregătire militară generală și director de studii. În această perioadă a scris și alte lucrări de specialitate, cele mai apreciate fiind „Compania în aplicațiile tactice” și „Acțiunile de luptă ale companiei în război”. În notările de serviciu din acești ani se remarcă aprecierile comandanților școlii, coloneii Arghiropol și Călinescu: „*Ofițer cu un intelect dezvoltat și cu o judecată clară, cultură generală și profesională dezvoltată, disciplinat și ordonat, eminent ofițer*”.

Avansat la gradul de maior, în anul 1930, ofițerul a fost mutat, timp de un an, în stagiu la

* București, colonel (r).

Regimentul 7 Prahova și a fost apreciat la finele activității „foarte bine”, cu caracterizarea: „*ofițerul dispune de o temeinică cultură generală și militară*”. Revenind în anul 1931 la Școala de Ofițeri Rezervă nr. 1, a îndeplinit funcțiile de profesor (a predat cursul „Tactica Infanteriei”) și director de studii. În anii 1932-1937 ofițerul a îndeplinit - în cadrul Regimentului 7 Infanterie Prahova și în Școala de Ofițeri Rezervă nr. 1 Ploiești - funcțiile de comandant Batalion Instrucție, șef al Biroului Mobilizare și funcția de profesor la catedra de specialitate. A condus personal aplicații cu trupe, fiind apreciat de către generalii aflați la comanda Diviziei 13 Infanterie și la Corpul 5 Armată: Ionescu, Rizeanu, Grigorescu și Popescu. Din notările de serviciu se desprind aprecierile: „*Gheorghe Niculescu este un ofițer cu o foarte bună pregătire psiho-pedagogică, militară și cultură generală; a participat la toate aplicațiile practice, fiind un remarcabil profesor*”.

Calitățile evidențiate de către șefii direcții l-au propulsat pe locotenent-colonel Gheorghe Niculescu (avansat la data de 24 ianuarie 1938) în cadrul Liceul Militar „Nicolae Filipescu” de la Mânăstirea Dealu. „*Timp de doi ani, ofițerul a fost un foarte bun profesor de Tactica Infanteriei și Artileriei și un neobosit ajutor al comandantului liceului*”, arăta comandantul liceului, colonelul M. Iliescu.

Ținând seama de elogioasele aprecieri făcute de către șefii direcții, Gheorghe Niculescu a fost avansat la gradul de colonel, la data de 10 mai 1941, și numit la comanda Regimentului 12 Dorobanți „Cantemir” Bârlad. În ziua de 21 iunie 1941 comandantii de unități, batalioane și companii din sectorul Oancea - Rogojeni, subordonați Diviziei 21 Infanterie din Galați, au fost convocați la sediul mării unități, unde li s-a comunicat ordinul de începere a războiului, în noaptea de 21/22 iunie 1941. Toți comandantii au primit ordin să-și pregătească ostașii pentru acțiunea de eliberare a pământului românesc aflat între Prut și Nistru și răpit în mod samavolnic prin notele ultimative date de guvernul Uniunii Sovietice la datele de 26 și 28 iunie 1940. Înapoiindu-se la unități și subunități, ofițerii și-au pregătit sufletește ostașii pentru a duce la bun sfârșit misiunea primită. La ora 24⁰⁰ ostașii au ascultat la radio ordinul mareșalului Ion Antonescu: „*Ostași! Războiul a început. Vă ordon: Treceți Prutul!*”

Colonelul Gheorghe Niculescu a plecat la luptă cu îndemnul și hotărârea să-și ducă regimentul la victorie. Până la data de 4 iulie 1941 efectivele Regimentului 12 Dorobanți „Cantemir” Bârlad au rămas în apărare, iar la data de 5 iulie 1941 s-au deplasat la Fălciu, zonă în care Divizia de Gardă București realizase un cap de pod peste Prut, la vest de satul Țiganca din Basarabia.

În noaptea de 7/8 iulie efectivele Diviziei 21 Infanterie, din care făcea parte și Regimentul 12 Dorobanți „Cantemir”, au traversat Prutul. În timpul luptelor din ziua de 8 iulie pierderile regimentului au fost mari, dar incomparabile cu cele ale zilei următoare, când s-au înregistrat foarte mari pierderi în oameni și tehnică de luptă. În ziua de 9 iulie, la ora 9¹⁰, a fost rănit mortal comandantul Regimentului 12 „Cantemir”, colonelul Gheorghe Niculescu, care se afla în fruntea Batalionului nr. 2 pentru a cuceri cota 228, de pe Dealul Epureni/Cania-Țiganca. În cele două zile de lupte, Regimentul 12 Dorobanți „Cantemir” a pierdut 35% din efective, printre ei numărându-se comandantul unității și comandantii de companie: căpitanii Ioan Voicu și Petru Marin și locotenentii Gheorghe Rizea și Ioan Lazăr.

Luptele de la Țiganca, Dealul Epureni și Cania s-au încheiat la data de 13 iulie. Ca o recunoaștere a meritelor cadrelor din acest regiment, colonelul Gheorghe Niculescu și căpitanul Ioan Voicu au fost decorați, post-mortem, cu ordinul „Mihai Viteazul”. De asemenea, Gheorghe Niculescu a fost avansat, post-mortem, la gradul de general de brigadă. Acesta a fost înmormântat pe aceste locuri și apoi exhumat, adus și reînhumat în cimitirul Vișoara din Ploiești. Numele său este trecut pe

Țiganca, 2006.

fațada Capelei din Cimitirul Vișoara.

În Muzeul Colegiului Militar „Dimitrie Cantemir” din Breaza s-a amenajat o vitrină în care sunt expuse o placă funerară și câteva dintre obiectele care au aparținut generalului de brigadă Gheorghe Niculescu. Acestea au fost dăruite de către fiul eroului căzut pe Dealul Epurenii, situat între Cania și Țiganca, colonelul în rezervă Victor Niculescu, care povestește că în iulie 1941 era elev într-o Școală militară din Sibiu și efectua un stagiu practic la o unitate militară din Văleni de Munte, când a aflat din știrile transmise la radio București, că tatăl său a decedat în lupte.

Generalul de brigadă Gheorghe Niculescu a fost căsătorit cu Constantina Georgescu, cu care a avut trei băieți: Victor-Grigore (născut în anul 1921, colonel inginer în retragere, veteran de război, decedat în anul 2008, în București, înmormântat alături de tatăl său în Cimitirul Vișoara), Gheorghe (născut în anul 1929) și Constantin (născut în anul 1934).

Țiganca, 2006

În decursul carierei militare, generalul Gheorghe Niculescu a fost decorat cu mai multe ordine și medalii militare: ordinul „Steaua României”, ordinul „Coroana României”, ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, medalia „Victoria”, medalia „Răsplata Muncii în Învățământ” (1931), „Medalia Comemorativă 1916-1919”, medalia „Semnul Onorific” pentru 25 ani serviți în armată.

THE HERO FROM ȚIGANCA, GENERAL OF BRIGADE GHEORGHE NICULESCU

Abstract

In the present article, the writer put in the attention of the reader the personality of the hero from Țiganca the general of brigade Gheorghe Niculescu, whose heroic death from 1941, his son, the colonel (reserve) Victor Niculescu found out from the radio station.

The general of brigade Gheorghe Niculescu took part in the both worlds war, becoming the first hero in the rank of unity commander, in the fights for the liberation of Bessarabia.

ESCADRILA 2 RECUNOAȘTERE PE FRONTUL DIN EST ÎN ANUL 1943

Vasile R TUDOR

Misiunile de recunoaștere aeriană au fost folosite în aviația română chiar de la începuturile ei. Primele observări aeriene s-au făcut rudimentar în războiul balcanic din 1913, ca apoi, în Primul Război Mondial, această specialitate a aviației militare să fie perfecționată. La fel, în perioada interbelică. Consecventă unei asemenea preocupări, încă mai înainte de participarea României la războiul antisovietic, pe lângă avioanele fabricate de industria aeronautică română, s-au adus avioanele Bristol Blenheim din Anglia, care aveau performanțe superioare. Printre escadrilele noastre de recunoaștere a fost și Escadrila 1, care a executat 477 misiuni de recunoaștere, ca în anul 1942, alături de acele avioane englezești, să folosească și avioane „Do-17” pe frontul de la Stalingrad. Dar performanțele acelor avioane au fost repede depășite. Ca urmare și mai ales după întoarcerea frontului la Cotelul Donului și Stalingrad, germanii au apreciat că era necesară dotarea Corpului Aerian Român cu material modern produs de ei. Aceasta s-a concretizat la 24 februarie 1943, când în urma discuțiilor cu mareșalul von Richtofen s-a stabilit ca până la 1 iunie 1943, să se reorganizeze un Grup de bombardament cu avioane He-111, tip 14, un Grup de bombardament cu avioane Ju-88, un Grup de bombardament în picaj cu avioane Ju-87 Stuka, un Grup de vânătoare cu avioane Me-109 F și o escadrilă de recunoaștere cu avioane Ju-88 D1¹.

Organizarea și școlarizarea acestora urma să aibă loc în zona Tiraspol-Razdelnaja-Odesa, cu precădere în regiunea Tiraspol-Saltz. Ca urmare, o parte din vechea escadrilă 2 Recunoaștere (Do-17) era plecată în Crimeea la începutul anului 1943, pentru a urma școala pe noile avioane Ju-88 de recunoaștere și bombardament. Efectiv, instrucția escadrilei de recunoaștere a început la 8 ianuarie 1943, fiind instruită de un echipaj german.

După ce a terminat școala pe avioanele Ju-88, escadrila 2 Recunoaștere, ai cărei veterani i-au mai zis și Escadrila 2 Recunoaștere Îndepărtată, deși documentele oficiale nu precizează această denumire, a trecut să instruiască împreună cu germanii un Grup român de bombardament. Cpt.obs. Bocancea Chirilă a fost comandantul școlii, fiind în același timp instructorul pentru navigația gonio și bombardamentul în picaj. Pentru comportarea lor, Flotila 3 Bombardament i-a citat prin Ordinul de Zi nr.828/27 februarie 1943, deoarece au constituit „...un exemplu celorlalte escadrile, de cum a înțeles acest personal să reprezinte arma și Flotila într-o școală străină, dând dovadă de merite și calități excepționale, atrăgând asupra lor admirația aliaților noștri germani”².

Avioanele Ju-88 D1, echipate cu motoare Jumo 211 de 1200 CP, au fost aparate mai moderne față de ce avusesem noi până atunci, foarte pretențioase la pilotat, însă sigure și cu pilot automat. Prin notița tehnică se recomanda ca și atunci când avionul era încărcat la maximum și cu cei 3000 l combustibil, la decolare să fie ținut pe roți până ce ajungea la 200 km/oră, chiar dacă voia să se ridice. Iar, imediat după decolare, în zbor, dacă nu escamota trenul de aterizare, nu schimba pasul elicelor ori temperaturile și presiunile erau anormale, se impunea venirea la aterizare pe terenul de unde plecase. De asemenea, la scoaterea din funcțiune a unui motor, dacă avionul nu se menținea pe orizontală, trebuia lestată benzina din rezervoarele de golire rapidă, aruncată nacela mitraliorului, blindajul radiotelegrafistului, etc. Aterizarea în teren necunoscut trebuia făcută întotdeauna cu trenul escamotat și contactele electrice întrerupte. Capota cabinei se detașa numai în momentul redresării, recomandându-se echipajului să fie bine legat, cu laringofoanele și măștile de oxigen scoase. În cazul când ar fi fost nevoiți să aterizeze la inamic, trebuiau salvate mitralierele și parașutele, iar avionul distrus cu ajutorul dinamitei aflată la bord. Cu toate acestea, teama că îi va lăsa motorul a fost aproape permanentă la echipajele escadrilei³.

La începutul lunii mai, Escadrila 2 Recunoaștere avea un efectiv de 8 piloți, 7 observatori, 13 radiotelegrafiști și 12 mitraliori⁴. Avându-se în vedere că echipajele urmau să lucreze izolat și la mare distanță, s-a insistat ca numărul radiotelegrafiștilor să fie complet. Cât despre avioane, în ciuda marilor solicitări de pe front, la 6 iunie 1943 germanii predaseră escadrilei noastre un număr de 12 avioane, ale

¹ Arhivele Militare Române (în continuare: A.M.R.), fond 5476, dosar nr. 557, f. 90.

² *Ibidem*, dosar nr. 373, f. 379.

³ A.M.R., fond 1656, dosar nr. 32, f. 373.

⁴ *Ibidem*, dosar nr. 445, f. 77.

căror ore de la punerea în exploatare erau cuprinse între 5 și 309 ore⁵.

După prezentarea și parada aeriană de la Kirovograd, ce a avut loc la 16 iunie 1943, Escadrila 2 Recunoaștere, alături de alte unități, au fost dispersate operativ pe terenul de la Mariupol⁶. De acolo, în vara anului 1943, ea a înregistrat activitatea inamică într-o zonă largă de aproximativ 200 km și adâncă de peste 500 km, ceea ce a condus la misiuni de durată de peste 4 ore de zbor și traiecte de până la 1.200 km. În fața unor asemenea eforturi, cu titlu de curiozitate, se cuvine a arăta că în afara hranei destinate echipajelor care efectuau misiuni de război, aceștia mai primeau suplimentar o jumătate litru lapte și ouă fierte, pâine cu unt, un păhărel de coniac, 50 gr ciocolată, 100 gr biscuiți și 50 gr bomboane sau gelatină cu fructe⁷.

Elanul echipajelor noastre a fost deosebit și cu rezultate pe măsură. Ca dovadă, la 17 iunie 1943, din 20 avioane Ju-88 ieșite la inamic, 8 au fost de recunoaștere, iar în 18 iunie, alte două asemenea avioane au executat încă 8 misiuni. Numai că în anul 1943, lupta cu aviatorii sovietici devenise tot mai grea. În 23 iunie, din cele două misiuni de recunoaștere, avionul Ju-88 D1 nr. 4, cu echipajul alcătuit din slt.av. Constantinescu Constantin, pilot, slt.av.(r) Oprescu Lazăr, observator, mstr. Secobeanu Al., radiotelegrafist și cu serg. Niculescu Mihai ca mecanic, nu s-a mai întors din misiune⁸. Fusese probabil doborât în sectorul de lucru. Dar, în ciuda acelei pierderi, misiunile escadrilei românești de recunoaștere au continuat, executând zilnic între 2 și 4 misiuni din vedere și foto. La 7 iunie, s-au executat două misiuni din care avionul cu nr. 7, pilotat de slt. av. Dobrescu, ce a avut în echipaj pe cpt. Teodorescu Ilie, observator, iar ca Rtg (radiotelegrafist și de acum înainte se va citi numai așa) pe smstr. Bran N. și mitralior pe serg. maj. Gheorghe Constantin, s-a întors lovit de vânătoarea inamică. Apoi, în 8 iulie 1943, a venit rândul avionului Ju-88 nr. 9 să fie grav avariat. Acela, pilotat de serg. TR Teodoru Nicolae, ce-l avea ca observator pe slt. av. Ștefănescu Gh., iar pe sergenții Vădăstreanu Petre și Hoștea Ioan ca radiotelegrafist și respectiv, mitralior de bord, s-a întors cu misiunea neterminată, din cauza motoarelor care nu au funcționat normal. A aterizat pe terenul de la Melitopol cu trenul escamotat, însă avionul a fost distrus în procent de 50%, ceea ce avea să-i aducă o serie de neplăceri. Dar și așa a continuat să zboare, deoarece nu era un pilot oarecare. Astfel, în 18 iulie, când s-au executat 5 misiuni cu personalul escadrilei în zona frontului, într-una dintre ele, echipajul avionului pilotat de serg. TR Teodoru, în urma unei lupte aeriene, a doborât un avion de vânătoare tip „Jak-1”⁹.

În 13 iulie s-a executat numai o misiune, însă avionul pilotat de adj. șef av. Ocoleanu a fost lovit și incendiat de artileria inamică. Observatorul și radiotelegrafistul au sărit cu parașutele, însă loviți de profundorul avionului, au căzut morți la inamic. Stingând incendiul de la bord, cei rămași au aterizat în liniile noastre. Aproape la fel s-au petrecut faptele și în 19 iulie, când escadrila a executat patru misiuni. Atunci avionul pilotat de adj.stg.av. Meșcă Gh. a fost incendiat în urma unei lupte aeriene dusă la verticala liniilor noastre. Observatorul și mitraliorul s-au salvat cu parașutele, în timp ce adj.stg. Meșcă și radiotelegrafistul Răfuleanu Gh. au reușit să înăbușe focul de la bordul avionului, după care au aterizat normal¹⁰.

Participarea Escadrilei 2 Recunoaștere la efortul de război al Corpului 1 Aerian Român a fost una dintre cele mai însemnate. Frumoasele rezultate au fost recompensate prin decorațiile acordate de generalul Ermil Gheorghiu, comandantul Corpului 1 Aerian Român. Iată ce se spunea în Ordinul de Zi nr. 64 din acea dată, emis pentru Escadrila 2 Recunoaștere cu acea ocazie:

„...De la data prezentării pe front și până în ziua de 21 iulie 1943, cu numai 5 echipaje a executat un total de 58 misiuni (49 recunoașteri din vedere și 9 recunoașteri foto) într-o zonă adâncă de 250 km.

A informat asupra gradului de acoperire a 17 gări, 26 trenuri și 18 coloane auto.

A totalizat 100 ore de zbor la inamic, parcurgând itinerarii de aproape 1000 km zilnic”¹¹.

Timpul fiind prielnic și moralul personalului ridicat, în următoarele două zile escadrila a executat încă șapte misiuni, însă a înregistrat un eveniment puțin obișnuit pe front.

Fiind probabil amenințat cu trimiterea în fața Curții Marțiale și judecat pentru distrugerea avionului la aterizarea executată în 8 iulie pe terenul de la Melitopol, serg. TR Teodoru Nicolae s-a

⁵ Ibidem, dosar nr. 559, f. 3.

⁶ *** *Aviația română pe frontul de est...*, Editura Fast Print, 1994, p. 71.

⁷ Ibidem.

⁸ A.M.R., fond 5476, dosar nr. 535, f. 256.

⁹ A.M.R., fond 1656, dosar nr. 32, f. 191.

¹⁰ Ibidem, f. 236.

¹¹ A.M.R., fond 5476, dosar nr. 559, f. 3.

hotărât să părăsească Forțele Aeriene Române. A făcut-o la bordul avionului cu care efectuase ultimele zboruri și de care se convinsese că era un avion bine pus la punct. El venise pe front din aviația civilă, unde era pilot de linie și executase doar 11 misiuni, iar avionul avea numai 40 de ore funcționare de când fusese primit nou de la germani. Serg. TR Teodoru a decolat în 22 iulie 1943, la ora 15, fără anumite pregătiri și fără hartă, tocmai pentru a nu da de bănuț¹². Își propusese probabil să zboare pe lângă Novorossiisk și să traverseze Marea Neagră, urmând să aterizeze undeva prin Siria ori Liban, deoarece avionul avea o mare autonomie de zbor. Destinația finală se pare că ar fi fost Beirut, capitala Libanului. Dar când a ajuns să zboare peste insula Cipru, a fost interceptat de avioanele Hurricane britanice, care l-au „condus” spre aerodromul de la Limasol, unde a aterizat la ora 19.45.

În conformitate cu cele scrise de ing. Dănuț Vlad în revista „Air International” din luna octombrie 1994, p.246-247, pilotul român a apreciat gestul său ca fiind un cadou al lui Hitler pentru aeronautica britanică (RAF), oferind și explicațiile necesare pentru piloții și tehnicienii englezi. De acolo, avionul Ju-88, ce avea încă însemnele românești, a fost trimis pentru o minimă verificare la un atelier de campanie, iar în 27 iulie 1943 la Heliopolis, lângă Cairo, în Egipt.

Cum în Marea Britanie exista un asemenea avion, expus deja, aceștia au hotărât ca avionul adus de sergentul român, să fie dat USAF. Dar nu înainte de a i se face o revizie generală, precum și o pregătire amănunțită. În primul rând i s-au atașat încă două rezervoare cu o capacitate de 658 l combustibil și i s-a izolat ori i s-a decuplat sistemul de autodistrugere prin dinamitate al avionului. A fost vopsit cu camuflajul și înmatricularea americană și timp de o săptămână, au zburat cu el pentru a se cunoaște reciproc. Ei au fost nașii avionului Ju-88 D1, oferit pe tavă de pe frontul de Est, căruia i s-a pus numele de „bacșiș”(Baksheesh)”, cuvânt arab care înseamnă ceva pentru nimic, pictându-i cât mai vizibil steagul american sub aripi și pe ampenajul orizontal.

Când toate pregătirile au fost terminate, în dimineața zilei de 8 octombrie 1943, după ultimul zbor de control, avionul a decolat de pe terenul Deversair, la ora 11.30, pentru un zbor de 19.300 km ce aveau să fie parcurși în etape, într-o săptămână. Etapele pentru odihna personalului navigant și alimentarea cu combustibil au fost la Khartum (Sudan), Miidguri (Nigeria), Accra(Ghana), insulele Ascension în oceanul Atlantic, Natal și Belem în Brazilia, Georgetown în Guiana Britanică, Berinquen Field (Porto Rico) și West Palm Beach (Florida). A fost un raid fără probleme și în după-amiaza zilei de 14 octombrie, avionul Ju-88 a aterizat în perfecte condiții pe aerodromul Wright, lângă Dayton-Ohio. Acolo a fost predat inginerilor de la compartimentul încercărilor în zbor pentru studiu. După aceasta, a mai executat circa 100 ore de zbor, fiind apoi dus în Arizona pentru a mai executa alte 40 ore de zbor în același scop. În cele din urmă, s-a hotărât depozitarea lui, alături de alte asemenea aparate, sosite între timp, dar nu întregi ca „bacșișul” sergentului român.

În anul 1950, avionul Ju-88 a intrat în Muzeul USAF, fiind restaurat și revopsit în culorile aviației române din timpul celui de-al doilea război mondial. Cu o singură excepție: pe derivă a apărut nr. 105, ceea ce nu corespunde adevărului, deoarece el nu a fost un avion de bombardament, ci unul de recunoaștere și numărul lui tactic a fost 1. Ca încheiere, credem că nu este prea rău dacă, după atâția ani, am putea privi cu îngăduință cazul serg. Teodoru, despre a cărei soartă nu am reușit să avem vreo informație. Într-adevăr, el a dezertat din aviația română cu un asemenea „bacșiș” pentru anglo-americieni, dar aceștia l-au păstrat ca pe o piesă de mare valoare muzeistică. Vrem sau nu, datorită lui este singurul avion salvat în cel de-al Doilea Război Mondial cu cocarde românești, care mai poate fi văzut și admirat astăzi. Nici unul dintre avioanele cu care au luptat aviatorii noștri atunci nu există în vreo altă parte a lumii, iar în România nici atât.

Revenind la felul în care și-au făcut datoria cei din Corpul Aerian Român, documentele au consemnat că prin intrarea lor la timp în acțiunile operative, s-a permis Flotilei a 4-a Aeriene Germane să-și concentreze aproape toate forțele pentru susținerea acțiunilor operative ce aveau loc la nord de linia Bielgorod-Orel, lăsând aproape totul în seama unităților aeriene române. În privința Escadrilei 2 Recunoaștere și mai ales a fotografiilor realizate de aceasta de la începutul activității ei pe front și până la 23 iulie 1943, documentele certifică o contribuție deosebită, mai ales în privința fotografiilor aeriene. Acestea, în afara unei perfecte „execuții din punct de vedere tehnic, conțin adeseori și obiective pe care Corpul Aerian Român ori Flotila a 4-a le pot distribui ca planșe de obiective. Flotila a 4-a ține foarte mult ca aceste lucrări bune ale escadrilei de recunoaștere română, să fie răspândite în toată zona de acțiune...”¹³. În acel sens, germanii rugau pe cei din CAR să intervină ca toate fotografiile făcute de acea subunitate, după dezvoltare, interpretare, etc, să fie trimise cât mai urgent

¹² *Ibidem*, dosar nr. 535, f. 254.

¹³ *Ibidem*, dosar nr. 559, f. 3.

ca planșe prin curier la Comandamentul Flotei a 4-a Aeriene¹⁴.

Așa cum scria în rezoluție generalul Al.Sahini, în afara tehnicii germane, un merit principal l-au avut școlile noastre de fotografie aeriană, organizate de Centrul de Instrucție Aeronautic (CIA) în anul 1942, care dovedeau cu prisosință importanța lor. Trebuie precizat că trapele ce închideau aparatele foto se deschideau în timpul zborului imediat după ce avionul lua 2-300 m înălțime și se închideau numai când el venea la aterizare. Aceasta pentru a împiedica praful să se așeze pe lentilele celor două aparate foto.

În 13 iulie 1943, inamicul care pătrunsese la nord-vest de Kuibâșev a fost respins până la 4 km nord-est de Stepanovka, vest de Marinovka și Kalinovka. Până la 4 august, el a fost respins pe tot frontul spre est de Mius. Dar, în ciuda faptului, el continua să controleze linia frontului de la nord-est de Kuibâșev, ceea ce dovedea de departe intenția ofensivă. Dar tocmai atunci, deși nu în totalitate, s-au scos din efectivul operativ două avioane. Prima pierdere s-a datorat, în primul rând, defectării motorului stâng al avionului Ju-88 nr. 8. Slt. Constantinescu Cornel, care l-a pilotat, a reușit să-l aducă pe terenul de la Mariupol numai cu un singur motor în funcțiune. Însă, la aterizare, a venit cu înălțime mare și chiar dacă a escamotat trenul de aterizare în rulaj pe sol, a depășit limitele aerodromului, unde l-a avariat. Cum defecțiunea s-a datorat germanilor, avionul le-a fost predat pentru reparație¹⁵. La fel, în 10 august 1943, avionul Ju-88 D1 nr. 10, pilotat de slt. av. Săndulescu Ion, care a zburat numai cu radiotelegrafistul și mitraliorul de bord, la aterizarea efectuată pe același teren, a avariat avionul. Echipajul a scăpat fără urmări, însă avionul a fost distrus, fapt pentru care germanii nu s-au grăbit să-l înlocuiască în conformitate cu înțelegerile avute.

Din Jurnalul de operații al escadrilei, reținem că în perioada următoare s-au continuat misiunile pe frontul Mius și cel din Caucaz. Însă după 15 zile, a venit rândul avionului Ju-88 nr.7 să fie avariat. Acesta, în 20 august 1943, pe când se afla într-o misiune de recunoaștere, a fost atacat de aviația inamică și lovit în motorul stâng. Din această cauză, a aterizat forțat la est de Mariupol, cu echipajul ușor rănit. Tot la est de Mariupol, mai precis pe lângă șoseaua Mariupol-Berislav, a aterizat forțat și lt. Selejan Crăciun, căruia i s-a oprit un motor la decolare. După 15 minute de zbor, conform instrucțiunilor tehnice, a revenit la aterizare numai cu un singur motor, „punându-l pe burtă” cu minimum de stricăciuni¹⁶. Pentru modul cum a acționat, acesta a fost felicitat de germani, care de această dată s-au grăbit să bage avionul în reparație. O situație mai grea a avut-o echipajul avionului Ju-88 nr. 7, care în ziua de 26 august 1943, au aterizat forțat la 13 km de Mariupol. Avionul a fost pilotat de adj.stg. Husaru Al., sosit de la fostul Grup 6 Bombardament, care a avut ca observator pe slt. Mierlan Șt. iar ca radiotelegrafist pe serg. Vădăstreanu Petre și pe serg.Milea mitralior. Avionul a fost interceptat de vânătorii inamici foarte numeroși și bine dotați cu avioane performante, care au plasat 3 lovituri de tun și 7 de mitralieră, dintre care două de tun în motorul stâng, ce a luat foc imediat. Închizând benzina și tăind contactul electric, extinderea incendiului la bord a fost oprită. Însă, la aterizarea forțată, avionul a fost distrus¹⁷. O situație mai grea, poate chiar mai dramatică, au trăit-o cei care, în 30 august, la bordul avionului Ju-88 nr.4, se aflau deasupra teritoriului inamic. Aceștia au aterizat forțat la 21 km est-nord-est de Budenovka, după ce mai întâi fuseseră loviți de artileria antiaeriană care, cu proiectilele de mare calibru trimise, le-au smuls direcția și cu un alt proiectil le-a lovit motorul stâng, a cărei elice s-a blocat. Continuând totuși zborul, avionul a început să piardă din înălțime până la 7 km de locul unde s-a accidentat. Cum zbura la 3-400 m altitudine și numai cu un singur motor, avionul a devenit o țintă foarte căutată pentru numeroasele guri de foc, aflate pe tancurile de sub ei. Astfel au reușit să-i rănească pe toți membrii echipajului și să le incendieze și celălalt motor. Ei reușiseră să vină cu un singur motor de la Bataisk, de unde au fost împiedicați să ajungă chiar până la bază. Echipajul a fost alcătuit din slt. Constantinescu Cornel, Bucșa Romulus, smstr Rtg. Popescu Simion și serg. maj. Savu Gh. Afecțați de cele întâmplate, întregul efectiv al escadrilei a devenit mai îndârjit, încercând fiecare să-și facă datoria cât mai bine. Probabil că fără să cunoască aceste pierderi sau mai degrabă fără să le ia în seamă, Flotila a 4-a Aeriană Germană, în 20 septembrie 1943, a cerut Escadrilei 2 Recunoaștere să cerceteze circulația pe șosele și căile ferate din zona Melitopol-Berdiansk-Mariupol-Volnovacha-Kuibâșev-Balșoi Tokmak, cerând raportul foto interpretat pentru ora 14.

Cunoscând mai bine situația grea în care se găsea materialul volant al escadrilei, generalul Ermil Gheorghiu, comandantul C.A.R. a răspuns că nu se putea executa ordinul Flotei a 4-a Germane

¹⁴ *Ibidem*, f. 11.

¹⁵ A.M.R., fond 1656, dosar nr. 32, f. 236.

¹⁶ *Ibidem*, f. 311.

¹⁷ *Ibidem*, f. 207.

pentru executarea fotografierii obiectivelor de mai sus, deoarece Escadrila 2 Recunoaștere, „...nu mai avea nici un avion disponibil pentru 20 septembrie 1943. Se va recunoaște din vedere cu un avion de la Gr.5 Bb”¹⁸. Într-adevăr, acesta a executat misiunea, deși a fost atacat în diverse zone de 6 avioane de vânătoare. Dar resurse s-au găsit și în 21 septembrie. Echipajul pilotului slt.av. Ionescu Vasile, care a mai cuprins pe slt.obs. Mierlan Ștefan, smstr.radiotelegrafist Atanasiu Dumitru și pe serg.mitralior Isailă Aurel, a fost trimis să execute o misiune foto în zona Garelovoje-Melitopol-Trifebrin, care consta din 13 treceri la înălțimea de 5500 m. Fotografiile trebuiau făcute pe o lungime de 125 km, ceea ce ar fi totalizat un zbor de peste 1600 km, în vederea unui asamblaj foto. În timp ce zburau la nord de Melitopol, venind dinspre mare, au văzut 3 avioane de vânătoare sovietice, ce patrulau la altitudinea de 2000 m. A ordonat echipajului să le aibă în vedere. Erau la cea de-a treia trecere, în partea de nord a sectorului, când au fost atacați de un prim avion de tip Mig, care s-a apropiat trăgând cu tot armamentul de la bord. Însă pe când se afla la circa 50 m de ei, a fost lovit de o rafală trasă de radiotelegrafist, prăbușindu-se în flăcări. Când au virat ca să fotografieze epava avionului doborât, au fost atacați de al doilea avion inamic, care între timp se apropiase mult de avionul bimotor ce purta cocarde românești, iar imediat după el și de cel de al treilea avion. Desigur că aviatorii noștri s-au apărut la timp și cu toată încordarea, dar după primele rafale, mitraliera care trăgea de sub fuselaj s-a blocat, obligându-l pe pilot să pice și să facă diferite schimbări de direcție pentru a scăpa de gloanțele ce-i încadraseră. Îndârjit, vânătorul sovietic i-a urmărit până ce aceștia au ajuns să zboare foarte jos, la rasul culturilor de câmp, unde folosind câteva clăi mari de paie, au schimbat direcția, reușind astfel să se facă pierduți¹⁹.

Aruncându-ne privirea pe documentele cu propunerile de decorații, aflăm că Escadrila 2 Recunoaștere a fost o unitate cu oameni ce s-au comportat cu mult curaj în acea enormă încleștare, așa cum s-a dovedit războiul antisovietic. Unul dintre aceștia a fost cpt. observator Teodorescu N.Ilie. Acesta, în 20 august 1943, atunci când inamicul a început ofensiva pe Mius și nu se mai cunoștea situația frontului, sfidând reacția înverșunată a aviației de vânătoare inamică precum și precizia artileriei AcA, s-a oferit voluntar pentru a executa o misiune de sacrificiu. El a străbătut barajele tuturor armelor terestre, zburând la circa 10-20 m înălțime, chiar pe linia frontului inamic și pe o distanță de 120 km. Cu avionul ciuruit de gloanțe, a reușit să aducă informațiile atât de așteptate de comandamentele superioare pentru a hotărî măsurile ce le impunea acea situație. Cum înaintarea inamicului era certă, aceste misiuni au urmat fără încetare. În ziua următoare, Escadrila 2 Recunoaștere a executat alte 5 misiuni asemănătoare. Pentru una dintre acestea s-a oferit lt. av. Constantinescu Cornel. El a insistat să stabilească cât mai corect breșele prin care se infiltrau sovieticii în dispozitivul de apărare german. Hotărârea lui nu a fost prea departe de a-l costa mai mult decât s-a așteptat, deoarece AcA sovietică l-a incendiat la aproximativ 70 km în interiorul U.S. Cu mari eforturi, pricepere și puțin noroc a reușit să-și „târască” avionul până aproape de liniile noastre²⁰.

În ciuda tuturor problemelor, Escadrila 2 Recunoaștere a continuat să-și facă datoria până la 23 august și chiar după, pe frontul din vest.

THE TWO WING SPOTTING ON THE EAST FRONT FROM THE YEAR 1943

Abstract

The actions prosecuted by the Two Wing Spotting on the East front from the year 1943, showed the courage which the unity put forth in that vast clutching of forces, which was represented by the anti-soviet war.

¹⁸ Ibidem, dosar nr. 17, f. 3.

¹⁹ Ibidem, dosar nr. 7, f. 148.

²⁰ A.M.R., fond 5476, dosar nr. 535, f. 59.

CONFERINȚELE ADMINISTRATIVE, DIN ANUL 1943, PRIVIND DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ A JUDEȚELOR ARGEȘ ȘI MUȘCEL

Prof. dr. Dan-Ovidiu PINTILIE*

Prin adresa nr. 1905 din 6 februarie 1943 înaintată Ministerului Agriculturii și Domeniilor, prefectul județului Argeș, Constantin C. Popescu, preciza că în urma grelelor încercări prin care trecuse județul, respectiv inundațiile din 1941, care au pricinuit pagube imense și lucrări de refacere necesare, județul a fost ales și declarat de guvern, „județ model”.

Județul Argeș „care de atâtea ori a stat creștet de lumină și de putere pentru neamul nostru”, trebuia să-și găsească mijloacele pentru afirmarea posibilităților lui economice și pentru o minimală dezvoltare tehnică a condițiilor în care trăiau locuitorii județului. Pentru aceasta, autoritățile trebuiau să se ocupe de probleme mari, de perspectivă și de lucrări cu caracter general și de durată.

Pentru realizarea programului județean, pe care îl urmărea guvernul și în special mareșalul Ion Antonescu, originar din Pitești, era necesară îmbunătățirea activităților administrative prin metode, mijloace și experiențe care trebuiau aplicate, în comun, de toți specialiștii pentru realizarea modernizării județului și a orașului Pitești.

La lucrările Conferinței Administrative organizată la Pitești în 16 mai 1943 la care a participat și vicepreședintele Consiliului de Miniștrii, Mihai Antonescu, primarul orașului, lt.col. Emil Poruțiu arăta că, conform dorinței mareșalului, „orașul Pitești va deveni un centru mult mai important decât în trecut”, fiind necesare lucrări de sistematizare și anume: construirea bulevardului Eroilor, de la Grădina Publică până la Cimitirul Eroilor, realizarea unui centru civic al orașului, în fața Cercului Militar, unde urma să fie situate clădirile autorităților, transformarea pădurii Trivale într-un parc protejat pentru recrearea populației și a străinilor care ar fi vizitat orașul, iar în partea de jos a orașului, construirea unui parc sportiv protejat de un dig¹. Pentru realizarea programului de investiții pe anul 1943-1944, erau necesare refacerea și repararea șoselelor, a podurilor și podețelor pentru care erau însărcinați ministrul lucrărilor publice, ing. C. Bușilă, un tehnician desăvârșit și secretarul general de la finanțe, Eugen Demetrescu. În ceea ce privește lucrările edilitare, cu toată dorința pe care conducătorii țării din acea vreme o aveau ca mai ales Argeșul „să primească o înfățișare potrivită cu sensul său istoric și cu temeiurile de tradiție românească pe care le cuprindea, ca și prestigiul pe care trebuia să-l aibă o necropolă de regi și voievozi”, „împrejurările de război” cereau ca toate cheltuielile să fie „închinare armatei și conservării statului”. Cu toate acestea, cu toate greutatea și cheltuielile a un miliard de lei pe zi pentru nevoile statului, trebuiau totuși declanșate unele opere de perspectivă mai lungă, trebuiau făcuți pași înainte în această realizare².

Era necesar, pentru Pitești și Curtea de Argeș o gândire nouă pentru evoluția celor două orașe în viitor, iar cu ajutorul tehnicii noi să se evite unele greșeli făcute până atunci în dezvoltarea acestora.

Aceste greșeli erau unele „omisiuni sau modul” cum au fost pavate unele străzi, precum și „însăpăimântătoare greșeală pentru Curtea de Argeș de a lăsa mânăstirea lui Manole, Necropola Voievozilor și regilor năpădită de o serie de case care nici măcar nu arătau mai bine”. Mihai Antonescu declara: „ori de câte ori trec la mânăstirea Curtea de Argeș, vă mărturisesc, fără să ofensez prin aceasta pe cei de la Curtea de Argeș, am sentimentul că mi-ar face bine să închid ochii până când intru în curtea mânăstirii... Văd cum marea mânăstire, mormântul regilor întemeietori de țară, stă ca o parte răstignită între un mal surpat și un pod ca oricare altul, mă cutremur de lipsa de răspundere pe care o punem și în lucrurile mari, nu numai în lucrurile mici”. De aceea, lucrul care trebuia făcut cel dintâi era ajutorul pentru orașul Curtea de Argeș și mânăstire: „Este o datorie de pietate, de recunoștință, de respect; nu este nici vanitate argeșeană, nici voința de a transforma un mic oraș de provincie în nu știu ce monument urbanistic sau instrument de propagandă internațională, este vorba pur și simplu, de decența de a ști să facem din locul unde ne așezăm recunoștința pentru întemeietorii neamului”. Se solicita ministrului Bușilă, publicarea organizării unui concurs pentru cea mai bună lucrare, cel mai bun proiect de reconstrucție „a cartierului mânăstirea Curtea de Argeș” și de fixare a unei noi șosele „care să poată să arate și străinului și tânărului cu simț moral și simț estetic care va veni la Curtea de Argeș, că cel puțin, pentru viitor ne pregătim să creăm ceva care să înfrunte vremea”.

* Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale.

¹ Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N. Argeș), *Colecția de Documente*, pachet XC/16, f. 4.

² *Ibidem*, f. 9.

Acest proiect trebuia însă legat de dezvoltarea industrială care urma să fie făcută, și anume, aducerea unei fabrici pentru dezvoltarea industriei lemnului, precum și a unei fabrici de plăcaje. Se inițiasse deja construirea unui abator comunal care se ridica la suma de 6.000.000 lei.

Trebuia studiat care străzi și cartiere puteau fi refăcute prin expropriere, dărâmări sau reconstrucții și care din marile construcții care existau deja în Curtea de Argeș puteau fi valorificate prin creări de piețe înconjurătoare, prin dezvoltări edilitare noi sau prin refacerea unora din cartierele vechi. Toată dezvoltarea industrială a orașului nu ar fi fost posibilă din cauza lipsei de comunicații și a planurilor cu drumuri și șosele care erau, fie în fază de proiect, fie nu existau deloc. În fază de proiect, dar din păcate de 40 de ani, era linia Curtea de Argeș la Râmnicu-Vâlcea, precum și drumurile care se îndreptau spre Pitești sau spre Transilvania. Era nevoie și de o gară nouă care să deservească pe toți cei care veneau sau plecau din oraș. Ca urmare, s-a hotărât constituirea unei comisii de sistematizare formată din arhitecți și oameni pricepuți în urbanism atât de la Ministerul Lucrărilor Publice cât și de la Ministerul de Interne, pentru dezvoltarea localității Curtea de Argeș, din punct de vedere administrativ, cultural, economic etc. Prefectul județului împreună cu secretarul general al Ministerului Finanțelor, au stabilit un program pentru refacerea unor poduri importante cum era podul de pe Vâlsan, de pe drumul Merișani-Brădet, de la Mușetești, precum și alte poduri din care unele trebuiau neapărat refăcute, urmând ca suma totală conform unui proiect să se ridice la 33.000.000 lei, bani ce urmau să fie dați de Ministerul de Interne, respectiv de generalul C.Z. Vasiliu, ministru subsecretar de stat la Ministerul de Interne.

Desigur, intențiile erau bune, dar nu existau bani suficienți, pe lângă faptul că ministerele nu colaborau între ele, astfel că exista riscul ca anumite lucrări de la un minister să nu fie cunoscute de alt minister pe toate că aveau aceeași profil. De aceea, se propunea alcătuirea unui program de lucru lunar întocmit de Consiliul de Miniștri, pe departamente. Conducerea de atunci a țării era „obsedată” de două probleme economice pe care doreau să le rezolve și anume: canalul Dâmboviței și problema „turbinei electrice” de la Curtea de Argeș. Dintre lucrările cu caracter tehnic care se preconizau a se efectua la Curtea de Argeș era construirea unui baraj pentru captarea apelor ce ar fi putut rezolva, printr-o uzină electrică, problema furnizării luminii electrice pentru Curtea de Argeș. Totodată, s-ar fi rezolvat și problema inundațiilor, care chiar dacă ar fi însemnat cheltuieli deosebite, „trebuia, la un moment dat să avem curajul să privim în față problema și să încercăm să rezolvăm lupta cu natura”. S-ar fi evitat astfel prin acele investiții plata cheltuielilor care trebuiau făcute în fiecare an cu despăgubirea celor inundați, pe lângă faptul că se putea crea acolo „o stare de așezare și de economie creatoare, în locul neliniștii și nestatorniciei de azi”. Uzina ar fi trebuit să aibă o capacitate de 1.000 de megawați, costurile urmând să se ridice la un miliard de lei, dar se rezolva problema inundațiilor atât la particulari cât și la Stat, în regiunea de nord a județului. Numai pagubele din inundații se ridicaseră în ultimii trei ani (1941-1943) la 600.000.000 lei și inundarea a 25.000 de ha. În cadrul conferinței de la Pitești, ministrul C. Bușilă afirma că nu putea să estimeze sumele necesare pentru începerea lucrărilor, existând doar un studiu pe această problemă.

S-a ridicat problema restaurării „Cetății lui Țepeș Vodă” de la Poienari, care suferea din cauza inundațiilor anuale din acea regiune, monument medieval, aproape dărâmat ca și Cetatea Neamțului. La acest monument, în fiecare an, avea loc o solemnitate, o tradiție care aducea acolo nu numai pe cavalerii ordinului „Mihai Viteazul”, dar și foarte mulți străini care participau din curiozitate.

În județul Argeș unde mișcarea cooperatistă, ca și în Mușcel, era dintre cele mai vechi, s-a constatat că sistemul bancar și cooperatist din zonă era format din peste 120 de firme și foarte multe bănci populare care aveau o activitate mică, fiind firme de lichidare a creanțelor de succesiune sau lăsau să se scurgă termenul pentru care au intrat în conversiune conform legii. Pentru rezolvarea acestei probleme, se cerea generalului C. Constantin, subsecretar de stat al Aprovizionării constituirea și repartizarea mai bună în județ a cooperativelor, mai ales a celor de producție în regiunea de sud, regiune pomicolă, „unde nenorociții de producători erau speculați de intermediari”, iar în regiunea de nord se dorea existența unor cooperative de producție forestiere foarte importante pentru exploatarea și protejarea pădurilor. În regiunile pomicole se dorea construirea de fabrici de marmeladă, cel puțin trei, în primă instanță. Existau o serie de societăți petroliere deținătoare de rafinării care cereau să fie mutate în județul Argeș, mai ales ținând seamă de perspectiva exploatarea petrolului, în regiunea Săpata, precum și a proiectelor de deplasarea a industriei aeronautice militare. Planurile necesitau proiecte și studii în colaborare cu Ministerul Economiei Naționale și Ministerul Aerului, dar care depășeau perioada anilor 1943-1944, urmând să se aloce sume atunci când acestea erau gata³.

³ *Ibidem*, f. 59-60.

Era greu să se realizeze în câteva luni ceea ce nu s-a făcut ani de-a rândul iar sumele vehiculate se ridicau la 300.000.000 lei pentru construcții și 200.000.000 lei pentru lucrări edilitare. Desigur, se dorea a se face din Argeș un județ model dar nici nu se putea crea regimuri preferențiale între județe pentru că se putea ajunge „să dezechilibrăm și să avem stări de neliniște în țară”.

Pentru refacerea celor 166 de biserici și terminarea celor 19 în construcție, Emilian, episcop al Argeșului, socotea că erau necesari 70.000.000 lei într-un singur an, dar neputându-se aloca aceste sume, trebuia o ordine de preferință a acestor lucrări. Problema sanitară care în județ, în parte, era rezolvată trebuia continuată cu construirea de dispensare în diferite comune, precum și a unui spital cu 150 de paturi în Pitești sau Curtea de Argeș. În ceea ce privește învățământul, era foarte greu în perioada de război să se facă construcții noi. Trebuiau făcute reparații acolo unde acestea erau indispensabile, iar clădiri noi numai acolo unde ar fi fost nevoie de un local care să deservească o populație lipsită de școală. Era nevoie de asemenea de construirea unui funicular pe Valea Vâlsanului pentru transportul materialelor lemnoase, a unui local propriu pentru Direcția Silvică din Pitești și o atenție specială pentru regiunea Loviștea unde oamenii „până acum nu au văzut un tren”.

Valea Argeșului era dominată de farmecul naturii care la data ținerii conferințelor, efectele nocive ale civilizației nu pătrunseseră. Exploatându-se inteligent climatul, altitudinea, vegetația și bogăția de ape se putea realiza un centru climateric de mare viitor. Brădetul, Cumpăna și Curtea de Argeș, puncte balneoclimaterice, deschideau posibilități mari pe dealurile înconjurătoare pentru amenajarea unor terenuri pentru „sportul alb” și înființarea unor școli de schiori pentru atragerea unui mare număr de sportivi. Brădetul era punctul de unde se putea face ușor ascensiunea muntelui Moldoveanu, cel mai înalt dintre toți munții României și tot aici, Cheile Vâlsanului cu vegetație braziliană, puteau fi abordate imediat. Apele sale erau pline de păstrăvi iar regiunea încă necunoscută și neexploatăată rațional⁴. Un prim pas în această direcție a fost refacerea legăturii între Curtea de Argeș și Cumpăna, printr-o linie ferată îngustă construită după inundațiile din 1941. Drumul pe calea ferată se putea face cu o drezină pe care prefectul C. Popescu o primise în dar de la societatea Reșița, prin administratorul său delegat, col. Levezeanu, pentru un studiu juridic pe care prefectul îl efectuase pentru societate. Valoarea acestei drezine datorite de prefect județului Argeș depășea totalitatea sumelor primite ca salariu pentru 27 de luni de activitate în Argeș. Astfel, 17 octombrie 1943, s-au inaugurat cei 22 de km de la Oiești la Cumpăna, reprezentând șosele, poduri și cale ferată îngustă care reprezenta o operă exclusivă a guvernului. Această linie de exploatare refăcută a putut să pună în valoare imensul bazin forestier și viața să fie readusă la cele normale, pentru că linia era singurul drum de legătură prin munte pentru toți localnicii.

În ceea ce privește Piteștiul, pentru care exista un plan de sistematizare aprobat de Ministerul de Interne, acest oraș trebuia îngrijit și refăcut și al cărui centru, până la 1916, „era un adevărat exemplu de așezare morală și dezvoltare echilibrată”. Doar până la 1916, într-o perioadă de mai puțin de 30 de ani, Piteștiul a izbutit să aibă liceu și spitale, a izbutit să-și fixeze o serie de lucrări urbanistice, ca parcul Trivale, să-și dezvolte o serie de artere importante, ca bulevardele lui, dar de atunci orașul a amorțit⁵. De la 1916 până în 1943, Piteștiul a stat pe loc și în unele privințe, chiar a amorțit. Piteștiul trebuia refăcut, „nu cu un spirit de revoluție costisitoare și tulburătoare, ci cu o măsură de idealism și cu o voință neînduplecată de realizări, care trebuie să fie cuprinse în programul edilitar și în planul de sistematizare, pe care să-l urmeze de acum înainte toți cu sfințenie”.

Cu toate că poporul român „era un popor de oameni deștepți, idealști, creatori...avea cel mai penibil simptom de lipsă de continuitate. În orice domeniu, ne-am făcut aproape întotdeauna o pasiune chiar nu numai din a recunoaște numai opera noastră și a denigra și contesta ceea ce a făcut altul, dar am avut adesea, alături de lipsa de coeziune și de voința de împlinire printr-un sistem comun, am avut aproape pofta searbădă, aspră, de a dărâma ceea ce a făcut altul și de a face altfel decât cum a făcut predecesorul, indiferent de ceea ce ar fi făcut”.

Din acest neastâmpăr lipsit de religie și de continuitate, România nu avea nici până la data când avea loc conferința un plan național, nici în domeniul spiritual și nici în domeniul instituțional. Se preciza că biserica și școala, de exemplu, trec de la o improvizație la alta, fiecare ministru venind cu câte o lege, astfel că: unul vroia liceu de 7 clase, altul liceu de 8 clase, altul liceu real, altul liceu modern, alții doreau învățământ teoretic sau învățământ practic. În domeniul biserici, de asemenea, unii veneau cu metode administrative iar alții cu metode canonice. Aceeași lipsă de sistem național, aceeași lipsă de coeziune exista și în domeniul spiritual, economic etc. Statul, „după ani de gălăgios

⁴ *Ibidem*, XC/8, f. 28-29.

⁵ *Ibidem*, XC/16, f. 12-13.

naționalism”, nu avea un plan de apărare al economiei naționale. Industria și comerțul, respectiv toată viața economică a țării era lăsată în bătaia vânturilor. Din păcate, majoritatea economiei românești era deținută de capitalurile străine investite în lipsa capitalului românesc și care nu se puteau inventa foarte repede. Pe lângă aceasta „...avem slăbiciunea psihologică, morală, ca să urâm aproape pe românul care se îmbogățește și să aplaudăm sau în orice caz să fim indiferenți, atunci când se îmbogățește un străin”. Dacă se realiza ceva, în orice domeniu de activitate economică de către un cetățean, proprietar român, munca lui trebuia să fie bănuită sau că a fost furată sau că a fost ajutat de vreunul din oamenii politici, iar atunci când nu se izbutea al denigra erau minimalizați, declarându-se că: am moștenit totul și nu are niciun merit în realizările sale.

Piteștiul, prin populația care a locuit și a trăit aici, prin elitele sale, prin oamenii pe care i-a dat adesea Argeșul la conducerea țării și prin tradiționalismul politic pe care l-a avut întotdeauna Argeșul, va rămâne, sigur, un oraș de cultură, de școli, un oraș care să poată sta temelie la tradițiile românești.

Ținând seama de nevoile creatoare în viața economică și de nevoile apărării naționale, Argeșul care avea atâtea zone pomicole și agricole, trebuia dotat cu o industrie legată de structura lui și anume: fabrici pentru prelucrarea fructelor, pentru prelucrarea pastelor făinoase, pentru folosirea grânelor din zona de sud, dar în același timp, fabricile trebuiau să fie legate de o rețea de căi de comunicație necesare și pentru apărarea națională. Cele mai frumoase orașe, erau acelea așezate pe coline, cum era Roma, din înălțimea celor 7 coline ale sale, cântate de Ovidiu și ca urmare, Piteștiul, situat între două dealuri trebuia dezvoltat în sus, care împreună cu apele existente puteau face frumusețea orașului. Ca urmare, se dorea dezvoltarea industrială spre sud și spre nord a județului, orașul Pitești ridicat pe culmi și folosirea terenului de la poalele lui ca parcuri, terenuri sportive care să dea oamenilor clipe de liniște și să ducă la o dezvoltare simplă a orașului.

Bulevardul Eroilor care se oprea la strada Exercițiu, trebuia să capete o însemnătate mare, iar pentru centrul orașului, transformarea dintr-o zonă liniștită, tradițională, conferită de Grădina Publică, prin dărâmarea acesteia și înlocuirea cu o piață în fața Cercului Militar, prin dărâmarea caselor dintre Șerban Vodă și Grădina Publică, deschizându-se astfel un mare spațiu. Se socotea că dărâmarea din fața Cercului Militar ar putea avea sens numai dacă s-ar întinde spre stânga degajând tot spațiul până la Biserica Sf. Nicolae, pentru a pune în valoare și acest monument religios și dacă se putea merge mai departe - în funcție de bani care se puteau obține - spre piață, pe strada Doamna Bălașa.

Înainte de dărâmare trebuia să se studieze dezvoltarea în viitor a orașului și să se traseze noile bulevarde. Trebuia rezervată în regiunea apelor de jos a cât mai mult teren pentru parcuri și terenuri sportive, iar în regiunea de sus, de la pădurea Trivale, trebuiau realizate parcuri „sănătoase” și cartiere noi care urmau a fi construite prin lucrări edilitare, deschideri de străzi, iar apoi să fie vândute de către primărie astfel încât doritorii „să-și cumpere...într-un cartier frumos și sănătos casele lor, ei fiind atrași de prețurile care nu trebuie să fie excesive, fiindcă numai așa vom izbuti să dezvoltăm mai repede orașul”⁶. Fiindcă proprietatea era temelia neamului, iar în Argeș, întotdeauna a fost un tradiționalism legat de proprietate, se dorea înființarea unor societăți de construcții care prin acordarea de credite pe termen mare să lucreze la dezvoltarea orașului în cele mai bune condiții, prin construirea unor case de același tip și care să se poată constitui într-un ideal pentru populația „așezată a Piteștiului” și despre proprietatea lui. În primăvara anului 1943, convocați la cabinetul mareșalului Antonescu, factorii economici din guvern, împreună cu prefectul din Argeș, au discutat problema reamplasării uzinelor I.A.R. de la Brașov la Pitești⁷. Mareșalul a hotărât, singur, ca fabrica de motoare pentru avioane să fie construită la Colibași, cea pentru fuzelaje la Pitești, iar cea pentru elice la Curtea de Argeș „Nu vreau să vă stric Trivalea, afirma mareșalul, uitându-se la prefectul Constantin C. Popescu”⁸. Reamplasarea uzinelor IAR reprezenta o mare „lucrare industrială” apreciată atunci la valoarea de 18 miliarde de lei. S-au dat dispoziții arhitecților Doicescu și Ioțu să sistematizeze regiunea Colibași, înglobând-o la Pitești, unde stabilirea sediului principal, presupunea proiectarea unui cartier nou, pe platoul cimitirului, în imediata apropiere a pădurii „Trivale”.

Prefectul județului, avea și el un plan cu pădurea și anume construirea unui Institut de Hidroterapie și ridicarea unui mare hotel turistic mai ales că Piteștiul avea o climă admirabilă cu o altitudine de 272 de metri, verile fiind răcoroase iar iernile lipsite de vânturi. Apropierea numai la 114 km de București, ar fi permis atragerea, săptămânală, de turiști de pe sufocanta Valea Prahovei. Ca să se poată realiza aceste lucruri era nevoie de o șosea asfaltată între București și Pitești care însă nu era realizată decât până la km 32. Prefectul a fost ascultat cu atenție și chiar a fost aprobat la început acest

⁶ *Ibidem*, f. 20-21.

⁷ *Ibidem*, XC/8, f. 54.

⁸ *Ibidem*, f. 54.

proiect. Ulterior, când șoseaua a început să se realizeze s-a constatat că devizele până la Pitești depășeau suma de un miliard de lei, costul unui km asfaltat ridicându-se atunci la 18.000.000 lei. S-a mai aprobat accelerarea construcției șoselei Pitești - Curtea de Argeș care era construită doar până la Merișani. Prefectul împreună cu generalul Nicolau au prospectat de asemenea locul pentru construirea Fabricii de Fuzelaje, în comuna Prundu, lângă Pitești, mai ales că deasupra acesteia se afla și noul aeroport înființat la Geamăna.

În cadrul Conferinței administrative ținută la Președinția Consiliului de Miniștri din 27 mai 1943, s-au prezentat reprezentanților principalelor ministere (Interne, Finanțe, Lucrări Publice, Agricultură, Educație Națională, Mine, Aprovizionare, Sănătate etc.) unele proiecte de programe de investiții pe anul 1943-1944 pentru refacerea drumurilor județene în valoare de 67.300.000 lei; pentru refacerea podurilor importante, 90.600.000 lei; pentru refacerea drumurilor distruse de ape, diguri, asanări și stabilizări de terenuri, în valoare de 50.000.000 lei, în total 207.000.000 lei. Desigur, acestea fuseseră stabilite în proiecte, dar în realitate, legea creditului județean și comunal stabilea că ceea ce dădeau ministerele din bugetele lor, ca ajutoare, trebuiau restituite de către orașe. Din păcate, acestea nu aveau bani nici pentru acoperirea nevoilor locale, cu atât mai puțin de a rambursa sumele alocate pentru refaceri. Ar fi fost o iluzie din partea Ministerului Finanțelor să creadă că sumele împrumutate pentru șosele, poduri, diguri, îndiguiri, investiții ar mai putea fi rambursate vreodată. Pentru rezolvarea problemelor financiare s-a stabilit schimbarea legii, în primul rând, al articolului 8, și anume „investiții specificate” astfel încât și condițiile de rambursare să fie mult mai ușoare pentru comune.

În ceea ce privește Costeștiul, participanții la Conferință, arătau că deși „este un orașel”, acolo era o problemă, o dramă întreagă, deoarece „nu e nici oraș, nici sat, este ceva condamnat de când s-a născut”. Nu aveau nici local administrativ ca lumea. Era necesar întocmirea unui plan de sistematizare urmărindu-se dacă unele clădiri din Costești, puteau fi vândute iar altele transformate, astfel încât să se construiască un palat administrativ fie în combinație cu judecătoria, fie cu o altă autoritate⁹.

Pentru județul Mușcel era necesară examinarea problemei mănăstirii „Negru Vodă”, precum și a celor de la Aninoasa și Vieroși. Trebuia terminat liceul de la Câmpulung și refăcute școlile din lemn de la Valea Mândrei, Slobozia, Furnicoși și Vlădești care funcționau „în condiții îngrozitoare”. Nu se dorea refacerea sanatoriului de la Mihăiești care ar fi costat câteva sute de milioane de lei, sume care nu puteau fi găsite în starea prin care trecea țara. Era necesară îmbunătățirea alimentării cu apă a orașului Câmpulung, luându-se apă de la Vișoiu care ar fi costat doar 100.000.000 lei pe an și nu de la Lerești, unde exploatarea ar fi costat mai mult.

Totalul sumelor care se puteau aloca pentru lucrările din anul 1943 se ridicau la 60.000.000 lei cu o treime mai mult decât la celelalte județe și jumătate decât s-a dat la Argeș¹⁰.

Din păcate, evoluția ulterioară a evenimentelor va determina ca programele stabilite pentru dezvoltarea județelor Argeș și Mușcel să fie abandonate atât din cauza lipsei fondurilor, cât și a operațiunilor militare. Ca exemplu, poate fi prezentat faptul că, în anul 1944, din cauza bombardamentelor a fost evacuată fabrica de motoare pentru avioanele I.A.R. de la Brașov la Colibași, iar componente ale armamentului de bord și elicea avionului se vor fabrica la Câmpulung Mușcel, în cadrul Fabricii Letea, ulterior devenind uzina ARO Câmpulung.

Cu toate acestea, majoritatea celor stabilite în Conferințele administrative din anul 1943, vor fi reluate după anul 1948, de către urmașii prefectului Constantin C. Popescu și care au reușit de-a lungul anilor, până în prezent, să facă din județul Argeș, un județ cu putere economică, iar orașele Pitești, Curtea de Argeș și Costești să devină adevărate centre social-culturale și economice.

CONFERINȚELE ADMINISTRATIVE, DIN ANUL 1943, PRIVIND DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ A JUDEȚELOR ARGEȘ ȘI MUȘCEL

Abstract

The report describes the performance of the administrative conferences, dated on 1943, that took place in Pitesti, concerning the economical and social development of Arges and Muscel counties. The Arges county was selected and declared by the government of that time a “county of reference”, having as aim for Pitesti and Curtea de Arges towns to become important social-cultural and economical centers.

⁹ *Ibidem*, XC/16, f. 65.

¹⁰ *Ibidem*, f. 76.

PREGĂTIREA OFIȚERILOR ARMATEI ROMÂNE ÎN ȘCOLILE MILITARE (1948-1949)

Ileana CATANĂ*

1948 este anul în care fenomenul epurărilor în armată cunoaște dimensiunea calitativă cea mai semnificativă: „*Monarhia fusese înlăturată, conducerea Ministerului Forțelor Armatei fusese preluată de Emil Botnăraș¹, lider comunist de marcă, viața politică evolua în sensul existenței și acțiunii partidului unic, iar toate celelalte pârghii de decizie în stat erau deținute de comuniști*”².

Întărirea regimului s-a concretizat și prin sovietizarea și comunizarea armatei, a structurilor de menținere a ordinii și liniștii publice, proces care a avut în vedere eliminarea majorității ofițerilor care activau în cadrul organismelor militare și formarea unui corp ofițeresc care cuprindea în majoritate cadre recrutate din cadrul trupei sau al subofițerilor, aceștia din urmă fiind supuși învățământului ideologic impus țării de către Partidul Comunist, cu sprijinul Uniunii Sovietice.

Seria Decretelor Prezidiului R.P.R. de trecere în retragere - deci de scoatere din evidențele militare - a început chiar în ianuarie 1948: „*Astfel, prin decretele nr. 83 din 17 Ianuarie, 337 din 25 februarie, 590 din 3 Martie, 1168 din 25 iunie și prin multe altele, toți cei care, într-un fel sa altul, creaseră probleme organului de partid au fost trecuți în retragere*”³. În acest context politic existent în România, o reacție din partea celor care aveau să se regăsească pe listele epurațiilor ar fi fost lipsită de efect. Cinismul noilor conducători era fără margini. În timp ce erau trecuți în retragere o mare parte dintre ofițeri - unii cu merite deosebite pe front și unii chiar de care regimul comunist s-a folosit până a ajuns la vârful puterii -, corpul de cadre era împropățat cu elemente pregătite, mai întâi în diviziile de voluntari „Tudor Vladimirescu” - Debrețin și „Horea, Cloșca și Crișan”. La 25 Februarie 1948, era emis Decretul nr. 383 privind reintegrarea în rândul cadrelor active ale armatei a unor foști ofițeri activi și de rezervă din Divizia „Tudor Vladimirescu” - Debrețin.

Luarea acestor măsuri politice în armată, crease o adevărată criză, în necesarul de cadre - ofițeri și subofițeri - din Armata Română. Pentru aceasta, ca măsură de urgență s-au organizat cursuri la care puteau participa subofițeri, pentru primirea gradului de ofițer. Organizarea, în grabă, a acestor cursuri este demonstrată de adresa cu nr. 21651 din 29.01.1949⁴, prin care Biroul Școlii, din Direcția Învățământ Militar a Ministerului Apărării Naționale, comunica D.S.P.A. - Serviciul Învățământ,

* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești

¹ **Emil (Emilian) BODNĂRAȘ** s-a născut la data de 10 februarie 1904 în comuna Iaslovăț din Bucovina (în acea vreme parte a Austro-Ungariei, astăzi în județul Suceava). Emil Bodnăraș provenea dintr-o familie mixtă - tatăl său, Ion Bodnăraș (14 august 1871 - 31 martie 1924), era funcționar de etnie ucrainiană, iar mama sa, Elisabeta Bodnăraș (2 martie 1879 - 22 iunie 1958), era de etnie germană. A avut un frate mai mic, Manole Bodnăraș (1909 - 1985), care era fotograf de meserie. A urmat Liceul Militar din Câmpulung Moldovenesc, absolvit „cu distincție” (1924); Facultatea de Drept de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași; Școala Militară din Timișoara (1927, ca șef de promoție) și Școala specială de ofițeri de artilerie din București (1930, ca șef de promoție). Repartizat în anul 1927, la Regimentul 12 Artilerie sub comanda colonelului Ioan Rizescu. Într-un raport redactat ulterior (1932), colonelul Ioan Rizescu a relatat despre dorința de a „*urca*” rapid în gradele militare și temperamentul recalcitrant al tânărului ofițer, observând valoarea lui Emil Bodnăraș ca ofițer, dar îi reproșa, cu prilejul notării anuale, pentru anul 1931, „*lipsa de tact, bețiile și frecventarea unor persoane lipsite de patriotism*”. Între timp, Emil Bodnăraș aderase la ideologia comunistă, fără a fi încadrat în vreo organizație de partid. În 1932, locotenentul Emilian Bodnăraș a cerut o permisie. A ajuns la Hotin, unde s-a cazat la Hotelul „Patria”, sub numele Grigore Iliescu. Într-o seară de februarie, acesta a „*inspectat*” frontiera româno - sovietică, acordând atenție traseelor pichetelor grănicerești. Următoarea zi, misteriosul „*Iliescu*” părăsise Hotinul, lăsând în urma lui doar niște urme de pași, pe malul Nistrului. În scurt timp, superiorii săi au realizat că Emil Bodnăraș dezertase din armata română. Judecat în absență, a fost condamnat la 10 ani de închisoare. Între timp, Emil Bodnăraș devenise cursant al școlii cominterniste de spionaj de la Moscova, deși oficial în arhivele Cominternului apare ca fiind contabil. Sovieticii l-au trimis după doi ani (1934) în misiune în România, dar Siguranța l-a arestat, imediat. Un nou proces (1935) a confirmat pedeapsa din 1932, și i-a anulat cetățenia română. Legația U.R.S.S. i-a acordat în schimb cetățenia sovietică (1940). A fost numit în fruntea Ministerului de Război, la data de 23 Decembrie 1947, chiar înainte de abdicarea Regelui - la 30 Decembrie 1947. Deci, la data numirii sale ca ministru de Război, Emil Bodnăraș era fost dezertor și cetățean sovietic. (Sursă: http://ro.wikipedia.org/wiki/Emil_Bodnăraș; <http://www.jurnalul.ro/stire-istoria-comunismului/un-dezertor-in-fruntea-ministerului-de-razboi-113359.html>, *Un dezertor în fruntea Ministerului de Război* articol de Florin Mihai; Marian Oprea, Viorel Patrichi - *În culisele Securității cu și fără generalul Pleșiță*, Editura Lumea Magazin, București, 2004.)

² http://www.memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=923%3Aanalele-sighet-6-anul-1948--institutionalizarea-comunismului&catid=59%3Ao-carte-pe-zi&Itemid=167&lang=ro (Articol: Alexandru Oșca, Vasile Popa, Implicarea aparatului politic în acțiunea de epurare a cadrelor armatei române în anul 1948).

³ *Ibidem*.

⁴ C.S.P.A.M.I., Fond D.S.P.A., dosar 2296, fila 110 - 111.

faptul că pentru următoarele serii de subofițeri ce urmau să participe la cursurile pentru primirea gradului de ofițer, criteriile de vârstă se modificau, astfel : combatanții până la 30 ani; pentru administrație și birouri până la 35 ani. Motivația consta în faptul că, o parte dintre cursanții seriilor anterioare, și care aveau peste 33 ani, se retrăseseră „în cursul școlarității neputând suporta eforturile fizice, iar cei în jur de 30 și 33 ani s-au comportat destul de greu, atât din punct de vedere fizic”, cât și al pregătirii de specialitate. Aceste neajunsuri se datorau, printre altele, și faptului că mulți dintre aceștia fuseseră selecționați „direct din birouri” neavând pregătirea fizică necesară. Ordinul recomanda ca, toți subofițerii care urmau să fie selecționați pe viitor „pentru Școli Combatante” să fie trecuți - pentru „un stagiu de 4 luni” - la comanda subunităților - grupă, pluton, similare - pentru a căpăta mai întâi experiență. Cursurile urmau să înceapă după următorul program: „1 Iunie - 15 Octombrie 1949 (4 luni și ½ în Școlile militare); 15 Octombrie - 15 Noiembrie 1949, la corpurile de trupă pentru a participa la Școala Instructorilor (convocări asupra metodelor de instrucție); 15 Noiembrie - 30 Decembrie 1949, stagiul la comenzi pe locuri de ofițeri; 30 Decembrie, avansare la gradul de sublocotenent”.

În urma epurărilor din anul 1948, s-a constatat și o lipsă a cadrelor cu studii superioare, în diverse specialități. Și pentru rezolvarea acestei probleme, a fost luată o altă măsură, care demonstrează compromisurile pe care regimul instaurat - prin structurile politice din armată - era dispus să le accepte pentru organizarea noii armate. În adresa cu nr. PD 1523⁵ din 21.03.1949, a D.S.P.A., Secția Învățământ a Direcției Instrucției Armatei informa în legătură cu organizarea Seriei a II-a, prima serie începuse la data de 08 Ianuarie 1948, a Școlii Speciale „Curs redus” ce urma „să funcționeze” în perioada 10 Aprilie - 10 Iulie, pe lângă centrele de instrucție și școlile pregătitoare de ofițeri etc., la care puteau să participe ofițerii. La sfârșitul cursului, finalizat cu un examen, aceștia primeau un certificat de absolvire care le dădea dreptul la echivalarea studiilor, cu cele de licență, primeau titlul de subinginer - ofițerii din armele tehnice, și primeau „o retribuție în plus la soldă”. Și iată cum, după un curs de numai 3 luni - organizat de diverse comandamente și eșaloane prin grija și sub responsabilitatea cadrelor din aparatul politic, un ofițer, devenea licențiat în specialitatea pe care o avea. Și cu toate acestea, în N.O. 399⁶ din 17 Iunie 1949, șeful Secției Secretariat comunica Direcției Cadre a Armatei, situația de loc mulțumitoare referitoare la „slaba încadrare” a unor cursuri și școli pregătitoare, organizate pentru pregătirea ofițerilor și subofițerilor, la diverse eșaloane și specialități, cât și a lipsei cadrelor - comandanți de plutoane și comandanți de companie, la unele școli de ofițeri.

Problemele din sistemul de învățământ erau deosebite. Acestea erau datorate lipsei unui număr de cadre, cu studii de specialitate, care să poată fi încadrate ca instructori în școlile ce pregăteau viitorii ofițeri și subofițeri ai Armatei Române. Din această cauză a fost nevoie să se apeleze la profesori civili. Și nici în aceste condiții, problemele legate de pregătirea elevilor nu se putea rezolva. Ca dovadă stă adresa Nr. 577⁷ din 06 Ianuarie 1949 prin care, Comandamentul Școlilor Militare - Secția Politică, înainta D.S.P.A. un tabel cu ofițerii și profesorii civili care predau cursuri la școlile militare.

În „Sinteza asupra STĂRII DE SPIRIT DE LA ȘCOLILE MILITARE PREGĂTITOARE, CU RAPORTUL DINTRE CADRE - ELEVI ȘI ELEVI ANUL I - ELEVI ANUL II”⁸, din 18 Februarie 1949, D.S.P.A. arăta că starea de spirit este mulțumitoare, dar este afectată de „lipsa de omogenitate în ceea ce privește atât pregătirea politică generală, cât și apartenența socială”, cât și de manifestări de indisciplină drept urmare a păstrării „unei vechi mentalități condamnabile din partea elevilor, de către elevii anului II, și a unei pasivități condamnabile din partea cadrelor și Serviciului Politic”. Nemulțumirile îmbrăcau mai multe forme, începând de la situația materială precară existentă în școli - hrană insuficientă, sau lipsa unor condiții decente de cazare în rândul elevilor proveniți „din câmpul muncii, cu o pregătire mai redusă”. Se făceau observații, de asemenea, legate de modul „prea savant” în care unele cadre și profesori își prezentau „expunerile” care depășea nivelul de înțelegere al elevilor. Făcându-se referire, în mod deosebit, la „animozități create de greșita interpretare a întrecerilor în muncă” între anul I și anul II se preciza că Garnizoana Sibiu - cu școlile de infanterie, cavalerie, geniu și transmisiuni, artilerie și aviație, era singura în care această analiză nu constatase animozități.

Problemele constatate aveau mai multe cauze: lipsa de control „din partea școlilor”; lipsa de omogenitate a efectivelor; deficite de cadre de comandă „fapt ce a lipsit elevii de o îndrumare

⁵ *Ibidem*, fila 114-116.

⁶ *Ibidem*, dosar 2018, fila 302.

⁷ *Ibidem*, dosar 2296, fila 68.

⁸ *Ibidem*, dosar 2229, fila 22-25.

permanentă”; deficite de încadrare cu ofițeri politici, iar acolo unde erau, o parte erau considerați „necorespunzători” deoarece „n-au reușit să realizeze peste tot prin educație un spirit nou, un elan în muncă, o disciplină conștientă și o coeziune între elevi și colaborare între cadre, care ar fi grăbit pregătirea temeinică a viitorilor ofițeri”.

Măsurile ce se impuneau în finalul acestui document erau, după cum era și normal, în majoritate, în spiritul noii propagande comuniste: selecționarea cu mai mare atenție a ofițerilor profesori dintre cadrele școlilor militare, cât și înlăturarea celor „cu mentalități învechite”; încadrarea școlilor „cu cei mai buni ofițeri din Aparatul Politic”; completarea deficitului de cadre; controale de îndrumare din partea inspectoratelor de armă și Direcției Învățământ Militar; emiterea unor instrucțiuni referitoare la „atenția deosebită ce trebuie acordată oamenilor din câmpul muncii, în sensul de a se preda cursurile, ținându-se seama de pregătirea acestora”.

După numai câteva luni, în adresa înregistrată de D.S.P.A. cu nr. PP 39785⁹ din 14 Martie 1949, trimisă de Secția Școli Instrucție Reviste Spate, se preciza că școlile militare, din subordinea Spatelui Armatei, se confruntau și cu o acută lipsă a manualelor de specialitate „de toate categoriile”, iar manualele folosite în alte categorii de învățământ nu puteau fi folosite „integral” în învățământul tehnic militar. Pentru aceasta se impunea, pe lângă achiziționarea unor manuale de specialitate „aprobat de Ministerul Învățământului”, întocmirea de planuri de lecție de către profesori ce urmau să fie multiplicare „pentru a fi folosite în procesul de învățământ”. Fiecare plan de lecție urma să aibă precizate: disciplina din care făcea parte; numărul de ore afectat disciplinei respective; numărul de ordine al ședinței; cuprinsul lecției; bibliografia. Pentru ședințele de practică în laboratoare și ateliere - acolo unde nu era nevoie de „expuneri teoretice”, instructorii urmau să întocmească „un plan dezvoltat al ședinței” menționând: disciplina în care se înscria ședința; numărul de ore afectat disciplinei respective; numărul de ordine al ședinței respective; „organizarea lucrului în atelier (laborator) și lucrările executate”. Pentru ședințele teoretice sau lucrările de atelier (laborator) ce fuseseră deja executate, se cerea profesorilor să prezinte lecțiile sau planurile scrise ale acestora. În aceste fel, la sfârșitul fiecărui curs, școala avea toate planurile lecțiilor predate elevilor și puteau fi folosite la cursurile următoare. Se solicita, de asemenea, din partea profesorilor „o dare de seamă” care trebuia să cuprindă: „considerațiuni asupra programei analitice; în ce măsură cursul respectiv a fost însușit de elevi; propuneri în vederea îmbunătățirii cursului respectiv (nr. de ore aplicațiuni, manuale, materialul didactic necesar etc.)”. Pentru alcătuirea unor manuale de specialitate, școlile urmau să întocmească „o colecție a tuturor lecțiilor [...] baza viitoarelor manuale care urmează a fi imprimare de Spatele Armatei”.

În „Sinteza Informativă asupra examenelor de absolvire a Școlilor Militare”, din luna Mai 1949¹⁰, înaintată ministrului adjunct al Apărării Naționale, printr-o Notă¹¹, D.S.P.A. arăta că dintr-un efectiv de 805 ofițeri și 78 subofițeri absolvenți ai școlilor militare, fuseseră declarați admiși 716 (88,94%), 53 (6,58%) „fuseseră propuși a-și completa pregătirea cu anul P” și 36 (4,48%) fuseseră declarați respinși. La capitolul „II. Precieri asupra rezultatelor”, documentul făcea precizarea că „rezultatele obținute de fii de muncitori și țărani” erau superioare celor obținute de „celelalte categorii sociale”, situația fiind prezentată astfel: „Din 525 elevi fii de muncitori, numai un procent de 8.76% nu au absolvit școala, ei fiind, sau propuși să-și continue pregătirea, sau îndepărtați. Din cei 280 elevi aparținând altor categorii sociale, nu au absolvit școala 15% [...]. Din categoria elevilor cu studii până la 4 clase medii, 7,69% nu au fost admiși, în timp ce din numărul elevilor cu studii superioare au fost respinși 14,60%”. Explicația acestei situații era dată de „elanul revoluționar în muncă al tinerilor din prima categorie și prin felul serios cum au privit toate problemele legate de pregătirea lor, spre deosebire de tinerii cu studii superioare care au venit prea încrezuți în posibilitățile lor, privind superficial problemele puse și în unele cazuri au arătat delăsare în muncă”. O altă explicație era dată, pentru „tinerii cu școală primară la bază” care nu au corespuns în proporție de 20,90%: „...eforturile mari intelectuale, cărora nu le-au făcut față datorită, în special faptului că au întrerupt orice contact cu școala, de când au terminat școlile primare”.

La capitolul „III. Precieri asupra pregătirii elevilor” se face referire în primul rând la pregătirea politică a elevilor, arătându-se că un procent de 80-85% „sunt bine pregătiți, au un nivel politic ridicat, înțeleg și interpretează just problemele politice, economice și sociale, interne și externe”, iar restul și-au însușit cunoștințele mecanic „nu înțeleg și nu dau nici o interpretare justă evenimentelor interne și externe, nu sesizează latura lor principală”. Exemplele erau numeroase: „au

⁹ *Ibidem*, dosar 2296, fila 57.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 2304, fila 177.

¹¹ *Ibidem*, fila 186 - 189.

fost elevi care afirmă că armata sovietică a fost distrusă la începutul războiului și apoi refăcută [...], că URSS conduce țara noastră...”; „nu se știe că Sfaturile Populare sunt organe locale ale puterii de stat și se crede că rolul lor este exclusiv educativ...”; „se dau răspunsuri că: morala proletară e atunci ca când îți face observație un ofițer... ”; nu se cunoștea conținutul ultimelor documente de partid apărute etc. Cultura generală a elevilor lăsa de dorit, aceștia având curențe în domeniul istoriei, geografiei, limbii române, matematicii și „fizico-chimie”. După cum era și normal, pentru acea perioadă, elevii aveau însă „cunoștințe bine precizate asupra realizărilor din U.R.S.S.”.

În domeniul pregătirii militare, rezultatele erau considerate mulțumitoare: 50-60% obținuseră rezultate „aproape bune”, ceilalți fiind la un nivel „mediocru”. Deficiențele constatate la acest capitol erau însă importante: „elevii deși au suficiente cunoștințe tactice, nu le aplică just în practică; nu folosesc și nu întrebunțează bine terenul; nu cunosc bine armamentul și posibilitățile sale, în special, rezolvă greu problemele de tragere; [...] În general elevii sunt buni și foarte buni executanți, dar slabi instructori și comandanți de plotoane, fiind tentați să facă prea multă teorie, neavând practica necesară”.

În aceste condiții, concluziile nu puteau fi reflectate decât astfel: „Elevii absolvenți [...] deși prezintă lipsuri în pregătirea lor, pot comanda și îndeplini în condițiuni mulțumitoare funcțiile pentru care au fost pregătiți. E necesar însă ca absolvenții, să fie încadrați în primele 3 luni de zile, în subunitățile celor mai buni ofițeri, care au datoria să urmărească creșterea lor, ajutându-i să-și lichideze lipsurile...”.

În finalul documentului se făcea propunerea de încadrare a școlilor, cu „cadre bine pregătite politic și profesional și devotate cauzei poporului muncitor”, pentru crearea unui bun corp profesoral. Această necesitate pornea de la concluzia că, nivelul mediocru de cunoștințe al elevilor absolvenți, în special la cursurile la care se cereau „cunoștințe temeinice (tactice, trageri, topografie etc.)” se datora faptului că unele cadre erau la rândul lor, slab pregătite.

Totodată, considerând-se că perioada de școlarizare de un an era insuficientă pentru formarea de „buni comandanți de plutoane” se înainta propunerea prelungirii perioadei de școlarizare, pentru seriile următoare, la 2 ani.

În „Darea de seamă asupra desfășurării conferinței din 6-7 Iunie 1949”¹² ce a avut ca scop „analiza muncii în Școlile Militare [...] schimb de experiență între școli [...] îndrumarea muncii în viitor”, se arăta, ca și în celelalte documente, că pregătirea militară de specialitate „se desfășoară în condițiuni satisfăcătoare la majoritatea Școlilor Militare”. Greutățile constatate se datorau, în primul rând, lipsei profesorilor de specialitate la diferite cursuri, fapt ce ducea la insuficienta pregătire a elevilor. Cele mai mari probleme se înregistrau la școlile tehnice (Artilerie AA, Cavalerie, Artilerie, Aviație-Tehnici). De asemenea, lipsa materialelor didactice, crea probleme elevilor în însușirea cunoștințelor de specialitate. Metodele empirice folosite de unii instructori pe timpul predării noțiunilor pe care elevii trebuiau să le asimileze - dictare, făcută de profesori, după conspectele lecțiilor, alături de faptul că mulți dintre elevi nu știau să scrie - „La tezele de absolvire, s-au găsit elevi care au scris în tot cuprinsul lucrării, fiecare început de rând cu literă mare. La unele lucrări punctuația este inexistentă, iar la altele, pusă anapoda. Frazele întortocheate și fără nici un sens”, făcea ca rezultatele de la absolvire, cât și cele obținute pe timpul practicii la comandă, să fie de multe ori, nesatisfăcătoare.

Și acest document atrăgea atenția că „timpul de școlarizare s-a dovedit a fi scurt pentru formarea de cadre noi”.

În legătură cu activitatea „de propagandă și agitație” se atrăgea atenția asupra faptului că, bilanțurile activităților, prin felul în care erau întocmite, nu constituiau, „o analiză critică a muncii”, programele pentru zilele următoare „nu erau suficient politizate” etc.

Locuitorii politici erau atenționați că nu dădeau importanța necesară îndrumării organizațiilor de partid și tineret - și implicit muncii de educație, și că, ședințele de partid se desfășurau la intervale foarte mari de timp.

Darea de seamă preciza, de asemenea, că recrutarea elevilor aflați deja în școlile militare, se făcuse din rândul celor deja existenți în școlile regimentare și al ostașilor, dar și direct „din câmpul muncii”. Problemele întâmpinate în recrutarea acestora erau și ele numeroase. O parte dintre aceștia fuseseră recrutați „în lipsa de alte date”, pe baza propriilor declarații și a felului lor de comportare la locul de muncă. Deoarece nu existase timpul necesar pentru verificarea actelor, în special a celor legate de „starea politico-socială”, s-a considerat că în școli intraseră „un număr apreciabil de

¹² Ibidem, dosar 2304, fila 111-185.

elemente necorespunzătoare". După completarea autobiografiilor, a declarațiilor cu date biografice și după verificările efectuate „cu multe greutate”, prin intermediul instituțiilor publice, o parte dintre ei au fost îndepărtați. Pe viitor s-a trasat sarcina ca, verificarea elevilor „din toate punctele de vedere” să se facă astfel încât, la data admiterii în școlile militare, aceștia „să fie bine cunoscuți și ei, și rudele lor apropiate”.

În vederea îmbunătățirii sistemului de învățământ, școlilor li se solicita, tabele cu cadrele militare care nu corespundeau „din punct de vedere politic cât și profesional” pentru munca în școlile militare, dar numai după „depunerea” unui efort susținut în „ridicarea...” unor cadre proprii.

Tot pentru îmbunătățirea activității în școli, Direcțiile Cadre - Organizare și Secția Învățământ au oferit locțiitorilor politici „îndrumări” legate de felul în care aceștia trebuiau să conducă „munca” în viitor și ce obiective erau vizate. Astfel, se atrăgea atenția asupra „unei juste politici de cadre” - cu referire directă asupra aspectului moral și profesional al cadrelor, cunoașterii acestora, a modului de recrutare și a conținutului dosarului de evidență și cunoaștere a acestora. În viziunea D.S.P.A., prin nivelul lor de pregătire, cadrele militare trebuiau să devină „un detașament al intelectualității R.P.R.”.

Pe timpul conferinței a fost prezentată, de asemenea, structura Aparatului Politic în școlile militare, accent punându-se pe sarcinile ce le reveneau ofițerilor politici în aceste instituții. Se atrăgea atenția asupra activității organizațiilor de bază de partid în școli și subordonarea acestora pe linie politică, și asupra cotizațiilor ce trebuiau plătite, documentele ce se eliberau la mutarea membrilor de partid în alte unități etc.

Organizațiile de tineret, nu erau nici ele uitate, precizându-se necesitatea reorganizării acestora, fără a se substitui organizațiilor de bază partid - cum se întâmplase în unele unități, și trasându-se noi sarcini, pentru evitarea greșelilor făcute în sistemul de recrutare al tinerilor.

Pe baza experienței acumulate în anul școlar care tocmai se încheiase, conferința a evidențiat necesitatea unui schimb „regulat” de experiență între școli, cu atât mai mult cu cât „mulți locțiitori politici” duceau pentru prima oară „munca de învățământ” în aceste instituții de învățământ.

Documentul considera că, în prezentările pe care le făcuseră pe timpul conferinței, locțiitorii politici fuseseră preocupați în mod deosebit „de a-și analiza munca” și nu au sesizat și evidențiat „unele manifestări negative” înregistrate în școli, care reprezentau „aspecte ale luptei de clasă”, ca argument era adus faptul că „nici un ofițer raportor nu a analizat lipsurile cadrelor sau ale unor elevi, prin prisma luptei de clasă”.

Se atrăgea atenția, de asemenea, asupra faptului că numai „prin îmbinarea practică” a activității politice cu activitatea de pregătire militară și de specialitate se puteau forma „cadre de tip nou”. Documentul aprecia că „munca de învățământ” se desfășura „în condițiuni bune” în școlile politice, „aproape bune” în Școala de Ofițeri de Tancuri, Școala de Ofițeri de Infanterie și Școlile de Ofițeri, Subofițeri și Maiștri Militari Tehnici Aero și, „în condiții mulțumitoare”, la restul școlilor. Cele mai multe probleme se înregistrau la elevii școlilor de aviație care, aflați în practică la diferite centre și unități „nu beneficiaseră de îndrumare”.

Propunerile făcute în finalul acestei conferințe erau numeroase: continuarea activității de control și îndrumare; înființarea de „unități de trupă”, pe lângă școlile militare, unde elevii să facă practică; încadrarea acestor instituții de învățământ „cu un corp de profesori specializat”; pregătirea mai atentă în școlile regimentare a viitorilor elevi; întocmirea unei programe juste de pregătire de specialitate, conforme cu nivelul de pregătire al elevilor, dar și cu nevoile specialităților în care aceștia urmau să se pregătească; o mai atentă selecționare a viitorilor elevi, atât din punct de vedere politic, cât și din punct de vedere al „pregătirii intelectuale și al posibilităților de dezvoltare”. De asemenea, se atrăgea atenția asupra necesității eliminării, până la începutul noului an școlar, a lipsurilor cu care se confruntau școlile „în legătură cu cazarea, cu posibilitatea de a se instrui în cele mai bune condițiuni (materiale de instrucție, terenuri de instrucție, poligoane), materialele de învățământ tehnico-politic (laboratoare, ateliere, material didactic)”.

Tot în finalul conferinței erau prezentate și „lipsurile” Secției Învățământ care, de-a lungul anului școlar 1948-1949, nu „a dat teze de lecții decât câtorva școli” - în condițiile în care, lunar, ar fi trebuit să „lucreze” 50 teze, adaptate diferitelor categorii de școli militare - „nu a controlat și îndrumat suficient, pe teren, munca școlii [...], nu a făcut suficient instructaj cu ofițerii politici din Școlile Militare...”. Se considera că aceste deficiențe se datorau, în cea mai mare parte, slabei încadrări cu personalul necesar - Secția Învățământ având doar 4 ofițeri încadrați, în acel moment, cât și faptului că, aceasta, trebuia să rezolve și „problemele în legătură cu munca de cadre din școli (mutări de elevi, îndepărtări, reclamații, probleme de examen, cadre necorespunzătoare etc.)”, în condițiile în care, efectivele totale ale elevilor din Școlile Regimentare și militare, în anul 1949-1950, fuseseră de

12.000-13.000. Pentru lichidarea acestor lipsuri și îmbunătățirea activității și calității „muncii” era necesară încadrarea Secției Învățământ a D.S.P.A. „conform tabelii de încadrare”.

Putem considera, deci, că anii 1948-1949 fac parte din etapa de pionierat a propagandei comuniste în armată, în încercarea acesteia de a-și găsi propriul drum, în amplul proces de sovietizare al Armatei Române. Adevărata forță a acesteia, a fost vizibilă mai ales în epoca Ceaușescu, când copii școliți de propaganda comunistă au devenit adulții uniformi și incapabili să-și folosească spiritul de discernământ, în funcțiile de comandă și conducere.

Cuvinte cheie: monarhia, sovietizarea, retragere, cursuri, regimul, eșaloane, civili, indisciplină, omogenitate, selecționarea, manuale, absolvenți, politică, militare, încadrare, cursuri, bilanțurile, tineret, ostașilor, cadre, recrutare, plătit, sarcini, experiență, argument, specialitate, încadrarea, teze, deficiențe, lipsuri, pionierat.

PREGĂTIREA OFIȚERILOR ARMATEI ROMÂNE ÎN ȘCOLILE MILITARE (1948-1949)

Abstract

The year 1948 was the year in which the purging phenomenon in the army knew the highest quality extension. The Monarchy was removed, the directorate of the Army Forces Ministry was taken over by Emil Botnăraș - a well-known communist leader, political life was evolving towards the existence and action of an unique party (the Romanian Communist Party), and all other decision levers in the state were held by communists.

The cynicism of the new leaders knew no bounds. While a significant number of officers were being retired, the ranks were being replenished with personnel trained firstly in the voluntary division ‘Tudor Vladimirescu’ - Debretin and ‘Horea, Closca and Crisan’. Because of these political measures, the Romanian Army was left in a real crisis due to the lack of personnel.

As a result of the 1948 purge, a lack of university graduate personnel in various army specialities was noticed. In that period, the military schools were confronted with a lack of personnel with speciality studies, that could have been used as instructors that trained future officers and subofficers of the Romanian Army. For this reason, civilian professors were approached.

The pupils’ general knowledge (some with 4 primary school years at most) was disappointing, but they had enough knowledge about the C.C.C.P.’s accomplishments.

It can be said that, the years 1948-1949 are a part of the pioneer phase of the Romanian Army’s communist propaganda, in its attempt to find its own path, while in an extensive process of sovietization. The Army’s true force was especially visible in Ceaușescu’s epoch, when children taught by the communist propaganda became adults, in command positions, devoid of reason and incapable of using their own thought process.

REORGANIZAREA ARMATEI ROMÂNE, LA ÎNCEPUTUL ANILOR '60

Dr. Petre OPRÎȘ¹

După încheierea celui de-al doilea război mondial, atmosfera de neîncredere profundă care a dominat relațiile politice dintre Casa Albă și Kremlin și antagonismul ideologic existent între cele două superputeri ale momentului - Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică - au condus la înființarea și dezvoltarea în Europa a două blocuri politico-militare: Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și Organizația Tratatului de la Varșovia (OTV). Acestea au avut capacități de anihilare reciprocă și, prin conflictul care a existat între cele două tabere și potențialul distructiv de care dispuneau, au amenințat existența întregii omeniri timp de aproape patru decenii.

În contextul desfășurării Războiului Rece, România a fost, alături de URSS, Albania, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și Republica Democrată Germană, stat membru al Organizației Tratatului de la Varșovia în primul rând pentru faptul că autoritățile de la Moscova au considerat că în felul acela puteau fi promovate cu succes interesele de superputere ale Uniunii Sovietice. Autoritățile comuniste de la București nu s-au opus în nici un fel participării la formarea blocului politico-militar sovietic la începutul anului 1951 (la ordinul lui Iosif Stalin²), chiar dacă în acest fel erau încălcate atât prevederile primului paragraf al articolului 3 din Tratatul de Pace de la Paris³, cât și cele referitoare la clauzele militare, navale și aeriene ale documentului oficial semnat de reprezentanții României la 10 februarie 1947 în capitala Franței. După repunerea în funcțiune, la sfârșitul anilor '40, a fabricilor de armament din România dezafectate la finele celui de-al doilea război mondial, autoritățile de la București au permis utilizarea în continuare a avioanelor germane de bombardament „Heinkel-111” din înzestrarea aviației române și au îngăduit producerea unor piese de schimb pentru armamentul și tehnica de luptă de concepție germană din dotarea armatei române, în scopul prelungirii duratei de utilizare a acestora⁴.

Ca urmare a ordinului dat în ianuarie 1951 de Iosif Stalin la Consfătuirea de la Moscova a reprezentanților țărilor de democrație populară, în România au fost depășite nivelurile maxime prevăzute la 10 februarie 1947 pentru efectivele armatei și s-a trecut la dezvoltarea accelerată a industriei românești de apărare. Astfel, s-au importat utilaje, tehnologie și licențe sovietice, în scopul dotării tuturor unităților armatei române cu armament și tehnică de luptă moderne. Încălcarea prevederilor Tratatului de Pace de la Paris de către statul român s-a realizat sub directa îndrumare și supraveghere a autorităților sovietice, iar acțiunile respective au condus la epuizarea rapidă a resurselor materiale și financiare de care dispunea România. Până în martie 1954 s-a investit în industria de apărare suma de 952.434.000 lei (echivalentă cu 75.571,828 kg aur fin) și s-au înregistrat

¹ Locotenent-colonel (r.) dr., cercetător în domeniul istoriei Războiului Rece, în cadrul Programului de Burse de Cercetare pe Termen Scurt inițiat de Institutul Cultural Român (București) și Woodrow Wilson International Center for Scholars (Washington DC, SUA).

² Cf. Alexandru Oșca, Vasile Popa, *Stalin a decis: lagărul socialist se înarmează*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, an I, nr. 2-3/1998, p. 74-76; Petre Oprîș, *Preliminariile constituirii Organizației Tratatului de la Varșovia. Consfătuirea de la Moscova din ianuarie 1951*, în *Buletinul Muzeului Militar Național nr. 1/2003*, vol. II, Editura OSCAR PRINT, București, 2003, p. 482-487.

³ Primul paragraf al articolului 3 din Tratatul de Pace de la Paris avea următorul cuprins: „România va lua toate măsurile necesare pentru a asigura tuturor persoanelor de sub jurisdicția română, fără deosebire de sex, de limbă sau de religie, folosința drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv libertatea de exprimare, libertatea presei și de publicare, libertatea cultului, libertatea de opinie politică și de întrunire publică (subl.n.)”. *România în anticamera Conferinței de la Paris. Documente*, Arhivele Naționale ale României, coord. Marin Radu Mocanu, București, 1996, p. 414.

Procesul intentat de guvernul condus de dr. Petru Groza împotriva liderilor Partidului Național-Țărănesc în a doua parte a anului 1947, arestarea oamenilor politici și a intelectualilor care se opuneau în diferite moduri comuniștilor, precum și intervenția brutală a autorităților de la București în problemele religioase (reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române și dizolvarea forțată a Bisericii Greco-Catolice din România) au constituit motivele principale invocate în mod repetat de reprezentanții guvernelor Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii în România în memoriile de protest pe care le-au prezentat la Ministerul român al Afacerilor Externe în perioada 1947-1950.

⁴ În articolul 11 al Tratatului de Pace de la Paris s-a menționat faptul că „România nu va poseda sau dobândi avioane concepute esențial ca bombardiere cu dispozitive interioare pentru a purta bombe”, iar în al doilea paragraf al articolului 16 s-a precizat: „Materialul de război de proveniență sau concepție germană, în excedent față de cel necesar forțelor armate îngăduite prin Tratatul de față, va fi pus la dispoziția celor Trei Guverne (sovietic, britanic și american - nota P. Oprîș). România nu va dobândi sau fabrica nici un fel de material de război de proveniență sau concepție germană și nu va folosi sau instrui nici un tehnician, inclusiv personalul de aviație militar și civil, care este sau a fost cetățean german (subl.n.)”. *Ibidem*, p. 416-417.

pierderi de 196.706.533 lei (20,65% din suma investită).

Constituirea la Moscova, în ianuarie 1951, a unei structuri militare a țărilor de democrație populară (structură intitulată Comitet de coordonare și aflată sub conducerea permanentă a mareșalului A. M. Vasilevski, ministrul sovietic al Apărării) poate fi considerată un alt pas major efectuat de Iosif Stalin pentru uniformizarea armatelor statelor comuniste din Estul Europei. Acțiunea respectivă a înlesnit în mod semnificativ înființarea Organizației Tratatului de la Varșovia la 14 mai 1955, iar protocoalele militare sovieto-române încheiate în primele luni ale anului 1955, precum și schimbările survenite la vârful armatei române cu trei săptămâni înainte de semnarea Tratatului de la Varșovia se înscriu, în opinia noastră, într-un plan general al Kremlinului de creare a unei structuri politico-militare supranaționale utile pentru interesele URSS.

Implicarea României în constituirea Organizației Tratatului de la Varșovia s-a realizat cu acordul nemijlocit al autorităților de la București. Acestea au acceptat în mod necondiționat să adere la un bloc politic-militar înființat de URSS pentru faptul că liderii Partidului Muncitoresc Român au fost instalați în fruntea statului român chiar de către sovietici, iar România se afla sub ocupație sovietică la începutul anului 1955. Obligația morală față de Moscova a autorităților de la București era dublată de o solidaritate ideologică în cadrul blocului sovietic. Comuniștii români se asigurau astfel de un sprijin extern în vederea menținerii la putere, în condițiile în care legitimitatea acțiunilor lor putea fi pusă sub semnul întrebării de națiunea română, în numele căreia se adoptau decizii politice, economice, militare și sociale.

În luna iulie 1960, o delegație militară românească a discutat la Moscova cu reprezentanții Comandamentului Forțelor Armate Unite despre îmbunătățirea dotării armatei române cu armament, muniții și tehnică de luptă. Cu acel prilej, s-a recomandat formarea a patru regimente de rachete antiaeriene și înzestrarea lor completă cu armament și tehnică de luptă până în anul 1965. Totodată, s-a precizat faptul că trebuie înlocuite toate avioanele MIG-15 și MIG-15 Bis din regimentele de vânătoare. Locul acestora urma să fie luat, până cel târziu în 1965, de 104 avioane MIG-21 (dintre care 60 MIG-21 P, de interceptare, cu livrare în 1964-1965), iar „cu avioanele existente MIG-15 și MIG-15 Bis să se înzestreze cele 2 regimente de aviație vânătoare-bombardament și să se asigure nevoile de școală”⁵.

Câteva luni mai târziu, în cursul vizitei pe care a efectuat-o la București (17-19 februarie 1961), mareșalul sovietic Andrei A. Greciko a recomandat înzestrarea Escadrilei 38 Aviație Cercetare cu avioane IAK-27 R sau IAK-28 R - aparatele sovietice Il-28 ale unității românești fiind considerate la Moscova uzate moral⁶. Într-un raport sovietic, elaborat la începutul anului 1961, se preciza faptul că armata română avea un deficit de 9 avioane IAK-27 R și 136 MIG-21, la 1 ianuarie 1961. Ambele tipuri de aparate costau, fiecare, 3,5 milioane ruble (cursul de schimb fiind de 1 rublă = 1,5 lei). Într-un alt document sovietic, din 3 aprilie 1961, se menționau prețuri diferite: un MIG-21 F costa 514.125 ruble, iar un IAK-27 R - 555.000 ruble (probabil ruble noi), iar dotarea lor era diferită de variantele standard. În același timp, prețul la export al unui bombardier IAK-28 era de 1.125.000 ruble⁷.

⁵ Petre Opreș, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2007, p. 95. Pentru detalii, *ibidem*, p. 97; 99; 105; 163.

⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. - Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 3. Aproximativ 180 de avioane bimotore IAK-27 R („Mangrove”, în codul NATO), de recunoaștere tactică, au fost construite în perioada 1958-1962 la Fabrica nr. 292 din Saratov (Uniunea Sovietică). IAK-27 R avea o rază de acțiune de 2380 km, un plafon de serviciu de 16.500 m și o viteză maximă de 1285 km/h, la mare altitudine. Echipat cu un tun „Nudelman-Richter NR-23” (cal. 23 mm) și două camere foto, acesta putea efectua fotografii de la mare altitudine. Primul avion IAK-27 R a intrat în dotarea armatei sovietice în anul 1960 și a fost retras la sfârșitul anilor '70. Vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Yakovlev_Yak-27 (accesat la 3 august 2010).

Avionul bimotor IAK-28 R („Brewer-D”, în codul NATO), de recunoaștere, avea o viteză maximă de 1840 km/h, un plafon de serviciu de 16.750 m și o rază de acțiune de 2500 km. Echipajul era format dintr-un pilot și un navigator/observator (acesta acționa și platforma aparatelor fotografice). Prima decolare a prototipului IAK-28 a avut loc la 5 martie 1958, iar doi ani mai târziu a început dotarea aviației sovietice cu diferite variante ale sale: bombardier tactic - IAK-28 B, L și I; interceptor - IAK-28 P; aparat de recunoaștere - IAK-28 R, SR, TARK, RR, RL; avion de luptă radioelectronică - IAK-28 PP; avion de școală - IAK-28 U. În total, au fost fabricate 1180 de aparate. Ultimul IAK-28 a fost utilizat până în 1992. Vezi http://en.wikipedia.org/wiki/Yakovlev_Yak-28 (accesat la 3 august 2010).

⁷ Russian State Archive of Economics, Moscow, Call Number: 4372/79/791, p. 28-29; *Information on the Shortfall of the Most Important Weapons Systems in the Warsaw Pact [Informații rezumative despre cele mai importante categorii de tehnică de luptă din cadrul OTV]*, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_8/docs/InfoShortfall_010261.pdf (03.02.2006); Petre Opreș, *op.cit.*, p. 115-117; 130; Russian State Archive of Economics, Moscow, Call Number: 4372/79/792, p. 111-122; *Information on Weapons Supplies and Payment in the Warsaw Pact [Informații despre aprovizionările cu arme și modalitatea de plată în cadrul OTV]*, http://www.isn.ethz.ch/php/documents/collection_8/docs/InfoWeapons_0361.pdf (03.02.2006).

În cursul vizitei sale din februarie 1961, în România, comandantul suprem al Forțelor Armate Unite a recomandat și avionul Suhoi-7 B, pentru dotarea regimentelor de vânătoare-bombardament românești, iar generalul Leontin Sălăjan a fost de acord cu includerea a 12 avioane Suhoi-7 B (cu livrare în 1964) și 11 IAK-27 R (cu livrare în 1963) pe o listă de achiziții de tehnică militară, pentru perioada 1963-1965⁸.

Cu toate că era vorba despre o recomandare a unui reprezentant al „Fratelui cel Mare de la Răsărit” și generalul Leontin Sălăjan a susținut-o la 22 martie 1961, într-un raport trimis conducerii P.M.R.⁹. (precizând că erau necesare 12 Suhoi-7 B și 11 IAK-28 - nu aparate IAK-27 R, așa cum s-a solicitat șase luni mai târziu, într-un document trimis lui Ion Gheorghe Maurer la 4 septembrie 1961), autoritățile de la București nu au importat nici unul dintre avioanele menționate de comandantul suprem al Forțelor Armate Unite. S-a preferat soluția propusă inițial la Moscova (iulie 1960), de înlocuire treptată cu aparate supersonice MIG-21 a tuturor avioanelor subsonice MIG-15, MIG-15 Bis, S-102 și MIG-17 - din regimentele de vânătoare. Totodată, au fost casate 150 de avioane de asalt Il-10, precum și toate IAK-urile 23 din Regimentul 135 (care avea baza la Caransebeș), iar două regimente de vânătoare (R. 49 și R. 67 - fostele R.277 și R.158 Aviație Reactivă - dotate cu MiG-15 Bis, S-102 și MiG-17 PF) au fost transformate în unități de vânătoare-bombardament (31 martie 1960)¹⁰.

Primele avioane MiG-21 F-13 destinate României au ajuns în țară în luna februarie 1962 și au aterizat pe aerodromul Deveselu (județul Olt), unde staționa Regimentul 91 Aviație Vânătoare (înzestrat cu MIG-19 P și PM). Acestea făceau parte din lotul de 12 aparate planificate pentru anul 1962 și au fost aduse de către piloți sovietici.

În aceeași perioadă, la Centrul Aviatic de la Krasnodar (în Siberia) a început pregătirea primilor piloți români care urmau să facă trecerea pe MiG-ul 21 F-13: locotenentii-colonei Alexandru Marcu și Dumitru Puiu, precum și maiorii Gheorghe Zagara, Livius Săbău și Aurel Gheorghe. Locotenent-colonelul Alexandru Marcu a decolat primul (la 6 iunie 1962) și a fost urmat la scurt timp de ceilalți, după care s-au întors împreună în România cu titlurile de instructori pe MiG-ul 21 F-13.

După finalizarea lucrărilor de extindere a pistei de decolare-aterizare de la Giarmata (județul Timiș), toate MiG-urile 21 F-13 de la Deveselu au fost mutate lângă Timișoara, intrând în dotarea Regimentului 93 Aviație Vânătoare¹¹.

În scopul înzestrării unităților de apărare antiaeriană cu mijloace de foc moderne, autoritățile române au demarat încă din 1956 un program de dotare cu tunuri A.A. sovietice KS-19, cal. 100 mm, iar în 1957 au fost importate primele piese sovietice de artilerie A.A. KS-30, cal. 130 mm. Acestea au înlocuit modelele vest-europene de tunuri A.A. (cal. 20, 25, 40 mm „Bofors”, 75 mm „Vickers” și 88 mm „Krupp”), care au fost scoase din dotare în perioada 1958-1959. Concomitent, a fost achiziționat în anul 1958 sistemul sovietic de rachete antiaeriene SA-75 „Dvina”¹². Prima instalație de acest fel a sosit în România în anul următor și a intrat în înzestrarea unităților din subordinea Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului¹³.

Pentru dotarea armatei române cu tehnică și materiale militare în perioada 1960-1965, autoritățile de la București au prevăzut suma de 6157 milioane lei. Din aceasta, 1157 milioane ruble (4236 milioane lei) au fost alocate pentru plata importurilor de produse speciale: 104 avioane MIG-21,

⁸ Petre Opriș, *op.cit.*, p. 163. Pentru alte documente din perioada respectivă, referitoare la importurile de tehnică de luptă și pregătirea de luptă a militarilor români, vezi Gavriil Preda, Petre Opriș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. I (1954-1961), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2008, p. 294-295; 301-306; 326-327; 330; 360-361; 364-385; 388-396; 398-407.

⁹ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 13.

¹⁰ Cf. Petre Opriș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia (1955-1991)*, Editura Militară, București, 2008, p. 96-97; 288; Paul Sandachi, *Aviația de luptă reactivă în România (1951-2001)*, Muzeul Aviației, f.a., p. 25; 66.

¹¹ Ioan Cherecheș, *Aerodrom și cer*, Editura Militară, București, 2002, p. 199-200; 206; Paul Sandachi, *op.cit.*, p. 58. La începutul lunii iunie 1961, autoritățile de la București au aprobat trimiterea a trei medici români la Institutul de Medicină Aeronautică din URSS (lt.col. Alexe Ionașcu, căpitan Maurică Stoian și căpitan Vasile Teodorescu). Timp de 20 de zile, aceștia au fost informați în legătură cu modul de acordare a asistenței medicale piloților care zburau la mare altitudine, cu aparate MiG-21. Cf. Gavriil Preda, Petre Opriș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. II (1962-1968), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2009, p. 364-365.

¹² General de armată Ion Tutoveanu, «În 1954, am fost martor la o explozie atomică sovietică», în *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, editori: Constantin Olteanu, Alesandru Dușu, Constantin Antip, Editura Pro Historia, București, 2005, p. 133-134; General-colonel Ion Șuța, *Cooperarea Comandamentului Militar Român cu parteneri de alianță, în România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, loc.cit., p. 144; General-maior Nicolae Cibu, *Succinte amintiri, în România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, loc.cit., p. 154.

¹³ Serviciul Istoric al Armatei (în continuare: S.I.A.), *fond Direcția Generală de Înzestrare - Direcția planificare*, dosar nr. 1701, vol. 2, 1948-1966, f. 32; 140.

mijloace moderne de apărare antiaeriană (complexe de rachete SA-75 „Dvina” și SA-75 M3 „Volhov”¹⁴), radiolocatoare (din URSS), aparatură radio (din URSS, Ungaria și R.D.G.), mijloace de tracțiune (din URSS și Polonia) și 423 tancuri mijlocii T-54 A (din Polonia)¹⁵.

Complexele sovietice de rachete antiaeriene SA-75 au intrat în dotarea Regimentului 4 Ra.A.A. de la Ploiești, precum și a Regimentului 15 Ra.A.A. de la Hunedoara - înființate în 1962, respectiv 1963. Acestea puteau acoperi zona București-Ploiești și obiectivul industrial de la Hunedoara împreună cu alte două regimente de rachete antiaeriene, deja înființate în perioada 1961-1962¹⁶.

În anii 1961-1968 au intrat în dotarea armatei române și alte tipuri de tehnică de luptă: tancul T 55-100¹⁷, transportorul amfibiu blindat BTR-50 PU, tractorul de tancuri, instalația 2 P-26 de lansare a rachetelor antitanc 3M6 „SMEL” (în 1962, ulterior fiind achiziționată și instalația 2 P-27), complexul sovietic de rachete operativ-tactice R-11 (cunoscut și sub denumirea de SCUD-A)¹⁸, vânătoare de submarine, vedete de tipul „Proiect 205” (purtaoare de rachete P-15 „Termit”), remorhere maritime și fluviale etc.

Începând din anul 1961, au fost modernizate tancurile T-34 aflate în înzestrare, în scopul îmbunătățirii performanțelor de luptă și prelungirii duratei lor de exploatare¹⁹. Totodată, pentru dotarea armatei române cu complexul de rachete tactice 2 K-6 „LUNA” („FROG”, în codul NATO), autoritățile de la București au înființat în anul 1962 Divizioanele 113, 115 și 180 Rachete Tactice (primele având sediul la Ploiești, iar al treilea, la Craiova) și au cumpărat șase instalații de lansare 2 P-16 și două tipuri de rachete pentru acestea: 3 R 9 „LUNA 1” și 3 R 9 „LUNA 2” („FROG-3”). Ambele rachete aveau o rază maximă de acțiune de 44 km și focoase cu două tipuri de încărcătură: explozivă (450 kg) sau de instrucție²⁰.

În aceeași ordine de idei, România a primit în anii '60 avioane de vânătoare-interceptare MIG-21 (în diferite variante), însă o parte dintre aparatele respective erau uzate fizic în momentul în care au fost importate din URSS și Cehoslovacia, iar altele nu corespundeau dorinței exprimate de autoritățile militare de la București. De exemplu, la o reuniune a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. (26-27 februarie 1963), Leontin Sălăjan a declarat faptul că „*n-am fost de acord să cumpărăm MIG-uri fără interceptor. MIG-urile pe care vrem noi să le cumpărăm [sovieticii] au spus că nu sunt gata (subl.n.)*”²¹. Potrivit recomandării reprezentanților Comandamentului Forțelor Armate Unite (iulie 1960), România trebuia să importe 44 de avioane de vânătoare MIG-21 F-13, precum și 60 de aparate de interceptare MIG-21 PF-13 (până în anul 1965). Precizăm faptul că MIG-21 F-13 era un aparat de vânătoare dotat cu un sistem de rachete aer-aer K-13 și putea fi utilizat doar pe timp de zi.

Deoarece producția de serie a MIG-ului 21 PF-13 a început la uzina „GAZ 30” din Moscova de-abia în anul 1961, livrarea în România a celor 60 de MIG-uri de interceptare a fost planificată inițial pentru perioada 1964-1965, apoi a fost contramandată de către sovietici (în anul 1962)²². Acesta este unul dintre motivele pentru care generalul Leontin Sălăjan a amintit despre situația respectivă la reuniunea din 26-27 februarie 1963 a Biroului Politic al C.C. al P.M.R.

Problema menționată de ministrul român al Forțelor Armate a fost rezolvată de autoritățile de

¹⁴ Primul sistem de tipul S-75 M3 „Volhov” a intrat în dotarea armatei române în anul 1964.

¹⁵ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Cancelarie*, dosar nr. 56/1960, f. 2; 4; 6; 7-8; 15-20.

¹⁶ Cf. Petre Opriș, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, op.cit., p. 172-173.

¹⁷ Primele tancuri T-55 au ajuns în România în anul 1962 și au intrat în dotarea Regimentului 1 Tancuri (de la Târgoviște), comandat de maiorul Nicolae Croicu. Lt.col. Ifim Trofimov, *Tancurile târgoviștene, între o istorie glorioasă și perspective*, în „La posturi” (revista Școlii de aplicație pentru tancuri și auto „Mihai Viteazul” - Pitești), nr. 3 (41)/martie 2004, p. 8.

¹⁸ Un număr de 12 complexe R-11 au fost achiziționate în anul 1961 pentru înzestrarea Brigăzilor 32 și 37 Rachete Operativ-Tactice de la Tecuci (înființată în anul 1961) și Ineu (1962), iar un complex R-11 a fost cumpărat pentru a fi folosit ca material didactic la Centrul de Instrucție pentru Rachete de la Ploiești. Acesta putea lansa o rachetă de tipul 8 K 11, care avea o bătaie maximă de 170 km și un focos cu diferite tipuri de încărcătură: explozivă (950 kg), nucleară (50 de kilotone) sau chimică (950 kg). Adrian Stroea, Gheorghe Băjenaru, *Artileria română în date și imagini*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010, p. 113.

¹⁹ S.I.A., *fond Direcția Generală de Înzestrare - Direcția planificare*, dosar nr. 1701, vol. 2, 1948-1966, f. 32; 140.

²⁰ În anul 1967 s-au mai înființat trei divizioane de rachete tactice - la Lugoj, Oradea și Corbu (județul Constanța) - și au fost cumpărate pentru acestea șase complexe 2 K-6, dotate cu rachete 3 R 10 „LUNA” („FROG-5”) - care aveau o bătaie maximă de 30 km.

Cele 12 complexe de rachete 2 K-6 „LUNA”, achiziționate în anii 1962 și 1967, au fost înlocuite cu complexe de rachete tactice 9 K-52 „LUNA M” în anul 1982. Adrian Stroea, Gheorghe Băjenaru, *op.cit.*, p. 113; 141-142; http://en.wikipedia.org/wiki/2K6_Luna (accesat la 27 septembrie 2011).

²¹ Mihai Retegan, *Război politic în blocul comunist. Relații româno-sovietice în anii șaizeci. Documente*, Editura RAO, București, 2002, p. 91.

²² În anul 1961, sovieticii au prezentat în premieră MiG-ul 21 PF, la parada aeriană de la Tușino. Florin Zăgănescu, *Aviația*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 345.

la Moscova doi ani mai târziu, când armata română a început să primească din URSS primele avioane MiG-21 PFM.

Pentru a evita înzestrarea în continuare cu avioane slab dotate pentru luptă și „la mâna a doua” (în limbaj occidental, MIG-uri „second hand”²³), membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au hotărât la 9 noiembrie 1967 astfel: „În legătură cu discuțiile ce au loc pentru încheierea protocolului comercial cu URSS pe anul 1968, partea română să depună în scris cererile și propunerile sale pentru lărgirea schimbului de mărfuri. În cazul când partea sovietică va proceda la reducerea volumului de mărfuri ce urmează să le importe din R.S. România în anul 1968, să se reducă în mod corespunzător și volumul mărfurilor pe care R.S. România le va importa din URSS, reducerea făcându-se mai ales pe seama importului de tehnică militară.

De asemenea, să se examineze foarte serios problema importului de avioane MIG-21, pentru a nu se accepta decât avioane noi (subl.n.)”²⁴.

Prin noul protocol secret al Organizației Tratatului de la Varșovia (încheiat la Moscova, la 31 martie 1961), autoritățile de la București au acceptat ca 12 divizii mecanizate (la pace, Diviziile 1, 9 și 11 Mecanizate și Diviziile 2, 10 și 18 Infanterie), două divizii de tancuri (la pace, numai Divizia 6 Tancuri), un regiment de desant-parășutare, patru regimente de rachete antiaeriene, precum și patru regimente și două divizioane de artilerie antiaeriană să fie puse la dispoziția comandantului suprem al Forțelor Armate Unite ale OTV, în cazul declanșării unui război²⁵. În același timp, toate cele patru regimente românești de aviație de vânătoare (care urmau să primească în dotare avioane MiG-21), cele două regimente de aviație de vânătoare-bombardament (echipate cu MiG-15 Bis, S-102 și MiG-17 PF), trei regimente și două batalioane radiotehnice, un regiment de transmisiuni și întreaga flotă maritimă și fluvială românească se aflau în compunerea Forțelor Armate Unite ale OTV, în caz de război.

Potrivit indicațiilor date de mareșalul Andrei A. Greciko - în cursul vizitei sale în România (februarie 1961) - și a protocolului secret al OTV semnat la Moscova de generalul de armată Leontin Sălăjan (31 martie 1961), autoritățile de la București au dezvoltat și forțele navale naționale, fiind achiziționate nouă vedete purtătoare de rachete (dintre care șase nave „Proiect 205”, în perioada 1962-1965). Acestea au făcut parte din compunerea unui divizion nou înființat și s-a prevăzut dotarea lor cu câte patru rachete sovietice P-15 „Termit”, de tipul „navă-navă”²⁶. Totodată, generalul Leontin Sălăjan a insistat atât personal, cât și prin intermediul subordonatului său, generalul Floca Arhip (adjunct al ministrului Forțelor Armate pentru pregătirea de luptă), să nu fie importat un divizion sovietic de rachete „sol-navă” de tipul S-2 „SOPKA” (SSC-2b „Samlet”, în codul NATO) deoarece relieful dobrogean de la Marea Neagră nu permitea utilizarea eficace a sistemului menționat decât în proporție de 50%²⁷.

Prin promovarea cu obstinție a internaționalismului proletar și a solidarității față de URSS, conducerea Partidului Muncitoresc/Comunist Român s-a înscris în curentul general care exista la nivelul liderilor comuniști din Europa Centrală și de Est, impuși sau acceptați de sovietici pentru a conduce Albania, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia sau Republica Democrată Germană. Atitudinea respectivă era în mod evident favorabilă autorităților de la Moscova și intra în contradicție cu interesele naționale ale popoarelor din Europa Centrală și de Est subjugate de sovietici la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

²³ După aproape 40 de ani, problema achiziționării de avioane supersonice pentru armata română a revenit în prim-planul analizelor guvernului României și Ministerului Apărării Naționale. De această dată, este vorba despre cumpărarea a 24 de avioane americane F-16, uzate, cu posibilitatea revitalizării lor în schimbul unei sume deloc neglijabile (circa 1,3 miliarde de dolari). La 4 august 2010, prim-ministrul Emil Boc a fost extrem de succint în declarații și a răspuns în mod categoric „Nu!” la întrebarea unui ziarist care dorea să știe dacă România are banii necesari pentru achiziționarea de avioane F-16 „second hand”. Pentru detalii, vezi <http://www.realitatea.net/boc-nu-exista-bani-pentru-achizitionarea-avioanelor-f16-726543.html> (accesat la 4 august 2010).

²⁴ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Cancelarie*, dosar nr. 156/1967, f. 3.

²⁵ În raportul întocmit la 22 martie 1961, generalul Leontin Sălăjan a prezentat situația reorganizării armatei române, astfel: „În cadrul de mobilizare nu vor mai fi divizii de infanterie moto, divizii de infanterie hipo, divizii de vânători de munte și brigăzi de tancuri, ci 12 divizii mecanizate (6 divizii vor avea un efectiv de aproximativ 8600 oameni, iar 6 divizii vor fi mecanizate ușoare, cu aproximativ 7000 oameni) și 2 divizii de tancuri, cu aproximativ 7000 oameni”. *Idem, fond C.C. al P.C.R. - Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 11/1961, f. 6.

²⁶ *Ibidem*, f. 15. La începutul anului 1964 a ajuns în România prima vedetă purtătoare de rachete („Șoimul”), iar un an mai târziu au fost aduse din URSS încă patru vedete de același tip (două dintre acestea fiind botezate „Eretele” și „Albatrosul”).

²⁷ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. - Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 3/1962, f. 7; *idem, fond C.C. al P.C.R. - Cancelarie*, dosar nr. 35/1962, f. 33.

THE ROMANIAN ARMIES' REORGANIZATION IN THE EARLY OF 1960s

Abstract

Starting from January 1951, a substantial part of the Romanian material and financial resources was used for importing weapons, combat military technique, and ammunition from the USSR, Poland and Czechoslovakia, and also for importing machine-tools and equipment necessary to the defense industry. On the same time, the works at the Danube-Black Sea Canal and the forced setting up of co-operatives in agriculture continued unabated. All these contributed in a decisive manner to the fast exhaustion of Romanian economy and to the sale, on a large scale, of the Romanian gold in the reserve of the National Bank of Romania.

Cuvinte cheie: comunism, Leontin Sălăjan, mareșalul Andrei Greciko, NATO, Romania, Stalin, Organizația Tratatului de la Varșovia.

Key words: communism, Leontin Sălăjan, Marshal Andrei Grechko, NATO, Romania, Stalin, Warsaw Treaty Organization.

RĂZBOIUL ARABO-ISRAELIAN DIN ANUL 1967

RĂZBOIUL DE ȘASE ZILE

Comandor (M) Mihail COLCER

Războiul arabo-israelian din anul 1967 a oferit comandantului din teatrul de operații o excelentă oportunitate de a examina importanța aplicării sau neaplicării principiilor de ducere a războiului într-un conflict. Utilitatea principiilor de ducere a războiului a fost întotdeauna subiect de dezbateri¹.

Cuprins:

1. Introducere
2. Scurt istoric al confruntării arabo-israeliene
 - 2.1. Declararea statului Israel
 - 2.2. Cronologia evenimentelor militare începând cu anul 1948
3. Elemente de ordin geopolitic și geostrategic
 - 3.1. Locul și rolul Orientului Mijlociu în confruntarea dintre superputeri
 - 3.1.1. Criza Suezului sau al doilea război arabo-israelian
 - 3.1.2. Importanța strategică a Strâmtoării Tiran pentru Israel
 - 3.2. Locul statului Israel în ecuația strategică
4. Desfășurarea operațiilor militare
 - 4.1. Beligeranți, forțe
 - 4.2. Filmul acțiunilor militare
5. Preparative pentru pace
 - 5.1. Rezoluția CS al ONU
 - 5.2. Consecințe pe termen lung
6. Concluzii

1. Introducere

Războiul de Șase Zile, prin consecințele sale pe termen lung a aruncat zona Orientului Mijlociu în haos, a făcut-o cea mai nesigură, mai imprevizibilă și mai lipsită de perspective.

A însemnat pentru cei mai mulți teoreticieni militari un exemplu de artă militară, a adus ca inovație lovitură preemtivă și a demonstrat clar că o țară relativ mică poate învinge o largă coaliție de forțe chiar în condițiile în care raporturile de forțe îi erau net defavorabile.

2. Scurt istoric al conflictului arabo-israelian

Orientul Mijlociu reprezintă practic cea mai instabilă, mai imprevizibilă și oricând, explozivă, zonă a planetei, o entitate geografică lipsită, începând cu anul 1948, de o singură zi de pace și în care confruntarea este omniprezentă. Zona se găsește la confluența unor mari interese de ordin politic, strategic, cultural, etnic, religios și nu numai. S-a aflat permanent la confluența intereselor celor două blocuri militare în timpul Războiului Rece, este leagănul celor mai importante trei religii universale și a patru mari civilizații, diferențiate clar atât lingvistic cât și etnic. Este, de asemenea, terenul peren de confruntare între lumea arabă și comunitatea israelită și mai este leagănul a prea multor grupări radicale, fundamentalist-islamiste care, fie și conceptual, nu pot accepta existența statului Israel.

2.1. Declararea statului Israel

Zona cuprinsă între estul Mării Mediterane și Golful Persic are o istorie încărcată, ca un stigmat.

Mișcarea sionistă, care a fost motorul creării statului Israel a apărut în anul 1897.

În perioada 1920-1948, Palestina se afla sub mandat britanic conferit de Liga Națiunilor, mandat care îi conferea responsabilități politice, economice, administrative, în vederea asigurării viitoarelor instituții naționale și de autogovernare populației din zonă, în condițiile protejării, totodată, a respectării drepturilor civile și religioase pentru toată populația de pe teritoriul Palestinei.

Începând practic cu anii 1920, evreii au fost încurajați să emigreze în zonă. În anul 1947, la data de 29 noiembrie, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor adoptă Rezoluția nr. 181 privind viitorul guvernării Palestinei, practic planul divizării acesteia în două părți, una pentru evrei și una

¹ Russell Glenn: *No More Principles of War*, Parameters, Spring 1998, p. 64.

pentru palestinieni, plan care implică crearea bazelor realizării unui stat israelian și ale unui stat arab pe acest teritoriu. Zona Ierusalimului urmând să fie administrată sub mandatul Națiunilor Unite. Planul este acceptat de partea israeliană, nu și de cea arabă.

Rezoluția menționată și adoptarea planului împărțirii Palestinei a dus, începând cu data de 30.11.1947, până la data de 01.04.1948, la începerea războiului civil în Palestina, prima fază a războiului arabo-israelian².

La data de 14.05.1948, forțele britanice se retrag din Palestina³, moment în care populația evreiască proclamă statul Israel⁴. SUA recunoaște înființarea noului stat. Statele arabe, în special Egiptul, Siria, Libanul și Irakul se opun vehement proclamării noului stat și se pregătesc să îl atace.

Imigranții evrei se organizează rapid astfel încât, la data de 28.05.1948 se înființează practic, formal, Forțele Israeliene de Apărare, sub conducerea lui David Ben Gurion. Recruții proveneau din formațiunile paramilitare Haganah⁵.

Declaraarea independenței de către evrei a constituit semnalul de invazie al noului stat pentru armatele arabe. Aproximativ 500.000 de evrei care se găseau pe teritoriile unor state arabe, Irak, Siria, Egipt se alătură noului stat.

În acest context, primul război arabo-israelian se declanșează la data de 15.05.1948.

Armata egipteană a avansat în direcția Tel Aviv, cu două coloane blindate, oprindu-se la 32 km. de oraș. Legiunea iordaniană și-a înăsprit asediul asupra orașului Ierusalim și a cucerit orașul Gush Etzion. Armata siriană a traversat râul Iordan pe mai multe direcții și a atacat comunitățile israeliene din Valea Iordanului și Galileea. Armata libaneză împreună cu voluntarii Kaukaji au trecut granița de nord a Israelului și au atacat comunitățile evreiești din Galileea de Sus.

Armatele arabe au fost sprijinite de mii de voluntari arabi din Palestina. În plus, două brigăzi irakiene au fost desfășurate în zona Sharon și în nordul Samariei. Tânăra armată israeliană, care avea handicapul unui deficit de armament și echipament militar a reușit să stopeze acțiunile armatelor arabe⁶ și să învingă.

2.2. Cronologia evenimentelor militare începând cu anul 1948

1948 - Primul război arabo-israelian

Începând cu data de 12.01.1949, Israelul semnează o serie de armistiții de încheiere a focului cu Egiptul, Libanul, Iordania și Siria⁷

1948 - 1950 Criza refugiaților palestinieni

1956 - Criza Suezului sau cel de al doilea război arabo-israelian

1964 - 1967 Războiul pentru apă

1967 - Războiul de șase zile

- 14 mai, Egiptul dislocă pe scară largă forțe în jurul Canalului Suez
- 16 mai, Egiptul redislocă forțele dincolo de Suez, în estul Peninsulei Sinai și cere Națiunilor Unite retragerea Forței de Urgență
- 19 mai, Egiptul expulzează Forța de Urgență sub mandat ONU, din Sinai și Fâșia Gaza și își redislocă forțele în aceste zone
- 22 mai, președintele egiptean Gamal Abdel-Nasser ordona închiderea Strâmtoării Tiran, act considerat de Israel ca o declarație de război. Prin închiderea traficului naval prin

² În această perioadă de război civil, mai mult de 2000 de persoane și-au pierdut viața și alte 4000 au fost rănite.

³ Forțele britanice trebuiau să definitiveze retragerea la data de 01.08.1948, dar deteriorarea situației a grăbit substanțial planul acestei retrageri

⁴ Ziua de 14 mai reprezintă azi ziua națională a statului Israel.

⁵ Formațiunile paramilitare Haganah sunt precursorii Forței Israeliene de Apărare și înființează încă din anul 1936 și au la bază luptătorii Irgun (Organizația Militară Națională) și Lehi (luptătorii pentru libertatea lui Israel). Aveau în structură 10.000 de luptători și 40.000 de rezerviști. În perioada revoltei arabe în Palestina (1936-1939), Hagana sprijină interesele britanice în zonă câpătând o importantă experiență militară, folosită cu succes în războiul arabo-israelian. Britanicii au sprijinit la rândul lor aceste formațiuni. De altfel, în armata britanică existau un mare număr de evrei din Palestina care în anul 1943 au format Brigada israeliană, unitate de infanterie care a acționat în Europa sub drapel britanic.

⁶ <http://dover.idf.il/IDF/English/about/History/40s/1948/150506.htm>

⁷ Cu Egiptul sunt stabilite linia granițelor, retragerea forțelor egiptene blocate în Palestina, instituirea unei zone demilitarizate la vest de Negev și la est de Sinai. Cu Libanul sunt marcate liniile de frontieră de-a lungul granițelor internaționale și sunt retrase forțele israeliene din 13 sate din sudul acestei țări. Cu Iordania s-a stabilit dislocarea de forțe iordaniene în Cisiordania (poziții deținute anterior de forțele irakiene) și Ierusalimul de Est, Israelul primește controlul în zona Samaria (în care existau mai multe comunități arabe israeliene) în schimbul unor teritorii situate la sud de dealurile Hebron. Siria și-a retras trupele din zona situată la vest de granița internațională, zona devenind demilitarizată. Practic Israelul va deține în anul 1949 aproximativ 78% din teritoriul Palestinei, în interiorul granițelor proprii (delimitate conform acordurilor de Linia verde, granița care va fi schimbată radical după Războiul de șase zile)

strâmtoare, Israelul era privat de transportul materiilor prime strategice, în special petrol, dar și armament și echipamente.

- 24 mai - 04 iunie, răspunzând apelului egiptean, guvernele din Iordania, Irak, Arabia Saudită, Siria și Liban au dislocat forțe militare spre frontiera israeliană. În aceste condiții Israelul și-a mobilizat forțele de rezervă și a lansat o campanie diplomatică pentru a câștiga sprijinul internațional pentru încheierea blocadei egiptene a transportului maritim israelian prin Strâmtoarea Tiran⁸.

- 27 mai, Nasser anulează un atac planificat asupra Israelului (Operațiunea Fajr) planificată pentru următoarele zile, după ce a devenit evident că israelienii cunoșteau deja planurile de atac.

- 05 iunie declanșarea operațiunilor militare de către Israel⁹. Războiul a durat până pe data de 10.06.1967.

3. Elemente de ordin geopolitic și geostrategic

Încă de la declararea statului Israel în anul 1948, problematica Orientului Mijlociu a fost una fierbinte. Chestiunea în sine era vastă și făcea referire la elemente complexe, pornind de la recunoașterea în sine a Israelului până la rezolvarea problemei refugiaților palestinieni și a problemei palestiniene în ansamblu, de la relațiile Israelului cu întreaga lume arabă, până la interesele în zonă ale SUA și Uniunii Sovietice, de la parteneriate strategice până la proiecția luptei între două sisteme și exportul socialismului în lume. În plus era evidentă apariția naționalismul pan-arab, în special sub conducerea egipteană a lui Nasser, dar și a naționalismului israelian promovat de liderii politici și militari carismatici precum David Ben Gurion, Golda Meir, Ytzhak Rabin, Moshe Dayan.

În perioada premergătoare războiului, un alt jucător regional își făcea apariția. Organizația pentru Eliberarea Palestinei. Apărută deja încă din 1964, organizată politic și militar, Mișcarea Fatah declanșează, începând cu anul 1965 primele acțiuni teroriste anti-israeliene.

3.1. Locul și rolul Orientului Mijlociu în confruntarea dintre superputeri

Importanța strategică a întregii zone a Orientului Mijlociu era evidentă. În primul rând prin existența Canalului Suez, rută maritimă esențială. Controlul accesului strâmtoarelor de la Marea Roșie a constituit subiectul celui de al doilea război arabo-israelian și cu implicarea unor jucători majori cum ar fi Franța, Marea Britanie, SUA și Uniunea Sovietică.

În al doilea rând, sistemul de alianțe în zonă permitea controlul pe termen lung a întregii regiuni cuprinse între Marea Mediterană și Oceanul Indian, cu acces direct la resursele petroliere din Asia de Sud și Sud-Vest, în special cele din Arabia Saudită, Irak și Iran.

Nu în ultimul rând, interesul hegemoniei sovietice sau americane în zonă, dădea acesteia un caracter de spațiu strategic major. Acest fapt a dus la implicarea pe scară largă a celor două superputeri în culisele jocului politico-militar din zonă, începând de la furnizarea de armament și echipamente militare, instruirea armatei prin trimiterea unui mare număr de consilieri militari, până la implicarea politică și sprijinirea uneia sau alteia dintre părți.

La nivelul anului 1967, lumea era puternic divizată și polarizată și în acest joc nu putea fi evitată implicarea statelor arabe și Israelului.

Uniunea Sovietică și sateliții săi, în ofensiva de exportare a socialismului în lume și, în particular, în Africa și statele arabe, au contribuit în mod evident la schimbarea raportului de forțe în regiune. În plan militar a contribuit major la înarmarea principalelor trei state arabe din regiune implicate în dese războaie arabo-israeliene. Mă refer la Egipt, Siria și Iordania și instruirea militarilor acestor state de către consilierii militari sovietici. Totodată a asigurat un susținut sprijin logistic. URSS erau interesate de dislocarea unei forțe maritime în Marea Roșie. Se presupune că la acea vreme, rușii plănuiau executarea unui atac preemtiv asupra facilităților nucleare evreiești de la Diona¹⁰, pentru a preîntâmpina ca acest stat să devină putere nucleară¹¹.

Este de menționat și faptul că, între statele arabe menționate existau rivalități uneori greu de depășit sau că în cadrul statelor naționale existau curente antagoniste, în special privitoare la relațiile cu Uniunea Sovietică și Occidentul. Un element important al acestor rivalități politice s-a consumat în special între Egipt și Arabia Saudită, Nasser considerându-se liderul lumii arabe și opunându-se apropierea regatului saudit de SUA.

În plan politic, Uniunea Sovietică a susținut continuu, în cadrul Națiunilor Unite și pe arena

⁸ La data de 30.05.1967 Iordania aderă la alianța militară egipteano-siriană constituită deja din anul 1966, și își dislocă trupele de ambele părți ale râului Iordan sub comandă egipteană.

⁹ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/67map1.html>

¹⁰ Isabella Ginor și Gideon Remez, *Foxbats over Dimona*, The Soviets' Nuclear Gamble in the Six-Day War.

¹¹ Daniel Pipes, *The Soviets' Six-Day War*, New York Sun May 29, 2007.

internațională, problema palestiniană, crearea unui stat palestinian propriu. A cultivat constant o strânsă colaborare politică, economică și militară cu state arabe aflate în proximitatea Orientului Mijlociu. A format cadre ale armatei și serviciilor secrete arabe, în școlile de profil sovietice.

În perioada premergătoare declanșării Războiului de Șase Zile, URSS a dezinforma în mod grosolan, în special autoritățile siriene, privind un iminent atac israelian asupra Siriei, informații transmise și autorităților egiptene de sirieni¹².

Pe de altă parte SUA a sprijinit statul evreu, în special politic, dar după încheierea Războiului de Șase Zile a devenit primul furnizor de echipamente militare moderne pentru Israel. Alături de Grecia și Turcia, state care aderaseră la NATO în anul 1952 și care aveau relații privilegiate cu SUA, practic Israelul reprezenta pentru politica americană un cap de pod în aria întregii Asii de Sud-Vest și accesul la resursele petroliere uriașe din zonă. În plus, comparativ cu regimurile și monarhiile arabe din zonă, Israelul adoptase un sistem democratic evident.

Nu trebuie uitat faptul că, în fapt, la acest moment, SUA era un jucător la nivel global cu interese strategice în toată zona Asiei, cultivând relații multiple, de natură militară, politică și economică cu multe alte state printre care regatul Arabiei Saudite, Pakistanul, sau Iranul sahului Mohammad Reza Pahlavi.

3.1.1. Criza Suezului sau al doilea război arabo-israelian

O criză cu mulți parteneri care evocă, cel mai bine importanța strategică a controlului căilor de comunicație maritimă în zona Mării Roșii. Conflictul s-a desfășurat în anul 1956 și, alături de Egipt, a implicat forțe militare aparținând Israelului, Marii Britanii și Franței. El poate fi considerat, prin implicațiile politico-militare, un conflict tipic confruntării din timpul Războiului Rece.

În fapt, președintele egiptean Abdel Gaamal Nasser naționalizează la data de 26.07.1956 canalul Suez, respingând, totodată, o ofertă americană și britanică de a construi un mare baraj pe fluviul Nil, la Assuan.

După anunțarea demersului egiptean, fără consultarea SUA, Franța și Marea Britanie, țări cu statut imperialist la data aceea, intervin militar la data de 29.10.1956, prin parașutarea unor trupe aerportate în zona portului Said, orașelor Suez și Ismaelia, pe care le ocupă. Concomitent, Armata israeliană ocupă în totalitate Peninsula Sinai apărată de 30.000 de trupe egiptene dar din care doar 10.000 combatante. Forțele israeliene se opresc în partea de est a canalului Suez. Israelul a reclamat accesul liber la această cale maritimă și, totodată, stoparea atacurilor formațiunilor armate, paramilitare fedain, egiptene, asupra populației și coloniilor evreiești din Sinai.

În momentul declanșării conflictului, forțele egiptene se găseau în plin proces de reînarmare cu echipament sovietic, parte din el încă neoperațional în timpul confruntării¹³.

În plan militar, victoria forțelor franco-britanice și israeliene a fost copleșitoare. În plan politic, Uniunea Sovietică și SUA au cerut ultimativ celor trei state implicate contra Egiptului să se retragă. În fond, Nasser obține o înfrângere militară zdrobitoare dar o victorie politică evidentă, obținând controlul traficului prin Canalul Suez, dar oferind Israelului dreptul de navigație liberă. Momentul a mai însemnat și sfârșitul colonialismului anglo-francez în zona Orientului Mijlociu.

3.1.2. Importanța strategică a Strâmătorii Tiran pentru Israel

Strâmtoarea Tiran se găsește, geografic, între Golful Aqaba și sudul Mării Roșii. Practic este o cale maritimă cu o lățime de aproximativ 380 de metri și o lungime de trei mii marine, formată între Peninsula Sinai și Peninsula Arabică, fiind de importanță strategică atât pentru Iordania, pentru că permite singurul acces liber pentru această țară la oceanul planetar prin portul Aqaba, cât și pentru Israel permițând accesul portului Eilat la oceanul planetar. Comparativ cu Iordania, Israelul are acces și la Marea Mediterană prin porturile Haifa și Ashdod.

3.2. Locul statului Israel în ecuația geostrategică

Israelul, de la înființarea sa, a reușit să poarte patru războaie majore cu o coaliție de state arabe, câștigându-le pe toate, în condițiile în care raportul de forțe a fost, întotdeauna net în favoarea forțelor arabe. Acest lucru a fost posibil, în primul rând datorită capacității statului evreu de a forma o armată deosebit de motivată și competitivă, un sistem de mobilizare foarte eficient, poate cel mai eficient din lume, a unui sistem de informații și de spionaj la superlativ, abilității și pragmatismului clasei politice israeliene de a pune pe primul plan al dezbaterii politice și publice problema existenței statului Israel și, nu în ultimul rând, sprijinului masiv, militar și logistic dat de SUA. Armata israeliană era net superioară ca pregătire armatelor arabe, fapt recunoscut, de facto, de inamicii statului evreu.

¹² <http://www.npr.org/news/specials/mideast/history/transcripts/6day-p4.100302.html>

¹³ <http://www.isj.org.uk/index.php4?id=249&issue=112>

4. Desfășurarea operațiilor militare

4.1. Beligeranți, forțe

La data începerii acțiunilor militare **Israelul** dispunea de 275.000 militari, plus alți 200.000 din rezervă, 200 de avioane de luptă, 1.100 de tancuri, 400 piese de artilerie. I.A.F. avea în dotare avioane de tipul Fouga Magister, de antrenament, bombardiere Ouragan, bombardiere ușoare de tipul Vautour și avioane de atac de tipul Mystere Mark IV, Super Mystere și Mirage IIIc.

Egiptul dispunea cel mai probabil de 180.000 militari, aproximativ 420 de avioane din care 242 avioane de atac de tipul MIG (restul tot de proveniență sovietică de tipul Ilusin, Tupolev și aparate de atac-bombardament de tipul Suhoi), 900 tancuri și aproximativ 800 de piese de artilerie.

Structura de forțe prevedea 1 divizie blindată (o a doua divizie blindată a era deja formată dar nu era operațională la acel moment), 5 divizii de infanterie (D. 20 I. era cunoscută drept divizia Palestiniană și era dislocată în Gaza. A fost distrusă în război și nu a mai fost refăcută), 1 brigadă aeroperțată.

Jordania dispunea de 56.000 militari, 24 de avioane de vânătoare, 294 de tancuri (inclusiv 30 irakiene), 194 piese de artilerie (din care 34 irakiene). De altfel, Legiunile iordaniene au fost întărite cu câteva brigăzi irakiene.

Structura forței prevedea 9 brigăzi de infanterie, 1 brigadă blindate, 4 brigăzi de tancuri și una de artilerie.

Siria dispunea de 70.000 militari, 92 de avioane de atac și 2 de bombardament, 300 de tancuri, 265 piese de artilerie.

Majoritatea armamentului egiptean și sirian era de proveniență sovietică. Principalul armament israelian era de proveniență franceză. În materie de blindate, egiptenii și sirienii dispuneau de ultimele modele de tancuri grele sovietice, comparativ cu israelienii, care erau dotați cu tancuri vechi franceze de tipul AMX și britanice, de tipul Sherman sau Centurion.

Un tabel comparativ arată superioritatea arabă, fie doar numerică, în tehnică de aviație

Tipul	Israel	Egipt	Siria	Jordania	Iraq	Liban
atac	228	242	92	24	130	31
bombardament	19	57	2		21	
transport	51	83	5	7	23	2
elicoptere	45	37	10	4	50	5
Total	343	419	109	35	224	38

4.2. Filmul acțiunilor militare

Demersurile autorităților egiptene de blocare a accesului prin strâmtoarea Tiran, cumulat cu o serie de evenimente ce au precedat războiul, au făcut ca la data de 05.06.1967, Armata israeliană să declanșeze o **operațiune preemtivă**, de amploare, împotriva coaliției de state arabe¹⁴.

Declarativ cel puțin, SUA, URSS sau alte puteri militare s-au păstrat în afara jocului. Chiar dacă SUA și URSS au avut dislocate în proximitatea zonei, forțe navale (nava americană de cercetare radioelectronică USS Liberty, atacată de Forțele Navale Israeliene, și 17 nave sovietice dislocate în estul Mării Mediterane). Coaliția arabă dispunea, după unele surse, la începerea acțiunii militare de forțe militare de valoarea a 465.000 militari, peste 2.800 de tancuri și 810 aparate de zbor. Armata egipteană era deja dislocată în Sinai, strâmtoarele erau blocate de flota egipteană, forțele iordaniene erau plasate sub comanda egipteană. În aceste condiții, Israelul mobilizează forțele de rezervă. Totodată încearcă pe căi diplomatice să detensioneze situația creată. Neprimind sprijinul internațional așteptat, guvernul evreu aprobă la data de 04.06.1967, ofensiva IDF, pentru eliminarea pericolului la adresa statului Israel. Războiul de Șase Zile rămâne în istoria militară ca o operație preemtivă, aplicată eficient de Israel¹⁵. Practic, conflictul începe cu declanșarea unei operații aeriene de amploare, la distanță, condusă de Forțele Aeriene Israeliene (I.A.F.), sub numele de cod Focus, în care atacă un număr de 11 baze aeriene egiptene, inclusiv Aeroportul Internațional din Cairo, scoțând din luptă, încă din primul val, practic 80 la sută din avioanele adverse, o treime din bazele aeriene și 23 de instalații radar și de apărare antiaeriană¹⁶.

¹⁴ În afara forțelor egiptene, siriene, iordaniene, alte patru state arabe au contribuit cu trupe: Irakul, Arabia Saudită, Kuwaitul și Algeria.

¹⁵ Vezi figura nr. 1.

¹⁶ *Time Line of the 1967 Six day War (Israeli-Arab 6 Day war Chronology)*, Zionism-Israel Information Center.

La data de 06.06.1967 Forțele Terestre Israeliene încep acțiunea cu brigăzile de blindate pe direcția sud-vest, forțând ocuparea Peninsulei Sinai și vest, ocupînd în totalitate Fâșia Gaza. Pe frontul iordanian, Bg.45 I. ocupă orașul Jenin, Bg.55.I. și Bg.4 Bl. ocupă o serie de facilități militare iordaniene. Bg. 10 I. își asigură controlul pe linia de comunicație Ierusalim-Ramallah. De asemenea, acestea cuceresc pe rând, nord-estul Ierusalimului și orașele Qalqiliya, Abu Tur, Ramallah. Forțele iordaniene încearcă, fără succes o contraofensivă cu o brigada din Legiunea 40. În final primesc ordinul de retragere din Cisiordania (Iudeea și Samaria)¹⁸.

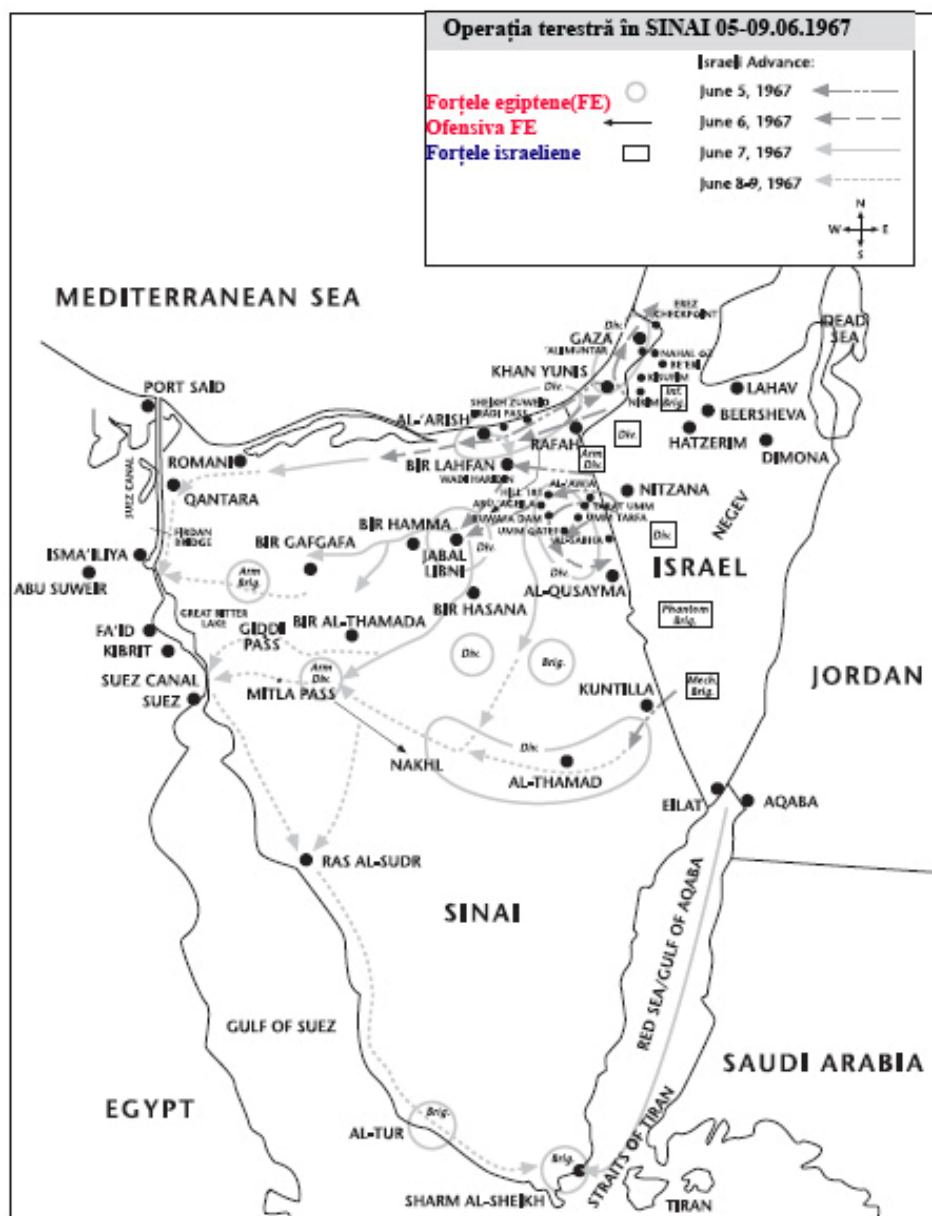

Fig. 2

La data de 07.06.1967, pe frontul egiptean, Forțele Terestre Israeliene cuceresc o serie de obiective cu importanța militară precum Bir al-Hazna, al Qazima, Bir Gafgafa, iar trecătoarea Mitleh e închisă, blocând retragerea forțelor egiptene.

Forțele Navale Israeliene intră în orașul port Sharm el Sheikh.

Pe frontul iordanian, sunt cucerite o serie de orașe importante precum Yabbida-Aqaba, Tul Karm, Nablus, Gush Etyion și Ierihon. De asemenea Ierusalimul vechi este ocupat de forțele israeliene. Forțele iordaniene primesc ordinul final de retragere.

¹⁸ Vezi figura nr. 2.

Artileria siriană bombardează continuu granița de nord a Israelului, în zona Înălțimilor Golan. Practic, Israelul cucerește malul stâng al Iordanului și partea de est a Ierusalimului, care va fi anexată pe data de 27 iunie 1967.

Președintele egiptean face primele solicitări de încheiere a focului prin intermediul ONU.

La data de 08.06.1967, ofensiva terestră israeliană ajunge până la Canalul Suez, în condițiile în care superioritatea forțelor egiptene la începutul conflictului era evidentă. În aceste condiții, Egiptul acceptă încetarea focului și capitulează.

Pe frontul iordanian, forțele israeliene distrug podurile peste râul Iordan și cuceresc Hebronul. Forțele Comandamentului Central și Sud fac joncțiunea la vest de Hebron. Artileria siriană continuă bombardamentele în zona Golan.

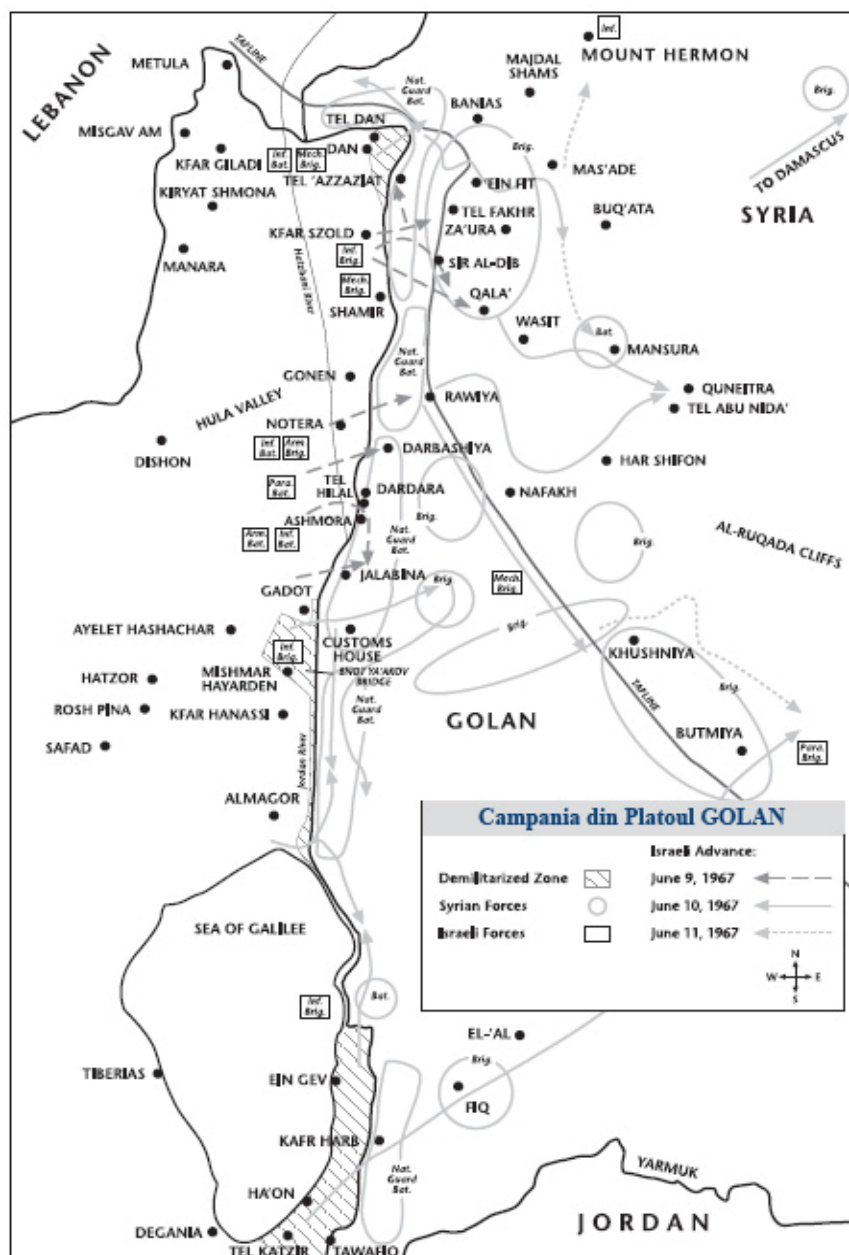

Fig. 3

La data de 09.06.1967, practic acțiunile pe fronturile egiptean și iordanian sunt încheiate. Acest fapt permite guvernului israelian să focalizeze efortul militar spre Siria. Astfel, prin decizia cabinetului, se dă ordinul de a ataca Siria, pentru cucerirea Platoului Golan, aflat sub autoritate siriană. Operația poartă numele de cod Hammer. Bg. 8 I. înaintează în Siria, pe o poziție avansată în nordul regiunii Golan. Israelienii cuceresc Tel Hallal, Tel Azaziat, Tal Fahr, Rouya și Zaura-Kala.

La data de 10.06.1967 forțele israeliene mai cuceresc fortificațiile Jalabina, Kuneitra. De facto, în acest moment, Israelul deține controlul Platoului Golan, la care nu a renunțat până în prezent¹⁹.

Încetarea ostilităților militare lasă un Israel puternic care deține practic un teritoriu de patru ori mai mare decât cel obținut în urma acordurilor de pace din 1949. Cucereste Peninsula Sinai, cea mai mare parte din Platoul Golan, Fâșia Gaza și Cisiordania, Ierusalimul. În plus, un număr de 400.000 de palestinieni se refugiază în tabere din Iordania. Pierderile militare ale coaliției arabe sunt uriașe, pierderile de teritorii sunt și mai catastrofale. Cu excepția controlului asupra Sinaiului în urma acordurilor din 1979, Israelul nu va mai ceda celelalte teritorii cucerite, motiv pentru care situația politică și militară s-a menținut în permanență de atunci, explozivă.

În urma Operației Focus, Egiptul a pierdut un număr foarte mare de avioane de interceptare MIG 21, 20 MIG 19, 75 MIG 17, 30 bombardiere grele de tipul TU16, 27 bombardiere medii de tipul IL 28 și 12 avioane de atac-bombardament de tipul SU7.

Israelul a înțeles din prima zi de operații că a câștigat în esență războiul. Victoria s-a datorat elementului surpriză, superiorității aeriene și lipsei de coordonare la sol între forțele arabe. Victoria rapidă și succesul Operației Focus a demonstrat importanța folosirii aviației, dar făcând pe israelieni să exagereze această importanță în detrimentul altor categorii de forțe sau genuri de arme, în cazul acesta artileria. Operația a marcat necesitatea distrugerii bazelor aeriene ale adversarului, teorie folosită în toate conflictele armate care au urmat. Până la momentul Yom Kippur, statele arabe și-au însușit o serie de lecții, concentrându-se asupra necesității dezvoltării apărării antiaeriene, acumulând masiv rachete antiaeriene și sisteme de supraveghere radar din URSS, iar avioanele au fost ținute în hangare protejate²⁰.

5. Preparative pentru pace

În urma succesului militar israelian, evident și de proporții, dincolo de frustrările și retorica belicoasă a statelor arabe învinse, încetarea focului a venit nesperat de repede. De fapt ea a fost inițiată chiar de Abdel Nasser la data de 09.05.1967, personal, acesta asumându-și eșecul în război și depunându-și formal demisia. Evoluția frontului nu lăsa prea multe perspective taberei arabe și aliaților politici, aceștia ne având prea multe de făcut. Singura opțiune fiind intervenția în sprijinul cauzei arabe la ONU, a URSS și aliaților la nivel politic și speranța că Israelul se va retrage, lucru care nu s-a întâmplat.

Războiul a demonstrat, mai mult ca niciodată, că Israelul este capabil să-și asigure în mod credibil securitatea, devenind cel mai puternic jucător regional. Capacitatea acestui stat de a rezista și incapacitatea vecinilor săi de a rezolva tranșant problemele de securitate, au stat la baza confruntării permanente arabo israeliene și vor fi sursa următoarelor confruntări majore.

În urma înfrângerii zdrobitoare, Nasser adoptă o retorică antiamericană susținând faptul că la originea succesului militar al Israelului se află SUA. Într-un fel, acest stat își dăduse acceptul pentru o operație militară israeliană, chiar înainte de declanșarea loviturii militare.

Pe de altă parte, egiptenii au găsit în URSS cel mai bun aliat politic, sovieticii făcând mari presiuni asupra Națiunilor Unite pentru adoptarea unei rezoluții în favoarea arabilor. Toate statele Tratatului de la Varșovia, cu excepția României, s-au raliat poziției sovietice și au condamnat Israelul.

După încetarea focului, Israelul a insistat că problema refugiaților să fie reglementată, ca și în anul 1948, printr-un tratat separat de pace. Statele arabe au respins această cerere și au insistat pe repatrierea necondiționată și pe acordarea de compensații pentru refugiați, Israelul fiind forțat să permită întoarcerea unui număr de palestinieni în Cisiordania, dar în fapt, puțini palestinieni au profitat de acest lucru. Problema palestinienilor a atras furia populației arabe din statele vecine Israelului care au ars o serie de sinagogi și au inițiat progromuri antievreiești.

5.1. Rezoluția 242 a Consiliului de Securitate

În urma încheierii războiului, Consiliul de Securitate al ONU a adopt un mesaj care chema la pace durabilă, condamnând dreptul vreunui stat de a cuceri teritorii prin război. În acest sens, cere statului Israel retragerea imediată din toate teritoriile ocupate în conflict, încetarea tuturor revendicărilor sau stărilor de beligeranță și respectarea și recunoașterea suveranității, integrității teritoriale și independenței politice a tuturor statelor din regiune, precum și dreptul acestora de a trăi în pace, în interiorul unor granițe sigure și recunoscute, libere de amenințări sau acte de forță.

De asemenea cere părților asigurarea libertății de navigație prin strâmători, fapt ce va fi benefic

¹⁹ Vezi figura nr. 3

²⁰ Oren, Michael, *Six Days of War*, Oxford University Press, 2002

în primul rând pentru israelieni. Cere, de asemenea, rezolvarea problemei refugiaților, în special a celor palestinieni.

Pentru garantarea inviolabilitatea teritorială se exprimă necesitatea creării de zone demilitarizate între părțile în conflict

Ca în toată istoria ce a urmat creării statului Israel, rezoluțiile ONU vor fi prea puțin luate în seamă de autoritățile de la Tel Aviv. Este într-un fel o chestiune care ține de pragmatismul acestora.

5.2. Consecințe pe termen lung

Victoria militară netă nu a lăsat loc de interpretare politicii israeliene, arabii fiind nevoiți să-și asume eșecul militar dar și să accepte, de facto, pierderile de teritorii. Astfel, Egiptul pierde Sinaiul și Fâșia Gaza, Iordania pierde Cisiordania, Siria pierde Platoul Golan²¹. Problema Sinaiului va fi tranșată separat, tripartit, în anii 1978-1979 între SUA, Egipt și Israel, dar celelalte teritorii se vor afla mult timp sub stăpânire israeliană și, alături de problema Ierusalimului și cea palestiniană, vor constitui mărul discordiei pentru mult timp, în Orientul Mijlociu și cauză permanentă de conflict.

Fig. 4

²¹ Vezi figura nr.4

Chiar dacă Israelul a dat anumite prerogative Autorității Palestiniene mai târziu, în Cisiordania și Fâșia Gaza, chiar dacă majoritatea actorilor care au făcut istorie atunci, au dispărut, iar harta geostrategică și geopolitică sunt mult schimbate în prezent, cu noi jucători statali ori non-statali, Israelul își va impune politica militară așa cum o dorește. Șirul neîntrerupt de victorii, capacitatea aproape unică în lume de mobilizare a forțelor, abilitatea diplomatică în ansamblu, au arătat întotdeauna superioritatea clară a Armatei israeliene și incapacitatea statelor arabe de a-și folosi eficient forțele, resursele sau capacitățile de cooperare în plan militar.

6. Concluzii

Războiul de Șase Zile reprezintă pentru teoreticienii militari un exemplu de artă militară. Acesta a avut prin consecințele sale pe termen lung, cel mai mare impact militar, politic, social, cultural și mediatic în zonă. A schimbat dramatic raportul de forțe în întreaga regiune a Orientului Mijlociu, a reșezat parteneriate și alianțe regionale, a acutizat acțiunile politice ale marilor puteri.

Statele arabe și-au însușit o serie de lecții și învățăminte, regândind politicile de apărare, în vederea obținerii revanșei.

O nouă forță politică și militară va intra în competiție, O.E.P.-ul iar militantismul palestinian va alege acțiunea armată de tip terorist, contribuind pe termen lung la acutizarea situației din regiune. Pe de altă parte, hegemonismul saudit se face simțit odată cu încercarea exportării wahhabismului în lumea islamică.

Chiar dacă nu a însemnat sfârșitul politicii naționaliste de tip pan-arab, acest război a însemnat o slabire a acestui curent. În schimb a dat curs liber dezvoltării fundamentalismului de tip islamic și apariției unui mare număr de mișcări și organizații de tip terorist.

THE ARABIAN-ISRAELI WAR FROM THE YEAR 1967 THE SIX DAY WAR

Abstract

The six day war represents one from de four major conflicts which it made a mark on the history of the Midlle East and the arabian-israeli relations. It brought a new element in the military historiography, the preemptive stroke and it represented for many military analysts an example of military art. This had on the long term major geopolitical and strategy implications and set, also, on the long term the forces rapports in the Midlle East.

MISIUNEA SECRETA „SIRIUS”*

Colonel (r) Remus MACOVEI*

În perioada ianuarie 1981- decembrie 1982, pentru prima dată după cel de al Doilea Război Mondial, 141 de militari români au participat la o misiune în afara României.

Preliminarii politico-diplomatice. La 22 iunie 1978, comandantul Aviației Militare Române, gen. Gheorghe Zărnescu, primea la sediul comandamentului vizita delegației Republicii Populare Angola, condusă de lt.col. Ciel da Concenicao Crisovao, prim-adjunct al ministrului pentru Aviație și Apărare antiaeriană a teritoriului din Angola. Partea angoleză, care nu era mulțumită de formarea piloților militari în URSS, care dura 5 ani, dintre care unul era destinat învățării limbii ruse, solicită sprijinul părții române pentru înființarea unei școli militare de aviație în Angola, care după doi ani să poată forma piloții necesari Angolei, eventual și țărilor din zonă.

La licitația internațională organizată de partea angoleză au participat Elveția, Portugalia și România. Urmare a ofertei avantajoase din punct de vedere economic, dar și a influenței de care se bucura col. Gato, adjunct al ministrului Apărării din Angola, fost student în România la Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești, România a fost declarată câștigătoare a acestei licitații.

La 24 noiembrie 1979 contractul este semnat din partea României de către gen. Gheorghe Zărnescu, în timpul vizitei de recunoaștere efectuate în Angola.

Republica Populară Angola cumpără din România 12 avioane monomotor IAR-823, 6 avioane bimotor B.N.-2, „Islander” și 6 elicoptere IAR-316 B, „Alouette III”, cu ajutorul cărora urma să se execute pregătirea viitorilor piloți.

Partea română era obligată să formeze piloți pe avioanele IAR-823, BN-2 și pe elicopterele IAR 316 B, concomitent cu instruirea unor ofițeri și subofițeri pentru funcțiile de comandant, șef de stat major, tehnicieni, meteorologi și pentru serviciile auxiliare ale aerodromului.

Pregătirea detașamentului. De organizarea misiunii răspundea Comandamentul Aviației Militare. Generalul Gheorghe Zărnescu l-a însărcinat pe locțiitorul său pentru pregătirea de luptă, gen.mr. Dumitru Balaur ca până în iarna anului 1980 să organizeze și să pregătească personalul care va încadra detașamentul destinat executării acestei misiuni. Împreună cu directorul Romconsult, Cristian Vâlcu și cu ing. Titus Orădean, reprezentantul acestei întreprinderi pentru misiunea din Angola s-a elaborat statul de organizare și s-a stabilit dotarea tehnică necesară.

Grupul a început să se constituie la începutul anului 1979.

Selecționarea personalului s-a făcut cu mare strictețe, o atenție deosebită acordându-se dosarului personal. Nu puteau face parte cei cu rude în străinătate sau cu membri de familie care erau în vizorul organelor de securitate. S-au selecționat ofițeri, maiștri militari și subofițeri din rândul militarilor de la Școala de aviație de la Bobocu, dar și din alte garnizoane (Constanța, Tuzla, Bacău, București, Timișoara, Fetești, Alexeni) din specialitățile: personal navigant (instructori de zbor), personal nenavigant, parașutiști, ingineri și medici militari, tehnicieni (maiștri militari), subofițeri (casieri, bucătari, magazioneri) și personal civil (dactilograf, profesori - traductori).

S-au executat ședințe de specialitate, de zbor și s-a învățat limba portugheză. La sfârșitul anului 1980 piloții instructori executau zborurile folosind în comunicare limba portugheză. S-au desfășurat ședințe speciale referitoare la istoria și geografia Angolei, mentalitatea și comportamentul populației. Concomitent, personalul tehnic și logistic a făcut eforturi deosebite pentru aprovizionarea cu echipamente și materiale necesare pentru buna funcționare a detașamentului. Acestea erau depozitate în portul Constanța, la Dana 13.

Deși în anul 1979 se stabilise ca școala să se înființeze la Lolito, la propunerea părții angoleze, care nu putea construi în timp oportun toate utilitățile necesare unui aerodrom militar, s-a

* Pentru realizarea articolului autorul a folosit următoarea bibliografie: Sorin Turturică, *Pe aviator lasă-l să zboare*, Editura Anima, București, 2008; Idem, *Școala românească de zbor din Angola*, în „Asociația Aripă Românească”, 23.01.2009; Toma Morar Jr., *Dezvăluiri. Misiunea secretă Sirius*, în „Jurnalul Național”, 24 februarie 2009; Idem, *Misiunea secretă Sirius*, în „Jurnalul Național”, 25 martie 2009; Cătălin Țițăreanu, *Misiunea „Sirius” - primul salt românesc cu parașuta deasupra Africii*, în „Opinia de Buzău”, 25 iulie 2012; Mihai Atanasie, *Români întemeietori de școală*, în „Carte de aviație”, 23 august 2011; Cdor.av. Constantin Iordache, *Aviator român, comandant de școală în Angola*, în „Orizont aviativ” nr. 5, martie 2003; Silviu Brumă, *Tatăl scafandruului - erou a murit la datorie*, în „Adevărul”, 22 decembrie 2009; Eleonora Arbanaș, *De ziua Aviației Române și a Forțelor Aeriene*, în Site Liga Militarilor Profesioniști, 18.07.2012.

* Colonel (r).

decis ca noua locație să fie la Negage, unde până în 1975 fusese o unitate de aviație portugheză.

La data de 16 ianuarie 1981 este emis ordinul nr. 2133/P /160 al viceprim-ministrului guvernului, Cornel Burtică, care prevedea că „se vor deplasa în Angola, pe timp de 2 ani, 141 specialiști din cadrul Ministerului Apărării Naționale - Comandamentul Aviației Militare, conform tabelului anexat, care face parte integrantă din prezentul ordin, pentru realizarea cooperării în domeniul pregătirii cadrelor aeronautice în cadrul Școlii de aviație de la Negage”.

Fiecare participant a semnat un angajament în care erau precizate drepturile bănești de care beneficia în țară (indemnizația lunară echivalentă cu retribuiția medie realizată în ultimele 12 luni, alocația de stat pentru copii, o majorare de 30% a indemnizației lunare, pentru specialiștii care îndeplinesc o funcție superioară celei deținute înainte de încadrarea în grupul de specialiști).

Personalul participant la misiune nu mai beneficia de compensația bănească a normei 1, norma 7 sau norma 8 și de drepturile de echipament. Cotizația de partid se calcula asupra indemnizației lunare, prin grija secretarilor de partid, care vor ridica în ziua plății retribuiției, cotizațiile de la compartimentul financiar, pe bază de tabele.

Întregul personal a fost vaccinat înaintea deplasării în Angola.

Deplasarea în Angola. Structura de comandă a Grupului de Aviație Român „Sirius” a fost următoarea:

- Comandant - gen. Aurel Niculescu;
- Locțiitor politic - cpt. Ion Tătaru;
- Locțiitori pentru zbor - cdor. Rusen Alexe - pentru BN-2;
- cdor. Croitoru - pentru IAR 823 și elicoptere;
- Șef stat major - col. Andrei Mateescu;
- Inginer șef - col. Gheorghe Tănase;
- Șef servicii - col. Aurel Macri;
- Medic șef - col. Ioan Mihăilă;
- Comandant escadrila 1 - cpt. cdor. Jenică Nicolaescu;
- Comandant escadrila 2 - lt. cdor. Vasile Chiriac;

Deplasarea detașamentului s-a făcut combinat, pe trei eșaloane .

Primul eșalon, format din majoritatea efectivelor, în frunte cu gen. Aurel Niculescu, s-a îmbarcat pe aeroportul Otopeni într-un avion Boeing 707 al companiei angoleze TAG. După 8 ore de zbor s-a debarcat pe aeroportul din Luanda, deplasarea la Negage făcându-se cu aeronave AN 26 rusești, puse la dispoziție de autoritățile angoleze.

Col. Gheorghe Tănase și col. Aurel Macri au supravegheat constituirea celui de-al doilea eșalon de transport, format din 12 avioane IAR 823 și 6 elicoptere IAR 316, mașinile de specialitate, materiale diferite și containere cu alimente care au fost îmbarcate pe nava Buziaș, deplasarea făcându-se pe mare. Ulterior, după debarcarea în Angola, cei doi ofițeri au coordonat transportul materialelor cu mașinile proprii sau cu cele puse la dispoziție de autoritățile angoleze de la Luanda la Negage, pe o distanță de aproximativ 700 km.

Avioanele și elicopterele, care fuseseră transportate în containere, au fost montate pe aeroportul din Luanda, de o echipă special destinată și s-au deplasat ulterior la Negage pe calea aerului. Al treilea eșalon de transport, format din cele 6 avioane BN 2, fabricate la Băneasa, condus de pilotul Gârjoabă, s-a deplasat de la Băneasa la Negage, în zbor.

Pregătiri pentru deschiderea școlii. În perioada 10-14 ianuarie s-au depus eforturi deosebite pentru pregătirea aerodromului unde urma să se desfășoare procesul de pregătire și pentru cazarea și hrănirea efectivelor în Negage.

Dimineața se lucra la aerodrom unde, pe lângă pregătirea punctului de comandă, a hangarelor, a depozitelor, a parcului auto și atelierului de reparat parașute, s-au amenajat în hangare săli de specialitate pentru piloți, navigatori, tehnicieni, stat majori, servicii și sectorul logistic.

După-amiaza se lucra cu un spor și mai mare la amenajarea locuințelor. Românii le fusese repartizat un hotel și câteva clădiri în apropierea acestuia, care aparținuseră portughezilor. Acestea erau dispuse la aproximativ 3 km de aerodrom.

S-au reparat ușile, ferestrele și mobilierul din camere, s-a vărut, folosindu-se pentru prima oară var lavabil - acest material încă nu era utilizat în România - s-au reparat instalațiile sanitare, s-a dat în folosință popota și bucătăria aferentă acesteia. Toate s-au executat de români, care s-au dovedit extrem de inventivi și eficienți în rezolvarea acestor probleme administrative. Românii aveau să fie deranjați permanent de gândacii și furnicile deosebit de rezistente la metodele tradiționale de combatere.

Desfășurarea pregătirii în Școala Națională de Aviație Militară (ENAM)

• **Cronologia activităților desfășurate de membrii Grupului de Aviație Român „Sirius”** au fost următoarele:

- La 15 ianuarie 1981 s-a desfășurat în prezența ministrului angolez al apărării festivitatea deschiderii oficiale a școlii. Cu această ocazie gen. Aurel Niculescu a făcut un zbor demonstrativ cu un avion IAR 823;
- La 1 februarie 1981 au început cursurile teoretice cu 165 elevi în mai multe specialități (50 piloți, ofițeri de stat major, tehnicieni de aviație, meteorologi, logistica de aerodrom);
- La 1 aprilie 1981 a început activitatea de zbor cu cei 50 piloți;
- La sfârșitul anului I, în noiembrie, s-a desfășurat un miting aerian cu acești elevi, care au evoluat cu IAR 823 și IAR 316 B;
- În perioada decembrie 1981-10 ianuarie 1982 și-au efectuat concediul în România;
- La 11 ianuarie 1982 a început noul an de învățământ, pe lângă elevii din anul II, începând pregătirea încă 50 piloți în anul I;
- La 1 februarie, la cererea guvernului angolez, sunt selecționați 20 elevi pentru îndeplinirea unor misiuni de luptă în zona de sud a țării. Se execută un program intensiv cu aceștia;
- La 15 martie cei 20 de elevi au plecat în zona acțiunilor de luptă;
- Tot în martie 1982, din rândul elevilor din anul II, au fost brevetati primii instructori de zbor angolezi;
- Din luna aprilie 1982 s-a trecut la pregătirea de luptă în zbor cu întregul personal din anul II;
- La 13 decembrie 1982 a avut loc brevetarea tuturor elevilor din anul II;
- La 18 decembrie 1982 a avut loc ceremonia de absolvire a primei promoții de piloți militari angolezi și avansarea acestora la gradul de sublocotenent. Cu această ocazie gen. Aurel Niculescu a predat guvernului angolez, cu întreaga dotare, Școala Națională de Aviație Militară (ENAM). Are loc un miting aviatic, cu participarea absolvenților, încheiat cu zborul demonstrativ al gen. Aurel Niculescu.

- Înapoierea membrilor Grupului de Aviație Român „Sirius” în țară s-a executat pe trei grupe, ultima ajungând în România la 30 decembrie 1982.

• **Programul zilnic**

Programul a fost stabilit împreună cu partea angoleză și cuprindea următoarele activități:

- 6.00 - Deșteptarea, puțină gimnastică, echiparea și deplasarea la popotă;
- 7.00-7.30 - Servit masa de dimineață;
- 7.30-8.00 - Deplasarea cu autobuzul la aeroport;
- 8.00-12.00 - Program de pregătire și zbor;
- 12.00-14.00 - Masa de prânz, odihnă, înapoierea la aeroport;
- 14.00-17.00 - Program de pregătire și zbor;
- 17.00-17.30 - Deplasarea la bază;
- 17.30-24.00 - Program de seară - servit masa de seară, program de voie.

Românii au dorit ca programul de pregătire să fie continuu de la 8.00 la 15.00, dar angolezii au obiectat că între 12.00- 14.00 este deosebit de cald și nu pot să desfășoare niciun fel de activități în această perioadă.

Sâmbăta programul era redus, până la ora 12.00, iar duminica nu se lucra.

S-a instituit interdicția de a se circula noaptea, iar atunci când rușii comunicau comandantului grupului că este posibil ca în noaptea respectivă să acționeze elemente ale UNITA în zona bazei, nimeni nu ieșea din locurile de cazare.

• **Instruirea elevilor angolezi**

Elevii selecționați de partea angoleză erau inteligenți, dar excelau prin lipsa de punctualitate. Lunea, instructorii români trebuiau să apeleze la conducătorii congolezi pentru aducerea elevilor la program. Uneori nu veneau pentru că mâncarea era de proastă calitate.

La terminarea celor doi ani de pregătire grupul român a atestat personalul angolez al școlii pe toate funcțiile (instructori de zbor, cadre didactice, ofițeri de stat major, tehnicieni, etc.) în măsură a lucra independent, precum și o primă promoție de piloți aviatori militari.

Orele de zbor erau influențate foarte mult de starea vremii, cel puțin în sezonul umed, când ploile erau foarte frecvente. S-a reușit totuși ca toți elevii, la terminarea anului II, să aibă la activ 250 ore de zbor. Deși programa stabilită în țară nu prevedea așa ceva, s-au executat mai multe ore de interceptări aeriene și atac asupra unor ținte de la sol, pregătindu-i astfel să facă față cerințelor

războiului civil din țara lor.

În anul 1981 s-au executat doar ședințe teoretice de parașutism, deoarece parașutele trimise din țară au ajuns, nu se știe cum, la Regimentul de gardă al Angolei și au fost recuperate cu mare greutate. În anul 1982 s-au executat salturi cu parașuta din elicopterul IAR 316, cu toate că în România o astfel de activitate era interzisă. Cpt. Valentin Dobrilă, instructorul pentru parașutism al grupului, își amintește cu mândrie despre această perioadă: „am efectuat primul salt pe pământ african și chiar primul salt românesc în emisfera sudică, sărind dintr-un elicopter Allouette”.

• **Hrănirea, cazarea și asistența medicală**

Masa se servea la popota organizată la restaurantul hotelului. Era pregătită de bucătarii români, ajutați de localnici. În majoritatea timpului, personalul s-a plâns de calitatea hranei. Au fost perioade în care nu s-a putut asigura pâine, ceea ce pentru mulți a reprezentat o mare problemă. Alimentele se aduceau din țară, de regulă odată pe lună, cu un avion charter. De regulă duminică seara se asigura hrană rece. Deși în contract era prevăzut să se asigure apă minerală, aceasta a fost înlocuită cu bere angoleză. Personalul putea comanda la Comturist diferite produse, la mare căutare fiind țuica bătrână românească, de o calitate deosebită, destinată doar pentru export. Periodic, personalul primea țigări angoleze de bună calitate. Hrana era îmbunătățită cu legume cultivate în apropierea blocurilor, roșiile, ridichile, ceapa și usturoiul românesc adaptându-se foarte bine la solul angolez.

De regulă într-un apartament de două camere erau repartizate două persoane. Problemele cele mai dificile cu care s-au confruntat românii au constat în nefuncționarea sistemului de aprovizionare cu apă, deseori trebuind să se aprovizioneze de la râu sau să apeleze la autospeciialele PSI de pe aerodrom. Deși la început s-au primit asigurări că lumina va funcționa zilnic între orele 18.00-24.00, rare au fost momentele în care acest lucru s-a întâmplat. Referitor la aceste aspecte iată câteva din consemnările M.m.pr. Rusu Nicolae:

„ Marți 9 februarie 1982 - o zi răcoroasă, puțină ceață. plouă torențial. Masa de dimineață, control al avionului până la 12. Masa de prânz, completarea apei de acasă, mănânc câteva banane pentru a complete masa de prânz Azi se încheie o lună de când nu am mai primit pâine!

Luni 1 martie 1982 - Deșteptarea la 6.10, masa de dimineață,, plecarea la școală, asistență tehnică până la 12.00, masa de prânz, puțină muzică, odihnă. Ora 14 - deplasarea spre școală, asistență tehnică până la ora 18. Masa de seară, completarea apei potabile, mare amărăciune pe capul nostru, nu avem lumină și un șef angolez ne-a anunțat că 2 săptămâni nu vom avea, scriem, citim la lanternă.

Luni 15 martie - 6.15 - deșteptarea, echiparea. 6.50 - masa de dimineață, 7.20 - deplasarea spre școală, zbor de la 9.20-12. Masa de prânz și, surpriză, a venit lumina, am călcat căci aveam multe rufe, acum așteptăm apa cu speranță. Am trimis scrisori acasă și la părinți, pe care le-am trimis la Luanda ca să scutesc drumul de la Negage la Luanda, care dura foarte mult 14.00 - deplasare școală, zbor până la 17.30. Masa de seară, am spălat câteva rufe, ascult muzică, 20.30 s-a stins lumina, mare supărare.

Luni 19 aprilie - Zi frumoasă, azi ar trebui să vină soțiile, după unele zvonuri, dar așteptăm descumpăniți. Zbor cu elevii de anul doi, examen de brevetare până la ora 12. Masa de prânz cam slăbuță. 16.00 - S-a constituit echipa de dansuri, de mâine începem repetițiile. Masa de seară slabă, am plecat mai flămânzi cum am intrat. Seara am citit, am făcut o baie fierbinte, mi-am făcut frecție cu spirt pentru că m-a prins puțin curentul și aici nu ai voie să răcești”.

Pentru combaterea gândacilor și furnicilor s-a folosit din plin „petrolarea”, insecticidele aduse din țară neavând niciun efect.

Împotriva malariei, săptămânal se distribuia chinină, dar după doi ani după un astfel de tratament au apărut probleme cu ficatul. La popotă era un afiș pe care participanții sigur nu l-au uitat încă: „Dacă vrei să scapi de chin, nu uita de clorochin!”. Doza săptămânală era de două astfel de pastile, deosebit de dezagreabile la gust.

Medicii militari români și-au câpătat rapid respectul populației din zonă, datorită omeniei de care dădeau dovadă și rezultatelor bune pe care le aveau în tratarea diferitelor afecțiuni.

• **Evenimente festive**

În fiecare an cu ocazia sărbătoririi zilei naționale a Angolei și a României, a zilei Forțelor Armate din cele două țări, a zilei Aviației române și a zilei de 1 mai, partea română organiza activități care stârneau admirația colegilor angolezi. Exemplific cu activitatea desfășurată cu ocazia zilei de 1 mai 1982: „Vineri 30 aprilie - sunt liber până la 10.30 când plecăm la spectacol. Spectacolul începe la 11.00 cu o cuvântare, apoi spectacolul oferit de români. Corul cu mai multe cântece, prezentatori în ambele limbi. Încep dansurile, mare animație în sală, costumele mai ales sunt superbe. Începe „hora păcii”, sala este în picioare, coborâm noi dansatorii în sală și începe hora mare cu angolezi și români, înconjurăm sala care este foarte mare, animație deosebită, spectacolul a fost superb. Masa de prânz a

fost bună. Ora 13.30 am spălat câteva rufe, după care am asistat la meciurile de volei, în cinstea zilei de 1 mai. Ora 19.00 - masa de seară, care a durat până la 12.00 cu vin, muzică și dans”.

- **Evenimente deosebite**

La 6 iulie 1981 ora 8.00 s-a produs un accident aviatic, în care și-au pierdut viața pilotul instructor lt.cdor. Gheorghe Preda și elevul angolez Ruy Nelson. În memoria acestora, lt.cdor. Liviu Tomi a realizat un monument, sub forma unei elice stilizate, cu două pale, una mai mare pentru instructor și alta mai mică pentru elev. A fost denumit, simbolic, „O lacrimă pentru pilot”. Pilotul instructor lt. cdor. Gheorghe Preda a fost înmormântat cu onoruri militare la Buzău în 1981. Nu a fost înaintat în grad post-mortem și familia nu a primit despăgubiri. Doar colegii au donat soției suma de 850 dolari. După 28 de ani a fost avansat post-mortem în gradul de cpt.cdor.

La 18 octombrie 1982, la cererea angolezilor s-a execută un zbor cu un avion BN-2, pentru a transporta în apropierea graniței cu Zairul un grup de 6 cetățeni din R.D.G., care trebuiau să monteze niște stații radio. Avionul era pilotat de pilotul instructor Coșoreanu Ion și de un elev pilot angolez. Din greșeală au aterizat în Zair, fiind arestați. Au fost eliberați după o lună când au revenit la Negage. Aparatul de zbor a fost confiscat. După întoarcerea în țară gen. Aurel Niculescu a fost acuzat de gen. Ilie Ceaușescu de trădare, din cauza acestui eveniment diplomatic. Iată cum a fost perceput acest eveniment de către M.m.pr. Rusu Nicolae: „Marți 19 octombrie 1982 - S-a abătut asupra grupului o situație grea. Ieri a plecat un BN-2 la Michelo do Zonglo cu pilot român (la ora 10) și nu s-a întors nici acum (ora 18.00), nu se știe unde este, se zice că a trecut pe lângă acest oraș mai departe în Zair. La ora 10 au decolat 4 elicoptere și un IAR 823 în recunoaștere, la ora 11.15 s-au întors fără niciun rezultat. La ora 11.45 ne deplasăm spre popotă, dar cu greu, noi cei din grup, reușim să servim ceva, situația este apăsătoare, încordată. Ora 14.00 din nou la bază, încă nu avem nicio veste. La ora 17.20 ne-au comunicat că avionul a aterizat în Zair, deoarece s-a rătăcit ”

- **Legătura cu țara**

A constituit problema cea mai sensibilă pentru românii participanți la această misiune. Nu era asigurată o legătură radio cu țara. Pentru a efectua convorbiri telefonice, în anul 1981, prin grija comandantului grupului, odată pe săptămână, erau trimise la Luanda, cu un avion charter, 6 persoane, care de la ambasada României dădeau telefoane la propriile familii, dar și la familiile altor colegi. De asemenea, aceștia duceau la Luanda și scrisori ale colegilor, eliminând transportul corespondenței de la Negage la Luanda, care dura exasperant de mult. Spre sfârșitul anului 1982 se putea lua legătura telefonică direct din Negage cu România, dar erai un om norocos dacă reușeai o astfel de performanță, în mod deosebit din cauza funcționării defectuoase a centralei telefonice din localitate.

O problemă deosebit de spinoasă a reprezentat-o preocuparea ambasadei din Luanda și a reprezentanților Romconsult pentru asigurarea prezenței membrilor de familie la Negage. Multă suferință a produs românii aflați în misiune lipsa informațiilor privind modalitatea în care se va executa deplasarea și, în mod deosebit, data certă când vor sosi membrii de familie. Iată câteva din consemnările M.m. pr. Rusu Neculai: „*Marți 27 aprilie - A plouat de dimineață. 6.40 - timp frumos, se poate merge la program la cămașă. Control profilactic până la 12. Nici azi nu am primit nicio veste de acasă, încă nu știu nimic, este o situație grea pentru mine. La 17.00 am aflat o știre catastrofală pentru mine, nu s-a rezolvat nimic în problema билетelor nici până acum. O delăsare totală, de neînchipuit, de nesuportat. Ora 18.00 - Masa de seară sub orice critică, am băut un ceai și am aprins o țigară ca să completez meniul. Ora 22.30 - fumez și citesc, nu mă ia somnul cu nici un chip, gândul îmi este acasă, la familie, de ce nu primesc nicio veste? Ce pot să fac, cum să acționez, mă frământă foarte mult aceste gânduri, ce este de făcut?*

Joi 25 mai - Zi cu ceață deasă, rece. Azi este zi de pregătire a tehnicii până la 12.00. Masa de prânz slăbuță (fasole nefiartă). Completez apa în toate oalele posibile și în cadă. 13.30 - a venit șeful de la Luanda, trebuie să aflăm ceva. Avem repetiție la dansuri pentru ziua aviației R.S.R., a treia duminică din iunie. Ora 18.00 - la popotă am aflat că luni o să fie aici soțiile. Începem pregătirile pentru luni - curățenie, spălare peste tot, aranjarea apartamentului”.

Vizitele membrilor de familie, soții și copii, se desfășurau în perioada iunie-septembrie, contravaloarea acestora fiind reținută din indemnizațiile acordate în țară. Pe timpul cât membrii familiilor erau prezenți, programul de pregătire se derula normal. Cazarea se făcea în apartamentele în care locuiau membrii misiunii, uneori aglomerația fiind destul de mare. În apartamentul în care locuia M.m.pr. Rusu Neculai erau cazate, în această perioadă 9 persoane. Asta conta mai puțin, important era că pentru câțiva timp familiile erau din nou împreună. Pentru el și colegul său era o mare plăcere să vadă bucătăria și sufrageria arhipline. Din nou cea mai grea problemă o reprezenta procurarea apei:

„Miercuri 28 iulie - Începe să ne chinuie cea mai mare problemă - apa - suntem nouă persoane

în apartament, apa curge o singură dată pe zi, este foarte greu, încercăm să rezistăm.

Luni 9 august - Zi cu ceață, foarte frig, cred că astăzi este cea mai rece zi de când suntem în Angola. Azi avem zbor, începem la 10.30 din cauza ceții. 12.00 plecăm la masă. 14.30 începe din nou zborul. Apa nu curge, aducem apă de la bază, cu bidoanele pentru bucătărie, pentru baie vine și mașina de pompieri”.

Uneori se serbează și evenimente familiale, nu ca în țară, dar cu un farmec aparte: „, Marți 13 iulie - Este o zi de sărbătoare pentru noi - 17 ani de la căsătorie și soția împlinește 36 de ani. După masă repetiție la dansuri. Seara nu am avut lumină, am serbat zilele la lanternă și la lumânări”.

În această perioadă alimentele se ridicau de la depozit și masa se servea acasă, în familie. În timpul liber se făceau excursii la cascada Kalndala, vizite în Negage sau Uige. Soțiile se implicau și ele în pregătirea activităților festive, participând la echipa de dansuri, iar copiii se împrieteneau cu angolezii de vârsta lor. La sosire și la întoarcere se făceau escale la Roma, ocazie cu care se putea vizita această capitală europeană, lucru care nu era la îndemâna oricărui român înainte de 1989.

Cu ocazia plecării membrilor de familie în septembrie 1982, pe aeroportul din Luanda, grupul de români a fost supus unui tratament înjositor, care a marcat moralul celor aflați la Negage.

„Miercuri 8 septembrie - este o zi grea, pleacă familia. Ora 6.30 - scularea, masa, o bere, pregătirea copiilor. Ora 8.15 - plecăm spre bază, am așteptat avioanele pentru Luanda până la 16.15, când am aterizat. La 17.15 - au plecat spre Luanda, un Boeing 737 și un AN 26 în care au fost îmbarcați membrii de familie și bagajele acestora. Ora 17.30 - am ajuns la blocuri într-o liniște care ne apasă foarte greu.

Joi 9 septembrie - 16.55 - vine un BN-2 de la Luanda, un pilot român ne dă o veste foarte proastă, bagajele familiilor au fost devastate, le-au luat lucrurile, mare supărare în grupul românilor. La masa de seară se zice că la Luanda le-a venit rău mai multor soții și copii, că avionul spre România a plecat la ora 15.00, adică după 24 ore de stat în Luanda, cred că a fost foarte greu pentru copii și soții să reziste atâtea ore fără apă, fără mâncare.

Vineri 10 septembrie - Am aflat fel și fel de zvonuri, care încă nu s-au confirmat - că au fost atacate și dezbrăcate soțiile, că bagajele au dispărut, că au fost atacați de soldați beți, nu mai era mult și puteau fi împușcați toți.

Miercuri 15 septembrie - Întâlnire cu șeful, care s-a întors din țară. Am o scrisoare de la soție. Când o citesc îmi dau lacrimile, ce a putut să se întâmple la Luanda cu ei , cu bagajele, au fost tratați mai rău ca animalele, în fine au ajuns acasă cu bine, sănătoși, asta mă bucură cel mai mult și mă face să mă liniștesc oarecum”.

• **Alte activități**

Prin grija gen. Aurel Niculescu, un deosebit sportiv, au fost organizate echipe și întreceri de volei, tenis și fotbal. Echipa cea mai performantă, cea de fotbal, a fost înscrisă în campionatul județean, ocazie pentru membrii acesteia să execute diverse deplasări în zonă.

Uneori membri ai grupului de aviație, participau la invitația unor localnici angolezi la întreținerea unor plantații.

„Sâmbătă 20 februarie 1982 - Deșteptarea la 6.30, masa, la 7.30 plecarea la grădina școlii - plantații de bananieri, palmieri, este un câmp foarte frumos, un pământ foarte roditor, multă verdețură, am făcut multe poze cu angolezi, am văzut șerpi de bananieri, am băut malavu, am prășit bananieri. Ora 12 - masa de prânz, după aceea curățenie generală, spălarea rufelor, ascult muzică. Ora 16.30 - meci de fotbal între echipa grupului nostru și echipa de cadre a școlii. 1-0 pentru angolezi. Meci frumos distractiv. 18.30 - am servit masa acasă, hrană rece. După aia am călcat rufe, ascult radio, muzică”.

Membrii grupului de aviație erau plătiți de statul angolez în dolari. Gen. Aurel Niculescu, deși era plătit cu 8.200 dolari/lună , primea în mână doar 430. M. m. pr. Rusu Neculai a primit în această perioadă, lunar, între 168 și 372 dolari. O bună parte din aceste sume erau depuse în conturi deschise la Comturist, care, la cerere, asigura aprovizionarea cu unele produse.

„Joi 11 martie - 6.15 - deșteptarea, gimnastică, masa de dimineață. 7.30 - deplasarea spre școală, pregătirea tehnicii, ora 10 - surpriză colet de acasă, scrisoare, prima scrisoare de acasă în două luni, cam puțin. După masă altă surpriză, am primit comanda de la Comturist cu 5 sticle cu țuică bătrână (de export) și diurna în dolari”.

Restul valutei era schimbat pentru rezolvarea diferitelor nevoi curente. Majoritatea schimburilor se făceau de regulă la negru, deoarece cursul era de 100 de ori mai mare decât cel oficial (1000 kwanza/dolar la negru, 10 kwanza/dolar oficial).

O activitate aproape obligatorie, în fiecare duminică în jurul orei 9.15, era ascultarea unui post

de radio al marinarilor români de pe pescadoarele care se aflau în sudul Atlanticului, ocazie cu care membrii grupului de aviație aflau, în mod deosebit, cum este vremea în țară.

Membrii grupului de aviație nu erau înarmați. La începutul anului 1982, cu AKM - uri primite de la angolezi, s-a executat o ședință de tragere și au fost dotați toți românii, pentru autoapărare. Au primit apoi ordin din țară să le predea rapid și să se revină la situația din anul 1981. Despre pericolul acțiunii rebelilor angolezi iată o relatare a m.m. pr. Rusu Nicolai: „Miercuri 15 decembrie 1982 - M-am trezit din somn din cauza rafalelor de pistoale mitralieră, o buuiială puternică chiar de la ora 5 dimineața, nu am mai putut să adorm deoarece a ținut până la 6.30, se auzeau din toate părțile”.

THE SECRET MISSION “SIRIUS”

Abstract

At the first military mission executed outside of Romania in Angola, after the Second World War, in the period, January 1981 - December 1982, where it was participated 141 Romanian military. In the article are presented some aspects from the activity display of this ones, the purpose of the mission being to bring into existence an aviation military school where to be trained pilots both to Angola and for the countries from the area.

DESPRE O CRIZĂ APARENT DEPĂȘITĂ¹

Conf. univ. dr. Alexandru OȘCA

După mai bine de două decenii, putem evalua mai corect profunzimea schimbărilor structurale pe care continentul european le-a înregistrat, ca urmare a crizei generate de prăbușirea sistemului comunist în Răsăritul Europei, în anii 1989-1991. Despre această criză s-a scris foarte mult; a rămas o chestiune de interpretare dacă prăbușirea sistemului comunist a fost provocată de o criză sau, dimpotrivă, prăbușirea în sine a provocat o criză amplă și durabilă. S-au făcut multe evaluări ale schimbărilor radicale, fundamentale, din fostele țări socialiste din această zonă, declanșate la începutul ultimului deceniu al secolului trecut². De la un capăt la altul, Centrul și Estul Europei înregistrau întâmplări și fapte de o profunzime extraordinară, într-o dinamică accelerată, într-o direcție și dintr-o direcție pe care nimeni nu le anticipase. Conceptul „stat providențial” - în variantă comunistă³ - își epuizase resursele de credibilitate, se deschidea o competiție angajând valori care, până atunci, erau considerate retrograde.

La nivel politic, două au fost consecințele cele mai spectaculoase ale căderii comunismului în Europa: încetarea „războiului rece” și, respectiv, reunificarea Germaniei - care a creat și primele îngrijorări, dar care, iată, s-au dovedit nejustificate. În felul acesta, două dintre ecuațiile deschise la sfârșitul ultimei conflagrații mondiale au fost - sau păreau să fie - rezolvate. Unii istorici compară consecințele prăbușirii comunismului în Europa, din punct de vedere politico-statal, cu cele de la sfârșitul primului război mondial.

Anul 1989 înregistrează apogeul crizei sistemului socialist⁴, dar nici Occidentul nu stătea prea bine din punct de vedere economic. Producția stagnea, marile trusturi transnaționale căutau înfrigurate piețe de desfacere pentru producția lor pe stoc, cheltuielile pentru modernizarea tehnologiilor erau impresionante, politicile salariale și sociale generoase, nu mai puteau fi susținute. Nu se întvedea ieșirea prea rapidă din blocaj, deși era de așteptat ca, până la urmă, mecanismele pieței libere să găsească soluții pentru depășirea lui. Astăzi observăm că fetișizarea valențelor pieței libere, poate avea efecte similare cu credința fără discernământ a unor ideologi comuniști în potențele economiei de stat planificate și supercentralizate, care a avut drept consecință falimentul modelului economic comunist. Spre surprinderea multor economiști, tot mai multe guverne din statele capitaliste admit astăzi - în pofida teoriei liberaliste - că trebuie să intervină cu resurse publice pentru a salva afaceri private intrate în criză, care altfel, în logica economiei de piață, urmau să falimenteze. Mai mult, se vorbește de așa-numita datorie suverană și de reducere a ei cu 50% (cazul Greciei!), dezavantajând celelalte state împrumutate (de regulă cele sărace) care înțeleg să-și plătească integral datoria.

În contextul ultimului deceniu al secolului trecut, prăbușirea piețelor fostelor țări socialiste a însemnat o șansă pentru marile economii occidentale aflate în dificultate; am asistat la o masivă deplasare a comerțului occidental cu produse neabsorbite de piață, către țările foste comuniste din Centrul și Estul continentului, aflate în criză profundă. Acest fenomen a permis o revigorare a mediului de afaceri occidental, o creștere a interesului pentru capitalizarea și diversificare lui, o

¹ Studiul reprezintă o variantă revăzută și completată a unui fragment din cartea mea *Dincolo de Rubicon* (Ed. Sitech, 2011).

² Vezi, între altele, pe larg: Adrian Pop, *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*, București, Ed. Enciclopedică, 2010; Ioan Scurtu, *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional*, București, Ed. Enciclopedică și Ed. IRRD, 2006. Vezi și ediția a doua (București, 2009) și versiunile în limba engleză, în limba franceză și în limba spaniolă.; Peter Siani Davis, *Revoluția Română din decembrie 1989*, București, Ed. Humanitas, 2006; Stelian Tănase, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, București, Ed. Humanitas, 2009; Teodora Stănescu-Stanciu, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud- Est*, Ediția a II-a, București, Ed. România de Măine, 2008.

³ Tony Judt, *Europa postbelică, o istorie a Europei de după 1945*, București, Ed. Polirom, 2008, p. 335-337. Despre conceptul de stat asistențial promovat în Occident amintesc mulți analiști. Tony Judt se referă la anii 60 ai secolului trecut și compară valențele statului asistențial cu cele ale economiei de piață: „La apogeul statului asistențial... se ajunsese la un consens remarcabil: opinia generală era că statul era de preferat, sub toate aspectele, pieții libere, nu numai pentru a împărți dreptatea, a apăra teritoriul sau a distribui bunuri și servicii, ci și pentru aplicarea de strategii pentru coeziunea socială, sprijin moral și virtute culturală. Ideea că aceste probleme ar putea fi lăsate pe seama interesului personal și a mecanismelor pieții libere a mărfurilor și ideilor era privită în cercurile politice și academice din Europa ca o relievă bizară a epocii prekeinsiene, în cel mai bun caz, drept o incapacitate de a asimila lecțiile Marii Crize, iar în cel mai rău caz, drept o sămânță de conflict și un apel voalat la cele mai josnice instincte umane...Peste tot, succesul capitalismului în Europa postbelică era sinonim cu rolul amplificat al sectorului public”.

⁴ Într-o formă simplificată, aceste considerații le-a făcut și în „Studiu introductiv” la lucrarea *1989 - an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2008.

extindere a pieței către un spațiu neconcurențial, altădată aproape închis prin infinite bariere economice, politice și ideologice, dar care acum era într-o totală derută. Practic, se poate spune că efectele crizei de pe piața liberă - care se prefigurau la orizontul anilor 90 ai secolului trecut - au fost mutate, în timp, cu două decenii mai târziu (adică în zilele noastre). Din nefericire, România - după calvarul din 1989-1990 - trece și prin cel al crizei care a cuprins în ultimii ani întreaga Europă.

Ieșirea din impas pe seama unei piețe imense, destructurate, scăpate de sub control, a fost, la timpul respectiv, benefică pentru lumea liberă (o evoluție similară înregistrăm astăzi într-un alt spațiu geopolitic (lumea arabă), guvernat de alte legi!). Numai că o criză, pe lângă consecințele ei dureroase - mai ales la nivelul intereselor indivizilor sau al unor comunități profesionale mici - constituie prilejul restructurării la nivel macroeconomic și repune în discuție concepte sau modele responsabile pentru impasul în care societatea a ajuns la un moment dat. Neglijată o astfel de cerință - lege de fier a economiei de piață și pârgie importantă pentru reglarea mecanismelor ei - poate să aibă consecințe devastatoare mai târziu. Este una din explicațiile pentru ceea ce se întâmplă astăzi pe continent și în lume, în general.

Să vedem, în sinteză, ce dezvoltări au avut evenimentele din Răsărit, în contextul schimbărilor radicale provocate de prăbușirea comunismului?

În plan politic, după evoluții similare în aproape toate țările Estului comunist (în sensul că, sub o formă sau alta, liderii regimului comunist - ultraconservatori sau cei care i-au urmat în logica reformatorilor de la Moscova - au fost îndepărtați de la exercițiul guvernării), noile garnituri de conducere și-au consolidat pozițiile în urma unor alegeri libere: în Polonia, alegerile au avut loc în iunie 1989, și au fost câștigate de Solidaritatea (printr-un aranjament prealabil, puterea s-a împărțit cu partidul comunist), a fost numit un prim ministru necomunist (Tadeusz Mazowiecki)⁵; în Ungaria, alegerile din martie-aprilie 1990 i-a adus la putere pe liberali, foștii comuniști rămân pe scena politică, dar în opoziție,⁶ în România (unde procesul schimbării s-a produs mai târziu, brusc și dramatic), alegerile s-au desfășurat în mai 1990 (practic, acest eveniment s-a sincronizat cu evenimentele similare din fostele țări „frățești”). În urma acestora, F.S.N. (care a preluat puterea, prin C.F.S.N., după înlăturarea prin forță a regimului comunist) și-a reconfirmat poziția. Partidul Comunist, incapabil de schimbare, a fost, practic, scos din viața publică; în Cehoslovacia, alegerile libere au loc în iunie 1990 și au fost câștigate de susținătorii lui Havel; în Germania alegerile s-au organizat în 2 octombrie 1990 (după un an de la căderea zidului Berlinului - 9 noiembrie 1989), concomitent și după aceeași lege în R.D.G. și în R. F. Germania. Creștin Democrații câștigă. În ziua următoare (3 octombrie 1990), fosta R. D. G. dispăre, astfel că autoritatea R. F. Germania s-a extins în Est și a devenit o entitate statală unică. În Bulgaria, Partidul Comunist (devenit Partid Socialist) obține majoritatea după alegerile din iunie 1990, dar în alte alegeri (noiembrie 1990), Uniunea Forțelor Democratice obține victoria la limită⁷. Dezvoltări similare, ușor întârziate față de „grafic”, au avut loc în Iugoslavia și în Albania.

Cum observăm, rând pe rând, toate regimurile de „democrație populară” au dispărut. Ca o consecință, vom vedea, URSS a pierdut „cordonul de protecție”, format din statele satelit din Europa, creat după al Doilea Război Mondial. Pactul de la Varșovia și CAER-ul vor dispărea și ele de la sine (formal, Pactul se dizolvă în februarie 1991, iar CAER-ul pe 28 iunie 1991).

Concomitent, harta Răsăritului se redesena, aveau loc procese de reconfigurare a entităților statale Central și Est Europene, în măsura în care o parte dintre ele erau considerate alcătuirii artificiale, din rațiuni de oportunitate, politică sau geostrategică. Cehoslovacia s-a descompus pașnic în două republici: Cehia și Slovacia (1992), URSS dispăre ca actor pe scena politică a lumii; pe ruinele ei au apărut state independente, până atunci republici unionale (între care Federația Rusă, la rândul ei un conglomerat pestriț, format din 89 de entități autonome: 21 de republici, 49 de regiuni separate, 6 teritorii, 2 orașe cu statut federal, alte două regiuni autonome cu statut special, 10 districte autonome. În cadrul Federației, 20 de milioane de locuitori nu sunt ruși, au altă religie și alte obiceiuri și mentalități decât aceștia). Mai târziu, Iugoslavia s-a divizat și ea în state independente (în urma unui război civil devastator), până atunci republici sau regiuni autonome în cadrul Federației. Doar Polonia, România, Ungaria, Albania și Bulgaria și-au păstrat integritatea consfințită după tratatele de pace de la Paris (1946-1947). Politica de *containment*, practică o jumătate de secol de administrația americană pentru a descuraja ambițiile sovieticilor, a rămas fără obiect; strategia *roll-back*-ului - alternativă

⁵ Aliyca Sowińska-Krupka, *Drumul Poloniei spre democrație, 1981-1991*, în: Alexandru Oșca, 1989, *an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, 2008, p. 95-106.

⁶ Zoltan Ripp, *Dezintegrarea sistemului comunist și tranziția negociată*, în: *Idem*, p. 107-116.

⁷ Jordan Baev, Plamen Petrov, *Factori interni și internaționali care au determinat retragerea lui Jivkov în Bulgaria*, în *Idem*, p. 71-79.

abandonată în favoarea *containment*-ului - și-a produs, nesperat de simplu, efectul⁸.

În plan economic, ambiția și speranțele noilor lideri ai Estului (încurajați sau nu de consilieri din Occident să implementeze rapid mecanismele economiei de piață) s-au dovedit iluzorii: foarte curând, aceștia au constatat că legile economiei de piață sunt mult mai dure, iar nerespectarea lor ducea la dezastru. În U.R.S.S. Gorbaciov a eșuat în încercarea de a reforma economia Uniunii, fără a renunța la conceptele comuniste de bază. După el, Elțin a ales explicit calea economiei de piață, în dorința și speranța că va putea plasa Rusia în grupul select al celor mai bogate state de pe planetă - cum aprecia Jean-Baptiste Douroselle⁹. Avea la dispoziție un popor de 150 de milioane, o țară întinsă rămasă după destrămarea URSS, cu bogății ale subsolului de invidiat, o industrie complexă (chiar dacă nu suficient de performantă), o resursă umană instruită și ieftină. După doar un an, Elțin înregistrează, însă, același eșec: PIB-ul scade în Rusia cu 14 procente în 1992, iar în anii următori creșterea se menține negativă (8,7%, - 12,6% etc., până în 1998). Inflația a scăpat cu totul de sub control: în 1992 aceasta era deja 25,08%, în 1998 s-a redresat, dar numai până la 84%. În plan social consecințele au fost terifiante: nivelul de trai s-a prăbușit, salariile nu se mai plăteau luni de zile, uzinele - lipsite de capital - nu mai puteau să-și asigure materiile prime, trocul era un accesoriu nelipsit în economie, țara devenise ”o insulă a epavelor industriale.”¹⁰ Fenomenul se regăsește peste tot în Est: nu trebuie să ne surprindă că în acel context, în România, un premier postrevoluționar (Petre Roman), considera industria țării sale „un morman de fiare vechi”. Desprinse din context, lipsite de capital și de un management experimentat, „actorii” fostei economii comuniste, incapabili să reacționeze autonom într-un mediu concurențial și fără cunoașterea mecanismelor pieții libere, își încetau funcționarea unul după altul.

După război asistăm la două modele de integrare: cel comunist și, respectiv, cel din occidentul democrat (replika britanicilor - AELS - la soluția comunităților s-a dovedit, la rândul ei, parțial eficientă). În spațiul estic, din motive care merită o analiză separată, modelul a fost respins (dar nu de la început) de către entitățile statale implicate, iar în final, a eșuat, a falimentat. Neîncrederea și tentația de hegemonie a Moscovei au făcut imposibile orice inițiative îndrăznețe în domeniul integrării (vezi Planul Valeev, Ampoliov etc.).

Așa cum am amintit mai sus, prăbușirea regimurilor comunist-totalitare a însemnat și dispariția organizației politico-militare care contribuia la menținerea lor. Consecințele dispariției Tratatului de la Varșovia asupra Occidentului european și a Europei, în general, au fost imense; vechile obiective ale planificatorilor de la Bruxelles rămâneau fără sens, așa încât NATO s-a redefinit ca organizație cu obiective universale.

În anii 90 ai secolului trecut, modelul occidental al construcției europene capătă dimensiuni, sensuri și dinamici noi. Dilemele construcției europene au rămas. Andre Kaspi spunea: „De când a început construcția europeană disputele nu au încetat. În ultimul deceniu, acestea au căpătat un aspect și mai grav. Ar trebui mai multă Europă?... Ba, deloc, replică alții, Europa a mers și așa prea departe.”¹¹ Oricum, în ultimul deceniu al secolului trecut, comunitățile europene aveau o arhitectură cu totul schimbată față de cea realizată de primii lor artizani. Prin valuri succesive, de la cei șase membri fondatori ai celor trei comunități inițiale (a cărbunelui și oțelului, a energiei și a pieței comune) au ajuns la 12 în 1986. La 1 ianuarie 1995 alte trei state completează Uniunea. Procesele de integrare, de admitere în comunități (în Uniunea Europeană, după 1993) a noi state, oricât de complexe și de diferite de la etapă la etapă, porneau, totuși, de la faptul că претенденții împărțeau, în esență, același sistem de valori, dispuneau de același sistem economic și social, ceea ce facilita integrarea și nu crea perturbații mari în sistem.

Consiliul european de la Copenhaga, din 22 iunie 1993, a decis ca Uniunea Europeană (noua denumire a comunităților după Maastricht, 1992) să se extindă și către Est, răspunzând, în fine, aspirațiilor mișcărilor revoluționare din 1989. În felul acesta, Uniunea devenea o entitate economică foarte puternică, dar încă era - după expresia lui Jean-Baptiste Douroselle - „un pitic politic”. Nu va trece mult și eforturile pentru depășirea acestui handicap vor da roade.

Este interesant cum s-a dezvoltat conceptul de *Casă comună europeană*. El ar aparține, după

⁸ F. G. Dreyfus, A. Joursin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria universală, vol. III, Evoluția lumii contemporane*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2006, p. 495-496.

⁹ Jean-Baptiste Douroselle, Andre Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale, 1948 - până în zilele noastre*, vol. II, București, Ed. Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 282-283.

¹⁰ *Idem*, p. 287.

¹¹ *Idem*, p. 328.

unii autori (Ștefan Lache), lui Charles de Gaulle¹², dar a fost promovat insistent, mai târziu, de Mihail Gorbaciov. Acesta era convins, încă din 1987, că „ideea casei general-europene a intrat în domeniul politicii practice”¹³. La Malta (2-3 decembrie 1989), Gorbaciov insista, în discuțiile cu președintele Bush, pe conceptul de *Casă Comună a Europei*, informându-l că ar dori ca procesele din Est să se desfășoare concomitent și convergent cu cele din Vest și nu „să genereze o nouă divizare în Europa”¹⁴. Să fie vorba despre un al treilea model de integrare, abandonat încă înainte de implementare? Gorbaciov n-a supraviețuit politic acestui concept¹⁵, nu știm, concret, cum își închipuia el această Casă¹⁶.

În opinia mea, planificatorii perestroikiști mizau, mai degrabă, pe o construcție așezată pe principiile Consiliului Europei, în care ar fi putut să se „topească” toate comunitățile - și din Est și din Vest. Firește, URSS ar fi reprezentat un pol puternic într-o astfel de construcție. Din păcate, pentru ultimul lider sovietic, lucrurile n-au evoluat așa. Imediat s-a putut constata că în timp ce fosta *Uniune Sovietică* se transformase într-o iluzorie *Comunitate a Statelor Independente* (CSI), în Occident, dimpotrivă, fostele *comunități* s-au contopit, devenind o *Uniune Europeană* puternică, destul de bine articulată și foarte atractivă pentru noile democrații. Rămân la părerea că, din rațiuni diferite, atât SUA cât și URSS preferau o construcție europeană așezată pe O.S.C.E. sau Consiliul Europei, în care paritățile le erau mai accesibile și mai convenabile¹⁷.

După 1989, Europa avea posibilitatea să revină la ceea ce Albert Jourcin spunea: „...să reia legăturile cu vechii demoni ai egoismului național și să se afunde într-un talibanism deplasat care, de două ori deja, l-a plonjat în război și i-a grăbit declinul [...] Continentul se poate restructura - spunea mai departe Jourcin - în jurul polului constituit de Cei 12 din CEE: ceea ce implică faptul că guvernele interesate să facă pași dubli pentru a determina progresul Uniunii”¹⁸.

Care este esența impactului schimbărilor din Răsăritul Continentului asupra construcției europene? Construcția europeană a fost amorsată în contextul Războiului Rece și al amenințării comuniste. Acum nu mai există nici unul, nici celălalt. Ar fi putut renaște o Europă multipolară și conflictuală, comparabilă cu interbelicul secolului trecut. În fond, o Germanie Unificată și puternică industrial putea să potențeze această tendință. S-a optat, însă, pentru o construcție europeană înțeleaptă și pentru maximizarea eforturilor de integrare.

Formal, pasul decisiv spre UE s-a făcut prin Actul Unic European din 1987; procesul s-a accelerat după încheierea războiului rece. Maastrichtul (1992) și Amsterdamul (1997) au propulsat Uniunea către angajamente instituționale ambițioase. După respingerea Tratatului Constituțional - un proiect politic deocamdată prea avansat - s-a ajuns la Tratatul de Reformă (de la Lisabona), o replică nu foarte departe de modelul constituțional.

Maastrichtul, clădit pe exigențe greu de satisfăcut de către noile democrații, a avut câteva efecte secundare. Primul privește NATO, spre care s-au îndreptat speranțele esticilor după ce și-au dat seama că pentru integrarea în U.E. nu erau pregătiți. Deocamdată, din cauza multiplelor condiționări, visul reformatorilor din Est, care aspirau la statutul de europeni prin acceptarea statelor lor în clubul select al Uniunii Europene, era trecut între paranteze. În această situație, noua clasă politică din est și-a dat seama că aderarea la NATO poate fi mai accesibilă. Occidentalii, la rândul lor, au deschis această posibilitate ca pe „un premiu de consolare”, așa încât tinerele democrații s-au grăbit spre N.A.T.O.

În Est nu exista alternativă la apartenența la Europa democrată. Dinspre Bruxelles viziunea era, însă, diferită. Formal, proiectul european era accesibil tuturor europenilor. Din punct de vedere funcțional, U.E. era exclusivistă. Nu se punea problema *aderării* (ca la N.A.T.O.), ci chestiunea *integrării*, ceea ce impunea transfer de suveranitate, dinspre entitățile statale către organisme su-

¹² Ștefan Lache, *România în relațiile internaționale, 1939-2006*, București, Ed. România de mâine, 2007, p. 321.

¹³ *Idem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ La întâlnirea de la București (7-8 iulie 1989), în discuțiile cu Gorbaciov, Nicolae Ceaușescu s-a arătat sceptic față de valențele conceptului susținut de liderul sovietic și de ideea de reînnoire a socialismului. Apud: Adrian Pop, *op. cit.* 315.

¹⁶ Adrian Cioroianu, *Geopolitică Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, vol. 1, Ed. Curtea Veche, București, 2009, p. 57-63.

¹⁷ Idei și inițiative de a uni, sub diverse formule, toate popoarele Europei într-o singură entitate statală, au existat încă din antichitate și, mai ales, în zorii evului mediu. Mai aproape de timpurile noastre, se cunosc planurile unei construcții europene promovate în interbelic, între alții, de Cudenhove-Kalergi, de Briand sau de Tardieu. Din diferite motive, proiectele respective nu s-au finalizat, au rămas și au circulat către urmași doar ideile lor. Nu se spun prea multe lucruri despre proiectul german al unei *noi ordini* în Europa, ținut secret din rațiuni de oportunitate. Mihai Antonescu a încercat să-l descifreze, interesat să înțeleagă ce loc îi era rezervat României în această construcție politică. În acest context, el a lansat ideea unei *Axe latine*, care să echilibreze elementul german precumpănitor.

¹⁸ F. G. Dreyfus, A. Joursin, P. Thibault, P. Milza, *op. cit.* p. 757.

prastatale. Opinia publică din țările Estului - abia scăpate din chingile „fratelui mai mare” - nu era pregătită să încurajeze o nouă tutelă pentru estici, chiar venind dinspre democrațiile occidentale.

Fiecare nou acord sau tratat complica termenii integrării, impunea restricții, condiționări, reguli. Prin *acquis-ul comunitar* se ridica o stavilă în calea integrării, nu pentru Austria sau țările nordice, dar sigur, pentru estici. Existau motive: chiar cele mai bogate țări estice - Slovenia și Cehia - erau net mai sărace decât aproape oricare dintre statele membre U.E.

Între Vest și Est exista o prăpastie uriașă. Se estima că dacă Ungaria, Slovacia, Lituania și Polonia ar fi fost primite în U.E. în aceleași condiții ca predecesoarele lor, U.E. ar fi falimentat din cauza: costului subvențiilor, ajutorului regional, fondurilor pentru infrastructură. Țărilor estice le trebuia *un Plan Marshall*, pe care nu l-a oferit nimeni; din păcate, formula lui era depășită.

Însă Estul nu era doar foarte costisitor, conversia economiei țărilor din acest spațiu către un model nou era un proces dureros și lung. Sistemele lor juridice și administrative erau corupte și nefuncționale, liderii fără experiență, oportuniști în acțiuni și atitudini, imprevizibili, monedele instabile, granițele permeabile. Pauperizați, cetățenii activi din Estul fost comunist - instruiți profesional, dar fără să cunoască rigorile economiei de piață - au luat calea Vestului, în speranța unor condiții mai bune de viață. În felul acesta, reformele absolut necesare în țările lor - costisitoare și greu de implementat în absența unor resurse de capital, procedurale și de timp - , au fost lipsite, în plus, și de resursa umană cea mai motivată.

Exista percepția generală că Europa de Vest putea face minuni pentru estici, dar întrebarea era: ce puteau face esticii pentru U.E.? La prima vedere, foarte puțin. Și totuși...

ABOUT A CRISIS APPARENTLY OVERDONE

Abstract

In this article the author put forward the structural changes which the European continent had registered, as a following of a crisis beget by the collapse of the communist system in the East of Europe, in the ages 1989 - 1991.

CONSILIUL INTERNAȚIONAL AL ARHIVELOR (C.I.A.) ȘI ADOPTAREA CODULUI DE DEONTOLOGIE ARHIVISTICĂ

Arhivist Mihaela ORJANU

Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.) reprezintă organizația internațională creată în 1948, de Comitetul de experți arhiviști convocat de UNESCO și care, acționând în calitate de adunare constituantă, a adoptat statutul provizoriu al C.I.A., fiind clasat în categoria A a organismelor internaționale neguvernamentale care cooperează cu UNESCO.

Codul de deontologie arhivistică a fost aprobat de cel de al XIII-lea Congres Internațional al Arhivelor Beijing, 6 septembrie 1996, prezenta traducere fiind făcută de Code of ethics „ICA Bulletin, nr. 47 (1997), p. 22-24. În limba română a apărut în Studii și comunicări de arhivistică, p. 32-36, traducerea realizată de Florea Oprea, Școala de arhivistică din București.

Introducere

Un cod de deontologie pentru arhiviști își propune să stabilească reguli superioare de conduită pentru profesiunea arhivistică. Acesta își propune să familiarizeze noii membri ai profesiei cu aceste reguli, să reamintească arhiviștilor experimentați responsabilitățile lor profesionale și să inspire încrederea publică în profesie. Termenul de arhivist așa cum este el utilizat în acest cod, se aplică tuturor acelor care se ocupă cu controlul, păstrarea, deținerea, prezervarea și administrarea arhivelor. Instituțiile specializate și serviciile de arhivă sunt încurajate să adopte politici și practici care să permită aplicarea acestui Cod.

Codul este menit să asigure un cadru etic de conduită pentru membrii profesiei, dar nu oferă soluții specifice problemelor particulare. Toate principiile sunt însoțite de comentarii, principiile și comentariile, considerate împreună, constituind Codul de deontologie arhivistică. Punerea în aplicare a acestuia depinzând de bunăvoința instituțiilor de arhive și a asociațiilor profesionale. Aceasta poate lua forma unui efort educațional, precum și a unui mecanism de orientare în cazuri de îndoială, pentru examinarea conduitei contrare eticii și, dacă se consideră potrivit, pentru aplicarea sancțiunilor.

CODUL DE DEONTOLOGIE

1. Arhiviștii trebuie să protejeze integritatea materialului arhivistic și să garanteze astfel că acesta continuă să fie o mărturie a trecutului demnă de încredere.

Îndatorirea principală a arhiviștilor este de a menține integritatea documentelor aflate în grija și în custodia lor. În îndeplinirea acestei îndatoriri ei trebuie să țină cont de drepturile și de interesele legitime, adesea discordante, ale angajaților, ale proprietarilor, ale persoanelor citate în documente și ale utilizatorilor, de trecut, de prezent și de viitor. Obiectivitatea și imparțialitatea arhiviștilor constituie măsura profesionalismului lor.

2. Arhiviștii trebuie să evalueze, să selecționeze și să mențină materialul arhivistic în contextul său istoric, juridic și administrativ, în respectul principiului provenienței, păstrând și făcând astfel evidente interrelațiile originale ale documentelor

Arhiviștii trebuie să acționeze în conformitate cu principiile și cu practica general recunoscute.

Ei trebuie să-și îndeplinească îndatoririle și funcțiile în conformitate cu principiile arhivistice privitoare la crearea, păstrarea și stabilirea destinației arhivelor curente și intermediare, inclusiv a documentelor electronice și multimedia, selecționarea și preluarea documentelor în vederea arhivării, asigurarea, protecția, conservarea și restaurarea arhivelor de care răspund, precum și ordonarea, inventarierea și publicarea lor.

Arhiviștii trebuie să evalueze documentele cu imparțialitate, fundamentându-și judecata pe o profundă cunoaștere a cerințelor administrative și a politicilor de achiziționare ale instituțiilor lor. Ei trebuie să ordoneze și să inventarieze documentele reținute pentru păstrare în conformitate cu principiile arhivistice (anume principiul provenienței și principiul ordinii originale) și cu normele universale recunoscute, în timpul cel mai scurt pe care îl permit resursele de care dispun. Arhiviștii trebuie să preia documentele în conformitate cu obiectivele și cu resursele instituției lor. Ei nu trebuie să urmărească sau să accepte preluări de documente atunci când acțiunea ar periclita integritatea sau securitatea documentelor trebuind să coopereze pentru a asigura prezervarea acestor documente în depozitele cele mai potrivite. Arhiviștii trebuie să coopereze la repatrierea arhivelor dislocate.

3. Arhiviștii trebuie să protejeze autenticitatea documentelor în cursul prelucrării, prezervării și folosirii. Ei trebuie să se asigure că valoarea arhivistică a documentelor, inclusiv a documentelor electronice și multimedia, să nu fie afectată prin lucrări arhivistice de evaluare, ordonare și inventariere sau de conservare și folosire. Orice selecționare trebuie să se facă în conformitate cu metode și criterii stabilite cu grijă. Înlocuirea originalelor cu alte forme trebuie să se facă în lumina valorii legale, informaționale și intrinseci a documentelor. În situația în care unele documente supuse restricției de folosire au fost scoase temporar din dosare, faptul trebuie să fie adus la cunoștința utilizatorului.

4. Arhiviștii trebuie să asigure permanenta accesibilitate și inteligibilitate a materialelor de arhivă. Ei trebuie să selecționeze documentele ce urmează să fie păstrate sau care urmează să fie distruse având în vedere cu prioritate păstrarea mărturiilor esențiale ale activității unei persoane sau ale unei instituții care a acumulat documente, dar în egală măsură și în funcție de evoluția intereselor cercetării științifice. Arhiviștii trebuie să fie conștienți că achiziționarea documentelor de origine dubioasă, chiar interesante, ar putea să încurajeze comerțul ilegal. Ei trebuie să coopereze cu alți arhiviști și cu serviciile autorizate pentru identificarea și urmărirea persoanelor suspectate de furtul documentelor de arhivă.

5. Arhiviștii trebuie să țină evidența și să fie în măsură să justifice acțiunile lor asupra materialului arhivistic. Ei trebuie să popularizeze practici eficiente de înregistrare pe parcursul întregului ciclu de viață al documentelor și să coopereze cu creatorii de arhivă pentru elaborarea de noi formate și de noi practici de gestionare a informației. Arhiviștii trebuie să se preocupe nu numai de preluarea documentelor existente, dar și să asigure și de faptul că informația curentă și sistemele de arhivă încorporează chiar de la început proceduri corespunzătoare de păstrare a documentelor valoroase. Cei care negociază transferuri de documente cu deținătorii de documente trebuie să vegheze asupra deciziilor corecte bazate pe deplina luare în considerare a următorilor factori: autoritatea de a transfera, dona sau vinde; aranjamentele sau beneficiile financiare; planurile de prelucrare; drepturile de reproducere și clauzele de acces la documente. Arhiviștii trebuie să țină evidența permanentă care să informeze asupra preluărilor de documente, conservării acestora și asupra întregii munci arhivistice executate.

6. Arhiviștii trebuie să promoveze cel mai larg acces posibil la materialul arhivistic și să ofere servicii imparțiale pentru toți utilizatorii. Ei trebuie să elaboreze atât instrumente generale de informare științifică, precum și instrumente specifice cât mai potrivite pentru toate documentele aflate în gestiune. Ei trebuie să ofere consultații imparțiale pentru toată lumea și să utilizeze resursele existente pentru a asigura o gamă echilibrată de servicii. Tot ei sunt aceia care trebuie să răspundă cu amabilitate și cu spirit de bunăvoință la toate cererile rezonabile privind fondurile care le dețin și să încurajeze folosirea lor într-o măsură cât mai largă posibilă, în concordanță cu politicile instituționale, protecția arhivelor deținute, considerentele legale, drepturile individuale și înțelegerile cuvenite cu donatorii. Ei trebuie să explice potențialilor utilizatori restricțiunile pertinente. Tot ei sunt aceia care să descurajeze restricțiile nejustificate de acces și de folosire, dar pot să recomande sau să accepte drept condiții de preluare restricții clar formulate pentru o durată limitată. Arhiviștii trebuie să lupte în interesul liberalizării accesului, trebuie să renegocieze condițiile atunci când împrejurările se schimbă.

7. Arhiviștii trebuie să asigure atât accesul la documente, cât și respectul vieții private și să acționeze în limitele legislației în vigoare. Ei trebuie să aibă grijă ca viața persoanelor fizice și juridice precum și securitatea națională să fie protejată, fără a se distruge informația, în special în cazul documentelor electronice, unde aducerea la zi și ștergerea constituie o practică obișnuită. Arhiviștii trebuie să respecte viața privată a indivizilor care au creat sau care constituie subiectul documentelor, în special a acelor care nu au fost consultați asupra folosirii documentelor.

8. Arhiviștii trebuie să folosească încrederea specială ce le a fost acordată în interesul general și să evite folosirea poziției lor pentru a obține beneficii necuvenite pentru ei sau pentru alții. Ei trebuie să se abțină de la activități care le-ar prejudicia integritatea profesională, obiectivitatea și imparțialitatea. Arhiviștii pot să folosească arhivele deținute de instituție pentru cercetări și publicații personale cu condiția ca o astfel de activitate să se desfășoare după aceleași reguli ce au fost impuse celorlalți utilizatori de documente. Ei nu trebuie să dezvăluie și nici să folosească informațiile obținute în procesul muncii asupra documentelor la care accesul este supus restricției. Ei nu trebuie să accepte ca interesele lor personale de cercetare sau de publicare să interfereze cu propriile lor îndatoriri profesionale sau administrative pentru care sunt angajați. Ei nu trebuie să admită imixțiuni ale persoanelor din afara profesiei în practica și în obligațiile lor.

9. *Arhiviștii trebuie să aspire la performanță profesională prin perfecționarea sistematică și continuă a cunoștințelor lor arhivistice și prin împărtășirea rezultatelor cercetărilor și experienței proprii. Ei trebuie să depună eforturi pentru dezvoltarea priceperii și cunoștințelor lor profesionale, pentru a contribui la progresul arhivisticii și pentru a veghea ca persoanele aflate sub îndrumarea lor, la muncă sau la pregătire, să fie în măsură să își execute sarcinile într-o manieră competentă.*

10. *Arhiviștii trebuie să promoveze protecția și folosirea moștenirii documentare universale prin cooperarea cu membrii profesiei proprii sau ai altor profesii. Ei trebuie să urmărească stimularea cooperării, să evite conflictele cu colegii de breaslă și să rezolve dificultățile prin încurajarea respectului față de normele arhivistice și de etică profesională. Arhiviștii trebuie să colaboreze cu membrii profesiilor înrudite pe baza respectului și înțelegerii reciproce.*

THE INTERNATIONAL COUNCIL OF RECORDS AND ADOPTION OF THE DEONTOLOGICAL CODE OF ARCHIVE

Abstract

The International Council of Records was created in the year 1948 by the experts archive committee convened by UNESCO, and the deontological code of archive, presented in translation in the article, was approved in the twelfth International Convention of Records from Beijing, on the sixth September 1996.

ISTORIA SUD-ESTULUI EUROPEAN ÎN EPOCA MODERNĂ PÂNĂ LA DECLANȘAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (partea a treia)

SUD-ESTUL EUROPEI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL RELAȚII DIPLOMATICE ȘI OPERAȚIUNI MILITARE ÎNTRE ANII 1914-1916

dr. Robert STĂNCIUGEL

Primul Război Mondial va găsi statele din sud-estul Europei în tabere diferite: Serbia, Muntenegru, România și Grecia vor lupta în cadrul Antantei, în timp ce Turcia și Bulgaria se vor alătura Puterilor Centrale. Odată războiul declanșat, diplomația, prin diferite canale, încerca să-i ajute pe militari ca aceștia să obțină victoria. Pentru anul 1914, două aspecte sunt de evidențiat: lupta eroică a Serbiei și Muntenegrului, popularizată de presa Antantei și, respectiv, situația statelor neutre.

În ziua de 29 iulie 1914, agenția Havas a anunțat că „trupele austriece au trecut frontiera cu Serbia“. Prima știre oficială de pe front a venit din Semlin și a fost destul de laconică: „Astă noapte la ora două, trupele austro-ungare au început bombardarea Belgradului. Până la 5 dimineața s-au tras 29 de lovituri de tun“; i-a urmat o a doua știre: „Astă noapte, la ora unu și jumătate, sârbii au încercat să arunce în aer podul de peste Sava, care leagă Semlinul de Belgrad; planul n-a reușit pe deplin, iar podul a rămas practicabil pentru infanteria inamică“⁵⁰⁸. Superioare ca număr și înzestrare materială, trupele

austro-ungare au pătruns în Serbia după o puternică ofensivă, pe 12 august. Ele au forțat cursul Drinei și Savei. Printr-un efort remarcabil însă, armata sârbă a reușit să le provoace o grea înfrângere în bătălia de pe Jadar (17 - 19 august 1914) și să le impună evacuarea teritoriului ocupat⁵⁰⁹.

Austro-Ungaria nu a reușit nici în septembrie să înfrângă rezistența sârbilor. Apărarea sârbă este însă străpunsă, după mari concentrări de forțe, iar la 2 decembrie Belgradul este ocupat. Înaintarea austro-ungară s-a desfășurat într-un evantai larg pe întregul spațiu dintre Sava și Morava. După ocuparea Belgradului de către trupele generalului Frank, gruparea sârbă, sub conducerea generalului Živković, s-a retras și și-a organizat rezistența în spatele râului Kolubara⁵¹⁰. Sârbii însă au trecut la contraofensivă și, pe 5 decembrie 1914, au înfrânt la Rudnik pe austro-ungari, care au început retragerea⁵¹¹. În ziua de 7 decembrie, Adunarea Națională sârbă, reunită la Niș, a adoptat următoarea rezoluție: „Guvernul sârb declară în aceste momente că sarcina sa cea mai importantă este de a asigura victoria în acest mare război, care a devenit deopotrivă, din momentul în care a început lupta pentru eliberare și unirea tuturor fraților noștri neeliberați încă, sârbi, croați și sloveni“⁵¹². În decembrie, sârbii au reluat ofensiva împotriva capitalei, pe care au eliberat-o pe 15 decembrie 1914. Monarhia austro-ungară, se dovedise incapabilă să înfrângă mica Serbie. Alarmată de acest eșec, Viena va cere ajutor Berlinului, dar guvernul german a refuzat să trimită trupe pe Dunăre⁵¹³.

Amiralul Von Tirpitz scrisese la 16 septembrie 1914: „Ce absurditate să spui: Serbia nu ne privește! Austriecii continuă să reclame, văitându-se, ajutoare“. După patru luni de lupte, Austro-Ungaria pierduse deja 200.000 de oameni⁵¹⁴.

Raportul de forțe și situația politico-militară s-au modificat în sud-estul Europei în favoarea Puterilor Centrale, prin intrarea Turciei în război de partea acestora, în 1914. Guvernul de la Istanbul a ezitat multă vreme până s-a decis. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, monopolurile germane au început să se preocupe în mod constant de asigurarea unei prezențe tot mai puternice, din punct de vedere economic, în Asia Mică. Cercurile conducătoare de la Istanbul aveau propriile lor motive să încurajeze o astfel de politică.

În „memoriile“ sale, sultanul Abdul Hamid al II-lea explică pe larg cauzele care au determinat schimbarea politicii de alianțe otomane. Sultanul ajunsese la convingerea că numai Germania, cu care

⁵⁰⁸ Col. C-tin. Ucrain, *Primul război mondial* - "Revista de istorie militară", nr. 3, 1991, p. 18.

⁵⁰⁹ Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial (1914 - 1918)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 194.

⁵¹⁰ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul Război Mondial*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 93.

⁵¹¹ *Ibidem*, p. 93.

⁵¹² Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională (1914-1945)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 31.

⁵¹³ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 194-195.

⁵¹⁴ *Ibidem*, p. 195.

Turcia nu avea litigii directe, teritoriale sau de altă natură, putea fi un aliat sigur⁵¹⁵. Prin intermediul Germaniei, cercurile conducătoare otomane sperau, pe de o parte, să determine Austro-Ungaria să ducă o politică mai moderată față de Imperiul Otoman și, pe de altă parte, profitând de rivalitatea franco-italiană pentru Tunisia, să câștige Italia⁵¹⁶.

Capitalul german a pătruns și în finanțele imperiului, Germania situându-se, în ajunul izbucnirii războiului, pe locul al doilea (cu 25,4%), după Franța, dar înaintea Angliei. În ceea ce privește datoria Imperiului Otoman către Germania, ea se ridica în 1914 la 20 milioane de lire turcești. De asemenea, firma Krupp contribuia la înarmarea armatei otomane⁵¹⁷.

Diplomației germane nu i-a fost greu să prezinte guvernului turc avantajele unei alianțe cu Puterile Centrale împotriva Antantei, ale cărei planuri de împărțire a Imperiului Otoman erau cunoscute. Germania garanta „statu-quo-ul” teritorial al Imperiului Otoman. În aceste condiții, după negocieri rapide, desfășurate în cel mai strict secret, la 2 august a fost semnat Tratatul de Alianță între Germania și Turcia, iar la sfârșitul lunii octombrie, flota turcă, întărită și cu două vase de război germane (Goben și Breslau), a atacat porturile rusești din nordul Mării Negre⁵¹⁸.

La 29-30 octombrie 1914, flota otomană, comandată de amiralul german Souchon, a bombardat, prin surprindere, baza navală Sevastopol și încă trei porturi rusești la Marea Neagră: Odessa, Feodosia și Novorossiysk⁵¹⁹.

La 2 noiembrie 1914, Rusia a declarat război Turciei; la 5 și 6 noiembrie, Anglia și Franța s-au alăturat Rusiei, considerându-se în stare de conflict armat cu Turcia. În octombrie-noiembrie 1914, armata turcă a început operațiuni militare având ca obiective cucerirea Caucazului și Egiptului, pătrunderea în Persia și amenințarea Indiei. Generalul E. Ludendorff scria: „Dacă nu s-ar putea închide Antantei în mod durabil Strâmtoarele dintre Mediterană și Marea Neagră, speranțele Germaniei într-o fericită ieșire din război s-ar diminua forțat într-un mod notabil”.

Rusia ar fi fost eliberată din izolarea sa atât de importantă. Dacă, dimpotrivă, Strâmtoarele erau închise, exista o garanție aproape sigură că, mai devreme sau mai târziu, capacitatea combativă a imensului imperiu țarist s-ar fi epuizat în mod inexorabil.

Situația Antantei s-a complicat prin intrarea Turciei în război, deoarece s-au deschis noi fronturi în Caucaz, Mesopotamia, Palestina, atrăgând pe teatrele de operațiuni cel puțin un milion cinci sute de soldați din armatele Antantei⁵²⁰.

Operațiunile armatei otomane, sprijinite de germani, în zona Canalului Suez, împotriva britanicilor nu s-au soldat cu rezultate bune, deoarece un corp expediționar britanic a debarcat în noiembrie 1914 în această regiune, a creat un front în Mesopotamia și a ocupat Basra. După câteva victorii împotriva rușilor, Turcia a ocupat unele teritorii în Caucaz și Persia de Vest, dar, în decembrie, otomanii au fost grav înfrânți de trupele ruse în Armenia, lângă lacul Van⁵²¹. În Caucaz, rușii aliniaseră 100.000 de soldați, două corpuri de armată și trei divizii de cazaci, cu 250 de tunuri⁵²². În fața rușilor se afla armata turcă a lui Hassen Izzet pașa, superioară ca număr, alcătuită din 140 de batalioane, 128 de escadroane, la care se adăugau luptători kurzi⁵²³.

Infanteria turcă a început înaintarea în direcția Batumi, dar extrem de lent, deoarece rușii au alcătuit o apărare elastică. Până la sfârșitul anului 1914, în această zonă nu au fost înregistrate angajamente deosebite. Numai la 24 decembrie, comunicatele militare au semnalat atacul cu bombe întreprins de un crucișător turc asupra portului Batumi⁵²⁴.

În Armenia, formațiunile ruse care se aflau în apărare au declanșat ofensiva pe linia Kars-Erzurum, infiltrându-se în liniile turce, au înaintat 50 km, cucerind localitatea Bayazid, iar la 5 noiembrie au ajuns la Koprikioi. Turcii au contraatacat și, la 12 noiembrie, au oprit ofensiva rusă, dar la 20 decembrie, în bătălia de lângă lacul Van, otomanii sunt zdrobiți de ruși. Frontul s-a stabilizat după două confruntări la Sarikanis⁵²⁵. Frontul din Mesopotamia a fost cel mai greu pentru armata otomană, deoarece un corp expediționar britanic a debarcat în Golful Persic și, patru zile mai târziu, la

⁵¹⁵ Col. Lamauche, *Histoire de la Turquie*, Paris, 1953, p. 323-324.

⁵¹⁶ Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, Ed. Științifică, 1976, p. 356.

⁵¹⁷ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 62.

⁵¹⁸ *Ibidem*, p. 234.

⁵¹⁹ *Ibidem*, p. 62.

⁵²⁰ A.S. Avetin, *Alianța germano-turcă și intrarea Turciei în primul război mondial*, p. 160.

⁵²¹ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 195.

⁵²² *Ibidem*, p. 196.

⁵²³ Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 360-361.

⁵²⁴ Pierre Miquel, *La Grande Gaerre*, Paris, Fayard, 1938, p. 287.

⁵²⁵ *Ibidem*, p. 288.

11 noiembrie, au fost angajate lupte grele între trupele engleze și otomane în zona localității Sanna-I-Yat. Rezistența trupelor turce a fost înfrântă, aceste retrăgându-se în interiorul Mesopotamiei. Pe 23 noiembrie este ocupat de către trupe indiene, cu sprijinul flotei britanice, marele port Basra. Unitățile britanice debarcate la Fao, în Golful Persic, au început ofensiva în Mesopotamia, înaintând 200 km, până la confluența Tigrului cu Eufratul⁵²⁶. Al treilea front deschis în Orientul Mijlociu a fost cel din Peninsula Sinai, unde, începând cu 7 noiembrie 1914, trupele otomane au purtat lupte cu caracter local contra englezilor.

Înaltul Comandament Aliat a hotărât executarea unor operațiuni în forță în Balcani, care să ducă și la ocuparea Strâmtoării Dardanele. S-a prevăzut ca la această operațiune să participe: 15 cuirasate, trei crucișătoare ușoare, 16 contratorpiloare, șase submarine, un portavion, un mare număr de dragore și vase auxiliare⁵²⁷.

Anglo-francezii au încercat să aplice în cursul anului 1915 așa-numita „strategie periferică”. De aceea, ei și-au concentrat eforturile în sud-estul Europei, având ca obiective ocuparea Strâmtoării Bosfor și Dardanele, precum și a Constantinopolului, ajutorarea Serbiei, restabilirea legăturilor cu Imperiul Rus, prin Mediterană, Marea Egee și Marea Neagră; atacarea Puterilor Centrale prin flancul care părea cel mai vulnerabil⁵²⁸.

Era prima operațiune de mare amploare din cursul campaniei din 1915, desfășurată de Antanta pentru a forța Dardanelele⁵²⁹. Interesul pentru sporirea presiunii militare asupra turcilor s-a datorat ofensivei trupelor otomane, conduse de Djemal Pașa, asupra Canalului Suez. Operațiunea Dardanele a început prin bombardarea de către flota franco-britanică, la 19 februarie 1915, a forturilor exterioare ale strâmtoării, iar la 5 martie orașul-port Smirna (Izmir) din Anatolia a fost supus unui puternic bombardament. Atacul general asupra Dardanelor s-a produs la 18 martie 1915⁵³⁰. Pierderile au fost foarte mari, cu toate acestea, ministrul de război britanic Kitchener a hotărât să trimită un corp expediționar alcătuit dintr-o divizie de infanterie, care debarca la 25 aprilie 1915 în Dardanele. Rezistența turcă este tenace, fiind coordonată de tehnicieni germani. De aceea, guvernul englez a hotărât trimiterea altor cinci divizii pentru a sprijini unitățile debarcate în Dardanele⁵³¹.

Statul Major General german acordă operațiunii Dardanele o importanță deosebită. Se consideră că situația în Balcani devenise periculoasă, amiralul von Tirpitz spune: „Dacă Dardanelele cad decizia în război ne va fi nefavorabilă”⁵³². Opt corpuri de armată turce și numeroase baterii de artilerie germane au format în fața aliaților un baraj greu de trecut. Contraatacul turcesc din zilele de 1-3 mai va produce aliaților mari pierderi. În iunie, aliații au încercat să extindă capul de pod de la Gallipoli, cu sprijinul flotei franco-britanice⁵³³. Comandantul-șef aliat sir Jan Hamilton a hotărât să decidă soarta bătăliei, încercând, la 14 iunie, să debarce noi divizii într-un alt punct al Peninsulei, dar totul a fost zadarnic. Bătălia de la Suvla-Anafarta marchează sfârșitul operațiunii Dardanele, aliații hotărând retragerea, de la Gallipoli la Salonic⁵³⁴.

Generalul Hamilton a sosește la Salonic în 30 septembrie, iar pe 5 octombrie va debarca primele trupe franceze. Retragera din zona Dardanele a reprezentat o reușită operațiune de amploare, aliații îmbarcând la bordul navelor 145.000 de oameni, 15.000 de cai, 400 de tunuri și o imensă cantitate de material⁵³⁵.

Expediția Dardanelor a fost, după W. Churchill, „costisitoare, jenantă și inefică”⁵³⁶. Prin retragerea de la Gallipoli, s-au eliberat 20 de divizii turcești, care vor agrava situația aliaților în Orientul Apropiat și Egipt⁵³⁷.

În acest moment, s-a produs atragerea Bulgariei de partea Puterilor Centrale. Guvernele de la Berlin și Viena pierduseră Italia, dar nu puteau risca să piardă și Bulgaria, deoarece ea dispunea de una din cele mai puternice armate din Balcani și era o bază ideală pentru un atac atât împotriva Serbiei, cât

⁵²⁶ *Ibidem*, p. 289.

⁵²⁷ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 94.

⁵²⁸ *Ibidem*, p. 95.

⁵²⁹ *Ibidem*, p. 116.

⁵³⁰ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 205.

⁵³¹ *Ibidem*.

⁵³² *Ibidem*.

⁵³³ Col. C-tin Ucrain, *op. cit.*, p. 20.

⁵³⁴ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 206.

⁵³⁵ *Ibidem*.

⁵³⁶ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 117.

⁵³⁷ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 207.

și a Greciei sau României⁵³⁸. Deci, inițiativa strategică aparținea în continuare austro-germanilor. Odată cu sfârșitul lunii septembrie, Peninsula Balcanică a revenit în primul plan al războiului.

Începând cu 18 septembrie, artileria germană și austro-ungară începe să bombardeze pozițiile sârbe aflate pe malurile Dunării și Savei⁵³⁹. Pe 7 octombrie, primele știri din zona Balcanilor au anunțat că trupe germane și austro-ungare au traversat Drina, Sava și Dunărea în mai multe puncte. Infanteria sârbă a fost copleșită, iar pe 9 octombrie, două armate austro-ungare, sub comanda mareșalului August von Mackensen, au cucerit „Insula țiganilor” și au pătruns în Belgrad, ocupând cea mai mare parte a capitalei⁵⁴⁰. La 11 octombrie, trupele bulgare au început operațiunile militare împotriva Serbiei. Armata sârbă, supusă unei puternice presiuni, cu tot eroismul ei, a început retragerea în interiorul țării. La 13-14 octombrie, armatele sârbe se aflau în zona Požarevac - Gradište și încercau să bareze ofensiva bulgară începută la 14 octombrie, de la vărsarea Timocului în Dunăre până la frontiera Greciei⁵⁴¹.

Până pe 20 octombrie, bulgarii au pătruns în Krajna și pe Valea Moravei și au pus stăpânire pe calea ferată Niš - Salonic⁵⁴². Sârbii au continuat să opună o rezistență crâncenă, dar înaintarea bulgară nu a putut fi oprită. Pe 22 octombrie a fost cucerit orașul Skoplje⁵⁴³.

În sud, bulgarii i-au atacat pe francezii din grupul Salonic, la Strumica, iar cavaleria austro-ungară a ajuns la Vișegrad. Orașul Niš va fi evacuat de sârbi, fără luptă, la 15 noiembrie 1915⁵⁴⁴.

Resturile armatei sârbe au părăsit pozițiile deținute în Vechea Serbie, traversând granița muntenească. După pierderea bătăliei de la Kosovo, 24-29 noiembrie, armata sârbă, decimată de lupte și de tifos, a fost silită să se retragă, pe un șir de munți din Albania, până la Adriatică, pentru a se pune sub protecția tunurilor flotei aliate⁵⁴⁵. Circa 150.000 de soldați și de ofițeri s-au salvat în Insula Corfu, unde s-au instalat guvernul și prințul Alexandru⁵⁴⁶.

Înfrângerea Serbiei a atras inevitabil capitularea Muntenegrului, la 15 ianuarie 1916, lipsind Antanta de la un excelent observator, cel de pe muntele Lovcen, care domina baza navală austriacă de la Cattaro din nordul Adriaticii⁵⁴⁷.

Corpul expediționar franco-britanic de la Salonic, condus de generalul francez Sarrail, a încercat să intervină în ajutorul Serbiei, declanșând ofensiva împotriva Bulgariei între 9-12 decembrie 1915, dar rezultatele nu sunt cele scontate, revenindu-se la războiul de poziție⁵⁴⁸.

S-au angajat lupte grele în Orientul Mijlociu, în ianuarie 1915, în Mesopotamia, Arabia, Suez și Caucaz, pe o linie întinsă de front, pe care armatele turce încercau să o mențină prin operațiuni ofensive. Bătălia de la Sarikamis, din Armenia, desfășurată între 1 și 4 ianuarie, s-a încheiat printr-o înfrângere a turcilor, care vor suferi un nou eșec la 4 ianuarie 1915, la Ardahan, în Transcaucazia. Astfel, ofensiva rusă a continuat toată luna ianuarie, Armenia fiind teatrul unor lupte înverșunate între ruși și turci⁵⁴⁹. Linia frontului este menținută de turci în Armenia până la începutul lunii aprilie. A urmat o perioadă de acalmie, până în mai, când se angajează operațiuni militare în jurul localității Van, ocupată de ruși la 16 august 1915⁵⁵⁰.

În Peninsula Sinai, armata turcă, având în componența ei și ofițeri germani, a reluat ofensiva, la 10 ianuarie 1915, și a înaintat în direcția Canalului Suez. Luptele cunosc o intensitate deosebită la 27 ianuarie, la El Bantara. Englezii au rezistat; bătălia prelungindu-se până la 3 februarie. Cu toate că o nouă armată otomană, condusă de Djemal Pașa și formată din 16.000 de soldați, a fost adusă în zona Suez, ofensiva a fost oprită⁵⁵¹. O nouă ofensivă turcă din 22-23 martie 1915, în zona Canalului Suez, a avut aceeași soartă. Respinse de fiecare dată, trupele otomane care operau în Peninsula Sinai se vor abține până la sfârșitul anului 1915 să mai desfășoare operațiuni de mare anvergură⁵⁵².

⁵³⁸ *Ibidem*.

⁵³⁹ *Ibidem*, p. 208.

⁵⁴⁰ *Ibidem*, p. 209.

⁵⁴¹ *Vezi* Bulgaria, în *Afirmarea statelor naționale, independente, unitare din centrul și sud-estul Europei 1821-1923*, București, Editura Academiei, 1979, p. 126-127.

⁵⁴² Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 118.

⁵⁴³ *Ibidem*, p. 119.

⁵⁴⁴ *Ibidem*, p. 120.

⁵⁴⁵ Colonel C-tin Ucrain, *op. cit.*, p. 21.

⁵⁴⁶ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁴⁷ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 120.

⁵⁴⁸ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 213.

⁵⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁵⁰ *Ibidem*.

⁵⁵¹ *Ibidem*.

⁵⁵² Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 121.

Lupte grele s-au dat și în Mesopotamia, unde englezii au folosit puternica lor flotă, care a luat sub control Golful Persic. După ce, la 11 ianuarie 1915, turcii au ocupat orașul Tabriz din Persia, englezii au debarcat efective importante în zona Golfului și au declanșat ofensiva, obținând la 12 aprilie victoria de la Basra. S-au angajat lupte violente pe un front larg în jurul Golfului Persic⁵⁵³.

Englezii vor relua ofensiva de-a lungul Eufratului și vor înfrânge pe turci la 14 iulie 1915, la An Nasiriya. Situația pe frontul din Mesopotamia este deosebit de gravă pentru armata otomană, noi trupe rusești sosind pe 10 august. Armata rusă și-a direcționat ofensiva pe teritoriul persan, spre Teheran⁵⁵⁴.

În noiembrie 1915, turcii au declanșat o puternică ofensivă împotriva corpului expediționar britanic, englezii sunt înfrânți la Ctesiphon și obligați să se retragă la Kut el Amra⁵⁵⁵.

Anul 1915 a fost marcat de intrarea în război a Bulgariei. Asupra ei s-au făcut presiuni de către ambele alianțe încă de la începutul războiului. Ea putea asigura (sau împiedica) legătura între Germania, Austro-Ungaria și Turcia. Astfel, imediat după începerea războiului, Rusia țaristă căuta să atragă Bulgaria de partea Antantei promițându-i, fără asentimentul guvernelor balcanice, satisfacerea unora dintre revendicările ei teritoriale.

Guvernul bulgar, care nu dorea însă să se angajeze de partea Rusiei profita de acest lucru și declara că va intra în război de partea Antantei⁵⁵⁶. Pentru austro-germani, atragerea Bulgariei în război era importantă din mai multe puncte de vedere. Încă din 2 august 1914, Bulgaria își oferea Austro-Ungariei și Germaniei alăturarea la Tripla Alianță, în următoarele condiții: Puterile Centrale să garanteze Bulgariei integritatea teritorială și să-i promită sprijinul în realizarea pretențiilor sale teritoriale⁵⁵⁷. Bulgaria nu căuta să obțină teritorii în est. În eventualitatea trecerii României de partea Antantei, Bulgaria își rezerva dreptul de-a emite pretenții teritoriale și asupra acesteia⁵⁵⁸.

După înfrângerile suferite la Dardanele, Antanta face noi propuneri Bulgariei să intre în război de partea sa. De această dată, pretențiile cercurilor conducătoare de la Sofia sunt și mai mari⁵⁵⁹. Antanta oferă Bulgariei, pe 25 mai 1915, portul grec Kavalla și orașul sârb Monastir, în schimbul intrării sale în războiul împotriva Puterilor Centrale. Grecia urma să fie compensată teritorial în Asia Mică; până în septembrie i se mai fac două propuneri guvernului bulgar, cu compensații teritoriale, dar sunt respinse⁵⁶⁰.

Orientarea Bulgariei era tot mai clară spre Germania și Austro-Ungaria. Guvernul bulgar a purtat tratative cu Puterile Centrale, care îi promis satisfacerea într-o mai mare măsură a revendicărilor teritoriale. Puterile Centrale i-au promis întreaga Macedonie, o parte din Serbia Veche, și, în cazul aderării României la Tripla Înțelegere, întreaga Dobroge. Cu sprijinul Puterilor Centrale, guvernul bulgar poartă tratative cu Turcia, în vederea corectării graniței dintre cele două state. Tratativele s-au încheiat la 6 septembrie 1915, când sunt semnate: un acord de schimbare a graniței cu Turcia pe cursul inferior al râului Marița, un acord secret cu Germania, în care se stabilesc teritoriile pe care urma să le primească Bulgaria pentru participarea la război de partea Puterilor Centrale și un al treilea acord, cu Germania și Austro-Ungaria, referitor la desfășurarea acțiunilor militare⁵⁶¹.

După mobilizarea generală și concentrarea de trupe la granițele cu Serbia și Grecia, guvernul bulgar, în ziua de 13 octombrie, a declarat război Serbiei. Luptând în cooperare cu forțele germane și austro-ungare care atacau pe alte direcții, armatele bulgare înfrâng rezistența trupelor sârbești și, urmărindu-le, ajung la granița dintre Serbia și Grecia, unde se opresc și se pregătesc pentru un război de poziții⁵⁶².

În această situație, ministrul plenipotențiar al Rusiei la Sofia i-a înmânat premierului bulgar următoarea comunicare: „Evenimentele care se petrec acum în Bulgaria dovedesc hotărârea definitivă a guvernului regelui Ferdinand de a pune soarta țării în mâinile Germaniei. Puterile Antantei, care hotărâseră să sprijine realizarea aspirațiilor poporului bulgar, au atras în repetate rânduri atenția ministrului-președinte Radoslavov că orice act de dușmănia împotriva Serbiei îl considera ca îndreptat

⁵⁵³ *Ibidem*, p. 122.

⁵⁵⁴ *Ibidem*, p. 122-123.

⁵⁵⁵ *Ibidem*, p. 123.

⁵⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁵⁹ Afirmarea statelor naționale independente, unitare din centrul și sud-estul Europei..., p. 126.

⁵⁶⁰ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *op. cit.*, p. 25.

⁵⁶¹ *Ibidem*, p. 25-26.

⁵⁶² Colonel C-tin Ucrain, *op. cit.*, p. 20.

împotriva lor înșile⁵⁶³.

Strategia „diversiunii” sau „strategia periferică”, elaborată din inițiativa Franței, cu acordul Marii Britanii, însemna deschiderea, în toamna anului 1915, a frontului de la Salonic. Asupra rolului acestui front s-au purtat intense dispute între „orientali” - Gallieni, Franchet, d'Esperey, Kitchener, Churchill, Lloyd George etc. și „occidentali” - Joffre, French, Millerand etc.⁵⁶⁴.

Mareșalul Joffre accepta unele operațiuni militare pentru eliminarea Bulgariei din război, dar englezii se pronunțau doar pentru presiuni asupra acesteia. Un scop era atragerea alături de Antanta a României și Greciei.⁵⁶⁵. Deci, pe acest front, caracteristica dominantă a operațiunilor a fost „războiul de poziție”⁵⁶⁶.

La începutul anului 1916, mica armată muntegă încă mai rezista, dar la 5 ianuarie a început ofensiva austro-ungară. După asediul muntelui Lovcen, între 8 și 11 ianuarie, armata austro-ungară a înaintat până în capitala regatului, Cetinje, pe care a ocupat-o la 13 ianuarie⁵⁶⁷. Regele muntegă Nikola, refugiat la Skutari, a adresat împăratului Franz Joseph cererea de armistițiu și de începere a negocierilor de pace. Actul de capitulare al Muntenegrului a fost semnat de generalul Becir și maiorul Lampar, pentru regat, și de feldmareșalul Von Weber și maiorul Schuppich, pentru Puterile Centrale. De altfel, regele a părăsit Skutari fără să-și dea consimțământul la capitulare⁵⁶⁸.

La 27 februarie, austro-ungarii au luat cu asalt orașul albanez Durazzo, iar în noaptea de 7 spre 8 ianuarie, în condițiile nou-create, s-a încheiat evacuarea corpului expediționar anglo-francez din Peninsula Gallipoli, iar la 11 ianuarie, din Corfu, din Marea Adriatică. În aprilie 1916, 120.000 de ostași sârbi au sosit la Salonic, ridicând efectivele aliate la 300.000⁵⁶⁹. Frontul de la Salonic s-a menținut inactiv, lucru de care au profitat bulgarii, care în luna mai au atacat și au înaintat pe Valea Strumei⁵⁷⁰. Însă în septembrie, pe frontul macedonean, aliații câștigă teren în dauna bulgarilor, care în august pătrunseseră pe teritoriul Greciei, în regiunea Monastir, dar în 18 noiembrie 1916 începe ofensiva sârbilor, sprijiniți de francezi, care ocupă Monastirul, silindu-i pe bulgari să se retragă la nord de această localitate, unde s-au amplasat în tranșee⁵⁷¹. La 20 noiembrie, înaintarea aliată s-a oprit, dar bulgarii suferiseră pierderi mari⁵⁷². Generalul german Ludendorff a remarcat că la Monastir „armata bulgară a primit o lovitură care a făcut-o să se clatine”⁵⁷³.

În acest context, se adâncește criza din Grecia, din cauza confruntării dintre partizanii lui E. Venizelos, adepți ai intrării în război alături de Antanta, și cercurile politice din jurul regelui Constantin, de orientare filogermană și dornice măcar să mențină neutralitatea. De altfel, încă din 4 octombrie 1915, premierul Venizelos se declara favorabil intrării în război alături de Antanta. Parlamentul grec aprobă această poziție cu 142 voturi contra 102⁵⁷⁴.

Debarcarea aliaților la Salonic a provocat reacții negative în rândurile grecilor; dezarmarea de către francezi a celei de a 11-a divizii grecești nu a scăpat opiniei publice și a agravat conflictul dintre cele două tabere politice⁵⁷⁵, deoarece Grecia se afla acum într-o zonă de război. Aliații au forțat nota în cursul anului 1916, când și-au instalat efective de peste 300.000 de oameni la Argastoli, Corfu, Milo, Mytilene și în Macedonia⁵⁷⁶.

Antanta cerea Greciei noi garanții, după ce la Atena se instalase noul cabinet, condus de Zaimis, după demisia lui Venizelos, iar noul guvern proclamase în continuare neutralitatea sinceră și binevoitoare a acesteia⁵⁷⁷. Țările Antantei fac noi presiuni asupra guvernului grec pentru a-și îndeplini angajamentele asumate prin alianța greco-sârbă. „Neintervenția Greciei a provocat în țările Antantei, în special în Anglia, o nemulțumire aproape generală” - scria Frangulis⁵⁷⁸. Generalul Joffre a propus cabinetelor aliate „să recurgă la mijloace de constrângere, pentru a cunoaște în mod precis dacă Grecia

⁵⁶³ *Ibidem*, p. 20-21.

⁵⁶⁴ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 207.

⁵⁶⁵ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 119.

⁵⁶⁶ *Ibidem*, p. 118-119.

⁵⁶⁷ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 229.

⁵⁶⁸ *Ibidem*, p. 230.

⁵⁶⁹ *Ibidem*, p. 231.

⁵⁷⁰ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 145.

⁵⁷¹ *Ibidem*.

⁵⁷² *Ibidem*.

⁵⁷³ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 145-146.

⁵⁷⁴ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 208.

⁵⁷⁵ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 146-147.

⁵⁷⁶ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 203.

⁵⁷⁷ *Ibidem*, p. 231.

⁵⁷⁸ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșca, *op. cit.*, p. 34.

era pentru sau împotriva Antantei⁵⁷⁹.

Până la sfârșitul anului 1916, cu mare greutate, cabinetele care s-au perindat la conducerea Greciei au susținut politica de neutralitate, mai ales după intrarea Bulgariei în război. Premierul Venizelos arată că „lăsând Bulgaria să atace Serbia, noi am fi contribuit la distrugerea aliatului nostru, fapt ce constituia o lovitură monstruoasă adusă Greciei, deoarece prin aceasta echilibrul din Balcani ar fi fost rupt și Grecia s-ar fi găsit într-o poziție de inferioritate față de Bulgaria⁵⁸⁰.

În timp ce forțele aliate se aflau la Salonic, regele Constantin și guvernele pe care le patrona duceau tratative cu Puterile Centrale pe tema condițiilor în care s-ar produce o eventuală ocupare a Macedoniei de către trupele germane și bulgare. Ocuparea localității Rupel de către bulgari, în mai 1916, și înaintarea în Macedonia demonstrează acordul dintre guvernul elen condus de Skouludis și guvernele german și bulgar⁵⁸¹. Ocuparea Macedoniei a fost urmată de transferarea în Germania a soldaților și ofițerilor Corpului 4 al armatei grecești, chipurile pentru a primi ospitalitatea, dar în realitate fiind reținuți ca prizonieri.

Criza politică internă din Grecia s-a accentuat după ce la Salonic, E. Venizelos a constituit un guvern provizoriu, care primește azil de la Antanta, iar o parte din flotă și trupele grecești din Salonic s-au alăturat lui *marelui cretan*.

Aliații au insistat și au forțat nota, Antanta primind controlul căilor ferate din Grecia, iar două zile mai târziu cuirasatul francez „Provence” a intrat în Pireu, în timp ce trupele aliate s-au instalat la Atena⁵⁸².

Situația a devenit critică, după ce, la 16 noiembrie, amiralul francez Dartigue du Fournet a cerut regelui Constantin predarea a 18 baterii de campanie, 16 baterii de munte, 40.000 de arme portative, precum și a unor camioane.

La Atena au debarcat 3.000 de marinari din flota lui Dartigue du Fournet, în timp ce cuirasatul francez „Mirabeau” a executat focuri demonstrative împotriva capitalei elene⁵⁸³. Se va da un ultimatum guvernului grec și regelui Constantin privind retragerea trupelor elene din nordul Greciei în Peloponez și instituirea controlului aliat în Patras, Corint și în alte regiuni⁵⁸⁴. Deci, calea către forțarea intrării Greciei în război a fost găsită de către Antanta.

ROMÂNIA ÎN ANII NEUTRALITĂȚII (1914-1916)

Politica de expectativă armată era singura cale care putea fi propusă țării în momentul respectiv, „Neutralitatea armată - scria C. Mile, directorul ziarului «Adevărul» - pentru a fi gata în fiecare moment de-a lua hotărârea supremă, dar numai atunci când vom găsi de cuviință să intervenim și dacă ar fi în interesul nostru să facem aceasta⁵⁸⁵. Neutralitatea armată impunea măsuri militare urgente, care vor fi luate de guvern.

În împrejurările momentului, s-au făcut, pe plan diplomatic, pași importanți în direcția recunoașterii, prin acte oficiale, a dreptului istoric al României asupra teritoriilor locuite de români, aflate sub dominația Austro-Ungariei. Două zile după Consiliul de Coroană, la 5 august 1914, S.D. Sazonov, ministrul de externe rus, l-a chemat pe Constantin Diamandy, ministrul României la Petrograd, și i-a cerut să înmâneze guvernului român un proiect de tratat. Potrivit acestuia:

1. Rusia garantează României, la semnarea păcii, teritoriile din monarhia austro-ungară locuite de români;
2. România promitea o cooperare imediată contra Austro-Ungariei numai în cooperare și simultan cu Rusia⁵⁸⁶.

În același timp, Sazonov cerea Franței și Angliei ca miniștrii lor la București să declare guvernului român „primind comunicarea condițiilor oferite de Rusia pentru o colaborare activă a României contra Austro-Ungariei, se va considera în război cu orice stat care va ataca România⁵⁸⁷. Franța și Anglia au comunicat Rusiei că sunt de acord cu declarația privitoare la concesiile teritoriale, dar că, după război, în ceea ce privește garantarea integrității teritoriale, nu vor acorda decât sprijinul diplomatic⁵⁸⁸.

⁵⁷⁹ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 321.

⁵⁸⁰ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșca, *op. cit.*, p. 34.

⁵⁸¹ Afirmarea statelor naționale, independente, unitare din centrul și sud-estul Europei ..., *passim*.

⁵⁸² *Ibidem*.

⁵⁸³ *Ibidem*.

⁵⁸⁴ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 230.

⁵⁸⁵ *Ibidem*, p. 294.

⁵⁸⁶ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 174.

⁵⁸⁷ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 230-231.

⁵⁸⁸ C. Mille, Simpatii, antipatii, interese, în „Adevărul”, din 6 august 1914, p. 1.

Situația internă și internațională nu-i permitea României să se angajeze într-o alianță opusă. Poziția ei față de Puterile Centrale era aceeași cu a Italiei. Lui S. Poklevski-Koziel, ministrul Rusiei la București, Ion I.C. Brătianu îi declara, la 13 august 1914, că România nu putea face în acel moment mai mult decât s-a hotărât la Consiliul de Coroană. Ea lua act însă de propunerile guvernului rus și aprecia pe de-a-ntregul simpatia acestuia, credea că în faza de atunci a conflictului care diviza Europa, România trebuia să-și limiteze eforturile la menținerea echilibrului balcanic⁵⁸⁹. O primă recunoaștere internațională a acestei hotărâri sunt notele diplomatice schimbate la 18 septembrie/1 octombrie la Petersburg între Constantin Diamandy și ministrul de externe rus S.D. Sazonov. Punctul central al documentului îl constituia recunoașterea de către guvernul Rusiei a drepturilor României asupra teritoriilor locuite de români, aflate sub dominație austro-ungară. Acordul secret stipula că „România va ocupa teritoriile menționate mai înainte, de îndată ce va găsi că acesta este necesar“, Rusia angajându-se să obțină acordul cabinetelor de la Londra și Paris în acest sens. În schimb, guvernul român accepta „să păstreze față de Rusia o neutralitate binevoitoare până în ziua în care va ocupa teritoriile monarhiei austro-ungare locuite de români“⁵⁹⁰. Tratatul a fost negociat de Brătianu și de Poklewski-Koziel și iscălit la București. I.G. Duca preciza că „în jurul lui secretul s-a păstrat foarte bine. Nimeni n-a știut nimic. Acest tratat de o deosebită însemnătate, nu numai pentru conținutul său, constituie un mare succes pentru diplomația românească, dar și fiindcă e mărturia indiscutabilă, dovada scrisă că România n-a făcut politică de oportunism mercantil cu ambele tabere aflate în conflict“⁵⁹¹.

În 1915, în acest context internațional, puterile Antantei intensificau acțiunile în vederea includerii României în planurile lor strategice și operative. În asemenea împrejurări, în ianuarie 1916, Victor Antonescu și colonelul Vasile Rudeanu, trimiși în misiune specială la Paris, au făcut cunoscute guvernului francez condițiile în care România putea intra în război. Rațiunea intrării în război era eliberarea Transilvaniei, Banatului și a Bucovinei⁵⁹². În aprilie 1916, reprezentanții Franței, Marii Britanii și Rusiei la București au primit indicații din partea guvernelor lor să înceapă negocieri cu primul ministru Ion I.C. Brătianu, în vederea perfectării unei înțelegeri militare între România și Rusia. Ion I.C. Brătianu, informat asupra culiselor diplomației secrete, nu grăbea angajarea României într-o acțiune militară de anvergură fără a avea asigurate acele condiții politice și materiale care ar fi permis armatei române atingerea unicului scop al acțiunii sale: eliberarea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei⁵⁹³.

Situația fronturilor de luptă de la mijlocul anului 1916 începe să încline în favoarea Puterilor Centrale. În acest context, presiunile franco-engleze au căpătat un caracter cvasiultimativ, imprimat și de Rusia. La 19 iunie/1 iulie 1916, generalul M.V. Alekseev telegrafia atașatului militar rus la București, colonelul A. Tatarinov: „Situația impune românilor să se unească cu noi, acum ori niciodată. Vă autorizez să expuneți acest punct de vedere d-lui Brătianu“. Atașatul militar al Franței la București, Stephen Pichon, a cerut o intervenție românească imediată⁵⁹⁴. La începutul lui iunie 1916, bătălia de la Verdun atinsese stadiul cel mai critic, iar guvernul francez căuta cu disperare mijloace pentru a slăbi presiunea exercitată asupra armatei sale. În același timp, succesele spectaculoase ale generalului rus Brusilov în ofensiva sa din Galiția creau condiții favorabile pentru atragerea României de partea Antantei; românii, la rândul lor, insistau ca Antanta să acționeze la Salonic.

La 9 iulie 1916, francezii au cerut insistent britanicilor să autorizeze operații ofensive. Răspunsul a fost un refuz net, sub pretextul că artileria și restul tehnicii necesare nu vor fi disponibile decât în toamnă. Totuși, susținuți de înclinarea tot mai mare a României spre o intervenție, francezii au conceput planurile unei ofensive fără participare britanică. Englezii au cedat numai după ce Ion I.C. Brătianu a arătat, la 4 iulie 1916, că este gata să intre în război. Guvernul britanic, în această eventualitate, „s-a declarat de acord să participe la operațiuni ofensive de pe frontul Salonicului, de o amploare corespunzătoare efectivelor și armamentului său, fie simultan cu, fie imediat după intrarea efectivă a forțelor românești în conflict, obiectivul fiind de a reține cât mai multe trupe bulgare pe frontul din Grecia“⁵⁹⁵. Așadar, participarea engleză avea proporții limitate, urmând să se desfășoare

⁵⁸⁹ I.G. Duca, *Primele luni ale neutralității*, Magazin istoric, nr. 7 (112), iulie 1976, p. 26.

⁵⁹⁰ *Ibidem*, p. 27.

⁵⁹¹ *Ibidem*.

⁵⁹² Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *op. cit.*, p. 28.

⁵⁹³ *Ibidem*, p. 29.

⁵⁹⁴ I.G. Duca, *op. cit.*, p. 27.

⁵⁹⁵ Victor Cădere, *Politica României în marele război (1914-1924)*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială, anul VIII, nr. 1-3-1929, p. 276“.

odată cu sau după intrarea României în conflagrație⁵⁹⁶.

Guvernul român nu a cedat, cerând stabilirea precisă a termenilor colaborării cu Antanta. Tratatul secret între guvernul român și Antanta au fost însoțite de o seamă de acțiuni diplomatice și politice care practic aveau scopul să deruteze Berlinul și Viena cu privire la intențiile imediate ale României. Asigurându-se o discreție desăvârșită, se încheia, la 4/17 august 1916, între România și cele patru puteri ale Antantei (Anglia, Franța, Rusia și Italia) un Tratat de alianță și o Convenție militară prin care țara noastră se obliga să intre în război împotriva Austro-Ungariei - cu scopul explicit de a reduce la patria-mamă provinciile românești de dincolo de Carpați.

Tratatul a fost semnat de Ion I.C. Brătianu, primul ministru al României, Stanislav Poklevski-Koziel, contele de Saint Aulaire, Sir George Barclay și baronul Carlo Fasciotti, miniștrii plenipotențari la București ai Rusiei, Franței, Angliei și Italiei⁵⁹⁷.

Convenția de alianță a României cu Puterile Antantei prevedea:

Art. 1: Garantarea de către cele patru puteri a integrității teritoriale a României;

Art. 2: România se obligă să declare război și să atace Austro-Ungaria;

Art. 3: Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei austro-ungare stipulate și determinate în art.4;

Art. 5: Părțile se obligă să nu încheie pace separată;

Art. 6: România se va bucura de aceleași drepturi ca și aliații săi în tot ce privește preliminarile și tratativele de pace⁵⁹⁸.

Convenția militară, încheiată la aceeași dată, prevedea planul operațiunilor militare, participarea României la război împotriva Austro-Ungariei, precum și colaborarea cu celelalte armate aliate⁵⁹⁹.

La 27 august 1916, ora 20:45, ministrul român la Viena, Edgar Mavrocordat, a înmănat ministrului afacerilor străine al Austro-Ungariei o notă ce conținea declarația de război a României, document în care se menționa că „România, împinsă de dorința de a contribui să se grăbească sfârșitul conflictului și sub imperiul necesității de a-și salva interesele de rasă se vede nevoită a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale”⁶⁰⁰.

OPERAȚIUNI MILITARE PE FRONTUL ROMÂNESC

După cinci zile de la intrarea României în război, armata română a fost complet mobilizată; efectivul ei total era de 813.000 de oameni, dintre care 562.947 formau armata de operațiuni⁶⁰¹. Totalul forțelor mobilizate de România cuprindea: 336 de batalioane cu 413 mitraliere de câmp și 161 de poziție; 104 escadroane, cu 40 de mitraliere, și 379 de baterii de artilerie, având specialități și calibre⁶⁰². Organizarea armatei române în momentul declanșării operațiunilor militare era următoarea: Marele Cartier General, patru comandamente de armată, șase comandamente de corp de armată, două divizii de cavalerie, 20 de divizii de infanterie, o brigadă de grăniceri, cinci brigăzi de călărași, două brigăzi de artilerie grea, un regiment și un divizion artilerie de munte; artileria antiaeriană care dispunea de 113 tunuri; trupele de geniu, un regiment de pontonieri; aviația avea patru escadrile (28 de avioane). La toate acestea se mai adăugau marina militară și corpul automobilelor⁶⁰³.

În concluzie, trupele române erau prost înarmate: artileria grea lipsea, iar dotarea cu armament modern era deficitară.

Planul de campanie român prevedea că „scopul general al războiului consta în realizarea idealului național, adică întregirea neamului, eliberarea teritoriilor locuite de români aflați sub dominație habsburgică. Scopul strategic consta în a zdrobi definitiv rezistența inamicului din Transilvania, a debușa apoi în Campania ungară și a pune stăpânire pe zona de hrănire a armatelor austro-ungare, adică pe văile Tisei și Dunării”⁶⁰⁴.

În noaptea de 14-15 august 1916, de la Dorna până la Orșova, trupele române au traversat Carpații, înaintând concentric pe cinci direcții⁶⁰⁵.

⁵⁹⁶ Discursurile lui I.C. Brătianu, publicate de George Fotino, vol. IV, București, 1940, p. 307.

⁵⁹⁷ Ema Nastovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914-1916*, București, Editura Politică, 1979 p. 208.

⁵⁹⁸ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, ediție de Stelian Neagoe, vol. II, București, Editura Scripta, 1994, p. 164-165.

⁵⁹⁹ *Ibidem*.

⁶⁰⁰ *România în primul război mondial, 1916-1919*, vol. I, Documente, București, 1934, passim.

⁶⁰¹ *Ibidem*, p. 7.

⁶⁰² *Ibidem*, p. 8.

⁶⁰³ *Ibidem*.

⁶⁰⁴ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 244.

⁶⁰⁵ Victor Atanasiu, Atanasie Iordache, Paul Oprescu, Mircea Iosa, *România în primul război mondial*, Ed. Militară, București, 1979, p. 136.

1. Corpul Orșova - în regiunea Cernei inferioare a înaintat spre vest, ocupând orașul Orșova.
2. Armata 1 Română, sub comanda generalului Culcer, a înaintat pe Valea Jiului și a traversat Carpații prin Pasul Merișor.
3. Diviziile 2 și 13 infanterie au înaintat pe Valea Oltului și au ajuns la marginea Sibiului.
4. Armata a 2-a română sub comanda generalului Crăiniceanu, a trecut prin trecătorile de la Bran, Predeal, Predeluș și Buzău și a pus stăpânire pe tot bazinul Brașovului.
5. Ultimul grup - Armata de nord, sub comanda generalului Prezan, a trecut prin trecătorile Ghimeș, Bicaz și Tulgheș, ajungând pe Valea Mureșului. Până la jumătatea lunii septembrie, a ocupat pantele vestice ale munților Căliman și Gheorghieni⁶⁰⁶.

Dintre cele trei armate, Armata a 2-a a fost prima care a trecut la ofensivă, pătrunzând în triunghiul sud-estic al Transilvaniei⁶⁰⁷. Armata a 2-a, comandată de generalul Alexandru Averescu, era dispusă între izvoarele Argeșului și regiunea Vrancea. Lungimea frontului românesc însuma 1.200 km, fiind cel mai lung front din Europa⁶⁰⁸.

Misiunea armatelor din Carpați consta în depășirea trecătorilor, înaintarea pe direcțiile nord și vest, pentru a elibera Transilvania și a constitui un dispozitiv de-a lungul liniei Mureșului. În câteva săptămâni, o treime din teritoriul Transilvaniei a fost eliberată.

Dar România intrase în război într-un moment neprielnic din punct de vedere militar: eforturile aliaților erau la limită și ei nu-și vor respecta angajamentele de a acționa energic pe frontul de la Salonic și cel din Galiția. În consecință, armata română va fi silită să lupte pe două fronturi, în condițiile în care Puterile Centrale aveau posibilitatea să-și concentreze rezervele împotriva României, iar aliații erau mai puțin interesați să o ajute efectiv. Până la sfârșitul anului 1916, austro-germanii au putut concentra pe frontul românesc 24 de divizii de infanterie, șase brigăzi de vânători de munte, 11 divizii de cavalerie. Aceste divizii au fost aduse de pe frontul oriental, la Salonic⁶⁰⁹. În cursul lunii august 1916 s-a format Armata a 9-a germană, care a fost pusă sub comanda generalului Erich von Falkenhayn, care dispunea de 16 divizii de infanterie, o divizie de cavalerie și corpul alpin. Ele vor fi aduse pe frontul din Transilvania⁶¹⁰. Neangajate pe niciunul din fronturile principale, Puterile Centrale au realizat o superioritate de forțe pe frontul românesc.

În timp ce armata română a pătruns adânc în Transilvania, fiind primită cu entuziasm, după cum scria în acele zile *Gazeta Transilvaniei*: „Stăm încă uluiți, nu găsim cuvinte să dăm glas bucuriei înăbușite de suferințele seculare... Bine ați venit!”⁶¹¹, fără a atrage atenția, o armată alcătuită din regimente germane, bulgare și turce, înzestrată cu artilerie grea și aruncătoare de mine, s-a concentrat la granița Dobrogei. Comanda acestei armate a fost încredințată generalului de cavalerie August von Mackensen⁶¹². În ziua de 18 august 1916, unitățile armatei bulgare au atacat prin surprindere trupele române din sudul Dobrogei, fără ca Bulgaria să fi declarat starea de război cu România. A doua zi, la 19 august, Bulgaria și Turcia au dat publicității declarația de război adresată guvernului de la București⁶¹³. În aceeași zi a început bătălia de la Turtucaia, unde trupele generalului von Mackensen au atacat diviziile românești din Armata a 3-a, iar la 22 august s-a declanșat bătălia pentru Bazargic. Cele patru divizii române, una rusă și una sârbă, slab înarmate, au fost copleșite de inamic. Astfel, pe 22 august 1916, armata lui Mackensen a ocupat Bazargicul, Cavarna și Balciul, iar a doua zi, pe 23 august, bulgarii cuceresc localitatea Dobrici.

Pe 24 august începe asediul orașelului Turtucaia⁶¹⁴. Timp de cinci zile, trupele române care apărau Turtucaia au fost încercuite⁶¹⁵ și decimate. Mii de morți au rămas pe câmpul de luptă, iar 25.000 de soldați și 300 de ofițeri români s-au predat inamicului. La 29 august, germanii și bulgarii au ocupat orașul Silistra⁶¹⁶.

⁶⁰⁶ *Ibidem*, p. 135-136.

⁶⁰⁷ *Ibidem*, p. 134.

⁶⁰⁸ I. Cușă, *Armata română în campaniile din anii 1916, 1917*, București, Ed. Militară, 1967, p. 34.

⁶⁰⁹ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 169.

⁶¹⁰ *Ibidem*.

⁶¹¹ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 251.

⁶¹² V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1218.

⁶¹³ *Ibidem*, p. 1918.

⁶¹⁴ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 174.

⁶¹⁵ Nichita Adăniloie, *Unitatea națională a românilor în epoca modernă, 1821-1918*, București, Ed. Academiei RSR, 1985, p. 240.

⁶¹⁶ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1219.

Martor al dramaticei bătălii de la Turtucaia, doctorul Constantin Angelescu mărturisea: „N-am avut cu ce să ne apărăm; oamenii s-au arătat bravi până a început panica, inevitabilă față de un inamic înarmat cu uneltele cele mai perfecționate ale tehnicii moderne. Îngrozite de bombardamentele aeriene, fără adăpost împotriva lor, decimate prin atacurile de front ale artileriei, împotriva cărora nu se putea opune mai nimic, o bună parte din trupele noastre s-au aruncat în Dunăre, în speranța că o să treacă înot. Cei mai mulți s-au înecat”⁶¹⁷.

După dezastrul Armatei a 3-a în Dobrogea, primul ministru Ion I.C. Brătianu, a trimis, pe 28 august 1916, o telegramă la Marele Cartier General rus, prin care i s-a cerut generalului Constantin Coandă: „să insistați cât se poate de mult pe lângă împărat pentru a trimite forțe considerabile extrem de rapid, susținute de artilerie puternică, astfel riscăm să anulăm acțiunea noastră în Transilvania”⁶¹⁸. În aceeași zi, va fi trimisă a doua telegramă: „La Turtucaia am avut mai mult de 7.000 de răniți evacuați, restul diviziei sunt morți sau prizonieri. Superioritatea artileriei grele germane și lipsa de acțiune a lui Sarrail contrară convenției noastre ne-a pus în această situație. În lipsă de întărituri ruse în Dobrogea și în lipsa acțiunilor puternice ale trupelor ruse în nordul Transilvaniei, vom fi obligați să pierdem rezultatele deja obținute, trupele noastre fiind pe Mureș la Toplița română”⁶¹⁹.

Atașatul militar la Paris, colonelul Rudeanu, la cererea lui Ionel Brătianu, l-a vizitat pe Aristide Briand, căruia i-a adresat un protest pentru activitatea generalului Sarrail. Dar promisiunea lui Briand de a schimba atitudinea lui Sarrail nu s-a îndeplinit⁶²⁰.

Pentru a opri dezastrul - descoperirea frontierei de sud - comandamentul român a hotărât să retragă trupe din Transilvania și să-l numească drept comandant al armatei din Dobrogea pe generalul Alexandru Averescu, care l-a înlocuit pe generalul Aslan, depășit de situație. Soluția a fost salvatoare, deoarece generalul Averescu a elaborat un plan vizând încercuirea inamicului la sud de Dunăre, preconizându-se trecerea trupelor române peste Dunăre, pe la Flămânda, în apropiere de Giurgiu. Operațiunea a reușit, urmând atacul asupra flancurilor diviziilor lui Mackensen⁶²¹. Ofensiva începută de generalul Averescu a fost oprită însă în septembrie 1916, deoarece rușii au renunțat la atacul de pe frontul din Galiția. A urmat apoi retragerea trupelor române de la sudul Dunării.

În septembrie 1916, armata română a oprit înaintarea în Transilvania și a început retragerea spre trecătorile Carpaților. Marele Cartier General român a hotărât crearea unor dispozitive de apărare strategică⁶²². Timp de o lună, infanteria română a rezistat în fața atacurilor diviziilor lui Falkenhayn, care a început ofensiva pe 13 septembrie 1916.

De-a lungul Carpaților, armata română a luptat în cursul lunii octombrie, „apărând, așa cum înfățișau comunicatele germane - îndărătnic - pământul patriei”⁶²³.

La Oituz, la Predeal, în Pasul Bran, la Dragoslavele, pe Văile Oltului și Jiului, rezistența românească a fost una epopeică. În cursul bătăliei de la Predeal (sept. - oct. 1916), românii au reușit să închidă drumul trupelor germane și austro-ungare de a pătrunde pe Valea Prahovei și a prinde în încercuire toate diviziile românești care luptau în Oltenia și vestul Munteniei⁶²⁴.

Împrejurările dificile în care se afla România l-au determinat pe generalul Joffre să ceară Petrogradului trimiterea imediată a 200.000 de militari ruși în Dobrogea, dar Sturmer a afirmat că era greu de realizat⁶²⁵. Pe 13 octombrie 1916, ministrul României la Petrograd, Diamandy, a fost trimis de Brătianu să ceară ajutor militar rus. Acesta va obține din partea generalului Alekseev promisiunea că vor fi repartizate între Vatra Dornei și Oituz două corpuri de armată rusă⁶²⁶.

La începutul lunii octombrie, presiunea austro-germană de-a lungul Văilor Oltului și Topologului a fost extrem de puternică, generalul Falkenhayn notând că „înaintarea la sfârșitul lui octombrie s-a înfăptuit prin luptele cele mai grele. Românii au rezistat cu disperare. Fiecare munte a trebuit să fie luat cu asalt. Înaintarea a fost plătită cu sacrificii serioase. Inamicul s-a bătut pretutindeni cu vitejie și a încercat să execute și contraatacuri”⁶²⁷.

În Dobrogea, frontul româno-rus a fost străpuns în ziua de 8 octombrie 1916, iar trupele

⁶¹⁷ *Ibidem*.

⁶¹⁸ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *op. cit.*, p. 39.

⁶¹⁹ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1218.

⁶²⁰ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 170-171.

⁶²¹ *Ibidem*, p. 171.

⁶²² *Ibidem*.

⁶²³ *Ibidem*.

⁶²⁴ *Ibidem*, p. 172.

⁶²⁵ V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 1224-1225.

⁶²⁶ *România în anii primului război mondial*, vol. I, Ed. Militară, București, 1987, p. 273-274.

⁶²⁷ *Ibidem*, p. 277-279.

germane și bulgare au ocupat portul Constanța⁶²⁸.

Austro-germanii au încercat, în cursul lunii octombrie, o pătrundere prin vest, executând lovitură principală pe Jiu. După lupte sângeroase, care au durat mai multe zile, în a doua jumătate a lunii octombrie, în bătălia de la Târgu Jiu, generalul Falkenhayn a reușit să rupă frontul românesc. În ziua de 2 noiembrie 1916, orașul este ocupat de unități germane și austro-ungare. Șase zile mai târziu, pe 8 noiembrie, primele trupe germane au intrat în capitala Olteniei, Craiova; a urmat apoi ocuparea, la 12 noiembrie, a orașului Râmnicu Vâlcea, iar la 14 noiembrie a fost cucerită localitatea Curtea de Argeș⁶²⁹.

Marele Cartier General al armatei române a încercat să organizeze o rezistență de-a lungul râului Olt, cu centrul de greutate în zona Slatina, dar planul a fost abandonat din cauza trecerii Dunării, la 10 noiembrie, pe la Zimnicea, a forțelor germane și bulgare, sub conducerea generalului Mackensen. Acesta va cuceri capul de pod de la Giurgiu, în ziua de 14 noiembrie. În aceeași zi, o coloană germană, aflată sub comanda generalului Kosch, a înaintat până în regiunea râului Vedea, urmând apoi ocuparea orașului Slatina și înaintarea spre București⁶³⁰.

Singura soluție pentru a opri înaintarea inamicului spre Capitală era organizarea unei acțiuni concentrate. Așa s-a ajuns la cea mai mare operațiune militară de pe frontul românesc din anul 1916: bătălia de pe Neajlov și Argeș sau „bătălia pentru București”⁶³¹.

Planul de operațiuni pentru apărarea Capitalei a fost întocmit de căpitanul de stat major Ion Antonescu, a fost aprobat de Misiunea Franceză a lui Berthelot, abia venită în țară și a fost încredințat spre executare grupului de armate comandat de generalul Prezan, în momentul când inamicul ajunge pe Neajlov⁶³².

Obiectivele acestui plan erau: „Grupul de armată Mackensen, trecând Dunărea la Zimnicea și înaintând rapid spre București se izolase de cele două grupuri, unul venind pe direcția Severin - Slatina - Pitești, iar altul peste munți, pe la Căineni, pe la Câmpulung Muscel, înspre Pitești - București”.

Folosind această situație avantajoasă, planul bătăliei prevedea oprirea celor două grupări prin rezistență îndârjită, spre a separa definitiv grupul Mackensen.

Un alt grup de forțe concentrate în golul dintre aceste coloane inamice urma să fie dirijat printr-o manevră, în flancul și spatele grupului Mackensen, încercându-l și distrugându-l. După aceea, armata română s-ar fi întors asupra celorlalte grupuri, rămase neacoperite⁶³³. Acest plan începe să fie pus în aplicare în dimineața zilei de 19 noiembrie 1916. Divizia 216 din grupul Mackensen este încercuită, dar inactivitatea trupelor ruse, aflate la 10 kilometri de locul atacului, și capturarea ordinului de operații, implicit deconspirarea întregului secret al planului român, au făcut ca acțiunea să eșueze⁶³⁴. Corpul german de cavalerie a forțat înaintarea și a închis spărtura dintre cele trei grupări. Românii au trebuit să se retragă.

„Prin șarja de la Prunaru” a Regimentului 2 Roșiori, din ziua de 15 noiembrie, se asigurau condiții de deplasare a coloanelor române spre Letea Veche, Mereni și Jilava⁶³⁵.

La 20 noiembrie, balanța victoriei s-a înclinat de partea Puterilor Centrale. În această situație, generalul Prezan a dat ordinul de retragerea spre răsărit⁶³⁶.

Important este faptul că inamicul nu și-a realizat integral obiectivele. Într-o notă informativă trimisă de Marele Cartier General al armatei franceze Ambasadei Franței la Londra, la începutul lunii noiembrie 1916, se arăta că „planul german viza zdrobirea completă a României printr-o dublă ofensivă, în același timp de la sud și de la nord, având drept scop ruperea la centru a armatei adverse, pătrunderea între cele două provincii ale regatului, Moldova și Muntenia. În caz de succes, ar fi însemnat mâna pusă pe inima României, cu Bucureștii și cu toate bogățiile provinciei muntene, ar fi însemnat asigurarea dominației asupra Balcanilor și imposibilitatea pentru aliați de a lua ofensivă”⁶³⁷.

Retragerea ordonată de generalul Constantin Prezan s-a desfășurat organizat. Constantin Kirițescu povestea că „ostașii români, slabi palizi, încovoiați sub greutatea ranițelor încărcate, cu uniforme decolorate și rupte... obosiți de zile întregi de marșuri s-au situat sufletește mult deasupra

⁶²⁸ I. Cupșa, *op. cit.*, p. 146.

⁶²⁹ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 175.

⁶³⁰ *Ibidem*.

⁶³¹ I. Cupșa, *op. cit.*, p. 147.

⁶³² *Ibidem*.

⁶³³ I. Cupșa, *op. cit.*, p. 147-172.

⁶³⁴ *Ibidem*.

⁶³⁵ *Ibidem*, p. 147.

⁶³⁶ Antonescu, *mareșalul României și războaiele de reîntregire*, Fundația Europeană Iosif Constantin Drăgan, 1991, p. 75-76.

⁶³⁷ *Ibidem*.

vrăjmașilor lor. Se poate afirma că bătălia de la Argeș - Neajlov n-a fost cu nimic mai prejos de marile încleștări de pe Marna și Somme. În mod cert, fără această bătălie n-ar fi existat nici epopeea românească de la Mărășești și Oituz, iar reîntregirea neamului românesc ar fi rămas mai departe un vis⁶³⁸.

În condițiile prăbușirii frontului, guvernul și autoritățile române au părăsit Bucureștiul și s-au mutat la Iași.

Pe 23 noiembrie/6 decembrie 1916 primele unități germane au pătruns în București⁶³⁹.

Frontul a continuat să se deplaseze spre Milcov și cursul inferior al Siretului. Armata rusă aproape că n-a contat în bătăliile de pe frontul românesc. Motivele acestei atitudini i-au nedumerit chiar pe austro-germani.

Generalul Ludendorff, referindu-se la acest fapt, consemna: „nu se pot explica motivele care îi făceau pe ruși să-i lase pe români singuri în toate luptele; rușii ar fi putut prea bine să ia parte la luptele din Muntenia. Numai acest fapt ne-a putut da victoria⁶⁴⁰”.

În ultimele săptămâni ale anului 1916, frontul s-a apropiat de Focșani și Siretul inferior. S-au mai desfășurat bătălii la Crica, Râmnicu Sărat, Cașin, în Carpații Orientali și de-a lungul liniei Valea Cașinului, Valea Șușiței, Valea Putnei. Armata română a luat poziții de apărare în linia de fortificații Focșani - Nămolosa în trecătoare și pe crestele munților⁶⁴¹.

Armata română continuă însă să lupte, deși pierduse 250.000 de oameni, 29.000 de puști, 55% din mitraliere și 24% din tunuri⁶⁴².

Generalul german Erich von Ludendorff nota în amintirile sale: „noi am respins armata română, dar n-am putut s-o nimicim. A trebuit să lăsăm în Dobrogea și în Valahia forțe pe care înainte de intrarea României în război le-am folosit pe frontul oriental, frontul occidental sau în Macedonia. Eram mai slabi ca înainte în ce privește desfășurarea generală a războiului⁶⁴³”.

Marile Puteri ale Antantei își atinseseră însă scopul urmărit: ușurându-li-se situația pe propriile fronturi, comandamentul Puterilor Centrale transferase pe frontul românesc 40 divizii. Lipsa lor de loialitate față de România s-a observat nu numai în îndeplinirea angajamentelor asumate, dar și în sprijinirea cu echipament militar, cunoscându-se starea de fapt a armatei române. Acest lucru va fi remarcat și de deputatul francez Victor Augagneur, care critica guvernul de la Paris pentru că „nu și-a respectat obligațiile asumate față de România, o țară neutră, o țară mică ce s-a bizuit pe sprijinul nostru, se vede amenințată cu zdrobirea, invadată, fără ca Marile Puteri, care ar fi trebuit s-o sprijine, să fi reușit până acum să-i dea vreun ajutor⁶⁴⁴”.

Concluzia asupra urmărilor pozitive sau negative ale evenimentelor de pe frontul românesc de la sfârșitul anului 1916 le va trage primul ministru britanic David Lloyd George, care scria în jurnalul său: „Nu este exagerat să spunem că România poate fi punctul hotărâtor al campaniei. Dacă germanii pierd acolo, va fi cel mai mare dezastru pentru ei, după aceea totul devine o chestiune de timp. Dar dacă germanii vor reuși, nici nu vreau să mă gândesc la consecințele asupra destinului războiului. Expediția de la Salonic este o ilustrare a celor două greșeli fatale care au urmărit Antanta: întârzierea și lipsa de cooperare lansată la momentul potrivit. Expediția ar fi salvat Serbia și ne-ar fi dat Balcanii. Nu este de mirare că românii au considerat că noi nu am respectat condițiile înțelegerii în baza căreia am pornit împreună⁶⁴⁵”.

ANUL 1917 ȘI FRONTUL DE LA SALONIC

Armata aliată, după o lungă perioadă de război pe poziție, în ziua de 11 martie 1917 va începe ofensiva, sub comanda generalului Sarrail, la nord de Monastir, în Bitolia, dar fără să se lanseze într-o înaintare rapidă spre nord. În aprilie, englezii au atacat liniile Puterilor Centrale în zona lacului Doiran și au respins un contraatac al bulgarilor⁶⁴⁶.

O nouă ofensivă a generalului Sarrail s-a declanșat la 8 mai, prin atacarea pozițiilor bulgare de la nord-vest de lacul Doiran. Timp de două săptămâni s-au desfășurat lupte violente între aliați și bulgari în această regiune, după care generalul Sarrail a ordonat oprirea ofensivei. În mai, italienii

⁶³⁸ Pentru detalii: *România în anii primului război mondial*, vol. I, p. 486-498.

⁶³⁹ *Ibidem*

⁶⁴⁰ *Ibidem*, p. 507-519.

⁶⁴¹ *Ibidem*, p. 487.

⁶⁴² Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului, 1916-1919*, ediție de Mircea N. Popa, București, 1989, vol. II, p. 230.

⁶⁴³ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 253.

⁶⁴⁴ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 179.

⁶⁴⁵ *România în anii primului război mondial*, vol. I, p. 519-521.

⁶⁴⁶ I. Cupșa, *op. cit.*, p. 179.

atacă și ei în zona de front din Balcani, reușind să înainteze în regiunea Berat din Albania⁶⁴⁷.

La începutul lunii iunie, trupe franceze au debarcat la Pireu, iar o divizie formată din unități aliate a pătruns în Thessalia.

Canalul Corint a trecut sub controlul Antantei, iar o escadră navală aliată a fost concentrată în apropierea Atenei. Înaltul Comisar Interaliat de la Atena, Charles Celestin Jonnard, încercând să scoată Grecia din neutralitate, a forțat plecarea din țară a regelui Constantin I, cunoscut pentru sentimentele sale progermane⁶⁴⁸.

La 11 iunie 1917, regele a părăsit Grecia, fără a abdică, iar coroana a fost preluată de cel de-al doilea fiu al său, Alexandru, la 12 iunie 1917. Noul suveran, la îndemnul consilierilor săi, l-a însărcinat pe Eleutherios Venizelos cu formarea guvernului⁶⁴⁹.

Pe 29 iunie, Grecia a rupt raporturile diplomatice cu Puterile Centrale și s-a alăturat Puterilor Aliate și Asociate. A urmat proclamarea stării de război și întreaga armată elenă s-a alăturat aliaților⁶⁵⁰.

Prin intrarea Greciei în război alături de Antanta s-a schimbat situația pe frontul din Balcani în favoarea acesteia.

După ce, la 27 decembrie 1916, trupele germane și austro-ungare au ocupat orașul Brăila și apoi au atins linia Siretului, a urmat bătălia sângeroasă de pe Milcov și Putna, care a dus la stabilizarea frontului. Doi factori au contribuit la amânarea planului generalului Mackensen de a cuceri Moldova: sosirea unor divizii ruse, care au ocupat o parte a fortificațiilor dintre Moldova și Muntenia, și iarna geroasă, care a făcut practic imposibilă desfășurarea unor operațiuni de mare amploare⁶⁵¹.

România a ajuns astfel să joace un rol important în desfășurarea ostilităților în al patrulea an de război. Acest lucru este confirmat de mareșalul Hindenburg, care a scris în memoriile sale: „Niciodată o putere atât de mică, precum România, nu a avut ocazia de a juca în istoria lumii un rol de decizie atât de mare, într-un moment atât de favorabil. Niciodată însă două state atât de puternice ca Germania și Austria nu fuseseră, ca în cazul de față, la cheremul desfășurării forțelor unei țări a cărei populație însemna cu greu a 20-a parte din propria lor populație”⁶⁵².

Inamicul a mai ocupat, la 7 ianuarie 1917, orașul Focșani, dar în urma bătăliei de la Pralea, din ziua de 18 ianuarie, frontul românesc a devenit de netrecut pe întregul traseu, de-a lungul Carpaților Orientali, pe Sușița pe Siret și pe aliniamentele ce se întindeau până la Dunăre și Marea Neagră⁶⁵³.

În cursul iernii și primăverii anului 1917, cu prețul unor uriașe sacrificii ale populației, guvernul și comandantul român au procedat la refacerea armatei în condiții neasemuit de grele din cauza lipsei de hrană, de îmbrăcăminte, de combustibil și mai ales din cauza epidemiei de tifos exantematic⁶⁵⁴.

Și cu toate că anul 1917 a debutat sub auspicii sumbre pentru România, moralul armatei române s-a păstrat intact. Un martor imparțial, generalul Nicolae Monkievici, șeful de stat major al Armatei a 4-a ruse, a scris următoarele despre unitățile românești: „Aceste unități îți produceau impresie dureroasă, dar în același timp încurajatoare: dureroasă - deoarece acești oameni epuizați mășăluiau anevoios, după lupte grele și retrageri îndelungate; încurajatoare - pentru că acești oameni își păstrează intact patriotismul, energia morală și puterea de luptă. Era de ajuns să stai de vorbă cu ei câteva clipe, pentru a-ți da seama că, bine instruiți, acești ostași viteji puteau să-și recapete întreaga forță de luptă”⁶⁵⁵.

Despre starea de spirit a ostașilor români scria un ofițer de pe frontul de la Milcov, iar cuvintele sale exprimau gândurile întregii populații retrase în Moldova: „De luni de zile luptăm cu îndârjire pentru apărarea colțului de țară care mai rămăsese liber. Rândurile noastre se răreau, mulți căzând secerăți de proiectilele dușmane și de boli. Uitasem ce înseamnă un adăpost cald și o masă omenească, iar despre cei dragi, rămași sub ocupația dușmanului, de mult nu mai știam nimic. Zile de grea restriște trecuseră peste noi și altele și mai cumplite ne așteptau. Niciodată nu ne-a trecut prin minte că am fi putut să fim definitiv învinși. Niciodată n-am putut crede, chiar atunci când artileria dușmană ne pisa tranșeele palmă cu palmă, îmbibând cu sângele nostru țărâna în care ni se odihneau

⁶⁴⁷ I. Cupșa, *Mărăști, Mărășești-Oituz*, în *Magazin istoric*, nr. 7-1972, p. 38.

⁶⁴⁸ Vezi „Anale de Istorie”, anul XXIII, nr. 3/1977, p. 3-12.

⁶⁴⁹ *Ibidem*.

⁶⁵⁰ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 236.

⁶⁵¹ *Ibidem*, p. 237.

⁶⁵² *Ibidem*.

⁶⁵³ Mircea N. Popa, p. 365.

⁶⁵⁴ Ionel Cloșcă, Petre Bărbulescu, *op. cit.*, p. 66.

⁶⁵⁵ Constantin Kirilșescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. II, p. 151.

strămoșii. Credeam în victorie. O așteptam cu îndârjire. Ne pregăteam pentru ea. Eram doar la noi acasă, ne luptam pentru casa noastră, a străbunilor și a urmașilor⁶⁵⁶.

Înaltul Comandament de Conducere era format din: regele Ferdinand I, comandant suprem al armatelor care luptau pe frontul românesc, generalul rus Zaharov, adjunctul suveranului pentru comanda trupelor ruse ce se aflau în Moldova. Șef al Marelui Cartier General român a rămas generalul Constantin Prezan⁶⁵⁷.

Misiunea militară franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, avea sarcina de a acorda sprijin României pentru reinstruirea și pregătirea armatei. Au fost primite din partea aliaților 150.000 de puști, 2.000 de mitraliere, 1.300.000 de grenade, 355 de piese de artilerie⁶⁵⁸. La începutul lunii februarie a sosit în totalitatea ei misiunea franceză: 277 de ofițeri de infanterie, cavalerie, artilerie, 88 de medici, 37 de piloți, ofițeri de marină, 1.150 de grade inferioare și soldați⁶⁵⁹. La 31 martie 1917, s-a contractat de la Banca Angliei un împrumut de 40 de milioane lire sterline (un miliard de lei)⁶⁶⁰. La sfârșitul lunii aprilie 1917, noua armată română era aproape constituită. Au fost organizate 207 batalioane de infanterie, 106 escadroane de cavalerie și 230 de baterii de artilerie: în total, 15 divizii de infanterie, o brigadă de grăniceri, două divizii de cavalerie și o puternică grupare de artilerie grea (patru regimente). Efectivul noii armate depășea 700.000 de oameni, dintre care 458.000 compuneau cele două armate operative (Armata 1-a și Armata a 2-a).

Antana și-a pus mari speranțe în noua armată română. Conform hotărârilor adoptate de Conferința interaliată de la Chantilly, armatelor române și ruse aflate pe frontul din Moldova le-a revenit misiunea de a dezlănțui un atac fulgerător asupra inamicului și de-a participa la „Ofensiva unită a tuturor aliaților pe toate fronturile“.

A fost adoptată varianta Nămolosa, prin executarea a două lovituri convergente în zona Mărășești și pe Siretul inferior, în regiunea Nămolosa, cu intenția, în primul rând, de-a imobiliza cât mai multe trupe germane pe frontul românesc, și în al doilea rând, de a încercui și nimici Armata a 9-a germană. La această operațiune urmau să participe cele două armate românești și două armate ruse (a 4-a și a 6-a)⁶⁶¹.

Din cele patru mari grupări operative, rolul principal în cadrul ofensivei proiectate a fost încredințat Armatei I Române. Aceasta trebuia să spargă frontul inamic în zona Nămolosa, pentru ca apoi să pătrundă în spatele trupelor germane amplasate la nord de Focșani. La rândul lor, Puterile Centrale se pregăteau să dezlănțuie ofensiva în anul 1917, pe frontul românesc, fiind una dintre acțiunile decisive. Planul de campanie prevedea o ofensivă din Bucovina spre sud, de-a lungul Prutului, concomitent cu ofensiva altei armate germane în sectorul Nămolosa, unde frontul românor rus trebuia rupt, pentru a deschide drumul înaintării spre nord, între Prut și Siret. Scopul campaniei era ocuparea Moldovei și deschiderea căilor de acces spre sudul Ucrainei. Ultima variantă a fost ca atacul principal să fie dat în sudul Moldovei, la vest de Siret, la Mărășești.

În luna iulie 1917 dispunerea unităților militare era următoarea:

a) trupe româno-ruse :

- Armata a 9-a rusă la nord de zona Măgura, Cașin - Mănăstirea Cașin;
- Armata a 2-a română în sectorul Oituz - Mărășești;
- Armata a 4-a rusă și Armata 1-a română, de-a lungul Șușiței și cursul inferior al Putnei;
- Armata a 6-a în regiunea Siret și de-a lungul Dunării

b) trupele Puterilor Centrale :

- armata generalului Roth - între Dorna și Slănic;
- armata generalului Gerok - între Slănic și Țepești;
- de la Găcești până la gurile Siretului se afla Armata a 9-a germană și grupul Galwitz, sub comanda generalului August von Mackensen
- flancul drept era apărat de o grupare de trupe bulgaro-turce, amplasate în nordul Dobrogei.

În urma evenimentelor din Galiția, Consiliul de război româno-rus a hotărât să pună în aplicare varianta Nămolosa. Indicând momentul deschiderii ofensivei, un martor ocular, francezul

⁶⁵⁶ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 237.

⁶⁵⁷ C. Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, *passim*.

⁶⁵⁸ Generalul Henri Berthelot, *Pe frontul românesc în 1917*, „Magazin Istoric“, nr. 7(160), p. 36.

⁶⁵⁹ D. Giuculescu, *La Mărășești acum 50 de ani*, în „Magazin istoric“, nr. 4(167), p. 1.

⁶⁶⁰ Generalul Henri Mathias Berthelot, *op. cit.*, p. 36.

⁶⁶¹ Manole Neagoie, *Mari bătălii din istoria lumii*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1974, p. 170.

Charles Stienon, a consemnat următoarele: „La câteva ceasuri după ce ziua de marți 11 iulie 1917 și-a făcut apariția, în zori, la orele 4 dimineața, regimentele care compuneau Armata a 2-a română, în cooperare cu unități ale Armatei a 4-a rusă și-au părăsit adăposturile întărite și au pornit la ofensivă în zona satului Mărăști din Vrancea. Partea stângă a sectorului de atac era luminată de satul Mărăști în flăcări, când infanteria română a ieșit din tranșee într-o ordine deplină, gata pentru luptă cu grenade și baionete“. În seara zilei de 11 iunie, frontul inamic fusese rupt pe o lățime de 12 km. A doua zi, întregul front german a început retragerea generală la adăpostul munților. Austro-germanii, în urma înfrângerii de la Mărăști, au renunțat la ofensivă în sectorul Nămolosa. Fără sprijinul Armatei a 4-a ruse, la cererea generalului Averescu, care comanda Armata a 2-a română, Marele Cartier General a admis să continue ofensiva până la râul Putna.

La 19 iulie 1917, bătălia de la Mărăști, socotită ca o victorie a trupelor româno-ruse, s-a încheiat. Frontul german a fost rupt pe o lățime de 30 km, iar românii și rușii au înaintat spre sud până la 20 km. Frontul s-a stabilizat pe Valea Putnei.

Comandamentul german, după ce ofensiva româno-rusă de la Mărăști s-a oprit, a hotărât ca într-o primă etapă să încercuiască și să nimicească Armata a 2-a română și Armata a 4-a rusă, să realizeze un cap de pod la est de Siret, în zona Tecuci. În acest scop, Armata a 9-a germană urma să rupă apărarea trupelor ruse în zona Mărășești, după care să înainteze cu jumătate de forțe spre est, pentru a trece Siretul. Restul trupelor trebuiau să continue ofensiva în direcția Adjud.

Simultan, grupul Gerock trebuia să atace în sectorul Oituz și să înainteze spre Adjud. În a doua etapă, ofensiva germană urma să se dezvolte pe două fronturi: în lungul Siretului, pentru a cădea în spatele Armatei a 9-a ruse și pentru a ataca Armata 1-a română și Armata a 4-a rusă, aflată în sudul Moldovei.

Reușita acestui plan i s-a părut lui Mackensen foarte sigură, mizând pe starea de spirit deplorabilă a trupelor ruse și pe ordinul transmis de Kerenski de a se opri orice ofensivă pe frontul oriental.

Astfel, generalul german Mackensen s-a grăbit să înceapă ofensiva în sectorul Mărășești - Focșani. Între 24 iulie și 21 august, în Valea Siretului s-a desfășurat o bătălie de mare amploare, în care s-au înfruntat 20 de divizii. Pe 28 iulie, infanteria română a trecut la contraofensivă în zona satului Doaga, reușind să-l respingă pe inamic și să mențină capul de pod de la vest de Siret. Când ofensiva germană își încetinise ritmul, pe neașteptate, diviziile ruse au primit ordin să se retragă, frontul românesc rămânând descoperit, ceea ce a permis unităților Corpului 18 German să ocupe orașul Panciu. La 1 august, atacul german a fost oprit de către români.

După două săptămâni de ofensivă, generalul August von Mackensen, supranumit și „spărgătorul de fronturi“, nu a putut să străpungă frontul românesc. De aceea, a hotărât să lovească decisiv în apărarea româno-rusă cu șapte divizii și Corpul de Munte la Mărășești. Astfel în ziua de 6 august 1917, bătălia atinge punctul culminant în sectorul Mărășești - pădurea Răzoare. În fața celor cinci divizii germane, care au intrat în luptă între Panciu și Mărășești, se afla numai Divizia 13 română și ceea ce mai rămăsese din Divizia 9, decimată în luptele anterioare. Către ora 11, trupele germane ating cota 100, aflată la nord de Mărășești, punctul cel mai important al frontului. Situația a devenit dintr-odată disperată pentru români. Un martor ocular va scrie mai târziu: „Încă un singur salt și Germania ar fi pus mâna pe cota 100, iar drumul în Lunca Siretului ar fi deschis. Dar în această poziție cheie și-a instalat în apărare compania de mitraliere a Batalionului I din Regimentul 51 Infanterie, comandată de căpitanul Grigore Ignat. Rezistența grupării de mitraliere românești a fost de netrecut. Părea că în fața atacurilor rezistă nu o mână de oameni, izolați de ai lor, trăindu-și ultimele clipe într-o lume apocaliptică, ci un popor întreg“.

Jertfa ofițerilor și soldaților companiei de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat nu a fost zadarnică, deoarece a dat posibilitatea rezervelor românești să intervină. A urmat contraatacul Diviziei a 10-a române, care a izbit Divizia a 13-a austro-ungară, obligând-o să se retragă. Alte unități românești au atacat la baionetă Divizia 115 Germană. În după-amiaza zilei de 6 august, de la postul său de observație, generalul August von Mackensen a ordonat oprirea ofensivei: pierduse 65.000 de oameni. Drumul spre Iași a rămas închis.

Mărășești a devenit un simbol. „A intrat astfel în istorie, scrie Constantin Kirițescu, purtând pecetea mândriei și a dorului de neatârnavare al unui popor întreg. Numele său va străbate lumea ca un imn eroic al vitejiei românești“⁶⁶².

Pentru cinstirea eroilor patriei, a fost aleasă Înălțarea Domnului, în cadrul ședinței

⁶⁶² Victor Atanasiu, Atanasie Iordache, Mircea Iosa, I.M. Oprea, *op. cit.*, p. 272.

Parlamentului în 1920, ca zi a eroilor, votându-se „Legea pentru cinstirea eroilor căzuți în război“. Rămășițele pământești ale Eroului Necunoscut au fost depuse, în dimineața zilei de 17 mai 1923, lângă Muzeul Militar Central din Parcul Carol. Deasupra mormântului a fost așezată o lespede din marmură albă, în stil brâncovenesc, care acoperă osemintele. Pe lespede se poate citi: „Aici doarme fericit întru Domnul, ostașul necunoscut, săvârșit din viață în jertfă pentru unitatea neamului românesc. Pe oasele lui odihnește pământul României întregite, 1916-1919“.

Concomitent cu ofensiva germană de la Mărășești s-a desfășurat cea de-a treia bătălie de la Oituz. Obiectivul inamicului era străpungerea munților Carpații Orientali prin Valea Troțușului și întoarcerea frontului românesc care apăra Moldova de sud. Ofensiva grupului de armate condus de gen. Friedrich von Gerock s-a declanșat în zona Oituz - Tg. Ocna, în ziua de 26 iulie 1917. În zilele următoare, trupele austro-ungare care înaintaseră prin văile Carpaților Orientali au fost nevoite să renunțe temporar la ofensivă. Până pe 9 august, apărarea românilor a fost de nepătruns. Bătălia de la Oituz s-a prelungit, fără ca inamicul să realizeze ceea ce își propusese. Lupte de intensitate mică au mai avut loc în ultima parte a lunii august și prima decadă a lunii septembrie, când au fost înregistrate noi atacuri ale Puterilor Centrale.

În ultima zi a luptelor de la Muncelul, 21 august 1917, a căzut eroic, răpusă de două gloanțe de mitralieră, în ofensivei de pe dealul Secului, sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu. Prin Ordinul de zi nr. 1 din 23 august 1917, colonelul Pomponiu, comandantul Regimentului 45/53 Lupeni, a anunțat încetarea din viață a Ecaterinei Teodoroiu, în fruntea plutonului său: „Pilda rară a unui cald entuziasm, unit cu cea mai strălucitoare energie, aceea pe care unii au numit-o cu drept cuvânt *Eroina de la Jiu*, și-a dat jertfa supremă, lipsită de orice trufie, de orice deșartă ambiție, numai din dragostea de a apăra pământul țării noastre, cotropit de dușmani“⁶⁶³.

La 30 august 1917, germanii, austriecii și ungurii au fost nevoiți să înceteze ofensiva, atât la Putna, cât și în Carpații Orientali.

Măsura succesului românesc se recunoaște în Memoriile lui Erich von Ludendorff. „Armata română se consolidase în așa grad, că ni s-a părut cu neputință să obținem vreun succes strategic. Ofensivele grupurilor lui Mackensen și ale arhiducelui Joseph au fost oprite. Ofensiva din Moldova era socotită ca a doua acțiune decisivă (după cea de la Verdun). Pentru mine avea o importanță mult mai mare decât o operație în Italia“. Lloyd George, într-un discurs rostit la 27 iulie, afirma: „Cine ar putea să omită importanța rezistenței armate pe care o opune România inamicului nostru comun?! Românii au adus servicii incalculabile aliaților prin apărarea tenace a Moldovei. Fiii lor apărau o mare parte a țării împotriva unei invazii dușmane, în condițiuni descurajante. Românii s-au luptat cu succes și chiar germanii au admirat această rezistență eroică“⁶⁶⁴.

FRONTURILE DIN ORIENTUL MIJLOCIU ȘI APROPIAT

În Orientul Apropiat, începutul anului 1917 a fost marcat de declanșarea ofensivei britanice în sectorul Kut-el-Amara din Mesopotamia, care a avut ca rezultat înfrângerea turcilor și retragerea lor spre Bagdad. Britanicii au continuat presiunea asupra trupelor otomane, înaintând în Irak în nord, iar la 11 martie au ocupat Belgradul⁶⁶⁵. Trupele turce, slab înarmate și prost echipate, au fost nevoite să se retragă spre regiunea petrolieră Mossul. Într-o declarație din 20 martie 1917, Lloyd George, premierul britanic, sublinia că misiunea Angliei consta în a „zdrobi Imperiul Otoman ca imperiu.“

În Palestina, forța combativă a turcilor scăzuse considerabil: lupte violente s-au desfășurat, la jumătatea lunii martie, în Sinai. Englezii și armata lui Feisal au ocupat Haifa, localitate situată la 70 km depărtare de Ierusalim, încercuind câteva regimente turcești⁶⁶⁶. Constatând acest fapt, legația imperială otomană de la Berna aprecia într-un raport adresat ministrului de externe, la 16 ianuarie 1917, că, de fapt, Peninsula Sinai trecuse sub controlul englezilor. Tot în acest raport erau sesizate proiectele politice ale Londrei, care vizau controlul britanic asupra Arabiei, Siriei de Sud, Mesopotamiei, construirea unei linii de cale ferată de la Port-Said până în India, trecând prin Persia meridională. În martie, începe marea bătălie de la Gaza, care s-a desfășurat cu rezultate alternative.

Temându-se că englezii vor refuza aplicarea acordului Sykes-Picot, diplomația franceză cerea insistent guvernului de la Paris să trimită trupe în Siria și Palestina, pentru că astfel „englezii nu ne vor lăsa nimic“. În ultimele luni ale anului 1917, englezii au realizat superioritatea necesară de forțe pentru a relua cu succes înaintarea; astfel începe, la 2 noiembrie, a treia bătălie pentru Gaza, orașul fiind

⁶⁶³ *Istoria României în date*, Ed. Enciclopedică, București, 1971, p. 316.

⁶⁶⁴ Generalul Henri Mathias Berthelot, *op. cit.*, p. 36.

⁶⁶⁵ *Ibidem*

⁶⁶⁶ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 240.

cucerit peste cinci zile de trupele feldmareșalului Allenby. Pierderea acestui centru a deschis drumul aliaților către inima Palestinei; la 17 noiembrie, englezii au ocupat orașul Jaffa, apoi încep asediul Ierusalimului. Luptele pentru Ierusalim s-au prelungit până la 9 decembrie, când orașul a capitulat. În situația creată, comandamentul turc a încercat o diversiune, oferind aliaților pacea cu arabii. Guvernul turc l-a informat pe Feisal că Marea Britanie duce o politică duplicitară. Feisal a cerut, drept condiție pentru începerea tratativelor, ca turcii să evacueze teritoriul Palestinei situat în stânga Iordanului și să recunoască independența arabilor, dar turcii nu au fost de acord cu tratativele condiționate oferite de Feisal.

Anglia continuă să-i sprijine pe răsculații arabi în sud, furnizându-i lui Hussein armament, echipament și bani: ea urmărea să păstreze controlul asupra mișcării arabe pentru a o folosi în favoarea sa. Arheologul și scriitorul Thomas Edward Lawrance, având gradul de colonel în armata britanică, i-a condus pe răsculații arabi în atacurile pe care aceștia le-au întreprins împotriva căii ferate care lega Anatolia de Mecca; au fost cucerite localitățile Akaba, Mecca și Djeddah.

Sfârșitul anului 1917 a găsit armata turcă în regres. Pentru a redresa situația militară, Puterile Centrale au hotărât trimiterea unui corp expediționar german în această zonă, dar frontul britanic nu a putut fi spart.

Pe frontul din Caucaz, la începutul anului 1917 superioritatea militară a aparținut rușilor, dar când situația era fără ieșire, comanda armatei turce i-a fost încredințată unui tânăr general, Mustafa Kemal, care l-a înlocuit pe Enver Pașa și a trecut la refacerea și reechiparea armatei. După izbucnirea revoluției din Rusia, Mustafa Kemal a atacat armata rusă din Caucaz și a recucerit provinciile pierdute de turci în prima parte a războiului⁶⁶⁷.

În concluzie, operațiunile militare din anul 1917 nu au dus la un rezultat decisiv. Mai mult, echilibrul era menținut pe plan militar, niciuna dintre cele două tabere beligerante nereușind să-și asigure avantaje hotărâtoare.

ISTORIA SUD-ESTULUI EUROPEAN ÎN EPOCA MODERNĂ PÂNĂ LA DECLANȘAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (partea a treia)

SUD-ESTUL EUROPEI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL RELAȚII DIPLOMATICE ȘI OPERAȚIUNI MILITARE ÎNTRE ANII 1914-1916

Abstract

This text is the third part of a broader material, dedicated to the topic of political, diplomatic and military developments in South-Eastern Europe in the modern period, characterized, among others, by asserting ideas, trends and projects for national emancipation, but also of expansion and nationalist hegemony. In the present contribution, the author addresses the issue of the impact of WWI on Romania, the Balkans, and the Middle and Near East during the first three years of the worldwide war. After an overview of the events of the years 1914-1916, the focus switches on Romania - at first neutral, then from 15/28 august 1916, belligerent on the side of the Entente, in a war with belated and precipitated preparations. This situation, coupled with the lack of promptitude of the allies in fulfilling their obligations led to tragic failures in the fall of 1916, particularly on the Southern front. The link between the Romanian front and the Balkan front is better illustrated in the passage devoted to the evolution of hostilities on both fronts in 1917, the year of the Romanian victories at Marasti, Marasesti and Oituz. Finally, the last fragment of the present text refers to the Eastern fronts (Palestine, Caucasus, Mesopotamia and Persia) in the penultimate year of the war. The overall picture is that of a conflagration where, except for the Eastern fronts, the strategic initiative lies with the Central Powers, which, however, must face fierce resistance, first in Serbia (1914-1915), then on the Romanian front. The denouement has been different - eventually the superiority of the Entente in resources prevailing.

⁶⁶⁷ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p.242-243

LUCRĂRI APĂRUTE SUB EGIDA ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE

*** *Marele Cartier General al Armatei Române. Documente, 1916-1920*, Editura Machiavelli, București, 1996.

Oșca, Alexandru; Popa, Vasile, *România, o fereastră în cortina de fier*, Editura Vrantop, Focșani, 1997.

*** *Confruntarea cu secolul XXI - abordarea provocărilor din domeniul arhivelor militare (culegere de comunicări prezentate la simpozionul internațional cu același titlu, care a avut loc la București, în perioada 4-8 septembrie 1996)*, Editura Machiavelli, București, 1997.

dr. Oroian, Teofil; Nicolescu, Gheorghe; Popa, Vasile, *Tentația libertății. Operațiunea „Sumava” - un simplu pretext*, Editura Militară, București, 1999.

Dobre, Florica; Manea, Vasilica; Nicolescu, Lenuța, *Armata română de la Ultimatum la Dictat, Documente*, vol. I-III, Editura Europa Nova, București, 2000.

*** *România în ecuația Păcii și Dictatului. Culegere de studii și comunicări*, Editura Paralela '45, Pitești, 2001.

*** *Restituiri. Studii și comunicări*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003.

*** *Statul Major General, 1859-2004. Istorie și transformare*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2004.

Colonel dr. Carp, Cornel; Țucă, Cornel, *Sub zodia lui Gutemberg. 85 de ani de la crearea Tipografiei Ministerului Apărării Naționale*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2005.

*** *România în contextul internațional la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Studii și comunicări*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2005.

*** *Înzestrarea armatei române în perioada interbelică. Documente*, vol. I, 1919-1920, Editura Militară, București, 2005.

Giurgiu, Luminița; Stănescu, Manuel; Drăghici, Lucian; Țucă, Cornel, *În slujba muzei Clio. O istorie a Serviciului Istoric al Marelui Stat Major*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2006.

Maior dr. Șperlea, Florin; Drăghici, Lucian; Stănescu, Manuel, *Armata Română și Răscoala din 1907. Documente*, Editura Militară, București, 2007.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, *Armata Română și Unitatea Națională*, Editura DeltaCart Educațional Pitești, 2008.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, Vasilica Manea, dr. Cornel Țucă, *Istoricul Regimentului 4 Dorobanți „Argeș” (1877-1946)*, Editura Pământul, Pitești, 2008.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, prof. Vasilica Manea, *Înzestrarea Armatei Române în perioada interbelică. Documente*, vol. II, 1931-1935, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2008.

Coordonatori: General de bg. conf. univ. dr. Mihai Chiriță, c-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, *Statul Major General în Arhitectura organismului militar românesc 1859-2009*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2009.

Coordonator: Amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, *Enciclopedia Armatei României*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2009.

Coordonator: Amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, *Albumul Armatei României*, Editura Militară, București, 2009.

*** *Calendarul Tradițiilor Militare. 2010*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2009.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, *Casa Regală în cronicile „neoficiale” ale „Monitorului Oficial”. 1914-1924. Ferdinand I*, 2 volume, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010.

Coordonator: G-ral. mr. conf. univ. dr. Mihai Chiriță, *Ghidul Arhivelor Militare Române*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010.

Coordonatori: G-ral. mr. conf. univ. dr. Mihai Chiriță, C-dor dr. Marian Moșneagu, lt.-col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, *Armata Română și Patrimoniul Național*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010.

*** *Calendarul Tradițiilor Militare. 2011*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2010.

*** *Calendarul Tradițiilor Militare. 2012*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2012.

Coordonatori: dr. ing. Gheorghe Savu, dr. Avram Cătănici, dr. Andrei-Marius Diamescu, *Ministerii Apărării Naționale. Enciclopedie*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2012.

Coordonatori: Col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, dr. George Ungureanu, *Armata Română și evoluția armei tancuri, Documente (1919-1945)*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2012.

SPONSORI

BRD-GSG FILIALA PITEȘTI

ASOCIAȚIA CULTURALĂ
„VALERIU FLORIN DOBRINESCU“